

Forfatter: Frederik Schyberg, 1905-1950

Titel: Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788

Citation: Frederik Schyberg, 1905-1950: "Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788", i *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*, Gyldendalske Boghandel, s. i. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002058590-000-root.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

DEN STORE TEATERREJSE

s. iiCOPYRIGHT 1943 BY GYLDENDALSKE

BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

OPLAG: 1500 EKSEMPLARER

KLICHEERNE UDFØRT AF

NORDISK REPRODUKTIONSANSTALT

PRINTED IN DENMARK

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI

KØBENHAVN

s. 1

s. 2 MICHAEL ROSING

Pastel af Jens Juel. Statens Musæum for Kunst.

Ifølge Overleveringen er Billedet ikke noget Privatportræt, men forestiller Rosing i Rollen som Ludvig Burchard i Prams Skuespil „Brønden“.

s. 3FREDERIK SCHYRERG

DEN STORE TEATERREJSE

MICHAEL ROSINGS DAGBOG OG BREVE

FRA PARISERREJSEN I 1788

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

NORDISK FORLAG

MCMXLIII

s. 4Omslagsbilledet er Meno Haas' Kobberstik efter Jens Juels Pastel. Det lanceredes som Privatportræt og bærer Underskriften: „Michaël Rosing, Acteur et Instructeur de Théâtre du Roy de Dañmarck, peint par Juel Peintre du Roy et Professeur de l'Academie de Beaux arts a Coppenhague, gravé au pointillier par Meno Haas Membre de l'Academie de Beaux arts a Berlin 1803, présenté au Public dans la même anée.“

Billedet paa Titelbladet er en Akvarel af Eug. Courboin fra Octave Uzannes „La locomotion dans l'histoire“.

s. 5INDHOLD

Fortale 7

Teaterrejsens Baggrund og Forudsætninger 21

Den europæiske Teatersituation ved Slutningen af det 18. Aarh 23

Det lille danske Teater. Michael Rosings Person og hans Kunst 36

Teaterrejsen 1788 80

Michael Rosings Dagbog og Breve 121

Noter til Rosings Dagbog og Breve 329

Skuespilregister 449

Navneregister 453

s. 6

s. 7FORTALE

I Maj Maaned 1788 sendte Det Kgl. Teaters Direktion tre af sine Skuespillere ud paa en Studierejse til Europas førende Teaterbyer, for at de — som det hedder i deres Instruks — maatte „udbrede deres Kunnskaber, berige deres Indsigter i Skuespiller-Konsten, see og studere den fiine og belevne Verden“. Rejsen gjaldt først og fremmest Paris, Teatrets og Verdens Hovedstad, men dernæst de gangang saa berømte tyske Teaterbyer Hamborg, Mannheim og Berlin. Ved en teaterkyndig Pariserdanser Justitsraad Hvass' Indgriben blev den ved en dristig Improvisation undervejs udvidet til ogsaa at gælde Wien og derigennem tillige München og Prag, hvorved den bevilligede Sum 1200 Rigsdaler betydelig blev overskredet, næsten til det dobbelte, uden at Direktionen dog fandt Anledning til at gribe ind, skønt Instruksen paa Forhaand alvorligt havde advaret mod Overskridelser af det éngang fastsatte Beløb. Men at det tilsigtede Formaal, en virkelig Studierejse for de tre Kunstnere, en grundig Orientering i det internationale Teaters Strømninger, Indretning, Standard og Repertoire, opnaaedes, synes at have gaaet Teatrets omstridte Chef Kammerherre Warnstedt frem for alt. Rejsen kom til at strække sig over næsten 5 Maaneder. Den 3. Maj, endnu før Sæsonen paa Kongens Nytorv var sluttet, forlod de tre Skuespillere Rosing, Preisler og Saabye København. Først den 23. September, 5 Dage efter at den nye Sæson var begyndt, vendte de tilbage — med saa mange og saa stærke Indtryk, at de naturligt kom til at præge dansk Teaters Udvikling i de følgende Aar.

Om denne Rejse, tre Kunstnere udsendt af Teatrets Direktion, en Kunstekspedition, der i vor Teaterhistorie staar med et i sin Art desværre helt enestaaende Initiativs Glans omkring sig, har man hidtil kunnet læse i Preislers Journal, en af vor Teaterhistories kuriøseste Bøger. Den udkom, første Del trykt hos Johan Friderich Morthorst, anden Del hos Christian Frederik Holm, i Foraaret og Efteraaret 1789, næppe i noget stort Oplag, da den i Dag er en Sjældenhed vanskelig at opdrive. Joachim Daniel Preisler, Professorsønnen med den selvforskyldt mislige Skæbne, der før sin Debut ved Teatret en Tid havde været ansat i det tyske Kancelli og s. sbl. a. fungeret som Privatsekretær hos selve A. P. Bernstorff, havde af Direktionen faaet i Opdrag at registrere Rejsens Begivenheder, at „holde en ordentlig Journal“, „han ved deres Hiemkomst her i Directionen til Eftersyn afleverer“ — og den 33-aarige letsindige, men ferme og velbegavede, Skuespiller løste sin officielle Opgave til alles Tilfredshed. Hans boglige og selskabelige Dannelse var paa Grund af det Milieu, han kom fra, større end Teaterfolkets almindelige; han var flersidig kunstnerisk begavet; i hans Faders, den berømte Kobberstikkers, Hjem paa Charlottenborg dyrkedes foruden Billedkunsten ogsaa Litteraturen og Musikken (Preisler selv var foruden som Acteur tillige ansat ved Teatret som „Accompagnist i Orchesteret“) — og det lykkedes ham at give sin kancellistiske Opgave et vist pseudolitterært Sving, som forklarer, at den hurtigt udsendtes i Bogform og modtoges med Behag af Københavns litteratur- og teaterinteresserede Kreise. Preisler har læst Sternes følsomme Rejse og Smolletts „Humphrey Clinker“ og undlader ikke at gøre opmærksom paa disse sine Forbilleder, hvis Aftryk i Bogen dog er af ganske overfladisk Natur, overfladisk som det meste af, hvad Preisler kunstnerisk foretog sig. Imidlertid, Journalen, der er punktlig ført fra Dag til Dag, afspejler, som det var dens Opgave, i Detaljer Rejsens Begivenheder, dens Mennesker og Kunstnere, dens Meteorologi og Geografi, dens Byer, dens Teaterbygninger, dens Forestillinger. Læseren faar meget at vide, og Bogen har indtil i Dag været et Kildeskrift for vor teaterhistoriske Forskning, lidt af en Bibel; i hvert Fald hører den til de hyppigst citerede sjældne dramaturgiske Værker fra, hvad man kunde kalde, vor Teaterhistories Bronzealder. Ikke sjældent har det Ønske været ytret i teaterinteresserede Kreise at faa den sjældne Bog optrykt og derigennem tilgængeliggjort i en moderne, tidssvarende kommenteret Nyudgave, hvorved dens righoldige Stof, ikke mindst til europæisk Teaterhistorie fra en vigtig Epoke, til Gavns kunde belyses og udnyttes.

Men Ønsket herom var især begrundet i den Antagelse, at Preislers Journal var det eneste fuldstændige skriftlige Vidnesbyrd, der fandtes, om denne mærkværdige danske Teaterrejse fra Aaret før den franske Revolution. At ogsaa den 32-aarige Michael Rosing, Teatrets nyudnævnte Instruktør, den egentlige Personlighed blandt de tre — til Forskel fra de andre en Førstehaands-Kunstner og et Førstehaands-Menneske — paa eget Initiativ havde gjort nogle Optegnelser, vidste man ganske vist nok, kunde man ikke undgaa at vide, eftersom Preisler to Gange i sin Journal hentyder hertil, ja et enkelt Sted endogsaa antyder Muligheden af en Arbejdsdeling mellem sig og Rosing, saaledes at Preisler især vil beskæftige sig med s. 9 Opera og Operette, mens Rosing vil tage sig af Drama og Komædie. Men man havde ingen Anelse om, at Rosings Dagbog i detaljeret Udførlighed ikke stod tilbage for Preislers. Man slog sig til Taals med, at den Artikel, 55 Sider under Rosings Navn „Til Udgifvereren af de dramaturgiske Samlinger“, der i 1789 stod at læse i Tredje Hæfte af Rahbeks „Dramaturgiske Samlinger“ og i Formen fremtraadte som et Slags kejtet „Udtog af en Dagbog“ ganske simpelt var ensbetydende med Rosings Optegnelser fra Rejsen, det eneste læseværdige af dem og i hvert Fald det eneste for Eftertiden bevarede. Teaterhistorikerne har flittigt konsulteret de 55 Sider i det lidet kendte Blad, hvoraf kun 5 Hæfter udkom; de rummer nogle fra Preisler divergerende Synsmaader og bærer Præg af Rosings norske Stejlhed i Dommene, især de affejende, men virker ellers noget nøgne og uegale i deres Deklamationer. Betydelige er de sletikke, selv om visse af Vurderingerne i dem har baade tidstypisk og psykologisk Interesse. Men man fattede vanskeligt, hvis dette lidt ubehjælpssomme Koncentrat virkelig var Rosings Dagbog, at denne samme Dagbog — ifølge Rahbeks Udsagn i Skriftet „Mindeblomster paa Michael Rosings Grav“, 1819 — „til hans sidste Dage vedblev at være ham (Rosing) en synderlig kjær Ting“. Rahbek gentog dette Udsagn i Tredje Del af sine Erindringer fra 1825, og Nic. Bøgh citerede det i sin store udførlige Artikel om Kunstnerparret Rosing i „Historisk Arkiv“ I. 1869. Her var noget, som kunde faa (burde faa) Teaterhistorikerne til at studse, et Spor værd at følge, en

Sammenhæng i hvilken der manglede et Led, tilmed et væsentligt Led, som det maatte være spændende at opspore og indsætte i den historiske Sammenhæng. Rosings Dagbog! Man ser ham for sig, den gigtlammede gamle Rosing, gennem sit Livs sidste 10 Aar siddende tragisk og smertefuldt lænket til sit Værelse, hvorfra han kun, naar det gik højt, kunde lade sig bære ud, uheldredelig værkbruden — mens paa Teatret de Tragedier af Oehlenschläger uropførtes, til hvis Hovedroller han havde været bestemt, saadan som Oehlenschläger i sine Erindringer selv fortæller det. Rosing havde været Oehlenschlägers Lærer, dengang den unge Adam vilde til Scenen. Skuespiller kunde han ikke gøre ham til, i Stedet inspirerede han ham til at blive tragisk Digter! Og nu sidder den gamle Skuespiller, for tidlig afvæbnet — ligesom et Hundredaar efter ham Emil Poulsen, med hvis Kunstnerpersonlighed Rosings har Lighedspunkter — „den nidkiære, tro Tiener Rosing, der hverken kan røre Haand eller Fod“ bitter og ørkesløs paa sit Værelse og finder kun en særlig og stadig Glæde ved sin Dagbog, den han i sin Ungdom for sin egen Underretnings Skyld skrev paa den store Teaterrejse, der i mere end én Henseende betød et Vendepunkt s. 10i hans Liv og i hans Karrière, muntre Erindringer, bitre Erindringer, lærerige Erindringer fra dengang han var ung! Hvilken Dagbog?

Den virkelige Dagbog, hvis Eksistens Teaterhistorikerne trods Preislers og Rahbeks tydelige Udsagn synes at have tvivlet om, i hvert Fald aabenbart havde opgivet Haabet om nogensinde at faa at se — men som nu i sin Helhed, 125 Aar efter Rosings Død. uskadt og uventet kommer frem for Dagens Lys.

Fundet af Rosings Dagbog og Studiet af den kaster paa mangfoldige Punkter nyt Lys over Teaterrejsens Hændelser. I ydre Træk er Historien naturligvis i alt væsentligt den samme, men den indre er vidt forskellig. Den bekræfter — hvad man med Kendskab til Preislers Karakter nok havde kunnet ane — at „Journalen“ var skrevet ad usum delphini, med paaholden Pen, først og fremmest med det Ønske at behage de høje Foresatte og fortælle dem, hvad de helst maatte ønske at høre (og fortie, hvad der maatte være dem ubehageligt eller ubelejligt) — og dernæst med en temperamentsbestemt Trang fra Preislers Side til for enhver Pris at insinuere sig hos de Mennesker, af hvem hans Avancement og Fremtidsudsigter var afhængige. Ikke uden Grund kaldte Preisler Affattelsen af de Breve, hvormed han ugentlig havde at holde Direktionen underrettet om Rejsens skiftende Faser, for „politiske Forretninger“; hele hans Journal er en eneste saadan Forretning. Anderledes Rosing. Han har ført sin Dagbog af egen indre Tilskyndelse, for sin egen Relærings og Fornøjelses Skyld og var ikke bagefter pligtig at fremvise den for nogen. I et aldrig trykt Brev til Rahbek, hvor han fortæller ham om Dagbogen, understreger han, at den indeholder „den reene, nøgne, upartiske Sandhed“, og man har Grund til at tro ham paa hans Ord — men forstaar ogsaa, hvorfor han et Sted i selve Dagbogen kraftigt udtaler Ønsket om at maatte beholde den „for sig og sit Chattol“. Den egnede sig ikke til offentlig Læsning, saalænge de Personer, han omtaler, især hans Medrejsende og Teatrets Direktion, endnu var i Live. En Rejse, som udadtil havde formet sig som en sværmerisk romantisk Idyl, viser sig i Virkeligheden at have været et sandt Stormcentrum af modstridende Impulser, af væsensfremmede Temperamenter og af fjendtlige Interesser. Gennem Rosings Dagbog bliver det os muligt at skimte en bevæget Historie bag ved og sideløbende med Rejsens ydre Hændelser, som man ikke tidligere har kendt. Den leverer derigennem et vigtigt Bidrag til den Tids intime danske Teaterhistorie, et Bidrag præget af hvad Rahbek engang (i sine Erindringer) kaldte Rosings „Trønder-Oprigtighed“. Men det er dog ikke s. 11alene for denne i Datiden frygtede „Oprigtigheds“ Skyld, at Dagbogen er et betydningsfuldt teaterhistorisk Dokument. Den er det først og fremmest af teaterkunstneriske Grunde. Rosing korrigerer paa en Række Punkter Preislers Domme om udenlandske Personligheder og Teaterforestillinger, og hans Mening har en anden Vægt og Gyldighed, fordi Rosing er en selvstændig, autoritativ Personlighed, ikke uden sine Kanter og Fordomme — deriblandt den Kategoriskhed og Intolerance, som ikke sjældent præger betydelige Kunstnere i Omtalen af deres Fagfæller — ikke uden sin Naivitet og psykologiske Begrænsning — hvoraf en Del dog ogsaa er Tidens Naivitet og Begrænsning — men overalt og bestandig præget af Fagmandens og Personlighedens kyndige Skøn og alvorlige Trang til at trænge igennem Tingenes ydre Skin helt ind til deres Kerne. Det indsmigrende og facile ved Preislers Fremstillingsevne afløses i Rosings Beretning af en trodsig og kantet Vilje til at ville tale Sandhed; Rosing er ikke som Preisler nogen Snob for det „anerkendte“, det være sig hjemligt eller udenlandsk, han lader sig intet sige paa Forhaand, møder enhver „Berømmelse“ med Skepsis og efterprøver den paa sit eget sunde Skøn og paa sin til Tider naive, men altid idéalistiske og høje Fordring til Teaterkunsten, saaledes som han forstaar den — og virkelig forstaar den. Hans Fremstilling indeholder enkelte forhastede Domme og uoverlagte temperamentsbestemte Udsagn — Rosing er meget norsk i sit Temperaments Vejrlig og i dets Luner — men han er tillige en sjælden sympatisk, retlinet og alvorlig Mand, gennem hvis Dagbog vi faar et paa flere Punkter nyt, ikke lyst, men til Gengæld kritisk, i Hovedtrækkene troværdigt og overbevisende Billede af dansk Teaters daværende Standpunkt i Forhold til det intereuropæiske Teaterliv. Fra intet andet Tidspunkt i vor Teaterhistorie har vi et saadant autentisk, samtidigt Dokument af blot tilnærmelsesvis lignende Fyldighed og Fagkundskab. Vor Teaterhistorie, der hidtil — med faa Undtagelser — har været snævert lokalt bestemt med den Indskrænkning i Synsmaaderne, som naturligt følger heraf, vil lukrere af dette Fund, som for et væsentligt Tidsrums Vedkommende tillader os at se vort hjemlige Teater i en større Sammenhæng end sædvanligt (hvilket altid er nyttigt for Proportionernes Skyld) — og som tillige paa Grund af Rejsens Omfang og Udstrækning giver ligesom en Syntese af Datidens typiske Teaterkunst set gennem en begavet dansk Teaterfagmands Øjne.

Det interessante og usædvanlige heri har været Hovedbevæggrunden for mig til Besørgelsen af denne Udgave af Rosings Dagbog fra den store s. 12Teaterrejse i 1788. At Kommentaren til denne Dagbog har faaet

saa stort et Omfang, som den har, skyldes, at selve den internationale teaterhistoriske Periode, specielt Tiaaret i Frankrig lige før Revolutionen, hører til de mest forsømte Afsnit i vor Teaterlitteratur, til Trods for den overordentlige Interesse, der knytter sig til den ved Operaens og Syngestykkets dominerende Fremtrængen som afgørende Teaterfaktorer paa den vigende klassiske Tragediekunsts Bekostning. Opførelserne paa Théâtre Italien konkurrerer sejrrigt med selve Théâtre Français! Men Mantzius omtaler i sin „Skuespilkunstens Historie“ overhovedet ikke Théâtre Italien i dette Tidsrum, skønt det var her, den franske Skuespilkunst af levende Betydning var at finde — og Théâtre Français i „Nedgangsaaene“ før Talmas Gennembrud har interesseret ham saa lidt, at hans Fremstilling er meget utilstrækkelig, hvor den ikke er direkte fejlagtig. Noget lignende gælder iøvrigt — som rene Undtagelsestilfælde i Mantzius' ellers fremragende og meget fortjenstfulde Værk — Omtalen af Wienerteatret under Joseph II (der rummer de besynderligste Fejltagelser) og Teatrene i Prag og Berlin. Og vore Musikhistorikere har intetsteds behandlet den store Opera i Paris eller Syngestykkerne paa Théâtre Italien udfra et teaterkunstnerisk, skuespilhistorisk Synspunkt. Noteapparatet til Rosings Dagbog maa derfor tillige fungere som Leksikon paa en bestemt Periodes Skuespillere og Skribenter, om hvilke der ikke andetsteds paa Dansk kan søges Oplysninger.

Det tidligere kendte, korte Udsnit af Dagbogen fra Rahbeks „Dramaturgiske Samlinger“ 1789 har, naar man ser nøjere til, kun tilsyneladende noget med Rosings virkelige Dagbog at skaffe; alene Tiltaleformen „Vi“ og „Du“ i Beskrivelserne godtgør, at det kun kan have den flygtigst mulige Forbindelse med de oprindelige Dagbogsoptegnelser. Det er en Ekstrakt af Fakta meddelt Rahbek, der har foretaget en Omredaktion baade af Ordlyd og Indhold, som er saa indgribende, at det til Tider mere er Rahbek end Rosing selv, der har Ordet. Rahbek taler med, ikke blot i Kommentarerne nederst paa Siderne, men i indskudte Sætninger, Fremmedelementer midt i Beskrivelserne. Rahbek korrigerer Rosing — til Tider indfører han Fejl og Misforstaaelser, som Rosing ikke gør sig skyldig i! Og Rahbeks Aversion mod „Syngespiluvæsenet“ har væsentligt bidraget til at forrykke Proportionerne i det Billede af Paris' Teatre, Rosing i den virkelige Dagbog giver. Men først og fremmest er enhver Hentydning til den personlige Baggrund, ethvert Bidrag til Belysning af den pikante teaterpolitiske Situation bag Teaterrejsen, udeladt og dermed selve Forklaringen paa Rosings skiftende Stemninger af Mismod, Uvilje s. 130 og Vrede. Og af selve Dagbogens Grundtone og Ledemotiv, Mistilliden til Warnstedts og Schwarz' Ledelse af Det Kgl. Teater paa dette Tidspunkt, er naturligvis ethvert Spor fjernet. Selv i sine Erindringer, hvor Rahbek ellers udførligt omtaler Teaterrejsen, som den tog sig ud set hjemmefra (Er. III, 157—186), undgaar han enhver Allusion til de indrepolitiske Begivenheder og har derved sin Skyld i, at Overskous højst énsidige Fremstilling i Tredje Bind af „Skuepladsens Historie“ — der i ét og alt bygger paa Oldingen Schwarz' mundtlige Overlevering til den unge Skuespiller Overskou — paa flere væsentlige Punkter endnu har maattet savne sit Korrektiv. Rosings Dagbog bringer dette Korrektiv. 1780ernes københavnske Teaterliv set fra en anden Synsvinkel, med anden Farvelægning af Forgrundsfigurerne og med nye Synsmaader paa Personer og Forhold, som ikke vil kunne undgaa at ændre vort Syn paa Tingenes indre Sammenhæng. Rosings Dagbog indsnævrer og formindsker i flere Henseender vort Begreb om Den danske Skueplads i Slutningen af det 18. Aarhundrede, men udvider samtidigt paa værdifuld, til Tider overraskende Maade, vor Kundskab om dens Mennesker. Og om Rosings egen temperamentfulde Privatperson, som vi hidtil — frasat Ungdomsbrevene til Rahbek i Memoirer og Breve XV („Knud Lyne Rahbeks Ungdomskærlighed. Fra de skjønne Følelsers Tid.“ 1911) — har haft meget lidt Førstehaands-Underretning om, faar vi nu adskiltigt at vide, der vil gøre ham ny og levende for os. Dagbogen indsnævrer paa sin Vis ogsaa vore Forestillinger om ham — blandt andet ved at vise ham mindre „romantisk“ betonet, end det, gennem Udsagnene af hans to store Elever Oehlenschläger og Foersom, var blevet Skik at opfatte ham; men Mennesket Rosing vinder i Interesse ved dette intime Kendskab til hans Føle- og Tænkemaade, befriet fra al Romantisering. Oehlenschläger og Foersom saa ham med begejstrede, troende Elevers unge Øjne og inddigtede deres Slægtleds Idéverden i ham. Vi ser ham med endnu yngre Øjne i et andet og langt tidligere Afsnit af hans Liv, hvor endnu ingen Tragedie kastede sin bitre Poesi over hans Kunstnerskikkelse, og hvor Romantikken, saavel i Litteraturen som paa Teatret, endnu sletikke var opfundet. Til vort Billede af Rosings Væsen fra hans unge Manddomsalder bidrager ikke mindst de 17 Breve til Konen, Skuespillerinden Johanne Cathrine Rosing f. Olsen (Rahbeks Ha Olsen! — i Folketællingen for 1787 opført som Ols-Datter), der er kommet for Dagens Lys samtidig med Dagbogen. Disse 17 Breve danner i Virkeligheden en Sammenhæng for sig og kan — hvis man ønsker det — læses af den utaalmodige Læser som et kortere, følelsesfuldt Resumé af Rejsens Begivenheder uden tyngende teaterhistoriske s. 14 Detaljer, en indre Historie — én af de indre Historier — bag Teaterrejsens brogede ydre Hændelser! I denne Udgivelse er disse uværdige Breve for Helhedsindtrykkets Skyld anbragt paa Plads i Dagbogen de Steder, hvor det kan ses, at Rosing har afsendt dem — ikke som „politiske Forretninger“, men som spontane Udbrud af en bevæget, harmfuld, trodsig ung Kunstnersjæl i Lyst og Angst og Pine, et Familiemenneske, et Mandfolk og en Elsker, der blandt meget andet ogsaa lider ubeskriveligt af Hjemvé paa sin lange Rejse! Samtidigt er af naturlige Grunde de Afsnit af Dagbogen strøget, der former sig som en ren Gentagelse af, hvad Brevene fyrgere beskriver.

Princippet for Udgivelsen har ellers været at medtage alt, hvad der i Dagbogen havde Førstehaands personalhistorisk, kulturhistorisk eller teaterhistorisk Interesse. Mod Preislers Journal er til Tider den Indvending blevet rejst, at for meget uvæsentligt var taget med. Hvor meget mere uvæsentligt maatte der ikke forekomme i en Dagbog, der blev ført uden Tanke paa senere Offentliggørelse — uoplagte Passager uden reelt Indhold, Stemningsbilleder uden Stemning, misforstaaede, forvirrede Oplysninger nedkradset i

Øjeblikkets Rejsehastværk og — da Bogen ikke skulde udgives — aldrig revideret efter nøjere Undersøgelse; endelig Meddelelser af kun aktuell Interesse for Datidens Mennesker. Saadanne Passager er for Størstedelens Vedkommende udeladt og markeret med Tegnet. . . . Men Princippet har ellers været hellere at stryge for lidt end for meget og intetsteds lade Lakuner i Fremstillingens Kontinuitet opstaa, Totalindtrykket for Læseren i Dag bør være og blive: en samlet Fremstilling af hele Teaterrejsens Forløb.

Det vil være forkert, men ogsaa omsonst, at prøve paa at skjule, at som litterær artistisk Præstation indtager Rosings Dagbog ikke nogen fremragende Plads. Rosing var ikke som Preisler en smidig, imitativ Begavelse paa skiftende kunstneriske Felter. Han var Skuespiller og skriver som en Skuespiller, det vil sige med mærkbar Møjsommelighed ved paa Prent at skulle udtrykke det, som han paa Scenen kunde udtrykke suverænt ved en Betoning, et Blik eller en Mine. Hans Bog er ikke som Preislers journalistisk elegant eller pseudoelegant i Beskrivelsen af Institutioner, Musæer, Folkeliv eller ydre Begivenheder. Besøget i Beaumarchais' Bogtrykkeri i Kehl, i den „romantiske Have“ i Cassel, den 5 Dages Rejse med Tømmerflaade ned ad Donau, Kirkeprocessionen i Strassburg, den tekniske Indretning af Tidens Teaterhuse — alt sligt gaar lettere og bedre for Preisler, hvis visuelle Begavelse har noget af et Fotografiapparats præcise, men personlighedsløse Karakter. Rosings Referater s. 15af Skuespils Indhold og Handlingsgang er, som Skuespilleres Referater i Almindelighed (omend forbavsende nok) er, omstændelige og pointeløse — men unægteligt grundige. Paa dette ene Punkt, Uanskueligheden i Referaterne, har Preisler dog ikke stort at lade Rosing høre. Begges Skildringer som Helhed staar naturligvis langt tilbage for Rejselitteraturens poetiske Mesterværker, og blot Tilstedeværelsen af Baggesens „Labyrinth“ i dansk Digting fra samme Periode knuser dem totalt som Litteratur. Det er ved deres Stof, de — og da især Rosings — har deres uvurderlige Værd. Hvad Rosings Dagbog savner i Form, erstatter den rigeligt i Indhold. Et Par Steder, hvor han paa Trods forsøger sig i det journalistiske, decideret uden Held, men med et stort Spild af Tid og Plads, er hans Beskrivelser strøget eller forkortet ned til et Minimum; men der findes i Noterne Henviisning til de tilsvarende Steder hos Preisler, hvor de i det specielle Emne interesserede kan søge deskriptiv Besked. Noterne til Rosings Dagbog kan i det store og hele ogsaa gøre det ud for Noter til Preislers Journal. Og alle Domme om fælles Oplevelser er sammenholdt fra Bog til Bog, og af gørende Divergenser noteret og analyseret.

Rosings i mere end én Forstand originale Ortografi med dens Inkonsekvenser, med dens Knuder, Knaster og Kejtethed — og de pludselige, men ikke talrige, norske Betoninger, som fortæller et og andet om Rosings omstridte Diktion (der ikke var Norsk eller Dansk, men „Kattegatsk“, som Frydendahl senere døbte den) — er bevaret med ubetydelige Ændringer i Tegnsætningen for Læselighedens Skyld; kun overfor Sted- og Personnavne, det staaende Problem i Udgivelsen af Haandskrifter fra ældre Tid, har en Indskriden, lad os kalde det en Normalisering, paa visse Punkter været nødvendig. Man saa jo i hine Tider forbløffende stort paa Stavemaader, især paa Stavemaaden af Personnavne, der hyppigt i Breve og Dagbøger — men ogsaa i Tidens officielle Dokumenter — bogstaveres elementært efter Lyden, til Tider med uberegneligt skiftende Stavemaader fra Gang til Gang. Dette kunde naturligvis ved Udgivelsen af Rosings Dagbog konsekvent være bevaret som et Kuriosum og et Bidrag til Tidskoloritten, men vilde dog givet i en Række Tilfælde kun kunne gennemføres paa Læselighedens Bekostning. Man kunde maaske lade Rosing selv staa til Ansvar for Stavemaader som Thoulliererne i Stedet for Tuilerierne, Vairsailles i Stedet for Versailles og Louver (eller endog Louer) for Louvre — men man kunde ikke, for Dagbogens Betydning som teaterhistorisk Opslagsbog, gaa ind for hans tilsvarende Stavning af enkelte Navne paa førende Teaterkunstnere, Nauverres i Stedet

s. 16 Et Blad af Rosings Dagbog med Beskrivelsen af Mlle Raucourt som Mérope.

Originalens Størrelse. Dagbogen bestaar af 269 saadanne Sider i en Lommebog indbundet i Pergament.

s. 17for Noverre, des Essor i Stedet for Desessarts, Rauchourt i Stedet for Raucourt, Gimard for Guimard, de Brosse for Desbrosses, Génard for Chenard, for at nævne de vigtigste — uden at skabe unødigt Forvirring og svække Bogens umiddelbare Brugbarhed som autentisk Materialesamling. I enkelte Tilfælde, hvor det gælder Navne paa i Nutiden ukendte Personligheder og Kunstnere, har denne med et blidt Udtryk lunefulde Ortografi lagt selve Identificeringen af de paagældende Personer de kraftigste Vanskeligheder i Vejen. Vanskelighederne er forhaabentligt blevet overvundet paa tilfredsstillende Maade, men det vilde være urimeligt som Repræsentation at stille Læseren overfor tilsvarende Vanskeligheder. Hertil kommer saa endvidere de rene Fejlskrivninger og de af og til højst forstyrrende Forvekslinger af fremmede Kunstnere med en vis, ofte fjærn, Navnelighed. Det har været naturligt ved Udgivelsen (som Rosing selv vilde have gjort det) at bringe Orden paa disse Forvekslinger og Distraktionsfejl uden at distrahere Læserne unødigt med de „originale“ Fejltagelser. Saadanne Steder, hvor en korrigerende Indskriden var ikke blot rimelig, men nødvendig for Forstaaelsen, er Dagbogens Navne stavet paa den leksikalsk rigtige Maade. Men der vil ikke af den Grund komme til at mangle kuriøse Eksempler paa Rosings fortvivlede Kamp med Fremmedord, han kun hører, men aldrig ser stavet. Karakteristisk som et Eksempel, af hvilket Slutninger lader sig drage, er hans skiftende Forsøg med Table d'hôte, der — som man vil faa at se — i hans Version første Gang bliver til tabeldaut, anden Gang til table dot!

Til Noteapparatet har især den meget righoldige, samtidige europæiske Rejselitteratur været til Nytte, de flittige og nøjeregnende Tyskere, Litteraten Friedrich Schulz og den hamborgske Domherre Johann Lorenz Meyer, der besøger Paris i omtrent samme Tidsrum; endvidere Kotzebue, hvis to Pariserrejser er opmuntrende Læsning ved deres altomfattende Nyfgenhed; først og fremmest dog den charmerende

Rejsebog af den unge højtbegavede Karamsin „Briefe eines reisenden Russen“, der registrerer alt bemærkelsesværdigt paa de intereuropæiske Kulturruter med en 24aarig Østeuropæers Forbløffelse og friske Modtagelighed, og hvis forelskede Billeder af Paris i 1790 næsten har en Baedekers Gyldighed og Udførlighed. Disse Bøger oplyser en Række Kendsgerninger af Nytte for Forstaaelsen af de Fakta, der tilsvarende, men mindre udførligt, afspejler sig i Rosings Beretning. Men hvad disse Bøger savner i Relation til Tidens Teaterforhold er netop det, Rosing bringer, Teaterkunst anskuet ikke af entusiastiske Lægmænd, men af en kritisk Teaterfagmand. Og Rosings Domme afbalancerer s. 18væsentligt det naive i en Række af Datidens vedtagne Domme, fældet af ukyndige Rejsende uden dramaturgisk Specialforstand. Af samtidige franske Kilder har Bøger af Nougaret, Mercier og Restif de la Bretonne bidraget til en aktuel Forstaaelse af datidige Hændelser og Tilstande. Til tysk Teaterhistorie har F. L. W. Meyers berømte Bog om Schröder været en næsten udtømmelig Kilde af Førstehaands Karakter. Af hjemlige trykte Kilder staar jeg i stor Gæld til Robert Neiiendams „Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder“ og Torben Kroghs „Danske Teaterbilleder fra det 18. Aarhundrede“, i hvilke Periodens danske Teaterhistorie saa ypperligt og grundigt findes belyst — men Hovedkilden har dog været de utrykte Breve fra Rosing til Rahbek, der findes paa Det Kgl. Bibliotek (Ny kgl. Samling 2494 4°, for Tiden evakueret til Universitetsbiblioteket), og som først og fremmest har gjort det muligt til Bunds at gennemskue Teaterrejsens indre Historie med de skiftende og forbløffende psykologiske Perspektiver. Det kunde have været fristende at optrykke ogsaa disse Breve — men det vilde paa det nærmeste have tredoblet de enkelte Beskrivelser af Rejsens skiftende Faser og forøget Bogens ydre Format til det uhaandterlige eller ulæselige. Jeg har valgt at lade Brevene til Rahbek danne et Akkompagnement i Noterne og Forordet til, hvad Rosing betror sin Dagbog og betror (eller af Kærlighed fortier for) sin Kone.

Den store Teaterrejse

2

Men endnu et Formaal har gjort sig gældende i mit Arbejde med Noterne til Dagbogen, der i sig selv giver saa interessant et Billede af vort hjemlige Teater i Forhold til det tyske og franske. Jeg har i videst mulig Udstrækning søgt at udnytte, hvad andre danske Skribenter i samme Kulturafsnit har haft at anmærke til de Personer og Forhold, Rosing gør til Genstand for Bedømmelse. I Noterne findes Citater fra og Henvisninger til samtidige eller lidt senere Rejsebreve og Erindringsbøger af Rahbek, Hviid, Baggesen, Staffeldt, Engelstoft, Brøndsted, Oehlenschläger, Bournonville og Abrahams. Hensigten dermed har været, ved at udnytte et stort, hidtil lidet paaagtet, Materiale, den danske Rejselitteraturs Bidrag til det almindelige europæiske Teaters Historie ved Slutningen af det 18. Aarhundrede (danske Kulturpersonligheders Domme om tyske og franske Teaterpersonligheder), at give et beskedent, men derfor maaske dog ikke uvæsentligt, dansk Bidrag til den europæiske Teaterhistorie. Skulde tyske og franske Teaterhistorikere i Rosings Dagbog finde noget nyt Stof til Opklaring af, eller Supplering af deres Viden om, denne Periodes Teaterhistorie — og det skulde ikke undre mig om de gjorde det — saa vil de tillige i Noterne finde en Henvisning til, hvor der ellers s. 19i ældre dansk Litteratur findes Bidrag til Belysning af disse Problemer. Tysk og fransk Teater set udefra, af Tilrejsende fra et lille, men levende teaterinteresseret Land, med den Begrænsning, som kan følge af Kulturomraadets Lidenhed, men tillige med den umiddelbare Objektivitet, som hænger sammen med frisk Indtryksmodtagelighed af nye Øjne stillet overfor autoritative, fremmede Indtryk.

Jeg skylder en Tak til adskillige, som har muliggjort Udgivelsen af denne Dagbog og disse Breve. Først og fremmest til Oldebørnene af Rosings ældste og i 1788 eneste Søn, Drengen Michael Julius f. 1786, som vi i Dagbogen hører om er ved at dø, mens Faderen er i Udlandet, Redaktør Walter Schwartz og Frøknerne Karen og Anna-Margrethe Holst, der en Dag præsenterede mig for deres Tipoldefaders Dagbog og Breve med Spørgsmaalet om, hvilken Interesse, der nu kunde knytte sig til Fundet af saadanne gamle Papirer — og som bagefter venligt gav mig Tilladelse til en Offentliggørelse af dem. Til Professorerne Aage Friis og Paul V. Rubow, der aktivt understøttede Tanken om en Udgivelse. Til Professor Joseph Gregor i Wien og til Andreas Vinding i Paris, der har skaffet mig lokale Oplysninger og sjældne Billeder, som Krigsforholdene ellers vanskeliggjorde Fremskaffelsen af. Til Professor Johs. Brøndum-Nielsen, Dr. phil. Eiler Nystrøm og Bibliotekar Albert Fabritius for beredvillig Besvarelse af for mig vigtige Spørgsmaal. Til Magister Frk. Margrete Møller og stud. polit. Ib Gotlieb Petersen for Hjælp med Kollationeringen og Korrekturen. Endelig og ikke mindst til Carlsbergfondets Direktion, som ved en rundhaandet Bevilling muliggjorde et omfattende Flidsarbejde, der for mig havde et Studiums forfriskende Karakter — og hvis Resultater jeg hermed forelægger det teaterinteresserede Publikum.

En Teaterrejse til Paris og Wien i Sommeren 1788, Aaret før den store franske Revolution. De tre danske Acteurer er ikke meget politisk interesseret, det var man ikke i Danmark den Gang (Rahbek hævder i sine Erindringer, at den politiske Interesse først blev „opfundet“ med den franske Revolution) ; hvad de oplever er derfor hovedsagelig Synet af den ny Tids Teaterkunst, der tager Form. Men et hedt Pust af de kommende Verdensbegivenheder blæser dem dog ogsaa i Møde. De besøger Hoffet i Versailles dansende paa Randen af en Katastrofe. De oplever Parlamentsurolighederne i Paris, Revolutionens Forvarsel, nøjagtig et Aar før dens Udbrud — mens hjemme den danske Regering, bundet af en Pagt med Rusland, ruster sig til sin sidste Krig med Sverrig ...

2* s. 20

s. 21 TEATERREJSENS RAGGRUND OG FORUDSÆTNINGER s. 22

s. 23 Den europæiske Teatersituation ved Slutningen af det 18. Aarhundrede

Teatrets Historie er urgammel, men det moderne Teaters Historie er kort. Det er først i det 18. Aarhundrede, at det vi i Dag kalder Teatret bliver til, Teatret primært som en Gengivelse af Virkeligheden, Skuespilkunsten som den menneskefremstillende Kunst i borgerlig Forstand, med det Maal at „illudere“, med det Idéal at være „sand“. Perioden mellem 1750 og 1790 bærer paa én Gang Præg af en Opløsning, nemlig af Teatret som en Hofkunst og en Stilkunst — et Brud med Enhedernes Tvang omkring den kunstneriske Komposition og Versets Tvang omkring det frie, følelsesbevægede Udtryk — og af en Fødsel, Skuespilkunstens Fødsel som en selvstændig borgerlig Kunstart jævnbyrdig i Rang med de andre, de gamle akademiske Kunstarter. Perioden er litterært mere præget af Teoretikere og af Teaterskræddere end af Digtene; af hin Tids Repertoire er det alene Værker af Lessing og Beaumarchais og af de to unge Halvguder Goethe og Schiller, der har holdt sig poetisk levende til i Dag. Det noget mistænkelige ved Tidens øvrige Repertoire i al dets svimlende Righoldighed har medvirket til at gøre Teaterperioden som Helhed litteraturhistorisk mistænkelig. Ved Siden af de fire ovennævnte Forfattere er det hovedsagelig Gennembruddet for Shakespeare, først i England, lidt senere i Tyskland, som har betinget Æstetikernes Interesse for dette Afsnit af Teaterhistorien. Men Gennembruddet for Shakespeare var langt fra noget „litterært“ Gennembrud; det var først det næste Slægtled, Romantikerne, forbeholdt at opdage Shakespeare som Digteren fremfor alle Teaterdigtere. I sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede spilledes Shakespeare til Sukces i scenisk effektive, men poetisk helt umulige Bearbejdelser og Forvanskninger, i England af Skuespilleren Garrick, i Tyskland af Skuespilleren Schröder. Teaterperiodens væsentligste Betydning ligger i det skuespillerkunstneriske Gennembrud, som præger den. Gennem dramaturgiske Værker af Riccoboni (*L'art du théâtre*) og Remond s. 24de *Sainte-Albine* (*Le comédien*) havde Skuespilkunsten omkring 1750 langt om længe faaet udformet sin Teori. Det 18. Aarhundredes to store Dramaturger, Diderot i Frankrig og Lessing i Tyskland, havde i Løbet af 50erne og 60erne yderligere udarbejdet dens Lovbud og Grundsætninger — og skrevet Skuespil i Tidens nye „blandede“ Genre, paa hvilke Teatrets Folk kunde efterprøve Teoriens praktiske Effektivitet. Skuespilkunsten emanciperer sig fra Hofstilens Unatur og bliver, ikke med ét Slag men efter aarelange Kampe, „naturlig“. Saavel i det borgerlige Præg paa denne ny Skuespilkunst som i dens trodsige Naturlighedskrav ses en Sammenhæng med Aarhundredets almindeligt herskende Aandsstrømninger. Det, der finder Sted, ogsaa indenfor Scenens Kunst, er i Virkeligheden en Revolution. Et Slægtled af Skuespillere tilstræber at begynde forfra paa en ryddet Mark. Den første store, tyske Skuespiller Ekhof prøver i 1753 at danne et Skuespiller-Akademi ved den Schönemannske Trup med det Formaal sammen med sine Kammerater at kunne studere „Skuespilkunstens Grammatik“. Udtrykket er typisk for den Opfattelse, som fyldte Tidens naive og idéalistiske Teaterentusiaster blandt Skuespillerne. De tog det paa sig som en Opgave fra Grunden at udforme og fastlægge det kunstneriske Sprog, Teatret for Fremtiden skulde betjene sig af — og hvor Kravet om Naturlighed, det afgørende, primære Krav, overraskende nok viste sig at være Kravet om den højeste og vanskeligste Kunst. Natur og Dyd bliver den nye Teaterkunsts moralske Slagord, Sandsynlighed og Illusion dens artistiske.

I Skuespil af Diderot, Lessing og Beaumarchais med deres ligesom opløste og frigjorte Diktion og temperamentfulde Scenerier fra hvad man dengang ansaa for det „virkelige Liv“ kunde Skuespillerne af den nye Skole uddanne sig til, og afpasse sig efter, de nye Fordringer. I den larmoyante, taarepersende Dramatik kunde de til Overmaal løse op for deres Følelser; i Handlingstemaerne i den nyopdagede (omend lemlæstede) shakespeareske Dramatik kunde de prøve deres Fantasi i en heftigere Aktion, end Samtidens Skuespilproduktion gav dem Anledning til. Hovedfordringen til Skuespilleren blev den elementære (men glemte) : Evnen til paa illuderende Maade at indleve sig i og gennemspille en fingeret Situation, som gennem Skuespillerens Intensitet forvandles ikke til Kunst, men til Virkelighed. Da den store engelske Skuespiller Garrick, Aarhundredets mest eminente Acteur — ikke som Fortidens Skuespillere Komiker eller Tragiker, men Tragikomiker, Karaktérskuespiller, og dermed den forbilledlige Begavelse blandt Tidens Scenekunstnere, for hvem den „rene“ Genre ikke mere eksisterede — i 1764 gæstede

s. 25 Garrick mellem Komediens og Tragediens Muse.

Maleri af Reynolds.

Collection Lord Rothschild. London.

Paris og i Salonerne gav Prøver paa sit Talent, forbløffede han sine i Stilkunsten, den retorisk-deklamatoriske Kunst, virtuose franske Kolleger ved den Sandhed, hvormed han, foruden et Par shakespeareske Monologer, gennemlevede to primitive, hjemmelavede Scener af Hverdagslivet, en komisk og en tragisk: En Køkkenkarl, der paa Hovedet bærer et Fad med Kager, taber det og brister, af Frygt for hvad der vil ske ham. i lattervækkende, men ogsaa medynkvækkende Graad derover — samt en Far, der leger og pusler med sin lille Søn, oplever at se Barnet falde ud af Vinduet og blive slaaet ihjel, og nu i Fantasiens atter og atter genoplever den rædselsfulde Scene. Garricks pantomimiske Fremstilling af begge disse Optrin virkede paa Tilskuerne lige uforglemmeligt og rystende ved hans realistiske Kunst. Vi kan i Nutiden se, hvor nøje disse to

„Optrin“, Skoleeksempler paa Skuespillerens enkleste, men tillige vanskeligste Kunst, svarer til de melodramatiske hjemmelavede „Situationer“, hvormed Stanislavski paa Kunstnerteatret i Moskva ved det 20. Aarhundredes Begyndelse efterprøvede sine unge Skuespilleres Talent. Paa den Linie arbejdede det vesteuropæiske Teater altsaa allerede ca.

s. 261750. Men det er os tillige muligt at se Størstedelen af det Skuespilrepertoire, af hvilket Teatrene i Slutningen af det 18. Aarhundrede levede — og hvoraf en Hovedpart var skrevet ikke af „Digtene“, men af Teatrets egne Folk — netop som saadanne primitive Oplæg for Skuespillere, Øvelser for Scenekunstnere, elementære Situationer, i hvis illuderende Gennemspillelse den nye Skuespilkunst kunde bevise sin stigende Formaaen og sin selvstændige kunstneriske Værdi. Det var ikke uden Grund, at tysk Teaters største Skuespiller ved Slutningen af Aarhundredet Friedrich Ludwig Schröder i Hamborg helt enkelt kaldte de 34 Skuespiltekster (Originaler, Oversættelser og Bearbejdelser), hvormed han i Begyndelsen af 80erne berigede det tyske Repertoire, for „Skizzer for Skuespillere“. Netop ved at være det, havde dette Repertoire sin Betydning; det faar — naar man læser det i Dag — sin Værdi ved, hvad det fortæller om Datidens Skuespilkunst, dens Fordringer til elementær Levendegørelse, naturtro Fremstilling af Mennesket i dets „Huslighed“, og dens Formaaen i det differentierede Udtryk for alle det borgerlige Menneskes Rørelser, Følelser og Lidenskaber. Det er muligt gennem dette Repertoire (som iøvrigt langt fra i sine bedste Eksemplarer er saa ringe eller uinteressant, som Litteraturhistorikerne har villet gøre det til) at aflæse Udviklingen af den moderne Skuespilkunst i disse dens trængselsfyldte Fødselsaar. Sammenligner man Schröders med den noget yngre Ifflands Teatertekster, ogsaa skrevet af en Skuespiller for Skuespillere, mærker man sig de stigende Fordringer i Graden af Opgavernes Vanskelighed. I de sidste stilles der til Fremstilleren ikke blot elementære, men direkte raffinerede Krav.

Friedrich Ludwig Schröder.
Titelkobber til Gotha-Theaterkalenderen 1788.

Den nye Tids Skuespillere stod i en paradoksal Dobbelt-situation med s. 27 Front mod to Sider, mod Skuespil-kunsten som „Kunst“, i den stiliseret retoriske Forstand som de franske Hoftrupper repræsenterede den, og Skuespil-kunsten som „Gøgl“, saaledes som Markedsteatrenes folkelige Trupper endnu langt op i Aarhundredet udøvede den. I Forholdet til Stilteatret kunde man ved en overfladisk Betragtning tale om et Tilbageskridt — i Forholdet til Markedsteatret med dets hovedsagelig improviserede Komædie om et uhyre Fremskridt. For Skuespillerne som Stand betød Skuespil-kunstens Krise i Midten af det 18. Aarhundrede den afgørende Proces paa Vejen frem mod Selvstændighed og Selvhævdelse. Skuespillerne havde før dette Tidspunkt mildt sagt ikke været ansete. De havde været Hofbetjente arbejdende paa ydmygende Vilkaar, bejlende til Stormændenes Naade og i ét og alt afhængige af deres Luner — eller de havde været regnet for asociale Landstrygere, prisgivet Pøbelens Forgodtbefindende. Deres Kamp i Perioden 1750 og 1790 har foruden en artistisk-teoretisk ogsaa en menneskelig-psykologisk Side. Den betyder Pariastanden Skuespillernes haardnakkede og heldige Bestræbelse paa endelig at skaffe sig Borgerret, ikke blot i Kunstens Verden, men ogsaa i det almindelige, borgerlige Samfundsliv.

Med vor Tids Øjne tager Kampen sig lettere og lykkeligere ud end den var eller rettere, end den tegnede sig for Datidens Kunstnere, mens de var midt i den. Der forestod Tidens idéalistiske Teaterfolk endnu en lang Række Ydmygelser saavel fra Stormændenes som fra Parterrepøbe- lens Side. Skuespillerinder regnedes endnu et Stykke Tid i bogstavelig Forstand for offentlige Fruentimmer (oprindeligt rekruteredes de ogsaa fra Prostitutionen), og Skuespillerne var med deres ringe Aflønning Aarhundredet ud tvunget til at indtage en evig supplikerende, utaalelig ydmygende Holdning overfor de Store, af hvem deres borgerlige Velfærd var afhængig. Vi vil i Rosings Liv og i hans Dagbog støde paa Træk, der viser os den ny Tids Skuespillers Følelser derved og Reaktionen derimod. Hvor beundringsværdig Skuespillernes Kamp som Helhed var, forstaar man, naar man gør sig klart, hvilken Udvikling det i Virkeligheden er, der foregaar med dem i Løbet af én eneste Generation, maaske mest typisk og tydelig indenfor den tyske Skuespil-kunst, der uden den stærke Tradition paa Godt og Ondt, som prægede fransk Teater, saa at sige direkte vokser frem af Markedskunsten. Schröder er atter her det store og typiske Eksempel. Han er Skuespillerbarn, og hans Forudsætninger er en Tid, hvor Skuespillere rangerede med Linedansere, Klovner og Gøglere. Et langt Stykke op i hans Ungdom betragter han sig selv som Danser, Jonglør og „Artist“ snarere end som Skuespiller.

s. 28 Sine første Sejre vinder han ved sin Snarraadighed og Slagfærdighed i den improviserede Komædie. Det var den engelske Eventyrer og Ekvilibrist Michael Stuart, der første Gang henledte hans Opmærksomhed paa Shakespeare. Da Skuespil-kunsten som poetisk Udtryk og som Fremstilling af Menneskeskæbner med et dybere Sandhedskrav og et videre Perspektiv gaar op for ham, formaar han, hvis Ungdomsliv var uordentligt til Grænsen af Kriminaliteten, ved en enestaaende Selvopdragelse at uddanne sig selv til sit Lands ypperste Scenekunstner og mest forbilledlige Teaterleder, en anset Borger og en enestaaende Skuespiller, Tysklands Garrick, Komiker og Tragiker i samme Person og af lige fremragende Rang. Og efter ham følger et Slægtled af Skuespillere, for hvem Scenekunsten ganske simpelt har Karakter af et „Kald“. Det er et af den nye Tids typiske Træk, at Teatret nu rekruterer blandt unge Mænd, der oprindeligt skulde have været Præster (som Iffland og Fleck), men i Stedet vælger Teatret til, hvad de anser for en ligeberettiget Prækestol. Man begynder til Borgerskabets Forbløffelse at tale om Teater-kunstens „Hellighed“. I Teatret er der ikke blot Underholdning og Tidsfordriv at hente, men sædelig Uddannelse og moralsk Forbedring ...

Den unge Iffland.

Et Kobber af Verhelst skænket den danske Skuespiller Gielstrup af Iffland i Sommeren 1788. Teatermusæet i København.

Det 18. Aarhundrede er et kosmopolitisk Aarhundrede og ogsaa dets Scenekunst har et internationalt Præg. Sprogene begrænsede naturligvis til en vis Grad Udvekslingen af Teaterfolk fra Land til Land, det er Kapelmestre, Sangere og Dansere snarere end Skuespillere der udveksles, alligevel er Internationalismen indenfor Teatret et af Aarhundredets s. 29 typiske Træk; Gluck virker i Paris, Salieri i Wien, Naumann i Stockholm, Sarti i København etc. — Naar man derfor samtidig maa fremhæve Tidsrummet mellem 1750 og 1790 som Nationalteatrenes Tidsalder, saa ligger deri ikke saa meget en Tilkendegivelse af Protest mod Teatrets „Internationale“ som et Udtryk for Protesten mod Hofsmagen og Hofteatrene, den franske Tragedie og den italienske Opera, der indtil da havde været det eneste, der af det fine Publikum regnedes for „Kunst“. Ikke alene ved Keiserhoflet i Wien og ved Kongehoffet i Berlin, men overalt ved de utallige smaa, tyske Fyrstehoffer havde indforskrevne, højt betalte franske og italienske Trupper — af Maria Theresia, Frederik den Store og deres Efterlignere foretrukket frem for Landets egne Kunstnere — vedligeholdt en Stil, som Tiden nu voldsomt reagerede imod. Nationalteatrene bliver den nye Tids Skuespilhuse, den nye Borgerligheds, den nye Naturligheds Teatertempler. Men de betegner en kunstnerisk snarere end en national Nyorientering (Aarhundredet bevarer til sin Udgang sit kosmopolitiske Præg), og det Repertoire, de spiller, er i store Træk fælles for Teatrene i Tyskland, England, Frankrig og de mindre Nationer. Karakteristisk for de tyske Nationalteatre, der stiftes i 60erne og 70erne bliver dog, foruden Kampen mod den improviserede, folkelige Kunst, personificeret i Skikkelser som „Harlekin“ og „Hanswurst“, der bandlyses fra de nye Skuespilhuse, ogsaa Kampen mod det „franske“ Teater. Franskændene bliver Fjenden, men ved „Franskændene“ forstaas udelukkende de franske Hoftrupper med deres gravitetiske, rapsodiske Kunst, den højtudviklede men stivnede Stil, bag hvilken efterhaanden saavel en Tragedies Tomhed som en Skuespillers Talentløshed med Lethed kunde skjule sig.

I Kampen mod de „Franske“ finder Aarhundredets borgerlige Kunst et Udtryk for sin Revolte mod Hoffernes og Adelens Smag. Men Paris var og blev Teatrets Hovedstad, fra hvilken alle Landes Teatre vedvarende hentede afgørende Impulser. I Paris fandt ogsaa en Teaterrevolution Sted omend af en noget anden Karakter end i de øvrige Teaterbyer; men Resultaterne af denne Teaterrevolution, især paa Operaens, Syngestykkets og Ballettens Omraade, kom alle de øvrige europæiske Teatre til Gode. Det var i Paris, at den italienske Buffo-Opera omkring 1750 brød i gennem, at Noverre reformerede Dansen og i Aarene omkring 1780 Striden mellem Gluck og Piccini paakaldte Verdens Opmærksomhed. De franske Teaterbygninger, deres Indretning, Maskineri og Belysning dannede Forbilledet for Teatrene ude i Europa — og Diderots, Beaumarchais', Collés, Sedaines, Merciers og Florians borgerlige Komedier spillede

s. 30 Théâtre Italien i Paris.

Opført 1783 af Arkitekten Heurtier paa den Plads, hvor nu Opéra-Comique ligger.

Fra Pougin: Dictionnaire historique et pittoresque du Théâtre. Paris 1885.

paa de germanske Nationalteatre ikke mindre hyppigt end Voltaires Tragedier og Destouches' Komedier var blevet spillet før Kampen mod „Franskændene“ for Alvor satte ind. Hertil kom nu den gluckske Opera og — for Perioden særlig typisk — den franske Opera comique, der gik sin Sejrsgang over Europa.

Den gluckske Opera betød Naturliggørelsen af den ældre italienske Hofopera, der — som den franske Tragediekunst — var udartet til tomt Virtuoseri. I Operaopførelserne paa „L'académie royale de la musique“ (den store Opera) i Paris forløstes Tidens Trang til det „store“ paa Teatret. De gluckske Operaer afløste for en Tid de klassiske Tragedier som Teatrets højeste poetiske Udtryksform. (I Virkeligheden kulminerede Operaen som Teater paa dette Tidspunkt.) I den franske Opera comique skabtes en ny blandet Genre, indenfor Musikdramaet svarende til de borgerlige, larmoyante Skuespil paa Komedieteatrene. I disse Operetter, med Grétrys yndefulde Musik og til Tekster af Tidens bedste Forfattere — med talt Dialog ind mellem Musiknumrene — aabnedes der de franske Skuespillere en Vej til Fornyelse af deres Spil. Ikke Komediens elegante eller Tragediens „ophøjede“ Stil — men Muligheden s. 31 for at udtrykke enkle, usammensatte menneskelige Følelser i en utvungen, illuderende Form. Ikke paa Théâtre Français, men paa Théâtre Italien, det tredje af de privilegerede franske Skuespilhuse — der kun havde Navnet tilbage af sin oprindelige Tilknytning til den italienske Commedia dell' Arte, hvis Glanstid havde ligget ved Aarhundredets Begyndelse — fandt den egentlige Nydannelse indenfor fransk Skuespilkunst Sted. „Havde vi ikke haft Miraklet med Figaros Bryllup,“ skriver en af Théâtre Français' daværende Sociétaires Fleury i sine Memoirer, „havde Italienerne overfløjet os allerede i 1784“. Og fra Théâtre Italien, ikke fra Théâtre Français, udgik Impulser til den Kostumereform, der er saa typisk for Tidsrummets Teaterbestræbelser, fordi ogsaa den tilsigter Naturliggørelsen, Virkeliggørelsen, „Illusionen“ af Teaterspillet.

Da Teaterrevolutionen i Slutningen af det 18. Aarhundrede er ført til Ende, kan det ses, at den, foruden af Skuespilkunstens heldigt gennemførte Emancipation, har bestaaet af Kampen mellem to Arter af Teaterkunst, hvoraf ingen ubetinget havde „sejret“, og som begge altid vil bestaa; Illusionsteatret og Stilteatret er to Sider af samme Sag. Men Kampen imellem dem havde derfor ikke været overflødig, da den i sine Resultater kom til at virke grundlæggende for det ene og fornyende for det andet. Den meget stærke og

klare franske Komedi-tradition, der stammer fra Molière, berørtes kun rent overfladisk af Omvæltningen og bestaar i sine væsentlige Træk ubrudt og beundringsværdig den Dag i Dag. Det var om den franske Tragediekunst, at Kampen egentlig stod. Baade Diderot, Rousseau og Mercier reagerede i den nye Tids Navn heftigt imod den. „Der er altfor megen Tale og for lidt Handling paa den franske Skueplads,“ skrev Rousseau i „La nouvelle Heloise“, „maaske ligger Grunden i, at Franskmanden i Virkeligheden taler endnu mere end han handler, eller at han i det mindste lægger større Vægt paa, hvad man siger end paa, hvad man gør. Corneille og Racine med al deres Geni er kun saadanne Talere.“ Næsten ordret det samme siger Diderot og Mercier, hvis „Nouvel essai sur l'art dramatique“ fra 1773 hører til Periodens interessanteste dramaturgiske Skrifter — og Garrick erklærede, efter at have overværet Opførelsen af en Tragedie af Racine: „Han taler for meget. Han overlader intet til Skuespilleren.“ Tidens Tendens taler her gennem Garrick. Det klassiske franske Teater er i sin nationale Ejendommelighed et Ordteater mere end et Handlingsteater, en Stilkunst mere end en Følelseskunst. Fransk Teater udfolder sig vedvarende i Argumenter og Sentenser, i Orddueller, mere end noget andet Lands Teater. (Den franske Alexandriner med sine Antiteser var s. 32 — som Friedeill har sagt det — det naturlige poetiske Udtryk for „et Folk af Talere“.) Et saadant Teater skaber sin egen Fremstillingskunst dybt forankret i Folkekaraktæren.

Den borgerlige, larmoyante Dramatik berigede fransk Teater ved at bekæmpe dets stereotype Udtryk, men ændrede ikke dets Anlægspræg; det saa man da Talma traadte frem, den første store Elev fra den i 1786 oprettede franske Deklamationsskole. Den franske Opera comique udvidede paa lykkelig Maade fransk Teaters Felt i Overensstemmelse med de samlede europæiske Strømninger indenfor Skuespil-kunsten. Men det var i England og i Tyskland, at Handlings- og Følelsesteatret fremstod som en borgerlig Nyskabelse af afgørende Betydning for Teaterkunstens europæiske Regeneration. I England gennem Garricks eminente Teaterledelse — i Tyskland gennem de nye Nationalteatre især i Hamborg og Mannheim, hvor den nye Tids Skuespillere fandt et Hjemsted og under Schröders og Friherre v. Dalbergs Ledelse gjorde det afgørende Fremstød for den nye „natursande“ Fremstillingskunst. Under Dalbergs Forsæde realiserede de unge Mannheimerskuespillere i 80ernes Begyndelse Ekhofs gamle Tanke om et Skuespiller-Akademi. Saavel i Mannheim som i Hamborg oplevede den germanske Verden for første Gang — i nogle faa Sæsoners lykkelige Konstellation — at se de tidligere tilfældigt sammenløbne „Bander af Acteurer“ forvandlet til det fornemme og forjættende, som hedder et kunstnerisk Ensemble.

Gennem Rosings Dagbog vil vi faa et Indblik saavel i Teaterperiodens totale Præg, dens Typer af Repertoire, repræsenterende Kampaarenes mest modstridende og forskelligartede Tendenser, Kampen mellem Genrerne, mellem Generationerne, mellem Befolkningslagene og — omend i begrænset Forstand — mellem Nationerne, dens artistiske og moralske Synspunkter med deres Naivitet, men ogsaa med deres Idéalisme, — dens typisk germanske Aversion mod Harlekiner og Hanswurster, mod „Franskmænd“ og „Italienerne“ i de Aar, hvor — som Rahbek skriver det i sine Erindringer — „den diderotske og lessingske Naturalismus var paa sin højeste Spidse“. Men især vil vi faa et Indtryk af det, der i denne Fremstillings Sammenhæng er Periodens afgørende og væsentlige Kendemærke: at vi befinder os i den moderne Skuespil-kunsts egentlige og typiske Kamp- og Trængselsaar. Det er selve det moderne Teaters elementære Problemer, Grammatiken for det skuespilleriske Sprog, der beskæftiger Rosing og hans Samtidige i 80ernes franske, tyske og danske Teater. Finder vi noget naivt og altfor selvfølgeligt i disse Skuespillerens Fastslaaen af Teaterkunstens primære Grundsætninger, maa vi ikke s. 33 glemme, at hvad der for os i Dag er velkendt og selvfølgeligt for disse begejstrede Idealister og Individualister var epokegørende og revolutionerende Nyt.

Alene gennem Konstateringen af, hvor nyt det er dem, kan man begribe, i hvilken afgørende Periode af Teatrets Udvikling, det er, vi befinder os.

Selv ansaa Tidens naive Teoretikere dette Tidsafsnit for at være et Kulturhøjdepunkt, der taalte Sammenligning med Verdenshistoriens største Epoker. Den gamle Rahbek talte i 1815 i „Tilskueren“ emfatisk og naivt om „den skønne Periode, der strakte sig fra Syvaarskrigens Slutning til den franske Revolution, en Epoke som Historien vil, ligesom Antoninernes Old, engang kalde Menneskeslægtens Guldalder“; men Eftertiden har paa dette som paa andre Punkter — hvor Rahbek ikke med sin ubestridelige Sagkundskab taler fagligt Teater — med et Smil maattet underkende hans Skøn og revidere hans altid altfor entusiastiske Udsagn om Folk og Tider, der stod hans Hjerte nær. I Teatrets Historie var Epoken en Begyndelse med alle en værdifuld Begyndelses forjættende Træk, men slet ikke nogen Kulmination. Den havde sin Begrænsning i netop det, som ogsaa var dens Betydning; man kan saa maaske til Gengæld sige, at dens Ensidighed var dens Styrke. Det borgerlige i de nye Skuespilleres Kunstbetragtning medførte noget altfor borgerligt i deres ydre Udtryksform. Der rejste sig indenfor det intellektuelle Publikum, fra Adelen og Embedsstanden, hurtigt Anklager mod Teatrets Folk for at mangle „Finhed“ og „Verdenstone“; deres Fremtræden naar de forestillede Standspersoner vidnede, hævdedes der, om manglende Kendskab til den højere Verden. Og Anklagen var sikkert berettiget. Men det var den uundgaaelige Følge af Reaktionen mod Hofteatrenes overmenneskelige og indholdsløse Stilfuldhed.

Skuespil-kunsts Frigørelse foregik heller ikke alle Steder med lige stort Held og med lige stor Konsekvens. Paa de Nationalteatre der, som Teatret i Wien, manglede virkelig kunstneriske Ledere, imiterede Skuespillerne endnu længe efter „Frigørelsen“ de franske Hofskuespilleres „Trepidation“ (som Mercier havde døbt deres ekstatiske Manér i den høje Stil), og i Komediernes stak Hanswurst endnu i lange Tider sit

galgenhumoristiske, grimasserende Ansigt frem midt i de borgerlige Komedier. Han repræsenterede jo en uoprindelig komisk Tradition og en uovervindelig folkekær Udtryksform. Den dydsirede Borgerlighed i Kunstbestræbelsen ved andre Scener kunde i Eftertidens Øjne til Gengæld tage sig ud som en graa Spidsborgerlighed, og Grundlag for Anklager s. 34 mod denne Spidsborgerlighed dannede i første Række det indtil det paafaldende svigtende Syn paa digteriske Værdier selv hos Tidens bedste Teatermænd. At den engelske Restaurationstids stofligt saa righoldige Dramatik, der dannede ligesom en Køl i hele det nye Prosarepertoire, opførtes i til Ukendelighed kastrerede Bearbejdelser, hænger naturligvis sammen med Periodens moraliserende Tendens. Men Bearbejdelserne af Shakespeare fortæller noget beskæmmende om Tidens begrænsede Opfattelse af det poetiske — og selv Schillers Ungdomsarbejder opførtes til at begynde med i Berlin i parodiske Forvanskninger af Teaterskrædderen Plümicke og andre. Man har af og til — af Beundring for Schröders uhyre Indsats for det tyske Teater — forsøgt at fremstille ham ogsaa som litterær Foregangsmand. Han var det ikke, saa lidt som Garrick havde været det. Han er Skuespilleren og Teaterlederen fra Skuespilkunstens Emancipationsaar, Naturlighedens Forkæmper — og det kan i visse Tilfælde blive ensbetydende med Poesiens Bekæmper. Da Schiller, efter at have skrevet „Røverne“ og „Kabale og Kærlighed“, begyndte at skrive Tragedier paa Vers, formelig oprørtes Schröder: „Ich hasse Schiller, dass er wieder eine Bahn eröffnet, die der Wind schon verweht hatte.“ For Schröder tog disse Stykker sig ud blot og bart som en Genoplivelse af Hofstilen, af det retoriske Teater, som han havde sat hele sit Liv ind paa at bekæmpe.¹⁾ Uviljen mod Teatret paa Vers er i det hele et af Epokens mest karakteristiske Træk, denne Uvilje deltes af Bondiniteatrets Leder, den store Skuespiller Reinecke, af Berlinerteatrets Direktør J. J. Engel, Forfatteren af „Ideen zu einer Mimik“, selv af Iffland, der, naar Omstændighederne tvang ham til at tale Vers, opløste dem i Prosa — i Danmark af Schwarz, der modarbejdede Opførelser af Shakespeare og Schiller paa Det Kgl. Teater netop fordi deres Stykker var paa Vers. Naturlighedens Epoke er tillige en prosaisk Epoke. Kravet om, at Skuespilleren skal være „sand“, fører til, at den højeste Ros en Scenekunstner kan faa bliver: „Kunst kender den Mand ikke.“ Det er fra disse Aar af Teaterhistorien den Uvane stammer, at Ordene „Teater“ og „Kunst“ kan anvendes i anklagende, i direkte nedsættende, Betydning i Bedømmelsen af — Kunst paa Teatret!

Den store Teaterrejse

3

De sidste 40 Aar af det 18. Aarhundrede, den moderne Skuespilkunsts Barndomsaar, var en frodig og frugtbar Periode, til hvis Resultater Teatret endnu i Dag staar i Gæld, men selvskreven til at paakalde det s. 35 følgende Slægtleds voldsomme Reaktion. Goethe og Schiller, der begge i deres Ungdom havde Part i Teaterrevolutionen, bliver i deres modne Aar de autoritative Talsmænd for Reaktionen imod den. Goethe søgte som Leder af Teatret i Weimar trodsigt tilbage til det uvirkelige Teater i antikiserende og retorisk, alt andet end menneskefremstillende Forstand. Han taler i „Dichtung und Wahrheit“ haanligt om „Læren om den falske Naturlighed“, og Schiller mener, efter at han har hørt den store Skuespillerinde Mad. Unzelmann tale naturligt, næsten konverserende, i sin Fremstilling af hans Maria Stuart — idet hun typisk for sit Slægtled kvier sig ved at tilegne sig den tragiske „Stil“ — helt enkelt at Perioden var præget af én stor Fordom: „Das Vorurtheil des beliebten Natürlichen“. Hvad Schiller ser paa Teatret af denne Tids Fremstillere bliver ham „alt for virkeligt“

Men Reaktionen mod en Tid siger intet (i hvert Fald intet nedsættende) om Tidens aktive Bestræbelser eller Betydningen af den Indsats, den bragte. Med sin Begrænsning i den borgerlige Synsmaade, sin larmoyante Prosa, der forekom Tiden som den højeste Poesi, sit Naturlighedskrav forbundet med en i vore Øjne højst snerpet Anstændighedsfølelse, er Epoken som Helhed dog en af Teaterhistoriens store og skabende Epoker. Det var i den Periode, at Skuespilkunsten antog ny og forjættende Skikkelse, det var i den Periode, at det — som Devrient i sin „Geschichte der deutschen Schauspielkunst“ siger det om Schröder — virkelig lykkedes en Generation af idéalistiske Teaterledere at gøre Mennesker til Skuespillere og Skuespillere til Mennesker.

3*

s. 36 Det lille danske Teater. Michael Rosings Person og hans Kunst.

Det danske Teater afspejler i det smaa alle Periodens typiske Træk. Et levende Teater, ikke mindst et nystiftet Teater, er et meget følsomt Barometer for Tidsstrømningerne, baade de hjemlige og de udenlandske — og det danske Teater var allerede i det 18. Aarhundrede et overordentlig levende Teater. Det var vokset op gennem en meget stærk indre Kraft, ikke som andre perifere europæiske Scener blot som en Efterligning af de store Landes Teaterforeteelser, men som et spontant og naturligt Udtryk for Folkets Trang til en Skueplads. Gennem Holbergs Indsats ved selve Starten havde det tilmed faaet et Vækstgrundlag, som giver det noget af en Særplads indenfor europæisk Teaterhistorie. Det byggede fra først af paa et originalt nationalt Komedierypertoire, en omfattende Blok af forskelligartede Skuespil, baade Stilkomedier, Sædekomedier og Karaktérkomedier, deriblandt 10 saa fortræffelige, at de den Dag i Dag giver vort Teaterliv saavel national som artistisk Rygrad. Holberg har ikke Molières universelle Gyldighed, men han er givet én af de store Komedieforfattere. Naar han ikke i Udlandet altid anerkendes efter sit virkelige Værd hænger det sammen med, at hans dybeste Finesser er bundet til Sproget, en Skæbne der er fælles for alle store

Komedieforfattere, men først bliver „tragisk“ for Forfattere fra de smaa Sprogomraader. Oversættes han til Tysk eller Fransk gaar en væsentlig Part af hans Originalitet tabt, og han kommer til at ligne de Forfattere, som han har tidstypisk Skema tilfælles med, men som han i Udtrykkenes originale Underfundighed og slaaende Humor i Virkeligheden overgik. Hans Indsats blev derigennem nationalt begrænset, men dobbelt værdifuld paa det lokale Felt. Det er næppe muligt at vurdere Holbergs Betydning for dansk Teater højt nok.

Men det kraftfulde Anslag, vort Teaterliv fik gennem Holbergs Skuespilproduktion og Skuepladsens ret hurtige Befæstelse som københavnsk Institution, maa ikke forlede til en Overvurdering af vort Teaters ydre s. 37Standard og Vilkaar i det 18. Aarhundrede. Der gør sig som oftest en romantiserende Tendens gældende indenfor den populære Betragtning af Teaterhistorien. Det er altid i Fortiden, at de store Skuespillere levede og de virkelig gode Forestillinger var at se. Fortidens obligatoriske Storhed er et Fata Morgana, der flytter sig fra Generation til Generation og langsomt ogsaa kommer til at svæve lysende over de Perioder, i hvilke Skriget efter Fortidens uforglemmelige Højdepunkter netop lød stærkest. Og dog er Sandheden om Teatrets, i dets moderne Skikkelse ret nye, Kunst vel den, at de to Aarhundreder, i hvilke Skuespilkunsten har eksisteret med sit nuværende Artspræg, har udvist en gradvis Fremgang og Forfining efter Kunstnernes voksende Formaaen og Publikums stigende Fordringer. Det danske Teater ved det 18. Aarhundredes Slutning var ikke det Hjemsted for „store“ Skuespillere og Skuespillerinder, som en romantiserende Betragtning (eller en teaterpolitisk Tendens som for Eksempel hos Edvard Brandes) har udraabt det til. Det var et lille og meget primitivt Teater, der længe kæmpede med vanskelige indre og ydre Vilkaar.

Holberg var død i 1754. Han havde oplevet at den „Bande“, for hvilken han skrev Grundstammen af sine Komedier, var blevet opløst og Grønnegade-Teatret lukket. Han havde oplevet, at en ny Bande 20 Aar efter, i 1748, med kongeligt Privilegium tog Eigtveds nybyggede Skuespilhus paa Kongens Nytorv (med Plads til 750 Tilskuere) i Besiddelse, og han havde i de første Aar fulgt Skuespillernes Arbejde aktivt, været deres kunstneriske Samvittighed og skrevet sin Alderdoms 6 nye Komedier for dem. Men efter hans Død begyndte en Række Kriser for Komediehuset, der var underlagt Magistraten og blev misledet af en Suite skiftende Direktioner. Holbergs Komedier gik af Mode. De danske Skuespillere maatte kæmpe med det „fine“ Publikums italienske Smag. I 1752 rykkede italienske Operister ind paa den danske Skueplads, hvor de efter Majestætens Ordre — med enkelte Mellemrum og under skiftende Direktioner — spillede afvekslende med Danskerne til 1764. Frederik V interesserede sig kun for de italienske Forestillinger. Hans Efterfølger Christian VII indkaldte 1766 et fransk Skuespillerselskab, der i 1767 som Majestætens „ordinaire Acteurer“ tog det ny, over de kongelige Stalde indrettede Hofteater paa Christiansborg, det nuværende Teatermuseum, i Besiddelse og derfra konkurrerede med Teatret i Byen. Selv spillede Kongen paa Fransk Sultan Orosman i Voltaires „Zaïre“ ved en Privatopførelse med Hoffets Damer og Herrer paa det nye Hofteaters Scene. I 1768 bestemte han endvidere, at de danske Skuespillere paany skulde supplere sig med en Stab af italienske s. 38Operister, som i de paafølgende 10 Aar konkurrerede med de danske Skuespillere paa deres egne Brædder og belastede Teatrets beskedne Budget til Bristepunktet. I 1773 afskedigedes det franske Skuespillerselskab ved Hofteatret. Først i Juni 1778 ophævedes den italienske Opera. I Mellemtiden var Teatret paa Kongens Nytorv blevet Den kongelige danske Skueplads med et fast aarligt Tilskud og bestyredes ikke mere af Magistraten, men af de skiftende Overhofmarskaller med økonomiske og kunstneriske Meddirektører. Den danske Skueplads var altsaa nu og indtil Midten af det næste Aarhundrede et „Hofteater“ — men efter 1778 da Italienerne drog bort ganske vist et Hofteater, der i nogle Henseender mindede om de tyske Nationalteatre. Ved Harsdorffs Ombygning og Udvidelse af Teaterhuset i 1774 (det kunde nu rumme 1200 Tilskuere) havde den kunstforstandige Meddirektør, Højesteretsassessor Jacobi, over Prosceniet faaet anbragt Indskriften „Ei blot til Lyst“ en original og fortræffelig Invention, tankevækkende den Dag i Dag, dengang et moralsk betonet, tidstypisk Udtryk lige i Centrum af hvad den ny Tids Kunstnere og Borgere ønskede sig af et værdifuldt Teater.

Teatret paa Kongens Nytorv efter Harsdorffs Ombygning i 1774.

Den Kunst, der indtil da havde været ydet i Teatrets egentlige Tilblivelsesaar, bør man ikke gøre sig for store Forestillinger om, det var Teaterkunst paa Kunststartens allerførste Stadium nær Dilettanteriet, men naturligvis gradvis voksende fra Dilettanteri til Professionalisme, den sunde Professionalisme, hvor der var Tale om Udviklingen af virkelig naturbestemte Evner, og den falske Professionalisme, hvis Udtryk bestod i mekanisk Efterligning af Udlændingenes, Franskmandenes og Italienernes, traditionelle Fremtrædeform i det høje som i det lave Drama. Der havde i Personalet fra 1748 været to originale Skuespillerbegavelse, to naturlige Fremstillere af det holbergske Repertoire hvis Bærere de blev, s. 39men samtidig typiske Udtryk for to afvigende Retninger i Tidens Skuespilkunst, de to Præstesønner Clementin og Londemann, den første en alvorligt arbejdende Karaktérskuespiller med Lune, Bredde og Menneskekundskab, han spillede Den politiske Kandestøber, Den Stundesløse og Jeronimus'erne til Holbergs Tilfredshed; den anden en Gøgler og folkelig Improvisator, lystig og forslagen, af et spillende uberegneligt og udisciplineret Temperament, uforlignelig som Tjenerne i Komedierne, som Henrik, Oldfux, Crispin, Scapin og Sganarel, men paa sit Talents Kulminationspunkt tillige med markant Fantasi til, efter Datidens Fordringer, at illudere som Tartuffe. Londemann døde i 1773, Clementin 1776. Den tredje af det første Kuld Skuespillere, som kommer i Betragtning indenfor en kvalitativ Kunstbedømmelse var Rose, i sin Ungdom smuk, letsindig og elegant, en beundret Førsteelsker, senere en mandig Helt og Karaktérskuespiller, dog sikkert langt fra af første Rang, til Slut en værdig Fader med sin Anciennitets Autoritet over den sceniske Fremtræden, der virkede

imponerende paa den næste Generations unge Skuespillere og Kunstelskere.

Det Repertoire, hvori disse tre Skuespillere havde været de bærende Fremstillere, var — udover Holberg — overvejende fransk præget, Molière, Regnard, Destouches, Voltaire, den klassiske franske Komædie, som spilledes nogenlunde tilfredsstillende paa den holbergske Linie, samt Tragedien (Voltaires „Zaire“ og „Mérope“), der spilledes uden Glans, ofte pinlig falskt og i slette Oversættelser paa Parodiens Grænse. Pligten til at konkurrere med Udlændingene netop i den høje Stil førte endvidere til Opførelsen af visse af Metastásios Operatekster som Tragedier — uden Musik! — Til Gengæld spilledes de versificerede franske Komædier paa Prosa, hvorved Gratien og Stilen gik af dem, samtidig med at Indholdet noget bedre kom til at passe for den danske Fremstillingsevne, der gradvis tog Form og viste sig at have sin naturlige Styrke i det borgerlige Spil, Karaktérkomædien fremfor Stilkomædien og især fremfor Tragedien. Da den europæiske Dramatik paavirket af Tidsstrømningerne efter 1750 ændrede Karaktér fra klassisk præget til moderne og borgerligt, bød den de danske Skuespillere frugtbare Opgaver at udvikle sig paa. Omkring 1770 opførtes Saurins sentimentale Drama om Spilleren „Beverley“ (bearbejdet efter Moores „The Gamester“), Collés „Henrik den Fjerdes Jagt“, men især Beaumarchais' „Eugénie“ og Lessings „Minna von Barnhelm“ paa en Maade, der kunde gøre Krav paa at betragtes som kunstigt. Med Wessels Genistreg „Kærlighed uden Strømper“ i 1772, den vigtigste Forøgelse af det hjemlige Repertoire efter Holberg, markerede s. 40 Den danske Skueplads sin temperamentsbestemte Holdning til den franske Tragedie. I samme Sæson dimitteredes den franske Trup paa Hofteatret. Sammentræffet af de to Begivenheder betegner en afgørende Skillelinie i dansk Teaters Udvikling. At Voltaire's „Zaire“ endnu i nogle Aar forblev som et yndet Skuespil paa Repertoiret skyldes, at Stykket er virkningsfuldt elementært Teater, uanset sin for Danskerne fremmedartede Diktion. De første franske Syngestykker af Favart og Grétry, der havde gjort Lykke i Franskmandenes Fremførelse paa Hofteatret, overførtes nu til det danske Teater og opnaede store Sukcesser ogsaa i den danske Udførelse. Ved 70ernes Begyndelse forøgedes Personalet med tre meget lovende purunge Skuespillerinder, Jfr. Caroline Halle, (senere Mad. Walter), Jfr. Johanne Olsen, (senere Mad. Rosing) og Jfr. Cathrine Morell, (senere Mad. Gielstrup), der hver for sig fik stor Betydning i Repertoirets førende Genrer, Caroline Walter i Syngestykkerne, Mad. Rosing i det rørende Skuespil, Mad. Gielstrup i det holbergske Repertoire; endvidere med en yndig Danserinde Anine Frølich — samt med en ung Skuespiller, der blev engageret med det fordringsfulde Formaal at blive Londemanns Efterfølger, hvad han ikke blev, selvom han blev baade noget mere og noget mindre, Frederik Schwarz, et af vor Teaterhistories store Navne. Ligesom de tre unge Skuespillerinder kom han „fra Dandsen“, var blevet uddannet paa Hofteatret ved de franske Skuespilleres Ballettrup og havde dér vist saadanne Evner, at man ventede sig, at han skulde blive Balletmester. I Stedet blev han Skuespiller, først Komiker — uoriginal, men adræt og vivace (han kopierede Franskmanden Belleruche ved Hofteatret), senere trods sin balletspæde Stemme en meget yndet, perfektibel og professionel Karaktérskuespiller og en myndig Instruktør — en ærgerrig velbegavet Mand med Lederevner. Fra hans Person kom der til at udgaa Impulser, ikke af lignende Format men af samme Art, som fra Schröder og Iffland i Tyskland. Han havde i den mindre Dimension psykologiske Lighedspunkter med dem begge. Han manglede Originalitet, men tilførte til Gengæld dansk Teater Tidens typiske skuespilkunstneriske Træk.

Med dette Kuld af nye Kræfter begynder vort Teaters egentlige Placering i teaterkunstnerisk Henseende. I Aarene mellem 71 og 73 havde Danmark faaet sin første Teaterkritiker i den unge 19aarige Student Peder Rosenstand-Goiske, hvis Dramatiske Journal er dannet efter Mønster af Lessings „Hamburgische Dramaturgie“ og blandt Skuespillerne vakte Forbitrelse, men ubestrideligt trods sin Intolerance og stedvise Umodenhed havde stor rensende og forbedrende Virkning. Skønt hans s. 41 Holdning til det nye borgerligt følsomme Repertoire var overvejende negativ, var han i sin Indstilling til den nye Fremstillingskunst helt og holdent paa Tidens Linie. Han har læst Riccoboni og Remond de Sainte-Albine og er enig med dem. Han „opofrer glad en Regel for en Sandsynlighed“ og kræver af Teaterkunsten Natur og Sandhed saa ubetinget, at Betegnelsen Kunst af ham hovedsagelig anvendes i nedsættende Betydning, „den blotte Kunst“ som en Anklage mod en Skuespillers Spil. Der er baade Sammenhæng og Ironi i, at netop fra Rosenstand-Goiske nedstammer, ikke blot i kritikhistorisk, men i bogstavelig genealogisk Forstand Sven Lange.

Frederik Schwarz.

Maleri af Jens Juel. Statens Musæum for Kunst.

Det danske Teater begyndte saaledes at tage Form som national Skueplads. Men et væsentligt Kontingent af dets ledende Kræfter var og forblev endnu i en Række Aar internationale Teaterpersonligheder, dette s. 42 gælder dog især paa Operaens og Ballettens Omraade. Teatrets tidlige Kapelmestre Sarti og Scalabrini var Italienerne som Balletmestrene Como og Sacco havde været det. Hofdansemesteren Laurent, der havde været Schwarz' og Caroline Walters Lærer paa Hofteatret var Franskmand. Da den danske Syngeskole i 1773 oprettedes blev Italieneren Potenza dens Leder. I 1775 indkaldtes Italieneren Galeotti paa Scalabrinis Foranledning som Balletmester, og han skabte den danske Nationalballet. I det paafølgende Aarti indkaldes Tyskeren Naumann til at reorganisere Kapellet; paa hans Initiativ blev Tyskeren Schulz ansat som Kapelmester, og Schulz skabte senere det nationale danske Syngestykke. Betydningen heraf maa ikke underkendes. Men mest afgørende var det dog, at de udøvende Kræfter havde national Karaktér og den Kunst, der øvedes, i stigende Grad fik et oprindeligt og originalt Præg.

Men det var og blev et lille Teater i en lille nordgermansk By. Franskmandene og Italienerne var fordrevet, men nu truedes Teatrets nationale Bestræbelser fra en ny Side, Overklassens og Embedsstandens meget iøjnefaldende og meget dominerende tyske Præg. Saa sent som da Rahbek i Begyndelsen af 80erne besøger Berlin, spørger Fleck ham, om Tiden ikke snart er moden til, at der oprettes et tysk Teater i København! Rahbek, for hvem Det Kongelige Teater aldrig kunde blive Nationalteater nok og som hidt til bekæmpede det i dets Egenskab af Hofteater, tog sig Forespørgselen nær som en personlig og national Fornærmelse, og skønt han beundrede Fleck som Kunstner knyttedes der mellem de to ingen „nøjere Forbindelse“. Teatret gik fremad i kunstnerisk Henseende, men hvor langsom den Fremgang alligevel var, forstaaer man, naar Preisler saa sent som i 1788 ved at se Komædie i Hamborg endnu naivt kan konstatere det værdifulde for Skuespillerne ved „i Forveien at være eenige om karakteristiske Scener“ eller i Paris kan forundres over, hvor meget „en sikker Kundskab i Rollen bidrager til at udtrykke enhver Lidenskab med Styrke“! (I 1783 udbryder Rosing: „Det er just ikke nyt hos os at høre Soufleuren et Par Gange, førend Acteuren vil kiendes ved sin Replique“). ¹⁾ Trods disse kuriøse Træk, der tilstrækkelig røber Primitiviteten bag de hjemlige Skuespilopførelser (hvis Dyd til Gengæld kan have været en vis Spontanitet i Spillet ved den kun halvt gennemarbejdede Tekst og de Overraskelser, den derfor under selve Forestillingen kunde byde paa) var Teatret dog i utvetydig kunstnerisk Opgang, selvom Skuespillerne var uselt lønnede og deres intellektuelle og især moralske Niveau endnu lod adskilligt tilbage at ønske. En væsentlig Part s. 43 af dem bestod af Studenter, men de betragtedes af Borgerskabet, trods den stigende Agtelse for Teatret som Institution, som „forløbne Studenter“. Skuespillerinderne kom fra Dansen, og det vilde i den Tids Betydning næsten sige det samme som, at de kom fra Prostitutionen. Hoffets Kavalerer havde sværmet om Italienernes og Franskmandenes Solister og Figurantinder. Da de rejste bort, maatte Danskerne ogsaa paa dette Punkt træde til som Erstatning, og et odiøst Skær klæbde derfor endnu i lang Tid alene ved dette for en Kvinde at være ansat ved Teatret. De skiftende Direktioner bestræbte sig paa at højne Anstaltens moralske Niveau. Teaterinspektøren Christian Hee Hvass var i 1772 blevet ansat med udtrykkeligt Paalæg om „især at have Øie med Actrisernes og Acteureernes Forhold og Levemaade udenfor Theatret etc. etc.“ og da at „advare Directionen derom“. Men hvad nyttede Advarsler. De Gager, Teatret paa dette Tidspunkt kunde betale, holdt Personalet, der rangerede som „kongelige Betiente“, nede i en ydmygende social Afhængighed, som mærkes i dets Holdning paa mange Punkter. Der er adskillige Vidnesbyrd om, at Tonen mellem Teaterfolket laa paa et lavt Plan, og Sladderen i Byen gik livligt om baade Kabaler og Skandaler. Den unge Jfr. Morell, den senere Mad. Gielstrup fik, mens hun var ved Balletten, et Barn med selve Grev Køller-Banner, berygtet for sin Deltagelse i Sømmensværgelsen mod Struensee, (han blev bagefter Medlem af Kommissionen for Teatrets Omordning) — og Statsminister General Eickstedt, gennem fire Aar Skuepladsens øverste Myndighed som Formand for Overtilsynskommissionen, havde et Forhold til Sangerinden Jfr. Møller, et Forhold, der var offentligt berygtet og som blev Skyld i, at Teatrets populæreste, af Publikum forgudede Skuespillerinde Caroline Walter flygtede ud af Landet, saa at sige fordrevet af sin purunge pikante Rivalindes Intriger og af Generalens blinde og despotiske Svaghed. Mad. Preisler beskyldtes faa Aar efter sit Ægteskab med Preisler for at have et Forhold til den spanske Gesandt Chevalier de Corral.

Men i 1778 var Stabskaptajn ved Første sjællandske Batteri Hans Wilhelm Warnstedt blevet Teatrets kunstneriske Direktør og samtidig udnævnt til Kammerherre, en 35aarig kunstforstandig Mand af degenereret Type, men med Smag, Dannelse og beslutsomt Initiativ. Fra ham udgik i de kommende 14 Aar et Antal Forbedringer af Teatrets Niveau, baade det kunstneriske og det borgerlige, som tilsammen har bevirket, at han med Rette nævnes blandt Det Kgl. Teaters bedste Chefer. Warnstedt højnede efter Evne Skuespillernes Vilkaar, indførte Stipendier og s. 44 Studierejser, oprettede Regi-Kommissionen til Forberedelse af en Kostumereform, saa Skuespillerne, og især Skuespillerinderne, ikke mere upaataalt kunde spille i selvvalgte Kostumer efter deres private Smag og uden Hensyn til Tidsalderen; han styrkede Disciplinen paa Teatret og overvaagede i Enkeltheder det kunstneriske Arbejde, Instruktørernes Arbejde med de unge Skuespillere og Arbejdet paa de daglige Prøver ved Stykkers Indstudering. Han knyttede en Række originale danske Forfattere (Wessel, Pram, Tode, P. A. Heiberg) fastere til Teatret og præsterede en Række efter Datidens Fordringer mønstergyldige Opførelser af ny og opsigtsvækkende hjemlig og udenlandsk Dramatik, Ewalds „Fiskerne“, Beaumarchais' „Figaros Bryllup“, Sheridan's „Bagtalelsens Skole“ etc.

I europæisk Teaterhistorie kan Warnstedts Navn nævnes tæt ved Friherre von Dalbergs i Mannheim. Ligheden ligger ikke blot i, at de i samme Aar blev udnævnt til kunstneriske Chefer henholdsvis i Mannheim og i København; den ligger ogsaa i selve Arten af deres Initiativ og Kunstbegreb og i det fælles Træk, at de hver for sig fik med et ungt Teater at gøre. Hvor ungt det københavnske Teater i bogstavelig Forstand var ved Warnstedts Tiltrædelse fremgaar af en Betragtning af det unge Personale, han havde at arbejde med. Af de gamle Skuespillere af nogen Rang var kun Rose og den fortræffelige Mad. Knudsen tilbage. Ellers byggede han sit nye Repertoire, foruden paa den Stab af unge Kunstnere, der havde debuteret ved 70ernes Begyndelse, paa de fire betydelige Skuespillere, der debuterede omtrent samtidig med hans egen Tiltræden, Michael Rosing, Jfr. Devege (senere Mad. Preisler), Sangerinden Jfr. Møller, hvis Stemmemedler var af Verdensformat, og den fremragende Komiker Gielstrup, der — ifølge Rahbeks Udsagn — i Løbet af det kommende Tiaar „med hogarthsk Mesterhaand udtegnede Originaler af Thalias Huulspeil“. Aaret efter hans Tiltræden som Direktør debuterede Professorsønnen Preisler. Alle de fem her nævnte blev Hovedkræfter; Warnstedts Kernetropper bestod af Skuespillere, der endnu ikke var fyldt 30 Aar — og det prægede Entreprisen med Løfter, Appeal, Uro, Umodenhed og gryende Modenhed. I Warnstedts Direktørtid blev Det

Kgl. Teaters Tilskuerplads for første Gang et Samlingssted for Hovedstadens Intelligens, Brændpunktet ogsaa for en Række heftige dramatiske Fejder, men Udtryk for en glødende entusiastisk Teaterbegejstring i det oplyste borgerlige Publikum. I hans Tid udkom den unge Rahbeks „Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn“, det danske Sidesykke til Riccobonis og Remond de Sainte-Albines teaterteoretiske Værker, et talende historisk Vidnesbyrd om med hvilken s. 45 Kærlighed og med hvilke højstemte moralske Forventninger man i Danmark omfattede Teatret i de sidste Tiaar af det 18. Aarhundrede.

Forskellen paa Warnstedt og Dalberg ligger i, at Warnstedt arbejdede paa langt mere ufrige Vilkaar end sin Samtidige i Mannheim. Han var ikke Teatrets eneraadende Chef, men underkastet en nøjeregnende, ofte helt inkompetent, til Tider chikanøs eller direkte smaalig Kontrol, først af den høje Overtilsynskommission med dens fire Medlemmer, efter 1784 af Overhofmarskal Numsen, der var ham direkte uvenlig sindet og, ikke alene paa Grund af sin Forkærlighed for den store Opera, som han ønskede fremmet, modvirkede ham i Repertoiret; efter 1786 af ikke mindre end seks Meddirektører med Numsen som Formand, en besværlig i sine Virkninger skadelig Form for Teaterstyrelse, der hurtigt af Folkeviddet

Hans Wilh. Warnstedt.
Maleri af Jens Juel.

s. 46 ironisk døbt „De syv vise Mestere“. Warnstedt var trods sin indlysende Dygtighed som Teaterleder ikke i Hoffets Naade. Han var Søn af en degraderet Officer, hans yngre Broder havde været én af Christian VII's Favoritter, men var faldet i Unaade 1771 og forsat som Jægermester til Sønderjylland. Selv havde han som purung gjort en uheldig Figur ved Hove og blandt andet vist sig uskikket i en vigtig diplomatisk Sendelse. Han var opvokset i ublide, trykkende Kaar og led hele sit Liv under Pengemangel. Han var en Mand, hvem Livet bød paa megen Modgang, og som prægedes synligt af denne Modgang. Han var til Yderlighed hypokonder, nervøs og irriteret, taler selv om „mine øjeblikkelige Opfarenheder“ som en Naturfejl, et Slægtspræg, „vor ulyksalige medfødte vilde Irritabilitet“. ¹⁾ Han dækkede i sin Direktionstid med delvis Held over sit Gemyts og Temperaments Skyggesider, viste Myndighed men ogsaa Tolerance, Fasthed men ogsaa venlig Overbærenhed mod den „uregerlige Flok“, som et Teaterpersonale altid vil bestaa og altid har bestaaet af. Han bar med ydre Sindsro den Skæbne at staa i et meningsløst, ikke i saglige Spørgsmaal men alene i Temperamenternes Forskelligartethed begrundet, Modsætningsforhold til begge Tidens to Teaterkritikere af nogen Betydning, til Rosenstand-Goiske, som man i 1786 gjorde til hans Meddirektør, en skarp Kritiker ogsaa indenfor Teatrets Mure — og til den unge Rahbek, der i Smagsretning egentlig samstemte med ham, men af følelsesmæssige Grunde alligevel modarbejdede ham paa alle Maader udenfor Murene.

Trods sine store Fortjenester baade af Skuepladsen som Helhed og af de enkelte Medlemmer i Personalet blev Warnstedt aldrig populær. Det bliver Teaterchefer sjældent, men Warnstedt havde ret beset fortjent det mere end de fleste. Hans „lavede Mine“, der i Samtiden bemærkedes som et særlig warnstedtsk Træk ²⁾, gjorde, at Folk stod usikre overfor Vurderingen af hans Person. Dertil kom at hans oprindelig erotisk betonedede Venskab for den unge Frederik Schwarz, som han havde kendt allerede som Balletdanser, og som efter 1778 blev den Skuespiller, paa hvis Autoritet han hovedsagelig byggede sin Ledelse, paa et givet Tidspunkt satte Rygter i Omløb, Rygter af Bysladderens skandaløse Karakter, der af de Misfornøjede, som altid findes foran og bag et Teaters Kulisser, benyttedes som Vaaben baade mod hans Person og hans Ledelse af Teatret.

s. 47 Til dette kongelige Teater, et ungt Teater i en lille Residensstad, af hvad vi nu vilde kalde Provinsbystørrelse — men et Teater der allerede havde antaget et professionelt Teaters typiske Træk paa Godt og Ondt, baade hvad dets Kunst og dets Menneskemateriale angaar — havde i Vinteren 1776 den unge norske Student Michael Rosing meldt sig. Den ydre Anledning var en Bekendtgørelse fra Teaterinspektør Hvass, der efterlyste duelige mandlige Sujetter til Teatrets Syngeskole, den indre Tilskyndelse var den unge Nordmands heftige og beslutsomme Forelskelse i Skuespillerinden, Vægterdatteren Jfr. Olsen, der ved sin Inderlighed i Spillet netop fortryllede Hovedstadens Publikum som Voltaires Nanine og Lessings Emilia Galotti. Et tredje Moment, som aldrig nævnes, maa — som det fremgaar af senere Udtalelser af Rosing og den sceniske Udvikling han ret hurtigt gennemløb — have været en kunstnerisk Trang, dybere forankret i Anlæggene og Temperamentet hos ham end hos Flertallet af de unge Mennesker, som dengang meldte sig til Teatret. Han blev optaget paa Syngeskolen og blev i Foraaret 77 ét af de første Medlemmer i det af den kun et Par Aar ældre Frederik Schwarz stiftede „dramatiske Selskab“, et Slags „Akademi“ for Teatrets yngste Skuespillere, en Elevskole — efter den gensidige Undervisnings Princip — en umoden, men ubestridelig fortjenstfuld Institution i Tidens Aand og den første Frugt af Schwarz' Ærgerrighed og af hans aldrig hvilende Initiativ bag Teatrets Mure. I Efteraaret fik Rosing Debut som Orosman i „Zaire“, den furiøse skinsyge Sultan, Tragikeren Lekains Glansrolle paa Théâtre Français, en Rolle, der aldeles overstiger en hvilken som helst Begynders Muligheder — selv om den, som i Rosings Tilfælde, rummer Overensstemmelser med Fremstillers eget Temperament. Rosing vakte Opmærksomhed ved sin Debut, men Debuten var ikke kunstnerisk god, hvad han selv senere aabent erkendte. Han spillede den med Begynders typiske Krampagtighed, med ukontrollerede Bevægelser og med et uægte Skøntaleri, yderligere fremhævet gennem

den stærke norske Akcent, som længe blev den værste Hindring for Rosings kunstneriske Fremgang. Sit egentlige Gennembrud fik han i Foraaret 78 i Uropførelsen af Ewalds „Balders Død“ ved den Privatforestilling paa Hofteatret, foranstaltet af Det dramatiske Selskab, som blev Selskabets egentlige Indsats i dets kun toaarige Levetid. Schwarz spillede Loke, Rosing Hother og Jfr. Olsen Nanna, tre Præstationer af hvilke der kom til at staa Ry. Kun tre Dage efter denne berømtelige Forestilling — der vakte Hoffets, især Juliane Maries Begejstring saa Stykket næste Aar overførtes paa Teatrets løbende Repertoire — ægtede Rosing Jfr. Olsen og indstiftede derved det Ægteskab, s. 48 som er blevet berømt i vor Teaterhistorie ved det Skær af harmonisk Lykke, der næsten glansbilledagtigt straalte omkring det, ved de værdifulde Kulturimpulser, som kom til at udgaa fra det rosingske Hjem. om Vinteren i København, om Sommeren i Fredensborg — og ved de moralske Kvaliteter, hvorved det hævede sig frem midt i Tidsalderens Umoral og blandt Teaterfolkets „Uordentlighed“. Mad. Rosing skænkede sin Mand ikke færre end 17 Børn (hvoraf paa én Gang 12 var i Live og 8 overlevede Faderen), mens hun endnu i lang Tid spillede Repertoirets unge Jomfruer og Frøkener (deriblandt Eugénie, som hun spillede til 1792, og Minna von Barnhelm, som hun spillede fra 1779 til 1799!) med sin blide Kvindelighed, sin overordentlig ægte og spontane Situationssans og sin til Tider til Udhørlighed svage Stemme. At hun gennem disse første 20 Aar af sit Ægteskab saå at sige konstant var gravid synes ikke at have berøvet Publikum nogen Illusion eller paa alvorlig Maade at have nedsat hendes kunstneriske Ærgerrighed og Arbejdsevne. Hun steg fra Ungpigerrollerne til paa ypperlig Maade at spille Grevinde Waltron i Møllers „Grev af Waltron“, Grevinden i Beaumarchais' „Figaros Bryllup“ og Eulalia Meinau i Kotzebues „Menneskehad og Anger“, tre af hendes Glanspræstationer. Senere blev hun — i Midten af 90erne — Ifflands „Værdige Kone“ og Florians „Gode Moder“, to Skuespil hvis Titler nøje bestemmer Arten baade af hendes herskende Egenskaber som Menneske og af hendes „Fag“ paa Teatret. Som Jutta i Sanders „Niels Ebbesen“ 1797 blev hun ligesom Inkarnationen af Nationens blide og dog myndige Kvindeideal. Hun var givet en sjælden Kunstnerinde, med en naturlig Finhed og Værdighed paa Scenen, der var dobbelt beundringsværdig, naar man tog hendes jævne Oprindelse og totalt forsømte Opdragelse i Betragtning; men hun var næppe det, man i Dag vilde kalde en stor Skuespillerinde. Hendes Force var den sceniske Inderlighed i de rørende Situationer, hendes Svaghed Mangelen paa Lune i de kunstneriske Udtryk. Hun var ved Arten af sit Talent sikkert særlig typisk for den „følsomme“ Tid, og tidstypisk var det ogsaa, at Rahbek i hende — netop med hendes Betingelser ¹⁾ — saå en stor Tragédienne „Melpomene-Rosing“ (!) og paa et givet Tidspunkt understøttede, at hun kom til at spille den Medea, som blev ét af hendes Karrières faa Nederlag.

Rahbeks sværmeriske Kærlighed til Mad. Rosing, vistnok hans Livs stærkeste Følelse, kender vi i dens meget pudsige, nu og da rørende, af

s. 49 Johanne Cathrine Rosing.

Tegning og Stik af Marie Jeanne Clemens i Schwarz' Lommebog for Skuespilyndere 1785.

og til vildt parodiske Udtryk fra Memoirer og Breve XV, hvor baade hans Breve og Dagbogsblade fra Forelskelsens, fra den danske Wertheriades, Dage er optrykt. Men man maa huske, at det er en kun 20aarig ung Mands, ovenikøbet en ung Bogorms, Udgødelser vi dér læser, fra en Tid for hvis hysterisk feminine, evigt eksalterede Udtryksform i skriftlige Tilkendegivelser Rahbek ikke alene skal have Skylden. Sine hektiske Følelser for sin bedste Vens Hustru, (Rosing og Rahbek kendte hinanden s. 50 allerede fra Universitetet og havde dér sluttet et nøje Venskab betinget af naturlig Sympati og fælles Interesser) formaaede han efter den langvarige Udenlandsrejse i 1782—84, som hans forstandige Fader havde sendt ham ud paa for at fjerne ham fra Aarsagen til hans Kvide, at omsætte i et alvorligt og opofrende Venskab for Ægteparret Rosing og for deres Børn, der varede hele hans Liv. I sine Erindringer, der udkom, mens Mad. Rosing endnu levede (hun blev næsten 100 Aar og overlevede sin Mand i over 30 Aar) fortæller han selv saa godt som intet om denne den alvorligste Krise i hans Liv, men den lader sig dog tydeligt aflæse ogsaa dér, imellem Linierne — samt i en Række rørende omsvøbsfulde Udtryk i Linierne.

Den store Teaterrejse

4

Rahbek hylkede i sin Alderdom Mad. Rosing for hendes „lyse og levende Aand og varme Følelse for alt ædelt og godt“, og dette Udtryk dækker sikkert til Fuldkommenhed — langt bedre end de overdrevne Udtryk i de dramaturgiske Artikler fra 80erne — det særlige ved Mad. Rosings indtagende Væsen som Kvinde og yder hende Retfærdighed som Kunstnerinde; det fortæller ved hvilke menneskelige Egenskaber, det var, hun adskilte sig fra sine jævnaldrende i Skuespilpersonalet, og hvorved hun fortryllede saa mange af sin Tids bedste Mænd. At de, der holdt af hende — som Rosing og Rahbek i Fællesskab gjorde det — paa Grund af disse Egenskaber ogsaa overvurderede hende som Skuespillerinde, eller i hvert Fald overvurderede hendes Anvendelighed som førende Kunstnerinde, er der ikke noget at sige til. Men denne Overvurdering af Mad. Rosings Muligheder som Primadonna ved Det Kgl. Teater — en Plads Mad. Preisler og Jfr. Møller, begge erotisk betonedede Kunstnerinder, efter Caroline Walters Flugt snarere og med bedre Ret kom til at indtage — bidrog til at præge Tiaaret mellem 1780 og 1790 paa forstyrrende Maade; den blev én af Traadene i det komplicerede teaterpolitiske Spil, som det er Opgaven her at udrede. Rosing og Rahbek befinder sig i disse Aar i en konstant Tilstand af Fornærmethed og Tilsidesættelse paa Mad. Rosings Vegne og som hendes Riddere. Skønt hun, set med vor Tids Øjne, spillede et stort og fængslende Repertoire og i det hele gjorde en

næsten enestaaende smuk scenisk Karrière, blev hun af Rosing og Rahbek betragtet som systematisk forfulgt, i hvert Fald skammelig forsømt, af Direktionen. Endnu saa sent som i 1788 benytter Rosing i et Brev til Rahbek fra Teaterrejsen det Udtryk, at han kunde tænke sig at tilgive Warnstedt alle hans utallige „Nedrigheder“, hvis han endda blot „gav hende hendes Ret“. ¹⁾ Rosing ikke blot elskede sin Hustru; hun var tillige intet mindre end hans Idéal som Skuespillerinde.

s. 51 Halvandet Aar efter Rosing havde en anden ung Mand af ganske modsat Støbning gjort Springet fra Virkeligheden over til Teatret af Kærlighed til en Skuespillerinde, men en Skuespillerinde af en ganske anden Natur. Det var Preisler, en af det københavnske Selskabs unge Løver, en feteret Dandy paa 24 Aar, hvis første Ungdom havde givet rige Løfter (han skulde egentlig have været Præst og havde endogsaa præket paa Prøve i Slotskirken, før han blev ansat i det tyske Kancelli) men tillige Anledning til Uro i Borgerskabet ved adskillige gale Streger og mangfoldige flygtige Kærlighedseventyr — bl. a. med en Teltsangerinde fra Dyrehavsbakken, som han var løbet bort med. Hans pludselige Interesse for Teatret skyldtes til at begynde med og betegnende nok heller slet ikke hans senere Hustru, men én af Syngeskolens andre kvindelige Elever, som han lagde an paa — rimeligvis under Paaskud af musikalsk Interesse. Da hans Musikalitet nu i Stedet drog ham mod Jfr. Devegge, nærmede han sig til hende ved at sende hende et Klaver hjem — og dernæst at tilbyde at „akkompagnere“ hende! Mens Rosings Flugt fra Teologien kun havde vakt Opsigt blandt hans Medstuderende ved Universitetet (ingen ude i Byen kendte jo den unge norske Student), fik Professorsønnen Preislers Ønske om at gaa til Scenen Præg af intet mindre end en social Skandale, der vakte pinlig Opmærksomhed om én af Byens ansete Familier, som da ogsaa for en Tid helt slog Haanden af den fortabte Søn — tilmed da Jfr. Devegge, hans Tilkommende, trods sin store Ungdom, hun var kun 17 Aar, havde et til Yderlighed daarligt Rygte og stammede fra et ilde anset, uordentligt Hjem. At hun kun tegnede til at blive en maadelig Skuespillerinde var i Borgerskabets Øjne blot en uvæsentlig Nuance. Men Warnstedt protegérede Preisler, idet han klart saå, hvilken Gevinst en ung Mand af Selskabet med „Verdenstone“ og gode Manéer maatte blive for Personalet. Han stillede kun, med flair for Preislers specielle og flagrelystne Temperament, som ufravigelig Betingelse, at det unge Par skulde være gift, før der tilstodes den unge Fuentast Adgang til Debut. Ogsaa i de kommende Aar optraadte Warnstedt som Ægteparret Preislers Protektor. Hvilket socialt Fald Ansættelsen som Skuespiller betød for den tidligere unge Verdensmand kan læses ud af de Breve, Preisler fra nu af jævnlige tilsendte Warnstedt, og som findes trykt i „Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder“. De fortæller om trykkende Kaar, om fuldkommen pekuniær Afhængighed; Størsteparten af dem er Tiggerbreve simpelthen. De fortæller ogsaa noget om Preislers særlige Mentalitet. Hans Dannelse viser sig i Brevenes smidige ydre Form. Han udvikler sig hurtigt til en sand Virtuos i Pengeafpresningens Kunst, han gennemspiller s. 52 paa ganske imponerende Maade hele Plattenslageriets Register fra over- eksponeret Hysteri til ømme og indsmigrende Fløjtoner — og man forstaar, at hans Kammerater efterhaanden gerne tyede til hans Hjælp, naar det gjaldt om at slaa Kammerherren for nødvendige Laan, Tilskud eller Ekstrahonorarer. Fra Teaterrejsen findes der Breve, hvori Preisler paa Saabyes og Danseren Jansens Vegne anmoder Warnstedt om Penge. Man kan ikke andet end beundre den rutinemæssige Flothed, hvormed Ansøgningerne formuleres og underbygges. Man tvivler ikke paa, at Bønerne bliver hørt. Hvem modstaar en talentfuld Charmør, der saa be- snærende elskværdigt formaar at balancere midt imellem indsmigrende Ærbødighed og insinuant dumdristig Fortrolighed, — og som belægger sine Ord, de ydmyge saavel som de frække, saa uangribelig elegant?

4*

Preislers Debut som Skuespiller var ikke blændende, men hans gode Forstand og overordentlige Tilpasningsevne gjorde ham snart til en celeber Fremstillende af Repertoirets Verdensmænd, Galgenfugle, letsindige Elskere, Smigrere og Hyklere, yndet af Publikum for hvem det pikante ved en Skuespillers private Skæbne og den ubestemmelige, helst skandaløse, erotiske Aura omkring hans Person dengang som nu er med- virkende til at skabe „Atmosfære“ ogsaa om Spillet paa Teatret. Preisler spillede Prinsen i „Emilia Galotti“, Grev Almaviva i „Barbereren i Se- villa“ endogsaa Tartuffe; allerbedst synes han at have været som Bonmot-Sigeren Dalton i P. A. Heibergs „Heckingborn“ og som Falskspilleren Stukely i Saurins „Beverley“. Han har været en Førstekraft i det da- værende unge Personale, en Attraktion ved sin Dannelse og sine ydre Fortrin, men intet tyder paa, at han har haft et virkeligt, det vil sige et originalt, Skuespillertalent. Naar han ikke destomindre i vor Teater- historie indtil i Dag har indtaget en forholdsvis fremskudt Plads skyldes det en teaterhistorisk Tilfældighed, nemlig den Tilfældighed at Edvard Brandes til sin Essaysamling „Dansk Skuespilkunst“ af Datidens Skue- spillere fremfor Schwarz, Rosing eller Gielstrup, der alle havde været nærmere til det, valgte sig Preisler som Hovedperson i et udførligt, vel- skrevet men altfor entusiastisk Essay. At han valgte sig netop Preisler kan kun fuldt forstaas set i Sammenhæng med den Polemik, E. B. i Slut- ningen af 1870'erne og Begyndelsen af 80'erne generelt førte mod det i hans Øjne altfor spidsborgerligt anstændige ved hans Tids danske Skue- spillerstand i dens Helhed — og i hvilken han blandt andet, til Køben- havnerborgerskabets Forargelse, fremhævede franske Skuespillere og især franske Skuespillerinders „frie Liv“ som et Erfaringsgrundlag, paa hvil- ket en interessantere Skuespilkunst lod sig opbygge og derigennem som et s. 53 Eksempel til Efterfølgelse. Essayet om Preisler er et Led i denne Sædelighedskampagne — med modsat Fortegn. Ogsaa ved sin aldeles hasarderede Fremhæven af, hvilket ypperligt Personale og hvilket fremragende Repertoire Det Kgl. Teater havde paa Preislers Tid, er Essayet mere et Indlæg i en aktuel Kampagne end en teaterhistorisk Afhandling. Først og sidst er det Preislers mildt

sagt ukonventionelle Antibergerlighed, hans Letfærdighed og „franske“ Livsførelse, der har vakt E. B.'s Interesse og betinget hans Begejstring.

Mens Preisler ved sin Debut ikke vandt Laurbær, syntes Forvandlingen fra Jfr. Devegge til Mad. Preisler for hans Kone at have betydet en Inspiration, et af de Stød fremad, som et socialt Avancement til Tider kan være ogsaa for en Skuespillerinde. Hun foldede sig fra da af ud som en munter, pikant, til Tider brilliant Skuespillerinde, et virkeligt Primadonnaemne ved sin frodige Skønhed, sit Talent, sin Erotik og sin smittende sceniske Munterhed. I Modsætning til sin Mand var hun et Førsterangs Teatertalent. Blandt hendes Glansroller var Beaumarchais' Rosina og Suzanne, Trine Hardcastle i Goldsmiths „Fejltagelserne“, Lady Teazle i Sheridans „Bagtalelsens Skole“ og Kælderpigen Birgitte i P. A. Heibergs „Kinafarerne“. Hun var som sin Mand et letsindigt Menneske, men godlidende og indtagende paa en mere hjertelig Maade end han, hvis glødende Kærlighed til hende ret hurtigt forvandlede til Koldsindighed. Rahbek, der satte Pris paa hende, fortæller i sine Erindringer Eksempler paa, hvor ulykkelig hun tidligt blev i sit Ægteskab. At hun efter nogen Tids Forløb bedrog sin Mand, som han bedrog hende, er der næppe Grund til at tvivle om. Begge de to unge Mennesker, omkring hvem al Teaterverdenens Glans og Publikums blanke Nyfigenhed en kort Tid straaledede, endte i Elendighed. Hans Stjerne slukkedes brat, da han i 1792 efter at have pantsat en Del af Teatrets Musikalier, der var betroet til hans Varetægt i hans Egenskab af „Accompagnist i Orchestret“, løb bort med den unge Skuespillerinde Jfr. Fredelund og i nogle Aar søgte at slaa sig igennem i Tyskland. Da han ribbet for alle Forhaabninger, med en tysk Kone og to smaa Børn vendte hjem, prøvede han at komme tilbage til Teatret igen, men alle Døre var trods ydmyge og ihærdige Bønsskrivelser lukkede for ham; i 1801 tilstod man ham dog en Plads — som Sufflør. Han døde paa Frederiks Hospital 1809. Mad. Preisler, der havde taget sin Mands Flugt med Fatning og ikke bar Nag til sin Efterfølgerske, da hun — efter at Preisler ogsaa havde forladt hende — søgte tilbage til Teatret, sank gradvis ned i en Slags sløv Uordentlighed, fra hvilken Teaterbestyrelsens Omsorg og s. 54 Hensyntagen ikke kunde redde hende. Hun døde 1797 i den dybeste Fattigdom.

Til Rosing og Rahbek havde Preisler oprindelig staaet i et hjerteligt kammeratligt Forhold. Rahbek kendte Preisler allerede før denne besluttede sig til at gaa til Teatret; de tilhørte samme københavnske Milieu, Preislers var endda en Grad finere end Rahbeks, men Rahbek var kommet i Akademiprofessorens Hjem paa Charlottenborg, et Hjem præget af i Aarenes Løb at have været Samlingssted for danske og tyske Kunstnere, og var Ven ogsaa med den anden Søn, der var Kobberstikker ligesom Faderen. Efter Ægteskabet med Jfr. Devegge knyttedes Forbindelsen mellem Preislers og Rosings. Rahbek siger i Erindringerne direkte „et meget nøie Venskab“¹⁾. (I „Mindeblomster paa Michael Rosings Grav“ 1819 kalder Rahbek endda Preisler i denne Periode for „vor Øiesteen“!) De var unge Mennesker i samme Baad, med en fælles og forhaabentlig straalende Fremtid, og de samarbejdede idealistisk og forhaabningsfuldt paa denne Fremtid i Det dramatiske Selskab, hvor ogsaa den 25aarige Komiker Gielstrup, en af Hovedaktørerne i de senere Begivenheder, ikke blot paa Teatret men ogsaa i Teaterpolitiken, deltog.

Hvor stærkt Preislers indtagende Egenskaber, der altid i Begyndelsen virkede besejrende paa de Mennesker, han udfoldede dem for, har virket paa den unge Rosings ellers oftest naivt kontrære Temperament kan ses af Udtrykket i et Brev til Rahbek endnu fra Juni 1780: „Hils ogsaa min Preisler! O Rahbek! Hvad Gud har sat mange gode Mennesker i Verden, og deriblandt er vist ogsaa min Preisler og hans Kone“²⁾. Men man kan i Rosings og Rahbeks Ungdomsbreve i Detaljer følge, hvordan Signalerne gradvis, men grundigt ændres, ikke blot Rosings men ogsaa Rahbeks. Endnu i Begyndelsen af 1781 omtales Preisler — ganske vist i Fortid — som „min kiereste Ven“ og som Rosings Fortrolige³⁾, men i Sommeren 1782 formulerer Rahbek en Generalkarakteristik af Preisler som værende „skabt til at bedrage“, og der omtales et formeligt Brud imellem Parterne, der vel af konventionelle Grunde senere udbedredes, men aldrig heledes⁴⁾. De stormfulde Aar omkring 1780 blev bestemmende for hele Livet for de Mennesker, der i disse Aar oplevede deres kunstneriske Pubertet. Rahbek, der i Eftertiden er blevet beskyldt for at være en indtil Yderlighed partisk Kritiker, var det i langt mindre Grad, end man tror. Han var blot en meget ensidig Kritiker. Han lod aldrig nogensinde sin s. 55personlige Fortrydelse paa Preisler præge sin Kritik af ham, der altid er grundig, overbevisende og positiv. Kun naar han i høje Toner roser hans Spil i Glansrollen som Stukely i „Beverley“ og fremhæver som dets særlige Fortjeneste, at Preisler formaar at vise Publikum ikke blot, som Forgængerne havde gjort det, den falske Spiller — men tillige paa gribende Maade den falske Ven, („det Slags Bedragere, hvorom Hamlet skriver i sin Tegnebog, at de kan smile og atter smile, og dog være Skurke“) kan der spores Anelsen af en personlig Brod i Kritiken — som dog sikkert tillige har været fuldkommen retfærdig.

Aarsagerne til Rahbeks Vrede paa Preisler var mangfoldige. Preisler synes at have misbrugt Rahbeks Fortrolighed i de Aar, hvor Mad. Rosing var hans store Kærlighed, og han til højre og venstre betroede sin Ulykke og Kvide — Preisler synes ligefrem at have været meddelagtig i et Indbrud, hvorved et af Rahbeks Manuskripter, indeholdende en rousseausk Bekendelse af hans Følelser for sin Vens Kone, var blevet fjernet fra hans Chatol (og aldrig siden er blevet fundet) — og han synes, sin insinuante og intrigante Karakter tro, at have været en evig Udspreder af Rygter, der kunde sætte Splid mellem Vennerne Rahbek og Rosing og kaste et skandaløst Skær over det rosingske Familieliv. Paa saadanne Rygter var der jo i det daværende lille Sladderhul København ingen Mangel. I Byen fortaltes det, at den Nevø af Mad. Rosing, Carl Lange, som Rosing havde taget i Huset, i Virkeligheden var en Søn af Rahbek og Mad. Rosing. Da Rosings tredie Barn

Gundel Hermandine var født rødhaaret, var det vitterligt for Alverden, at Pigen maatte være Rahbeks. Rosing selv dels bedrog sin Kone (først med Caroline Walter, bagefter med Jfr. Møller!) sagdes der, dels pryglede hende og var saa sygelig jaloux, at han lejede Værelser til Gaarden i Stedet for til Gaden, for at ingen skulde faa hende at se udenfor Teatret etc. etc.

Af Memoirer og Breve XV ses det, at specielt Gielstrup („Gielstrup et Consortes“) og Preisler antoges for at være de ivrigste Udspreedere af saadanne Rygter ¹⁾. Sladderkampagnen kulminerede netop i 81, da Preisler — efter at Mad. Rosing paa General Eickstedts Ordre fik et mindre Gagepaalæg — til Rahbek udtalte Forvisningen om, at Mad. Rosing maatte være Eickstedts Elskerinde! Saa absurd denne Paastand end var, ses den dog at have gjort det voldsomste Indtryk paa Rahbek („Du skulde være Eickstedts Hore“ etc. ²⁾, ikke blot fordi Beskyldningen vedrørte hans private Følelsesliv, men ogsaa fordi den bestyrkede hans værste Anelser om s. 56 Tilstandene paa „Hofteatre“ i Almindelighed, hvor „især paa Spindesiden ikke altid Kunstværd eller Menneskeværd“ bestemte den kunstneriske Fremgang og den menneskelige Placering.

Hvilket Formaal Preisler har haft for Øje med denne sin Aktivitet ses ikke klart. Maaske han slet intet Formaal har haft, men blot har fulgt sit Temperaments tilfældige Ietfærdige og nyfigne Impulser. Om dette Temperament fortæller hans Breve til Rahbek ikke lidt. Vi ser ham til at begynde med forsøgsvis anslaa de højstemte wertherske Toner og anstille sig som den sentimentale følelsesfulde Ven, en Rival til Rosing i Rahbeks Hjerter — og en Rival Rosing i Tidens Stil følte sig lidenskabelig jaloux paa, hvad han tilstaaer i et kosteligt patetisk Brev ¹⁾ — men vi ser ham ogsaa, og det er med vor Tids Øjne mere interessant, omend interessant paa en næsten kriminel Maade, gøre Forsøg paa at anbringe sin Kone i Mad. Rosings Sted som Genstand for — og til Forskel fra Mad. Rosing som opnaaelig Genstand for — Rahbeks erotiske Følelser! Preisler skriver allerede 24. August 1780 til den betrængte Rahbek: „Min lille gode Kielling kysser Dig med en heed Mund. Hun holder af Dig og Du veed nu engang for alle, at jeg er ikke jaloux. Richte dich danach Freund“ ²⁾. Understregningen er Preislers egen. Med de naturlige moralske Følelser, der karakteriserede baade Rahbek og Rosing — Rosing noterer i 1783 med Harme, at Preisler blot 1er onskabsfuldt, naar hans Kammerater hentyder til hans Kones Forhold til den spanske Gesandt ³⁾ — er det forstaaeligt om Omgangen med denne Type af Teaterfolk en Dag følte sig uværdig og et Brud derfor blev paakrævet.

Alligevel ligger den egentlige Aarsag til Bruddet mellem Parterne dybere end i saadanne privatpersonlige Skærmydsler, i nyfigen onskabsfuld Teatersladder og daarligt Kammeratskab, der er saa almindelig en Foreteelse indenfor et Teaters Mure, at den ikke for en Aarrække skulde kunne splitte et Teaterpersonale i to fjendtlige Partier, saaledes som Tilfældet virkelig blev ved Det Kgl. Teater i 1780erne. Den egentlige dybe Uoverensstemmelse bunder i Begivenhederne omkring Det dramatiske Selskabs Ophævelse ved et Magtbud af Warnstedt i Vinteren 1779, og de Momenter der før og efter knyttede sig til denne Ophævelse. Den ydre Aarsag til Warnstedts kategoriske Indskriden var, at Rosing mod Schwarz' og Teaterdirektionens Vilje fik først Rahbek optaget i dette Selskab, der af Schwarz var tænkt som en intern Teaterforeteelse, en Funktion af selve Teatret og ikke noget Samlingssted for Københavns unge Teaterinteresserede s. 57 i Almindelighed — og dernæst ved en trodsig og egenraadig Kampagne ydermere aabnede Vejen til Optagelse ogsaa for Rahbeks akademiske Klan af unge teaterbegeistrede Privatpersoner Zeuthen, Pram og Jonas Rein. Warnstedt, der ikke som Chef roligt kunde se paa, hvad der i hans Øjne maatte tage sig ud som Uvedkommende, der trængte sig ind paa Teatrets Enemærker (Selskabet havde Mødelokale paa selve Teatret) til Skade for Disciplinen blandt de yngre Kunstnere, foretog sit Modtræk i to Tempi. Først traadte Schwarz i Protest ud af sit eget Selskab og med ham otte andre af Teatrets unge Skuespillere, deriblandt Gielstrup; da Selskabet alligevel en Tid fortsatte sine Møder under halvprivate Former men med reduceret Medlemstal, blev det i December 1779 ved kongelig Ordre ganske simpelt forbudt. I et Brev til Rosing tre Aar senere kalder Rahbek dette Forbud for „et af de værste Stød jeg har faaet“ ¹⁾. At det ogsaa har været det for Rosing er der ingen Grund til at tvivle om. Men hvorfor? Grunden fremgaar ikke umiddelbart af de to kendte udførlige Fremstillinger af denne tilsyneladende ubetydelige Teaterstrid, Overskous Skildring i Tredje Bind af Teaterhistorien ²⁾, der helt og holdent er et Udtryk for Schwarz' Synspunkter — og Rahbeks meget forsigtige og forbeholdne Fremstilling i Første Bind af Erindringerne, der udkom 1824, mens Schwarz endnu var i Live. Ved at lægge de to Beretninger sammen og supplere dem med de Antydninger, der findes i Tidens Breve og Dagbøger, er det alligevel muligt at danne sig et Billede af denne Konflikt, der for Rosing simpelthen blev Udgangspunktet for Uenigheden og Mislighederne indenfor Det Kgl. Teater i hele den kommende Tid, og hvis Efterdønninger kan spores ikke blot paa Teaterrensens Tid i 1788 — men endnu i Overskous bitre Tone, naar han bedømmer Rosing og Rahbek to Menneskealdre senere.

For Overskou synes Sagen udelukkende at dreje sig om Rahbeks og Rosings Venkab, om Rosings Ærgerrighed paa Rahbeks Vegne, og om de to unge Venners umaadelige akademiske Hovmod og deres saarede Forfængelighed. Overskou taler om „Studenteropblæsthed“ og citerer med Glæde Warnstedts polemisk utvetydige Bemærkning om „norsk Studenteropblæsthed“, hvis Adresse til Rosing er tydelig nok. Det er givet, at et Moment af naiv akademisk Bedreviden har gjort sig gældende i de unge Students Forsøg paa at erobre Det dramatiske Selskab fra den tidligere Danser og Ikke-Akademiker Schwarz, der formastede sig til at ville lære Studenter, hvordan de skulde spille Komædie! Og Overskou er s. 58 overalt, ogsaa paa egne Vegne og ofte med Rette, paa sin Post overfor dette Studentehovmod, hvor det saa i

Teaterhistorien dukker op og forsøger paa arrogant Maade at hævde sin Førstefødselsret i Forhold til Teatret. Men Begivenhederne i 1779 har dog en videre Baggrund end en saadan Studenterkampagne i al Almindelighed og et Ønske fra Rosings Side om at aabne Teaterentusiasten Rahbek en Stikvej ind til det Teater, der var hans Ærgerrigheds Maal, men som han ellers kun kunde betræde som Tilskuer. Rosing satte Rahbek højt som Dramaturg — han støttede hele sin egen teoretiske Viden om Teatrets Kunst paa den yngre Vens uhyre Belæsthed — men han overvurderede sikkert ikke hans Evner som dramatisk Digter og har næppe nogensinde taget hans Ønsker om selv at blive Skuespiller alvorligt. Derimod har Rosing, velbegavet og selvbevidst som han var, højst sandsynligt ligefra sin Debut haft en ganske bestemt Forestilling om, hvordan et Teater burde være, og hvordan det burde ledes. Sammen med Rahbek og hans Venner har han omgaaedes med Planer til en Teaterreform i Tidens borgerlige Stil, som de naivt mente at kunne fremme ved et fælles Fremstød indenfor Det dramatiske Selskabs Rammer. De har drømt om at faa Indflydelse baade paa Personalet, paa Repertoiret og Rollefordelingen. De havde muligvis i Tankerne allerede faaet omskabt Det Kgl. Teater fra et Hofteater til et Nationalteater, en virkelig „Dannelsesanstalt“ og har fablet om en ændret Styrelse, et „Ausschuss“ af kyndige Kunstnere saaledes som det praktiseredes i Wien og Mannheim, i Stedet for den omstændelige og ukyndige Hofadministration. Først og fremmest har de, og dette fremgaar meget tydeligt af Rahbeks Erindringer, arbejdet med Planerne om Oprettelse af en „Planteskole“, en virkelig Elevskole — paa Linie med Bestræbelserne ude omkring i Europa, og Rahbek laa med de fuldt udarbejdede Planer til en saadan. Men her traadte Studentergruppen Schwarz' ærgerrige Interesser for nær. Det er min Overbevisning, at disse Planer i Virkeligheden var det kriminelle Punkt i Tingenes Udvikling, at det var dem, der i overført Betydning rummede det Sprængstof, som sprængte Det dramatiske Selskab i Luften. Planerne blev i et Møde forelagt Selskabets Medlemmer, det udarbejdede Forslag blev formelt taget op til Overvejelse af Ledelsen d. v. s. af Schwarz — men bortkom og blev aldrig siden fundet. Rahbek fortæller i sine Erindringer mindre om sine egne Følelser ved dette Tab end om Rosings. Man faar det Indtryk, at Planteskolespørgsmaalet for Rosing har været af en ganske særlig Betydning, har ligget ham af- gørende paa Sinde. I Virkeligheden sloges Rosing og Schwarz fra da af i femogtyve Aar om Teatrets Elevskole, om dens mulige (højst ønskværdige) s. 59 Oprettelse — og om hvem af dem, der i saa Fald skulde være dens Leder. De ansaa sig begge for ubetinget selvskrevne dertil. Det blev Rosings Triumf, at det var ham, der i 1804 25 Aar senere endelig ved Teaterchef Hauchs Hjælp fik Skolen indstiftet paa Hofteatret og blev dens første ivrige og initiativrige Bestyrer. Rahbek kalder i „Mindeblomster paa Michael Rosings Grav“ 1819 Skolen „denne hans Yndlingsstiftelse“. Og Rosing fik i 1805 Rahbek knyttet til den som Lærer i en kort men lykkelig Realisation af deres fælles idealistiske Ungdomsdrøm, før Sygdommen slog ham ud. Hvilke bitre Følelser Schwarz da nærrede, kan man som sædvanlig aflæse i Overskous Beretning: „Allerede i Valget af Rosing til denne Post viste sig det reent personlige Hensyn (!), for hvilket den kunstneriske Tendents ligefra Begyndelsen blev stillet i Baggrunden etc. etc.“ ¹⁾ — og hvor Indvendingerne mod Rosings store Begrænsning og Énsidighed som Kunstner og deraf følgende Uegnethed som Lærer, de Indvendinger Schwarz utrættelig havde anvendt i sin Kampagne mod Rosing lige siden Det dramatiske Selskab blev ophævet, endnu engang gentages i alle deres Detaljer. Om Rosings tilsvarende dybe Despekt for Schwarz som Kunstner nu skyldes Striden, den gamle Konflikt imellem dem, eller han allerede før de var blevet Uvenner var kommet til den Erkendelse, at Schwarz var en uoriginal, ikke nogen skabende, men helt og holdent en efterlignende Kunstner, der som saadan var daarligst muligt egnet til at lære andre at spille Komædie, kan ikke ses og lader sig ikke opklare. Men givet er det, at Temaet Schwarz' Uoriginalitet fra da af ligefrem bliver et Ledemotiv i alle Rosings Betragtninger. Og Uoriginaliteten gælder ikke blot Opfattelsen af Stykker og Roller, men ogsaa menneskelige Foreteelser og praktiske Idéer. Da Rosing paa Teaterrejsen overværer Øvelserne paa Deklamationsskolen i Paris, skriver han til Rahbek: „Deres Maade at gaae frem paa har Schwarz stiaalet og vil efterabe, men han er ogsaa kun en reen Abekat.“ ²⁾ Hans Vrede, da Schwarz Aaret efter Teaterrejsen forsøgsvis, men netop under Navn af en „Declamationsskole“, afholdt nogle Elevskoleøvelser med Teatrets unge Skuespillere og i Stedet for af Rahbeks Skuespillerbreve forelæste over Remond de Sainte-Albines „Le comédien“, kan ses af et Brev til Rahbek, hvori han taler om Schwarz' „storpralende Projecter“ og hans „kiøteragtige Nederdrægtighed“, („jeg gad vidst naar de Dievle holder op at forfølge mig“) ³⁾. Hvilke Lidenskaber dette Spørgsmaal om Skolen i Virkeligheden satte i Bevægelse ses bedst af de store Ord, det fremkalder.

s. 60 Endnu saa sent som i 1809 efter Stridens Ophør, Schwarz' Afsked fra Teatret og Rosings Sygdom — da Rosing udsender sin Oversættelse af Franskmanden Hérault de Séchelles lille Skrift „Om Declamationen“ — findes der i den en Passage, om hvis Adresse til Schwarz der for mig ikke kan herske Tvivl. Den gamle Rosing skriver i en Fodnote: „Det er ikke altid det træffer ind, at Efterabelses-Talentet tillige er det, der bedst kan bedømme og undervise andre; tag de Originaler fra dem, de have havt for Øiet, giv dem noget nyt at udføre, som de ikke have seet andre i, og man vil finde dem fattige, stive, ubehændige og saare ubestemte og usikre.“ ¹⁾ Rosing staar fast paa sin Mening og forfægter med Lidenskab sit Standpunkt, selv paa et Tidspunkt hvor ingen mere siger ham imod. Man forstaar, hvad det har betydet for ham.

Hvorvidt Rosing var fuldt retfærdig i sin Bedømmelse af Schwarz som Lærer og som Kunstner er her ikke Spørgsmaalet, han ramte i sin Vurdering sikkert et saarbart Punkt i Arten af Schwarz' Talent, men gik i sin Vrede og Jalousi for vidt i de Konsekvenser, han drog deraf — men saadan var altsaa hans Overbevisning og hans Følelser. Hvorvidt Warnstedt havde Ret i at ophæve Det dramatiske Selskab i 1779 er heller ikke

Spørgsmaalet, naturligvis havde han af disciplinære Grunde al mulig Ret til at standse en Klikedannelse, endda en Klikedannelse hvori „Fremmede“ havde en Hovedpart, indenfor Teatrets egne Mure. Og „Studentersammensværgelsen“ maatte tilmed i hans Øjne tage sig temmelig grønskollingagtig ud. Spørgsmaalet er, hvilke Kræfter Sammenstødet af Begivenheder satte i Gang, og hvilke psykologiske Følger de fik, som vi maa kende, hvis vi vil forstaa de senere Hændelser. Kronen paa Værket og Warnstedts kraftigste Modtræk mod Studenterpartiet var, at han kort efter Det dramatiske Selskabs Udslettelse fik gennemført, at den kun 25aarige Schwarz nu blev udnævnt til officiel Instruktør ved Teatret, det vil sige ikke Iscenesætter i Ordets moderne Betydning, men Vejleder for de yngre Skuespillere, der fik Repertoirets Roller gennemgaaede hos ham. I Forvejen var den 60aarige Rose siden 1772 Instruktør i det „ædle og alvorlige Fag. men en efterladende Instruktør, som Warnstedt med Grund havde adskilligt at udsætte paa. Paa Schwarz' Flid og Nidkærhed kunde han derimod til Fuldkommenhed stole. I Schwarz' Instruks ved hans Tiltrædelse som Instruktør for de Yngre staa der direkte, at det paahviler ham at rette og undervise „Acteurerne Rosing, Busk, Gielstrup og Preisler“. Man begriber, hvilke Følelser det efter Striden om Det dramatiske Selskab vakte hos Rosing nu officielt at skulle lade sig „rette og undervise“ af en omtrent s. 61jævnaldrende Kunstner, tilmed en Ikke-Student, om hvis kunstneriske Kvalifikationer og Originalitet han havde saa ringe Tanker. Han følte sig saaret, ikke blot i sin Forfængelighed men ogsaa i sin kunstneriske Idéalisme og Overbevisning. Den Krænkelser, han følte, omsatte sig i pinlige Optrin som det, han selv fortæller om i et Brev til Rahbek, hvor han under en Repetitionsprøve paa Paesiellos Syngestykke „Landsby-pigen“ nægter at rette sig efter Instruktør Schwarz' Anordninger og saa højt, at de nærmeste kan høre det, siger: „Der seer man hvad en Lort gielder, naar Kongen har sat sit Stempel paa den.“¹⁾

Den unge Rosing.

Maleri fra Begyndelsen af 1780erne, muligvis af Jens Juel.

Rosing fremtræder i denne Affære ikke med ubetinget sympatiske Træk, men man maa forstaa, at han følte sig som Offer for et Overgreb, en skammelig Intrige af Schwarz og Warnstedt. Og da Charlotte Dorothea Biehls lille perfide Skandskrift mod Warnstedt i 1781 udkom (i *Moralske s. 62Fortællinger II*) „Den falske Ven eller Hertil og ikke længere“, hvor i novellistisk Forklædning Vellystningen Don Varinis (☉ : Warnstedts) skændige Forhold til den 15aarige Citharspiller Sebastiano (☉ : Schwarz) fremstilledes — „den skiændige Fortrolighed for hvilken der faldt Ild ned fra Himlen til at fortære Sodoma og Gomorra“ — en Fortælling, der vakte nyfiken, men ogsaa pinlig Opmærksomhed i københavnske Kredse — passede den kun altfor godt ind i Rosings mørktfarvede Forestillingsverden og bestyrkede ham i hans Tro paa at være omgivet af den skammeligste Korruption og i hans Overbevisning om Teaterverdenens moralske Mindreværd som et Sted, hvor anstændige Mennesker ikke havde noget at gøre, og „hvor Laster og Nedrigheder og de største Liderligheder saaledes gaae i Svang og blive belønnede.“¹⁾ Vi ser her et Eksempel paa et ikke sjældent Tilfælde i Teaterverdenen, kunstnerisk Jalousi, der paa et givet Stikord omsætter sig i stærk moralsk Forargelse.

Men saavel med sin personlige, ubetinget ægte og alvorlige Anstændighedsfølelse som med sin altid letfængelige moralske Forargethed kom Rosing hurtigt til at staa ene i Personalet. „Jeg snakker siælden eller aldrig med nogen af de got Folk,“ skriver han i 1782 til Rahbek 2. Hans jævnaldrende Kolleger og Konkurrenter holdt sig af naturlige Grunde til, hvor Magten var og derfor Chancerne fandtes. Gielstrup, af Anlæg en Enspænder, hørte naturligt hjemme blandt Ikke-Studenterne, men gik forøvrigt, som den Enhjørning han var, aldrig i Spand med nogen Enkeltperson eller Gruppe blandt Personalet — og Preisler, der skyldte Warnstedt sin Ansættelse og adskillig Understøttelse og paa hans Ønske demonstrativt trak sig ud af Det dramatiske Selskab, insinuerede sig hurtigt hos Schwarz for nu at blive hans „nærmeste Ven“. Ira Teaterrejsen sendte han, foruden sine ugentlige Breve til Direktionen, ogsaa nogle indsmigrende Privatbreve til Vennen Schwarz, som han trods al deres let gennemskuelige Smiger — har optrykt som Led i sin „Journal. Rosing betragtede, som vi vil faa at se, i Virkeligheden sin „Øiesteen“ fra Ungdommen Preisler helt og holdent som Warnstedts og Schwarz Kreature, sendt med paa Rejsen for at udspionere ham og om muligt skade ham.

3)

Blandt Teatrets Personale sluttede Rosing sig i de første Aar af 80erne alene til den gamle Rose, som han beundrede som Kunstner, og hos hvem han fandt Medhold baade i „Studenterhovmodet og i Oppositionen mod Warnstedt. Udenfor Teatret til Rahbek, hans ældste Ven. der efter Ophævelsen af Det dramatiske Selskab blev en utrættelig Angriber af alle Warnstedts Dispositioner. Man maa derfor ikke undre sig s. 63over, om Warnstedt i de kommende Aar ikke just følte sig kaldet til at beskytte Rosing eller fremme hans Avancement — selvom man kun i et eneste Tilfælde (hvorom senere) kan se, at han direkte har modarbejdet Rosings berettigede Krav. Da Mad. Rosing faar Gageforhøjelse paa General Eickstedts Foranledning betoner Warnstedt lidt drilagtigt overfor Rosing, at det ikke er med hans gode Vilje, hun faar det, og Rosing svarer trodsigt „Det troer ieg gjerne“ og tilføjer i et Brev til Rahbek: „Dog har hun dem, og han er for bekiendt stor Slyngel til at kunne skade os, og de andre skade sig mest selv. Det er just heller ingen Glæde for os at omgaaes med Folk, som ønsker os Gift hvert Aandedrag.“¹⁾

Livet bag et Teaters Mure bliver sig selv ligt gennem Aarhundreder, og det kan være et desillusionerende Indtryk for Udenforstaaende at lære det Liv nærmere at kende. Det sætter sine Mærker paa de Menneskers Psykologi og Karakter, som maa leve deres Liv i denne Atmosfære. Men i denne mærkelige, giftige Atmosfære — fuld af Urimeligheder, Overdrivelser og Fordrejelser i Synet paa menneskelige Foreteelser og hvor Ærgerrighed kæmper hensynsløst mod Ærgerrighed — bliver altsaa Teaterkunsten til, en Kunst paa Nerverne og Temperamenterne løs, og som altsaa nu engang udfolder sig bedst, naar en vis Hudløshed, Irritabilitet og Urimelighed, et vist latent Hysteri, er til Stede hos dens Udøvere. Teaterkunstens Moralister vil næppe billige denne Betragtning. Den lader sig ogsaa nemt modsige, men vanskeligere modbevise — saa beklageligt det ogsaa kan være.

Den overordentlige Stolthed og Selvsikkerhed, hvormed Rosing var gaaet ind til sin Teaterbane, og som mærkedes i hans første Præstationer („Altid seer man den Stolte, den Opblæste, altid seer man den alle foragtede Miine etc.“ som Rosenstand-Goiske skrev i sin meget skaanselsløse Karakteristik af den unge Rosing i „Kritiske Efterretninger“) afløstes ret hurtigt af et Mismod og en Pessimisme, der forstærkedes efter en alvorlig Sygdom i 1780, samtidig med at de økonomiske Forhold i Hjemmet gradvis forværredes, efterhaanden som Børnenes Antal voksede. Rosing var i denne Periode til Rahbeks Forfærdelse en opfarende, gnaven og pirrelig Ægtemand. Det er i Fortsættelse af dette Mismod, at Rosing i 1780 beder Warnstedt hellere skaffe ham Embedet som „Maaler og Veyer i Trondhiem“ fremfor at lade ham og Konen blive i en Stilling, der kun synes at byde dem „Mangel og Foragt“. ²⁾ Dette Brev maa dog hovedsagelig s. 64 læses som en polemisk Tilkendegivelse i hans Forhold til Direktionen, selvom dets psykologiske Udtryk for Depression sikkert er ægte nok. Rosing ytrede endnu et Par Gange i Begyndelsen af 80erne grundig Lede ved Vilkaarene for Skuespilleres borgerlige Eksistens, overhovedet ved de ydmygende sociale Betingelser for en Gruppe af Kunstnere, som han engang naivt havde tænkt jævnbrydige med Præsterne i Samfundslivet „hellige som Ordet de tale“. ¹⁾ Og han skriver truende til Rahbek. at han ikke har tænkt sig at ville være Acteur „længer end ieg er nød dertil“. „Vi maae nu være saa retskafne, som vi kan og bør være, saa ere vi dos foragtet for vores Kammeraters Skvld.“ ²⁾ Men det er altsammen Reaktionen af en ærekær og selvbevidst ung Kunstner, hvis Bane ikke straks former sig, som han højtflyvende havde tænkt sig det. Rosing havde svært ved at finde sig i den underdanige Holdning, Stormændene forventede, at en Skuespiller skulde indtage i Forholdet til dem; enhver Form for Tiggeri og Spytlikkeri var ham modbydelig og blev ham det lige til hans sidste Dage. Overskou fortæller, at Rosing en Gang ved en Beneficestilling vægrede sig ved selv, som det var Skik, at sætte sig ved Billetlugen og saaledes udstille sig for det højtærede Publikum, der købte Billetter til hans Forestilling — naturligvis med det Resultat at Indtægten af hans Forestilling blev væsentlig ringere end Indtægten af hans Kollegers. Hvordan Rosing saå paa Forholdet, baade til Publikum og til de „Store“, vil ses ud af en Række Udbrud i hans Rejsedagbog og tjener overalt hans Karakter til Ære. Det ses ogsaa ud af en Passage af Rahbeks Ekstrakt i „Dramaturgiske Samlinger“, som ikke findes i den oprindelige Dagbog. Rosing har i Paris bragt i Erfaring, at naar Skuespillerne Molé og Vanhove ved Théâtre français er saa forskellig placeret i Rang og Popularitet, som de er, saa skyldes det, at Molé, den Fejrede af dem, altid var „omkring hos de Store og var deres , hvad er det. de Store vil saa gjerne have Digtere og Kunstnere til? ³⁾ Rosings egne Erfaringer med de Mægtige var til at begynde med bitre. Han maatte opleve i Sommeren 1781 i Fredensborg sammen med sin Kone at blive brugt som Skærmbret for General Eickstedts Forhold til Sangerinden Jfr. Møller, der efter Generalens Ønske boede sammen med Rosings — og han skyldte sikkert denne Skærmbretvirksomhed sin Kones tiltrængte Gagepaalæg! Det kunde nok fylde en ærekær Kunstner med Mindreværdsfølelser.

Men Rosing gjorde dog efterhaanden ogsaa lykkeligere Erfaringer.

s. 65 Juliane Marie havde lige siden Opførelsen af „Balders Død“ fattet en særlig Interesse for Ægteparret Rosing, som hver Sommer maatte bo i Fredensborg og optræde for hende og hendes brogede og livlige Sommerhof. Enkedronningens aktive Interesse varede ved, ogsaa da hendes positive Magt i 1784 ved Kronprinsens Statskup fik en Ende, og Fredensborg fra en livlig Sommerresidens forvandlede til et stille Enkesæde. Gennem sin Overhofmesterinde Margrethe von der Lühe havde hun i sine Storhedsdage understøttet den hende sympatiske Familie med Penge; da Overhofmesterinden i 84 blev gift med Geheimeraad Numsen, Teatrets nye øverste Chef efter Eickstedts Fald, fik Rosing derigennem — uden egen Foranledning — en mægtig Beskytter, der tilmed var Warnstedts energiske Modstander. Rosings stejle, men retlinede Personlighed, i Forbindelse med hans i stigende Grad noble og karakterfulde Kunst, vandt ham ogsaa andre Velyndere i de højeste Cirkler. Gennem Gjethuskoncerterne, ved hvilke han medvirkede, blev han bekendt med Storkøbmanden Fabritius de Tengnagel, der indbød Rosings til at holde Sommerferie paa Enrum — til Rahbeks Fortrydelse, hvis elskværdige Jalousi overfor Mad. Rosing altid kraftigt gjorde sig gældende, naar Rosings fandt Beskyttere i, hvad Rahbek ansaa for de bedærvede Kredse. Og Fabritius havde endda Ry for at være „le plus grand libertin de son temps“. Af Dagbogen synes en Forbindelse mellem Rosing og Familien Møsting (Mesting) ogsaa at kunne eftervises. Det var en testamentarisk Gave fra Kunstmæcenen Baron Bolten d. Y., der i 1792 gjorde det muligt for Rosing at købe Hus i sit elskede Fredensborg. Og da efter Warnstedt F. A. C. Ahlefeldt blev Det Kgl. Teaters Chef synes Rosing til den Grad at være steget i den fine Verdens Gunst, at Rahbek bittert og melankolsk kunde omtale Vennen som „Ahlefeldts Storvisir“.

Rosings Venskab med Rahbek gennemgik mange Faser i Aarenes Løb, fra de første Studenterdages gensidige ha-stemte Venskabsforsikringer i Ewaldeller Werther-Stil, til Kriseaarene hvor Rahbeks Forelskelse i Mad. Rosing er ved at tage Magten fra ham, og han, som han selv udtrykker det, behandlede sit Hjerte som et sygt Barn og lod det have sin Vilje (og han for Alvor tænker paa at gaa til Amerika som Militair!) — over det ivrige og idéalistiske dramaturgiske Samarbejde paa Skuespillet „Sophie Brauneck“, (hvis Idé skyldtes Rosing), paa Skuespillerbrevene, paa Elevskoleplanerne — til den ivrige og smukke Brevveksling under Rahbeks store Udenlandsrejse 1782—84 („Jeg elsker Dig meer end en Kone sin Mand, dog i al Tugt, uden at ligne Don W. og S.“ skriver Rosing til Rahbek, og Mad. Rosing omtaler spøgefuldt Rahbek som s. 66sin Mands „Kiæreste“) ¹⁾ —til deres Meninger om Teatrets indre Forhold hen imod Midten af 1780erne begyndte at afvige væsentligt, fordi Rosing i Operaen (som var Numsens Yndlingsgenre) og i Syngestykket, den nye borgerlige Kunststart, saá sceniske Kvaliteter, som Rahbek lidenskabeligt frakendte disse Genrer. Men Venskabet varede, trods alvorlige og mindre alvorlige Meningsdivergenser, der i korte Perioder kunde skille dem fra hinanden, hele deres Liv. „Lette Drivskyer paa Venskabet Himmel“ kalder Rahbek i Erindringerne disse teaterpolitiske Divergenser og venskabelige Disharmonier. ²⁾ Da Rosing skal ud paa sin store Rejse betror han sin Kone og Børnene til Rahbeks Omsorg, en Opgave Rahbek — hvem Rejsen iøvrigt ikke kom tilpas — ikke alene paatager sig, men løser med rørende Hengivenhed, idet han efter Evne afbøder de værste Chok henholdsvis for Rosing og Mad. Rosing under Udvekslingen af Jobsposter fra Paris og fra Fredensborg i Sommerens Løb. Karakteristisk ikke blot for Tidens Mentalitet men ogsaa for Rosings virkelig stærke, i Eftertiden af og til underkendte, Venskabsfølelse for Rahbek er, at han under Opførelsen af „Don Carlos“ i Wien i Scenen mellem Carlos og Posa straks kommer til at tænke paa sig selv og sin Knud! I et Brev til Rahbek fra Rejsen udtrykker han Forvisningen om, engang at skulle træde frem for Guds Trone „med hende ved den eene og dig ved den anden Haand“. ³⁾ I Teaterhistorien er Rahbeks teaterkritiske Forbindelse med Ægteparret Rosing blevet ikke blot halvvejs, men hel vej s mistænkeliggjort, skønt han som Kritiker hyppigst udviste en ikke ringe Varsomhed i Omtalen af dem begge. I 1789 kunde Rosing med Rette klage over, at Rahbek aldrig paa Tryk „har sagt mig een eneste Gang nogen udførlig resonert Dom over noget af mine Arbejder“. ⁴⁾ Den egentlige Karakteristik af sin Ungdomsven som Skuespiller leverede Rahbek virkelig ogsaa først ved hans Død i „Mindeblomster“ 1819 og paa ganske fremragende Maade. For Mad. Rosing stred han uegennyttigt de to Gange i Medeafejden og Dyvekefejden og blev begge Gange et let Bytte for sine Modstanderes virksomme Chikanerier. De havde den saglige Ret paa deres Side og fik denne Ret, men lod sig ikke nøje dermed. Saa uretfærdigt følte Rahbek, der af et ærligt Hjerte beundrede Mad. Preisler, Beskyldningerne mod sig for Partiskhed, til Fordel for Mad. Rosing, til Skade for Mad. Preisler, at han i fulde ti Aar efter Dyvekefejden i 1795 ikke mere skrev om, ja end ikke kom i, det Teater, som var hans Livs højeste Interesse. -

Den store Teaterrejse

5

s. 67I borgerlig Forstand kæmpede Rosing hele sit Liv med trykkende økonomiske Kaar. Det er næsten gribende gennem et Brev til Rahbek fra Teaterrejsen at kunne konstatere, at Rahbeks Ønske om at aftrykke noget af hans Dagbog i „Dramaturgiske Samlinger“ ganske simpelt synes at spille en økonomisk Rolle for Rosing; i hvert Fald svarer han paa Rahbeks Anmodning derom, at „det skulde ærgre mig, hvis du vilde spotte min Fattigdom“. ¹⁾ En af hans Bekymringer ved at rejse fra Konen er at lade hende ene tilbage i Kampen mod de „fordømte Næringssorger“. ²⁾ I 1794 havde Rosing til Teaterkassen en Gæld af 912,32 Rdl. skønt han da havde Teatrets næsthøjeste Gage blandt det mandlige Personale. Ti Aar senere finder man i Chr. Ditlev Reventlows Dagbogsoptegnelser følgende Notits: „Acteur Rossing (mærk Stavemaaden, som var den gængse i Tiden og som fortæller, hvordan Rosing udtalte sit Navn) bevilgedes mod tilstrækkelig Caution et Laan af 3000 Rd., foruden 1500 Rd. som ham allerede er laant, hvilke i ti Aar af hans Gage skulde afbetales. Han har 14 Børn, som han alle opdrager vel“. ³⁾ For at forstaa hvor meget dette bestandige økonomiske Tryk har bidraget til at forbitre Rosing Livet, behøver man blot at læse en af de mange talende Fodnoter til Oversættelsen af „Om Declamationen“, hvor han i Omtalen af den store franske Skuespiller Larive med et Suk udbryder: „Bekymringer for Livets Udkomme mørknede aldrig hans Øie, indskrænkede aldrig hans Sjæleevner.“

Som Skuespiller kæmpede Rosing, foruden med sit oprindelig genstridige Materiale, med de vanskelige Arbejdsvilkaar paa det lille kongelige Teater, hvor i Løbet af en Sæson et svimlende Antal forskellige Stykker af alle tænkelige Arter spilledes og paa faa eller næsten ingen Prøver. Rosing udtrykker til Rahbek Umuligheden af paa disse Vilkaar i de fleste Tilfælde virkelig at trænge ind til Karakteren af en Rolle, dens Nuancer, dens Finesser: „Got og vel, om man kan lære den!“ ⁴⁾ Han bliver af den Grund en Tilhænger af det franske Teaters strenge og rigoristiske Faginddeling, som de nye Nationalteatre i Tyskland ellers i nogen Grad søgte bort fra, men som for ham syntes den eneste Udvej til i Danmark at undgaa et altfor urimeligt Misbrug af den enkelte Skuespillers Ydeevne med den deraf følgende Nedsættelse i Kvalitet af de enkelte Præstationer. „Saalænge vort Theater er paa den Fod, det nu er, kan aldrig nogen enkelt Lem deraf naae nogen Fuldkommenhed, endside det heele.“

s. 68 Man vil i Dagbogen mærke sig de Følelser, Scenen mellem Prinsen og Maleren Conti i Første Akt af „Emilia Galotti“ ved Opførelsen i Wien sætter i Bevægelse hos Rosing. Baade i Forholdet til de „Store“ og i Spørgsmaalet om Kunstnernes Arbejdsvilkaar („Die Kunst geht nach Brod“) synes denne Scene at have forløst noget personligt hos den danske Kunstner; Rosing identificerer sig med Conti! Man forstaar den private Tilknytning, hvis man læser Scenen igennem („Emilia Galotti“. Akt 1, Scene 2) og hører Contis Replikker sagt med Rosings Stemme. „Arbeiten? Das ist seine Lust. Nur zu viel arbeiten müssen, kann ihn um den Namen Künstler bringen.“

5*

Før hans Stilling befæstedes, og han blev den Skuespiller, han i sin pure Ungdom havde drømt om at blive, har Rosing maattet kæmpe med et Mindreværdskompleks, der dels betingedes af hans, som han selv syntes, ydmygende Stilling, socialt og moralsk, og hans menneskelige Isolation blandt Kammeraterne paa Teatret — men dels ogsaa af en meget speciel, men sikkert tidstypisk norsk Mindreværdsfølelse, der af og til finder Udtryk i Ungdomsbrevene til Rahbek. Rosing synes ikke, at Nordmændene regnes for noget i København, skønt Københavnerlivet netop i disse Aar paa saa paafaldende en Maade prægedes af det kraftige norske Indslag: „Ere vi ikke ligesaa vel Undersætter, ligesaa brave? Hvorfor foragtes? Hvorfor mindre nævnes end de Danske? O, Gud give! — Dog jeg glemte til hvem jeg skrev; for hvem jeg beklagede mig. Vi arme, foragtede, vi komme nok vel til at købe os Indfødsret til, dersom vi tilsist ikke vil blive anseet for et ganske fremmed Folk“ etc.¹⁾ Men dette Rosings næsten paafaldende Mindreværdskompleks, hans Angst for at „foragtes“, en ganske ubegrundet Angst for hans Vedkommende, der ikke destomindre synes at have været en af hans heftigste Sporer til Anspændelse og Fremgang og paa en vis Maade kan siges at have bestemt hele hans Livsholdning, har dog tillige en anden og dybere Forklaring, som han selv omhyggeligt holdt skjult, saalænge han levede, og som ikke tidligere har været draget frem til psykologisk Analyse.

Rosing kaldte sig altid for Søn af en Præst i Nordland Michel Tørrisen Rosing, der var død kort efter hans Fødsel, hvorefter hans Mor havde giftet sig med en anden. Men han var i Virkeligheden uægte Søn af denne Præst, som paa det Tidspunkt, da han blev født, var Kapellan i Røddens Præstegjeld, og som aldrig officielt vedkendte sig hverken ham eller hans Mor, Skipperdatteren Ane Nielsdatter Munch, der endda s. 69 den 30. August 1757 — halvandet Aar efter Rosings Fødsel — for Domkirken Sakristiret havde maattet afsvære, at Tørrisen Rosing var Fader til hendes Barn, antagelig for Kapellanens videre Karrières Skyld! Først i 1761 var Rosings Moder blevet gift med Brugshaver og Participant i Røraas Kobberværk Johan Møllman og skænkede saaledes sin da 5aarige Søn en Stedfader, til hvem han aldrig følte sig knyttet. Rosing, der holdt meget af sin Moder, blev 13 Aar gl. sendt i Skole i Trondhjem og studerede i København uden nogensinde — fraregnet et kort Besøg i Norge i Begyndelsen af 90erne, da baade hans rigtige Fader, hans Stedfader og hans Moder (hun døde allerede i 1772) forlængst var døde og begravede — at vende tilbage til sit egentlige Fædreland. Det er sandsynligt, om de pinlige, i enkelte Momenter (Afsværgelsescenen overfor Kirkeretten!) uhyggelige Begivenheder i Forbindelse med hans Afstamning og første Overvækst dybt har præget Rosing, som en Pæl i Kødets, som noget han dels vilde skjule, dels for enhver Pris opvinde og besejre. Det var Hemmeligheden i hans Liv. Det er tvivlsomt, om han nogensinde til sine Nærmeste har fortalt Sandheden om sin Afstamning. Endnu i 1933 skriver et Oldebarn af Rosing Frøken Louise Schwartz i et Privatbrev til Elith Reumert: „Hans (Rosings) Fader var Præst i Finmarken, men døde inden Sønnen blev født.“ Hans Venner (Rahbek) har i hvert Fald næppe kendt „Hemmeligheden“, og i den Biografi af sig selv, Rosing i 1812, da han var blevet Ridder af Dannebrog, som det var Skik indsendte, fortalte han den vedtagne Historie om, at hans Fader var død, da han var lille, der trolig er gaaet igen i alle Biografier af ham helt op til vore Dage.

Man forstaar Rosings „Ambition“ bedre, naar man kender dette Punkt i hans Historie. Netop fordi han ikke selv havde haft noget Hjem, har det været ham saa vigtigt selv at blive en mønstergyldig Ægtemand og Fader. Selv var han Frugten af en løs Forbindelse; det har bevirket, at han stærkere end sine Jævnaldrende ved Teatret har næret Had til løse Forbindelser. Hans meget stærke Sædelighedskrav, ikke blot til andre, men som det ses i Dagbogen ogsaa til sig selv, betyder ikke nogen Form for Snerperi hos Rosing, der havde baade naturlig Sanselighed, Gemyt og Lune — men betyder en kraftig Reaktion mod Tidens Usædelighed, fordi han bagest i sin Bevidsthed selv bar paa en Skam og et Nag, der havde præget hans tidligste Ungdomsliv. Hvis man af og til føler Trang til at smile over Rosings moralske Deklamationer, bør man huske paa, hvad der skjuler sig bag dem. En i Trods født Overbevisning om Familielivets Hellighed, Trangen til borgerlig Orden og Ønsket om at skabe s. 70 sig og sine et Hjem og en Samfundsposition, om hvilken der stod Respekt. Baade Preislers og Gielstrups „Kunstner-Ægteskaber“ gav Anledning til Sladder og Skandaler, som fyldte Rosing med Væmmelse. Det lykkedes virkelig ham at blive Midtpunktet i et forbilledligt borgerligt Familieliv — og for sit personlige Vedkommende i Aarenes Løb at af- reagere sine mangfoldige Komplekser, saa han blev, hvad Oehlschlæger i sine Erindringer skriver om ham: „En Mand med Charakter, fiin, uden Falskhed, med Selvfølelse og dog beskeden.“¹⁾

Rosings kunstneriske Karriere viser en imponerende Modning og Udvikling gennemløbet paa ret faa Aar. Den strenge Kritiker Rosenstand-Goiske havde — med al Anerkendelse af den unge Nordmands øjensynlige og rosværdige Flid og af hans usædvanlig smukke ydre Betingelser — efter hans første Sæsoner ment at kunne hævde, at han ikke var „født Acteur“ (samtidig med at han tildelte den ubetydelige Skuespiller Urberg

„Genie til Theatret“). Rose havde efter at have set sin Elev som Orosman sagt disse Ord til ham: „Glem ikke Mennesket for Helten“ — en dansk Variant af en af Riccobonis tidstypiske Læresætninger, rettet mod de franske Tragikere, men sikkert med særlig Gyldighed ogsaa for den unge Rosing, der lagde sig den paa Sinde som en Ledetraad for sin fremtidige Kunstopfattelse. Den blev ham til Gavn, fordi hans norske Temperament og ægte heroiske ydre Betingelser forhindrede ham i at falde i den modsatte Yderlighed, der truede de fleste af hans „følsomme“ Samtidige paa Teatret, nemlig den aldeles at glemme Helten for Mennesket. Vanskeligheden i sit Sprog, i sin „Dialect“, der som Rosenstand-Goiske skrev „er langt fra at være reen og urban“ bekæmpede han tappert og flittigt, omend ikke med fuldkomment Held (man maa tænke sig, at hans Sprog i Datidens Øre kan have lydt, med fuldere Melodi, men med samme fremmedartede Rytme som Henrik Bentzons Sprog lyder for os i Dag) — blandt andet ved i en ret lang Periode at undgaa al Omgang og Samtale med sine norske Landsmænd i København. Med den Overvægt, der i hans Tid indenfor Repertoiret kom til at ligge paa folkelige Farcer og hvad vi i vore Dage vilde kalde Operetter, var det givet, at Rosing maatte komme til at udføre et meget stort Antal Roller uden for sine naturlige Betingelser, men han spillede ogsaa dem med Smag og kunstnerisk Følelse, fordi han hurtigt havde udviklet sig til at blive, hvad Rahbek i „Mindeblomster“ sagde om ham. „Den sjældne Skuespiller, for hvem intet Ord, man kan næsten sige, s. 71 intet Bogstav i hans Rolle stod forgjæves - - - hvem ikke en Accent, ikke en Tone undslap, som han jo troede sig istand til at gjøre Rede, og give Grund for.“¹⁾ Sine første Sejre vandt han som de unge Elskere og Helte, romantisk-deklamatoriske som Hother i „Balders Død“, fyrigt virile, elementære i Følelsen som Knud i „Fiskerne“, eller Karaktérelskere med ædel, men stædig, maskulin Karakteristik som Tellheim i „Minna von Barnhelm“ — og han videreførte senere denne Linie med Glanspræstationer som Halvor i „Høstgildet“, som Baggesens Holger Danske og Samsøes Knud Gyldenstjerne i „Dyveke“. Af hans Spil som Elsker har Oehlenschläger i sine Erindringer givet en uforglemmelig levende Karakteristik: „Af ingen Skuespiller har jeg seet Kiærlighed til Qvinden fremstillet saa dybt, saa sandt, saa yndigt rørende, som af Rosing. Meget af hvad man ellers kieder sig over og finder flaut, blev poetisk ved den Maade, han tog det paa. Aldrig overlod han sig til tom, hørøstet Deklamation, til egoistisk Forfængelighed; han levede og aandede i den tilbedte Gienstand; med sit svømmende blaa Øie fæstet paa hende, glemte han sig reent over hende; men Tilskuerne glemte aldrig ham.“²⁾ Ret tidligt viste Rosing ogsaa Anlæg for den mere komplicerede Karakter, som f. Eks. for den falske, i sidste Akt angrende, Elsker Clarendon i „Eugénie“ (Rahbek fremhæver i Erindringerne Rosings „Intrepeditet“ i denne Rolle), for Skurken Joseph Surface i „Bagtalesens Skole“, hvor hans Aktion i Skærmbræts scenen blev berømt; især for den farlige dæmoniske Forbryder og Hofsnog Marinelli i „Emilia Galotti“, der regnedes for hans mest imponerende Præstation paa hans Banes tidligste Trin, og som har givet Navn til Marinelli-Alléen i Fredensborg Slotshave, hvor han formodes at have indstuderet Rollen. Han, der i sine første Aar ved Teatret mest spillede paa sit Temperament, et Temperament med voldsommere Udladninger end almindeligt i dansk Skuespilkunst („Jo hæftigere en Rolle var, jo mere glimrede Rosing deri“, siger Rahbek i „Mindeblomster“, samtidig med at han ikke skjuler, at Vennen i en vis Periode ikke kunde siges fri for en Tilbøjelighed for at spille „paa Effect“) naaede efterhaanden, vejledet af sin Forstand og sit Instinkt, i Løbet af godt 10 Aar til en ligesom rensat og behersket, meget imponerende Spillestil, der kom hans Grev Almaviva i „Figaros Bryllup“ til Gode og — efter Teaterrejsen — hans Meinau i Kotzebues „Menneskehad og Anger“, som Rahbek mente var Schröders Mesterpræstation jævnbyrdig; et Spil fuldt s. 72 af Tyngde og ligesom mættet med tilbageholdte Reserver. Han, der en Tid ansaas for primitiv, en Anelse „ufin“ (endnu Edvard Brandes mente at kunne anvende denne Glose som en generel Betegnelse for Rosings Spil!) fik efterhaanden sin force i Fremstilling af Mænd af Stand og den store Verden, som han spillede ædelt med „en vis simpel Noblesse og en ophøjet Nedladenhed, som er meget characteristisk“,¹⁾ Han har heri mindet meget om Emil Poulsen. Sin Banes Højdepunkt naaede han i Midten af 90erne, foruden med Spilleren Beverley, som Oehlenschläger siger at han udførte „med rystende Sandhed“, med den Fremstilling af Grev Geert i Sanders „Niels Ebbesen“, der i 1797 gjorde et saa mægtigt Indtryk, at den endnu den Dag i Dag regnes for en af den danske Scenes ypperste Karaktérpræstationer. Oehlenschläger skriver om den: „Hans hele Væsen og Adfærd lod os ane det Genie og den Aandsovervægt, der først bragte Geert til Hovmod og Menneskeforagt og derpaa styrtede ham i Afgrunden.“²⁾ Overskou fremhæver i lige Maade den „Aandsstorhed“, hvormed Rosing hævdede Karaktéren op til „Mægtighed og Uimodstaaelighed“. ³⁾ Denne Side af Rosings Talent og de mulige Udviklingslinier herfra til en tragisk Fremstillingskunst i større Format end dansk Teater paa dette Tidspunkt kendte til (eller havde Repertoire til) skulde dog aldrig komme tilsyne i andet end i denne ene uforglemmelige Præstation. Rosing kom ikke til at spille de Hovedroller i Shakespeares og Schillers Repertoire (Macbeth, Karl Moor, Marki Posa og Wallenstein), som han omkring Aarhundredskiftet ønskede sig. Oehlenschläger havde Rosing i Tankerne, da han digtede sin Hakon Jarl — men før Tragedien blev bragt paa Teatret, var Rosings Bane tilende, foraarsaget af den Lammelse, for hvilken Trækken og Kulden paa Teatret og en ufrivillig Svømmetur efter en Kuldsejling i Esrom Sø, hvor han om Sommeren elskede at fiske og sejle, havde Ansvar.

En Prometheus i sin Dal
led han og Prometheus Qval:
Smedet fast til Klippens Stene
sad han svag, forladt og ene;
og paa Heltens øde Sti

svæved Sorgen kun forbi,

som Oehlenschläger skrev i Mindedigtet ved Michael Rosings Grav.

Alligevel bør man naturligvis vogte sig for at romantisere Rosings s. 73 Kunstnerpersonlighed og tilskrive ham Evner for en Dramatik, som ikke fuldt hørte hans egen (danske) Generation til, og i hvilken han aldrig fik prøvet sine skabende Kræfter. P. Hansens Postulering af, at „hans (Rosings) bedste Kunst blev en lukket Bog for hans Samtid“¹⁾ aabner en farlig Afvej for den saglige Teaterhistorie ud i det litterære Gætteri eller den frie Digtning. Ikke destomindre har dette Postulat været et staaende Tema i en Række senere Fremstillinger af Rosings Kunstnerskæbne. Men hvad véd vi i Virkeligheden derom, og hvilken Sandsynlighed taler nøjere beset for, at Sagen skulde forholde sig saadan? En af Værdierne ved den ny fundne Dagbog er bl.a. den klare Tilkendegivelse, den rummer, af Rosings naturlige Aandssamhørighed, ikke med en senere Tid, men netop med den teaterhistoriske Periode, han levede i, og hvis typiske Træk vi i det første Afsnit af denne Indledning har prøvet at ridse op. Det fremgaar meget klart af Rosings Ræsonnementer over den Kunst, han ser, og over sin egen Kunst, at hans Hjerter i langt højere Grad, end man tidligere har troet og tænkt, hørte det 18. Aarhundredes borgerlige Skuespilkunst til, Naturalismen i den Tids specielle Forstand, og at hans dybeste Kunstforstaaelse gælder Menneskefremstillingen i Tidens følelsesfuldt-intime, naivt-sandfærdige Manér, Fremstillingen af Mennesket inden fire Vægge saadan som Schröder og Iffland i Tyskland, Vanhove og Chenard i Paris saa hjertegribende magtede den. „Jævn“, „god“, „simpel“ er Rosings foretrukne Gloser, naar han vil udtrykke den højeste Ros over en Mennesketegning paa Teatret. Ikke i store Paraderoller skal en Skuespillers sande Værd bedømmes, men i Fremstillinger af enkle Mennesker fra Hverdagslivet — saadanne Roller „spildte med Natur og simpel Sandhed viser os, hvad Acteur han er“, som Rosing skriver i Dagbogen paa sin store Teaterrejses næstsidste Dag. Med sit trodsige Naturlighedskrav savner Rosing som alle sin Samtids betydelige Skuespillere Sans for Stil. Periodens Scenekunstnere minder derved paafaldende om Skuespillergenerationen et Aarhundrede senere i den dogmatiske litterære Naturalismes graa Dage, hvor man ogsaa trodsigt kun anerkendte én Form for Komodispil, den der prøvedes med Glosen „ægte“. Men Rosingtidens Skuespillere repræsenterede dog en skabende Begyndelse; de var den moderne Skuespilkunsts Grammatikere. Litterært udfylder de en Periode mellem Voltaires sidste Tragedier og Romantikernes første. De grænser til begge Sider — men deres Fantasi udfolder de friest i meddigtende Fremstilling af Figurerne, Karaktérskemaerne, i Lessings, Beaumarchais, s. 74 Goldonis, Schröders, Ifflands og Kotzebues Skuespil. Her var disse Skuespillere over deres Stof. Det er i Virkeligheden mest sandsynligt, at Rosing vilde være kommet poetisk til kort stillet overfor den romantiske Tragedies højere Fordringer, selvom han — ligesom Iffland i Tyskland gjorde det — sandsynligvis vilde have udviklet sine Evner i Kampen med et digterisk mere lødigt Stof end det, han fandt hos Saurin og Kotzebue eller hos Samsøe og Sander.

Men alle Betragtninger herover er og bliver kun Gisninger. Rosings tre „store“ tragiske Præstationer var Orfeus i Naumanns Opera, Spilleren Beverley og Grev Geert i Sanders nationale Folkekomedie. Der er ingen Grund til at tvivle paa, at han i disse Opgaver viste sin Samtid, netop hvad der i P. Hansens Mening maa betragtes som hans „bedste Kunst“. Det tjener Rosing til Ære, at der paa Teaterrejsen synes at dæmre en Forstaaelse hos ham af Versets Betydning for det finere franske Komodispil — og hans kritiske Gennemgang af Berlinerteatrets Opførelse af „Købmanden i Venedig“ rummer kloge Bemærkninger, der peger frem mod den næste Generations Kunstforstaaelse. Men lige saa meget i hans Forestillingsverden peger tilbage mod Midten af det 18. Aarhundrede. Voltaires „Zaire“ er for ham trods alt Idealet af en Tragedie, og i et Brev til Rahbek fra Begyndelsen af 80erne oplever vi at se den unge Rosing, hvis ældste Datter var døbt Ophelia, aabent tilstaa, at blandt Digtterværker, han har læst, har ikke Shakespeares „Cymbeline“, „Kong Lear“, „Romeo og Julia“ eller „Hamlet“, ikke Goethes „Stella“ givet ham saadanne Glæder som — Richardsons dydsirede Roman Sir Charles Grandison.¹⁾ Til Forstaaelse af Generationens almindelige litterære Indstilling maa man huske, at Rahbek endnu i sine Erindringer omtaler 80ernes Skuespildigtning som „den Tid da Tragikeren Schiller, Comikeren Jünger og Dramadigteren Iffland hver fra sin Side fremtraadde“; hans sideordnede Anførelse af de tre Navne er meget udtryksfuld²⁾. Rahbek lægger endda i Erindringerne ikke Skjul paa, at han i en vis Periode satte den ubetydelige Dramatiker d'Arien nok saa højt som Schiller, som han trods personligt Bekendtskab havde svært ved at forsones sig med. Og da Preisler paa Teaterrejsen i Prag ser Rædselsmelodramaet „Die Grafen Guiscardi“ af Almanakforfatteren Fhrenberg, udbryder han ganske troskyldigt, at „det er i Schillers Smag, overspendt og gyseligt“³⁾. Gennem Dagbogen kan vi konstatere, at de to s. 75 Teaterdigtere, der dybest har præget Rosing og har sagt ham mest, er Beaumarchais og Lessing (Lessing er den Digter, han hyppigst citerer); intet kan være mere rimeligt og viser os Rosing i den selvfølgeligste Overensstemmelse med sin egen Tidsalders mest intelligente Tendenser.

Hvor meget Rosing er det 18. Aarhundredes Mand kan paa helt paradoksalt Maade læses ud af en af Fodnoterne til „Om Declamationen“, hvor han i 1809 pludselig og forbløffende anbefaler Menuetten som en særlig nyttig og god Skole for unge Skuespillere: „Men den, med saa meget andet godt, forsvandt ved den høipriselige Revolution, hvor man gjorde sig og enhver en Synd af, at lade see endog den svageste Skygge af bon ton; Plumphed og Grovhed, og de meest uslebne Sæder, saavel i Skrifter, som i det selskabelige Liv kom i Stedet, og Gud veed, naar alt det Stygge vil blive afslebet.“¹⁾ Naturligvis skal man ikke lægge for

meget i en Udtalelse som denne af den gamle Skuespiller, men bør heller ikke ganske se bort fra den. Den viser os dog „Romantikeren Rosing“ som en Kunstner, der i ét og alt tilhørte Tiden for den franske Revolution — den Tid han sikkert med sin jævndrende Ven og Aandsbeslægtede Rahbek har været enig om at betragte som en social og kulturel Guldalder.

Indenfor de Grænser, hans Tidsalder trækker for ham, og som ingen Skuespiller kan overskride, naede Rosing vidt i Uddannelsen og Kultivering af sine betydelige fremstillende Evner. Alle de Indvendinger — frasen Svagheden i Sproget — som ved hans første Fremtræden rettedes imod ham, lykkedes det ham at besejre ved utrættelig Flid og ved en høj Fordring til sig selv, først og fremmest ved det Krav om Originalitet, der næstefter Kravet om Menneskelighed kan ses at være Grundtemaet i hans kunstneriske Stræben. Hvor vidt han i saa Henseende selv naede, begriber man, naar man konstaterer, hvordan den „Stolthed“ og „Trods“, som Rosenstand-Goiske især fandt var Anstødsstenen ved Rosings oprindelige sceniske Form ²⁾, langsomt hos ham forvandlede til ædel Beskedenhed og Udtryk for sjælelig Finhed i Teaterspillet. Herom fortæller Dagbogen paa særlig overbevisende Maade. Rosing gennemgaar i Løbet af sin Rejseskildring tre typiske Optrin i tre saa forskellige Skuespil som Corneilles „Cid“, Merciers „Eddikemanden“ og Lessings „Emilia Galotti“, Optrin der alle ifølge deres Tekst kan friste Skuespilleren til et stortalende, storpralende Spil (en Fristelse de Kunstnere, s. 76han ser, da ogsaa falder for) — mens Rosing paaviser, at den fineste Virkning for Kunstneren i disse Scener just beror paa, om han formaar at vise Tilbageholdenhed; de sandeste, men tillige de mest poetiske Virkninger vil fremkomme, hvis Skuespilleren tilsyneladende gaar imod Tekstens Ordlyd og netop derved giver Replikerne den sjælelige Nuance, den Dobbelttone, paa hvilken al finere scenisk Menneskefremstilling beror. Skuespillerens Opgave er ikke blot den elementære at frasere Replikerne efter Mening, men tillige den at gøre Rede for det stridende Indhold bag Replikerne, der kan være et andet, ja, det modsatte af den blotte Ordlyd. Rosings Betragtninger herover fortæller ikke blot noget privat og noget fængslende om hans personlige Udvikling og Forstaaelse af den Kunst, han havde viet sit Liv; de rører ved et af Skuespilkunstens subtileste Problemer, og hvad han siger derom vilde have frydet baade Herman Bang, William Bloch og Stanislavski. Det er ikke blot Skuespilkunsten paa dens første Trin; det er i et enkelt Glimt Skuespilkunsten paa Vej til dens andet og højere. Om hvordan Rosing langsomt afvænnede sig med at tilstræbe selv en nok saa virkningsfuld scenisk „Effekt“, fortæller Rahbek i „Mindeblomster“. Som Baron Skumring i Holcrofts „Fortabte Datter“ havde Rosing gjort Virkning i den afgørende Scene med en Fortvivlelsens Latter, som blev meget beundret af Publikum - - men efter en Række Opførelser afstod han paa eget Initiativ herfra for Spillet Sandhed og Finheds Skyld. Historien illustrerer, hvordan denne Generations Skuespillere uafsladligt arbejdede paa Udtryksforfiningen af deres Kunst. Det er ogsaa karakteristisk, at da Rosing kommer til Wien, kan han og hans wienske Kolleger tilbringe en hel Aften i Kunstnerklubben Grotten med at diskutere den rigtige, mest sande Betoning af en enkelt Replik i „Minna von Barnhelm“, Repliken: „Fordi jeg ikke vil blive dig noget skyldig.“ („Minna v. Barnhelm Akt 3, Scene 7). ¹⁾ Hvor skal Betoningen ligge, for at denne vigtige Replik paa én Gang skal gøre sin fulde sceniske Virkning og samtidig være ægte og sand?

Det er blevet til en Slags Myte, at Rosing følte sig dybt utilfreds med det Repertoire, han spillede i, og de Muligheder, det bød ham. Dagbogen vil vise, at saadan forholder det sig ikke. At specielt det Syngespilrepertoire, i hvilket Rahbek i Samtiden og et Flertal af Rosings Biografer i Eftertiden har ment, at han „spildte“ sine Evner, aldeles ikke for ham selv stod i det Lys, kan foruden af Dagbogen ses af et Brev til Rahbek fra hans sidste Leveaar, et Brev Overskou aftrykker, men i en Sammenhæng der gør, at det ligesom er faldet ud af den almindelige s. 77Behandling af Rosing som Scenekunstner. Det er et Slags sidste Ord i en Diskussion mellem de to Venner, en Diskussion som i al Venskabelighed har været ved gennem hele deres Liv. Rosing sidder uarbejdsdygtig hjemme i sin Stue og Rahbek er blevet Meddirektør ved Teatret. Af Direktionen faar den gigtlammede gamle Skuespiller nu sendt unge Skuespillere til Afretning i sine Syngespilpartier fra Fortiden. Han tilskriver Rahbek en temperamentsfuld, halvt patetisk, halvt humoristisk, Protest og beder sig fritaget for Opgaven: „Tro de ædle Herrer, at enhver Knold kan blive Elsker i Syngestykkerne ...? Var jeg kansas Sanger for saa godt Kjøb? Jeg veed nok, at Du gjerne saae, at alle Sangere vare saa fjogede, at Folk loe dem ud inden de kom til at lukke Munden op; saa fik Du fodspændt Syngestykkerne. Men jeg siger Dig nu for 100.000de Gang, at jeg holder paa dem, naar de due noget. En Elsker i et Syngestykke — jeg paastaaer det af min Praxis, om Du saa nok saa brisk fornægter det efter Din Theorie — er, naar han skal spilles rigtigt, den Rolle, som man finder Faaest til. Musikken løfter ham vel ivejret, det tilstaaer jeg; men skal han elske i Musik, saa maa han ogsaa elske baade brændende og blødt, elske saaledes som ikke jeg, endsige Du, kan elske til daglig Brug. Der er lange Pauser og sommetider mange Gjentakelser i Musikken, og i dem maa han elske med sine Øine, sine Lineamenter, sin hele Action, om han ikke skal see ud som et sky Faarehoved, men være en vakker, hjertegribende Ungersvend, som synger sin Kærlighed baade i Toner og Øiekast. Og til saadan en Rolle ville I nu hente Folk fra Gaden“ etc. ¹⁾.

I al sin Pudsighed placerer dette Brev Rosing centralt i hans egen Tids Repertoire, der bød ham de Opgaver, til hvilke hans Temperament henviste ham, og som inspirerede ham netop som selvstændigt skabende Kunstner. Naar man i Dagbogen læser om hans Besøg i Théâtre Italien og hans Begejstring for det Elskerpar Michu og Carline, som Rahbek endnu i sine Erindringer ikke kan skjule sin Desinteresse for og Uvilje mod — maa man i Tankerne holde sig klart, hvilken dominerende Stilling Syngestykket i Datiden indtog og med hvilken Interesse det som en ny og værdifuld Teaterforeteelse omfattedes af Tidens aktive Scenekunstnere.

løvrigt delte Rosing sin Interesse for og Glæde over de franske Syngestykker med — Oehlenschläger, der ikke blot i den ret svage Bog „En Reise fortalt i Breve til mit Hiem“ fra 1817, men ogsaa i sine Erindringer flere Steder benytter Lejligheden til at erklære Genren sin uforbeholdne Kærlighed. Noget andet er, at Rosing ikke brød sig om at s. 78se fremragende Skuespil (som „Barberen i Sevilla“) forvandlet til „italienske Syngestykker“, noget der ret hyppigt fandt Sted i denne Periode, hvor den litterære Ejendomsret ikke respekteredes, og hvor dramatiske Sukcesarbejder derfor haardhændet „operettiseredes“ ligesom de halvandet Aarhundrede senere, i Filmkunstens Stenalder, til konservative Teaterfolks Forargelse „filmatiseredes“.

I Dagbogen vil vi se Rosing vise en ret paafaldende Intolerance overfor unge Scenekunstnere, Begyndere og Elever, et utaalmodigt Hastværk i Dommene, som man ofte træffer det hos Skuespillere, for hvem Arbejdet med dem selv i visse Perioder overskygger alle pædagogiske Interesser, idet det forstærker Fordringerne ogsaa til andres Bestræbelser og Resultater. Alderdomsbrevet til Rahbek kunde tyde paa, at denne Holdning, trods Interessen for Elevskolen, prægede Rosing ogsaa til hans seneste Dage. Men saadan var det ikke. Hans Utaalmodighed overfor Dilettanter var altid stor, men af egen Erfaring kendte han bedre end nogen den unge alvorligt arbejdende Kunstners Kampe og Kriser, og denne Erfaring prægede ham i hans entusiastiske Arbejde med Elevskolen paa Hofteatret (det Arbejde hvoraf Rahbek i „Mindeblomster“ har givet saa udførlig og saa rørende en Fremstilling, der ganske modsiger Overskous senere Skildring i Teaterhistorien) — og omsatte sig i den smukke Udtalelse til Yndlingseleven Peter Foersom, som Robert Neiiendam citerer ¹⁾: „Der gives ikke i hele Naturen saa skrøbeligt et Kar som den begyndende unge Kunstner; hans Væsen er som de fine, pludselig afkølede Glas, der springe, naar man blot ryster et Sandskorn i dem.“

Det fine Glas, i hvilket Rosing gennem mere end femogtyve Aar skænkede sin bedste Kunst for sin Samtid, havde i hans første Ungdoms første Kriseaar flere Gange truet med at springe, naar Teaterverdenens Sandskorn altfor heftigt rystedes i det. Men det holdt — nøjagtig længe nok til, at han fuldkommen for sin Samtid kunde bevise sig som en af vort Teaters Store fra den danske Scenekunsts Tilblivelsestid. Rosing repræsenterer paa Godt og Ondt den moderne Skuespiller paa den fineit Scenekunsts første betydningsfulde Trin. Hans personlige Linie i voit Teater videreførtes i det 19. Aarhundrede gennem hans tre Dattersønnei Michael, Vilhelm og Johan Wiehe, i hvilken ligesom tre Sider af Rosings Individualitet var gaaet i Arv, næsten som i tre sublimerede Personifikationer af Elskeren, Helten — og Vildmanden. Natur og Sandhed, Ærgerrighed og Kraft, Finhed og Følelse, Drøm og Drømmenes Realisation. s. 79altsammen paa Baggrund af et voldsomt og virilt Temperament, saadan var Artspræget paa denne Skuespiller, hvis Arbejde med sig selv er af forbilledlig Karaktér i vor Skuespilkunsts Historie. Som Schröder engang i sin Alderdom erklærede, at han tilskrev sin Fremgang, at han aldrig var fuldt tilfreds med sig selv, saaledes var Rosing det — al sin norske Selvbevidsthed tiltrods — heller aldrig. I en Note til „Om Declamationen“ siger han, at for den Skuespiller, der standser i sin Udvikling og paa Grund af Smiger og Klap er tilfreds med sig selv, er Spillet tabt — den arme forfængelige Taabe „er som Tanen i Lampen, der mangler Olie, han blussede op og gik ud“. Selve Karaktéren af Skuespillerens Kunst kræver en stadig Viderearbejden, med alle Midler, de ydre som de indre. Legemet skal dannes — men hvor meget mere ikke Sjælen, „uden hvis Medvirkning Maskinen bliver Maskine, i mine Øine af langt mindre Værd, end et forfuset Uhrværk, der hvert Øieblik gaaer i staae.“ --- —

s. 80Teaterrejsen 1788.

Udblikket over Rosings Modning og Afklaring som Kunstner, hans moralske Sejr ved den dramatiske Skoles Oprettelse i 1804 og hans tragiske Apotheose som den lænkede Prometheus i Aarene efter 1806 har ført os ind i det næste Aarhundrede, til Afklaringer, men ogsaa til Afslutninger hinsides den store Teaterrejse, som man i 1700 intet kunde vide og intet kunde ane om. Vi maa nu tilbage til den kun 32aarige unge Skuespiller og til Begivenhederne i snævreste Forbindelse med Teaterrejsens konkrete Fakta. Til Forskel fra de to foregaaende Afsnit af denne teaterhistoriske Skitse anbefales det Læserne maaske hellere at læse disse Sider efter Dagbogen og Brevene — som et Slags sammenfattende Skema over Motiver og Tendenser bag Rosings tilsyneladende dispositionsløse Fremstilling fra det bevægede Aar, hvor han fra sin Karrieres første Trin som blot og bar Acteur endelig havde betraadt dens andet som Instruktør, men hvor Udnævnelser pinagtiggjordes for ham gennem den ydmygende Kamp, der gik forud, og selve den store Teaterrejse forbitredes ved gennem Warnstedts og Schwarz's Mellekomst, at blive forvandlet til ikke at være nogen Rejse for ham alene -

Rose var død i 1784. Tabet — som ikke følte særlig smerteligt paa Teatret, der dog arrangerede en stilfuld Sørge- og Mindefest for den bortgangne pære noble, Veteranen fra den ældste Tid følte tungt af Rosing og Rahbek, der betragtede Rose som deres store Lærer og Forbillede. Rahbek havde i 1782 sat Roses Portræt malet af Eriksen, stukket af Haas, som Titelbillede foran i „Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn“. (Rose var for ham selve Inkarnationen af en gammel Skuespiller, og Rahbek prøver i Bogen for at skjule sin egen Fistelstemme at tale forstilt med Roses myndige Mæle. Paa Teaterrejsen vil vi høre Rosing ønske sig som den højeste Lykke, der kunde vederfares ham, at Roses Talent var gaaet i Arv til ham). I det løbende Repertoire fordeltes s. 81en Hovedpart af Roses Roller mellem Teatrets Utiliteter Arends, Eisberg og Thessen. Men hvem skulde være Roses Efterfølger som Instruktør i det ædle Fag? Rosing, som spillede de yngre

Hovedroller i dette Fag, maatte føle sig naturlig selvskreven hertil og til i Rang nu omsider at rykke op ved Siden af Schwarz. Men herom syntes der ikke at skulle blive Tale. Tværtimod tegnede alt til, at Schwarz vilde blive Teatrets Eneinstruktør. Warnstedt arbejdede energisk derpaa, tilskyndet — foruden af sit Venskab — af den overordentlig dygtige og loyale Støtte, Schwarz vitterligt ydede ham i det daglige Arbejde, og Schwarz selv bestræbte sig paa alle Maader paa at kvalificere sig til den betydningsfulde Post. Ikke alene spillede han med Myndighed og Værdighed en Række Roller i det ældre (og alvorlige) Karaktérfag, han befæstede samtidig paa den heldigste Maade sin Position paa sit oprindelige Felt, især gennem sit meget beundrede Spil som Figaro i begge Beaumarchais' Komedier. (I Paris, hvor han paa eget Initiativ havde været allerede i 1775, havde han set den store Komiker Prévillé og efterlignede hans Spillemaade). Mellem 1784 og 86 udgav han sin værdifulde „Lommebog for Skuespilyndere“ med dens fortræffelige Bidrag til Skuepladsens ældste Historie, dens nyttige Registrering af Samtidens hjemlige og udenlandske Skuespilbegivenheder og dens aktuelle Afhandlinger om dramaturgiske Stridsspørgsmaal. I 1786 og 88 rejste han for egen Regning til Hamborg

Christopher Pauli Rose.

Titelkobber til Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn 1782.

Den store Teaterrejse

6

s. 82og lærte af Schröder, Mesteren i de Roller som Fader, han efter Roses Død havde overtaget. Schwarz har sikkert følt en ikke ringe Overlegenhed, baade i moden Fagkundskab og roligt autoritativt Omdømme fremfor Rosing, og Warnstedt har understøttet ham i den Overlegenhedsfølelse, samtidig med at han til at begynde med meget vel kan have haft fuldkommen Ret i at fremme Ikke-Akademikerens Sag paa den norske „Studenteropblæsthed“s Bekostning. Det er højst sandsynligt, at Rosing endnu i Perioden lige efter Roses Død virkelig aldeles ikke var moden til at være Lærer for de yngste Skuespillere.

Men i 1786 vandt han to saa bemærkelsesværdige og forskelligartede sceniske Sejre som Orfeus og som Grev Almaviva i „Figaros Bryllup“ og beviste dermed sin sceniske Myndighed, sin modnede Autoritet og sin Ret til en Centrumsplads indenfor Teaterpersonalet. Hans Velynder Overhofmarskal C. F. Numsen, der ikke var nogen Ven af Schwarz, begyndte nu at arbejde energisk paa hans Instruktøransættelse. Warnstedt værgede for sig og skrev blandt andet sit berygtede Responsum, i hvilket han vel indrømmer Rosing Fortjenester, men paa et meget begrænset Felt: Rosings Særegenhed som Skuespiller (Rosenstand-Goiske, der i denne Sag støttede Warnstedt, kalder det hans „Singularitet“) er af en saadan Natur, at hans Undervisning let kan vise sig mere skadelig end gavnlig for de unge Skuespillere ved at paatvinge dem en fremmed Individualitets egenraadige Manéer; dertil kommer endydermere hans „norske Dialect“, som stedse „skurrer i det fine danske Øre“. Warnstedt benytter det meget stærke Udtryk, at Rosing „i Hensigt til det danske nationale Theater er og stedse vil forblive en Fremmed“ og fremhæver med Varme — og det baade direkte og indirekte — Schwarz paa hans Bekostning. Rosings Horisont er begrænset, han har ingen Kundskab om Litteraturen paa fremmede Sprog, kender ingen fremmede Theatre og det, Gudbevares, agtværdige huslige Liv. han fører, indsnevrer endydermere hans Muligheder for at vinde Kendskab om den fine Verdens Tone. Warnstedt udbygger denne sin Mening i disse forbavsende og uforsigtige Linier: „Han lever, saa vidt jeg véed, meget hiemme en familie, og om de faae Middelstands Selskaber, han kanskee (!) er admitteret til, kan det højestens siges, at han intet ondt eller usædeligt lærer.“ Derimod anerkender arnstedt uforbeholdent Rosings Kvalifikationer som Sanger, og selvom han faar indføjjet, at han „ikkun har en maadelig Stemme“, anbefaler han dog, at han ansættes som Syngelærer ¹⁾.

s. 83Dette Responsum gør i Dag ikke noget behageligt Indtryk ved sin paa enkelte Steder næsten perfide Argumentation, og det maa have saaret Rosing dybt ved sine Angreb, ikke blot paa hans ømmeste Steder (at han, Nordmanden, skulde være „en Fremmed“ i København), men endnu mere paa det, der var hans Stolthed, hans Familieliv, hvis borgerlige Agtværdighed formeligt turneres som en Anklage imod ham! Insinuationen om de „Middelstands Selskaber“, til hvilke Rosing admitteredes, gav jo tilmed en falsk Fremstilling af de virkelige Forhold, hvad Warnstedt næppe kunde være uvidende om. Fabritius de Tengnagel var ikke nogen almindelig Middelstands-Ivørbmand, og Rosings Tilknytning til Hoffet i Fredensborg maatte vel siges at forsyne en Skuespiller med alt det lagttagelsesstof angaaende den fine Verdens Sæder, som en Skuespiller i de Tider paa nogen mulig Maade kunde gøre sig Haab om at erhverve. Warnstedts uforsigtige Betænkning fik da ogsaa den stik modsatte Virkning af den tilsigtede. Nu skulde Rosing være Instruktør — og han blev det i Foraaret 1788 — paa Numsens Foranledning endda med Anciennitet fra 1786, det Aar Kampagnen for hans Ansættelse tog sin Begyndelse. Numsen erkender diplomatisk Svaghederne i Rosings Sprog: „Dialecten skader ham meget og formedelst den Umage han gjør sig for at rette denne Feil, gjør den ham ofte uforstaaelig, men Dialecten vil vist ikke skade hans Elever, naar disse forud er advaret at vogte sig derfor.“ For at afbøde den eneste i Numsens Øjne virkelig vægtige Indvending mod Rosings Kvalifikationer til det nye Embede, hans manglende Kendskab til fremmede Sprog og udenlandsk Teater, opfordrer Overhofmarskallen ham indtrængende til at ansøge om et Stipendium til en større Teaterrejse. Rosing fulgte Opfordringen — og denne Ansøgning blev Udgangspunktet og Baggrunden for Sommerens bevægede Begivenheder.

Schwarz, der havde lidt en alvorlig Skuffelse, og Warnstedt, som havde lidt ikke blot et Nederlag, men ogsaa et Prestigetab ved Numsens energiske, heldigt gennemførte Aktion, fik i sidste Øjeblik ved en uventet Modintrige forhindret Rosings fuldkomne „Triumf“. Da Spørgsmaalet om Rejsestipendiet kom paa Tale i Direktionen hævdede Warnstedt pludselig det unyttige i saaledes at lade en enkelt Skuespiller rejse, naar denne enkelte da ikke er „applicabel i flere ganske forskellige Fag“, og det er Rosing ikke. Hvormeget Turen end kunde gavne ham privat, saa vilde den dog ikke komme Ensemblet tilgode, som er den teatraliske Kunsts „sande Grundvold og Styrke“. Hvis Rosing rejste alene, maatte det let „blive Skuepladsens rette Formaal mere til Skade end Gavn, især da det s. 84 vel kunde betvivles, at Rosing nu var kommen til et fast Fundament i Smag og Betragtning af Kunsten“ (!) ¹⁾. Warnstedt foreslog derfor hellere, at Rosing paa sin Rejse blev ledsaget af Preisler, der havde ypperlige Kundskaber i Fransk og saaledes kunde hjælpe sin Kollega, der „ikke var det Franske saa mægtig, at han uden Bistand kunde faae det Gavn, som man af en saa kostbar Reise burde fordrø“ — samt af den unge 26aarige Skuespiller Saabye, der havde debuteret i 1781 og vakt berettigede Forhaabninger. Samtidig bevilgedes der Gielstrup, som nylig havde fejret en stor Triumf med Jeppe paa Bjerget, Penge til en sideløbende Rejse til de tyske Teatre, hvor „hans Roller bleve ypperligt executerede“. Endvidere skaffede Warnstedt den unge Danser Jansen et Laan af Teaterkassen, saa ogsaa han efter Sæsonens Slutning, lidt senere end de tre egentlige Pariserfarere, men samtidig med Gielstrup, kunde rejse sydpaa og studere Dans paa Operaens Balletskole.

6*

Warnstedts Initiativ til saa omfattende Rejsebevillinger har sikkert været grundet i en oprigtig Tro paa Retfærdigheden af hans Skøn og paa Forsikringen om det heldige og for Teatret gavnlige i, at saa mange som muligt af Teatrets Kunstnere nu — naar det endelig skulde være — fik Lejlighed til at udvide deres Horisont; men man kan næppe fortænke Rosing i, at han vejrede et Anslag rettet mod sig i Direktionens Dispositioner, og at han paa hele Rejsen betragtede Preisler og Saabye med mistroiske Øjne, „de to forbandede Mennsker, som han kalder dem i Brev XI, hvis Nærværelse „skinerer ham“ — og „skinerer“ ham dobbelt hver Gang han tænker paa Udtrykkene i Warnstedts Responsum.

Der hviler en Skybanke, et Tryk af Foraarets forskellige pinlige Begivenheder over hans Sind, da han drager afsted — Gnavenheden spores tydeligt paa Dagbogens første Sider — og et Tryk som Sammenstødet af de senere Hændelser ude og hjemme ikke skulde bidrage til at lette. Rosing har sikkert med en vis bitter Ironi gennemlæst Direktionens Instruks for Rejsen, i hvilken der anbefales de tre Rejsefæller („Ordensbrødre“ som Preisler i sin Journal saa sentimentalt og tidstypisk kalder sig selv og sine Kammerater) „Eenighed, Samdrægtighed, og at være saa meget som mueligt samlet, for med fælleds Øie at see, bedømme og anmærke Alt.“

Enighed blandt Skuespillere, mellem hvilke Uenighed hjemmefra, .som Rosing udtrykker det, saa omhyggelig er „forplanted og udsaaed ! !

s. 85 Teaterrejsen i 1788 er den første fuldt officielle danske Teaterrejse. De faa tidligere havde overvejende haft en privat Karaktér. Schwarz havde som nævnt i 1775, det Aar „Barberen i Sevilla“ havde Premiére, været i Paris og dér modtaget afgørende Impulser. Sammen med Preisler havde han i 1786 gæstet Hamborg, hvor ogsaa Gielstrup havde været. Preisler havde sammen med sin Kone igen været i Hamborg 1787 og set en Række værdifulde Forestillinger. Men ellers er det især Rahbeks meget omfattende Udenlandsrejse i 1782—84, der — saa privat den iøvrigt var — havde haft Betydning for dansk Dramaturgi. Rahbek var jo en særlig Type af en rejsende Teaterentusiast. Hans Teatergalskab var saa stor, at han af Udlandet overhovedet kun saá og opfattede, hvad der havde med Teater at gøre. Som han i København regnede Vinteren for den egentlige Aarstid, fordi Teatret var lukket om Sommeren ¹⁾, saaledes har han af Udlandets Byer egentlig kun opfattet, hvad der gik for sig i Komediehusene. Hans Erindringer vrimler med grinagtige Træk, der illustrerer denne Énsporethed og næsten monomane Specialinteresse. Af Berlin lærte Rahbek kun at kende Vejen, der fra hans Logi førte til Komediehuset; til Potsdam maatte hans Rejsefælle Samsøe tage alene. Ligesaa i Paris, hvor han sky og dagblind som en Ugle tilbragte Dagene paa sit Kammer og lod Samsøe om at se Bastillen og Versailles. Under selve de lange Dagsrejser mellem Teaterbyerne gemte han sig inderst inde i Diligencen for at være ene med sine dramaturgiske Tanker og kastede næppe et Blik ud af Vinduet. Da han en Morgen i Heidelberg tilfældig igennem sit Vindue fik Øje paa en Bjergvæg, fyldte den ham med den største Forundring og Forvirring. Hvor var den kommet fra? ²⁾ Men til Gengæld havde han unægtelig opsuget Teaterindtryk med den mest aktive Modtagelighed. Schröders Forestillinger under Gæstespillet i Wien, Ifflas Præstationer i Mannheim, Berlinerteatret, Wienerteatret og Reineckes Trup i Prag havde givet ham uforglemmelige Indtryk. Sine Indtryk fra Frankrig fremstillede han prompte efter Hjemkomsten i en højst levende Artikel i Schwarz' Lommebog fra 1785. Han havde været i Paris, mens „Figaros Bryllup“ i 84 oplevede sin sensationelle første Sukces. Opførelsen begejstrede ham, og det var ham, der bragte Stykket med til København. Men ellers var han i sin Smag udpræget tysk og decideret antifransk. Han ser dansk Teaters Opgang tegne sig fra den Dag „vor danske Konge tog Franskmandene fra os før de fik os fordærvet“ ³⁾, og han henviser overalt til den nye tyske s. 86 Skuespilkunst som det eneste sande og ophøjede Forbillede. Det meget skarpe Billede, han i Lommebogen tegnede af Pariserkuespillernes Udvendighed og Unatur (Undtagelser fra hans generelle Fordømmelse er alene Mlle

Contat, Beaumarchais' Suzanne, som han sammenligner med Caroline Walter, og Tragediennen Mlle Raucourt) har tydeligt paavirket Rosing stærkt og paa Forhaand bestemt hans negative Holdning til fransk Teaterliv. Det var jo ogsaa i Paris, Schwarz oprindeligt havde lært, og alene af den Grund maatte Byen i Rosings Øjne være mistænkelig. „Kan en ærlig Mand vel lære noget af en Franskmand“, udbryder han endnu i Brev VIII, og Bemærkningen dækker til Fuldkommenhed Rosings typiske Udgangspunkt, som er det, at i Frankrig løber gode Skuespillere Fare for at „forderves“.

Mlle Raucourt som Medea.

Kobber af Ruotte efter Maleri af Gros.

Fra Datier: Le Musée de la Comédie-Française. Paris 1905.

Men Rosing, saa hastigtdømmende og forudindtaget han i mange Tilfælde kan udtale sig, opfatter dog Teater paa en bredere faglig Basis og en langt mindre dogmatisk Maade end Rahbek. Og vi faar gennem hans Dagbog et langt mere alsidigt Indtryk af franske Teaterforhold, end Rahbek kunde give. Alene Rahbeks Intolerance paa Syngespilomraadet, der var en Følge af hans højst mangelfulde Gehør overfor musikalske Foreteelser, begrænser jo hans kritiske Syn. (Endnu i 1789 da han i Hamborg hører „Bortførelsen fra Seraillet“ er Forestillingen for ham kun et ulideligt scenisk Miskmask, „en Operette af Brezner, som du nok er saa lykkelig ikke at kiende“¹⁾). Han nævner overhovedet ikke Mozarts Navn; Brezner er den Teaterskrædder, fra hvem Stephani d. y. havde stjaalet hele Stoffet og Handlingsgangen til Mozarts Libretto; sligt lod sig dengang gøre.) Rosing vender hjem fra Paris med et Syn paa s. 87fransk Teater, der afviger fra Rahbeks. Var og blev selve Byen vedvarende for ham „denne vidtberømte Samlingsplads for alle Galskaber“, saa har selve Konfrontationen med de større Forhold væsentligt bidraget til at udvide Rosings Forestillingskreds og modne hans Syn paa det hjemlige Teater. Overhovedet er det den stadige og gennemførte Sammenligning mellem fremmed og hjemligt, som gør Rosings Dagbog saa værdifuld, ja, giver den en dramatisk Særplads. Vi faar gennem denne Sammenligning et ganske tydeligt Indtryk af det hjemlige Teaters Lidenhed og de højst primitive praktiske Vilkaar, paa hvilke det kunstneriske Arbejde udførtes i København, Primitiviteten i Kostumer, i Dekorationer, i Maskineri, Sceneindretning, Foranstaltninger for Skuespillerne bag Kulisserne, Prøvernes Mangelfuldhed etc. etc.. Vi faar et alt andet end straalende Indtryk af det hjemlige Personale, Rosing hakker paa dem alle; højst interessant er hans Sammenligning af Gielstrup med Udlandets berømte Komikere og Beskyldningen mod ham for ikke at gennemføre sine Karakterroller, der virkelig bringer et nyt Moment ind i vor Viden om og Vurdering af den store Komiker. Rosings momentane Misstemning og private Uvilje maa naturligvis i nogen Grad tages i Betragtning i disse hans sammenlignende Studier — men tillige hans fremherskende Nationalstolthed, som forbyder ham alt uægte Snobberi for det udenlandske. Hans Selvbevidsthed paa egne, men ogsaa paa dansk Teaters Vegne, som vi hele Tiden maa regne med, faar Vind i Sejlene i München, Wien og Berlin, hvor han ser Teater, der, som han skriver til Rahbek, er „20 Gange slettere end vores“. Vi kan i Dag taknemmeligt dele hans Følelse af Forundring, da han dertil følger Udbrudet. næsten som et Lettelsens Suk: — „og det er dog meget, ikke?“¹⁾

Rosing er mindre heldig med at se Tidens store, litteraturhistorisk berømte, Forestillinger, end hans Forgængere og Efterfølgere blandt de danske Teaterrejsende er. Schwarz havde set „Barbereren i Sevilla“ i Paris, Rahbek saá „Figaro“, Preisler havde Aaret forinden i Hamborg set baade Goethes „Clavigo“ (med Brockmann og Schröder) og Schröder som „Den Gerrige“. Baggesen skulde Aaret efter faa Schröder at se i „Kong Lear“ og i Paris Talma i hans Gennembrudsforestilling „Karl IX“. Men disse Opførelser findes dog altsaa beskrevet i vor Teaterlitteratur. Hvad Rosing giver er noget andet: Indtryk af et helt og mangfoldigt Repertoire, typisk for Tidens almindelige Teaterstandard og belyst af en tænkende og arbejdende Teatermand, kritisk indstillet, en gyldig Repræsentant for Tidens bedstbegavede Fagbedømmere. Hans Dagbog s. 88tillader os at se Tidens Teaterkunst over en bred Front med Tidens egne Øjne — og udfra dens egne Forudsætninger.

Fra Preislers Journal vil de, der har læst den, erindre et pudsigt Misforhold mellem Preislers kække Tone som Verdensmand og Don Juan, naar han færdes i Byerne, og den paafaldende, næsten barnlige Frygtagtighed, der bestandig anfalder ham paa selve Rejsen. Han frygter og bæver og blegner og skælver ved de mindste Foranledninger, naar Rejsevognen kører op eller ned af et Bjerg og ved alle uventede Tildragelser, paa en for den moderne Læser temmelig paafaldende Maade. Denne aabenlyse Udstillen af en saadan Hundeangst er maaske for en Brøkdels Vedkommende et Led i Tidens følsomme litterære Manér, men kan ogsaa være Udtryk for en virkelig organisk Feighed hos Preisler selv, det er meget tænkeligt, at han var en Kujon; først og fremmest fortæller den dog med utvetydig Tydelighed, at en Rejse i de Tider var en stor og foruroligende Begivenhed, præget af Besvær og Strabadser, til Tider af alvorlige Farer. Rosings Dagbog beretter os ganske nøgternt om Rejselivets mangfoldige Trusler. Det var ikke ualmindeligt dengang, at Postvogne blev overfaldet og Passagererne myrdet eller i hvert Fald plyndret paa øde Strækninger, og han nævner os hele tre Eksempler herpaa fra Aarene kort forinden, deriblandt ét hvor en Postvogn, der medførte Penge, helt forsvandt og ikke mere blev set. Intet Under at Postvognene paa visse farlige Strækninger blev eskorteret af Militær¹⁾ og at Diligencekuskene og Konduktørerne var bevæbnet til Tænderne, en Foranstaltning der prægede europæisk Rejseliv til langt ind i det paafølgende Aarhundrede. Til dette Præg af Røverromantik, der kunde gøre en længere Udenlandsrejse til en nok saa bevæget Begivenhed, føjedes andre Farer i det udenvæltiske, deriblandt Faren for de tyske Smaastaters Hververofficerer, der ikke lagde Fingrene imellem i

Brugen af drastiske Metoder. Da „Acteurer“ tilmed regnedes for socialt mindreværdige Personer, svævede her en alvorlig Trusel over de danske Rejsende. Inden de naaede hjem, havde det Rygte da ogsaa bredt sig i København, ved Gielstrups ihærdige Medvirken („han er en Æsel, og belæst med alle de Nedrigheder som nogen Skurk kan være smitted af“, skriver Rosing til Rahbek)²⁾, at de tre Skuespillere i Wien var blevet tvunget til at springe Soldat, et Rygte, der satte Mad. Rosing i den største Uro, fordi der virkelig bestod en Mulighed for, at det kunde tale sandt. Foruden disse positive Farer var der Rejsens mangeartede s. 89praktiske Besværligheder, deriblandt den højst primitive Befordring i aaben Dagvogn fra København til Hamborg; Preisler taler bittert om „den aabne stødende Post-Vogn“, og man begriber let, at de Rejsende paa disse Vilkaar ofte led af Tandpine, og at de om Nætterne, som Rosing skildrer det, selv om Sommeren gentagne Gange maatte af og varme sig med Æggesøbe paa Poststationerne. Fra Hamborg gik der lukket Postvogn til Frankfurt og derfra rigtig Diligence til Paris. Paa Hjemrejsen fra Wien maatte de danske Skuespillere selv købe sig en Vogn og af- hælde den med Tab til en Jøde i Hamborg. Tempoet var langsommeligt, Turen over Lillebælt varede fire Timer, hele Nedrejsen til Paris ikke mindre end fire Uger. Og Pengevekslingen voldte Kvaler; mindre fra dansk til fransk Mønt end den uafledelige Veksling til de tyske Smaastatersskiftende Møntsorter. Da Rosing som den modneste, og den anerkendt hæderlige, Rejsedeltager var gjort til Kasserer og ansvarlig for Pengene, vil vi følge hans Ulejlighed og Ærgrelse, især paa Rejsens sidste Trediedel f. Eks. mellem Sachsen og Preussen, over de „idelige Pengetab“ ved Vekselforretningerne, („Gud hielp mig og min Pung!“) — og hans Fortrydelse over Toldembedsmændenes nidkære Pedanteri eller nøjeregnende Brutalitet, især ved den østrigske Grænse.

Men havde Rejser dengang deres for Nutidslæsere næsten ufattelige prosaiske Vanskeligheder, havde de ogsaa et Præg af eventyrlig Frigørelse, som Nutidens Rejser kun i individuelle Undtagelsestilfælde har. De Rejsende, selv paa de europæiske Hovedruter, følte sig ikke uden Grund uden for Lov og Ret ogsaa i Ordets inspirerende Betydning. Der syntes over Diligencerejser som Helhed at have svævet en konstant erotisk Atmosfære, som man trods al Rosings Dydsirethed ikke kan undgaa at faa et meget stærkt Indtryk af i hans Beretning. De uafledeligt skiftende Passagerer i de snævre Vogne, hvor en vis Familiaritet mellem Passagererne naturligt maatte opstaa. betød en stadig Vekslen af Muligheder for Sammentræf, for private Konstellationer, for Ønskedrømmeog Drømmenes mere robuste Realisation. At især Preisler med sit, som Edv. Brandes beundrende kalder det „lidenskabelige Temperament“ har vidst at udnytte disse Muligheder, lades man ikke i Tvivl om. At sammenligne hans egne „sentimentale“ Skildringer heraf med Rosings ganske koldsindige, men ogsaa ret præcise Beretninger, giver forlystelige Resultater i, hvad man kunde kalde den sammenlignende Sædehistorie. Preisler synes at have tilbragt Rejsen i én Rus af tilfældig amour; Rosing ser misbilligende til, ikke mindst da Preislers Eksempel smitter den unge Saabye, saa han — efter at have oplevet to dødelige Forelskelser med romantisk Betoning, i Jødepigen Sprinzge paa Nedfarten s. 90gennem Tyskland og i den tækkelige Jfr. Brüchen paa Rejsen fra Paris til Mannheim (der er Skyld i, at han som Preisler skriver „nærmest sandseløs“ ankommer til denne By) — øjensynlig har besluttet sig til ikke længere at nøjes med Sværmerier, men tilstræber sine Ønskedrømmes mere konkrete Fuldkommengørelse. Rejsens erotiske Præg synes efter den fem Dages Tur med Flaaden ned ad Donau at have kulmineret i Wien, hvor en Hvirvel af charmerende kvindelige Muligheder (Nanet, Babet og hvad de nu alle hedder, de unge Wienerinder) har omgivet de tre danske Skuespillere, saa Preisler og Saabye er danset ud i en formelig erotisk Kehraus — og selv Rosing trods heftig Modstand træffes af den selvsamme Pil, som fire Aar forinden havde truffet Rahbek alvorligt, da han under sit Wienerophold lærte den unge Skuespillerinde Josepha Müller at kende. Preisler og Saabye ses at have konstateret Rosings — højst uskyldige og højst undskyldelige — „Forelskelse“ i Josepha med en vis Triumf. Rosing anmærker til Gengæld, at Preisler paa en kompromitterende Maade snakker i Søvn paa hele Turen, først om Jfr. Møller i København, senere om selve Burgteatrets erotiske Primadonna Mad. Sacco i Wien.- -

Til Belysning af Saabyes Karaktér leveres der i Dagbogen mangfoldige Bidrag. Den unge Skuespiller har ikke haft det let som tredie Hjul til de to „Stores“ Vogne. Han var udgaaet fra Balletskolen og var nu en lovende ung Kraft, der sidenhen — efter Preislers Flugt — i 90erne og Begyndelsen af det ny Aarhundrede blev overordentlig populær i København som Fremstiller af de lette Elskere i Komedierne og Syngestykkerne. Han havde Gratie og Charme, men ikke megen Forstand; hans Position angives meget godt derigennem, at Overskou benævner ham „Modécavallerernes Mønster“¹⁾. Rahbek kalder ham i sine Erindringer „den af Naturen og Publikum forkieledede Saabye“²⁾. Paa dette Tidspunkt, hvor Rejsen fandt Sted, var han fattig (saa fattig, at han, den senere Bonvivant og Laps, de første Dage i Paris afholder sig fra at gaa ud til Middag hos Medlemmerne af den danske Koloni i Paris af Skamfuldhed over sit Tøj) og var som Følge deraf dobbelt afhængig af sine Foresattes Gunst. Rosing, der gentagne Gange udtrykker Mistillid til ham, karakteriserer ham i et Brev til Rahbek med usædvanlig Haardhed og placerer ham samtidig paa overraskende Maade inden for den øjeblikkelige teaterpolitiske Konstellation: — „ieg staaer dig inde for, at det franske Theater ikke skal forderve nogen af os! Saabye vil ieg ikke s. 91tale om; han var det alt førend han reyste, og endskiønt ieg havde det Haab, at kunde bringe ham til Reson, førend ieg reyste, saa troer ieg neppe det lader sig gjøre; ieg forsømmer ingen Leylighed til at høvle paa ham, men den gamle Skoele, og det Baand imellem Schw: Warenst: og ham, gjør mig det nok umueligt at faae ham til noget; desuden er han saa ganske uden Opdragelse og saa hestedum, men tillige indbildt klog, at der skal et Mirakel til at gjøre noget af ham.“¹⁾ Nogle af de Træk, Rosing i Dagbogen fortæller om Saabye, underbygger det Indtryk, vi af denne

Udtalelse faar af ham. Andre gør det rimeligt at tro, at Rosings Mistillid er for stærk. Saabye har sikkert været et ubetydeligt Menneske (Rosing kalder ham „en Smaating“), men næppe hvad Rosing ser i ham, en Spion og en Intrigant. Der er noget næsten rørende over hans Tilstedeværelse som en Hund i et Spil Kegler i det teaterpolitiske Spil, hvor den lille unge Mand næppe véd, hvordan han skal gerere sig for ikke at blive ramt af de store Kugler. Fra første Dag hører vi, at han ligesom „vogter paa Rosings Ansigt“, der nok har mindet mest af alt om et uudbrudt Tordenvejr. I Paris gaar han, naar da ikke Preisler tager sig af ham, ret alene omkring, bleg af den Mavepine Pariservandet straks har forskaffet ham — indtil Danseren Jansen dukker op, og han endelig finder en ligestillet og ligesindet Kammerat, med hvem han uden at lægge Baand paa sig kan sludre løs og underholde sig. Rosing bliver først yderligere irriteret herover, men Tanken paa den unge Mands vanskelige, i Virkeligheden alt andet end morsomme, Situation synes dog et Øjeblik svagt at have vakt hans naturlige Medfølelse.

Paa disse Vilkaar, med denne ydre og indre Spænding, var det altsaa at Teaterrejsen „denne slyngelagtige Reyse“, som Rosing kalder den, ²⁾ rullede sit store Panorama op — under en melodramatisk Uvejrhimmel baade i bogstavelig og overført Betydning og med Hjulenes Rullen og Travet af Heste som et stadigt tordenrumlende Akkompagnement. Det lille, idylliske Træk ved Rejsens Begyndelse, at Mad. Rosing personligt har forsynet de tre „Ordensbrodre“ med Tvebakker til den frygtelige Overfart over Storebælt — Tvebakker for hvilke der høfligst takkes i det første af Rosings Breve hjem — er en enlig, spinkel Solstraale, hvis Skær blot fremhæver Tordenskyerne omkring dem.

Fra den lille nordeuropæiske Residensstad med dens 90.000 Indbyggere rejser de tre danske Skuespillere ned til Hamborg, Grænsebyen til s. 92det danske Monarki, omtrent af samme Indbyggerantal som den hjemlige Hovedstad (Gotha-Kalenderen fra 1788 siger, at den havde 80.000 Indbyggere, men Baggesen angiver Aaret efter Tallet til hele 110.000). De befinder sig her endnu paa de tilvante Forestillings Grund og færdes med en naturlig Ligemandsfølelse. Men i Paris bliver de for første Gang stillet overfor Begrebet en Storby, hvis Dimensioner næsten gør dem svimle. Paris havde i 1788 ikke færre end 800.000 Indbyggere. Preisler taler i et Brev til Warnstedt om denne „Uhyre-store Bye“, og Saabye beklager i et Brev af 14. Juli. at han og Jansen ikke ses saa tit, som de har Lyst „thi vi boer 1 Miil fra hinanden“ ¹⁾. De er virkelig kommet til Verdens Hovedstad — dog uden at ane paa hvilket melodramatisk verdenshistorisk Tidspunkt, det er, de besøger den. Allerede i Mannheim hører de om Parlamentsurolighederne, og Rosing fortæller senere ét og andet om de politiske Begivenheder i den skæbnsvangre Sommer, hvis urolige meteorologiske Forhold, gruelig Hede afløst af pludselige, voldsomme Uvejr, skabte Misvækst i Frankrig og dermed indvarslede Hungervinteren 1788—89. Preisler noterer sig Antallet af Regeringsspioner, der forfølger Fremmede overalt; deres samlede Antal i Paris ansloges til 30.000 ²⁾. Men Danskerne færdes ellers uden Hindringer i Palais Royal, Brændpunktet for det mondæne Pariserliv, men ogsaa — hvad Rosing ikke aner — Brændpunktet for Hertugen af Orléans' Intriger og den frembrydende Revolution. De passerer og ser udefra Bellevue, hvor Kongens Tanter samlede Reaktionspartiet om sig og Meudon, hvor Dauphinen laa dødssyg. En Hovedbegivenhed for dem er Besøget i Versailles, til hvilket de maa købe dyre Stadsklæder, som belaster deres Budget. Rosing skildrer hele den kongelige Familie, der i hans Øjne er „skikkelig mæsket“; det lykkes ham, synes det, et Øjeblik ved sit karaktérfulde Ydre at fange Marie Antoinettes Opmærksomhed. De færdes ellers i de dansk-franske Kredse hos v. Havens, Laurents og Kønemanns og nyder godt af megen Gæstfrihed. Justitsraad Hvass, der indirekte gav Stødet til, at Rosing i sin Tid kom til Teatret, viser dem stor Venlighed — ellers synes Tonen mellem de Danske i Paris at have været præget af en vis smaalig Sladderagtighed, ikke ualmindelig for saadanne Smaasamfund indenfor et større Hele. Ministeren Baron Blome er direkte „impoli“ og inviterer dem først til sig i Pariseropholdets sjette Uge, den 13. Juli.

Paris' Teaterliv udbreder sig for dem i hele en Storstads og en Teaterhovedstads s. 93fulde Overdaadighed med alle dens pudsigt tidstypiske, men ogsaa kunsthistorisk ejendommelige Træk. Paris' Teater var endnu paa dette Tidspunkt præget af et diktatorisk Privilegiesystem, der tillod de tre kongelige Scener, Théâtre Français, Théâtre Italien og Operaen, som tilsammen forpagtede hele det egentlige Kunstteater (d. v. s. alle de „fine“ Genrer og alle Helaftenstykker) at udøve en formelig Terror over de mindre Teatre, der var ganske afhængige af deres Naade. Privilegierne centraliserede Byens Kunst paa de tre Scener, alle i nybyggede Huse fra ca. 1780 — men hæmmede ogsaa den frie Kunstudfoldelse paa en ret naturstridig Maade. Da Privilegierne i Januar 1791, som Følge af Revolutionen, endelig hævedes, fik Paris med ét Slag 35 Teatre, hvoraf ved Aarhundredets Slutning 23 endnu spillede for fulde Huse og altsaa viste sig at svare til Storbyens Behov (Kendsgerningen er tankevækkende i Konsekvenserne, hvis man f. Ex. i vore Dage drøfter Bevillingssystem ctr. fri Teaternæring). Théâtre Français, der var eneraadende indenfor Tragedien og den højere Komædie, var i en Nedgangsperiode efter Voltaires Død. Publikumsstrømmen gik mod Théâtre Italien, hvor den ny Tids Forfattere søgte Tilflugt — dog hæmmet af den Begrænsning, at der ikke paa Théâtre Italien ifølge Théâtre Français' Privilegium maatte spilles Stykker, i hvilke Helten døde. Han maatte derimod gerne besvime! Trods Théâtre Français' Decadence (Fleury skriver i sine Memoirer, at det var kommet dertil, at en Nyhed i Repertoiret var en saa stor Sjældenhed, at en Première paa Théâtre Français formelig vakte Furore) ¹⁾, søgte Pariserne dog vedvarende det berømte Teater, og Danskerne maatte et Par Gange stille sig op allerede Klokkerne tre om Eftermiddagen, hvis de vilde gøre sig Haab om at faa Plads til Forestillingens Begyndelse præcis Klokkerne seks. Til det franske Teaterlivs Ejendommeligheder hørte den vedtagne Regel, at visse Dage paa Teatrene var „gode Dage“, mens andre — Fredag og Søndag — var „daarlige Dage“, paa

hvilke Hovedkræfterne ikke spillede men lod sig erstatte af Dublanter.

De danske Skuespillere maatte paa alle tre Hovedscener gentagne Gange opleve den Skuffelse at blive stillet overfor Forestillinger med Andenbesætning.

Mens den nye Naturlighed og den begyndende Kostumereform allerede havde sat sit Præg i Udstyr og Opsætninger paa Operaen og Théâtre Italien, var Théâtre Français endnu en helt og holdent konservativ Institution. Personerne i saavel Tragedie som Komædie var klædt, ikke efter Rollens men efter Skuespillerens Rang. Det skulde for alle være synligt.

s. 94om man havde en Førsteskuespiller eller kun hans Dublant for sig. Og Teaterplakaten gav ikke paa Forhaand nogen Oplysning om Aftenens Rollebesætning, hvilket til Tider fremkaldte Tumulter i det i Forvejen iltre og lidenskabelige franske Parterre. Rosing, der hjemme havde reageret mod de Ydmygelser, Datidens Publikum bød Scenens Kunstnere, skulde i Paris komme til at opleve ganske anderledes voldsomme Udslag af Publikumstyranni. Ikke alene Skuespillerne kunde i bogstavelig Forstand blive pebet ud af Scenen, ogsaa Stykker kunde blive det. Publikum kunde ved Tæppets Opgang diktatorisk kræve Aftenens Forestilling erstattet med en anden. En Forestilling kunde blive ændret indtil tre Gange i Løbet af en Teateraftens Begyndelse. Vi vil opleve et Eksempel herpaa. Denne tyranniske, meget „demokratiske“ Sædvane blev Skyld i, at Danskerne overhovedet ikke fik noget Stykke af Beaumarchais at se under deres Pariserophold. Han var ikke, som Rahbek i sine Erindringer fejlagtigt skriver det, forbudt „af politiske Grunde“, han var faldet i Unaade hos Publikum, der pludselig anså ham, Figaros Digter, for en Fjende af Folket efter hans Sammenstød med Mirabeau og hans berygtede uheldige Proces mod Bankier Kormann, hvor den smidige, dumdristige Polemiker Beaumarchais for første Gang i sit Liv grundigt var blevet sat til Vægs ¹⁾. Da Rosings Yndlingsstykke „Eugénie“ en Aften er averteret, kræver Publikum det derfor erstattet med Colin d'Harlevilles „L'optimiste“, et borgerligt Drama, der ogsaa i selve sin lyse og sentimentale Art er at betragte som en Slags Reaktion mod Beaumarchais' „samfundsnedrivende“ Dramatik. Théâtre Français var (og forblev længe) et forbenet reaktionært Teater med typiske „Statsteatertræk“, men det var dog ikke noget daarligt Teater trods den forældede, svulstigt livløse Stil i Tragediefremførelserne. Rosing kommer ved at overvære Corneilles „Cid“ til at tænke paa „Jacob von Thyboe“, og Helteskuespilleren St. Fall minder ham i sin Aktion om Johan von Ehrenpreis. Rosings Reaktion er meget dansk; han reagerer heftigt mod „Trepidationen“ (eller som Preisler kalder det „Convulsionen og Contorsionen“) hos visse af de franske Førstekræfter, og han deler sikkert i det store og hele Baggens Mening om den gangbare franske Tragediestil: „det er sielden muligt at forlade Skuepladsen efter Opførelsen af en Tragedie, uden at føle sig gennemtrængt af Foragt for baade Skuespillerne og Tilskuerne“ ²⁾ — men han finder tillige i Fremførelsen af f. Eks. Voltaires „Zaire“ og „Mérope“ en helt anden Finhed og Sikkerhed i Indstuderingen, s. 95en Enhedstone og et Sammenspil af større artistisk Rang, end han kender den fra København. Hans Gennemgang af to franske Tragedieopførelser, den positive af „Zaire“ og den negative af „Cid“ er af den allerstørste teaterkritiske Værdi og overrager langt Preislers Forsøg over de samme Forestillinger. Og et Par Komædieopførelser virker direkte imponerende paa ham. Allerede i Opførelsen af den klassiske „Grondeur“ studser han over „hvoreens det hele gik“, men det er dog især Dobbeltopførelsen af de to borgerlige Stykker „Fædrenes Skole“ og „Henrik den Fjerdes Jagt“, den 30. Juli, der væsentlig ændrer Rosings Syn paa fransk Skuespilkunst, som rummer helt andre Facetter, end han paa Forhaand havde regnet med. Opførelsen af „Henrik den Fjerdes Jagt“ overgaar baade i Enkeltpræstationer og Sammenspil langt den danske Opførelse, skønt denne, mens Rose spillede Kongen, i Rosings Tanker havde hørt til de faa danske Mønsterforestillinger. Rosings Kritik er vedblivende skarp. Hans Karakteristik af Théâtre Français' forgudede Førsteskuespiller Molé er i sin Helhed dræbende og virker dog i Dag paa en mærkelig Maade objektivt retfærdig, fordi den ligesom fremtræder bevist med uimodsigelige Eksempler; ligesaa hans Skildring af Komikeren Dugazon, der den første Gang, han ser ham, imponerer ham („det er den første Tiener jeg har seet min Livstid“) ¹⁾, men siden fra Gang til Gang bliver han væmmeligere ved sine Overdrivelser. Alexandre Dumas kaldte senere Dugazon for „Verdens største Næsekunstner“, fordi han havde „opfundet 40 forskellige Maader at bevæge sin Næse paa“ ²⁾. Rosings Skildring af ham har dog ogsaa hjemlig polemisk Adresse nemlig til Schwarz' og Gielstrups Spil i de klassiske Tjenerroller i Komædiene. Om Debutantinden Mile. Desgarcins siger Rosing kloge og skarpe Ting, og han beundrer uforbeholdent Komikeren la Rochelle, Tragediennen Mile. Raucourt — denne Periodens største franske Skuespillerinde, „en stor Skuespiller i Skørter“, som Pariserviddet døbte hende med Hentydning til hendes Privatliv — og først og sidst Vanlivoie, den Skuespiller, som til senere Teaterhistorikeres Forundring af alle franske gjorde dybest Indtryk paa de danske Tilreisende. Men Rosings Beskrivelse danner iøvrigt Grundlaget for en hel Omvurdering af Vanhoves teaterhistoriske Placering. Som Totalindtryk af det højere franske Teater gælder, hvad Rosing endnu saa sent som i 1809 gentager, at ligesaa „unaturlige“ de Franske er i Tragedien, ligesaa „uefterlignelige er de i deres Conversation og Ensemble i de højere Komædier“.

s. 96 Vanhove som Kejser Augustus.

Kostumetegning fra Corneilles „Cinna“ i Levacher & Chamois' Costumes des grands Théâtres de Paris. 1787.

Paa den store Opera, der med sit fremragende Orkester, sit berømte Balletkorps og sit fabelagtige Maskineri var Hjemstedet for Datidens mest raffinerede Udstyrsforestillinger — Operaens Kunst rangerede dengang

endnu som Teater, ja, var i Virkeligheden at betragte som selve den højeste teatraliske Udtryksform, i fortættet indre, som i effektiv ydre, Forstand — ser Rosing et Antal typiske Forestillinger, deriblandt Glucks to Hovedværker „Armida“ og „Ifigenia i Tauris“. Mens de første Forestillinger. Grétrys „Caravanen“, Sacchinis „Oedipe“, Vogels s. 97 „Medea“, ikke begejstrer ham, og han finder, at Changementerne gaar for langsomt (hvilket forleder ham til i et Pligtbrev af 9. Juni til Warnstedt at fremsætte en forhastet generaliserende Dom over Udlandets Teatermaskineri, der efter hans Hjemkomst førte til en Polemik med den danske Maskinmester Nielsen) betyder „Armida“ for ham Teaterrejsens første store Nummer, en Oplevelse der alene vilde have været Rejsen værd, og han beundrer uforbeholdent Teatrets vist selv med Nutidsøjne forbløffende tekniske Indretning. Men samtidig er det tydeligt, at Rosing — trods Rahbeks Mistanke mod ham for, i Samarbejde med Operaelskeren Numsen, at ville „forderve“ det danske Teater med Indførelse af den store Opera som førende Genre ogsaa paa Kongens Nytorv — ikke lader sig forlede til at drage falske Slutninger af sin Begejstring over Pariserteatrets Virtuositet paa dette Omraade, og i det hele taget langt fra har været den fanatiske Operatilhænger, som ogsaa Warnstedt og Schwarz beskyldte ham for at være. Han skriver direkte i Dagbogen den 11. Juli: — „Det varer dog vel ikke længe, inden Tanken om stoor Opera hos os bliver kun en Tanke og [vi] i dets Stæd holde os til det, vi kan, nemlig Operetten“. Rosing vender senere paa Rejsen tilbage til dette Tema. Han indsaa, at Operaen for at komme til sin Ret som Kunstform bør spilles og udføres til Fuldkommenhed, og at denne fordringsfulde Fuldkommenhed langt overstiger de hjemlige Resourcer. Det er lidt sent, at dette Rosings fornuftige Synspunkt og tillige hans fuldkomne Loyalitet mod Warnstedts Standpunkt i denne vigtige Sag godtgøres. Preisler beundrer i Pariseroperaen Orkestrets Storhed og konstaterer med meget sigende Undren den Kendsgerning, at der i S sammenspillet af Orkestrets 87 Musikere ikke var „een Tone, som veeg et Haarsbred“¹⁾. Slige Mirakler kendtes altsaa ikke i København; Preisler maatte som Medlem af det hjemlige Orkester vide det. Kronen paa Rosings Oplevelser i den parisiske Opera bliver den Aften, hvor Vestris hjemkommen fra London danser sammen med selve la Guimard, og han beskriver deres pas de deux i en fyrigere Stil end den, der ellers præger Dagbogen. Fortid er ikke mere Fortid; det er som Læseren ved et Under selv er til Stede en Aften i Paris 1788.

Men Théâtre Italien bliver dog Rosings foretrukne Skuespilhus, det Teater, der allerede i en Aarrække havde været Hjemsted for de franske Syngestykker; Harlekinadernes Tid var forbi og havde paa det sidste kun trukket maadeligt Hus. Efter den sidste store Harlekin Carlins Død i 1783, var Teatret helt og holdent præget af den nye borgerlige Naturlighed s. 98i Spil og Sang. Rosing finder ligesom Preisler mere af „den gode Natur“ her end i noget andet fransk Teater¹⁾. Her opførtes Skuespil af Mercier, Sedaine og Florian, men først og fremmest Syngestykker af Grétry, Monsigny og det nye store Navn Dalayrac. Rosing ser et ualmindelig fyldigt Udtog af Tidens bedste Syngespilrepertoire, deriblandt den historisk berømte „Richard Løvehjerte“, hvis Navn blev knyttet til Revolutionens Teaterhistorie. Hans bedste Oplevelser er imidlertid „Azémia“, „Sargines“ og „Nina“, tre af Dalayracs Hovedværker. Danskerne besøgte Grétry personlig og fortæller ham om den Lykke, hans Stykker gør i København. Men selve Indtrykket af den store Musiker er for Rosing en Skuffelse. En Skuffelse er derimod ikke Teatrets fremragende Personale. Til sine Yndlinge vælger han sig — ikke den berømte Mad. Dugazon, selv om han beundrer hendes Spil og sætter hende over Mad. Preisler, heller ikke den berømte Bonvivant og Ræsonnør Granger, paa hvem Teatrets Komedierepertoire, især Merciers Stykker, hvilede (han var ham en for udpræget parisisk Specialitet) eller den gamle Tenor Clairval, hvis Publikumsyndest i 80erne er et Vidnesbyrd mere om Franskmændenes kendte og meget smukke Veneration for Teaterkunstnere, der engang har begejstret dem — men derimod Elskerparret Michu og Carline, Bassangeren og Karakterskuespilleren Chenard, som 15 Aar senere ogsaa begejstrede Oehlschlæger, samt Subretten Adeline Colombe, én af det 18. Aarhundredes pikante Teatereventyrersker fra Prostitutionens Overdrev, nu kun kendt fra Fragonards fire berømte Malerier, men ellers glemt af Teaterhistorien. Hos Rosing vækker hendes Spil i de komiske Sideroller en Glæde indtil Forelskelsens Grænse, i hvert Fald saa stor, at hun næsteften Vanhove er den parisiske Scenekunstner, han hyppigst nævner efter Afrejsen fra Frankrig. Godt at Rosing, der paa en lidt irriterende men tidstypisk Maade, blander en moralsk Vurdering af Kunstnernes Privatpersoner ind i sin Bedømmelse af deres sceniske Ydelser, aldrig fik at vide, hvem Adeline i Virkeligheden var. Men godt for os, at han efterlod sin forelskede Beskrivelse af hendes, som det synes, virkelig originale og hjertelige kunstneriske Evne.

Den store Teaterrejse

7

Med særlig Interesse — og med særlig Ordre fra Direktionen — besøgte de danske Skuespillere den nye „Declamations-skole“, Kimen til det senere Konservatorium, hvis Oprettelse to Aar forinden havde vakt Opmærksomhed overalt i Europas teaterinteresserede Kredse. Rosing, der med sin stærke Interesse for Elevundervisningens Problemer naturligt s. 99 maatte iagttage en saadan Institutions Arbejde særlig opmærksomt, finder dens Oprettelse gavnlige, men selve Undervisningen umulig og de franske Læreres Principer forkastelige. Han skildrer den aandløse Indterpen af Lærernes specifikke Manér og Kunstnerejendommeligheder i de sagesløse Elever — netop det, Warnstedt havde frygtet han selv som Instruktør og Lærer skulde forfalde til — og fordømmer Metoden i saa tydelige Ord, at de viser i hvor høj Grad Warnstedt, Schwarz (og senere Overskou) paa dette Punkt har miskendt Rosing. Han skærer de tre

Lærere Molé, Dugazon og Fleury skaanselsløst over én Kam, men tager sikkert Fejl af Fleury. Denne var som Menneske og Kunstner baade af

Adeline Colombe.
Maleri af Fragonard.
Collection da comte de Beaurepaire.

7*

s. 100en anden Skole og af en anden Mentalitet end de to andre og har selv i sine Erindringer understreget det Modsætningsforhold, i hvilket han fra først af stod til sine to dengang mere berømte Kolleger og til Under visningens konventionelle Metode. Bemærkelsesværdig er Rosings kølige Omtale af Eleven, den unge Talma, den kommende Generations største europæiske Skuespillernavn. Mens Preisler straks udtaler sig forekom mende og tildels begejstret, er Rosing yderst tilbageholdende. Han over værer, at Talma beundringsværdig, træfsikkert parodierer sine Kolleger, Teatrets ældste Kunstnere, og Rosing vejrer derfor straks „Efterabelsestalentet“ hos ham, i hans Øjne den sande Skuespilkonsts farligste Fjende. Men Rosings Bedømmelse af Talma har, uden at han sikkert selv ved af det, ogsaa hjemlig Adresse.

Rigdommen i det parisiske Teaterliv, der i disse Aar tilmed var yderligere forceret op gennem den voldsomme Skuespilinteresse, der noto risk altid findes i politiske Ufredstider, kunde nok gøre de danske Skue spillere lidt hovedsvimle. Her var næsten altfor meget at se. Selv den almindelige civile Lystrejsende kunde blive grebet af denne Hvirvel af Teaterindtryk som f. Eks. Russeren, den moderne russiske Litteraturs Fader, Karamsin, der to Aar senere i Løbet af en Maaned overhovedet aldrig saa den berømte parisiske Aftenhimmel blot for at gaa i Teatret, dette parisiske Teater „der har bragt det til den højeste Tinde af Fuld kommenhed“¹⁾. Hvormeget mere ikke tre Skuespillere, der rejste paa Professionens Vegne. Rosing søger at holde sit trodsige Hoved nøgternt og klart. Hvor stærkt et Indtryk f. Eks. de parisiske Teaterbygninger har gjort paa ham — skønt han overlader deres Beskrivelse til den mere visuelt anlagte Preisler — ses af et Hjertesuk fra Wien, hvor han næsten længselsfuldt i Erindringen genkalder sig Théâtre Français' fornemme Indretning. I det hele maa man ikke lade sig narre af den forbeholdne, til Tider lidt uforholdsmæssigt gnavne Tone, der præger Rosings Pariser antegnelser. Den skyldes Grunde — ud over den økonomiske Ærgrelse over, at de ikke trods Løfter derom nogetsteds opnaar Fribilletter til de franske Scener, — som om lidt vil blive omtalt. I omkringstrøede Bemærk ninger i Løbet af Hjemrejsen vil man tydeligt se, at fransk Teater har imponeret Rosing endnu langt mere, end han umiddelbart lader komme til Syne. Men han kan ikke skjule sin Misundelse over de franske Skue spilleres glimrende økonomiske Kaar (især naar han sammenlignes Mole s Talent med den Gage, han faar!) Et Par Steder gør han nogle pudsigt naive Bemærkninger om Usædeligheden i Paris, af hvilken han s. 101dog kun har faaet et højst mangelfuldt Indtryk. Han lod Preisler om at gøre Studier i Marken. Til Konen skriver han i Brev VIII, det fyldigste og ved sit kulturhistoriske Stof mest bemærkelsesværdige af Brevene: „Du kan ikke forestille dig, hvad Paris er for et Sodoma. Jeg bliver for melig snever om Hjertet.“ Rosing rejser — netop derfor og mod sat Preisler — fra Verdens Hovedstad med en Følelse af Glæde og Let telse, som man dog ikke bør misforstaa.

Overgangen fra Paris til Mannheim, Byen som paa Grund af sin Beliggenhed paa venstre Rhinbred dengang virkede mere fransk end tysk, i hvert Fald som Iffland skriver i sine Erindringer, følte som liggende „udenfor Tyskland“, maa have gjort en ganske ejendommelig Virkning paa de danske Skuespillere. Mannheim var kun en ganske lille By med knap 25.000 Indbyggere. Den havde været Residensstad indtil 1778, da den kunstinteresserede Kurfyrst Karl Theodor af Pfalz — den første tyske Fyrste, der havde dimitteret den franske Hoftrup — efter at have arvet Bayern med hele sin Hofstat flyttede til München; det nystiftede Nationalteater lod han dog som Institution forblive i Mannheim som en Slags Erstatning til — og til Opbyggelse for — sine trofaste Mannheimere, der tidligere havde haft baade et fransk Hofteater og en italiensk Opera at glæde sig over. Men Nationalteatret havde en Tid haft trange Kaar i den ligesom pludselige afdøde By, fra hvilken det „fine“ Publi kum var draget bort; 4.000 Mennesker var flyttet til München med Hof fet. Friherre von Dalberg havde imidlertid ved sin ypperlige Ledelse og Konstellationen af et nyt og fortræffeligt Personale i Løbet af nogle Aar drevet Teatret i Vejret til, trods Byens Lidenhed, at blive et af Tysklands mest ansete. Han indførte efter Wienerteatrets Mønster et „Ausschuss“, et Raad af Teatrets førende Kunstnere til den daglige Ledelse. Paa hans Initiativ havde den unge Schiller virket som Dramaturg her i Aarene 1783—84 og foruden „Røverne“, Aarsagen til Schillers An sættelse, havde „Fiasco“ og „Kabale og Kærlighed“ haft Urog Verdenspremiere i den lille By og Iffland havde haft sin Gennembrudsrolle som Franz Moor. Sin egentlige Storhedstid og kunstneriske Glansperiode fik Teatret i Aarene herefter mellem 1786 og 93, og Rosing besøger altsaa dette Teater midt i dets Glanstid. Han ser ikke nogen af dets virkelig berømte Forestillinger — Gielstrup, som havde passeret Byen paa Vejen til Wien, havde været heldigere og set én af Dalbergs Yndlingsforestillinger „Julius Cæsar“ — men han modtager dog et stærkt Ind tryk af den esprit de corps, der, som Iffland i sine Erindringer fremhæver,

s. 102 Iffland som Franz Moor.
Maleri af H. A. Melchior.

prægede Teatret i dets bedste Tid¹⁾ og af dets mønstergyldige tekniske Indretning, som han kalder den

bedste i Tyskland. Endvidere af en yndig nu glemte Skuespillerinde Mile. Witthøft og af den idealistiske Tone mellem Rahbeks to nære Venner, Skuespillerne Iffland og Beck, ikke blot privat men ogsaa i Samspillet paa Teatret. Ogsaa af Ifflands personlige, højst ejendommelige, for en ukyndig Betragtning jævnt naturlige, i Virkeligheden dybt raffinerede, „følsomme“ Komædie spil faar han et Indtryk. Iffland kunde den Kunst indtil Virtuositet at anlægge sit Spil, at bevare Resourcer, aldrig at udtømme sig helt, at spille dæmpet, at sige betydningsfulde Ting tilsyneladende henkastet, at lade Repliker „falde“ for derigennem at opnaa den overraskende nuanerede Virkning og samtidig at menneskeliggøre sit Spil til Fuld kommenhed efter Tidens borgerlige Begreb. Denne store Skuespiller, der s. 103 savnede Virilitet og hvis feminine Følelsesbetoning ikke blot var Tidens Mode, men var i dybere Forstand organisk bestemt, var den første, der realiserede Naturlighedskravet ud i den højeste Kunstfærdigheds beregnede Nuancer. Schröder beundrede hans Kunstfærdighed, men savnede Spillet Sammenhæng og Sandhed. Sit højeste naaede han, fraregnet Franz Moor, i Fremstillingen af komiske Karakterroller og ældre Mænd. Mens Preisler betegnende nok især hefter sig ved Ifflands „spæde Or gan“ taler Rosing om „den blideste Mandighed“. (Baggesen føjer hertil i „Labyrinthen“ endnu en interessant Nuance, hvor han taler om Ifflands „Kyskhed i Declamationen“ ¹). Rosing udbryder beundrende, at Iffland spillede saa naturligt som gik han i sin egen Stue. Det gjorde han jo netop ikke, men han opnaaede ved sit udspekulerede Spil selv for Ken dere til Fuldkommenhed at skabe Illusionen herom — og realiserede saaledes, hvad der i Rosings Øjne, før han havde set Schröder, maatte tage sig ud som den ædleste Kunst. I Mannheim bestyrkes Rosing end videre i sin Tro paa, at det i Virkeligheden er Skuespillerne, der egner sig bedst til at styre et Teater — en Illusion, som hans paafølgende Ophold i Wien dog igen grundigt skulde berøve ham.

Efter den romantiske Flodfart nedad Donau kommer Danskerne til Joseph II s Wien, en Storby med 280,000 Indbyggere, endnu præget af Bigotteriet fra Marie Theresias Dage, udadtil en strengt sædelig By, med Gabestokstraf for borgerlige Forbrydelser, der ikke direkte krævede Dødsstraf, og med Regeringsspiøner vrimlende allevegne, ganske vist nu i de kejserlige Frihedsbestræbelsers Interesse. Joseph II var som bekendt den underligste Blanding af en Despot og en Demokrat; Frisind skulde indføres ved Tvang og ved den særlige habsburgske Form for, i dette Tilfælde velmenende, Intolerance. Men samtidig var Wien en halv bar barisk By, asiatisk kalder Friedell den, hvis Yndlingsfolkeforlystelse. foruden Dyredræberierne i Hetzamteteatret, var de monstrøse Fyrværke rifester — en livsglad By, hvor Hanswurst nu var forbudt, og hvor Cen suren vaagede mistænksomt over Teaterforestillingerne; Lessings „Nathan den Vise“, Goethes „Götz“, Schillers „Kabale og Kærlighed“ og natur ligvis specielt „Don Carlos“ turde ikke opføres af Nationalteatrets Skue spillere — men maatte spilles ved halvt private Opførelser i Byens Ud kant. Nationalteatret var oprettet i 1776 i det gamle Boldhus nächst der Burg, hvor før Franskmandene havde spillet („das Theatre Français près de la cour“), en Nationalteaterstiftelse ud fra et rastløst og idéalistisk s. 104Initiativ, som blev berømt og dannede Skole i Europa. Man sagde beundrende om Joseph II, at han ikke mere vilde tage franske Skuespil lere i sit Sold, før man i Versailles begyndte at spille tyske Stykker! ¹) Men Teatret som Kunstanstalt gav til at begynde med ikke store Løfter. Allerede Lessing havde om Wienerskuespillerne udtalt, at de spillede „pomphaft und tönend“, overdrev, manglede Finhed og Indsigt i Karaktérschildringen, ja, ofte greb forkert i noget saa elementært som den rigtige Betoning af Meningen i Replikerne ²). Dette havde vel i de for løbne Aar bedret sig noget, især efter Schröders store Gæstespil mellem 1781 og 85, men Skuespillet var dog stadig præget af, hvad Rahbek paa Grundlag af sine Indtryk under Besøget i 83 kaldte den „afskyelige wienske Skole“. Tilmed florerede Intrigerne ved Teatret (eller rettere Teatrene, thi ogsaa Kärntnertorteteatret, det oprindelige tyske Skuespil hus, var i hvert Fald i Overgange inddraget under Nationalteatret og gav afvekslende Plads for tyske Syngespilopførelser og for den italienske Opera, der altid var overvældende populær i Wien, og som Joseph II derfor kun nødtigt bekvemmede sig til at afskedige). Rahbek sagde, at han aldrig ved noget Teater havde truffet „Cabalerne og Laughshadet“ i den Grad, og saa aabenlyst, som her ³). At Wienerteatret i Grundtræk kene længe bevarede dette Præg vil foruden af Rosings Schildring, hvor de administrative Misforhold mellem Ausschuss-Skuespillerne fremhæ ves, kunne ses af den Beskrivelse af Burgteatrets Forestillinger, Staffeldt otte Aar senere gav i sin Dagbog, en gnaven Dagbog, men dog et Vid nesbyrd om, at den wienske Teatersmag, der „kun spørger om hvad og aldrig om hvordan“, vedvarende havde sin meget specielle Karakter indenfor det almindelige tyske Teater ⁴).

Alligevel bliver de danske Skuespilleres Wienerbesøg en virkelig Op levelse, mindre ved den Kunst de ser end ved deres private Samvær med Teaterpersonalet samt med Forfatterne Schink og Jiinger, som Rahbek stod i hjertelig Forbindelse med, og til hvem han havde introduceret sine danske „Venner“ med effektive Breve. De oplever dog en Piratopførelse af Schillers nyeste Arbejde „Don Carlos“ i Forstaden, paa National teatret Opførelsen af „Emilia Galotti“, som regnedes for en af Burg teatrets bedste Forestillinger, og de finder i Weidmann en original Kunst ner, der for Rosing ligefrem fremtræder som Idealet af en komisk Skue spiller. Selve Opholdet i Wien har Gratie; der er ligesom en lettere s. 105Luft over det end over Rejsens tidligere Stationer. Rosing træffer her Mozart og Salieri personlig, disse to store Modstandere fra Musikhistorien, der uden at ville det blev hinandens Skæbne, Salieri Mozarts Skæbne i Datiden, Mozart Salieris Skæbne i Eftertiden. Rosing, Preis ler og Saabye bliver tegnet af Helteskuespilleren Joseph Lange, der oprindeligt vilde have været Maler, og hvis Portrætter af Datidens Personligheder med Grund nyder Yndest — og deres Billeder blev, „ziirlig indfattede“, ophængt i Skuespillerklubben „Die Grotte“; Preisler siger til „et evigt

Minde“¹⁾. Desværre er disse Billeder, hvis Lighed frem hæves af Danskerne selv, senere alligevel forsvundet, og Preislers An sigt dermed udslettet af Teaterhistoriens Billedgalleri; det eneste eksisterende danske Portræt af ham er som bekendt en Silhuet. Danskerne stædes ved et barokt Tilfælde og i en latterlig Situation overfor selve Fyrst Kaunitz, en Gang Marie Theresias almægtige politiske Raadgiver, „Opfinderen af Syvaarskrigen“ ; Begivenhederne strømmer i det hele taget omkring dem, en Hvirvel af Indtryk, der gør Wienereskildringerne i al deres Udførlighed til de maaske mest umiddelbart levende og journalistisk illuderende i hele Dagbogen. Rosing glæder sig over Opholdet her, ikke blot fordi han nu er paa Hjemrejsen; han blomstrer op i et Milieu, hvor han kan gøre sig selv og sin Kvalitet gældende, og viser i Samværet med de wienske Kolleger sin Ligemandsholdning og sin Oprigtighed fra en tiltalende Side. Han vinder sig Venner blandt Wienereskuespillerne, han forelsker sig i Josepha Müller. Opholdet trækker ud — meget længere end beregnet, for disse „Dievels Mennisker“, som han med kærlig Betoning kalder dem, vil ikke lade ham slippe.

I Prag, en By paa 70.000 Indbyggere, træffer han Bondini-Selskabet, der havde skænket Rahbek saa uforglemmelige Teateraftener fem Aar forinden, i Forfald efter den store Førsteskespiller og Instruktør Reineckes Død, men dog en Teatertrup, hvis Opførelser maa regnes blandt de bedste i Tyskland. Af Rædselsmelodramaet „Die Grafen Guiscard“ i den nye tyske Manér giver han et Vidunderreferat, der virker som en hel teaterhistorisk Genres ufrivillige Parodi. I Berlin — dengang en forholdsvis lille By med 150.000 Indbyggere, men hvis matematisk regelmæssige Byplan faar baade ham og Preisler til at udbryde i Begejstring „den smukkeste Stad i Europa“ — finder han et Teater, der helt og holdent staar under det danske, skønt det var her Brockmann i 70'erne havde spillet sin berømte Hamlet og notable Opførelser af s. 106 Goethes Götz og Lessings Nathan havde fundet Sted. Det var først ble vet Nationalteater i December 1786, støttedes af den kunst- og kvinde kære Frederik Wilhelm II, havde enkelte fremragende Kunstnere, men ligesom Teatret i Wien ingen autoritativ kunstnerisk Leder. Den gamle Principal Döbbelin, en haandværksmæssig Dyrighed med en brændende Ærgerrighed, havde kun kunnet give Teatret Form, men hverken kunstnerisk Aand eller artistisk Præg, og Litteraten og Pædagogen Engel, der i 1787 havde tilintreret sig Pladsen som Döbbelins Efterfølger, havde ikke praktisk Sagkundskab eller fast Myndighed nok til at lede et Teater. Rahbek, som nærede den største Sympati for Engel, der af Ydre mindede ham om Johannes Ewald, maatte bevidne, at Berlins Teater under ham var „saa slet administreret, som noget Hof theater paa Jorden“¹⁾.

Ferdinand Fleck.
Stik af Bolt fra 1792.

Men det er i Berlin, Danskerne ser Rejsens eneste Shakespeareopførelse, „Købmanden i Venedig“ i Schröders Bearbejdelse og med den store Fleck som Shylock, en daarlig Forestilling, der imidlertid giver Rosing Anledning til en skuespillerkritisk Gennemgang, som i Udførlighed og slaaende Argumentation kan maale sig med hans Kritik af Tragedieopførelserne i Paris. Fleck var som Skuespiller af en anden Type end Tidens øvrige tyske Scenekunstnere, ved sit Temperaments Vildskab og Uberegnelighed mere i Pagt med Sturm und Drang-Tidens desperate Improvisationer end med det borgerlige Dramas naturlige Fremstillingskunst, en eruptiv Begavelse, der rømt for sit Spil som Othello, Macbeth og Richard III, tysk Teaters første virkelige Fremstiller af Karl Moor i Schillers „Røverne“. Interessant nok s. 107 gør han ikke noget godt Indtryk paa Rosing, „pas mon homme,“ skriver han til Rahbek, han minder ham om ham selv i Krampagtighed, da han første Gang spillede Orosman, („han kaster sin Krop som i en Gyng“) og Rosing dekretter med en Omskrivning af Roses Formaning til ham selv fra Ungdomsaarene: „Den Helt som ikke tillige kan være Menniske gider ieg ikke seet.“ „Han vil være altfor meget og saa bliver han ingen Ting, eller det som værre er, utaalelig“¹⁾. Det er i Berlin, at Rosing først til Bunds opdager, at tysk og fransk Skuespilkunst ikke uden videre lader sig modstille som Hvidt og Sort i Teatrets Verden, og at mindst lige saa fordømmelig, som den vedtagne franske Unatur („Franskmandens evige, næsten konvulsiviske Balletstillinger“), kan den tyske sceniske Unatur være, „Tyskerens Brøl og Luftsaugen“, som han kalder den i „Om Declamationen“. Rosings Beskrivelse af Fleck er forsaavidt uretfærdig, som Shylock hørte til denne Skuespillers svageste Roller; alligevel er der i Rosings Beskrivelse af hans Spil værdifuldt teaterhistorisk Stof at hente. Rosing ser ogsaa og bedømmer Unzelmann og især Mad. Unzelmann, den kommende Generations store tyske Prima donna, nylig hentet til Berlin efter en af de talløse Kabaler, ved Hjælp af hvilke de tyske Nationalteatre søgte at sikre sig de mest populære Kræfter, ofte ved ganske simpelt at stjæle dem fra konkurrerende Scener i de andre Byer — et Træk af Tidens tyske Teaterhistorie i Kontrakt bruddenes Tegn, der har sin romantiske Karakter, men en Romantik paa Røverromantikens Grænse.

Og Rejsen ender saa i Hamborg, hvor den ogsaa begyndte, Byen vendt mod England, og hvorfra det engelske Repertoire og vigtige Impulser fra Garricks Teaterledelse spredtes over Tyskland, den store Schröders By, den Stjerne paa Tidens Teaterhimmel i Lyset af hvis Straaler de andre førende tyske Scenekunstnere, Iffland i Mannheim, Brockmann i Wien, Fleck i Berlin, maa ses for fuldtud at forstaaes. De er paa en vis Maade, direkte eller indirekte, alle hans Elever. Som Garrick satte sit Præg kunstnerisk og administrativt paa engelsk Teater, prægede Schröder administrativt og kunstnerisk tysk Teater. De har psykologiske Ligheds punkter deri, at ingen af dem var Kunstnermennesker i Ordets banale Forstand, Fantaster og Bohemer, men tværtimod paa Højden af deres Bane var Viljes- og Ordsmennesker, Pædagoger og Despoter. Der staar ikke det romantiske Skær omkring dem som om Scenekunstens store

Galninge og Dæmoner, men deres Virksomhed var af grundlæggende s. 108 Karaktér, de hører begge hjemme blandt Teaterhistoriens Ypperste og er særligt typiske for deres Tid ved det borgerligt ordnende, opdragende og opdrættende Præg paa deres Virksomhed.

Sin Hovedindsats havde Schröder efter sin stormfulde Ungdom i ube regnelige Impulsers Vold gjort ved sin Ledelse af Hamborgerteatret fra 1769 til 1779, altsaa fra hans 25. til hans 35. Aar. I dette Tiaar uddan nede han med omtænksom Pædagogik ikke alene et Personale, der rum mede tysk Skuespilkunsts førende Kræfter indenfor alle Fag, men ud dannede ogsaa sig selv gennem en enestaaende Selvtugt til en Mand paa Højden af sin Tids kunstneriske Dannelse. Han opbyggede i Løbet af sit første Hamborgerdirektorat for sit Teater et Repertoire, hvis første store Slag var Opførelserne af „Emilia Galotti“ i 1772 og Goethes „Clavigo“ i 1774 og derefter kom til at omfatte den berømte Shakes peareserie: „Hamlet“ og „Othello“ i 1776, „Købmanden i Venedig“ 1777, „Kong Lear“, „Richard II“ og „Henrik IV“ 1778, „Macbeth“ 1779. Til Schröders personlige Glansroller i dette Repertoire regnes især Kong Lear, Jago, Shylock og Falstaff. Efter at Brockmann, hvis Glansrolle Hamlet var, og som skyldte Schröder baade sin Uddannelse til, og sit Gennembrud i, denne Rolle, var draget bort til Berlin og Wien, spillede Schröder, hvis bedste Roller faa Aar forinden havde været Holbergs Henrik'er og Goldonis Truffaldino endogsaa selv Hamlet! Mellem 1781 og 85 havde han paa Joseph II's Initiativ været knyttet til Wienerteatret og fejrede, trods Wienerkuespillernes ihærdige Intriger imod ham, store Triumfer.

I 1785 var han vendt tilbage til Hamborg, som gennem ham var blevet Tysklands ubestridt førende Teaterby, og hvis Scene han igen ledede i 12 Aar. I 1797 trak han sig tilbage fra Teatret kun 53 Aar gl., fordi han, som saa mange andre store Skuespillere, med Rædsel mærkede, at hans Hukommelse ikke mere slog til. Han havde da spillet ikke færre end ialt 700 forskellige Roller, deraf i en enkelt Sæson 39 nye Roller foruden de gamle paa det løbende Repertoire.

Om hans anden Hamborg-Entreprise fra 1785 til 97 staar der ikke den chokerende Glans som om den første — det er især Shakespeareserien, som trods Mishandlingen af Teksterne (saavel Hamlet som Desdemona og Cordelia faar Lov at forblive i Live i de Schröderske Tragediebearbejdelser) har bidraget til det Ry, der staar om det første Hamborgerdirektorat. Men der er dog næppe Tvivl om, at Schröder personlig først naaede sin fulde Modenhed som Skuespiller efter Wieneropholdet, og at han i det fortrinsvis borgerlige Repertoire, han nu dyrkede

s. 109 Friedrich Ludwig Schröder som gammel.
Maleri af F. C. Grøger.
Teatermusæet i København.

— ogsaa efter at han i Wien havde paabegyndt sit eget dramatiske Forfatterskab — udfoldede sine ejendommeligste og mest tidstypiske Evner som førende Karaktérskuespiller. Sin borgerlige Anseelse bestyrkede han paa alle Maader, han var Stormester for Frimurer logen i Hamborg, beboede et fornemt Hus med Have paa Jungfernstieg ved Alsteren (svarende til Garricks Hampton House ved Themsen), for uden at han købte Landstedet Rellingen i Holsten paa dansk Territorium, s. 110 hvor han tilbragte sin Alderdom. „Denne Mand lever som en Fyrste paa sin Grund“, skriver Preisler i 1788 ¹⁾. Rosing, der paa Forhaand er kontrært indstillet, mener under sit første Ophold i Hamborg at kunne konstatere, at Schröders „stive Tone“ ligesom præger hele Byen.- -

Det beundringsværdige ved Schröders Udvikling til Tidens største Skuespiller er, at han naaede at blive det, skønt hans ydre Betingelser for Scenen ikke var umiddelbart gunstige — undtagen maaske til Gaminrollerne fra hans pure Ungdom. Hans Figur var lang og ranglet, hans Stemme lys og tør med en hørilig Næseklang, den manglede Register (Staffeldt kalder den endnu saa sent som i 1796 i Schröders sidste Sæ son, „dæmpet, haard og ubøjelig“) ²⁾, hans Ansigt var, som det fremgaar af flere af de hyppigst reproducerede Billeder af ham fra hans Manddomstid ³⁾, spidst, næsten pedantisk med den lange Næse og de smaa Øjne; „det er en Mand, som Naturen har negtet Figur, Ansigt og Øyne“, skriver Schwarz forundret til Warnstedt under Hamborger besøget i 1786 ⁴⁾. Han lignede i Virkeligheden mere en Kontormand end en Kunstner; ikke destomindre kunde han fra Scenen opnaa Virk ninger af en saa overordentlig, saa vældig en Karakter, som dem Sam tiden beretter om, og som vi i dansk Litteratur har saa fyrigt et Udtryk for i Baggesens Labyrinthen, hvor den danske Digter skildrer sine eks tatiske Følelser efter at have oplevet Fremstillingen af Kong Lear.

Schwarz havde til at begynde med modtaget et lignende negativt Indtryk af Schröders Person, som vi i Dagbogen vil se Rosing modtage. Schwarz kaldte Schröder „denne bizarre Krop“ og taler om hans „Fornemhed og Serhed“ ⁵⁾ — men har ikke været længe i Hamborg, før han opdager Mandens Format som Scenekunstner. At Rosing paa de danske Skuespilleres Nedrejse faar et direkte fjendtlig Indtryk af tysk Teaters ledende Personlighed, skyldes — trods Schröders Venskab for Rahbek — en vis Mistillid hos Schröder til rejsende danske Acteurer, en Mis tillid som hovedsagelig Gielstrup har Skylden for. Paa Hjemreisen faar Rosing en Fornemmelse af, at Schröder maaske kan have rimelig Grund for sin Holdning; da han lærer ham nærmere at kende, konsta terer han, skønt Schröder „beholdt Masken paa“, at der er Ligheds

punkter mellem hans egen og Schröders Mentalitet, de har „et Øyemærke s. 111 som Skuespillere“, og at de højst sandsynligt, hvis de fik Tid dertil, kunde blive gode Venner. Da han endelig ser ham spille (én af hans Glansroller, omend i det lille Format saa dog i et for Tidens typisk borgerligt Stykke af Florian), erkender han i ham at have mødt den „virkelig stoere Mand“. Det er maaske Dagbogens fineste „indre“ Hi storie og én af dens største psykologiske Effekter at se Rosing saaledes gradvis naa til Erkendelse af den overrørende Skuespiller — ikke fordi Schröder nu engang var saa „berømt“, det er just mod den Berømmelse, at Rosing paa Forhaand trodsigt reagerer, men ganske simpelt over vældet af det umiddelbare Indtryk af hans Spil. Rosings Dagbog slutter med en af de vægtigste samtidige Lovprisninger til Schröder, som Teaterhistorien kender.

Hvad den objektive Sandhed om Schröders Personale var vil rimelig vis aldrig blive fuldt opklaret, fordi Sammenligningsgrundlaget savnes. At Schröders Organisation var den ypperste i Tyskland kan ikke betvivles. At en stor Del af hans Forestillinger virkelig var fremragende er sandsynligt; Rahbeks mangfoldige Vidnesbyrd tyder overbevisendeder paa At derimod hans Ensemble under den anden Hamborgerentreprise lod ét og andet tilbage at ønske er der adskilligt i Tidens Kilder, der taler for. Schwarz mener, at det danske Teater, hvad Forestillingernes Helhed angaar, „kan settes ved Siden af dette“, og at især Damepersonalet ikke er straalende. „icke een, som kan settes ved Siden af vores fortiente Mad. Preisler og Mad. Rosing“ ¹⁾ — og Gielstrup samstemmer i 1788 heri: „fruentimmerne spiller ikke saa got som vores“ ²⁾. Allige vel maa der have været noget særligt ved Schröders Forestillinger. Det særlige bestod, for det første i det raske Tempo, som Schröders Biograf Meyer fremhæver som noget typisk for Hamborgerforestillingerne til Forskel fra Tempoet paa alle Tidens andre tyske Scener. (Specielt Wienerteatret var berygtet for dets slæbende Langsomhed, men ogsaa Mannheimerteatret med Ifflands bevidst udpenslede, pertentlige Spillemaade savnede Tempo). For det andet i den Helhedstone, som Schröder formaaede at bibringe de bedste af sine Opsætninger. Preisler bemærkede allerede i et Brev til Warnstedt fra 1786 med Studsen den „Harmonie i enkelte Scener af 2 eller 3 Personer“, „den Rapiditet i maleriske Scener af fleere Personer“, der præger Forestillingerne i Hamborg og som det var ønskeligt om kunde „opnaaes hos os i saa høj Grad“ ³⁾, - og Baggesen priser generelt ved Hamborgerteatrets Forestillinger „den s. 112 vor Skueplads endnu aldeles feilende Forbindelse af dramatiske Dele til et dramatisk Heelt“ ¹⁾. Mens Rahbek mener, at — fraregnet Schröders Person — var det hamborgske Maal for Skuespilkunst omtrent ét med det daværende danske, opstiller Baggesen paa sin Labyrinthrejse en anden Rangforordning mellem de ham bekendte Skuepladser; i hans Øjne ligger „det Mannheimske Theater ligesaa dybt under det Kiøbenhavnske, som det Kiøbenhavnske under det Hamborgske“ ²⁾. Ved denne Rangforordning kunde det danske Teater endda føle sig højligt smigret — hvad Baggesen i og for sig ikke havde i Tankerne, da han skrev det.

Schröder, der havde vundet sin europæiske Berømmelse ved Shakespeare-Forestillingerne under sit første Direktorat, videreførte under det andet sit autoritative kunstneriske Arbejde; i denne Fremstillings Sammenhæng bliver det andet Direktorat endda særlig væsentligt ved de fuldgyldige Indtryk, Schröder i det kom til at give for Borgertidens Kunst med alle Epokens typiske Træk, de positive og de negative, de pudsige og de opbyggelige. Kort før Danskernes Ankomst i 1788 havde Schröder indført et skærpet Regulativ for sine Skuespillere, i hvilket „Kys og Berøringer af Barmen“ ³⁾ strengt frabades paa Teatret, og der lovedes de Skuespillere Gageforhøjelse, som udmærkede sig ved Dyd og ulasteligt Levned. Man kan heraf slutte, at Schröder sikkert i høj Grad med Grund — ansaa Dyd for en sjældnere og kosteligere Foreteelse i Tidens Teaterliv end Talent! Hvad Rosing og Gielstrup fremhæver som det uforglemmelige ved Schröders personlige Fremstillingskunst er Natursandheden, „Husligheden“ i den. Gielstrup taler om „Skiønhed og Sandhed“ i hans Spil i Beils „Armuth und Hoffart“: „Hans Monologer gav han fortrefelig, og gik der ganske Rolig for sig selv o! det er herlig, han tænkte hverken [paa] Parterre eller Loger men gik der i sin Egen stue saa natuerlig“ ³⁾. Næsten ordret det samme priser Rosing ham for i et helt andet Stykke, og med en entusiastisk Glød, som overgaar den, Ifflands Spil i en tilsvarende Rolle, havde kunnet aflokke ham: „det var Mennesket inden sine 4 Vægge, der var hverken Loger eller Parterre“ — en simpel og sand Kunst, en Menneskeskildring „som den virkelig er til i Naturen“. Hvad Danskerne her i Hamborg til Fuldkommenhed ser realiseret er helt enkelt den fulde Opfyldelse af Tidens højeste skuespilkunstneriske Fordring.

Til vor Viden om Rosings Karakter i dens typiske Træk og dens karakteristiske s. 113 Afskygninger bidrager Dagbogen paa en meget værdifuld Maade. Den giver umiddelbare Udtryk for hans Stolthed som for hans Naivitet, for hans Stædighed og Hovmod — som for hans forunderlige Renhed af Hjertet. Han reagerer som fribaaren Mand mod den megen Knælen i de katolske Lande, baade mod Bøndernes Knælen for Krucifikserne og den ceremonielle Knælen ved Hoffet i Versailles. At se Kvin der knæle er ham en direkte vederstyggelig Ting, og han føler Trang til at træde resolut til og hjælpe dem op igen. Rosing er modsat Preisler virkelig ridderlig mod Kvinder paa Diligencerejsen, uanset deres Alder og ikke blot som Preisler mod unge Kvinder af appetitvækkende Type. Hans Stolthed forbyder ham at bede om Fribilletter i Paris, skønt Molé har lovet dem gratis Adgang, men Molé har øjensynlig glemt det igen (Franskmænd siger saa meget for at være høflige) og ingen skal sige Rosing paa, at han tigger. Han har Ansvar for Kassen, men han køber Billetter —• og da Kassen begynder at løbe tom, lægger han ud af sin egen Lomme. Hans norske Hjerte banker af Glæde, naar han ser midt europæiske Fjeldlandskaber, der minder ham om Norge, og han føler naiv Stolthed, da der i Mineraliesamlingen i Paris ogsaa findes Erts fra Kongsberg. Men han er dansk Patriot

og hader fra gammel Tid („Du veed selv, hvordan vi Danske ere udanske, alt hvad der ikke er fremmed, duer ikke“) ¹⁾ al Slags dansk Jean de Franceri, og han afskyer at møde Danske i Udlandet, der taler nedladende om deres eget Fædre land. Selv føler han en ganske primitiv Glæde, naar han oprigtigt og af et ærligt Hjerte kan fremhæve hjemlige Fortjenester paa Udlandets Bekostning. Men han bliver uforbeholdent grebet af udenlandske Skønhedsindtryk i Natur eller Kunst; meget karakteristisk for hans person lige Smag som Kunstner i Godt og Ondt er hans Glæde over to Kristusbilleder af Carlo Dolce, denne den „følsomme“ Tids hypersentimentale Forløber blandt de italienske Renæssancemalere, som han ser paa Musæet i Mannheim, og hans koncentreret medfølende Beskrivelse af Sta tuen Den døende Galler, som han ser sammesteds, og som synes at være det eneste Skulpturværk paa Rejsen, der virkelig gør et dybt Indtryk paa ham. Han har en idéalistisk og opstemt Tro paa sin egen Kunststarts høje moralske Mission og giver denne Tro det mest pudsige Udtryk, da han fortæller om Kommandanten paa Hohenasperg, der lader sine Sol dater spille Komædie og derved mirakuløst forbedrer Moralen og Di sciplinen blandt de raa Børster paa den berygtede Fæstning; der ser man „hvad Nøtte Konsten kan have“! Hans sikre erfarne Kunstske s. 114 viser sig i Bedømmelsen af de Teaterforestillinger, han ser, hans moralske Kompleks i en vis dégout for Skuespillerinder, der glemmer at være Kvinder og Mødre. Han bedømmer Skuespillerinders Talent for trinsvis efter deres Blufærdighed, Huslighed og Jomfruelighed paa Scenen og reagerer skarpt, naar noget ufordelagtigt om deres Privatliv naar hans Øren. De tre danske Skuespillere, der kommer Teaterklikeerne i de tyske Byer paa saa nært Hold, hører jo megen Sladder, uundgaelig Sladder, de fyldes baade i Wien, Berlin og Hamborg med alle Teater verdenens typiske Rygter og evige Mistæneliggørelser af Menneskers Privatliv, og Rosing er ligesom en Anelse for villig til straks at tro alt, hvad han hører. Men Forholdene hjemme havde nu engang bevirket, at han i enhver Situation var tilbøjelig til at tro og vente sig det værste af Menneskenes Usselhed. Men den stedvise Barskhed og Mistænksomhed i hans Tone afløses dog ogsaa af og til af et gemytligt og umiddelbart Lune, som da han i Zweibrücken til Grænsevagten opgiver sit Navn og sin Stilling som — „Carl Kemp, Præst til Valby“!

Den store Teaterrejse

8

Friest udfolder hans Lune sig i Brevene til Konen, selv om disse Breve først og fremmest er kendetegnede gennem den grænseløse For elskelse, Hengivenhed og Kærlighed, de udstråler. For Rosing, en Mand med et kraftigt Sanseliv — Rahbek konstaterede i sin Wertheriades mest trængselsfyldte Dage bittert, at Olsen efter sit Ægteskab var sunket ned til at blive „et blot sandseligt Redskab“ ¹⁾ — har denne Rej se med dens frivilligt paalagte, heroiske Cølibat utvivlsomt været en haard Prøvelse, som han dog gennemgaar med oprejst Pande — omend til Tider under høje Jammerskrig. Af det intime Talesæt, den familiære Jargon mellem ham og Konen, faar man et meget rørende og sympatisk Indtryk. Hun synes i et Brev til ham at have skæmtet koket med hans Cølibat (hendes Mand er vel ikke gaaet hen og har ganske forloret sin Mandskraft), men han beroliger hende eftertrykke lig, idet han samtidig priser sig lykkelig at eje en Kone som hende, der udstråler „en guddommelig Kraft“, som virker selv saa langt, langt fra hende. Svigter paa noget Punkt hans kritiske Jugement er det da paa saadanne Punkter, hvor hans Kærlighed til Konen spiller ind. Han fore trækker, maaske nu og da uden at vide det, overalt Skuespillerinder af Mad. Rosings Type. I Roller, hun har spillet i København, kan de Frem mede aldrig hamle op med hende, og han siger det uforbeholdent, første Gang om Destouches' „Forøderen“, anden Gang om „Emilia Galotti“. Han nævner hendes Mesterpræstation som Grevinde Waltron, og da han i Prag vil rose Mad. Albrecht, Schillers Veninde, gør han det ved s. 115 i et Brev til Rahbek ganske naivt at sammenligne hende med sin Kone: „Bedre Actrice har ieg ikke seet i Tyskland. Havde hun min Hannas Noblesse, saa var hun i mine Tanker ligesaa sielden som min Kiælling“ ¹⁾. En anden ung Skuespillerinde i Prag vækker hans Sympati alene af den Grund, at hun er — blond. Man ser her et Eksempel paa det erotiske Moment i Kritiken, selv i en Fagmands Kunstbedømmelse. Den Jalousi, der var saa væsentlig en Part af hans egen Kærlighed („Kierlighed uden Jalousie er ingen Kierlighed“, skrev han i 1783 til Rahbek) ²⁾, hentyder han indirekte til, naar han lidt krænket om Tidens Komædierepertoire udtaler, at det jo efterhaanden er blevet beklagelig Skik at fremstille alle jaloux Mænd som Narre. Han lider ubeskrive ligt af Hjemlængsel paa hele Turen, modsat Preisler, der græd tørre Taarer ved Afrejsen fra København og langt mere ægte Taarer, da han den 15. Juli forlader Paris. Og Rosings Humør de forskellige Dage er aldeles betinget af, om han har faaet Brev hjemmefra, eller om det er længe siden, han har faaet det. Man vil kunne læse ud af Dagbogens Tonefald og Glosevalg, hvordan det er med hans Forbindelse med København. Helt galt er det, naar der undlader at komme Brev en Dag, han bestemt har ventet det. Han siger derom direkte: „Jeg er ikke for slige lange Næser. Jeg bliver saa trangbrystet af dem.“ - - -

Men — og her er vi ved et Hovedpunkt, en ganske afgørende Ting for Forstaaelsen af Dagbogens Tone — Rosing havde paa Rejsen endnu mere Grund til at være „trangbrystet“, end det umiddelbart fremgaar af, hvad han skriver. Til de teaterpolitiske Skyer, der hvilede over hele Pariserfærden, kommer ogsaa Skyer af en anden Art, som forbitrede Rosing Dagene og gjorde Rejsen til en Pine for ham; de er Undskyld ningen for og Forklaringen paa, at han lige fra første Færd uafsladelig stræber hjemefter og formelig, som f. Eks. i Dresden, glæder sig over at komme til en By, hvor der intet Teater er, og hvor de derfor ikke de høver at blive! Hans Dreng er blevet syg, har faaet Kighoste, og han frygter, han skal dø. Rosing havde faa Aar i Forvejen paa en enkelt Vinter mistet ikke færre end tre Børn af denne Sygdom, og nu har hans eneste Søn

faaet den. Hvert eneste Brev han sender, og hvert eneste Brev han faar, har til egentligste Indhold Problemet om Barnets Skæbne Kommer der ikke Brev, frygter han det værste; kommer der Brev, gruer han for, at man skjuler noget for ham og gennemlæser det atter og atter for mistænksomt at granske hvert Ord, hvert Tegn, hvert Tonefald. Til med er hans Kone naturligvis som sædvanlig gravid, og han er sjæleangst s. 116for, at Drengens mulige Død maaske skal skade ogsaa det ventede Barn. Rosing viser i Brevene til Konen ikke paa langt nær den Angst, han føler (han skriver selv til Rahbek: „Hvad gjør man, naar man er nød til at skjule sine Følelser for den, man ikke vilde bedrøve for al Verdens Guld“); men den mærkes af den opmærksomme Læser som en Dunken af et uroligt Pulsslag, en mærkbar Skælven mellem Linierne. Det er maaske overhovedet denne Teaterrejses dybeste psykologiske Interesse i Enkeltheder at efterspore, hvilke menneskelige Dramer, der hele Tiden udspilles mellem Brevenes og Dagbogens Linier. Mad. Rosing skal skaanes og hjælpes paa alle Maader. Og dog synes alle Magter at have sammensvoret sig om at forurolige og fortrædige den frugtsomme lige Kone, at gøre hende ængstelig, ja, dødsensangst, næsten fra første Dag, hendes Mand er rejst. Næppe er de tre Skuespillere kommet vel over Grænsen, før Rygterne om Krig mellem Danmark og Sverige ilde varslende — og med Grund — breder sig i Danmark og ude i Europa. I Fredensborg, hvor Mad. Rosing efter Sæsonens Slutning er flyttet ud, bor hun sammen med Jfr. Møller, hvis Selskab hun ikke bryder sig meget om, og hvis blotte Nærværelse virker foruroligende paa hendes Nervesystem og med en Halvsøster af Rosing, hvis norske Ligefremhed og Uslebenhed skaber yderligere Ufred i Huset. Tilmed er hun som sædvanlig økonomisk haardt spændt for og véd daarligt, hvordan hun skal klare Sommeren igennem. Da Hjemkomstdagen nærmer sig og det ovenikøbet glædeligt ser ud til, at Drengen skal komme over sin Syg dom, naar Rygtet hende om, at hendes Mand i Østrig er blevet taget til Soldat! Paa denne Baggrund — hvad Virkning dette nye Stød muligt kan faa paa hans frugtsommelige Kone — maa Rosings sanseløse Raseri over dette Rygte forstaaes.

8*

Alt har fra hans Side gaaet ud paa at berolige hende, derfor rum mer Brevene til hende heller ingen direkte Skildringer af hans person lige næststørste Fortrædelighed, Ufredssituationen overfor Preisler og Saabye, men i Brevene til Rahbek udtrykker han sig uforbeholdent herom. Han skriver for Eksempel allerede 15. Juni: „Preisler og ieg har adskillige Gange paa Chapitre om S: og W: og alt hvad der kan høre til væred op og skiænds, men det er dog altid faldt ud til min Fordeel og hans Skam. Dette bliver ganske imellem os, for ieg vilde ikke have at nogen Mennisker skal erfare det af mig, og min Kone maae du heller ikke sige noget derom, for det vilde gjøre hende ont, og ieg har desuden skreved hende til, at vi leve som Søkende sammen 1).

s. 117Rahbek røbede heller aldrig, end ikke med et Ord i sine Erindringer, hvilke dybe Uoverensstemmelser, saavel aabenlyse som blot i Mentali teten, der i Virkeligheden havde præget hele den store Teaterrejse. Og Preisler fortalte i sin Journal naturligvis intet derom — tværtimod, i et Brev til Warnstedt (endda lige efter at han og Rosing har haft et for Preisler meget pinligt Sammenstød) udbryder han uskyldigt: „Himlen skee Tak! Vi leve eenige, uden Rangstriid eller Fortrinssyge“ 1). Preisler erindrer sig, at Direktionen udtrykkelig har paalagt de tre „Sam drægtighed“, og han er ikke den Mand, der vil beskyldes for Ulydig hed mod sine Foresatte! Der er af den Grund maaske intet at sige til, at vore Teaterhistorikere før nu ikke synes at have haft fjerneste Anelse om eller fjerneste Fornemmelse af den spændte Dramatik bag Teater rejsen. Edvard Brandes skrev i sit Essay om Preisler kort og kompens diøst som udtømmende Karakteristik af Rejsen: „De tre morede sig fortrinligt og saa sig godt om.“ Hos P. Hansen er det blevet til som Hovedindtrykket af Rejsen, at „de tre Rejsefæller have tilbragt en de hagelig Tid sammen“. Og hos en Skønaand som Knud Bokkenheuser er i Bogen „Kongelig Majestæts Acteurs“ Temaet som fri Digtning slutte lig blevet udarbejdet som følger: „Den lette og flagrende Preisler, der som Bien sugede sin Honning af alle de Blomster, han fandt paa sin Vej, kunde næppe kollidere med den stemningstunge, lidt melankolske Rosing — og den joviale og tørre Saabye var i alt Fald altid Mand for ved et stille forløsende Ord (!) at bringe Latteren frem, naar en Sky syntes at ville formørke Venskabet Himmel.“ Paa den Maade bliver Teaterhistorie i Rødlis og med Guirlander og Lampetter til. Sandheden om Teaterrejsen og det indbyrdes Forhold mellem de tre Ordensbrodre var, som man vil have forstaaet, en anden. I et Brev til Rahbek af 13. August fra Wien fortæller Rosing om de to „forbandede Mennisker“ og siger kort og godt: „Naar vi kommer hjem er vi saa langt fra hinanden, at vi ikke [mere] kan komme sammen.“

Rosing beder indtrængende Rahbek forhindre, at der bliver fælles Modtagelse i Roskilde eller København ved Ankomsten. Han er ikke i Humør til at se Teatermennesker, „det hele Slæng“ — og høre paa, hvad de vil sige, antyde eller spørge om: „leg troer ieg sloeg dem i Mund og Næse, enten det saa var Mand eller Qvinde“ 2). Han vil møde sin Kone alene i Hjemmet i Pilestræde 11 sammen med Rahbek — og saadan skete det. Rahbek skriver i sine Erindringer: „Det vil aldrig gaae s. 118mig af Minde, hvorledes Madam Rosing, da hun hørte ham paa Trappen, greb sin virkelig af Dødens Strube udrevne, to Aars gamle Dreng, fløi med ham sin Mand imøde og sagde: „Der har du din Dreng, tak Gud for ham“ 1).

Rosing vendte hjem, ikke som et andet Menneske, men givet som en Kunstner med større Modenhed og Erfaring, end da han rejste ud. Dag bogens af og til noget knappe Tone kan ikke skjule, at han har lært meget, og man kan trygt gaa ud fra, at det, han har lært, dybt har præ get ham og har haft sin Hovedandel i

den Udvikling, han i de kommende Aar gennemgik. Fremmede Skuespillere, Schröder, Iffland, Vanhove. Chenard, sikkert ogsaa Michu, har paavirket hans Spillemaade — andre Skuespillere, Molé, Fleck, St. Fall, har været ham Eksempler i hans eget „Fag“ paa, hvilken Vej han ikke vilde gaa. Han har mistet en Del af sin første Ungdoms trodsige Fordomme, men er samtidig blevet de styrket i sin idéalistiske Tro, den samme Tro han som gammel udtrykte i Slutnoten til „Om Declamationen“, paa hvad dansk Teater kan naa, naar det engang opgiver sin „Uselvstændighed“ og ikke blindt hengiver sig til hverken Gallomanie, Theutomanie endsige Anglomanie (Schwarz havde i 1793 gjort en Rejse til England og synes endogsaa at have optraadt der) — men arbejder selvstændigt, og det vil igen sige nationalt. Naar Rosing i 1809 kunde udtrykke som sin kunstneriske Trossætning, at „vor nationale Smag, Maneer, eller man kalde det hvad man vil, lig ger imellem den franske og tyske, og jeg troer nærmere Naturen end disse“, og at den vil kunne føre os meget vidt, hvis vi engang opnaaede den Selvstændighed „at agte os selv som vi bør, uden derfor at miskiende fremmed Værd og Talent“ — er der ikke Tvivl om, at det først og frem mest er Erfaringerne fra Teaterreisen, der har underbygget denne Tro hos ham og giver hans Udtalelse derom autoritativ Vægt og Myndighed. Foruden de mangfoldige fagligdramaturgiske Enkeltiagttagelser, uvur derlige i en Teatermands daglige Arbejde, er dette Synspunkt Rosings værdifulde Hovedudbytte af den store Teaterrejse.

Selve Rejsen sluttede med en Dobbeltsituation den sidste Aften i Ham borg, der i vore Øjne med næsten epigramatisk Tydelighed indfanger Tidsalderens typiske moralske Ledemotiv for Teatrets Folk, Striden mellem Kunst og Virkelighed, mellem Borgerdyd og Kunstnerletsindighed — paa en baade pudsig og betegnende Maade. Rosing opbygges som ved en Kirkegang af Schröders mageløse Spil som den smaaborgerlige Ægtemand s. 119Hr. Ehrlich i Florians-Anton Walls Rørestykke „Det gode Ægte skab“. I Schröders Spil er alt det naaet og fuldkommengjort, som Rosing drømte om, naar han tænkte paa Skuepladsens høje moralske Mission. Efter Forestillingen i Samværet med Libertineren Zuccarini og Ægteparret Eule faar han et grelt og for ham oprørende Indtryk af, paa hvilket lavt moralsk Niveau Teaterkunstens „Præster“ og „Præstinder“ ikke desto mindre vedvarende lever deres Liv. Og Misforholdet mellem disse to Oplevelser er det svært for ham at forsone sig med.

Hvis vi af og til i Dagbogens Forløb kan fristes til at blive en Anelse irriteret over Rosings ihærdige Dydsdeklamationer, der i Nutidsøjne kunde tage sig ud som Skinhellighed, maa vi atter i Erindringen fast holde, hvordan Tiden var, hvordan Moden var, og hvem Manden er, som taler. Rosing er Skuespilleren, der som et Særsyn i Tidens Teaterhistorie virkelig har prøvet at efterleve det Idéal, Rahbek i sine „Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn“ opstillede som den første Fordring til en Scenekunstner, Kravet: Veer dydig. Han er Repræsentant for den mærkelige Brydningstid, hvor paa éngang Skuespillerne først gjorde Krav paa at kaldes Kunstnere, og Kunstnerne paa at blive regnet for gode Borgere. Kunsten var Rosings ene store Idéal, hans andet var — Familielivets Hellighed. Det er ikke for intet, han i Paris noterer sig den Indskrift paa Ludvig den XIII's Statue, der i hans Fortolkning kommer til at lyde saaledes, omtrent som et personligt Valgsprog: Hvo, som ingen Dyd har, har intet Mod.

Rosing beviste gennem sin Dagbog, men ogsaa gennem sit Liv og sin Kunst, at han havde det Mod. s. 120

s. 121 Michael Rosings Dagbog og Breve

s. 122 FEM PUNKTER TIL VEJLEDNING FOR LÆSEREN

- 1) Rosing anvender Tegnet |: |:|, hvor man i vore Dage vilde anvende almindelig Parenthes.
- 2) De firkantede Parentheser |] er Udgiverens og bruges til Indføjelse af Bogstaver, Stavelser eller hele Ord, som Rosing maa antages i Hastværket. at have sløffet eller glemt.
- 3) I nogle faa Tilfælde har Udgiveren for Forstaaelsens Skyld i Parenthes anbragt en kommenterende Meningsrettelse efter et særlig kuriøst eller dunkelt Rosingsk Udtryk. Rettelsen er da undtagelsesvis sat med mo derne Typer for at det skal være helt klart, at Rettelsen ikke er Rosings, med andre Ord at det ikke er ham selv, der ved en senere Gen nemlæsning er kommet paa bedre Tanker.
- 4) Det hænder, at Rosing staver det samme Ord paa indtil fire forskellige Maader, ja enkelte iøjnefaldende Ord kan indenfor samme Sætning, i hvert Fald samme Sammenhæng, forekomme med paafaldende Divergenser (Dyrehave-Dyrehauge, Festning-Fæstning, Fyrstinde-Førstinde, Nøtte-Nytte, Dale-Dahle, Deliganse-Diligence-Deligence-Diligance, Gevær-Gevæhr, ja endog Gevhær etc.). Da Princippet har været, med enkelte Undtagelser over for Titler, Stednavne og Personnavne (se Fortalen) nøje at bevare Rosings originale Ortografi, der kan være lærerig baade i sproglig og psykologisk Henseende, er disse paafaldende Inkonsekvenser bevaret.
- 5) I næsten alle Tilfælde er Tallene fra 1 til 492 (∴: Henvisningerne til det udførlige Noteapparat bag i Bogen) anbragt i Teksten første Gang et Personnavn, en Skuespiltitel, et Stednavn, et Begreb eller en Loka litet forekommer og kræver en Kommentering. Nogle ganske faa Ste der, hvor det skønnedes tvingende nødvendigt, findes Tallet dog gen taget i en senere Sammenhæng udenfor den ellers regelmæssigt fremad skridende Numerering. Hvis Noternes Numerering alligevel i Enkelt tilfælde ikke falder sammen med

Læsernes aktuelle Krav om en Oplysning henvises til Navneregisteret, der dækker saavel Indledningen som Teksten og Noterne og derfor i de fleste Tilfælde vil anvise en direkte Vej til en Kommentering.

s. 123

Siælland: 3die Maj: 1788.

Fra Roeskilde kommer man til Ringstæd, Imellem Ringstæd og Slagelse tætved Sorøe, er et Bedestæd, værd at lægge Merke til ! : Kребsekroen : I der ligger overmaade behagelig ved Sorøe Søe og Skov. Man bliver overmaade got beværtet, der staaer altid et serveret Bord, naar man end kommer. Men saa kommer man til Corsæer, den elendigste Bye, man vil see, og en meget maadelig Beværtning; den agende Postes Passagerer maa altid bie til den ridende Post kommer, sørend de kan komme over Bældet, han er der Kl: 11 pr: og saasart han kommer, maae man pakke sig enten man har saaed noget eller ey, det veed Værtinden og snyder altid hendes giæster sor den 3die Ret, som man sra asierne og agurkerne vændtede, men Betalning tager hun ligefuldt. Der er en Fæstning, saae Gud sig maae forbarne og al det, vi saae af Besætningen, var Halte og Krøblinger, en Skomagerdreng havde jaget dem bort med sin Spandrem, det var det latterligste, man kan see i Verden.

s. 123

Fyen d: 4de Maj:

d: 5te Maj:

Nyeborg i Fyen er en meget god Fæstning, og overmaade behagelig Bye. Det Slot, hvor C: 2den blev opdraget, er nu magazin; ieg saae Balconen, hvor Abekatten havde krøbet oppaa 1). Deres Kirke ligner vores Nicolaj; men meget mindre. Raadstuen er meget stor og smuk, maaskee for stor for saa liden Bye. Derfra til Odensee er en overmaade behagelig Vey, man reyser igiennem blomstrende Marker og de frugtbareste Agre, Herregaarde saa tygt, hvor man vænder Øyet, seer man een; paa Agrene kan man see Bondens Vindskibelighed, de stoede, som de vare andlagte af en Gartner, deres Fliid bliver ogsaa rigelig betønnet, alting paa Marken stoed, som de havde havdt Sommer 14 Dage s. 124og længere førend vi. I Odensee kom vi Kl: 7½ om Aftenen, det er en smuk Bye, det loed som der var meget Liv og Mundterhed, og kiøbenhavnsk Støp; Fruentimmerne noget moderne, og Mandfolkene poda griske | : ieg slutter fra Postmesteren : | Posthuset ligger meget smukt og har Udsigt til 3 Gader; ligger lige for den, man kommer ind af, og er Hiørnehuus for 2de andre. Vi besaae den meget smuke, store og simple Kirke St: Knud, nu er den alt det, men for at den ikke skal være det længer, saa skal den nu males og forgyldes etc: etc: Over og omkring Altret staaer de oldenborgske Kongers og Droningers Navne fra ④ , vændtelig fordi han har ladet den fuldkommen sætte i Stand. En Kiøbmand der i Byen, har for nogle Aar siden givet 10000 Rd til det Taarn, den nu har. Kl: 9½ reyste vi derfra, og da det var mørkt, kunde ieg ikke see noget af Landets øvrige Behageligheder. Vi vare 2de Stædcr inde under Veys, og drak os lit Æggesøbe, for at kunde modstaae Natte Kulri den, men fandt ellers intet merkeligt. Om Morgenen d. 5te kom vi til Assens Kl: 4½ drak Caffee, og fandt Byen mindre end de 2de andre i Fyen, men der skal være bedre Omgang end i de andre 2de, sagde Pofftører Hansen os. Kl: 8te toeg vi derfra over det lille Belt, og var 3½ Timer derom. Kl: 11½ kom vi til Aaresund, i Holsten, det skiønneste land af Verden; Postmesteren syntes at være lit nysgiærrig, og viis i Statssager, han spurgte i et Væk, og drog hvist store og betydelige Slutninger af mine Svar som |: Himlen veed hvorfor :| syntes noget dybsindige. Fra Aaresund, kom vi, efter den behageligste Tour, og skiønnefte Situationer til Hadersleb Kl. 3½, en meget smuk Bye, smukere end vi har dem i Siælland; en styg Ting er det rigtignok, at det første man seer naar man kommer op paa Torvet, er Kagen og en Mand med et Riis i Haanden oven paa den, som truer fælt af Folk. Her talde ieg med Lieut: Harboe som boer der, og Jessen, som kom just tilreysende fra Altona, just som vi var steget af 2). Postgaarden der, som overalt i Holsten, er meget smuk og beqvem for fremmede, men dyr i Beværtning. Opvartersken var meget smuk, som alle holstenste Piger er. Husene er gotisk[e] og gammeldags, men meget store og beqvemme. Der var en Anstalt mod Overhæng af Tiggere, som ieg ingenstæds har fundet. Saasart Postvognen holdt, begyndte Tiggerne strax at snige sig frem, men paa Øjeblikket var der en Foget ved Haand i blaat Liberie, som strax gjorde Gaden ryddelig, og man saae ikke een siden.

s. 125

Holsten, d: 5te Maj: —

d: 6te Maj:

d: 7de Mai:

..... Fra Hadersleb reyste vi Kl: 5, og kom til Appenrade Kl: 11, saavit ieg kunde skimte i Mørke, ogsaa en temmelig smuk Bye, med ligesaadanne Bygninger, som i Hadersleb. Postgaarden er ftoer og beqvem; Postmesteren var syg, og kunde ikke skrække hverken Alderdom eller Svaghed fra sig med alle sine deylige Gevhærer, Pistoler og Sabler | : her var det at Saabye glemte sin Hirsfænger :| 3), vi spiste der til Aftens, og

Kl: 12½ sabte vi os til Vogns og kom til Flendsborg Kl: 6 om Morgenen d: 6te. Yndigere Situationer og behageligere Engne, end dem, Flendsborg ligger i, har ieg hidtil ikke seet paa min Reyse, og Byen selv som ligger i en Dahl, omgivet af Vand paa den ene Side, og [de] srugtbareste Bakker og Engne paa den anden, en gammel majestætisk, stolt Bye, store faste Bygninger, alle Husene saa lyse og rummelige, store prægtige Vandspring i Gaderne, og Indbyggerne saa ubeskrivelig driftige, det mindste Barn havde en nyttig Beskiestigelse sor, og ieg saae ikke uden een Tigger, og den var jeg vis paa kunde ikke, men vilde gerne arbeyde, og ieg gav ham min Skierv. Jeg havde sor kort Tiid til at lære den nøyere at kiende, for vi skulde, og vilde til Hamborg den anden Aften. Kl: 1 om Middagen kom vi til Slesvig, Byen er meget smuk; Bygninger, men af en anden og nyere Smag, end de andre holstenske Byer. Dens Længde er ½ Miil, bestaaer af een uendelig lang Gade. Slottet Gottorp er en Fæstning, og har nogen Lighed med Fredrichsborgs Slot og Engne, ieg gik det rundt for at have den Glæde at see Louise 4), men fik hende ikke at see! Postgaarden er meget smuk og stoer, men Beværtningen elendig og kostbar. Den gaard, som Haxthausen loed bygge der 5), og ligger paa høyre Haand, naar man tager fra Postgaarden og reyfer videre, er meget stoer og prægtig, og beboes nu af Jægermester og Kammerherre |: forrige favorit : | Warensted 6). Naar man kører derfra forbi Slottet, ligger der et Palais paa høyre Haand, som er meget stort og smukt, det har hørdt Pr: Ferdinand til, men nu har Pr: Carl købdet det 7). Naar man kommer ind paa Slotsgaarden, ligger Comedie-Huset paa venstre Haand, men vi fik ikke Tiid til at see os meere om 8) — vi kjørde kun den halve Bye igiennem, da vi kjørde bort, for Postgaarden ligger midt i Byen, men ieg syntes dog den var uendelig, meget smuk og levende, og havde smukke Fruentimmer. Kl: 4½ vare vi i Stenten Mølle, som ligger meget romantisk, midt inde i en behagelig Skov, Møllen strax ved Huuset, som drives af en liden Elv, s. 126som flyder tæt forbi Huuset; Folkene var overmande artige, haver 2de voxne Døttre med megen Opdragelse, og skjønt de kun er Bønderpiger, spiller de dog meget got Claveer, og forstaar Sprog. Kl: 7 om Aftenen vare vi i Rensborg, den skønneste Fæstning, og tillige den stærkeste ieg har seet, men en styg Bye, |: at sige [den] gamel Bye |: den nye Bye er, saavit ieg kunde see i Mørke, da vi toeg bort, meget smuk. Blandt andet mærkværdigt, saae ieg det Huns, hvor den gamle herlige Mand |: det Lov har han overalt i Holsten |: Oldingen Struensee boer, ieg blev kold over mit hele Legeme og saae siden ikke efter noget meere 9). Uden for Rensborg havde vi nær vældet, men vi kom os snart af vores Skræk igien, og da vi havde faaet Vognen op kjørde vi viidere og Kl: 2 om Morgenen d : 7de var vi i Stationen Remels, hvor ieg, imidlertid vi biede paa Heste, glædede mig ved at høre Nattergalen, som er der i Mængde |: P: og S: sover : | der drak vi Theevand, og efter 1½ Times Ophold reyste vi viidere. Kl: 7 ½ vare vi i Hovedstaden i Marsken: lehoe, at komme ned af den Bakke og see over hele Marsken, og Byen i Dahlen, see alle de Gaarde, spredte ad omkring imellem de skønneste Agre som stoed over ½ Alen høy, saa reen og jevn ! Man kan ikke i det Øjeblik lade være at beundre, og tilbede Skaberen, og elske Dyrkeren af et saa herligt Land! — Her drak vi Caffee, og strax derpaa reyste videre, forbi Bøndergaarde, som saae ud som smaa Herregaarde, ved deres Huuse havde de vel dyrkede Haver, og deres Marker ligger ligeuden for deres Vinduer. Veyen er meget tung og sandet, og vi kom, efter at have kjørdt igiennem nogle Bøndedyer, der saae langt større ud, end ogsaa meget smukkere, end Siælends smukkeste Kiøbstæder, til Elmshorn Kl: 1: Den Bye kaldes kun en Flæk, men i mine Øyne er det en temmelig ftoer Kiøbstæd, og ret deylig — Postgaarden ligger lige over for Kirken, er temmelig gammel, og uanseelig; Postmesterens Datterer en lille snaksom Ting, men ikke kiøn, vittig, og hurtig i sin Opvartning, og vores kv: Pr[eisler] havde vel Ret, da han sagde: den Pige kunde man bruge til hvad det skal være. Man spiser ganske got der, og det var ikke for dyrt. Derfra hastede vi til Pinneberg ogsaa efter deres Sprog en Flekke, og efter mit en meget smuk lille Kiøbstæd. Den ligger meget got at see til. Har en smuk Postgaard, og imidlertid vi der biede paa friske Heste og Vogne, og drak Caffee, kom den agende Post fra Hamborg; Kl: 5 : kom vores Vogne, og da der var læsset paa blev Kl: 5½ og vi kjørde viidere; Kl: 6½ vare vi i Langstæde Kroe ½ Miil fra Altona, hvor vi holdt for at lade Hestene puste; et Øjeblik førend vi kom der til, havde en Postkarl styrtet sig i en Brønd, og druknet sig, der s. 127blev ingen Anstalter giordt til at faae [ham] til Liiv igien, endskjønt han strax blev taget op af Vandet. Kl: 7 vare vi i Altona, en overmande smuk Bye, brede Gader, men meget bakket; Comedie-Huuset, indrettet efter det hamborgske, men smukkere at see til, ligger ligefor Enden af Palmalje, en meget smuk Promenade 10), hvorfra der er den herligste Udsigt over Elven ind i det hanoverske. Comediehunset bruges ikke, uden ved siældne forefaldne høytidelige Leyligheder 11); — Endelig kom vi da ind i Hamborg. At sige ieg blev glad ved at see saa mange Rønner, og smalle Gader, ureene og bakkede, det var en usandhed, men derimod morede det mig meget, at see Indbyggernes Dristighed, og det Liiv der er i en frie Handels-Stad. Efter at have giordt alting klart paa Posthuuset, fulgte vi Lidsensbroderens Anviisning 12), der havde bestilt Værelse for os in der schwaren Adler hvor vi uden at blive flaaet, bleve overmaade got beværtede. Vi kom for silde Onsdag Aften til at see Comedie, og maatte sætte den Fornøyelse op til næste Aften, som gjorde mig meget out, da [de] just om Onsdagen havde havdt Fiescho 13); Men loed derfor ikke Tiiden falde os lang, og siden hverken Repsen, eller Nattevaagen havde slidt paa os, spaserede vi endnu samme Aften omkring i Byen, og saae mange store, smukke beqvemt indrettede, men gammeldags Huufe. Vi besøgte ogsaa Jfr. Stien [Jungfernstieg] som er den smukkeste Promenade i Hamborg, siden de da ikke har Andre end den og Volden, men der mødte os ingen Eventyr.

s. 127

Hamborg, d: 8de Maj: 88.

Dagen efter d. 8:de besaae vi St: Michaeli Kirke, og Taarn, den smukkeste Kirke ieg endnu har seet. Over

Orglet sidder den Mands Portrait, som gav 150000 wexl: til dettes Forfærdigelse; Siden besaae vi Byen, saa meget som vor Tiid og Kræster tillod det; vi gik op paa Volden, efter at have været i Altona om Eftermiddagen og seet os om der med, og derfra paa Comedien.

s. 127

Brev I.

Hamborg den 8de Mai 1788.

Beste allerkiæreste gode Kielling! Nu først kan ieg skrive dig et ordentlig fornuftig Brev til, og da ieg veed, at du vil flyve Brevet over, for at see om ieg ikke feyler noget, saa vil ieg strax begynde med at sige dig, at ieg er saa frisk, som en Fisk, at uagtet den fæle Maade at reyse paa, ikke at sove om Natten, som i de første par Nætter faldt mig saare tungt, dog befinder mig nu, som om ieg aldrig havde vaaget, eller som om ieg bavde giordt en Tour til vort s. 128kiære Fredensborg; ieg svær dig ved Gud beste Engel! at det er sandt, hvad ieg siger! altsaa maae du fra den Kant være roelig, gid du saaledes kunde beroelige mig! Men uagtet ieg feyler hverken Sundhed, eller Penge, saa feyler ieg dog i Grunden Alt, dig og mine Smaa — den almægtige Gud bevare jer og give mig jer sund og frisk igjen ! I Gaar da ieg kom til Altona, holdt ieg eet Øyeblik uden for Postførerens Huus, imedens han sprang ind og hilste paa sin Kone, saasart Vognen holdt, kom der strax tre velsignede Smaa og faldt Faderen om Halsen; ieg vændte mig om og græd, han havde dog ikke været mer end 8te Dage fra dem, og ieg — forlad mig beste Kone! at ieg bryder denne Tone og gaaer over i en anden, det er næppe got for nogen af os, altsaa til min Reysebeskrivelse: om min Reyse til Roeskilde vil ieg intet sige dig, du veed ieg elskede ikke Sælskabet 14), men siden blev den bedre; at beskrive dig alle smaae Ting vilde blive dig grumme kiedsommeligt at læse, men naar ieg siger dig, at alting gik, som om det var bestilt for os, at intet ubehageligt paa den heele Reyse mødte os, at intet uden Tanke om dig og mine Smaa foruroligede mig, og foruroliger mig endnu, da min gode, eyegode Tøs kan du dog begribe, hvor liden Glæde, ieg har af alt dette Væsen. — Den første Nat gik hen uden at sove det allermindste, for ieg var angst for at falde af, men om Morgenen derpaa, Søndag Morgen, kom vi til Corsøer Kl: 6 og der sov ieg henved tre Timmer, indtil Posten kom, og saa afsted ombord; over det stoere Belt var ieg ikke mere end 1½ Timmer om at seyle, og siden blev Reysen alt meer og meer moersom. Over det lille Belt var vi 4 Timer om, og saa kom vi i Holsten, som er det deyligste Land, man vil see. Byerne i Holsten ere ganske anderledes end vores Kiøbstæder i Siælland, og Folkene saa muntre, saa flittige, kort der er ingen Ligning imellem Siølands Bønder og de holstenske. Begynder du nu alt at laste vort eget, vil du vel sige, ney, min Gris, Gud bevare mig fra at sige dette til andre end dig, og du veed jo, hvordan ieg selv tænker om det, dette er ogsaa kun om Bonden. Mine Reysekammerater føye sig meget got efter mig, der er ikke et halv Ord skiftet imellem os endnu, og som det lader, kan ieg nok ogsaa være sikker derfor for Eftertiden. Preisler er slet ikke i sit Ess her i Hamborg af Frygt for Creditorer, ieg vilde i Dag havdt ham med paa Børsen, men han turde ikke, vi har ogsaa maatte skyed adskillige Gader, men ieg troer dog, det i Grunden ingen Nød har med ham 15) — Saabye er saare træt, forresten gir han sig ikke meget ud endnu, og det lader som han ønskede at see paa mine Øyne, hvad ieg ville. Han beder dig hilse og takke for Tvebakkerne, det kom os tilpas over Beltet. — Jeg har været hos Schröder, men han stoed mig slet ikke an, han entretinerte mig i sin Hauge uden at byde mig ind, uden engang at byde mig sidde paa en Bænk, men du kan troe mig, ieg blev ham intet skyldig fra Stolthedens Side, ieg faaer ham ikke at see denne Gang, men i Aften skal ieg see den store Zuccarini, og den unge Reinecke 16), og da mer derom. — Hamborg er en meget stor, vildsom og styg Bye, alle Mandfolk ere Kiøbmænd, alle Fruentimmer derimod synes meget tækkelige, de første ere butte og stive som Hr: Schröder, der uden Tvivl giver Tonen an, de andre meget geskieftige, pyntelige, og høflige; det synes nok forunderlig, at ieg fra i gaar aftes Kl: 7 til i Dag Kl: 4 har lærdt alting saa nøye, men ieg har været omkring med mine Breve, ieg har spist ved det offentlige Bord 17), og rændt fra i Morges Kl. 8te s. 129og sees næsten alt hvad her er at see Nu paa Comedien og derefter mere. — Der har Leg da været, og uagtet den stoere Schröder ikke spildte, morede ieg mig dog meget got; det første Stykke var Aftvungen Samtykke, som vi saa tit har seedt paa hos os 18), det var altsaa ikke nyt for mig, som du kan begribe, men Spillet var Nyt, meget Nyt, Thessens Rolle havde Langerhans, men havde intet tilfældes med Th: uden det, at han ikke vidste sin Rolle saa aldeles, det har de været begge lige gode om at vise, men forresten var Langerhans bedre, dog kan Du troe mig, det var intet Vidunder, som de forreyste har skreget ham ud for 19). Arendsens Rolle spildte en hvis Hr: LöhrS ganske uforlignelig, det var ikke mere den samme Rolle, det Lune, det Spil, den Ild i hans Vrede mod hans Søn, og mod dem, som vil megle for ham, var saa fuldkommen rigtig. Jeg har aldrig seet nogen gammel Mand spilles bedre 20), ieg kan ikke beskrive dig, hvorledes den Scene imellem ham og Lisette gik, hvor han vil udforske hende, om hendes Frøkens Hierte og Tænkemaade. Det var hans Kone han spildte med 21), hun var Lisette; ieg har all Ærbødighed for Mad: G: som spiller den hos os, men ieg forstkker dig, hun er ikke Vand mod Mad: Löhrs i de Roller, det er den første franske Lisette ieg har seet, Mad: Walter kunde ikke engang have spildt den saa got, med en Vittighed og Vivacité, som er næsten uefterlignelig 22). Clarice spildte en hvis Mad : Eule 23), en Mellemting imellem Astrup og Galiottis Tøs, ieg husker ikke mer, hvad hun heder, nu traf ieg det. Fredelund, monoton til det yderste, som Aft: laandte Følelser, som Fred: 24) naar hun skulde græde, loe hun, endogsaa da hun besvime, loe hun, og da Lisette førbie hende ud for at tage frist Luft, skulde du have seet en Gang, ikke som af et Menniske, der var afmægtig, med Skrit faste som en Livvagts Karls, kneysende som Stuart Semiramis, kort, som en der gik ganske ud af sin Rolle, som en gal med et Ord 25). Det skal være deres beste, ogsaa deres eeneste

Elskerinde her, og stakkels de! Elsbergs Rolle 26) spildte den unge Reinecke, et Menneske, der ligner meget den Qvist, som for 2 a 3 Aar siden debuterede i Azor 27), en kiøn ung Fyr, med en sortreffelig Talestemme, et got Ansigt, og ikke ilde skabdt, har de fortreffeligfte Anlæg, og kan blive, dersom Schröder vil tage sig af [ham], og ikke forsømme ham, den beste Elsker, de har her; ieg kan vel ikke lide af ham, at han gik til Schröder, da han uden Tvivl har vidst, at han og hans Fader ikke stoed paa den beste Foed sammen, dog, hvad gaaer det mig an 28)? Ja, min gode Hanna! du kiender jo nok min Tænkemaade! den er lidt egen. Det andet Stykke var Fernando og Nicolette, eller Kierlighed vinder Seyer, et Syngestykke med Grétrys Musik til, der sang den omtaldte stoere Tenorist i som Fernando, han har en fortreffelig Stemme, og meget god Smag, men den Musik var ikke skabdt til at lade sig høre i. Hr Ambrosch maae altsaa bie, eller du rettere sagdt, paa min endelige Dom over ham til ieg kommer tilbage fra min stoere Reyse 29). — Nicolette spildte Mad: Langerhans 30) ganske forbandet Morthorst havde ved Siden af hende været en Møller i Sang og en Olsen i Spill 31), det var det mest diævleblændte, ieg baade havde seet og hørdt, man sagde, det var af Ondskab mod Jfr. Brandes, siden Rollen var dennes, og hun var bleven nødt til at spille den, fordi Brandes er syg 32), men det være, hvad det være vil, saa var det afskyeligt giordt af hende, og utilgiveligt af en Direc-teur, at tillade det, du kan ikke forestille dig noget mere beftialsk — Hermans s. 130 Fader var Hr (Eule, den herligste Basstemme man kan tænke sig, men ogsaa den maadeligste Acteur man kan see for sine Øyne 33) — de øvrige var af saa liden Betydenhed, at de ikke engang er værd at nævne, Hr: Zuccarini havde intet meget at gjøre, men det syntes dog han gjorde mindre end han burde, han var Nicolettes Fader, og han var sin Datter værdig; Men saadane Dekorationer har ieg aldrig seet Mage til, de henrykker en ganske og aldeles, Bruuns' Dekorationer falde saa bart, faa bart, ieg har seet en Skov, og en Landsbye med et gammelt Slot i Baggrunden, disse 2 Dekorationer lader sig ikke begribe, ieg beundrede dem og føeldte vores stoere Mangel deri hos os 34). — Preisler, imellem os sagdt, er ligesaa bekiendt her, som Randershansker, men desværre ikke fra den gode Side, han gjorde mig ordentlig forlægen i Aften i Comedien, da alles Øyne vogtede saa stærk paa ham i Parteret, maatte ieg lade ham tage sig en loge billet for at undgaae dem der, men Fanden førte dem op til ham der ogsaa, imedens Saabye og ieg sad i Parteret, Cains Mærke følger og forraader over alt, ieg ønsker kun ieg havde ham vel ude af Hamborg igien, han sagde mig nok, de havde været meget høflige [øg] venskabelige mod ham, og slet ikke taldt til ham om deres Mellemværende, men ieg troer dog ikke Freden, førend ieg er paa hinside Elven med ham — i Morgen skal ieg paa Posthuuset og aflevere dette, og skrive os ind til den franste Post, og paa Løverdag afstæd igien, saa kommer ieg saa meget længer fra dig endnu, faaer saa meget siældnere at høre fra dig — Hanna min gode Hanna! ieg er saa beklemt, saa angst for dig — o Gud! O Gud bevare og beskytte dig for mig! Aldrig i Evighed aldrig, om saa 10 Direktioner besaldte det, skal ieg vove mig saa langdt fra dig mer, aldrig fra dig, naar ieg først igien er hos dig! hos dig, hos mine Smaa, lykkelig mellem det kiereste ieg har i Verden, hvad vil ieg Daare meer! Men det var heller ikke mig, der vilde denne Reyse, dog — lev nu vel! skriv mig til til Paris; o gid det Brev ieg hændter i Morgen, maae sige mig du er frisk, og stge mig Sandhed! hils min Søster 35) alle mine kiere Smaa fra deres ømme Fader — hils din Søster 36), Rahbek og alle mine Venner fra mig. Og du Engel! dig anbefaler ieg i Guds almægtige beskyttende Haand! evig evig din egen Rosing —.

Den store Teaterrejse

9

P: S: Jeg har brækket dette igien da ieg fik dit velsignede Brev, tak, tusinde Tak beste Engel for all din Kierlighed! Gud! hvor var ieg angst forat gaae paa Posthuuset, og nu — ieg kan ikke beskrive dig min inderlige Glæde, hils alle mine Smaa! Jeg [har] grædt de sødeste Taarer ved dit kiere Brev; Gud velsigne dig beste! du maae for alting ikke lade Møller faae noget af min Musik, du maae søge Udflugter, thi ieg har aldrig lovd hende en Node 37) —. Levvel! og Gud velsigne dig og fer alle! Hils min Søster, og forsikker hende om at ieg er fuldkommen frisk! hils Steen, Thaarup og Kierulff og Cold 38) og alle som spørger efter mig! Gud velsigne dig og bevare fer alle til vi sees igien! !

d: 9de Maj:

..... Dagen efter indvexlede ieg vore Penge efter Anviisning fra Pope de Chapeaurouge & Comp. : 39) hos Vexelererne Stresow, som betaldte dem ud i Louisdorer, hollandske ducater og hanoveransk Sølvmyudt. for mig s. 131 selv vexlede ieg mine danske ducater, 50, mod louisdorer, bestilte i Harburgerkielder de 3de sørste Pladser i den lukte Postvogn, besaae Børsen, Raadhuset, og et Par Torve, som vare være end Amager og Kultorved tilsammen, naar de er meest beskit, skrev til Kbhvn. bragte Brevene selv paa Posthuuset og saaledes endte denne Dag uden at saa flere Comedier at see, siden der den Dag ingen var. Naar ieg kommer tilbage, haaber ieg at profiterere mere af Hamborg, d: 10de Kl: 3 om Eftermiddagen loed vi os sætte over til Harburg, en god miil sra Hamborg. Men da det blæste godt, vare vi ikke over i en halv Tiime. Jeg ønskede, det havde blæst mindre, for at mætte mit Syn med de herlige Vuer, man der har for Øyet, en utallig Mængde Skibe, nogle laae og lossede, andre toeg Vahre ind, andre laae og vændtede paa Vind, andre hidsede Seyl og benøttede dem af den de havde.

s. 131d: 10de Det hanoverske.

d: 11te.

d: 12te Mandag.

d: 13de Tirsdag.

d: 14de Onsdag.

d: 15de Torsdag.

d: 16de Fredag.

Byen Hamborg viiser sig aldrig bedre end sra den Siide, dens gamle ærværdige Bygninger, Taarne og store Omkreds kan best skiønnes herfra! nu lit længer ud det nydelige Altona, meget mindre, det sorstaaer sig, end Hamborg, men meget mere smigrende for Øyet, end den første; Seylende imellem de frugtbarefte Agre [og] Enge, imellem de nydeligste smaae [Øer], hvorpaa der græssede alle slags qvæg, have begge Byer i Øyesyn, kan der være noget smukkere, paa venstre Haand af os paa een af disse smaae Øer, var der Skibsværff, hvor 2de Skide ftoede paa Stabelen. Da vi kom til det Hanoverske maatte vi passere igiennem 2de Bomme, som saae ud som Porte, naar de var lukdte, de horte til Fæstningen ved Harburg. Der skrev vi os ind til Hanover, og bekom de 3de første Pladser i den lukte Vogn, en Kiøbmand fra Francsurt, Kielne, og et Fruentimmer fra Hamborg blev vores Reysekammerater, Endelig begav vi os paa Veyen, Veyret begyndte at blive daarligt, og da det blev mørit, blæste det og regnede stærk, Pr: fik stærk Tandpine, og saa sidder han som han sover, og vi troede ikke, han mærkede, hvad der gik for sig omkring, Kielne vandt til at reyse, slaaer sig til Hvile og sover som en Steen. Imidlertid sidder Postføreren, som de der kalder Skiærmesteren 40) og bemeldte Dame sammen, det loed heller ikke som de kunde sove, men af en ganske anden Aarsag end vores; den fattigste og tillige væmmeligste Amourette beskæftigede disse 2 saaledes, at de ganske glemte, der vare Vidner til deres latterlige og stygge Adfærd.

9*

s. 132Damen var fuldkommen sine 40, og Elskeren sine 50 Aar og derover; hvad det kostede denne stakkels korpulente Mand, eller rettere sagdt dem begge, for at naae deres Ønske, og os for ikke [at] døe af latter, det er utroelig! Men midt i deres sødste Fornøjelse, og vores Trang, holder ulykkeligviis Postvognen stille meget pludselig, saa Gardinet for ved dem gaaer til Side, og Skyerne, som havde fordelt sig, loed den kyste Maane kaste et Blik ind i Vognen, som tydelig miste os deres ukyske Stilling; men nu kom ogsaa vores Tiid! for at lade dem føle deres Skiendsel, brød vi ud i en Skoggerlatter, sang Duetter, ikke som Folk, der sov eller havde nyelig sovet, men som ubarmhiertige Bøddler for disse to Bæster. Preisler fortalte siden, da vi sagde ham denne Tildragelse, at han ogsaa havde merked den heele Handel, men for Tandpine kunde han ikke tage Deel i vort Spøg. Saaledes hendreve vi Natten til Kl: 2, da vi kom til Stationen Zarendorff, hvor vi drak os en Flaske rødviin, og maatte lade det halve staae, saa slet var den. Damen var ikke at bevæge at træde af Vognen, og hendes Adonis | : en Figur som Drsteds : | 41) drev imellem os som en vaad Hund. Kl: 3 ½ toeg vi derfra, for man maae altid bie et Par Timer efter Heste paa hver Station, og kom imellem Heeder og Udørkener Kl: 11 ½ til Stat: Wizendorff, hvor vi spiste til Middag, og hvor ieg nær havde brækket mit venstre Been, da ieg steg ned af Vognem men ieg slap med at skrabe Hund og Kiød af Skinnebenet. Damen var heller ikke at bevæge til Bordet, men loed sig nøye med at spise for sig selv ved et andet Bord; imellem Zarend: og Wizend: kom en gammel fattig Kone, og bad om Plads i Vognen, da Veyret havde giordt Veyen saa slem, og ved vores Forbøn sik hun den, og glade var vi thi hun skulde sidde hos Postføreren tilligemed hans Dulle, og nu vare vi altsaa stkre for næste Nat. Imidlertid kiørde vi fort uden at der hændte os noget, og kom Kl. 8 til Zelle, Mathildes Hvilestæd 42). Undervejs hertil havde vi den lystigste Postillon, man kan have, stedse glad, og igiennem de styggeste Veye soer han afstæd, som Diævelens Sendebud; Kl: 10 toeg vi derfra og kom sovende meget roelig til Station: Schilderslage. Kl: 2½ hvor vi drak en daarlig Caffee; her begyndte Skiærmesteren at slaae Øynene op igien, og tvang sin Donna en Koppe Caffee paa, men hun blev stedse undseelig et Stykke fra os. Derpaa kiørde vi igiennem Heder og tomme Engne; til Kl: 6½ da vi kom til Hanover, en temmelig ftoer, og gammeldags Bye, er ganske smuk nu, men truer med at blive smukkere. Vi steeg af i et Værtshuus 2de Huuse fra Postgaarden, hvor vi strar fik Caffee, og esterat have sat os lit til Rette i Klæder og Frisur, og ieg seet s. 133efter mit forskrabede Been, vilde vi see os lit om i den korte Tiid, vi havde at være der i; et Menniske trinner frem og tilbyder sig, at viise os omkring, og havde nyelig fortaldt høyt i Stuen, at han tilfods gjorde Touren imellem Hamborg og Hanover, als wie nichts wäre, naturligviis ømmede vi os ved at tage imod saa ædelmodigt Tilbud, men hans æble Tienstfærdighed loed sig ikke bevæge til at staae fra sit Forsæt. Vi toege altsaa derimod, og han viiste os adskillige Kirker, og ftoere Palaier, Slottet og Slotskirken, som var saa fuld af Mennisker for at høre deres Bastholm 43), at vi maatte soge adskillige Indgange, for at faae det blotte Hovede ind, ganske kunde ieg ikke see den, men af det ieg faae, kunde ieg slutte mig til at det intet Slots Cappel [er], men [en] gammeldags ftoer Kirke, som metete staae meget langt tilbage for vores Slotskirke. Paa Slottet ligger 24 af Kongens Pager, og ligesaa mange Laquaier, uaget Kongen aldrig kommer der og har heller ikke væred der endnu 44). Deres Liberie er meget brillant, men Personerne selv og alle som vare i Liberiet syntes meget stive og indbildske, endskiønt de ingen Engellænder vare. Biskoppens af Osnabrücks Palais ligger ligeover for Slottet, det er meget ftort, og skiønt at see til, men vi kunde ikke, paa Mangel af Tiid, komme til at see det indvændig; med ameublement skal det have [kostet] 600 000 Pund Sterling, efter Personens Sigende som fulgdte med os,

..... Efter denne Persons Sigende, skal der ogsaa bygges nye Gader, og alle gamle Huuse rives ned. Efter at have førdi os adskilligt omkring, og viist os | : udefra, vel at merke :| 4 deylige store Aubergers, saa førde han os ind i et Vertshuus,..... Personen begyndte at blive os fordægtig, her vilde han have en snaps, og i det samme Øyeblik han toeg sit Hat, for at følge os omkring, sank han om, hans Væsen og Øyesyn mindede mig om disse Siælehandlere og Hververnes Handtlangere, ieg skyndte mig, toeg min Hat, mindede vi havde ingen Tiid at spille, og nødte Personen at skynde sig hjem med os 45); vi fpurgde vores Vert, da vi kom hjem, hvad vi kunde byde ham for denne Veyviisning, og hvem han var? Men han sagde os kun, at Personen toeg alle slige Leyligheder tagt, for at viise sin Tienstfærdighed, at han nu var en Slags Kiøbmand, og havde arved Æren at rænde om med Fremmede fra den Tiid af, han var Leyetiener. Grossman og hans Sælskab spiller paa dette Theater, men Sælskabets Rygte fristede os ikke engang til at spille Tilden her i 8te Dage 46), vi skrev os derfor ftrax ind til Göttingen, og toeg Erindringen om, hvad vi saae i den Hast med os. Efterat have spist et tarveligt Middagsmaaltid satte vi os paa Vognen, og fandt 2de nye Passagerer, en s. 134deylig jødepige, og Opvarteren i det forrige omtalddte rædsomme Værtshuus. Den første skulde til Göttingen, og den anden vilde til Frankfurt. Endnu blev vi ikke af med vores Tienstfærdige, thi han smeed sig op i Vognen, og sadte sig hos den smukke lødepige, her havde han da en anden Magnet for hans Tienstfærdighed, men det skulde kun være for at følge os paa Veyen, til det nærmeste Værtshuus udenfor Byen; imidlertid plagede han den arme Pige saa skammelig, saa jeg blev nød til at tage Partie, Pigen fik min Plads, og Personen, efter at have faaet adskillige haandfaste og mundtlige Beviiser paa, at jeg ikke leed, nogen blev incommoderet i Vognen, forloed os koldere, end han modtoeg os. Kl: 4½ kom vi til næste Station Diehne Wiese, hvor vi drak Caffee og skrev vores Navne paa Væggen, siden ingen Brillant var ved Haanden, for at skrive dem paa Ruderne, som vare næsten fulde; derfra kiørde vi igiennem meget smukke Engne til Station: Brichen, hvor der var en afskyelig Sværm, og vores stakkels lødepige blev for sin Smukhed meget plaged, vi skyndte os at komme bort fra dette Røverhul, Kl: 10½ sadte vi os paa Vognen, og sov roelig til næste Station Einbeck, en temmlig stoer Bye, hvor vi kom Kl: 2½, Værtinden fortalddte meget stolt, at Byen er saa stoer, at de kan lade rette og slaae Hovedet af Folk uden Appellation. Da vi havde faaet os lidt varmt i Livet, kiørde vi viidere, endskiønt mit Been smertede mig meget, og kom til Nordheim imellem 7 og 8te om Morgenen. Paa Veyen hertil, opdagede vi de første Vagttaarne, som staae endnu fra den 30te Aars Krig,..... vi logerede ligeover for Raadhuset, som saae saare gammel og forfalden ud. Et Par Officierer af Garnisonen talddte vi med, den eene var en sand Jacob v. Thyboe, og den anden ligesaa naragtig, som vores unge parfymerte paradejunker[e], en 3die kom ind, og forsonede os, han baade saae ud, og talddte som en brav Karl. Værten var en pæn lille høflig Passagerer, men gav os forbistret daarlig og dyr Mad. Derfra kom vi, igiennem de yndigste Engne, til Göttingen Kl: 4, paa denne Vey tog Saabyes Brand alt mer og meere til 47). en meget smuk Bye er denne Götting[en], har en meget stoer Forstad med mange smukke Haver paa begge Sider, paa høyre Haand i Forstaden ligger en Kirkegaard, hvor der vare mange Marmor Epitaphier, smaae og store, da var det altsaa ingen Synd, at lade sig begrave udenfor Byen. Husene i de Gader, ieg saae, vare meget smukke, lyse og de fleste moderne; der ligger for nærværende Tiid 800 Studerende. Her forloed vor deylige lødepige os, taknemmelig for den Høflighed, vi kunde have viist hende under Veys, og sagde os med Taarer i Øynene s. 135Farvel! Vi vare kanskee heller ikke ganske sikker for at være lidt rørt ved denne Afskeed, i det Mindste kostede det Saabye meget inden han kunde glemme hende. Desuagtet sadde vi os dog op Kl: 6 og kiørde videre, ledsaget af Sprinzgæ Øyne og gode Ønsker for vort Vel, saalænge hun kunde øyne og høre os. Det er forunderlig got for en Nordmand, at reyse igiennem saadanne Engne som her ere, thi her begynder alt mer og meere Bierget, og jo længer, man kommer hen mod det hessiske, jo deyligere bliver det. Paa denne Vey er der et Bierg, som heder Dransfelder Bierg, da vi kom ned imod Enden af dette Bierg, som var saa brat, at de maatte lænke Hiulene, viiste een af Passagererne os det Stæd, hvor Postvognen fra Hanover for 3 Aar siden blev angreben, vældet, plyndret og alle Passagererne bundne, paa een nær, som fik reven een af Posthestene løs, og smeed sig paa den, øg jagede til Dransfeld, som er den nærmeste Bye, for at mælde det, og blev siden mistænkt for at have været Medvider i Plyndriet; den samme var en Officier, hvis Lykke nu altsaa var spildt ved den blotte Mistanke. Denne Bye, Dransfeld er den halve Station fra Göttingen, er forresten ikke merkelig, uden af den Bravoure, Indbyggerne i denne, just ikke smukke Flække brovter af fra den 30te Aars Krig, da de skræmmede Fransoserne ved et Trompet-Stød, øg een Tromme, som troede, der var en heel Mængde Fiender omkring dem, og rændte bort som nogle Narre. Dette Trommeslag og Trompetstød af deres Forfædre brovter de endnu dievels med. Saalænge ieg kunde see, glædede ieg mig usigelig over alle de deylige Situationer, der vare for Øyet; og Kl: 11 om Aftenen vare vi i Minden, ingen særlig Bye, ieg var tidlig oppe om Morgenen, og saae mig lidt om; vi boede in der goldne löve, Værten havde kiøbdt sig en Gaard i Göttingen, og støtter snart herfra; men naar man staaer her midt i Gaden, og seer op og ned af den, møder et størt Bierg Øyet paa begge Siider, og giør Byen rigtignok mørk, men for mig var det et kiønt øg stort Syn. Fra Minden toeg vi Kl: 7, og forloed smukke Engne, for at see end smukkere. Noget fra Minden kommer man til et meget stort Bierg, Fra Spidsen af denne Klippe seer man alt Weysenstein og Winterkaften, endskiønt det er 4 Miil derfra, og nu er det næsten umueligt at beskrive alle de skiønne store Situationer af Klipper og Dahle af Bierge og flade Marker, og alle de skiønne Bugter Væseren slynger sig i, til den, nær ved Cassel foreener sig med Fulda. Cassel ligger nede i en Dahl overmaade skiønt, bagved den ligger det store Bierg med det bekiendte Winterkaften, i Midten ligger lystslottet Weysenstein, og paa Spidsen Winterkaften og den stoere Hercules 48). Vi kom til Hoved s. 136Vagten Kl: 12, just som den blev afløst, man spurgde om vores Navne, men fiks du Pæren Zacharias? Vi vare alle fremmede Kiøbmeend 49). Vi kiørde førft igiennem [den] gamle Bye, førnd vi kom til den skiønne, første stoere Bye, vi havde været i siden vi toeg hjemme fra. | : Jeg vil ikke tale om Hamborgs Størrelse :| De reneste Gader, Huuse som Palaier,

og de stoere offentlige Bygninger, f: E: Musæet! hvor der er Bibliothek, Kunstkammer, og Naturalie Kabinet; Derudenfor stoed den afdøde Landgreves Statue, som var skiøn, men naar man har seet F: V paa Amalienborg, saa er den intet 50) ; vi toeg ind paa Posthuuset, forat læsse af, og skrive os ind til Franckfurt, som kostede 13 rdr 3 & 12 S. Dette Posthuus seer fuldkommen ud som et Palais, og ligger paa en Plads, som er næsten ligesaa stoer som Kgs. Nyetorv hos os, og alle Huuse paa denne Plads see ud som Slotte. Fra Posthuuset gik vi hen i Kongen af Preussen, og spiste til Middag, logerede os ind til anden Dag, og Kl: 2½ kiørte vi til Weysenstein, det Lystslot, som ligger bagved Byen, i Midten af det stoere Bierg, hvor den gamle, høytidelige Bygning, Winterkasten ligger paa Spidsen, hvorpaa den uhyre stoere Hercules staaer, Winterkasten er bygdt som en Pyramide, der er 900 Trin og derover at gaae førend mand naar Hercules. Da vi var kommen aller øverst, maalte ieg Hercules's stoere Taae, som var 14 Tommer lang, og Foden 3 danske Alen lang, heele Figuren er huul og af Kobber. Paa den anden Side af dette Bierg var det ganske flat, men over alt, især den Side til Byen, var der den herligste, mest henrykkende Udsigt, noget menniske kan tænke sig! Slottet Weysenstein i Midten af Bierget, paa begge Siderne de største Kaskader, Kunsten nogentid har frembragt, i Midten Vandspring som stiger 900 Foed i Høyden, Bagved det gamle Weysenstein bliver der bygget et nyt Slot, hvoraf høyre Fløy næsten er færdig, meget pompens og stort, i Form af en gammel Ruin fra de ældste Tiider, med halve og heele og $\frac{3}{4}$ Pillarer imellem hverandre, som Ruiner, af graa Qvadersteene bliver Slottet bygget; og Pillarene kollossalske, Efter at have beseet alle Ting saa nøye som mueligt i den korte Tiid, vi havde dertil, sadde vi os i vor Vogn og kiørte ind til Comedien. Hr: Böehm er Directeur og Entrepreneur her. Huset er temmelig stort, og meget smukt, Parquett og Parterre er lige stoere, 3de Etager Loger, alle er aabne, og Landgrevens er i Midten, som første Pladsloge hos os. Princessen var i Comedie, Damerne vare i Loge med hende, men Cavaliererne ved Siden i næste Loge, hendes Søn var med, og saae just ikke ud efter at have opfundet Krudtet. De spildte Ringen af Schröder, og spildte den saare slet i det heele, s. 1372de Personer kan man drage fra de andre, høyst halvtredie og Resten var ikke Umagen værdt at revse sig sor. Hr. Bilau som grev Klingsberg og Mad: Marschal som Fru von Darring vare de merkværdigste, den største spildte en 30aars Vellystling ganske skikkelig, og naar han ikke havde havdt de göttingske Friskspre saa nær, saa havde han maaskee gived en sandere Klingsberg, men nu var han i mine Øyne en halv Renommist, og halv Kujon. Fru von Darring derimod blev spildt efter min ringe Forstand, saa skiønt, som mueligt, med all den Noblesse, og Simpelhed, som den Rolles Natur fordrer. Jeg har kun siælden seet noget bedre i det Fag. Hr. Böehm er den utaaeligste Pudsensmager, og italienske Buffon, ieg har seet, Narrestreger, Ansigts og Legemsfordreyelser seer man i Overflødighed, men Forstand, rigtig Spil og Declamation havde han og Naturen meget forsigtig sørget for at sætte til Side 51), Resten gjør ieg mig Umage for at glemme, det var alt for usselt Skrabsammen. Bilan har ellers 1200 rdr i gage. I Comedien tras vi en vis gal Landsmand, Koefoed 52), som studerer i Göttingen, han er en gammel Ven af P: og S: og for Sælskabskyld blev ieg ogsaa glad ved at see en landsmand, som ieg kiendte ligesaa meget til, som enhver anden Tysker. Han inviterede os hjem til sig efter Comedien, og sparede intet for at viise sin Glæde over at have truffet landsmænd; over Bordet havde vi Musik af omvandrende Bøehmere som spildte meget smukke Simfonier, og Duetter paa Hakkebræt og Violin. — Den anden Morgen fortsatte vi Reppen viidere i Sælskab med vores gode lille Kielne, efter at have klareret for os i Kongen af Preussen. og kom Kl: 3½ til Wabern, hvor Landgrevens Lystslot ligger, Nær ved den halve Station paa høpre Haand, stoed et meget merkeligt Bevis paa det gamle Tpsklands Oprør, en Prins af Frankrig |: det er længe, længe siden : | vilde repse til Frankfurt for at hyldes og krones til Keyser, blev her overfalden af Mandsfelderne, og dræbet paa Stædet, her er det just, at der staaer en gammel, stoer Sløtte med Inscription paa, beskygget af 2de gamle Lindetræer paa en Bakke, tæt ved Veyen, og under dette Mindesmærke skal han ligge begravet. Imellem denne halve Station Gerstinausen, og den halve Station Jesberg, hvortil vi kom Kl: 11, og spiste Aftensmad; hørde vi paa at der ved Foeden af det ftoere Bierg, maaske 2de a 3de Bøsseskud fra dette eensomme Huus, den hanoverske Postvogn for 8te Aar siden blev plyndret, og Passagererne, som vare i Vognen, bundne og ilde medhandlet. Postillonen blev brækket Armene. Ved Foden af Bierget er en lille Broe, hvorunder Røverne havde forstukket sig og just som Vognen kom dertil, brød de frem. Den heele Situation s. 138er desuden saa skummel og ensom deromkring, at de ikke havde behøved Broen at skiule sig under. Kl: 12½ toeg vi fra Jesberg, og uagtet all Snak om Røvere, sortroede vi os til vores Husar, og sov allesammen ret got, indtil næste Station Holzdorf, hvor vi var Kl: 4½ — her drak vi Caffé betalste Postillonen og saae forresten intet merkværdigt. næste Station Marburg. Vi toeg ind paa Postgaarden, og gjorde Bekiendtskab med 2de göttingske Studenter, som reyste extra, det var uden Tvivl det eeneste Huus i den heele Bye, hvor man kunde være sikker for, at Taget ikke skulde falde over en. Efter at have spist til Middag, betalt, og gived Drikkepenge, toeg vi viidere, og var Kl: 6½ i Giesingen, toeg ind paa Postgaarden og drak Thevand, Da vi havde betalt Thevand og Drikkep: til Postil: gav vi os paa Veyen igien, og blev hilsede fra mange Vinduer af adskillige smukke Piger. Kl: 2 kiørde vi igiennem en liden Flække Friedesheim, som saae meget got ud; og et Stykke derfra var Stationen Nauheim, derved var et meget stoert Saltværk. Efter at have betalt Fortæring og Drikkep: til Postil: kom vi Kl: 10½ til den berømte Stad, Franckfurt am Mayn, hvor alting luktede af Snyderier, thi vores Ophold her kostede os i 2de Dage 19 rdr 14 S. Vi logerede os ind i et Vertshuus; Weidenhoff

s. 138

Brev II.

Til Madam Rosing.

i egen Haanden.

Francfurt Løverdag d: 17 Maj 88.

Jeg sagde rigtignok, at du ikke fik mere Brev fra mig, førend ieg kom til Paris, men den Gang vidste ieg ikke, hvor lange 10 Dage ere for dette Hierte, heller ikke havde ieg faaed dit velfignede Brev den Gang, og kort min Eeneste gode, hiertens gode Kone! du kan ikke længes saa meget efter Brev fra mig, som ieg efter Leylighed til at skrive dig til, ieg taler med dig i dette Øyeblik, ieg seer dig, og mine Smaa, og det er den beste blandt alle Glæder, ieg kan nyde — I Dag er det første Gang vi hviler, siden vi gik fra Hamborg, ellers lader ieg dem ikke have Roe, hverken Nat eller Dag, for at ieg kan komme desfør hiem til dig igien du Eeneste! Vi har endnu ikke havdt nogen extrapost, men revst Nat og Dag med den almindelige. Hvordan lever du beste? Hvert Øyeblik, ieg slumrer ind paa Vognen, er ieg hos dig, hvert Minut paa Dagen er du hos mig, i Nat havde ieg dig i mine Arme, men min Gud! hvorledes? Jeg var hiemme hos dig, og du var saa beængstet, og med et faldt [du] i mine Arme og skreg, her er Ild i Huuset, med det samme Ord laae du besvimed i mine Arme, ieg skreg om Lys, og vaagnede; ieg har været saa beængstet den heele Morgenstund, og nu da ieg har kast[et] Klæderne af mig, greb ieg Pennen for at udtømme Hiertet for dig! — Jeg har reyst igiennem mange Byer, og mange fortreffelige Engne, og moeret mig meget got, men s. 139uden big, uden at kunde meddeele dig mine Følelser, o det har dog været mig saa tomt, ofte saa ligegyldig, at ieg har sat mig hen at sove, naar de andre er steeget ud at spadserere. — I Cassel saae ieg Comedie i forgaaers Aftes, ney, i Onsdags var det Ringen af Schröder blev spildt, yderlig slet af Böhms Sælskab, — dog lad mig ikke glemme en Mad: Marschal, der spildte Henriettes Moer, hun var den eenefte efter mit Hierte, og vilde ogsaa have været efter dit — forresten var der ikke een, som var værd at tage op paa en Vey; ieg saae ogsaa den samme Aften Markgrevinden, den mellemste af vore Prinsesser, men hun var ikke smuk 53), heller ikke hendes Søn; hendes Mand saae ieg ikke, for han er i Berlin — den Historie, der blev fortaldt om ham hos os, er ikke saaledes, langdtfra ikke saaledes, endskiøndt ieg ikke har kunde faaed den rette Oplysning derom, men paa en Tour, han gjorde til Wevsensteyn for 5 Uger siden, blev der 2de Gange skudt efter ham, for en Affaire, han skulde have havdt med en Major, dog nok med alt det, sligt noget vil ieg giemme til ieg kommer hiem, at ieg i vore ledige Timer kan have noget at moere dig og mine Smaa med. — Hvordan lever de smaa stakler? ieg skal nok tage mig i Agt for at nævne nogen af dem især, for saa veed ieg nok, hvad du vilde sige! Hils dem fra deres ømme Fader, han velstgner dig og dem hvert Øyeblik paa Dagen; hvordan lever min Søster? Hils hende fra mig, søeg at gjøre hende det begribeligt, at ieg ikke kunde bære mig anderledes ad den Dag ieg reyste, end ieg gjorde, ieg maatte bruge all den Vold og Kunst ieg havde for at slide mig fra jer, men ieg er vis paa, mine gode Hanne føeldte hvad der gik for sig hos mig! Hils min Knud fra mig, bed ham ikke glemme vor stste Aftale, vi havde inde paa Sahlen, førend ieg gik. Hils Samsøe og hans Pige 54), Kierulff, Cold, Steen, Brun, Thaarup og alle, som spørge om mig! Jeg er frisk som en Fist, og gaaer i Morgen med Deligansen herfra til Manheim, og i Overmorgen til Stradsborg, og saa til Paris — levvel! beste gode Engel, som har giert mig saa lykkelig! I Paris mer fra mig, nu maae ieg skynde mig paa Posthuuset med dette — du kan dog i det mindste see heraf at ieg lever, og er frisk, og ieg veed, det er ingen ringe Tiidende for min ømme Hanne! Preisler legger dette og et til sin Kone i een Convolut, ieg haaber, du faaer det saasart, som hun faar sit — levvel, beste Kone! Gud velsigne dig! og give mig dig frisk og glad igien!

din
M Rosing.

d: 18 Mai: søndag.

d: 19de Mandag.

d: 20de. Tirsdag.

d: 21de. Onsdag.

d: 22de Torsdag.

d: 23de. Fredag.

Den første Dag ieg var her, maatte ieg holde mig inde, for min eene Fod gjorde sig lidt vred over den lange Strabads og Nattevaagen, men ieg indhændtede det forsømte den 1ste Dag. — Jøderne har en Gade for sig selv, som bliver lukket hver Aften Kl: 8te, den er ogsaa lukket heele Søndagen til Kl: 3 om Eftermiddagen, og inden den Tiid maae ingen Jøde lade sig see paa Gaden. Comediehuuset seer meget prægtig ud udenfra, og skal ogsaa være meget smuk indvændig, den Troup, som pleyer at spille her, var nu i Mainz, og her blev altsaa ikke spilt, mens s. 140vi var her, som gjør mig ont. Vi saae, udvændig at forstaae, Rømeren, eller Raadhuset, hvor Keyseren bliver kroned. Ester at have løbet Byen omkring, og seet hvad der var at see i saadan Skynding sorloed vi, ester at have spist til Middag, betalt vor Regning, og taget en øm Afskeed med vores gode lille Kielne, som nu ikke sulgdte os længer, denne vidtberømte Bye, i et ganske nyt Sælskab og i en nye Slags Vogn, kaldet Diligencen og indrettet til 8te a 10 Personer 55), men der var ikke uden en Moedehandler fra Paris med sin Kone, og en Geystlig; her rullede vi af imellem bare Viinbierge, herlige

Situationer, og smukke Byer. Paa landeveyen staaer en korsfæstet Christus ved hvert 30te Skrit, eller ogsaa en Marie med Barnet i Armen og udmajet med Gerlanter og Blomster, somme af disse Figurer ere af Steen og andre af Træe Esterat have lagdt den skiønneste Bey tilbage kom vi til Stationen Hadersheim, og det varede kun et Øyeblik, saa var der sorspænt. Imellem dette og Majnz regnede det saa stærkt, at det hindrede os at see, hvor skiønt Majnz ligger fra denne Side; da vi kom til den første Port, blev der spurgt, om vi var Militair, og man fordrede 2 ß af hver i Diligencen i Broepenge, her var den første Skibbroe, vi maatte passere, den var lang, som en Søndag; Rinen er meget breed her, og Preisler var saare angest og vild, som en Tysk, for ieg loe af hans Angest. Kl: 6½ vare vi i Majnz, Kursørstens Residen, vi toeg strax i naadigt Øyesyn alt, hvad vi i saadan Hast kunde see, og sandt s: E: Domkirken, Tøyhuuset, og Dahlbergs Palais overmaade smukke; over TøyHuuset staaer den frygtelige Mars, og skrækker heele Verden fra at komme der og bide Skeer itu. Universitetet ser meget uanseeligt ud, men maaske er dets indre Værd derfor bedre end mange andres, der glimre meere. Vi gik os en Tur langs med Rinen, og saae hvor Main og Rinen løber sammen; de har sorskiellige Couleurer, den eene er hvid og den anden sortagtig; herfra gik vi hiem i Postgaarden, et stort mørkt Huus, og lige saa skumle var Menniskene, Vi skyndte os fra Bordet, for at undgaae disse slemme Krabater, og om Morgenen, da vor Regning var betalt, Kl: 5¾ toeg vi bort med forøget Sælskab, vi sadde her, som stuede Sviin; en Jødepræst eller Skolemester, eller Rabbi, og stank som Fanden selv; sor paa Bukken en lille Galning fra Manheim, som havde rendt bort fra sin Fader, og var nu hændtet ind ved Postbetient; en Student fra Manheim, en Italiener med en stakkels Tøs, han havde saaed løkket med sig, den franske Modehandlerske og en hvis Herman fra Cöln og [en] Zweyzer — Sælskabet var talrigt, men ikke interressent, i det mindste ikke for mig. Veyen var s. 141skiøn, langs ned ved Rinen forbie de skiønne Fabrikker og Viinbierge, og Kurførstens Lystslot, som er en grumme deylig Bygning, omgiven af de skiønneste Haver og ligger paa høyre Haand, midt i Viinbierget, og nedent under flyder Rinen; K: 9½ kom vi til Stationen Oppenheim, hvor ieg ikke saae andet end Jøder og Betlere. Kl: 2 vare vi i Worms, spiste til Middag paa Postgaarden, drak en jammerlig Caffee, og kiøbdte 3de Par Strømper af en løde. Franskmanden Herman begyndte her at nærme sig alt mere og mere til os, og syntes at vilde erstatte os Tabet af vores kiere Kielne, men vi skulde desværre skilles ad i StradSborg; vi ville imidlertid være glade ved ham saa længe vi have ham. Vi fortsatte vor Vey igiennem det skiønne Elsa og Phalz, ved Horizonten seer man skyehøye Bierge i smukke ujevne Grubber, og i Midten flat Land med den rigeste Overstødighed. Kl: 5½ kom vi til den lille Bye Franckendahl, før den franske Ødelæggelse, var det den største Bye i Phal, og nu af alle smaae Byer, den smukkeste ieg har seet, En smuk Kongevey er herfra lige til Oggersheim, ogsaa en smuk lille Bye, og den regierende KurførstindeS Restdentz, siden de leve hver for sig. Preisl:, Herman og ieg spaserede herhen, imidlertid de andre forfriskede sig lidt i Franckendahl, de skiønneste Aleer af Italiensk Poppel med en uhyre Høyde, leeder os herfra ligetil Manheim, hvor vi var Kl: 7, den ligger een dansk Miil fra Oggersh : Her toege vi ind paa Postgaarden, skrev os ind til Speir, spiste Aftensm: ved Tabeldaut, hvor ieg glædede mig meget over Postføreren Frölich og hans Kone og Børn, især krydrede deres levende Erindring om Rahbek og Samsøe ikke lidt min Aftensmad, og hvorledes disse Børn strøg sig om mig for at høre fra deres gamle Venner, og Legebrødre, det gjorde mig saa got 56). Da vi havde drukket Caffee om Morgenen og betaldt temmelig dyrt, reyste vi videre Kl: 7¾, endnu kiender [ieg] for lidt til Byen, til at kunde vilde dømmen eller gjøre Sammenligning med andre. Vort heele Sælskab herfra beløb sig til Herman, en slags Postfører og vi, der hændte os intet merkværdigt, og Kl: 11 kom vi til Speir, i forrige Tiider en frie Rigsstad, og har i sin Tiid været meget stærk befæstet; i den siste og næstsiste Krig har Franskmanden behandlet den endnu umenniskeligere end mange andre, ieg har seet, hvor de ogsaa har efterladt de græsseligste Spor af deres Barbarie. Her seer man enkelte Huuse, hist et Kloster, der en Kirke, nu igjen halve Gader ligge i Aske, og neppe Sten paa Sten, det ynkeligste Syn, man kan see! Folkene felv forekom mig saa nedslagne, saa ulykkelige, skiønt Slaget traf deres Forfædre; imidlertid s. 142de lavede til Bordet, gik vi op til Domkirken, som ligger oppe i Enden af Gaden, lige imod det store Taarn, den er bygget nye, siden Ødelæggelsens Tiid, og störry høytideligere gaves der dog nok neppe? naar man kommer ind, og seer dens Høyde, asdeelt med 2de Gange ved Siiderne, og den ftoere i Midten, med de majestætiske, høyste korintiske Colenner, ieg nogensinde kan tænke mig! Man bliver kold, naar man træder ind i dette Tempel! Kommer man op i Choret, synes man at komme ind i en nye Bygning stoer og prægtig, ieg søgdte længe efter Orgelet, og fandt det omsider paa venstre Haand i Choret, det skal være meget stort, men i denne uhyre høye og store Bygning, seer det ud som et Positiv; her skal være saa stærk Echo, at kun det halve deraf kan bruges, og at Præsten, naar han præker, maa holde op imellem hver Comma, for at blive forstaaed. Derfra gik vi hiem, glad over at have seet noget af det smukkeste, som vort Aarhundrede har frembragt i den Smag. Vi spiste ret got her, ved Siden af Husets Folk, drak Caffee og saa afsted da vi havde skreved os ind til Germersheim for 1 rdr 5 &. Veyen hertil er ikke synderlig god, indtil ½ Miil fra Germersheim, hvor en smuk Allee heele Veyen beskyggede os. Kl: 5½ vare vi der, kiørdte ind af en meget smuk Port, skrev os strax ind til Rheinzabern, hvor vi kom Kl: 7½. Her bleve vi for i Nat, men fandt hverken saa smuk en Bye, som paa den forrige Station, heller ikke saa kiønne og venlige Piger. Det er den første franske Bye, hvor de spurgde os om Tobak og Contraband, men vi kunde ikke tiene dem med noget af Deelene. I Germersheim kom der en fransk Coureure medens vi vare der. d: 21e Kl: 5 toeg vi fra Rheinzabern, Kl: 7 vare vi i Condel, hvor vi drak Caffee. Kl: 8te toeg vi derfra, og fik tvende nye Passagerer: en Præst, og en Slags Lommeprokerater, som var blind Passag: 55) — Vi reyste stedse igiennem den deyligste Skov 1½ Miil lang; midt paa Veyen mødte os nogle Bønder, som skreg til os, at Hjulet brændte, vi havde længe lugtet, det brændte, og dette Skriig bragde os i en artig Forvirring. Men da vi saae til, røeg det kun, det varede ikke længe inden vi saae Stationen Lauterburg, som ikke glædede os saa lidt enda. Her fik vi

strax en anden Vogn til 4. Kl: 12 var vi i Benheim og Kl: 2 i Drusenheim, hvor der var den skrækkeligste tykke Mave, ieg har seet, vi spiste til Middag hos den Tykkert, som klamredes dygtig med Postkarlene, og mødte her igien de 2de Studenter, vi talde med i Marburg; men det, der glædede mig meest, var en lille Dreng, min egen saa liig; ieg toeg ham paa Skiødet og moerede mig ret hiertelig med ham mens ieg s. 143spiste. Kl: 4 vare vi t Gamsheim og skrev os strax ind til Stradsborg; det blæste og regnede under Veys, men [vi] var dog i Stradsborg Kl: 7. Vi toeg ind paa Postgaarden, sørst sor at betale Overvægt af vores Tøy, som var uforskammet, derfra kiørte vi hen i Ville de Lion, et af de største Auberger, logerede alle 4 paa et Bagværelse, siden alle Værelser vare betagne, da Folk fra Byer omkring, og fra Landet, vare komne for at see den stoere Procession. Om Morgenen Kl: 9 gik vi ud, og Leyetieneren viiste os hen i et Huus i en Gade, hvor den høytideligfte og største Procession, der er og har været til, skulle passere. Med Længsel vændtede vi paa den, og da den endelig kom, og ieg saae de skiønneste Optoeg, hørde de deyligste Fruentimmer Chor, beundrede den stille Andagt og skiønne Orden af meere end 10000 Mennister, og fulgde den heele Procession saaledes med Siæl og Øyne, som man skulde have lærdt den udvændig, som var en Umuelighed; thi det varede fra Kl: 9 til 11½ inden den var forbi det Huus, vi ftoede i, og stedse noget nyt, bestandig Afvexling, det eene prægtigere end det andet 57), Derfra spaserede vi omkring paa Volden, og kom forbi adskiellige Barakker som lignede Slotte, især var Kavalleriets skiøn og stoer; Tøyhuuset kom vi ogsaa forbi og man sagde os, at der var Amunition for 100000 Mand — derfra hen at besee det forunderlige Alderdommens Mesterstykke: Domkirken, og dens Taarn; det er næsten ubegribeligt, hvordan de har kunnet faaed den i Stand ! Det er det ypperste Arbeyde i Sten og i det store, som ieg tror Alderdommen kan fremviise; med utallige, udhugne Spidser; og Hoved-Indgangen er til at blive kold ved. Overallt, hvor man vænder Øyet, seer man udhugne Figurer i Grupper og enkelte. Kirken indvændig er uhyre stoer; 2de brede Gange ved hver Side af den store i Midten, enhver af dem kunde udgiøre en honet Kirke hos os. Paa høyre Haand ved eet af disse Capeller stoed et meget kunstigt Uhrværk af Træe, som viiste Dage, Maaneder, og Aar, og bevægelige Figurer, og Sangklokker, og utalligt meere. Manden, som gjorde det, blev brændt Øynene ud paa, til Belønning, paa det han ikke skulde giøre Magen til det. Han havde en Selle i Choret, loed een af Opvarterne leede sig derop engang i sin Blindhed, rørdte ved det, og fra den Dag gik det ikke meere — det var ogsaa den mindste Hævn og den største han kunde tage over deres Gruesomhed. Derpaa begav vi os paa den lange Reyse op i Taarnet, det højeste, prægtigste, og kunstigste ieg har seet og loed imidlertid den utallige Mæn[g]de Mennisker, som hørde Messe, utrængde og uforstørrede. Vi var oppe i den øverste Krone, og Mennisker s. 144paa Gaden, vare lilleputter for vores Øyne; vi kunde endnu have gaaed høyere, men da der var saa smalt, at vi havde maatte[t] trække Kiolen af, for at komme derop, loed vi det være, for isse at blive forkiølet, som igien kunde have havdt farligere Følger for vores Reyse. Vi skrev vores Navne, og kom lykkelig og vel ned til vores Franskmand, som ikke kunde komme længer end Halvveyen. Siden spaserede vi videre og kom til Cloutas, eet af Marskallen af Frankrigs Lystslotte, som ellers seer ud som en maadelig holstensk Bondegaard, Haven var stor, men langt fra ikke prægtig, men der var en lille mørk Skov deri, helliget Nattergalen, som ieg holdt meget af, for den havde nogen Liighed med den i Friedrichsborgs Have ved Søen. Vi bleve ved at see os om, og fandt alle Spasere Toure fulde af Mennisker, siden alle Folk paa denne store Dag vare i Bevægelse. Kl: 8 vare vi i Byen igien, og gjorde en Tour i deres Palmalje, som ligger lige overfor Cassée de Comedie Francois, Derpaa hiem. Kl: 6½ i Morges kiørde vi med vores Herman ud til Kehl hvor Beaumarchaises stoere Bogtrykkerie er. Vores franske Kiøbmand førte os om, ved en Ven, han havde der, som er Inspecteur paa Fabrikken. Større Bogtrykkerie gives der ikke, det er det første i Europa, i heele Verden 58). Efter at have kiørdt en ½ Times Tiid igiennem behagelige Engne, over den store Broe over Rinen, foruden andre smaae, kom vi til Kehl, hvor vi steeg af i et Auberg, og drak Caffé og vores Franskmand skrev en Billet til Inspecteuren, som strax kom og toeg os med til Bogtrykkeriet. Der var 50 Presser, hvoraf vi saae de 25 i Gang, den Hurtighed og Lethed, de Mennisker arbeyder med er utrolig. Vi vare i alle Stuerne, der er Sætter Stuen, Bogtrykkeriet, Samlings Sahlen, hvor de samler Bladene, der er Bogbinder-Sahlen og til Slutning Støberiet, hvor alle Bogstaver bliver støbde. Alle, som arbeyder paa de 2de første og siste Sahle har 2 franske Daler, det er: 3de rdr. dansk om Dagen, og med hvilken Lyst de ogsaa arbeyde! Det Syn er sine Penge Værd. Fabrikkens Indretning har kostet 2de Million Livres. Dette Besøg i Kehl endte sig, saa naragtig, som muligt: idet vi skulde gaae, ligger der en stor Pudel uden for Døren, som Preisler balanserere længe med; omsider faldt han, saa lang som han var over Hunden, den eene var bange for den anden, og laae der og gloede af hverandre, som de vare støbte paa hverandre, Preisler blev lit liigbleeg i Ansigtet, men derfor kunde vi andre dog ikke bare os for at istemme et almindelig Chor, ieg tror vi loe over eet quarteer af dette Oprin, det var altfor kostelig. Da vi toeg herfra, esterai have spilt et par Partier Billiard med Preisler, toeg s. 145vi igienem Kastellet, ikke saa stærkt, som ieg havde vændtet; men tæmmelig fuldt af Mandskab. Kl: 5 gik vi paa Comedie og faae Forøderen af Destouches — det var mig, som ieg var kommen imellem Røvere, eller, ieg veed ikke selv hvad, i Parterret vare bare Officierer, ieg troer ikke, der var over 5 Civile; paa Theatret baer de dem saa ganske fremmed ad, faa ieg troede, der maae være forskellige Mennisker her og hos os, det er at sige, 2 Slags Naturer i Livet. Forøderen selv spildte aldeles den Stoldte, og da Destouches skrev disse 2de Characterer, drømte han neppe om, de skulde være saa eensformige som denne Acteur gjorde denne 59). deres heele Tone her er ganske forstrækkelig overspændt, og skal den tage saaledes til, indtil vi naar Paris, saa er ieg bange, den franske Bue springer. Hermann selv var eenig med mig, og Franskmanden pleyer dog stedse at holde paa sin egen Haand, om han end har aabenbar uret. det er den eeneste Comedie her, og i Morgen saa aarle bryde vi op til Paris, og sige Farvel Stradsborg.

Brev III.
Stradsburg d: 23de Maj 1788.

Beste gode Kone! Vidste ieg ikke, at det vilde glæde dig, saa skrev ieg ikke saa ofte, men det veed ieg, og ieg selv trænger saa høyt til saaban en Lettelse; vel er de 2, ieg har med mig just ikke besværlige, men fortroelige og Venner bliver vi aldrig, at sige: saaledes som ieg danner mig en Ven. Du seer selv det varer længere inden vi kommer til Paris end ieg havde tænkt, vi ere endnu 50 Miil og derover derfra, men naar man ikke har Raad til at tage extrapost, kommer man ikke før. Jeg lever, hvad det skit Legeme angaaer, meget got, men Siælen har intet nærværende at beskieftige sig med, uden forskellige Vuer og Syner af Kirker, Gader og store Bygninger, Prosessioner af Katoliker, som du skal faae beskrevet, naar ieg kommer hiem, for ieg holder en ordentlig journal over min heele Reyse, som ieg havde sat mig for. I Aften har ieg seet fransk Comedie, og det begynder got, med det ieg faaer at see, Forøderen var det første Stykke de spildte, som efter deres Maade, thi de franske skal have og har, ifald det er den herskende Tone, en dievvæls Maade at spille saadane huuslige Stykker paa, meget got, Jeg kalder det huuslig, for ieg fandt i en Hast intet andet Melleford til det Fag, thi de spiller den stive heroiske Tragedie, især de 2 Hoved Personer: Cleon og Julie vare abominable i mine Tanker i deres Spil og Forstanden i deres Spil. Cleon var en stiv, konvulsivisk Tragediehelt, som i Konversations Scenerne ingen Arme havde, eller ogsaa Arme, som ikke hørte til Legemed, i 5te Act Deklamerede Helten med altfor meget Arme, man saa Skuldrene i lige linie med Hovedet, og de græselige lange Arme over Hovedet; Stykket var i Vers, og gav altfaa Anledning til meere Heroisme end hos os, men Himlen bevare dog enhver ærlig dansk, fra at bære sig saaledes ad som de! den samme Cleon var uden Følelse, uden den mindste Interesse, s. 146 men tvang sig forskrækkelig, og skreg i de hæftige Scener, som vores Musted, naar han vil efterabe Følelse og Affect 60). Julie var en høj, stoer Brunette, havde en Stemme som en Karl, og var ligesaa steenartet som hendes Elsker; de got Folk sagde rigtig nok det, de skulde sige temmelig rigtig, men de var saa langt fra, at de saa ud derefter, som ieg er fra dig, min gode Tøs! O! du min Gud! naar ieg erindrer mig, hvorledes du kom liftendes ind i 5te Act, hvorledes enhver Nerve arbejdede hos dig, hvorledes du toeg Deel i ethvert Ord Dissipateuren sagde i Lenestoelen, ogsaa det Fald imod ham, da han vilde stikke sig — dit „utaknemmelige!“ og saa denne Dragons „Ingrat“ der imod denne Støtte? væk! væk med Sammenlignelser! saadane taaler den franske Trop ikke, i det mindste ikke denne. Deres Lissette var god, deres Pasquin — o hvad Schwartz kunde lære der, det var den eeneste gode Acteur i det heele. Hans siste Scene med Forøderen gjorde han saaledes, at ieg græd som et Barn 61). Julies Fader gik nok an, men Forøderens Oncle spildte Baade ud [og] ind, som Gielstrup som oftest gjør i sine gamle Mænds Roller. Men nu nok om det. I Paris vændter ieg Brev fra dig igien, naar ieg kommer der, tænker ieg, det ligger der til mig! Hver Gang ieg vil have en ret glad Timme, tager ieg dit Brev frem, saa seer ieg dig og alle mine smaae, den lille, som løb til Døren for at tage imod sin Faer ogsaa. O du velsignede gode Kielling! mit Hierte er stedse hos dig, og i dette Øyeblik! Gud er mit Vidne til hvad ieg føler for dig! og kan ieg give dig alt, hvad ieg skylder dig? — de andre sove nu, ieg sidder eensom her, hos dig med mit heele Hierte, Kl: er 1, og i Morgen Kl: 5 tiltræder ieg Reysen til Paris, hvor ieg er i Dag 8te Dage. Jeg havde aftaldt med Preis! at vilde skrive saadant et halv Side som det siste, du fik, men nu ieg har begyndt, kan ieg ikke holde op igen, dette Brev gaaer uden Couvert, directe til dig selv. Jeg har endnu ikke været een Maaned hiemme fra, men det er mig et heelt Aar; saalænge ieg reyser, gaaer det endda an, men naar ieg kun ligger en Dag over et Sted, er ieg som den landstygte Cain, og ieg har dog ikke slaaet nogen Broder ihjel; endskiønt ieg seer meget, og skriver op, alt hvad ieg feer, moerer det mig dog ikke, thi hvert Øyeblik erindrer ieg dig, og mine smaae, min Søfter og alle mine Venner hiemme, og hvad er da dette her, imod alt det. Jeg haaber dette Brev tresser dig paa Fredensborg, og Gud see i Naade til mig, ifald det ikke gjør det, for saa er der vift hændet dig noget, enten din Helbred eller Pungen er styld i, at du ikke er der, og hvad vil den Tiidende være for mig! O almægtige Gud! giv mig dog, at gjøre dig saa lykkelig som ieg ønsker, og du fortienet. — Min Philla lever dog vist og er sin gode Moder til Glæde? Gud velligne hende! og alle mine smaae kiære Stakler! Jette og Milla! Drengen, min eeneste Gut, min lille bitte Golla 62), Gud velsigne dem alle og gid ieg saa dem igen snart, og frisk! gladere end ieg nu er, vil ieg være, naar ieg kommer til Paris, og faaer det, gid det kun maatte sige mig, du var vel midt imellem vores kiære raste Glutter! — Hils Rahbek fra mig, beed ham ikke blive vred, for ieg ikke skriver ham til endnu, men naar ieg kommer til Paris skal han faae Brev fra mig, i hvormeget de 2de Herrer skiner mig; og da skal han faae et langt, og større, kanske, end han gider læst, for han er nok ligesaa doven, som ieg er skinert. Hils Thaarup, og forsikke ham, at ieg aldrig tilgiver ham, ifald han narrer Schultz 63). — Nu kan ieg ikke strive mere. Kl: er s. 1472 næsten og 5 skal ieg reyse, ieg vil hviile mig lit, for ikke at være skyld i nogen slags Følge — lev vel, gode, foreffelige Engel! og skulde du ikke have skrevet endnu, af Frygt for, at det ikke skulde treffe mig rigtig, saa skynd dig min gode Tøs! Dn kan ikke begribe, hvor glad du gjør mig! Kys alle mine smaae fra mig, velsign dem, du Engel i mit Stæd, og din Aand vil hviile paa dem ved alle deres Trin, og de skal da blive gode Mennisker! Kys ogsaa min Søfter, og din Søfter og hendes smaae for mig, beed dem alle at erindre mig, det vilde være mig grumme tungt at glemmes — Adresseer dit Brev til den danske Minister, Geheymeraad Blome 64), og ieg faaer det vist. — Skulde du see Mutter, saa glem ikke at siige hende, ieg har bedet hende at hilse 65) — lev vel! lev lykkelig ifald det er mueligt! og Jeg vil blive sæleglad, naar ieg hører det! Hils Jfr Möller, Jeg haaber, hun holder, hvad hun lovede mig, at føge at gjøre dig Tiiden saa kort og behagelig, hun kunde! Gnd velsigne dig beste Kone! det Ønske kommer fra

Den store Teaterrejse

10

din egen Drengs Inderste, Gnd velsigne dig!
M. Rosing.

d: 24de. Løverdag.

Kl: 6 reyste vi bort herfra, da vi havde sagdt farvel til vores Herman, som gjorde P: og mig en Present af en fransk Bog, som ieg vel vil vogte mig for at fremvisse. Det var en deylig Morgen, og vi kom, uden at viide af det, til Enheim, een Miil derfra, her fortaldte vores Kusk, Wasferman en førgelig Historie som nyelig var hændet der paa en Broe, som gaar over en dyb Elv; 2de unge Folk komme fra Kirke, hvor de ere blevne viede, efter adskillige Hindringer fra Forældrenes Side, men de elskede hverandre for Alvor, ogsaa naar ingen Forældre troe, at kunde hindre deres Foreening, da de komme til Broen bliver Hestene lybsk, kaste Vog[nen] om, saa den tilligemed Heste og Kusk flyver i Vandet. Der var ingen Redning, 2de Timer efter fik man Vognen op, og de 2de nyegifte laae slyngede i hverandres Arme, med Mund mod Mund, og uden Liv og Følelse: saaledes gik de ind i den anden Verden. Kl: 10½ vare vi i Dorlizheim, hvor vi spiste til Middag og ærgrede mig over deres Gemenskab i næste Værelse mellem en Kammerpige og en Tiener. Kl: 5 i Schirmeck, Grændse Byen imellem Elsa og Lothringen, den første Begyndelse af Lothringen, her vilde vi have havdt andre Heste, men der var ingen hiemme, og vi maatte, med de 2de Stakler, vi havde, passere de højeste Bierge, vi hidtil havde seet. Kl: 9½ vare vi i Ranon sur la plaine, bleve der om Natten og betaldte uforskammet for den daarligste Aftensmad, og Caffee spist med Skeer. Fra Schirmeck hertil er den Bey, som har mest Liighed med Norge af alle de Veye ieg endnu har seet paa min Reyse. ¾ Vey fra Schirmeck kom vi til det høye Bierg, som toeg 1½ Time med inden vi kom derop, langs ved s. 148 Bierget nede i Dalen paa venstre Haand, havde vi et slags smelte Hytter, hvor de forarbeydede Jern, og dette Stæd havde megen Liighed, i det mindste mindede det mig levende om Røraas og dens Engne. Paa hiin Side af denne Dahl ligger der en Søe paa Midten af Bierget, hvor Vandet er rødt og Fiskene ligesaa, dette gjorde vores Kusk til et Vidunder, men ieg synes det er meget naturligt, siden Søen ligger i rød Sten. Paa høyre Haand, paa Spidsen af dette Bierg ligger en Klippe, rund som de gamle tyske Taarne fra 30aars Krigen, hvorfra man kan see 24 Miil i Omkreds. —

10*

d: 25de. Søndag.

d: 26de. Mandag

Da vi havde spist Caffee og betaldt dyrt til denne Ranonkel, kiørde vi videre og kom Kl: 11 til Ravaux hvor vi spiste til Middag — Kl: 4½ kom vi til Bondebyen Israël, hvor vores Heste fik Brød, og vi selv øll til vores Tobak, derpaa kiørte vi videre og mødte paa Venstre Abbediet Culain, [der] har et udseende som det skiønneste Slot, omgiven med de smukkeste Haver. Denne Deel af Loth: ligner meget Siælland, og er saare behagelig, esterat man saa længe har maatte tumlet sig om blant Klipperne. Kl: 7½ kom vi til Lüneville en smuk og stoer Bye, med stærk Garnison, vi toeg ind i Hotel du Sauvage, hvor Joseph logerede da han toeg herigiennem til Paris, og spiste og sov i det samme Værelse som han 66), vi havde den deyligste Opvartning, og var virkelig saa vel der som mueligt. Verten var en saare honet Mand. det sporede vi ogsaa i Dag, da ieg betalte Regningen fer vores Ophold — Kl: 5½ toeg vi herfra, og siden Tordenen, og velgiørende kiølende Regn, havde dæmpet Støvet og kiølet Luften, var Veyen Debbelt behagelig. Esterat have kiørdt igiennem adskillige behagelige Engne og Byer, iblant andre den smukke og temmelig stoere Bye, Sct: Nicolas, kom vi Kl: 10½ til Nancy en af de smukkeste og reelste Byer, med deylige Forstæder til, som ieg hidtil har seet — vi steg af i Hotel de Halle, og saasart vi havde spist gik vi ud og besaae Staden, og om mueligt at faae Comedie at see, men vi blev smukt narret fra den Kant ; thi i Stæden for Comedie maatte vi lade os nøye med Liniedands af Abekatter, og nogle dumme Hestekunster ; vi toeg med, at betragdte den største Løve, man kan see, den deyligste Leopard og den afskyeligste Abekat, der søgdte at kaste os fin Bør i Hovedet. La Place Rojale som ligner meget Amalienborg, med 4 deylige Palaier, hvoraf det eene paa venstre Haand er Comediehuuset, de andre 3 ere particuliere. Derfra gik vi hen og faae gravene i Cordial Kirke, dette Cappel, hvor de vare, er høytideligt og skiønt, med sorte Marmer Piller, kaldes Hertugen af Lothringens Cappel, en Munk viiste os omkring, der ere mange skiønne Epitaphier fra Oldtiden.

s. 149d: 27de. Tirsdag

d: 28de. Onsdag

d: 29de. Torsdag

d: 30te. Fredag

d: 31te. Løverdag

Da vi havde spist til Aftens, gik vi endnu engang ud for at see paa Markedet, hvor der opholdt sig en gruelig Mængde Markskrigere, og en skrækkelig Sværm af all Slags Lokkeduer. — Kl: 11½ hiem. Kl: 5½ forloede vi denne smukke Bye da vi havde betaldt temmelig dyrt for maadelig Opvartning. Paa denne Side var Byen saare stærk befæstet og paa den anden ikke, hvilket syntes mig underlig; det var den skiønneste Morgen, og den deyligste Bey, man kan tænke sig, de behageligste Vinbierge, de yndigste Haver og riigeste Marker omgave os — en Fierding Vey fra Byen stoede der 2de ganske vakre Piger, og vændtede paa os, siden Kusken havde accorderet med dem at indrømme dem sin Buk, og følge med til Paris. ¾ [Miil] fra Nancy bliver bygget en deylig Broe, som koster uhyre Summer, paa høyre Haand, hiinsides Floden Moesel, ligger der en deylig Bye paa Spidsen af [en] Klippe, og under den en anden, som ligger saa skiønt som mueligt. Kl: 11 kom vi til Bondebyen Novidu, hvor vi spiste til Middag og drak Caffée, og var ikke langt fra et deylig stort Høelovt, hvor der nær var giordt nye Bekiendtskaber. Kl: 2 kiørte vi videre, og var Kl: 5 i Baumont og Kl: 6 i Apresmont, hvor vi fik een Hest endnu for at hielpe os op af et stoert Bierg. Kl: henimod 9 vare vi i St: Mielle, som ligger i en dyb Dahl, og har adskillige Skiønheder f: E: Hovedkirken, Casernerne for Dragonerne, og den skiønne Broe over Moësel. Et Barn blev knust af en Vogn, og en Dragon, der vilde bade sig druknede i Dag her. Medens de lavede vor Aftensmad til, samledes en heel Skok af Byens Skiøgger sig uden for vores Vinduer og dansede skiære havre eller s: u: Der blev spildt de 2de Damer en flou Stræg, og maaske andre med i Aften, de maatte tage deres Hvile saa langt fra deres Inclination, og fornærmed Værtinden, og der blev sukket en jammerlig Qvartet 67). Kl: 5 kiørte vi videre efter at have faaed den fornødne Frokost. I Billotte, en Bondeby saae ieg den første Viinperse, en skrækkelig stoer Maskine. Kl: 11 kom vi til bas le duc og haut le duc som udgiør een Bye, den eene paa Bierget, og den anden under, og seer meget got ud langt fra. Her spiste vi til Middag og betaldte dyrt for maadelig Beværtning. Kl: 2 ½ toeg vi derfra, med Forspand for de stoere Bierges skyld og da vi naede Bondebyen le Mont, skildte vi os af dermed; noget herfra kom vi til Toldstædet, som skiller Lothringen fra Frankrige, hvor vi skulde visiteres, men en lille Stikpenge, friede os fra videre Ophold. Kl: 8 vare vi i Elveque, en Bondebye, Denne Nat var lidt merkværdig, maaske den behageligste for somme, men mig ikke; det er altid stygt at sove selv 3die i eet Værelse. Kl: 5 toeg vi videre, og for at vinde 3de Miil s. 150]: sagde vores Kusk, men ieg tror det ikke, ieg :| toeg han af sra Konge Veyen, og vi kiørde en meget skiøn, men ikke altid den beqvemmeste Vey. Kl: 10 kom vi til Chausee, hvor vi spiste til Middag, og da der vare adskiellige Sideværelser ved Spisestuen, saa blev de nøttede. Sat sapienti! Alle Husene i Byen heromkring ere af Kridtsteen og see meget deylig ud. Vi kiørde igienem Bondebyen Cheneye, hvor Præsten seyede Gaden, og adskillige Bønderpiger strøede Blomster paa Veyen, for den tilstundende Procession. Kl: 9 var vi i Chintry spiste til Aftens og sov ind. Kl: trekvarter paa 7 toeg vi derfra i et slemt Regn Veyr, noget derfra paa høyre Side laae den Bve, som giør Kongen af Frankrig gladest af alle hans Eyendomme, Vertu kaldet, thi her voxer den beste Champagne Viin; og herfra faaer Kongen all den Viin, han drikker. Skroes overfor ligger Ruinerne af et ældgammelt Slot, hvor den første Dronning i Frankrig har boed, og selv ladet bygge: Reine Blanche. Antiquarii ftæle aarlig mod den strengeste Ordres, af Ruinerne, thi de blive hvert Aar mindre. Kl: 10½ kom vi til Etage en PostStation, her spiste vi til Middag, og drak Caffee, Kl: 1 kiørte vi videre og vare i Montmielli Kl: 6½; vi kunde ikke komme tænger, for den eene Hest blev syeg, og havde nær forgived os af Stank. Vi bleve altsaa her, spiste til Aftens og fordeelte os som sædvanlig. Saare tidlig om Morgenen toeg vi herfra, Kl: 11½ kom vi til La ferte sous Jouar hvor vi spiste til Middag, og Kl: 2 kiørte vi videre, og kom Kl: 7 til Meaux, en temmelig stoer Dye, og meget folkerig, men der havde ogsaa været Marked der i Dag. Idet vi holdt uden for No 1020 og drak en Flaske Viin, kom Prindsen af Conde jagende forbi os som Fanden var i Hælene paa ham 68). Herfra begyndte den kiedsommelige Steenbroe. Kl: 9 vare vi i Claye, hvor vi agte at blive i Nat, og staae tidlig op i Morgen, for at være betids i Paris. Det stundede til Skilsmissen og Himlen var mørk!

d: 1ste Junii. Søndag

Da vi havde pudset os lidt, kiørte vi herfra Kl: 7. 1 lieu fra Claye ligger Villeparisis, hvor der er en deylig Mængde af de skiønneste Lystgaarder — noget derfra kom vi igiennem Bondi, efter Anseende en Landsbye som Lyngbye, hvor Lystgaardene udgiør den største og fornemste Deel af Byen. Noget længere hen kom vi til Byen Pantin, hvor Huusene saae ud som Palæer. Vi saae nu allerede langt borte, en giftig Damp opftaae af Baals Boelig 69), og med eet vare vi inden for Barrieren, hvor de bygger et nyt Toldhuus, som seer forunderlig ud, og kunde være alting i Verden undtagen et Toldhuus, for ieg saae ikke Muelighed til eet eeneste lyst Værelse, og man skal jo dog see, naar man skriver Toldsædler. Nu vare vi da i det store

s. 151 Paris.

hvor vi Maatte visiteres meget strængt, uagtet det kostede os 2 & 4 S. da vi vare færdige her, kiørde [vi] ind af St: Martins Port og toeg for det første ind i et Vertshuus, hvor Stradsborger-Kudske tæge ind, og da ieg saae det Værelse, de anviiste os, troede ieg, ieg var kommen imellem de største Sviin af Verden. Vi maatte blive der, til vores Leyetiener,

Operaen i Paris, det saakaldte Interimshus, bygget 1781 af Lenoir paa det Sted, hvor nu Théâtre de la Porte-Saint-Martin ligger.

Efter Tegning af Lallemand, stukket af Née 1788.

som vi strax, efter Preislers Broders Addresses 70) fik fat paa, skaffede os logis i le grand Hotel d'Anjou i

Fauxbourg St: Germain rue Dauphine — da vi havde spist her, hvor vi toeg ind, og pyndtet os efter fattig Leylighed, gik vi paa [den] store Opera Kl: 5, som er paa Boulevarden, til de faaer et bedre Huus, dette, de nu bruger, er der kun ad interim, det er ogsaa bygget paa 6 uger. Med alt det, er det baade stort og smuk 71). 5 a 6 Etager, Amphitheater og Parterre, hvor man for sine 3 & maae staae, vil man sidde, maae man give 9. Deres Dække er eet af de skjøeneste Dækker, ieg har seet, Orchestret rømmer accurat 80 Muficii, men naar de begynde, ere de alle som een Mand. De opførte Caravanen af Grétry 72); sagde ieg, det frapperede mig, saa løy ieg, glødede mig meget gjorde i fær deres Chor, og Decorationer, og s. 152deres Sultan Monsr : Cheron; der var endnu en anden fortreffelig Basstemme lais 73), forresten var der det stiveste Væsen, man kan tænke sig, og deres Solosang, saa fransk og skrigende som mueligt — det stoere i Orchester, Chor og Decorationer, det riige og brillante, her er ved Operaen, er ubeskrivelig, men saaledes maae ogsaa en Opera være. — Vi ilede hiem, i vores nye logis, spiste paa vort Kammer, og Drak ret glad deres Skaal hiemme. —

s. 152

Brev IV.

Paris d: 1ste Junii 1788.

Allerkiereste gode Hanna!

Endelig er teg da kommen til det berømte Paris, i Dag Formiddag Kl: 11 kom teg her, og fandt mig som i en Myretue, endnu har ieg ikke noget at fortælle dig om den, uden at ieg kunde aldrig hitte Reede i den, om ieg saa blev her et heelt Aar. Her er en Støyen og en Sværmen, Kiørsel og Skrigen, Processioner og Fanden og hans Oldermoder, som kunde gjøre en Hoved[rt] forrygt, naar ieg nu ikke boede til Gaarden, eller rettere sagdt, ud til Huusets Have, hvor man ikke hører all den Sværm. Jeg har endnu ikke været andre Stæder end paa Opera, som er, hvad Decorationer, Dragter, Huuset selv, og Mands Stemmerne ganske stort, og Dansen, ja, den kan man neppe gjøre sig nogen Idée om fra vores Theater, saa deylig S sammensætning, udførdt med saa meget ukunstlet Kunst, saa megen Natur og Lethed, det sortryller een at se slige Entréer. Operaen heed Caravanen, Sultanens Rolle spildte og sang en Basist, havde en fortreffelig Stemme og spildte som en Engel, ieg har aldrig seet nogen deyligere og vellystigere Sultan; de øvrige Mandfolk havde, paa ham, der spildte Jøden nær, som nu havde en overordentlig stoer Stemme, alle ret gode Stemmer, men Fruentimmer Stemmerne vare ikke saa svnderlige. Jeg haster med dette Drev til dig gode Hanna! for det stal paa Pofthuuset i Morgentidlig, ieg maatte strax skrive dig til, at ieg var kommen, men ieg er saa træt, at ieg maae bryde af, og staae tidlig op i mor-gen for at skrive Resten, god Nat, min beste Engel! Gud vaage over dig og mine Smaa!

D: 2de Junii. Velsignede, tusinde Gange velsignede Dag, som gav mig dig! 74) opfyldt af dig gik ieg i Sæng i Aftes, og ieg har stedse, den heele Nat lagdt, og Drømt om dig, og vognet hvert Øyeblik; Tak beste af alle Koner! tak sor, dit troe og ømme Hierte mod mig, og Gud belønne dig for mig, ieg kan ikke. lev længe og frisk og glad for mig for dine Børn! Lad stedse dit gode lille Hierte føle uforandret det samme for din Dreng, som det nu i 11 Aar har føldt! Saa er der ingen Ting i Verden, ieg ønsker mer, næst at kunde gjøre dig saa lykkelig som du velsignede fortierer! den almægtige Gud, som seer og glæder sig ganske vist over vores forenede Siæle; høre mig! gjøre dig beste, lykkelig!

Hils min lille Golla, det var jo hendes Dag i Gaar? 75) Gud give hun maatte blive sin Moer liig, saa skal hun vorde velsignet af Gud! Hils alle mine Smaa Væsener! Jeg haaber og Gud veed hvormeget ieg ønsker det! at de alle, stoere og smaae ere vel! ieg gaaer nu i Øyeblikket hen til Ministeren, s. 153og seer om Breve fra mit kiere Hiem, gid teg maatte see mit Ønske opfyldt! Nu lit om min Reyse, men ikke meget, kun lidt Spøg. Da vi toeg fra Stradsborg, havde vi det meget got og magelig, men da vi kom til Nancy, behagede Kusken at tage 2de Tøser op til sig paa Bukken, de saae temmelig got ud, og skulde til deres Tanter i Paris; Medlidenhed vaagnede strax hos Preisler, og Saabye, og ieg er for galant mod Damer til at sætte mig mod et Galanterie, naar det kommer derpaa an, og især naar det aldeles bliver stillet hen i mit Tykke. Der blev da besluttet, at tage dem ind i Vognen, og arrangere os saa got, som vi kunde, men Mammessellerne havde ikke sat der længe, førend et sentimental Baand, med Kysse besegled, blev sluttet imellem den eene, og Flattergeisten Preisler, Saabye blev tilbeedet af den anden, efter at ieg med Alvorlighed fortaldte hende, ieg leed ikke saadan Fias, men de franske Fruentimmer lader sig ikke saa let skrække, merkede ieg; hun gjorde sig meget Uleylighed for at faae mig til at svare hendes Øyekast, indtil ieg endnu meget alvorligere fortaldte hende, at ieg var gift, fra det Øyeblik blev ieg uanfægtet, men nu — kort Preisler og Saabye og disse 2de Tøser bleve saa forenede, at Vognen blev mig for deres mange Kys og Leflerier og ækle Sludder, for snever, ieg steeg op paa Bukken, og da Veyret var got, var ieg meget bedre der end i Vognen — Men ieg er en ubegribelig Ting for disse 2de franske Tøser, saadan Bestandighed kiender de ikke til — for P: og Saabye bliver ieg vel den samme, men meere frygtet, da de seer ieg ikke billiger, meget mindre tager Deel i deres Liderlighed — Nu ikke meer herom, Kl: bliver mange, og Brevet skal bort, naar ieg kommer hiem, skal ieg fortælle mere herom — dog beder ieg dig ikke at lade dig merke for nogen hermed, førend vi ere hiemme. — I Aften skal ieg drikke din Skaal oppe paa mit Kammer, for ieg gier mine Reysekammerater en lille Smaus paa min Hannas Geburtsdag; Præsten v: Haven 76) er med, og vi fire eene skal med fuld Glas erindre den beste Kone, og beste Moder — og naar ieg igien er eene skal ieg bede Gud gjøre dig glad og lykkelig som Kone og Moder! Gud velsigne dig! Hils mine Smaa, kys dem fra mig, fiig dem, hvormeget ieg længes efter

dem! Hvordan gaaer det med min Dreng — pisser han brav i Buxerne. Hils min Søster, og siig hende, ieg lever vel og frisk, gid ieg maatte høre det fra Jer allesammen! Hils min Knud; paa Fredag, eller i det seeneste i Dag 8te Dage skriver ieg ham til, naar ieg faaer seet lit meer end ieg har feet; hils alle mine Venner, ingen undtagen, hils Mesting og hans Kone 77) — og du selv, du selv min beste, kiereste Kone! Du seer, ieg veed det vift, du seer ligesaa got i mit Hierte, som han der boer over os, og saa kan ieg ikke sige dig meer! Hvad du er for mig, det veed Gud, det veed du selv! Hils din Søster og mine Smaae der ogsaa, hils Carl, at ieg haaber at see ham som en smuk Dreng, naar ieg kommer hjem 78), kys alle mine Smaae endnu engang, siig Philla, mit første elskede Barn, hvor kier hun er mig, og hvad ieg vændter af en Datter af slig en Moder! Gud velsigne Jer alle, at ieg maatte omfavne ser friske og glade!

din gamle gode Dreng
M. Rosing.

s. 154

Paris 2den Junii:

Var den første gode, ret gode Dag, ieg har havdt, siden ieg toeg fra Hamborg. Efterat have været henne hos Blome 79), som modtoeg os overmaade got, men trøstede os med, at vi nok kom til at betale for Comoedien og Operaen især, dersom vi vilde see noget; for een troede han nok, det kunde gaa an at skaffe frit derind, men 3de var for meget, imidlertid lovede han [at] vilde gjøre hvad han kunde for os. Fra ham gik vi hen og hilste paa v: Havens, to meget snilde Folk, især er hans Kone en elskværdig Kielling; derfra gik vi igiennem Palais rojal, at beskrive dette stoere, forunderlige Stæd, er umueligt, vi beundrede det, og sat os for at besøge det hver Dag, mens vi er i Paris, for nogenledes at teere at kiende det 80). Vi maatte gane hen paa Comedie francois Kl: 4 for at faae Plads 81), endskiønt man ikke begyndte førend Kl: 6; thi der var saameget, der bidroeg til Theatrets Bestormelse: en ung Actrice spildte 3de Gang Zaire, Larive var de 2de forrige Gange pebet ud, og nu heed det: som ogsaa virkelig var sandt — at han vilde retirere, og maatte efter slig en Begiegnelse efter 30 Aars Møye; til Lykke for ham saa trænger han ikke, men det er dog tungt, efterat være næsten tilbedet i saa mange Aar, at ende sin Bane paa den Maade 82). Nu samlede Partier og Contrapartier sig for at kalde ham tilbage, og det andet for at holde ham borte. Huset blev i en Hast saa fuldt, som det kunde være, ihvorvel det er fuldkomen eengang saa rummelig som vores, adskillige smaa Scener gik der i Forvejen imellem Parterret selv og Logerne | : her bestaaer, vel at mærke, Parterret ikke af Rips Raps, men af Folk, som man i det mindste ikke behøver at være bange for at smørre sig paa | og skulde det da ikke være mneligt at faae det saaledes hos os? Ieg har det Haab, at Parterret engang bliver hvad det bør være, og Galleriet hvad det var fordum, da kan en Mand, som veed, hvad han gjør, haabe at virke og gavne. Nu lever den smudsige Natur! nu triumphere Grimaser, og Hanswurstfræger! Haabet om bedre Tiider for den tænkende Skuespiller, hvis Talenter enten bliver undertrykte, og døde, eller | : o, det er endnu 1000de Gange værre : | fornødre[r] sig til at hielpe til at forderve sig felv, at forderve Nationens Sæder ved grove, smudsige Tvetydigheder, dumme Buffonader, og unaturlig Grimase Spil, for at aftrygle dette høyt oplyste Parterre en Skoggerlatter — er det eeneste endnu, der kan oplive det næsten slunkne Moed. Vee os! vee os! dersom dette bedre Haab ikke vil høres af dem, der kan og bør

s. 155 Folkeliv i Palais Royal 1787.

Stikket tillægges almindeligvis Debucourt. men er af hans Elev le Cœur efter Tegning af Desrais, Fra Dacier : La gravure de genre et de mœurs. Paris 1925.

s. 156opfylde det! Men nu til Zaire 83). Saasnart Gardined gik op, blev der raabt Larives Navn! De vilde gotgiøre den forrige Aftens Sottise | : ogsaa dette Parterre kan begaae dem, men det var en Cabale, og nu leed det heele derunder :|og at de raabte paa ham faa tidlig, var for at give ham Tiid til at blive færdig. Zaire og Fatime begyndte, efter at de første gang havde traad tilbage for det forstrækkelige Skraal: Larive! I Førstningen vare de begge meget monotone, og det varede næsten de 2de første Akter igiennem. Zaire er den naiveste, unge skønne, nogen Digter har dannet for Skuepladsen; fremmed for all Svulst, kiender ikke og bør ikke kiende Skyggen af den Feyl, Schaskspear i Hamlet advarer for; alle hendes Følelser maae verre stills stedfe lider hun som den sagtmodige Dyd, og hendes indvortes Kamp maae ikke yttre sig anderledes end som Overfladen af et stille Vand, der kommer i en sagte Bevægelse af en mild Vesten Aande; saaledes har Digteren dannet hende, men det franske Parterre eller Nationen vil have noget som de kalde høyt og stort, og brusende, og Svulst. Mads: Desgarcins var en Mellemtung imellem begge og vandt megen Bifald for denne Middelvey. Hun sagde mange Stæder meget deylig, men teg veed ikke, hvoraf det kom, ieg kunde ikke sympatisere med hende uden paa disse 2de Stæder: hendes Beskrivelse over Orosman, og hendes Scene i 3die Act med Nerestan, hvor hun giver ham Løfte at blive Kristen. Paa disse 2de Stæder henrev hun mig; den Ild hun beskrev Orosmans Fuldkommenheder med uden at forlade sin Character, den Uskyldighed hun talde om hans Skabning, Gang, og Øye, var saa aldeles efter mit Begreb; den Striid hun viiste imellem sine Følelser for sin Broder og Orosman i 3bte Act var ikke mindre skøn, hun opvagte den inderligste Medynk hos mig 84). Orosman blev spildt af St: Prix, den 2den Doublant 85) | : Grammont er den første :| thi Larive kom ikke frem, og den stakkels Fyr, som kom i hans Stæd, maatte staae et heelt Qvarteer, førend han kunde begynde; thi Parterret og Loger var i Oprør, nogle skreeg paa Larive, og andre applauderte dette, indtil han | : efter at have begyndt adskiellige Gange forgieves :| traadte frem; og spurgde „om de vilde see

ham eller hans Kammerat?" nemlig Grammont, thi Larive kunde de være sikre paa ikke at see mere. Parterret blev da eenig om, at det for denne Aften maatte være som det var! og han begyndte, gjorde sig megen Umage, lykkedes mange Stæder ret got, men at han ikke forstode sin Rolle, at han ikke underholdt, det er ustridig vist. Franskmanden har en Maade at declamere paa, som ieg i Evighed aldrig kan troe er rigtig, han glider over mange skønne Stæder, som om de vare satte af Digte s. 157ren for ingen Ting, og denne Maade havde ogsaa denne Mand, og saa med eet brød han ud som en Biergstrøm, naar man mindst vændter slig en Oversvømmelse, og naar man troer, han er næsten falden i Søvn, for Øynene lukte sig, Personen rørte ikke et Lem, og midt i denne Stilhed farer han ud som en gal Mand. De fleste af Mandfolkene tale i dyb,

Théâtre Français før Revolutionen.

Peyre og Waillys Bygning fra 1782 paa det Sted, hvor nu Odéon ligger.

Tegning af Lallemand, stukket af Née 1788.

d: 3die Junii.

huul Stemme, det er nok den franske Tragoediestemme! og i deres hæstige Stæder brøle de som en Stud, der har faaet [en] Kniv i Halsen. 2de Stæder maae ieg anmærke til Beviis paa min Dom om hans Orosman: i 4de Act esterat have stod og mumlet den heele store første Replique, saaledes at faae af dem der vare tilstæde hørdte det |: derfor skreg de ogsaa ofte til ham: høgere! vi forstaae ikke eet Ord :| styrter han sig med et paa Knæe for Zaire, idet han siger: Zaire, græder De? og bliver temmelig længe liggende saaledes i den uanstændigste Stilling, nogen Sultan kan tage, uagtet Parterret sagde ham høyt og tit nok: c'est mauvais, c'est mauvais. I 5te Act var det endnu værre, hvor han siger til Corasmin, og skal sige det, efter mit Begreb, i en Slags Vildelse: der kommer nogen, ieg hører nogen: saa i Stæden for at gribe Corasmin vildt og hastig i Armene, naar han siger dette, spadserede s. 158denne i all Magelighed og Forsig[tig]hed omkring, som om han vilde [fee] sig for, om ingen skulde komme og overrumple ham. Jeg kunde anmærke den betydelige stoere Brev Scene i 4de Act, ieg kunde anmærke hans Graad i 5te Act, og Repl: ja, ieg græder, Corasm: etc: og flere Stæder sor at vogte mig selv ved Tiid og Leylighed, men ieg er mig selv ingen slige Synder bevidst, og ieg er jo dog ikke kommen her sor at forderves, og gaae i Skole sor at blive en Sinke og Nar sor mine Landsmænd! — Nerestan var en hvis St: Fall. En af dem, der især brølede, naar han skulde være hæstig, og skreg som et vildt Dyr i alle sine Exclamationer 86) Jeg opdagede een Feyl hos denne, som de andre ikke havde saa hyppig, men en Snert af Remmen havde de ogsaa, han accentuerede, efter mit Øre, som oftest galt, ieg troede, ieg kunde have taget feyl siden ieg ikke er Sproget saa voxen, som ieg ønsker det 87), men ieg spurgde Preisler, om han merkede det, og han var fuldkommen af min Meening; f: E:, naar vi hos os sige: elskede, ulykkelige Søster! saa sagde han: elskede,ulykkelige Søfter! ogsaa var han stærkt befængdt med den Feyl, ikke at vide i rette Tiid, at trække Veyr, men gik paa, saalænge der var Aande i Lungen. Naar de franske Acteurer og Actricer er i Affect, har de en grumme slem Maade at trække sit Veyr paa; det er som de var trangbrysted, og give sig, som om de skulde give Aanden op. — Endelig kommer ieg til den Eeneste gode sunde gode Acteur iblant dem alle, det var Vanhove, som spildte Lusignan, han var den eeneste af den gamle gode Skole for Tragedien, de andre har dannet sig noget nyt, som Himlen maae forstaae sig paa! Dette var Skyggen af vores Rose, næften ham selv, intet unaturlig, intet overspændt, den ædle, store, høye Helt, den gamle ærværdige ømme Fader, den entusiastiske Kristen, alt dette forenede han i den Grad, at ieg troede, at see min elskede, savnede Fader Rose i sit høieste Fag. Hvorledes han kom ind, nedtrykt af Kummer og mat af Alder, hvorledes han underholdt denne Mathed, med hvilken Begierlighed og Længsel, han hørdte paa Fortællingen om de Kristne og deres Skiebne, hvorledes hans næsten brystne Øyne sik Liv ved Nerestans Nærværelse, hvorledes han anspændte sine næsten uddøde Kræfter, for at omfavne sine Børn, kort: hvorledes han var stoer og sand, det kan kun den troe, der har seet Rose, og denne Mand, og erindrer dem begge! Hans Majestæt og Ærværdighed, udbredte en Taushed over det heele, og paalagde det, den Aften støyende og urolige Parterre samme Ærbødighed, ieg føeldte for Manden 88)..... I det heele gik Stykket bedre end hos os, den Eenhed, der var, skiønt Tonen, som sagt, ikke stoed mig an, har vi ikke, og det er desværre vores indbyrdes Eenighed eller Ueenighed skyld i: f: E: den Scene i 5te Act, hvor Orosman viser s. 159Nerestan den bøende Zaire, og Nerestan siger: Min Søfter! Orosm: Hans Søfter? og Fatime: Ja, Barbar! etc: det eene blev ikke sagdt, førend det andet fulgde paa, i et Øyeblik var det smukkeste Tablau dannet: Nerestan bøyede sig over Zaire, Orosman faldt paa en tyrkisk Sofa, Corasmin hældte sig over ham, for at trøfte ham, Fatime og Nerestan udgjorde et Tablau paa den anden Side af Theatret over Zaire, det var det frappanteste Øyeblik, man kan see! hos os mangler vi Decorationer og Meubler, her er begge Deelee til yderste Fuldkommenhed, røde fløyels Sofaer med brede Guldgalonere; det prægtigfte ftørftte Værelse, eller Søyle Sahl, ieg har feet, Klæder af Fløyel, besat med det rigeste Broderie, kort, alt det pompøse, der udfordres til en Tragoedie var her, og hos os? — Efter Tragoedien blev der spildt et lille Stykke i een Act, le cocher supposés, en farce. Mons: Desessarts var den gamle Mand deri, var ganske morsom, og uagtet hans unaturlige Tykkelse var han mere degagé end [man] kunde vændte 89); Da vi kom hiem, talde vi om det vi havde seet og drak min Kones Skaal. d: 3die saae vi det nye Kornmagazin, som en tysk Snedker Dreng har gived Tegning til og hvorfor han fik den sorte Orden, som kun er for Kunstnere, og 1000 rdr og mange Privilegier. Derfra gik vi op paa Parlamenhuuset, som vi sandt besat med Vagt fra øverst til nederst, og blev negtet at komme ind for disse Uroeligheder her er 90). Om Aftenen var vi hen og saae Optimisten, et nyt Stykke, som blev spildt den 20de Gang 91), der var langt fra ikke fuldt, som

første Gang, men got Huus var der dog; i dette Stykke fik vi vores Længsel efter at see Mole opfyldt. Det maae, efter det vi saae i Aften, ikke være tungt at etablere sig et Rygte hos Franskmanden. Moles Rygte var stort, og almindelig bekiendt hiemme hos os, længe førend vi reyste; Mole, den første Acteur i Comedien, Molé, bekiendt ogsaa som stoer i Tragødien, denne stoere, vidt berømte Mole spildte i Aften Optimisten, og det falder mig selv tungt at troe det ieg saae, og synes farlig at sige hvad ieg troer! Men Sandhed skal staae, og mod min Overbevisning kan ieg ikke sige det er got, som ikke er det 92). Den Tienstfærdige hos os er gaaet got og rigtig, i de siste Gange især, fra Schwartes Side, men laed ham prøve paa at stemme den endnu en Tone lavere, saa maaske han |: ifald vi kunde blive ligesaa franske :| ved at gjøre sin Tienstfærdige til ligesaa stor Nar, som Molé gjorde Optimisten, kan etablere sig ligesaadant Rygte som hiin. Er da den Tienstfærdige og Optimisten overeensstemmende Characterer? 93) ieg svarer ney! men Molé sadte den endnu 3 Grader lavere ved sit Spil, end den Tienstfærdige er gived hos os. Jeg støbte Stykket, førend ieg saae det, og havde allerede dannet mig en elskværdig, glad Philosoph i s. 160 Optimisten, men hvor forundret blev ieg ikke, da jeg faae Molé, den stoere Molé gjøre den til den væmmeligfte Abekat, og gamle Nathue, ieg har feet? at anføre Exempter herpaa, var at afskrive hans heele Rolle, ieg vil anmærke et par Stæder, for deres eget skjøne Værd, og erindre mig, hvorledes den store Mol mishandlede dem. 10de Scene i første Act, øg den Repl. i 4 Sc: i 2den Act:

Si Belfort est honnête?

et puis j'aime bien mieux, je le dis fans détours,

être une fois trompé, que de craindre toujours.

Disse Stæder gjorde Molé faa naragtig, at heele Parterret loe, skoggerloe, og ieg troede det var Haanlatter over Molé, indtil een med megen Følelse og Overbeviisning om hans sande, ftoere Kunst, sagde mig idet han vændte sig om til mig, o, hvor han siiger det got, o! hvilken stoer Acteur! — o hvilken stoer Nar! tænkte ieg. Derimod Vanhove, den sande gode Acteur, næsten den eeneste ieg har seet iblandt de franske, og som man gjør meget mindre af, han er næsten intet imod Molé i Parterrets Øyne, for han elsker ikke at gjøre Karikatur af sin Rolle, han skiøtter ikke om tiltryglet Bifald, som hiin; faae sande Kienderes Dom og hans egen Overbeviisning er ham nok..... hvergang ieg seer ham erindrer han mig om vor tabdte Faer Rofe ! Mad: Pleiinville spildte en Mdsl: Chasfaigne, i mine Tanker, overmaade got, med megen Værdighed, megen Myndighed, og uden at tabe det mindste af sin Noblesse,..... Confidenten i Stykket en tør vogtner[?] rolle, som ieg holder for er Acteurs sande Prøvesteen stildte Mads!: de Vienne sig ganske fortreffelig ved; ieg skal stedse tænke paa 2den Scene i 2den Act, naar ieg vil tænke [paa] et Mesterstykke i den siinere Comedie 94). Belfort, Mons: St: Fall, den samme, som spildte Nerestan i Zaire, hans Stemme er stedse ubehagelig, især for Elskeren, men hans Spil og Declamation var i Aften 100e Gange bedre end forrige Gang; Rofe, Pigen, spildte en Mads!: Joly meget naiv og got, skiønt hendes Ansigt ikke var med det interresfenteste for den Rolle 95). Angeliqve Mad: Petit, syntes mig ogsaa svarte til sit Navn — og var lille nok 96). Piccard: Monk: Dugazon den fortreffeligste komiske Tiener man kan tænke sig! Det er den første Tiener, ieg har seet, og den Aftand imellem de 2de Roller, han spildte i Aften og spildte til slig en fuldkommenhed, viiste mig det ieg aldrig har seet, eller drømt om at see 97). 2den Sc: i 5te Act bliver mig uforglemmelig, den gamle, gnavne Knark af Tiener, fik ordentlig Taarerne i mine Øyne, hvormeget Molé gjorde sit til at forjage dem. Det andet

s. 161 Dugazon, Théâtre Français' førende Komiker og Parisernes Afgud i de klassiske Tjenerroller.

Farvelagt Tegning fra H. Lecomte : Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

11

s. 162 Stykke var le Grondeur, i 3 Acter, som ieg undrer mig meget over vi ikke havde hos os i den Tiid, Ørsted levede og Schwar spildte Tienerroller 98). L'optimiste troer ieg ikke vilde gjøre nogen Lykke hos os, endskiønt et Menniske, ikke af Beaumarchais Venner, heller vilde have giordt 1 Act af dette end heele Figaros Gistermaal! Grondeuren blev spildt af Mons: Desessarts, en Fyr dobbelt saa tyk som Ørsted og skiændte næsten ligesaa got, om ikke bedre endnu end han. Men intet kan sættes mod Dugazon. Her var han den unge, muntre, vittige Pusenmager, og gjorde Grondeuren Livet ligesaa suurt, som Oldfux Vielgeschrei. Men Maaden han gjorde det paa er uefterabelig, hvorledes han gjorde sin Dansemester, og tvang den gamle Maskine til at danse, hvorledes han gjorde sin Dragon, kort hans heele Rolle, maae sees for at begribes, og troes. Dette Stvkke gik i det heele got, og med meget luene. Datteren af Grondeuren var det smukkeste Ansigt og Figur, noget Theater kan fremvise, den smukkeste Pige, ieg har seet i heele Paris, hvor der dog virkelig ikke er dyr Tiid paa smukke Piger, hun spildte sin Rolle meget rigtig, med megen Vndighed og Liv; Lisette, den skielmske Lisette narrede Grondeuren saa deylig; og Resonneuren, Grondeurens Broder, spildte heele Veyen got, men triumpherede til sidst paa den deyligste Maade ieg har seet. Jeg har ikke Stykket, kan altsaa, om ieg ogsaa vilde, ikke anføre Exempter, men ieg skal dog erindre, hvor eens det gik i det heele.

d: 4de

d : 5te

d : 6te

d: 7de

Den 4de gik vi hen til Laurent og blev meget got modtaget af den heele Familse, den unge Laurent tilbød os sine 2de Billetter naar vi vilde see Opera, og anden Haab om frie entrégav han os ikke 99). De inviterede os at spiise Dagen ester hos sig; og derfra gik vi hen til Hvass, og blev ligesaa høflig modtaget og bedet at spiise der d. 6te 100) — fra ham gik Pr: og ieg hiem og hændtede Saabye, som var bleven hiemme for sin Maves skyld, der ikke var i den beste Orden, eller ogsaa fordi han undsaae sig at komme til Laurent i de Klæder han havde med hiemmefra; vi kiørdte til v. Havens, for det var vel skident at gaae og der spiiste vi og passiarede om Kiøbenhavn, og vare ret glade ved disse 2de meget smukke Folk. Fra dem gik vi hen, af Nysgierrighed, og fordi vi dog engang skulde see det med, til les grands Danseurs du Roi, eller Hr. Nicolet hvor vi saa Beleyringer, Voltigeurer, Harleqviner, en Virtuoso paa Tamburin, og adskillige smukke Ting, værdige den beste Fieldeboe 101) ; et Par Sujetter vare der, som vare ret gode, en Marquis og Heltinden i Beleyringen. Theatret i sig selv var ret got, mindre end vores Theater, og lit større i Breden end Hoftheatret, forresten var det fyldt med alt det Champhonette [gens honnêtes], som s. 163man vil see. D. 5te gik vi, efter at være kommen sor sildig til Com[oe]d: fran : skiønt vi vare der Kl: 4½ til les variétés amusantes 102), der spildte 3de Stykker, det første med eu Harleqvin t, som var nok til at asskrække enhver ærlig Mand fra at bruge Forstanden til at begribe det og moere sig, Stykket i sig selv er overmaade søvrig og uinteressent, og ledere Dievel end den Harleqvin, kan man ikke forestille sig. vi fordrev den øvrige Aften som sædvanlig og gik hiem Kl: 11 : Den 6te kom Skræderen med Regning paa 36 rdr, som ieg betaldte, og efter at have expederet min Post, gik vi nd til Laurent, og den unge fulgdte os hen og viiste os det kongl: Bibliotek, en stoer og prægtig Bygning, med den smukkeste Orden, og Indretning; i et stort Værelse paa høyre Haand af Trappen, vi kom op af, hvor Gulvet er giennenskaaret staaer de 2de største Globi, ieg har seet, Himmel og Jord Globus, paa den siste er ethvert Lands Coustume i Klæder maelet. næsten i ethvert Værelse sidder der studerende og læse omkring et Bord, eller excerperer eller tegner, sor det er enhver tilladt, og en abbé er til-stæde, som flyer dem, hvad Bog de forlanger Ved Enden af den eene Stue stod Modellen af et anatomie Kammer hvor der laae et Fruent: og en Mandspers: opskaaren. Da vi vare gaaed igiennem alle Stuer paa denne Side og havde igjen opholdt os en god Tiid i den største Stue hvor Parnasset staaer i Midten, giort af Kobber med alle de franske Digttere, nogle faae af de gamle, og Gessner den eeneste Tysker, hver pladseret ester Fortieneste, og alle i smukke Figurer ogsaa af Kobber, saa gik vi ned igjen, og over paa den anden Side, hvor Kaabberstyksamlingen er; her er samme Orden, som paa den anden Side, her var ligesaadan en Samling af Folk omkring Borde, som stoed og loed sig forklare Kaabberne, og andre, der studerede dem sor sig selv. Alle Kaabberne ligger i Casser, som seer ud som stoere Foliaanter, vi loed os viise alle de gamle danske mærkværdige stoere Mænd, og da vi havde seet dem blev Kl: 12, og paa den Tiid bliver der lukket og alle maae gaae bort. Vi gik derfra hen i Tuilerierne, som slet ikke gefaldt mig, Slottet saae stort, men forfalden ud, Ludv: d. 15des Statue — staaer paa en smukkere Piedesta[!] end F: V, men bverken Figuren eller Hesten er noget, i mine Øyne mod F: V. Derfra gik vi hen til Hvass og spiste, talde om forbigangne og nuværende Tiider i Kiøbenhavn, erindrede os de forbigangne med Glæde, da han selv var der og frydede os til de tilkommende! Derfra gik vi hen paa Opera[en] og saa Oedip med Sacchinis Musik til 103). Huuset er meget stort som alle de 3de stoere Theatre er her — dette havde nok 7 Etager i Høyden. Musikken var smuk og heele Operaen blev s. 164meget vel udført, de havde ingen stoere Sangere, men almindelig gode; deres Chor gik fortreffelig og deres Decorationer vare smukke, naar de først stoed der, men deres Forandringer gik meget langsomme imod vores, uagtet de har baade Høyde og Dybde, som mangler hos [os]104). Temmelig veltifreds med dette Skuespil, gik vi og spiste og derfra hiem, og antegnede hvad vi havde seet. Den 7de fulgdte den unge Laurent os paa deres Declamations Skoele, som holdes der, hvor Opera Huuset brændte og hvor der tillige brændte for en Million Daler i Decorationer 105). Stædet, som tiener til deres Øvelser, er et lille Theater, lidt større end det vi havde paa Fredensborg 106). For at dømme rigtig om den, maae man gaae der tiere, mig forekom det, som deres Maade, at instruere paa, ikke var den beste, maaske tager ieg seyl, Tiiden skal lære mig det! Dugazon havde Timen for den Dag, og dog, ieg vil opsætte min Dom, til ieg lærer deres Maade nøyere at kiende. Kl: 21/2 gik vi derfra hiem, og spiste, og derfra paa Comedie Italiene 107), og saa et lille kiedsommeligt Stykke: Anaximandra, som blev spildt ret got, men kiedede dog forskrækkelig, ester det gav de les Sargines. Et Syngestykke i 4 Acter, meget god Musik, med megen Pomp, mange stoere Chor og Optoeg, og i 4de Act en Batalje og en Landsbye, der brænder, og som Fienden stikker Ild paa 108). Her sandt ieg den første Tenor, ieg har hørdt |: hvad Stemmen angaaer, de Franskes Smag er ikke meget opbyggelig :| det er tillige en meget velskabdt Karl, ung, syrig, og har et talende Ansigt, men spiller, som alle Franskmænd, i bare Convulsiones, naar han skal være hæftig 109). Elskerinden, Sophie, var Mad : Dugazon, Rollen selv er skikkelig Mandfolkagtig, men hun gjorde den med alle de Fuldkommenheder, som hun virkelig har for slig Amazoner, til en reen Dragon 110). Mads! Renaud den yngste, spildte en lille uskyldig Bondepige overmaade deylig. 2de Scener i dette Stykke gjør meget Opsigt, og fortienner den Lykke, de gjør. Der, hvor den unge Sargin bliver slaaed til Ridder, og der hvor Folket sværger sin Konge Troeskab.

Brev V.

Paris d : 8 Junii 1788

Beste, allerkiereste Kone! Jeg takker dig, ieg kysser dig uophørlig i Tankerne for det siste Brev! men ieg vil ikke negte, at det gjorde mig beængstet, og mit Hierte, du kiender dette underlige Hierte, ieg kan ikke faae det roelig igjen, ieg har kun een Søn, og. Gud veed det, men ieg kan ikke saae det af mine Tanker, at han er borte, naar ieg kommer igjen 111). Jeg har tæget Deel i alle de Fornøyer, Indbydelser og Sælskaber, Comedier og Operaer kan give, men mit Hierte har ikke vilde smagdt dem, det hænger saa underlig fast s. 165 ved det kiere Kiøbenhavn, og skulde ieg nu finde det anderledes, end ieg forloed det? O Gud! straf mig ikke saa Haardt! beste Engel! saasart du kan, saa glæd mig igjen med noget fra dig! du maae ikke lade nogen Postdag gaae forbie, at du jo skriver mig til, ieg bliver i Paris til den 7de eller 8de Julii, saa taer ieg til Mandheim, og der maae ieg endelig finde Brev fra dig; slut fra dig selv til mig, og døm saa hvor glad og kierkommen saadant Brev er! du kan kun vændte Efterretning om een, men ieg har dig og mine kiere Smaa og vores heele Familje, der ligger mig paa Hiertet; den, der ikke har prøvet at være skildt med saameget kiert, veed ikke hvorledes een er tilmode ved slig en Skilsmisse. Jeg gjør alt, hvad ieg kan, for at forestille mig det beste, for om mueligt at synes det ieg ikke kan være, førend ieg faaer nærmere Efterretning baade hvorledes du, eeneste, beste af alle Koner! lever, og min Dreng og alle mine Smaa! rigtignok gjorde du mig lit roeligere ved Efterretningen om de 4 Tænder, men ieg synes dog, din Tone var saa mørk, saa bekymringsfuld — O Gud! hvad gav ieg ikke for at være vis paa din og mines Lyksalighed derhjemme! Men bort med dette ængstelige!.... . Jeg har spist hos v: Haven, Laurent og Hvass, alle vare meget artige og sælskabelige, især var Hvass den gamle ærlige Fyr, som erindrede dig med Glæde og Deeltagelse. Jeg har seet Zaire, som Rahbek vil sige dig noget om, naar han bringer dette. I Gaar var ieg første Gang paa Comedie Italiene, hvor de spildte en Operette i 4 Acter, Sargines kaldet, men smukkere Syngestykke, og bedre udførtdt, har ieg aldrig seet noget i mine Dage, der var en Tenor, hvis Mage i Stemme, ieg aldrig har Hørtdt, hverken her eller i Tyskland, og var tillige temmelig god Acteur; der var Mad: Dugazon Elskerinden, en meget heftig og heroisk Amazone, men hvor Mad: Preisler falder igiennem | : for det var just af hendes Roller :| det kan ikke beskrives ! Den rigtigste Declamation, den skiønneste Anstand, de rundeste Bevægelser, og smukkeste Figur til den Rolle, man kan see, næsten, om ikke Skiønnere end Frølichs Dido 112), hun forenede alt dette, og spildte i hoyeste Grad deylig. Der var ogsaa en lille Madssll: Renaud, en Søfter af den stoere Sangerinde som ieg endnu ikke har Hørtdt 113), [hun] spildte en lille naiv Bondepige Rolle overmaade deylig, ingen af dem sang en merveille, men meget rigtig og reendt og got Forresten har ieg ikke seet noget, som er værd at skrive om, uden deres Declamations Skoele, ieg hørtdte mange gode Anlæg, men ieg er vis paa, de blive alle fordervede, een af dem prøvede nanine 114), og havde det interressenteste Væsen for den Rolle, man vil see, saalænge bun fik raade sig selv, og tale, som Naturen indgav hende, men saa kom Instructeuren og declamerde og gjorde Gestus for hende, og faa blev hun som alle de andre Traadukker; en anden prøvede Eugénie, men det var reent forbandet. Preisler spurgde mig, hvad det var hun prøvede, og ieg kunde rigtignok høre det var Eugénies Rolle, men hun bar sig ad som en Nar, og vilde være ukiendelig for enhver, som ikke kiendte Stykket saa got som teg 115); ja, du skulde bare see, hvorledes de bær sig ad her, hvorledes de kaste sin Krop i de allerforunderligste Folder og vil bilde Folk ind, de har Følelse, da de dog ikke har mer Følelse end bag paa min Haand, men Franskmanden troer det er got; den der her ikke kan glemme all Natur, brøle som en Stud, trække Veyr som en trangbrystet Hest, der ogsaa har Snive, skiere uophørlig luften igiennem, og slaae sig dygtig for Brystet og Hænderne over Hovedet, s. 166 fort, bære sig ad som man var daarekistegal, gaaer ubemerkt, og med Mishag bort. Nu skulde ieg sige dig noget om Moderne her, men de ere saa forskiellige i deres Hovedpyndt, saa Fanden selv ikke kan hitte reede i det, smaae Hatte af Facon som den siste du havde, da ieg var hiemme, temelig spids og besadt med bare Baand i Puffer er meget i Brug iblandt de forneme. Flors Tørklæder, som gaar dem op under Hagen, og holder Hovedet tilbage, som om der stoed en Staaltraaed igiennem det. Netteldug og Floer og Sil[ke]klæder giordt paa Facon som vi har dem hiemme, tæt om Livet og langt ud paa Armene. Naar de har bart Haar er det i skiønne Bukler, men langt fra ikke i saadan pudserle [?] Gestaldt, som de begyndte at bruge det hiemme førend ieg toeg bort. See, det er alt, hvad ieg kan sige dig om Moden; — ieg har sagdt dig alt, hvordan ieg lever, ieg vil lægge til, at ieg er frisk og stærk som en Hest, at ieg ikke engang heotr havdt Anstød af Hovedpine engang, eller den almindelige Syge alle Fremede faae, naar de komme til Paris: Tyntliv. Saabye og Preisler, især den første, har havdt det meget stærk, men nu er det bedre; og det kommer af Vandet, men mig bider ingenting paa. — Nu maae ieg slutte dette leede Brev; det siger dig i det mindste at ieg er frist, og Gud give du kunde sige mig det om dig og mine Smaa! O saa vilde ieg være saa roelig! min gode! beste allerkiereste Kone! kunde ieg dog sige dig tydelig nok, hvor kier du er mig, hvor umistelig du er for dette Hierte! og hvilken Pine, Uvisheden om hvordan du lever med mine Smaa, soraarsager mig! O du vilde let begribe, at denne Reyse er ikke det, den er og kan være for en anden i mit Stæd; men Skiæbnen vilde det, og den stiæler 5 Maaneder af min Lyksalighed. hils alle gode Venner og seer du Numsen 116) saa undskyld mig for det siste Brev, ieg skrev ham til, ieg troer, det var lit distrait. Levvel! min eeneste Glæde, mit faste Haab om bedre Dage beroer paa dig og dit Vel! Levvel min gode, gode Kielling, elsk stedse din oprigtige gamle gode Dreng! du skal finde, ieg er, som du for mig, evig, evig din ømme elskende, trosaste

M. Rosing.

Preisler beder dig levere dette indlagde til Møller, ieg beder at hilse hende fra mig, og lader hende tillige bede ikke at blive for forfængelig ved alle hans Galanterier. — Saabye og Preisler hilser dig og min Søster — levvel! beste! lev vel!

d: 8de

Denne Dag gleeed som alle de øvrige, temmelig eensformig, efter vores Pungs Forfatning, og om Aftenen gik vi hen paa Opera og faae Iphigenie à Tauride, med Glucks Musik 117); Vi glædede os især over Chorenes Udførelse og over Orest og Pilades; saaledes som Entréerne hænger sammen med Stykket her har ieg endnu aldrig seet nogen, især den, hvor de trækker af med Orest og Pilades — heller ikke kan man forestille sig større og høytideligere Syn end det, naar Gudinden Juno, eller hvem det er, kommer ned i Skyerne, det er et ubeskriveligt stort Syn.

d: 9de

Den 9de kom den unge Laurent og hændtede os, for at gjøre Visit hos s. 167Dugazon og Molé, den første traf vi ikke hiemme, men Molé toeg meget artig mod os, gav sig meget i snak med os, spurgde os om vort Fædrelands Theater, om vores Vilkaar som Skuespillere, og sloeg, til ikke liden Forundring for os, der temmelig fornøyet og stolt over vort Fædrelands Skiønsomhed mod sine Kunstnere, trolig sagde ham rent ud, hvordan vi stoed, Hænderne sammen over Hovedet af skræk og Forundring, og da vi, skiønt med nogen Betænkning, da vi saae ham gjøre saadanne Anmærkninger, sagde ham alt hvad vi maatte gjøre for det, vi havde i Løn, loed det, som han endogsaa ynkede os, og det skaer mig virkelig i Hiertet at blive ynket paa den Maade, og af Folk, som ieg har saa lit Agtelse for, som Kunstnere. Rigtignok er det en skikkelig Forfkiel imellem en Fransk Acteurs Løn og en dansk af lige Fortieneste; thi naar den første udgiør en Gage af 5000 rdr, lader vi os nøye, for vi maae vel, med 500 rdr. Da vi gik, forsikrede han os om all muelige Tienester, der stoed i hans Magdt, som han sagde, |: om han meente det, veed ieg ikke :| han skyldte saa elskværdige Fremmede og Kammerater af sin Kunst! Han lovede at forskaffe os frie Entrée for Fremtiden baade paa Skolerne og Theatret. Efter eit have været omkring og beseet adskillige feeværdige Ting, f: E: Hovedkirken hvor der var herlige Malerier i og en utallig Hoben Capeller, og over 80 Præster til samme Kirke 118), l'Hospital des enfans trouvés, den skiønneste Indretning af Verden, alle Vuggerne var saa reenlige og i mange af dem laae der Børn, som nyelig vare indkomne, Tallet paa de Børn er nhørlig, 8000de havde de paa Landet og adskillige 100 i Byen; Stiftelsen er een af de rigeste, den

Molé.

Maleri af ukendt Kunstner. Collection Dormeuil.

s. 168har en Indkomme af en 3de Tønder Guld og mere om Aaret. Kl: 4 gik vi hen paa Come-dien |: for vores skiere Skilling :| og faae la Coquette corrigée og Somnambules. Det første Stykke var et temmelig got, interressent Theaterstykke 119) naar det bliver spildt got, og for Folk af Smag. Men vores Parterre vilde neppe gouttere det, der skulde i det mindste en Slags Methamorphosis til i vort Publico for at vænne dem til de franske Stykker, efter at man nu har vændt dem til de nyere tyske, thi Forskiellen er saa stoer, som imellem en Kiempe og en Petitmaitre, det vilde uden Tvivl være altfor siin Føde for vores Landsmænd, nu de ere vandte til saa haard Kost. Coqvetten blev spildt af Madsl: Contat, en deylik lille Pige, saae hun ud til at være, og spildte sine Coquette Scener meget siint og got, f: E: 9de Scene i 2den Act var det største Mesterstykke, ieg har seet af fint Coqvetterie. Jeg vil ikke følge hende længer, fra denne Scene bliver hun mig uforglemmelig 120). Derimod var Slutningens af 4de og heele 5te Act, hvor hun ikke mere skulde være Coquette, aldeles kiedsommlig, der var hun slet ikke hiemme. Orphise, hendes Tante, spildte Madsl: Raucourt et Fruentimmer af et meget alvorlig Udseende, og overmande fornem Væsen og Anstand, gjorde sin Rolle til yderste Fuldkommenhed stoer og rigtig, der faldt ikke et eeneste Ord paa Jorden, hun nyttede hver Leylighed Autor havde givet hende, for at hæve sin Rolle, som just ikke er den taknemmeligste, især i de første Acter 121) — et Exempel paa eet af hendes stoere Stæder, er 3de Sc: i 4de Act; heele hendes 5te Act var stoer, med hvilken Omhyggelig[hed], hun undertrykte sin Glæde over at det lykkedes hende, at forandre sin Niece, denne Glæde var nettop saameget synlig, at Tilskueren kunde skimte den, men Niesen ikke. 6te Sc: i 5te Act, gjorde hun saa elskværdig, faa god, saa [ieg] ønskede Stykket hos os, blot for at see saadan en Tante igjen. Molé var Clitander, Elskeren i Stykket, naar ieg undtager 3die Sc: i 3die Act saa vilde ieg vel vogdte mig for at tage ham til Mønster. Overallt er den franske Manér saa langt fra at være Natur, faa ieg er vis paa, ifald ieg vilde forplandte den paa vort Theater, mine Landsmænd vilde tage mig det meget ilde op. Molé er, især i alle hæftige Scener, den meest unaturlige Grimasør ieg har feet. Han er ogsaa altfor gammel til de slags Roller nu, endskiønt hans Figur ikke er upassende. Eraste blev spildt af en ung acteur, som ieg heller ikke veed Navn paa, og efter den franske Maade meget got, det er: han brølede som en Løve, floeg ud som en vild Hest, og glad var ieg, at han kun havde den eene Scene. Præsidentinden Madsl: Laurent, et ungt smukt Pigebarn, spildte denne lille Scene meget s. 169got og rigtig 122), og Rosette, Julies Pige, var den elskværdigste lille næsviise Ting, man kan see! Om hun ikke var meere en spøgende Legesøster, end Pige, det kunde blive en Opgave imellem Lærde, dog elsker ieg meere denne slags Piger, end de altfor vittige og tvetydige Mademoisfeller 123). Dette Stykke gik i Almindelighed meget got, og at Franskmanden er bedre i Comoedien end Tragoedien, det tvivler ieg nu ikke mere paa, efter det ieg har seet 124). Til Efterstykke havde de Somnambulus 125), St: Fall spildte Sonmb: Hans 1ste stoere Sc: hvor han

skriver Brevet og sænder det bort, etc: var til at tage Mønster ester, men i hans 2den var han den største Abekat, ieg har seet. Jeg har aldrig seet naragtigere Bukkespring giøres lysvaagen, end han gjorde dem i Søvn; Heller ikke har ieg hørdt nogen ubehageligere Talestemme end dette Menniskes. — Mons: Desessarts var Baronen og Madsl: Chaisaigne Fruen, saaledes som den Scene med Baronens Plan gik her var ieg aldrig seet den, den gamle Gartner stød i Midten og holdt Planen, medens de 2de gamle gik den igiennem, ved Siden af Baronen, lidt foran stød Elskeren, og paa den anden Side ligeimod, Elskerinden hos sin Moder, saaledes som disse 5 Personer udgjorde en Gruppe, deelte Repliqverne imellem sig med den yderste Nøagtighed, og beste Spil af Verden lader sig kun see og høre, men neppe beskrive. Dugazon var Tieneren, men hvem der var Gartneren veed ieg ikke, men han spildte sin Rolle ganske mesterlig. Derfra gik vi hen i Luxemborg, som ieg per Parent: finder meget behageligere end Tuilerier[ne] og spiste ganske got og ikke saa dyrt, som hos de andre Rest: i Palais rojal.

d: 10de

Efter at have tilbragt Formiddagen med at spadser og see os om i Byen, gik vi Kl: 4 for at faae Plads paa Comedie Francais | : stedse for vores skiere Skilling :| og faae Cid af Corneille. Denne Tragoedie blev i det heele bedre spildt end Zaire. Chimène spildte Madsl: Desgarcins mindre affecteert end Zaire, — her var hun vel ogsaa mange Stæder meere Fransk, end ieg skiøttede om, hun skulde være, men ieg tilgiver hende det heller for denne end den anden Rolle. Chimènes Rolle er een af de Sværeste Roller, ieg kiender i Tragoedien, og Madsl: Desgarcins syntes at begribe den ret got, og vil med Tiden, dersom hun ikke skulde blive alt for meget sorderved af den herskende Smag her, blive een af Frankrigs beste Actricer. Datteren, nød til at søge Hævn over sin Faders Baneman, som hun elsker lige saa ømt og maaske usigelig meer end hendes tabdte Fader, at soge denne Hevn over sin Elsker, og at skille disse to nærbeslægtede Følelser ad, for Faderen og Elskeren, saaledes, at Chimène stedse kan interessere, det er Kunst, større s. 170Kunst, end mange kan indbilde sig ! og det lykkedes Desgarcins ofte ret got Vel loed hun sin Følelse for sin Fader, og Begierlighed efter Hævn tilsist blive altfor heftig, saa man troede hun havde reent glemt den anden Gienstand for hendes Hierte; men det Stæd, hvor Cid trækker Kaarden for at opfordre hende selv til at tage Hevn, kom os igien til at glemme disse Feyl; den Skræk, hun viiste ved at see det Sværd, som havde myrdet hendes Fader, var til at male. Saaledes kunde ieg udskrive mange af hendes Feyl, og adskillige af hendes gode Stæder, men disse tvende Stæder vare de meest paafaldende, og meest nyttige for min journal, endskiønt ieg aldrig kan see, hvordan vi kan faae dette Stykke hos os, siden vi ingen Fader har mere 126). Vanhove spildte Cids Fader, det var Sandhed, det var stort, det ieg faae her, her behøver ieg ikke plukke Exempler ud af hans Rolle, han er mig alt for levende i Erindringen, hvorledes han var i det heele stoer. Han har min Fader Roses heele facon, hans Stemme, samme Bøyelighed i Stemmen, samme Spil, simpel som den stiønne Natur, og bruger ikke Kunsten saa hyppig og til at overfpænde og forderve det han gjør, som hans Kammerater ; siælden og aldrig uden til Naturens Forskiønnelse bruger han Kunsten. Saaledes er den Mand, den eeneste, Frankrig eyer, og som Frankrig sætter langt neden for deres Molé. Cid var St: Fall meget bedre end han var som Nerestan men aldeles ikke nogen stoer Mand. Hans Fortælling om Batallien kunde være et stort Monster for Jacob von Thyboe, naar han taler om sine Heltegierninger; ieg vilde have samlet all den Beskeden[hed], det var mig muelig for at skiule det Pralerie, Corneille der har lagdt ham i Munden, om det er saa vel gjort af Corneille at han lader Cid fortælle denne Handling, og fortælle den saaledes,? det troer ieg ikke, men Acteuren maae ogsaa vel vogte sig for at gjøre den som St: Fall! Kongen og alle de øvrige Personer var der intet ved, og saa er det jo best at glemme dem. De 2de gamle Mænds Klæder vare af fort Fløyel, foret med panse [pensée] Atlask, Kongens ligesaa, men hans var tillige stærk brodeert, Rodrigues af blaadt Lystring foret med hvidt, Chimènes af famme Couleur. Deres spandske Dragter er noget forskiellig fra vores, især Fruentimmernes, de har stoere brede Slag, hengende ud over Armene fra Skuldrene af som seer ud som smaae korte Kapper, og drapperet meget got. Mandfolkenes Strømper ere trækte op over Knæerne og fæsted under Pufferne. Efter Cid havde de Kiøbmanden i Smyrna, uden Musik, de spildte den saaledes, at det forekom mig, som vores staaer i det mindste 10 Grader høyer end deres 127). Dugazon spildte Slavehandleren og med all den respect, ieg har for ham fra hans komiske s. 171Tiener og gamle Piccard, saa var han dog langt under vores Gielstrup i denne Rolle, han toeg den fra langt anden Side; han grimaserede og gjorde Narrestræger i en pokkers Tiid, men var ikke den grumme barske Slavehandler, som Caled skal være, og som baade Schwart og Gielstrup har viist den hos os; dette var en lille jevn gierrig Pussenmager i Slobrok af en Tyrk, som det franske jevne pudseerlige Parterre syntes at glæde sig meget ved. Efter dette havde de et divertisefemeng som hørdte formodentlig til dette Stykke, fuld af Narrestræger og Dumheder. Jeg kan ikke tilgive den Nederdrægtighed at ville besmitte deres Helligdom med faadanne Dumheder, som man burde følge i en Fieldeboe og ikke i Melpomenes Tempel; havde ieg kunde kommen bort, ieg havde vist ikke fat der og ærgret mig, for ieg har endnu aldrig været saa arrig paa Konstens Vegne, som ieg blev ved at see saadant noget der.

Dugazon.

Maleri af Danloux fra 1787.

d: 11te

En i dobbelt Henseende kier og vigtig Dag for mig! tilbragde ieg i et temmelig leedt Luune 128), moerede mig flet ikke den heele Dag, og om Aftenen gik vi hen paa Comédie ita-lienne og faae la fausse Magie i det

Haab, at faae Madsl: Renaud at høre som Charlotte, men det floeg feyl 129) ! Det andet Stykke var la Dott, en Syngestykke i 3de Acter meget got for vores Theater, heri debutterede en ung Actrice, havde mange ypperlige Talenter for den muntre, naive Bondepige, havde en meget stærk og reen Stemme, men var endnu udannet 130). Stykket har megen Liighed med La Rosière 131), Musikken er af en Offic: i Artois garbe 132), og er meget god og passende til Ordene. Debutantinden vandt meget Biefald, og fortiente den.

s. 172d: 12te

Kl: 10½ gik vi hen paa deres Declamations Skole, hvor Mons: Molé var; | : det var hans Dag at instruere : | der var en forskrækkelig Mængde, som der skulde gøres til Maskiner og Abekatter. — Jeg tilstaaer det for mig selv, denne Indretning er fortreffelig i Grunden, men bliver misbrugdt i Maaden at lære de unge paa, thi de maae gaae frem paa dette prøve Theater, og agere, uden at viide, hvad de gjør, efterabe vil de alle, det er meget naturligt hos alle unge, men det er ikke Naturen, de faaer Lov til at efterabe, det er blot hvisse stoere Acteurs Maade og Grimaser; nu staaer denne store Acteur her og gjør dem hver Gebærde for, siger dem hver Periode for, som han vil have den sagdt, enten saa den klæder det Sujet, han har for sig eller ey, saalangt skal de nu staae fra hverandre, og nu igjen saa nær, nu skal de staae paa den Side og ikke paa den anden, nu skal en Nanine tale saa og ikke anderledes, enten saa hendes Udseende og Organ passer til [dan] Maade eller ey! — Jeg faae f: E: 2de forskellige Piger prøve denne Rolle, den første var nu aldeles skabt for den Rolle, og, overladt til sig selv, med den naturlige Forstand hun havde, vilde ieg staae inde for, hun havde spildt Nanine saa deylig som muelig, men nu skulde hvert Ord veyes, udsiges i en dyb monotonie, hvert Skrit skulde være Heltindeskrit, førend hun kunde faae et Bifaldsnik af sin Mester, saaledes blev Nanine næsten det modsatte, af hvad ieg troer, den skal bære, og nu overøsede han hende med Complimenter — en anden, en meget deylig lille Pige træder nu op i samme Rolle, frygtsom og confus, for at naae Bifald begynder hun i samme morke Monotonie som den anden, prøberede ofte paa at være naturligt, og lade sine Følelser tale, men det blev strax kaldt Grimasser, og ieg saae, den stakkels Pige var færdig at græde af Fortvivlelse over sig selv, fordi hun ikke hastig nok kunde tage efter at blive en Maskine, thi naar man her trækker i en Traad, danser alle Dukker paa een Maade. Forresten er her intet hverken for mig, eller mine Kammerater at lære, det ieg kan see; thi vi seer ingen anden trinne frem, end unge Folk som aldrig har været paa Theatret før, og af saadane kan dog vel ingen paastaae, at gamle Folk, endogsaa kun med saa lidt Talent, som ieg selv har, skal kunne profitere noget! Ikke desmindre, saa ville vi dog blive ved at gaae der af og til, for Morskab og for at dræbe Tiden. Vi talde med Molé her igjen, og han talde med Grammont | : som just sulgdte 2de unge derop, og presenterede dem for Mole : | 133), om vores Frie-Entree som han tilbøed os, da vi var hos ham, men endnu har vi ikke seet nogen Virkning deraf, og at tigge dem om den Ting, maatte en Skiælm gjøre og ikke Jeg. Kl: 1½ gik vi hjem og spiste med god Appetit, s. 173siden vi har en lille Miil at gaae fra Skolen, og hjem. Siden gik vi hen paa Comedie fran-caise, hvor Mahomet af Voltaire blev spildt 134) — det er ikke af mine Tragedier, men Jeg fandt min Vanhove der, som Zopyre, og naar ieg undtager hans siste Scene, som Voltaire har skildt sig, i mine Tanker, saa elendigt ved som muelig, og sadt Acteuren saa meget i Forlegenhed som muelig, saa var Vanhove en stoer Mand, hans siste Repl., førend han gaar op i Tæmplet er mig uforglemelig, ligesom hans Scener med Mahomets Fortrolige: Vous! vons — meme ! Vous ne rougisses pas? Alle de Scener, han har med Mahomed selv — dog, dersom ieg vilde gientage alt, hvad ieg saae af denne Mand, og, hvad ieg føeldte ved hvad ieg saae hos ham, vilde man maaske beskyldte mig for Partiiskhed, men ieg har aldrig taldt med ham, skiøtter heller ikke om det, han har aldrig sagdt mig nogen Høfligheder, men han har viist mig en Rest af den gamle, gode Skole, og det takker ieg ham 1000de Gange meer for, end om han havde beviist mig nok saa mange franske Høfligheder, som de her aldrig meener det mindste med. St: Prix var Mahomet, og spildte den ret got og saae meget got ud i den Dragt, var saa rigt klæd som mueligt, Øynene gjorde ondt ved at see paa alle hans brillianter — Madsl: Desgarcins spildte Palmire i de deyligste Konvulsioner, og Balletstillinger, man vil see, og det var Vand paa Franskmandens Mølle. St: Fall spildte Seide paa samme Maade, og Mahomets Fortroelige prækede ret got, og jevnt monotonisk, som nogen Landsbyeprest hos os. Efter Mahomet havde de det gienstriidige Sindelav. Jeg saae ingen anden Forskiel her og hos os, end at Gærtneren her var vel saa naturligt som vores, og Mad: Gieenstridigt lidt fornemere og galantere end vores 135). Herfra gik vi hen i Luxembourg og spiste, og derfra hjem.

s. 173

Brev VI.

Paris, d: 9de Junii 1788

Kiereste beste Kone! Jeg havde ikke før faaed dit Brev, førend ieg strax loed vor Karl gaae paa Posthuset efter det, som du vel har faaed førrige Postdag, men det var da allerede borte, og ieg kunde ikke faae det tilbage igjen og skrive dig et andet; du skal ikke faae Aarsag at skiænde mere, fra nu af skal du have Breve hver Postdag, mens ieg er i Paris, og naar ieg er paa Reysen saa ofte ieg treffer Leylighed! kan du ellers troe, at ieg skulde være istand til med frit Forsæt at forsømme slig en Leylighed? og at gjøre slig en Sammenligning ; det havde ieg ikke troed min gode Hanna til! skulde ieg ikke elske dig mere end hiin elsker sin? O Gud frie mig og dig fra slig en Tanke 136) ! ney! den rette Aarsag var, at ieg ikke var vel, thi mine Been vare hovne, og s. 174ieg havde stødt det eene Skinnebeen ved at stige ned af Vognen saa det hængdte fast ved Strømpen, og idet ieg var i færd med at bade det, og skifte paa Beenene, siden ieg ikke meere

kunde have Støvler paa, skrev Preisler og sændte det bort; naar ieg feyler noget, saa veed du desuden, beste Ven! at ieg er gnaven, og ilde tilmode, og ieg gad ikke for all Verden have skreved dig til i det humeur — see det var Aarsagen! Det er det eeneste ieg har feylet paa min beee Reyse, og med Guds Hielp skal du herefterdags ikke faae Leylighed til at skiænde paa mig, endskiønt det i visse Maader gjør saa got sligt et Skiænderie. — Jeg forestiller mig stedse, uagtet Aaslov 137) og alle rimelige Udsigter, aldrig at see min Dreng mere; desværre ieg kan ikke beholde ham, og mit Hierte er i den beklageligste Forfatning, min Gud! Din Vilje skee! man maae jo, man maae og skal jo lade sig nøye med hvad Skiæbnen vil, det er Menniskets Lod, og det har før været min — Gud! o Gud holde sin Haand over dig bare, at ieg dog maatte see dig, og see dig efter dit velsignede Haab! Men flulde Drengen døe, saa gaaer nok ogsaa det bort igien, og da faaer ieg ret en behagelig Tiid paa denne fordømte Reyse, den har saa ikke været mig til stoer Glæde hidtil. — Jeg bliver hver dag mere og mere beængsted for dig og mine Smaa, ieg kan aldrig tænke paa jer uden at blive i det mest fordømte humeur, man kan tænke sig, ieg forestiller mig 1000de Urimeligheder, som synes mig meget rimelige, til at sorbittre mit Liv; gid dog denne Tiid var forbi! Gid ieg var hos dig igien! og tilgiv! tilgiv mig at ieg havde den Svaghed at tage fra dig! Jeg kan selv aldrig tilgive mig det. Gud veed, hvad Følger denne Reyse vil have for mig! Jeg beder Gud Nat og Dag for dig og mine Smaa, og hvor lykkelig, hvor uudsigelig lykkelig skulde ieg ikke være, dersom ieg blev bønørt. Nu maae ieg bryde af med denne Tone, mit Hierte bliver altfor bespændt, ieg vil lægge det hen til i Morgen, for om mueligt at tale om noget andet. — d: 11te. I Gaar kunde ieg ikke strive dig noget til, for ieg var og er næsten i et humeur bestandig, i Dag har ieg sat mig for at haabe det beste, at være saa lit mørk, som mueligt, og slet ikke tænke paa min syge Dreng, men glæde mig til, hvorledes han vil springe mig i Møde, naar ieg kommer til ham — det hindrer ham vel ikke fra at faae Buxer til sin Geburtsdag? hvis det ikke hindrer ham, saa har han dem nu, ieg seer ham, ieg har ham paa mit Skiød, ieg seer mig mit imellem jer allesammen, og — min gode, min gode, min eyegode Hanna! nu sidder ieg her og græder og bander, o ieg føeler saa grandt min heele sorte Ulykke — men bort! bort med den Toene, om ieg kan; det var ikke det, ikke i den Tone, ieg vilde strive, men forlad du beste blandt alle Koner! forlad, at ieg gjør dig Livet suurt! ieg gjør det ved Gud uden at ville det! Hils Philla, at ieg skal drikke hendes Skaal i Aften, siig hende, at ieg slaaer min Liid til, hun er sin Moders og bliver begges vores Glæde! kys min Dreng, ifald han — dog kys ham, velsign ham, og er det mueligt, han kan frelses, saa spar hverken Doctor eller Medicamenter! men dig selv skal ieg meget bede om, at du sparer! Jeg kiender dig i slige Leyligheder, og frygter ved hver Postdag, at du ogsaa er bleven syg, husk paa, du er ikke meer saa stærk, som du var i Strandstrædet! Beste Ven ieg kan ikke strive mere, for hvad ieg end vil skrive, saa bliver det evig det samme, ieg vil sætte det ud til i Morgen; og saa skrive bare Nyheder — d: 13de. i Forgaars var ieg hen paa Comédies Italiene, og saae la fausse Magie i det s. 175 Haab at faae deres stoere Renaud at høre, men ieg fik i den Stæd en anden Morth: og næsten værre end Morthorst, at see. Det andet Stykke la Dot ogsaa et Syngestykke i 3de Acter | : det første gjorde de i 2de Acter her : | var mere morsomt, om det kom deraf at det var nyt, eller at en ung Actrice debuterede deri, og min Favorit-Tenor-Sanger var deri, det kan nok være, thi det gik usigelig bedre end det andet. Den ny Actrice spildte overmaade deylig, havde en stærk reen Stemme, men ikke synderlig Smag, Elskeren, min Favorit af alle deres Elftere her, baade spildte og sang som en Engel, det er et lille velskabt Menniske, med et meget markered Ansigt og ved første Øyekraft elsker man ham 138); de havde allerede spildt det halve af det første Stykke da Monsieur kom paa Comedie | : det er saaledes man kalder Kongens Broder her : | 139). Han blev modtaget med all muelig Glæde af Parterret og Loger, heele Huuset stoed i et Skrig, og Parterret raabte til Acteurerne: commence! commence! og de maatte begynde Stykket for fra. Dronningen kom bag efter, men sneg sig ind bag Monsieur, og blev siddende bag et Gardin, ubemærket heele Aftenen, ved Siden af Monsieur; de kom og gik hver for sig, og der var kun faae, der merkede Dronningen, men ieg sad lige overfor hende og kunde see, baade da hun kom og da hun gik, men uden at kunde befrive hvordan hun ellers seer ud, hendes Klædedragt var meget simpel, men hun felv saae temmelig dobbelt ud, for hun er skikkelig mæsket, som den heele kgl: franske Familie er. Her er ellers en Pokkers Allarm imellem Kongen og Parlamentet, alle stoere klg. Huuse ere besatte med stærk Vagt, paa ParlamentHuuset maae ingen komme, vi bleve viist bort, som ellers er mod Franskmandens Maade, i Henseende til fremmede er han ellers meget høflig — i Provinserne skal der være stoer Opstand, og man frygter hver Dag for at det skal bryde ud i Paris tneb 140); alle Processer og Rettergangs-Sager ligge upaadømte, saalænge den Disput varer imellem Kongen og Parlamentet. — Procuratorerne paastaae, at Kongen har Uret, og andre sige han har Ret, og faavit ieg veed, og kan slutte mig til, saa synes ieg ogsaa han har Ret. Hidtil har det været saaledes, at alle Processer endog i de længst fraliggende Provincer, fkulde paadømmes af det Parisiske Parlament, og slig en Proces har ofte vared 2de Mænds Alder, Familierne ere blevne fattige, og Procuratorerne rige, nu vil Kongen have at hver Provins skal have sit Parlament, som kan dømmes uden Appel til det Parisiske, det er at sige, naar Processen ikke gaaer over 20000 rdr, og naar der enten ikke er en Statsfange eller en høyere Person af 1ste Rang, der skal dømmes, da skal provincial Parlamentets Dom staae ved Magt. Kort: han vil oprette en Slags Hoff og Stats Ret i alle Provincer, som i mine Tanker synes meget got, men Procuratorerne tabe ved denne Indretning og Parlaments Herrerne ligesaa, og da er det jo ingen Under, at her er og maaskee bliver end mere Allarm. — Dauphin er bleven inoculeret og blevet af den smukkeste Dreng den usleste Krøbling, fortæller man her, den anden Prins har de ogsaa inpodet og skal være lige saadan faren som hans Broder 141); seer du, om ieg ikke kan skrive Nyheder! Men nu veed ieg heller ingen fleere. — Hils Nissen fra mig 142), og siig ham, at alle de Moeder, ieg seer her, er saa ubestemte endnu, at ieg ikke har kunde fatte, hvad der er i Moden og hvad der er udaf Moden; næste Uge bliver ellers min Uge for Moden, for ieg skal hen til Mad: v: Haven paa Mandag, og saa taler ieg ikke om andet. Den, der har sat mig i ftørste s. 176 Forlegenhed

er Frue Mesting, der vilde have Blomster og Floer, og ieg synes af det ieg har feet, at vi har begge Deele Bedre hos os selv end her, men det skal so være got og stort og herligt alt hvad der kommer fra denne Bye, og man faaer at føye sig efter de got Folk; men hvordan ieg skal føre det [møb], det seer ieg ingen Udvey til endnu; siden man ikke kan komme i noget stort Sælskab her, uden i sorte silke Klæder, og heller ikke faae Tilladelse at komme ind paa Slottet i Versailles uden Haarpung og i fuldkommen Stats, saa har vi ladet os gjøre hver sin sort lustrings Klædning, foruden en Hver Dags Kiøle. Jeg veed endnu ikke, om vi tager til Wien herfra, der tales stærk om det, men hvordan det gaaer eller ey, saa kan du være vis paa, ieg bliver ikke længer borte derfor end ieg skulde uden at tage til Wien! Naar ieg faaer Svar fra Directionen saa kan ieg sige dig nærmere, hvor ieg kan tage imod dine kiere, velsignede Breve ! nu maae ieg holde op at skrive for at faae dette bort — hils min Michel, min Philla, stig dem, ieg har erindret deres geburts Dag mere levende end nogentid!..... og du, kierefte kostbareste ieg har i denne Verden! for Guds styld, for vores fælleds Kierligheds skyld, taeg din Helbred i Agt! og glem aldrig at det [er] for vores Smaa og for mig, du maae tage den i agt! Skaan dig for Guds styld, saa meget du kan! og Jeg skal sænde dig bare glade Breve! tilgiv mig dette Brevs Toene, den er ikke med den beste, men laed mig høre got fra dig, og du skal see, ieg skal forandre den!

Lev vel! Gud! Algodheds Gud! holde sin Haand over dig og alle mine! Lev vel! Jeg er evig, evig din uforanderlige gamle Dreng

M. Rosing.

P: S: Hils Knud, og stig ham ieg skal med næste Post skrive ham til! Levvel ! levvel Engel! lev vel!

d: 13de

Vilde vi sornye vor Myndt og prøve noget nyt, vi spiste i Palais rojal til Middag, og ønskede vi ikke havde giordt det — derfra gik vi hen til Theatre de petits Comediens du Conte de Beaujolais, som er i Palais rojal, saavel som Varietéerne. Men her er det, at de synger i Kullisserne, og agerer paa Theatret, og naar man ikke veed det, og ikke gier alt for nøye agt paa dem, skulde man let blive bedragne, saa got gjør de det 143). Til Ulykke havde de et Stykke først. Florette & Celline, som i sig selv er kiedende og blev ogsaa spildt derefter, saa man uden Hexerie strax kunde opdage deres Maade, som havde næsten væred umuelig, dersom de havde begyndt med det Stykke, de endte: La Croisée. Dette Stykke og dets Musik er saa interressent, at ieg besluttede strax paa Stædet at kiøbe det, naar Directionen giver Anviisning paa Penge dertil, for vores egen Kasse er for svag til at angribe, og gjøre Udlæg af 144). De havde et lille Stykke i 1 Act uden Sang imellem Stykkerne, som var ret artig, og som de taldte paa Theatret, der var altsaa intet Hexerie i — de fleste af dem der spildte deri vare unge Mennister paa 12 à 13 s. 177Aar høyst 16, deriblandt var den, der spildte Chevaliéén, et deylig lille Sujet, og spildte sin Rolle til en Slags Fuldkommenhed, som man ikke væntede af en Dreng paa 13 Aar. Huset i sig selv er ikke meget ftort, men ret smukt, og nydelig indretted.

Loverdagen d: 14de Junii.

Gik ieg hen med Preisler til vores favorit Componist Grétry, vi loed os mælde, siige vore Navne, og hvem vi vare, og efter et lille Ophold i Forgemakket, kom han ud til os — ved første Øyekast mishagede han mig ftrax, uagtet hans temmelig smukke Udseende, han er vel[v]oxen, imelem sine 40 og 50, men utaaelig ftoldt, og befængt med en Kiøbmandsaand, som en Kunstner som han, og en Mand, der har saamange Indkomster, og er saa riig, ikke burde fornedre sig til; det er sandt, enhver vil og bør have sit Arbeyde betaldt! Men det bør ikke være det første han taler om med andre Kunstnere saa nær beslægtet til hans! Alt hvad vi sagde ham om hans Stykker, vi havde hos os, all den Lykke de havde giordt, og gjorde endnu, var ham saare ligegyldig, men ikke sør kaldte ieg om, at ieg havde i Coemission at skaffe de andre af hans Partiturer, som vi manglede, førend hans Ansigt opklaredes og hans heele Siæl blev lys. Han gav os en Fortegnelse paa de Stykker vi ikke har af hans, og hans Moder som kom ind med dem, vilde strax see Penge for dem, vilde, at vi skulde tage dem med, som en Kiøbmand, der frygter for, at et sluttet Kiøb ved nøyere Overlæg kunde brydes. Ester en lille ½ Time toege vi Affked, og vilde ikke hindre ham længer i hans Arbeyde paa Aristophane, som han var ved at arbeyde paa. Derfra gik vi hen paa Ecole de Declamation — hvor der var en stor Samling af unge Mennisker af begge Kiøn, som vændtede paa Dugazon, som den Dag skulde Instruere. Vi bleve der til Kl: 1 og ingen Dugazon kom, imidlertid saae vi dem lege, og parodiere hverandre, iblandt dem var der et ungt Menniske, Talmadt, som viiste os Mahomets Fortrolige

Gretry.

Stik af H. P. Simon efter Miniature af Isabey.

Den store Teaterrejse

12

s. 178og Seide saa naturlig, som om vi faae de Personer for os, faabant personel kopie talent har ieg aldrig seet 145). Imidlertid denne Spøg varede blev Kl: 1½ og vi gik hiem, efter at have spadseret lit i Palais rojal. Kl: 4 gik vi hen paa Comedie Italiene og faae nye Prøve, som de kalder den hos os, her hedder den kun:

L'Épreuve 146). Madsl: St: Aubin spildte Elskerinden deri, et kiønt lille Pigebarn, men dievels Coquette, og hun skulde dog være faa uskyldig, hun skiendte ogsaa vel Haardt paa Lisette, og forekom mig ret som en lille arrig Tøs, der havde faaed sin Pyndt forderved paa en Maade som Lisette kunde have havdt skyld i, og det gjorde mig ret ont for Lisette, og hende med, der toeg sin Rolle i den Scene faa forskiellig fra hvad den er — dog, det var en smuk Pige, og lignede Jfr. Møller, og hvad har man da ikke lov til at gjøre? Der kunde blive noget af den Pige, thi hun har alt, hvad der hører til det udvortes, hendes Forstand kiender ieg isse 147). Hendes skieløyede Elsker, som man ellers feer gjerne og holder for at være en meget god Acteur, synes mig var utaaelig nok, havde han enda væred godt skabt, faa kunde man enda have tilgied ham, hans næsviise, og urimelige Prøver, han fætter hende paa, men styg var han, spildte som et Fæe, og snakkede heele Veyen igiennem som han fov 148).

Sæøndagen d: 15de Zunii:

En meget tung Dag, for Veyret var saare slet, det tordnede og lynede og regnede faaledes, at vi maatte for første Gang kiøre til Opera. Preisler spiiste hos Wille i Dag 149), derfor maatte Saabye og ieg divertere os faa got som vi kunde hiemme, og da den lille Herre er for stoer i sine egne Øyne til at troe ieg kunde være noget for ham, blev hver i sit Kammer til vi kiørde bort, og ieg har altfor megen Høflighed, til at nøde mig paa nogen, og allermindst faadanne fmaating. Paa Operaen møte vi Jansen, der allerede havde væred i Paris, siden i Tirsdags, men ikke engang spurgt efter os, og ret gjorde han! 150) Hr. Saabye fik her det, han havde længtes efter, og da vi havde seet Operaen ud, og vilde gaae hen og spiise, som sædvanlig, skildtes han ved os, og fulgde med lansen — og det beste var, at hverken Preisler eller ieg førtrød derpaa, siden vi saa ofte havde ønsket, at være eene. Caravanen af Grétry, det første Stykke vi faae, blev igien opførdt, og bedre end første Gang. Den lille Laurent dansede i Aften sit eget Partie, og moerede os meget. —

s. 178

Brev VII.

Paris d: 16 Junii 1788

Beste! Allerkæreste gode Kælling! Gud velsigne dig for dit siste Fredensborger af 1ste Juni! Har noget Brev kunde giordt mig glad, saa er det det, og siden ieg toeg hiemme fra, har ieg ikke havdt bedre Dag, der faldt en centner s. 179)Vægt fra mit Hierte. — Jeg er saa glad, saa ieg ikke veed, hvad teg stal skrive, hvorledes ieg kan fortælle dig, hvor uendelig lykkelig, du gjorde mig med det Brev, hvad ieg føler for dig gode min gode Engel! det kan du ikke fee, det vil ieg ikke engang du flulde kunde begribe, for saa var min Følelse ikke nok, ikke stoer nok, den er ubegribelig for mig felv, naar ieg betragter andre Mennsker, men nu, efter saadant Brev, efter saadan velsignet Trost, som du gød i mit næsten knuste Hierte, nu begriber ieg, at ieg aldrig nok kan skiønne paa, hvilken Kone Gud gav mig, da han gav mig dig! o ieg skal stedse være taknemmelig derfor, Nat og Dag skal ieg takke ham for denne ftoere, kostbare Gave, Nat og Dag, som hidtil, paa mine Knæ takke ham for dig! o min Hanna! min Hanna! mit Hierte er saa fuldt af din Godhed! Jeg seer dig da du stød for mit Portrait, ieg seer dit Øye fuld af Taarer og Længsel! o saae du mit? saae du mit Hierte! Min Siæl er stedse hos dig, gid ieg var der selv! Jeg maae skynde mig, den forbistrede Post gaaer strax bort, og ieg vilde ikke for alting bryde mit Forsæt, mit Løfte; saa længe ieg er i Paris, skal du have Brev hver Postdag, om det saa kun er 3 Linier — du seer, ieg lever got! og var ieg end hos Dievlen selv og havde faaed saadant Brev, saa maatte ieg leve vel! — Min Knud er en brav Dreng, han lover ikke mer end han kan holde, og han holder ogsaa hvad han lover — Gudskelov! Jeg kan sige med Thelheim: Jeg gad seet den, der har en bedre Pige, og oprigtigere Ven end ieg! 151) — de smaae Ting, som ieg kan kiøbe dig her, skal ieg, ved een af mine Landsmænd, som er etablered her, og har Comissioner over alt, sænde dig førend ieg tager herfra, for ellers bliver det forderved for mig paa den lange Reyse. — Det bliver kun Smaating, som du kan begribe, for alting er forbandet dyrt her i dette Hundehul, men det er dog parisisk; med det samme fænder ieg det, som ieg har i Comission at kiøbe for Hr: Mesting, og Hanskerne til Frue Fabritius 152). Det bliver altsammen sændt til Helsingøer herfra, men du skal faae nøyere Efterretning derom ved Leylighed, naar det først er kiøbdt. Hils alle mine Smaa! Velsign dem fra deres Fader! Kys dem hver Middag, hver Morgen, hver Aften og siig dem, at det er mig, der kysser dem! Gud holde sin Haand over dem og dig! Hils alle mine Venner, som spørg[e] om mig — O ieg er saa glad! saa glad, at det gaaer dig vel! Hils din og min Søster, det glæder mig ikke lit, at I ere Venner, og Vee! hende, om hun ikke var det! Levvel! beste, velsignede Kielling! tryk mig tit til din ømme Barm! Endnu en Gang, kys min Dreng, og lær ham at elske sin Fader! Du har giordt mig roelig for den Sorg, ieg havde for ham, gid nu Golla var sikker! ieg har troelig holdt alle Geburtsdagene, og drukket Skaaler, saa det har gongret efter — o min Hanna! min kiereste, beste Kone! lad mig stedse være dig kier, som du er mig! og ieg vil trodse alle tilstødende Ulykker! troe mig! ieg er dig ikke uværdig, dersom et Hierte, fuld af de ømmeste Følelser for dig, er dig nok! lev vel! Gud velsigne og bevare dig og jer alle, og lade mig omfavne glad min eeneste Glæde og største, best Haab paa Jorden!

evig! evig din M. Rosing.

d: 16de Mandagen:

d: 17de Tirsd:

Spiste vi hos v. Haven i Sælskab med Scrt. Könemann, og de 2de meget snille Fyre Rinderhagen og Winther 153), og vare ret glade, det var desuden Dagen efter ieg fik Brev fra min Kielling fra Fredensb: s. 180 Kl: 4½ gik vi hen ligeoverfor v. Havens paa Comédie Italienne, og saae Nina, som blev spildt den 55de Gang! Madam Dugazon spildte Nina, efter hendes Bygning og Complexion |: meget got :| og især til det franske Parterres Contentement og Fornøjelse 154), men Nina, min Nina bliver hun aldrig, ieg vil ikke see hos Nina dette rasende vilde Tøy, som ieg saae her; ieg saae heller |: ifa[!]d det var mueligt :| meere Liighed med Hamlets Ophelia end Lessings Orsina — Men Madam Dugazon kunde ikke spille den anderledes baade efter hendes Bygning og øvrige Smag for slige Roller, og især for Parterret, som elsker her mere end nogensteds alt overdrevent. Stykket er saa bekiendt og etsked overalt, at det er unødvændig, at sige noget derom; hvad Musikken angaaer, da undtager ieg det første Chor og den første Romance af Nina, forresten stoed den mig ikke an — hendes Fader Mons: Phillippe 155) spildte sin Rolle meget got, dette Stykke gik ret got for dette Partere, baade fra Choristernes og de Spillendes Side; men ieg seer det ikke tiere her, om det saa blev spildt 20 Gange til; Dugazon opvækker ingen behagelige ømme Følelser som Nina, man gruer for hendes Forfatning og faaer ingen Tiid til at ynke hende — der gik et Stykke i Forveyen for Nina, som glædede mig mere: Les Etourdies ou le mort supposé, vi har kjøbt det, og ieg troer nok, Preisler overætter det 156). Daiglemont, oncle, Mons: Courcelles en jevn god Mand, i hvis Datter hans Neven er forelsked, ogsaa forloved [med], Reveuen spildte en smuk Karl som hed Raymond, han havde et deyligt Organ, spildte ogsaa, paa nogle unaturlige Bøyninger nær, meget got; Folleville var den stieløvede Granger, i Aften spildte han bedst af alt det ieg har seet ham spille. Julie Madsl: Carline, den samme som spildte med den lille Renaud i Sargines, og var overmaade brav her ogsaa, naar ieg undtager den 13de Sc: i 2den Act, da hun faaer Øye paa sin Elsker, som hun troer er død, her gjorde hun, som alle franske, overdrev sin Glæde til Væmmelse 157). Under Skuespillet var det græsseligste Veyr af Verden, vi gik til Palais rojal, men maatte køre derfra hiem. Besøgte ieg Rinderhagen, der i Gaar lovede mig at viise mig Fabrikkerne, for ieg vilde være af med nogle Penge, og min lille Børs blev snart lettet, før de er dyre her som Jøder 158). Efter at have besøgt adskillige, gik vi hiem til Rinderhagen og spidsie til Middag i Sælskab med en Abbé, og en Advocat, som tilforn har været Jesuit, og mange andre Ting, Huegnenin var hans Navn, og var en overmaade moersom Fyr i Sælskab. Kl: 5 gik P: og S: paa Opera. Jeg havde ingen Lyst til Skuespil dengang og spaserede i deres Stæd med Rinderhagan

12*

s. 181 Mme Dugazon som Nina.
Maleri af Mme Vigée le Brun til Salonen 1787.
Collection de Mme la Comtesse Edmond de Pourtalès.

d: 19de Torsdag:

d: 18de Onsdag.

til Tuilerierne, hvor vi mødte Hvasses og v. Havens. Da vi gik forbi Louvre, viste Rinderhagen mig, hvor den stoere Sahl bliver bygget for Kunstnere af alle Slags, som skal staae aaben for enhver, og der vil da blive det Stæd, som man for Fremtiden vil føge fine Bekiendtere, som man ellers ikke kan sinde. Det bliver den største Sahl i heele Verden; s. 182 naar den bliver færdig, thi den heele Fløy, som vænder mod Seinen fra Hiørned og ligetil Tuilerierne skal være een Sahl. Da vi havde taldt lidt med vore Landsmænd Hv: og v: Hav: gik vi ned i Champs d'Elisée, men de fortiener ikke mere det Navn, for alting seer saa ruinert ud endnu til det bliver bygget igien, som om en ubarmhiertig Fiende havde brændt dem as. Giorde P: og ieg Visit: hos Rinderhagen og v: Haven, hvis Kone var bleven syeg af Skræk for Tordenen; derfra til Könemann, og saa til Laurent, hvor vi skulde spise til Middag, Jansen var der med, og syntes ret skikkelig huusvandt, vi traf en gammel moersom Abbée der, som havde vcered i 16 Aar i Kiøbenhavn i Ambassadeur Ogiers tiid 159), han holdt meget af Danmark, og snakkede gierne om Kiøbenhavn; han vilde med dievels Magt have, ieg skulde sige ham, hvad det skulde betyde, at Danmark og Sverrig rustede saamange Skibe, og hvor kunde ieg det? 160) Da vi havde spiist, gik vi hen paa Comédie Italiene, hvor vi først faae noget fias, som de kaldte Julien og Colette, Madsl: St: Aubin og den lille Renaud tilligemed Madsl: Carline som spildte Elskeren, gjorde rigtig alt sit til at moere, men det lykkedes ikke, ieg ennyerede mig forskrekkelig. — Dernæst gav de l'amant jaloux af Grétrý, som vi ogsaa har hiemme 161), men uagtet alting bør være bedre her hvor Componisten selver, saa fandt ieg ingen Forskiel i Tempoerne. Madsl: Cretus |: Leonores :| bravour arie, hvormed hun aabner 2den Act, blev taget meget gesvintere og hun udførde den saaledes, at ingen hos os gjør hende det efter. — Isabelles og Leonores Spil vil ieg ikke tale om, der hører ikke meget til at gjøre det bedre, end vores 162), men [Mad:] Dugazons Lisette var mesterlig, den gamle Fader, Chenard, blev ogsaa spilt uendelig bedre og rigtigere end hos os, [thi] Lopez er ingen Pussenmager, men en jevn god Man[d], og den blev baade siunget og spildt fortreffelig, saadan en basstemme er siældnen at høre 163). Derfra gik vi hen paa Palais rojal |: det metete være Beskedenhed eller ey, ieg gider ikke taldt om Alonzo 164) : I spiste og maatte køre hiem for Torden og Uveyr: NB. —

d: 19de Torsdag

Vores Casse var lens, og vi hændtede i Dag de andre 800de liv: hos Lessert. derfra gik vi hen til Hvass, og

gjorde ham en Visit, vi blev der til Kl: 1½ og talde om vort Fædreland, og sammenlignede vores og disse Theatre, og Tiden gleed, uden at vi vidste det, ret got. Han gav os en Bog til Veyviisning i Versailles, og inviterede os til sig, naar vi kom tilbage, for at blive hos ham en heel Dag. Han er overmaade patriotisk, og langt fra ikke den Mand, som Laurent skrider ham ud for, vi lovede at s. 183 komme, og gik hiem at spise, sor at skynde os til den nye Tragoedie, de skulde have, og som de paa en vis Maade ogsaa fik. Kl: 4 vare vi allerede ved Comedie-Huuset, og ieg maatte trænge mig frem sor at saae Billetter. Jeg vil her skrive op saameget, som ieg kunde samle af det, ieg hørde og saae af Stykkets Historie; for det blev hvert Øyeblik afbrudt med Piben, Trampen, Klappen og Skoggerlatter baade fra Parterret og Logerne. Stykket hedder Alphée og zarine 165), tvende Dronninger, som ere forelskede i Holbert, en skots[k] Konge, som er forjaget af sit Rige ved et ulykkeligt Slag med Zarine og en Deel af hans egne. Naar Stykket aabnes, er Holbert alt kommen til Alphées Hos, man hører hende tale om ham, og strax efter kommer han selv ind, med ham er fulgdt en ung Prinsesse: Athalia, som han er forelsked i, og som han hos Alphée giver ud sor fin Søster. Alphée har ingen Mistanke om Usandheden heri, og meget ligefrem sortæller [hun] Holbert, at hun vil deele Troene og Hierte med ham. Zarine kommer sørst langdt hen i Stykket, sist i 2den Act, hun har forfulgt Holbert, som hun har hørdt, har bragdt sin Pige med, og den sorteste Hevn over fin foragtede Kierlighed driver hende alt meer og meer fremad. I en Samtale, hun ferner i 4de Act med Alphée, aabenbarer hun hende, at Athalia er hans Elskede og ikke hans Søster, og soreslaaer for hende, at de med forenede Kræster skal hævne sig over den utaknemmelige Holb: I Førstningen vakler Alphée, men tilsist afflaaer hun Tilbudet, opofrer fin egen Kierlighed, og siger Zarine, at all hendes Magt er til Holberts Tieneste, og hun vil forsvare ham mod Zarines heele Magt. Inden man veed et Ord deraf er Alphées Palais fyldt med Zarines Krigere, og Alphée bliver taget sangen; Athalia forsvinder i 3die Act, og Gud veed, hvor hun bliver as! Holbert har faaed samled baade fine og Alphées Folk og genier imod Zarine; Imidlertid de stride, det er 5te Act, bliver der bragdt et Gift Bæggere ind til Alphée ved een af Zarines Officierer, og da hun havde drukket det, kommer hendes Fortroelige, en gammel General, og sorteeller at Zarine er overvundet og dødelig saaret et; strax derpaa kommer Holbert triumpherende ind med den døende Zarine, som glæder sig endnu i sin Dødsstund over at Athalia er død, men midt i denne Dødninge Scene, hvor Alphée ligger paa den eene Side af Theatret, Zarine paa den anden i meget smukke Sofaer, kommer Athalia, himmelfalden for os alle, ind, og hertil bragde de det med Nød og neppe, men nu toeg Allarmen saaledes til, at Dækket maatte falde; og vi fik hverken see dem døe, eller nogen Ende paa Stykket. Næsten hverandet Vers bliver siflert, og mange Ting med skogger Latter gientaget af Parterret f: E: der kom s. 184 ofte, alt for ofte de Ord non! non! eller oui! oui!, og det Stæd, hvor Athalia siger i 2den Act til Holbert: aime! regne! m'oubliez! Alle de Stæder og deslige fleere, bleve ganske forskrekkelig giordt nar af — det Stæd, der moerede mig mest, var der, hvor de kommer og forkynder Holberts Seyer og Alphée ligger og skal døe af Gift, faa er der een, der raaber „du lait! du lait! ” og Allarmen voxte naturlig og Dækket faldt ikke længe derefter. Alphée [var] Mad: Vestris, deres første Actrice i Tragoedien, og forresten deres Yndling, men det hialp ikke i Aften, man raabte dog op til hende plus haut! og man skulde skrige høyt, naar man skulde overskrige et Par eller 3000de Mennisker. Zarine Madfl: Thenart, en sand Dragon — Athalia Madsl: Fleury, en interressent Figur og Ansigt, men de støyede saaledes, at man hørde kun meget lidt af nogen af dem 166). Holbert var St: Fall, og han var her [som] sædvanlig, og mindede mig ofte om Johans: „kan ieg nu gaae? ” 167) — Efter denne Støy, spildte de Molières: Medecin malgré lui, og dette Stykke, skjønt det er ikke det af Molières Stykker, ieg lider bedst, moerede mig ret got, især glædede ieg mig over Sganarel spildt af la Rochelle, Dugazons Doublant, ieg har ikke seet bedre Sganarel. Jeg var tilfreds ieg kunde beskrive hans svinepuliske Mine og Maade, han spildte paa uden at gjøre nogen Udvandringer i det unaturlige — ieg kunde maaske nøtte mange! 168) Madsl: Joly spildte la Nourrice, hun var vel ung, men forresten spildte hun til Fuldkommenhed ganske deylig. Vi gik derfra til Hotel D'Espagne ligeover for hvor vi boer og spiste til Aftens, nu gaaer ieg i Sæng, fornøyet med min Dag — Dette Stykke af Molière er ikke i Brug hos os, og hvorfor? Det veed ieg ikke, da de dog spiller saa mange Crispinstykker. —

Fredag d: 20de

Da ieg og Preisler havde expederet vores Post til vores Koner 169), gik han og Saabye ud, men hver paa sin Haand, den første i Visiter, og den anden til Jansen; Jeg blev hiemme denne Formiddag — og den heele Dag hændte der intet besynderligt, værd at merke, uden at ieg i Dag indkiøbde Sminke 12 Krukker, for min Børs er faa maver, den vil ikke taale mange og stoere Indgreb, førend der er intet mere i den. I Aften var ieg hen, og faae Operaen Medea, Musikken af Vogel, der er mange Ting baade for Øyet og Øret, men meget lit for Hiertet, og maaske var det ogsaa det, der gjorde mig Stykket faa kiedsommelig langt, Musikken var det vist ikke, ikke heller Decorationerne, og meget mindre Dandsen, alt det var til yderste Fuldkommenhed smukt, endskjønt Theatrets Forandring engang kom noget i confusion 170). Madsl. Malliard var Medea, en stor, tyk, søer, sorthaaret Pige, saae stedse ud, som hun s. 185 tænkte paa heele Verdens Undergang, var evig grum som en Tiiger, og naar der havde sat et Par Knebelsbarter paa det Ansigt, saa havde hun seet ud som den grummeste preusiske Husar 171). Mad: Cheron spildte Ipsiphide og gjorde sig megen Umage baade sor Musikken og Rollen, men —. Jason spildte Lais, en ganske fortreffelig Bas Stemme, men som Acteur er han ikke meget værd, men det er jo heller ikke nødvændig i Operaen — det der glædede mig meest var Skovnymphernes Chor og de smaae Soloer, der salder i samme; og dernæft deres Uveyr, og Accuratesse med Lynilden, som sloeg ned i Skibet, som af Lynstraalen strax blev sat i Brand, det var et stoldt Syn, deres Jordskielv var der intet ved, der var slet intet, der kom mig sor Øret, som var rædsomt, thi ieg var meget

nær ved at lee deraf, og da de segtede og faldt i Baggrunden, saa loe ieg ogsaa ret hiertelig, sor de lagde sig ganske roelig hen, baade Modstanderen og Angriberen, uden at nogen blev vaer, at de vare saarede. Stykket ender saa slaut som det vel kan, da Medea har holdt os en lille Monolog, gaaer hun ind i Coulissen, fætter sig i sin Vogn med Drager, der spyer Ild, farer bort, og dermed endes det — Derfra gik vi og spiste hos Hure 172) og gik hiem Kl: 10½. Saabye og Jansen var sammen paa et andet Skuespil, og kom hiem noget ester os. — Ester at have gjort Visit hos Ministeren, sor ikke at det skulde heede, vi havde forfømt ham, gik vi hen paa Declamations Skoelen, men da der var meget faae komne og Fleury gav Information i Dag, saa gik vi ikke op, thi vi havde endnu ikke taldt med ham, for han havde været syg, og hans første Udflugt var i Dag, som vi ikke vidste; siden aflagde vi en Visit hos ham, og lagde vores billet, da vi

Marie-Elisabeth Joly.
Maleri af David.

s. 186 ikke traf Ham hiemme 173). Da vi havde spist gik vi hen paa Comédie Italienne og saae les Evénements imprévues og les promets de Mariages 174); i det siste, som gik først, spildte den lille Renaud, St: Aubin, og som Moder Mad: [Hubert], og det er nok for at gjøre mig et Stykke interressent. Historien af Stykket vil ieg ikke fylde min Boeg med, den bliver fuld nok alligevel, allerhelst, da vi kiøbdte Stykket. Men de der ellers siger, at les Evénements gjør allmindelig Lykke her, skal have sagt en ikke saa lille Løgn enda, for aldrig har ieg seet mindre Folk paa noget af alle de Skuespil ieg har seet her; dog gik det meget bedre her, hvad de sammensatte Stykker angaaer, end hos os; Duetten imellem Tieneren og Pigen gik meget gesvindtere end hos os, og Musikken vandt meget derved — overaltd blev denne Tiener spildt lidt bedre end hos os, ieg saae i Aften en Bekræftelse paa, hvad ieg engang hiemme har paastaaed høyd, at der, for at skille de tvende Tieneres Character ad, ikke behøvedes, at gjøre en Stud eller Grobian, en melankolsk Grobian af den eene, og en reen Hans Nar af den anden; der gives en ganske anden Middelvey — Men stoere Folk gaaer siældn Middelveyen. Forresten udfordres der, for at dette Stykke ikke aldeles skal falde, siden det i sig selv |: ikke Musikken :| er saa aldeles uden Interesse, at der spiller Folk deri, som kan spille — Saabye var hos Jansen og med ham, og nu ieg skriver dette Kl: 11½ er han der endnu, saa ieg ikke veed, hvordan han diverterer sig. — I Morgen tage vi til Versailles, saasart det gryer af Dagen, for at være her i Morgen Asten igien. Jeg vændede Brev fra min Kielling i Dag, men fik intet, og ieg gaaer just ikke glad i Seng.

d: 22de søndag

Det saae ud som det onde Beyer havde udraset, og vi til vores Versaillesreyse skulde saae meget got Veyr; Kl: 6½ sat vi os i Vognen klædt som fornemme Franskmænd, for vi skulde jo til Hoffet. — Da vi var kommen den halve Vey begyndte det at regne, og vi spaaede os ikke meget got af vores Tour, imidlertid gik den videre, og vi kom derhen, efter at have gjort en Tour, som naar det havde været got Veyr, var een af de smukkeste, man kan see. Environnerne om Paris ere deylige. St: Clou[d] ligger paa vores høyre og mange partikulære Lystsæder paa venstre, og ligesra Paris og til Versailles hænger der Løgter, ligesom i Paris; fra Sèvres som er Halvveyen, gaaer der en Allée ligetil Vers: hvor der, i det mindste, kan kiøre 10 Vogne ved Siden af hverandre uden at røre hverandre, vi kom forbi mange smukke Stæder, som ieg ikke kan erindre, men Pofftelinsfabrikken, som ligger paa vores venstre Haand, Sèvres Manufactur kaldet, kan regnes iblandt een af de smukkeste. Kl: s. 1879½ kom vi til Versailles, Slottet er meget ftort og lidt antique, paa den høyre Flop er Capellet, og seer meget got ud udenfra, men indvændig er det ikke imod vores Slotskappel. Vi gik op paa Slottet, tilligemed 4de Mand, som kiørdte med os og sagde os lidt Beskeed; da vi var kommen igiennem adskillige Gange, og et par Værelser, som ikke sagde meget, kom der en Zveitzer, og tilbød os at see Opera Sahlen; der er en Høyde og Brede, som er forskrækkelig, og naar man staaer paa Theatret, er man som smaa Fluor; der havde ikke været spildt i 4 Aar, og bliver ikke spildt derpaa uden ved stoere Høytideligheder, saa der ingen Orden var, eller Decorationer; i Dybden er der 5 stoere Etager, og Høyden kunde ieg ikke øyne, saa høyt var der. Dette Theater er bygget til Kongens Formæling. — Der er bleven spildt derpaa da Keyseren var her og siden da Kongen af Sverrig var her 175) — derfra gik vi ind i Galleriet, og førend man kom der, maatte man passere adskillige andre Værelser s: E: Kongens og Dronningens Audiensgemaker, hvor der var adskillige deylige Malerier I et andet Værelse hængdte Dronningen med sine 3de Børn, det største Mesterstykke af nyere Malerier ieg har seet 176), især Klæderne, det forblindede reent Synet; Prinsessen stoed paa hendes høyre Side og Dauphin paa venstre, og den mindste har hun paa Skiødet..... Da vi havde været der lidt, gik vi ned paa den stoere parade Plads, og saae Paraden afdeeles, den var deelt i 2de Collonner, den Eene var rød og den anden blaae med Sølv, der kunde nok være 600de Mand i hver, de blaae gik til Paris og de røde blev paa Versailles, det begyndte at regne, og [vi] skyndte os fra denne Zveier Parade op paa Slottet igien, hvor vi blev til Kongen kom — Førend vi saae Paraden var vi i Kirke og hørdte den almindelige Messe, og saae alle deres Ceremonier nærvæd — alle Mennsker samlede sig nu i Galleriet for at see Kongen gaae til Kirke, og nu var vi ligesaa anseete, som Frankrigs Riddere og Ministre, det hialp vores sorte Klæder os til. Jeg har nu seet den største Pragdt, noget Hoff kan viise. Alle Kongens Pager i Fløyl af sorskiellige Coule[u]ter, somme havde rød, andre blaae, andre igien grønne fløyls Klæder besat med det riigeste Broderie, da Kl: sloeg 12 blev der raabdt: le Roi! og vi stillede os alle i en række, blaae og røde og sorte og viide Riddere og danske Acteurer imellem hinanden, vi kom til at staae foran, og saae de kongelige passere tæt forbie, først kom Monsieur — ester ham en gruelig Mængde Hoffolk, alle klæd paa det brillianteste, saa kom Kongen og Comte d'Artois, Kongen er en deylig, tyk, feed Herre, seer ligesaa veltilfreds ud, som en Marskbonde ved siit Fad og Kande Bier, og havde vist Brillanter sor en Million

s. 188paa sig — Comte d'Artois seer ud som den største Vellystning, høj, velvoxen, og meget munter; i sit Væsen som Jægermester Ranzau og Figur som Cay Reventlau, Monsieur er en lille, tyk undersetssig podagrast 177). Da de var passeret, gik vi efter og kom ind i Kirken, saae Kongen endnu nøyere, i den heele Tiid, han hørte Messe, hans allerkrysteligste Majestæts Andagt var just ikke stoer, ieg syntes han længtes ester Taflet — de havde en meget smuk Kirke Musik, som blev overmaade vel udførtdt, især var der en Bassist, som sang fortreffelig — da Hostien blev indviet, eller baaret omkring maatte vi alle falde paa Knæe, det varede lit vel længe det knælende paa steenfliser — men hvad var derved at gjøre? Efter en kort Messe gik Kongen bort igien, og for ikke at tabe vores Plads, blev vi der, til Dronningen kom, for de hører Messe hver for sig. Efter et Qvarters Forløb kom hun med Madam[e] og Comtesse d'Artois, 2de Søstre fra Savoyen, nu er deres Fader Konge i Sicilien 178). Dronningen er en deylig Dame, med meget udvortes høj Anseelse, Værdighed og Majestæt i hver en Miine og Mildhed i hvert et Træk,..... Ved hendes høyre sad Madam[e], en lille kiøn sortøyet Brunnet og ved hendes Venstre Comtesse d'Artois, høyre end hendes Søster, men ieg syntes ikke, hun var saa kiøn, sminket var de alle 3, især Madam[e]. Da vi igien havde lagdt vor Tiid, paa Knæe, varede det maaskee 1i2 Qvarter, saa gik Dronningen og Messen var forbie. En Zveier førde os ind til Spisegemakket, og vi saae Kongen spiise, og Dronningen gjøre Parade ved Siden af ham uden at spiise, Da vi nu havde seet alt, hvad vi vilde, skulde vi have været nede hos de kongelige Børn, men da vi kom der, blev der os sagdt, at de vare syge, og saae ingen, eller ingen fik dem at see, og toeg bort — da vi kom ned paa Gaden kunde vi ikke komme anderledes afstæd end vi maatte lade os bære i en Æske, vore Heste kunde snakke, for de vidste deylig at kræve — det maatte vi gjøre for Regnens skyld — vi spiste til Middag — betaldte og kiørde til Paris igien Kl: 33/4 — og var her Kl: 6½, kom for silde paa Comedien, og maatte lade os nøye med at spasere i Arkaderne paa Palais rojal 179). Kl: 10½ gik vi hjem, efter at have spist hos Hure, vores sædvanlige Vært om Astenen. Da vi kom hjem, laae der invit: Brev fra Rinderh:

d : 23de Mandag.

Dersom det vil blive ved at regne saaledes som det nu har holdt ved en lang Tiid, saa kommer vi enten til at sætte alle vore Penge i Vognleye eller ogsaa blive hjemme; det siste har ieg i det mindste valgdtd for i Formiddag — da vi havde spist gik vi aux Italienne, og saae la Melomanie, et ganske moersomt lille Stykke, Musikken gjør ieg ikke meget s. 189af, men det skal ogsaa spilles som det blev spildt her naar det skal behage 180). Madsl: St: Aubin var Pigen, og spildte med megen Lethed og Forstand, hendes 1ste Scene med Crispin, hvor hun i et væk taler ham til i Sang, gjorde hun overmande deylig, det er hendes vanskeligste Scene, der udsordres en Slags Vished og Sikkerhed i Musikken, en Læthed i hendes Væsen, og Skielmerie i hendes Øye, som hun altsammen havde til en stoer Fuldkommenhed — Den Syngesyge spildte Chenard, deres første Bassist og Fader i alle Syngestpkker 181), her er næsten ligesaa megen Leylighed at overdrive, og gjøre den heele Rolle til Karikatur, som Philosophen af Paistello 182), men her var det tvertimod; alt, hvad Chenard gjorde, var saa simpelt, saa ligefrem ester Naturen, saa man begreb hans Rolle strax; det var mig slet ikke forunderlig at see en Mand af hans Forfatning, og med hans Entusiasme for Musik, at vilde have en Svigersøn, som var musikalsk, med hans humeur er det slet ikke forunderligt, at man skal for at behage ham stedse være glad, danse og synge, og lee og spøge; og da han merkede, han var bedraget, rev han hverken Parykken af, eller tilloed sig det mindste overdrevne, men blev vreed paa en anstændig Maade, og forsonedes paa[en] ligesaa god Maade, ieg har siælden seet nogen komisk gammel Mands Spil hænge saa got sammen fra Begyndelsen til Enden. — Crispin blev ogsaa meget got spildt, især gjorde han sin temmelig unaturlige Arie, meget got. — Efter dette Stykke havde de Azemia eller les Sauvages, en Robinsons Historie, dette Stykke gjør megen Lykke her, baade for dets Musik, og Stykket selv, men især sor dets overmande gode Udførelse 183) ; Azemia, en vild Pige, det er at sige, klædt saaledes og med det simpleste Væsen og Hierte, en Datter til Robinson blev spildt af Madsl: Carline, ubeskrivelig deylig; Scenen imellem hendes Elsker og hende, da hun siger ham god nat, og den siste og næstsiste Scene bliver et Mønster for alle slige Scener af den Natur. Prospere, Elskeren, spildte den deylige Dreng Michu, deres første Tenor, den samme, som spildte den unge Sargine, og spildte den og sang den til ligesaadan Fuldkommenhed som hans Elskerinde, det var ret en Glæde at see disse 2de elskværdige Børn sammen, saadanne Scener seer man saa siælden — overalt vil ieg ikke nægdte, at ieg har fundet meget mere Natur hos disse Folk her end paa Comédie francaise — Mons: Phillippe spildte Robinson, det er den samme som var Ninas Fader, en meget god og brugbar Acteur, og spildte ogsaa her meget got. Spanieren |: en høy Contraalt :| blev ogsaa gived og siunget meget got, og hans Tiener, den samme, som spildte Crispin i det første Stykke var saare komisk, især bar han sig sorbistret s. 190løyerlig ab i den Arie, han synger i 3die Act, hvor han glæder sig til at komme hjem til sin Kone og Børn — i en fermat holder han med eet op, og faaer et andet Ansigt i det han ftaaer midt iblandt sin Børneflok, og siger: men her er jo fleer end ieg havde vændtet! og i det samme gior han en Miine som han vilde sige,: det har man af de lange Reyser 184). Prospers Fader var Mons: Chenard, det var en Mylord, som var strandet der, og havde mistet sin Søn for mange Aar siden og sandt ham her, dannet og opdraget af Robinson. Jeg fætter dette Stykke med paa Listen sor vores Theater, endskønt ieg har en Tvivl om vort Publicums Smag fra den Kant, som kunde afskrække — den vilde Dragt, som de bruger her, skal ieg ogsaa meget recommendere hos os; baade er den rigtigere, og seer bedre ud end vores; faaer ieg faa mange Penge til overs, at ieg kan lade een gjøre, skal ieg tage den med til Mønster — Preisler gik herfra hen til Willes og S: og ieg hen i Hotel d'espangne og Kl: 10 hjem.

d: 24de Tirsd:

Veyret er og bliver daarlig, og jeg troer ikke vi kommer ud mere nogen Formiddag — da denne var tilbragt med at skrive, og synge lidt, siden vi har et Instrument, som vi har lejet maanetlig, for ikke glemme, hvad vi ere (185), faa gik vi Kl: 2 hen til Rinderhagens, og Kl: 23/4 spiste vi i Sælskab med Könemann, v. Haven, og den samme Advocat Hueguenin, som var der sist, og begge Vertterne : Winther og Rinderhagen. Den siste moerede Sælskabet med sin Philosophie, som kunde staae ved Siden af hvilken Professors i Libertinage det skulde være, og den anden jævne gode Winther hoppede rigtig nok med, men han philosopherede ikke faa fiin over den som hans associer. Da vi havde spist, og det ret kongelig, sad Könemann og Hueguenin sig til at spille Pikket, hvori den første tabte 18 livre i meget kort Tiid. — Da Kl: var syv spadserede vi alle paa v. Haven og Könemann nær, hen i Tuilerierne, og derfra forbi den nye Kirke op ad Boul[e]varderne til Vauxhal, der er et meget stoert Huus, og en Sahl, der ligner noget Riddersahlen hiemme, men langdt fra ikke saa stoer, og høy, den er i en Oval, med 16 stoere, riflede Piller, som Galleriet hviiler paa, der er nu en Samling af allehaande smukke Folk — og for at see een gang er det brav; i denne Sahl blev der danset smaae Balletter af Børn, som gjorde deres Sager ret got, og de gamle Mænd, som sidde omkring, styrer Applausen (186). Kl: 9 begyndte Fyrværkeriet med en anonce af Kanoner, 2de Soele, aabnede Scenen, derefter sulgdte der Vandfald og Cascader, som faae meget got [ud]; iblandt andre smukke Ting brændte der en Globus, som var deylig at see til, efterat den havde paataget sig mange Skikkelser, s. 191 laae der allerinderst i den en Slange, som rændte rundt, og som saae herlig ud. Fyrværkeriet endtes med en Fæstnings Indtagelse, hvorfra der blev kastet Bomber, og lustku[g]ler som saae stolt ud. — Da det var forbie, gik vi igjen ind i Sahlen og saae deres Balletter, og Kl: 10 ½ gik vi hiem, for vi kunde ingen Vogn faae, men regn[en] holdt ikke op for det. —

d: 25de Onsdag:

Tilbragt heele Formiddagen hiemme deels for Veyret, siden det regner i et Væk, deels ogsaa for at skrive hiem.

s. 191

Brev VIII.

Paris d: 24: Junii, 1788

Det er længe siden jeg nu fik Brev fra min gode lille Kielling, det skulde dog vel ikke have forandret sig med Michel eller Golla til det værre? men ney, jeg vil ikke tænke det, jeg vil faameget som mueligt, følge at tænke efter dit siste velfignede Brev, og da maae alting staae got til paa Fredensborg! eya vare vi der! o hvor gjerne byttede jeg ikke Paris med Fredensborg! tak dig en god Dag til! figer du nok? og du har ret, beste gode Hanna! naar du siger det, for jeg tabte vist ikke ved Byttet — var det enda mueligt, hvergang jeg tænker paa dig, og bliver angest og bespændt, at jeg kunde faae Vished om dit Vel, og mine Børns og vores heele Familjes Vel, jeg skulde enda overvinde den Tid, jeg har at blive her i med Glæde, men den Uvished, jeg er i for dig. du eeneste, eeneste, jeg har at leve for, og mine smaae, velfignede Glutter, gjør mig tit mit Liv dievels tungt, og ofte utaaleligt; jeg er sommetider fan beklemmt, at jeg ønskede, jeg ikke var til — I Søndags var jeg da til Hove i Versailles, saae heele Hoffet, Kongen, Dronningen, alle Prinser og Prinsesser, kort, alt hvad der var, som kunde gjøre Stads for mig — Dronningen er en deylig Dame, har megen Lighed med vores Mutter Juliane, saaledes maae hun have seet ud i sin Ungdom, men alle Damer er sminkede, ligefra Dronningen til Trappe Tøserne; da jeg havde seet Herstaberne i Kirken, blev vi viist ind i det Værelse, hvor de spiste, der var kun serveret for Kongen og Dronningen, men hun sad kun og gjorde Parade uden at spise, for hun spiser siden med sine Damer, som bliver tilsagdt dertil hos sig selv; bag ved deres Stole stoed de første Ministre til [deres] Opvartning, og Damerne af første Rang sadde henne ved Siden noget fra Dronningen paa Tabouretter, bagved dem stoede andre opvartende Damer, Dronningen saae adskillige Gange stint paa mig, da hun sørst havde merket, at jeg gloede paa hende med mit Glas, Preisler blev det ogsaa vaer, at hun toeg mig i Øyesyn; jeg troede, hun blev vred over min Nysgierrighed, men saa huskede jeg paa, hun var Fruentimmer, og et smukt Fruentimmer bliver ikke vred, siger man, fordi man seer paa hende, og jeg saae paa hende, uden at lade mig skrække, og nu kiender jeg hendes Ansigt saa got, endskiont jeg ikke har seet det meer end een Gang, at jeg nok skal kunde sige dig, ifald vi ved leylighed faaer hendes Portrait at see hos os, om det ligner, eller ey. Med vores sorte Klæder, silke Klæder vel at merke, vare vi anseete ligesaa høyt, som de der havde Baand og Stierne, da Kongen s. 192 passerede forbi, havde jeg een Ridder ved Siden og een bagved mig, og hundrede omkring, ja vel meer — brillantere Hoff end dette kan der vel ikke gives, Kongen havde Brillanter for over een Million paa sig; hans Pager ere klædte i Fløyel med det rigeste Broderie, man vil see, hans Hoffolk i Silke, efter Aarets Tiider, med Broderier, som ere umaadelig riige. Damerne med stoere Fiskebeensskiørter med lange lange Slæb, som bliver baaret af deres Pager — der var en Vrimmel af Prinser, Grever, Marqvier, blaae og røde, hviide og sorte Riddere, som er utroelig, og midt imellem denne Sværm var der ogsaa 3de danske Acteurer. Det regnede i et Væk, saa vi maatte repse derfra uden at have seet andet end Hoffet, nogle Værelser paa Slottet og Kirken; vi saae kun Haven fra Slotsvinduerne, og den saae meget got ud, jeg troer heller ikke vi faaer Raad til at komme der tiere, for det koster saa forbandet meget, baade at komme derud, og at leve der — hvorledes ellers Franskmænd agter Penge for Snaus, det kan du, og ingen af os begribe, som ikke har seet det. Jeg har heller aldrig seet saa mange Penge rullere, som siden jeg kom til Paris, derfor er en fremmed, som ikke har ligesaameget som de at kaste bort, forskrækkelig forleegen, og unseelig ved sig selv, men man faaer at tage det som det falder,

og blive derfra, hvor man ikke har at gjøre, eller hvor Pungen siger Stop — naar ieg seer paa det, ieg har faaed for mine Penge, saa skammer ieg mig ved at føre det hjem, saa lit er det, du kan ikke troe hvor let en louisdor er borte! og de dievels Tøy estimerer ikke, om man kiøber for 10 eller 50 rdr, det er dem det samme, og min Børs forslaaer ikke meget til det Indkiøb, ieg havde sat mig for førend ieg toeg hiemme fra, men fattig Mand er ingen Greve, og ieg veed, ieg bliver lige velkommen for det — det skal over alt ikke sætte mig graae Haar i Hovedet — vidste ieg kun dig og mine Smaae lykkelige og friske! Jeg har 14 Dage at være her i endnu, og saa Gud skee lov! aldrig, aldrig meer min Foed i Paris; ieg har aldrig tilbragdt nogen kiedsommeliger Tiid end den, ieg har været her; havde ieg nu været paa Fredensborg, saa havde vi maaske i Dag rullet til Kilden paa en Bonde Vogn, eller ned til din Søster 187), som vi havde havdt raad til, været imellem mine velsignede Unger og hos dig! sandt er det! denne Sommer kan ikke meer indhændtes, men Fanden skal tage mig om ieg reyser mere fra dig, og mine Børn, førend ieg gjør den lange Reyse, hvor man ikke kommer fra igien —. . . . Jeg vil tilstaae dig, beste gode lille Kielling! men du maae ikke lee af mig! Jeg vil tilstaae dig, at det var en falsk Heroisme, en større Magt over mig selv, ieg bildte mig ind at have, end ieg virkelig har, der gav mig Moed til at reyse, men nu. Jeg kiender den, skal denne Indbildning om min egen Siælestyrke vist aldrig forføre mig tiere! og hvad Nøtte har ieg vel af det? kan en ærlig Mand lære noget af en Franskmand? so ieg vilde blive artig modtaget, naar ieg vilde bære mig saaledes ad, som de fleeste her bær sig ad, naar ieg kom hjem — ieg vil aldrig negte, ieg jo har seet meget got, og meget stort, men det kan ikke nøtte mig noget, at ville spille paa Fransk, hvad der er stort i Franskmandens Øyne, blev svulst og overdrevent hos os, og naar ieg undtager nogle faae Syngestykker paa Theater Italiene, har ieg oftere kiedet mig end glædet mig ved deres Comedier, deres Tragedier kan ieg aldeles ikke udstaae; naar du saae, hvorledes de tage afstæd sommetider, skulde du troe, det var en Flok gale Mennisker, som de havde sluppet ud af Daarekisten. . . . naar ieg siger det til en Franskmand eller een som har vændt sig til dette Væsen | : thi ieg troer gjerne s. 193man kan vænnes til alting : | saa trækker de medlidende paa Skuldrene, og beklager min Smag, men vi beholder altiit hver sin Meening, og til ieg bliver bedre overbeviist, lader ieg mig ikke bilde noget ind. For Resten er der ikke noget Stæd i Verden, troer ieg, hvor Folk af vores Kunst ere mere agtede, og bedre aflagdte, der er ingen Acteur eller Actrice, som har været ved Theatret i fiire Aar og kan gjøre noget, som har under 2000 rdr i vores Penge, de første, der ere 6 a 8te der bliver regnet til de første, har imellem 4, 5 a 6000 rdr foruden stoere Presenter, som beløbe sig næsten til ligesaameget imellem Aar og Dag — den nye Actrice f : E: Madsl: Desgarcins, som ieg har skrevet dig om, debuterede i Zaire, har nu faaed sit Enga[ge]ment 4000 rdr og en Present af Droningen paa 500 Louisdorer, og ligesaa meget uden for, og Gud veed, det er ikke hendes Skiønhed, der har tilveyebragt hende dem, for det er et af de styggeste, grimteste Ansigter ieg har seet. I den nye Tragedie, som ieg skrev dig til om sist, der faldt igiennem 188), spildte Mad: Vestris, deres første Actrice, og havde Ringe og brillanter til meer end 60 tusinde rixdaler paa sig, hendes Gage er 6000 rdr aarlig vist — see, saadane Folk kan leve! — Naar ieg maatte raade, skulde aldrig nogen Dansk reyse til Paris, for aldrig at komme til at gjøre nogen Sammenligning imellem disses og vores usle Kaar, for Moedet er let tabdt ved slige Forestillinger. Nu maae ieg bryde af for i Dag, ieg er invitered hen til 2de danske juvelerere, som er etablerede her, og de Folk ere meget artige mod mig, mod os alle 3, de Heede Rinderhagen og Winther; — derimod har Ministeren været meget impollie mod os, vi har været 3de Gange hos ham, men han har ikke invitered os til sig, og Gudskeelov, ieg behøver det ikke, men det er lidt underlig — lev vel! til i Morgen! — Gud velsigne dig, min gode Tøs!

d: 25de

Jeg har ikke giordt andet i Nat, end drømt om dig, omringet af vore Smaae, at vi alle sad over i Piberhusmarken, og morede os som vi pleyede paa slige Ture, det var ret en velsignet Drøm, den har giort mit Hierte saa let, for ieg saae os alle samlede, og vi vare alle glade, og min Dreng var bleven mig til en reen Pussenmager i Buxer, gid ieg nu paa Fredag fik Bekræftelse paa denne Tidende ieg fik i Søvn i Nat, det vilde være en sand Vederqvægelse for mit syge Hierte! Hvorledes meener du, det gaaer mig i denne Tiid, denne lange Tiid, i dette varme Klima, at være saalænge foruden min lille Kielling baade Nat og Dag? Nu leer du vel ad mig? men lee kun, lee du kun, gid ieg kun tit kunde faae dig til at lee! Men ynke mig maae du dog, da du kiender mig saa got! og veed, det er det eeneste ieg ikke kan fornegte mig og er nu saa langt fra min eeneste gode, kiere lille Kielling! Det er tilforladelig haardt; men ieg gjorde en Eed i mit Hierte, da ieg kyste dig siste Gang hiemme, og den Eed skal ieg holde, om saa min Skiæbne førde mig til Indien, og heele Vellystens Rige med alle sine Tillokkelser bestormede mig. Nu leer du igien, og siger kanske ved dig selv: Fanden litta paa det, sagde Mads men den Tiid kommer nok, at ieg faaer at viide, hvad du har sagt hertil, og saa Gud hielpe dig, ifald du ikke har troed mig! Hverken Klipper eller smaae Bakker skal hindre mig fra den tilstrækkeligste Hævn, uden engang at spørge om ieg maae ligge paa den Bakke eller den Bakke —! ja! ja! bie du kun! — Men desværre det er ogsaa det ieg maae — Jeg veed endnu ikke, om vi komme til Wien, det er en forbistret lang Tuur, og da Directionen bliver nødt til at sænde os

Den store Teaterrejse

13

s. 194Mlle Carline.
Fra Théâtre Italien

fleere Penge ifald vi skal derhen, saa tænker ieg nok den Revse gaaer ind igien, desuden gad ieg ikke heller gierne komme paa et Stæd, hvor Gielstrup har været og prostituered sig, for det skal han have giordt igiennem heele Tyskland, brutalisered med alle Folk, som skulde have Penge af ham, ladet dem løbe og skrige efter sig heele Gader igiennem for 2 ß, som han vilde afkorte dem, og som ikke gaaer an hos de Folk, for de har sin Taxt; fortalte Mad: Kock 189) og mange andre, at han var den eeneste, den største Acteur Danmark har og faaer, vilde have slaaets med Jansen i Vognen, saa at de Folk, der sadde hos, lagde sig der imellem, kort, baared sig ad som han er til, en Esel, det er hans rette Navn, for naar du vil see ret nøye paa Aaskovs E[s]ler 190), vilde du finde meget Liighed; du behøver kun at imaginere dig de lange Ørne stoad i hans Pande! Jansen har fortaldt saa mange af hans Dumheder, som ieg endnu ikke kiendte, men som lignede ham saa got, at ieg slet ikke tvivlede paa, at de vare sande, og saa er det ingen Under, at ieg ikke skiøtter om, at komme der, hvor han har været 191). — I Forgaars saae ieg et Syngestykke aux Italiene, som heed Azemia eller les Sauvages, som ieg morede mig meget ved. Den Pige som spildte Azemia, Mads!: Carline og han, som spildte hendes Elsker, vare de 2de elskværdigste Børn ieg har seet paa noget Theater, han har den deyligste Skabning og Ansigt, man vil see, synger som en Engel, hun er ingen Skiønhed, men spiller herlig, ieg moerede mig, som sagdt, overmaade got den Aften. Denne samme Mads!: Carline holder aabent Taffel om Aftenen, som koster hende imellem Aar og Dag semtentusinde Rixdaler i vore Penge — der er et vist Antal Converter, ieg troer: 15, og naar de ere besatte, saa kommer ingen fleere, og naar de saa har spiist, saa lægger hun Bank, og kan vinde paa een Aften 2 Gang[e] saa meget, men der kommer heller ingen Smaaesolk der, maae du troe, ingen uden Prinser og Grever og Marqvier, kanske General-Toldforpagtere, alle ere nu hendes Tilbedere, alle længes nu ester hvem der faaer Tørklædet for den Aften, og naar hun saa siger s. 195høpt over Bordet: Min Herre! Denne Nat er helliget Dem, og giver ham Tørklædet, saa reyser de andre sig, og begynder at spille, og tabe, og naar hun vil have de skal gaae, er det som en Sultan siiger det, enhver gaaer nu bort i det Haab, at Touren skal komme til ham næste Asten, og Mads!: bliver hos sin Udvalgdte. Her er 2 eller 3 der lever saaledes, og her i Paris ansees det ikke for noget ont, tvertimod man berømmer slig Levemaade, og enhver ønsker sig riig nok til at kunde tage Deel deri — hvad synes min gode lille Kielling om slige Folk? om slige Fruentimmer, der har tabdt all Unseelse, all agt for Dyd? men ney, de har ikke tabt den, for de har aldrig eyed den; forestil dig, her gives Børn paa 10 Aar, der ere entretinerte af gamle Mænd! og vænnes saaledes fra deres spæde Alder til det liderligste Levnet af Verden! Ney, du kan ikke forestille dig, hvad Paris er for et Sodoma! giid ieg snart maatte forlade det, ieg bliver ordentlig snever om Hiertet, naar ieg tænker paa alle de ugudeligheder, her begaaes..— Man taler og frygter meget for et Oprør imod Kongen her, men det har de taldt om lige siden ieg kom hertil, og endnu har man ikke seet noget til det, ieg vilde ønske, de vilde bie dermed i det mindste til ieg var borte, for ieg gad ikke taget noget Partie — hils Jfr. Møller, at der er en Actrice aux Italiens, som ligner hende meget, og spiller lige saa got som hun synger og heeder: St: Aubin — men at see den lille Js. Renaud spille Aaslevs Rolle i de 3de Forpagtere eller andre deslige, det kan du troe, er værdt, det er en dievels lille Tøs, og spiller med forfærdelig megen Forstand 192). Vi har endnu ikke været saa lykkelig at høre hendes ældste Søster, som er deres første Sangerinde paa Theater Italiene, for hun har været syg, lige siden vi kom, du maae ikke troe, det er af Kostbarhed, for her lider de ikke sligt noget, det vilde bekomme hende forskrækkelig ilde; om

13*

Michu.
Fra Théâtre Italien.

s. 196hun end var stoer som den første i Verden, saa kunde hun vændte sig raadne Apelsiner og Æbler i Hovedet fra Parterret, ifald hun vilde prøve paa det. Nyelig førend ieg kom hertil maatte en Acteur, deres Favorit ellers, beede det heele Parterre om Forladelse fordi han havde undslaaet sig for at spille en Rolle, som han havde spildt før; de vilde have han skulde falde paa Knæe, men det vilde og turde Chenard, saaledes heeder han, ikke for sine Kammerater, og den Støy varede fra Kl: 51/2 til Kl: 9 om Aftenen, og de maatte gaae bort uden at saae nogen Comedie den Aften, til Slutning gik han ind, og sagde har ieg forseet mig, saa beder ieg om Forladelse, men — meer fik han da ikke sagdt, førend Parterret var forsoened, og nu applauderte de ham — hans Kammerater sagde ham, at dersom han gjorde hvad Parterret forlangdte, nemlig faldt paa Knæe, saa tiende de ikke mere med ham, og de havde, ved den levende Gud! Ret! Hils nu alle mine smaae Glutter! Gud velsigne dem og dig! og gid ieg snart maae høre det gaaer jer alle vel! Hils din og min Søster fra mig, lad mig høre, de søger at gjøre dig Livet behageligt, saa skal ieg holde saa meget af dem, naar ieg kommer hjem, lev vel! lev vel! beste gode Kielling! Gud holde sin Haand over dig! og belønne dig, fordi du har giordt mig saa lykkelig, og ieg haaber, ieg bliver det bestandig! Levvel; elsk stedse din troe bestandige gamle Dreng! Jeg er evig!, evig

din Rosing!

Du er vel nu saa kied af alt dette Sludder, som ieg har fortaldt dig, at du herefter, naar du faaer Brev fra mig, bliver angest i stæden for glad, og ieg vil ikke fortænke dig i det; det er saa langt, saa ieg selv ikke gider læst det igiennem; men Jeg veed ikke hvorledes det er? naar ieg skriver til dig, saa kan ieg ikke holde op igien, og ieg havde mange Breve at skrive endnu, men som ieg ingen lyst har til f: E: Numsen, Varensted, min gode Ven Mesting, som du maae undskylde mig hos paa det beste; den eeneste der faaer Brev denne Post fra mig foruden dig, det er min Knud, alle de øvrige faaer saamen intet, for ieg har ingen Lyst.

K: 4½ gik vi hen paa Comédie françoise, og saae le Séducteur, som skal være Molés Mesterstykke 193) — det er sandt, han refonerer den Rolle mange Stæder fortreffelig, og kunde maaske udføre den heel got, men for 20 Aar siden, da han saae yngre ud, og ikke aldeles sik raade sig selv — nu kan han gjøre alt, hvad han vil, og ingen taler ham til derfor. Jeg erindrer mig, at den dramatiske journal sagde om Musted, da han havde spildt Ricaut de la Marlinière, at han manglede det fornemste til en fransk Marquis, en flydende Tung[e]194), og altsaa formoder ieg ogsaa han manglede den lette Plie, som saadanne Roller udkræver? Men ieg tør vædde min Kunstner Ære paa, at Musteds Plie og Tunge har været 20 Gange hurtigere og lættre end Molés — der var Stæder her i denne Rolle, som udfordrer Langsomhed baade i Tone s. 197 og Gang, men de var kun faae, derimod gjorde Molé dem mangfoldige, og siden Molé nu bliver gammel, og kan maaske ikke have den Læthed mere i slige Roller, som ieg troer, der udsordres, saa har han valgt, at gaa og pliere sig som et Menneske, der har sat alle sine Kræfter til hos Horer, og i Hospitaler, trækker Lænderne efter sig saa doven og mat, som en Libertin der alt er færdig, men vil dog synes at kunde, det han ikke kan; og er det da med sligt et Udseende man skulde kunde forføre Piger? er dette et Udseende for en Mand paa 28 Aar? I Asten saae ieg igien en Bekræftelse paa, hvad ieg har sagt før om deres Ecole de Declamation, at de i Stæden for at danne de unge til gode Acteurer, danner dem til reene Maskiner og Efterbære af de gamle, enten saa det klæder dem eller ey — Nu saae ieg Molés Maade at tage Marqvier paa, og saaledes er det nu Moden paa alle Theatrene; f: E: i la Coquette corrigeé spildte et ungt Menneske Marqvien og toeg den just ligesaadan som Molé i Aften, for, som ieg har sagt før, at ensinuere sig hos ham, thi saa veed han, at han er sikker, men er det ret? er det ikke skammelig at misbruge sin Myndighed saaledes? Aux Italiènes saae ieg Marqvien i les évènements imprevue bære sig accurat ligesaadan ad, og af saadanne Folk skal man lære? ja, at blive Maskiner! — Rosalie (Mad: Petit) blev spildt i et hulkende og tudende bestandig, og naar ieg undtager et Stæd i hendes Monolog i 5te Act, hvor hun siger: „Himmel! Hvorfor gav Du Uskyldigheden saa svage Vaaben til Forsvar mod Forførerne? ” saa giver [ieg] ikke 2 ß for den heele Stads; St: Fall spildte den virkelige Elsker, blev meget prægtig modtaget, og applaudert næsten ved hver unaturlig Toenesald, men til vores Theaters Ære være det sagt, at ikke den maadeligste af vore Chivalier kan være slettere, end denne stive affecteerte Herre var. Den anden Elskeren var i mine Tanker meget bedre, men han var for de franske altfor simpel; stakkels Fyr! Han vidste meget vel, at han ikke var liidt, og man kunde see Angsten malet i hans Øyne for denne uretfærdige Domstoel. — Seducteurs Fortroelige, Haandskriver og factotum var Mons: Desessarts, og spildte sin dumme og af Udseende lærde Doctor meget vel. I 5te Acts 1ste Scene imellem Seducteuren og hans Fortroelige, blev der et Menneske, som sad i en loge tæt ved Theatret, syeg og gav en fæl Lyd fra sig, som et Menneske der døde en voldsom Død, Skuespillet blev afbrudt, og Acteurerne gik uden at ginere sig hen og saae ad hvad der var paa Færde, og da den syege var bragt udenfor, begyndte de, hvor de slap. — Ester dette Stykke havde de de forliebdes Galenskaber. Elskerens og de 2de Fruentimmer Roller gik temmelig vel — Thalmat var Officieren, en s. 198 meget god Begynder Agathe, Madsl: Petit, | : den samme Actrice, som spildte Rosalie i det første Stykke :| var meget brav i de første Scener, men den gamle Kielling, og Officier Scenen har ieg seet bedre hiemme hos os 195). Crispin var Dugazon, og Formynderen kiendte ieg ikke, den første skammer ieg mig ordentlig ved, for ieg har ikke let seet saa mange Grimaser og fadeser og Narrestræger dynget sammen paa et Stæd, som ieg saae her — imidlertid Albert staaer og taler med hans Herre, sniger han sig op til Porten, hvor Lisette toeg imod ham, Albert bliver det var, og hændter ham tilbage, holder ham fast ved Hovedet, imidlertid han bliver ved sin Discours uden at see til ham, Crisp: bukker sig, og Albert beholder Hatten i Haand, som han troer stedse er Hovedet, og Crisp: er igien hos Lis:.. Det seer naragtig nok ud, at nu Albert staaer der med Crispins Hat, og troer det er hans Hoved, han har fat paa. Omsider bliver han det var, og hændter ham tilbage, og holder ham nu i Kappen, og det samme Theaterspil blev gientaget med den, og saa blev det for meget, i det mindste for mig — disse Folk bliver kaldt Proffesseurer paa Skolen, disse Folk er det som skal danne de unge og danne den gode Smag! Gud hielpe det stakkels Publicum, det bliver taget ved Næsen overalt mærker ieg! Det var ikke alt, men ieg kunde anføre mange flere upassende Theaterspil, og giid ieg faae skam, om ieg giider tænke mere paa det! — Vi gik hen og spiiste i Hotel d'Espagne, og Kl: 10½ gik vi hiem.

d : 26de Torsd:

Denne Formiddag gik som den forrige. Regnen, holdt os hiemme, og da Kl: var 1 ½ gik Preisler og ieg hen og spiste hos v. Haven, og Saabye til Rinderhagens; Kl: 4½ gik vi til Comédie françoise, de skulde have havdt Ecole des Pères og Barberen i Sivilla, men det var bleven forandret til Eugénie og Amphitryon, ieg glædede mig ret til at see Eugénie, men Fanden har altid sit Spil, og der begynder nogle unge Fyre i Parterret og skrike: Bort med Eugénie, og giv os L'optimiste! Allarmen toeg til, og Vanhove som Hartley, traadte frem, og fortalder dem, at de ikke kunde faae deres Begiering opfyldt saa hastig, siden Molé, der spiller Optimisten, ikke var der, og de maatte først søge ham i Byen; ieg skreeg paa Eugénie og et Par andre med mig, men uden i mindste Maade at iagttage den gamle, gyldne Regel: Muller taceat in Ecclesia! saa overstemte Kiellingerne fra Logerne, og Petitmaitrene i Parterret mig 196) — Vanhove maatte gaae ud for at aftale med sine Kammerater, hvad der var at gjøre? og noget efter kommer la Rochelle ind, og fortæller at det var umuelig saa hastigt at blive færdig med Amphitryon, at det kunde gaae først, men der var ingen s. 199 Snak for, Eugénie maatte bort og de vilde bie, til de var færdige. Acteurerne kunde de tvinge til at blive omklædte og forandre Stykkerne; men de skulde lade være at tvinge mig til at bytte Eugénie bort for Optimisten og Vanhove[s] Hartley for Molé[s] l'Optimiste! Da ieg saae Eugénie, Mad: Murer, og Hartley forføjede sig [bort], gjorde ieg ligesaa og toeg mine Penge igien, og gik hiem, og skrev dette, og ærgrede mig bandsat. Preisler

og Saab: bleve der. Der blev fortaldt i Dag hos v. Haven, at Kongen havde givet General Broge Commandoen over de Tropper, som skal gaae til Normandie for at stille Oprøret, men han havde svared: Sire! Sæt mig i Spidsen for et mindre Antal Folk, og befael mig at slaae Fædrelandets Fiender, og ieg gjør det, men mine egne landsbørn fægter ieg ikke imod — der er min Stav! Han lagde den og gik fra Kongen uden at oppebie Svar — man fortaldte ogsaa, at Kongen havde vilde havdt Pr: Condé ind som første Minister, men Pr: Condé har afslaaed det, og ikke taget dertmod 197) ; ved saa mange Modsigelser vændter man Kongen skal give ester, og snart vil det udvikle sig, hvilket Partie, der skal vinde eller ey! Paa Parterret fortaldte en Abbée, som loed til at viide noget af alleting, at Kongen allerede i 3de Uger havde gaaed med en Cabinetsordre i Lommen til sine første Ministre i Riget, som skulde forandre den heele Regieringsform, at han kun vændter paa et lykkeligt Øyeblik for at sætte det [i] Stand, og give sine Ordres Kraft; men her paastaaer man høyt, at han leeger saa længe, til han har tabdt sin Souverainitet, og saa adieu Roelighed i Frankrig! ieg gad ikke væred der paa den Tiid. —

d : 27de Fredag.

Trods Regn og Slud kunde vi ikke overtale os til at blive flere Formiddage hjemme uden at see noget, vi gik hen og besaae St: Jesu Kirke, Hovedkirken i Faubourg St: Germain, den er bygget i en nyere Smag end de andre Kirker 198), er meget stoer, og der er et Cappel med et Altar i for hvert Fag Vindue, men det mærkværdigste er den stoere Altertavle, der er som en Grotte, udhugen med Figurer i Marmor, Jfr: Maria med Jesus i Armen staaer paa en Globus, hvorom en Slange har snoet sig, og bliver traaed midt over af Maria; ovenfra salder det skiønneste Lys ned paa Maria, ieg har seet, og oplyser den heele Ting; det er et af de smukkeste Syn, ieg har seet; herfra gik vi hen og betragtede et benedictiner Abbedie, alle de Huuse, som ligger omkring denne Kirke hører benedictinerne til, her boer alle 80, og ere alle Adelsmænd, deres Pligt er at være i Kirken Kl: 2 om Natten og beede for sin Næste, enten han er Tyrk eller Hedning saa maae han bede for ham. Der er mange skiønne Malerier i denne Kirke, og naar man kommer ind s. 200af Hoved-Indgangen er der en anden lille Kirke i denne igien, som er lukt af for sig selv, hvor der ogsaa hænger herlige Malerier | : NB. en stakkels vildfarende Fugl var komen derind og kunde ikke hitte ud igien : | Herfra gik vi hjem og spiste, og saa paa Opera, der blev gived Armida af Gluck, og ieg kan med Overbeviisning sige, det er den første Opera, ieg har seet. Musikken er, som heele Verden veed stoer og ypperlig, og aldrig kan man tænke sig skiønnere Decorationer, og Maskinerie end her var 199), ieg vil alleene erindre mig Armidas Have, hvorledes den var i Førstningen og hvordan den blev, da Rinaldo sov ind; og da saa Genierne kom ud og toeg Armida og den sovende Rinaldo op i Skyerne, det var et guddommeligt Syn, et sødt Tableau, heele Theatret blev overskygget med lyse Skyer, hvor der sad smaae Genier flettede sammen i Gerlandter, og disse toeg nu Armida, som sadde sig hos Rinaldo paa den Græsbænk, han sov [paa], op med sig, efter at den skiønneste Dands var gaaed i Forvejen, ledsaget med de yndigste Chor. Det saae rigtig ud som Hexerie og ikke som Maskinerie. Furie Entréerne og den Ild, der omgav Ubaldo da han kom ind [i] 4de Act var græsselig; 5te Act aabnes med den skiønneste Sahl man kan see, i Baggrunden sad Armida og Rinaldo paa en Throne af Gerlandter og Blomster omgiven af en utallig Mængde smaae Elskovsguder, og foran var der et Stykke at see af den skiønneste Have, som altsammen hængdte saa got sammen med Sahlen; her kom igien Dands, da Armida og Rinaldo havde siunget deres skiønne Duett, og hun gik fra ham. I det Ubaldo er næsten ude af Theatret med Rinaldo, styrter Armida ind og vilde holde ham tilbage, hun falder i Afmagt, og Ubaldo saaar ham bort med sig; da Armida længe havde ømmelig beklaget sig over Rinaldos Troløshed falder hun i Raserie, og i sin Furie hæxer hun Dievlene frem igien, som komme og stikker Ild paa dette skiønne Palais, i et Øyeblik staaer det i Brand, og falder sammen med det græsseligste Brag, i det samme falder det græsseligste Jldregn ned af Himmelen, og Armida farer op imellem det, og nu er alting Ild og Undergang. — Jeg har aldrig forestillet mig, aldrig kunde forestillet mig det teg her saae i Maskinerie og Decorationer; og ieg kan ikke bare mig for at lee, naar ieg tænker paa vores ildsprudende Bierg, den Ambrae, det gjorde hos os, og især den Røg, det gjorde, der [er] aldrig hundrede Deelen saa meget Ild paa vores Theater, som her var i Aften, og dog saae man ikke saamegen Røg her engang, som naar ieg tænder en Tobakspibe — Rinaldo blev spildt af deres første Tenor Mons: Rousseau og var meget brav, sang med temmelig god Smag, og var slet ikke | : som er temmelig almindelig s. 201her :| unaturlig og svulsig 200). Ubaldo Mons: Cheron, sang og spildte overmande got — Armida var Madsl: Gavaudan, Mailliards Doubl: den samme, som spildte Iphigenie, som gjorde sig megen Umage, spildte ikke slet, men just fordi hun anstrængdte sig for meget, blev hun sommetider lit falsk 201).

d : 28de Løverdag

Veyret gjør stedse sit til at holde os inde, men det kan ikke drive af; saasart vi vare udas Sængen i Dag, var vi ude, og besaae Badene, og vi fik lyst til at prøve dem, ieg synes, vores Larssens Bade er bedre 202), men hver sin gout! Da vi vare paaklædte Kl: 11½ gik vi ud og besaae les Invalides, en overmaade stoer og skiøn Bygning med en Prægtig Dom; den er omgiven med Grave, og Kanoner ere plandtet rundt omkring. Det kan ansees som en Fæstning, der opholder sig omtrent imellem 6 a 7000de Invalider, deraf kan man slutte sig til Bygningens Størrelse, bygdt af Louis den 14de. Naar man kommer derind, seer den ud som den inderste Slotsgaard paa Christiansborg, men er større i Omkreds | : er ogsaa en Qvadrat : | rundt omkring er der store lukte Gange, meget liigt Buegangene paa Slottet, men der er ikke saa frisk Lust; i den 2den Buegang paa venstre Haand ganer man ind i Kirken, den er meget stoer, lys, og smuk, over Alteret seer man, som i et Perspect: hen i Marmor Chappellerne, og for at see dem nær ved, stiger man paa venstre Haand op af en

Trappe nær ved Choret, og kommer ind i det første Marmor Chappel, alting er der af Marmor med største Smag af Verden, under Loftet sidder de fortreffeligste Malerier af Historia Seria, man vil see, paa venstre [Haand] staaer der et Alter med en stoer Figur af Marmor, og i hver Niche ligesaa f: E: Apostlerne, eller andre Helgener; saadanne 6 Chapelles ere der, og i Midten, ligefor Orgelet, nede i Kirken, den hellige Runddeel, hvor ingen turde komme, for ikke at forderve Gulved, som er af coulaureret og polered Marmor; — da vi havde seet og beundred dette, gik vi hen og besaae deres Vandanstalter; der er en Brønd, som 4 Heste pomper Vand af op til alle Gange i denne ftoere Bygning — vi saae ikke, da de pompede, men Man[den] som havde Opsigt dermed, viiste os det stoere Kar, hvorfra alle Gange der i Huuset endogsaa Vandspringene i Haven fourneres; havde ieg ikke seet det, havde ieg ikke troed det, men han aabnede en Pompe i dette Kar, og loed os see ud i Haven, og strax steeg det skiønneste Vandspring i Veyret,..... han stoppede Pompen og Vandspringet forsvandt; Jeg har aldrig seet bedre, og nyttigere Indretning med Vand end her, men ieg kan faae det at see — i Cassel saae ieg s: Ex: et langt kunstigere, det kunstigste maaske der er i Verden, men neppe nøttigere. Herfra gik vi ud til Ecoles. 202 Militaire, ogsaa en stoer, nye og herlig Bygning, Da vi gik derfra, kom vi forbie Marshal Biron's Palais, og da det er den skiønneste Have i Paris, saa maatte vi jo see den, og fandt den virkelig ogsaa saa deylig, som nogen fransk Have kan være, det er: langt under min Fabritius's Enrom 203) Gartneren har 30000de livr: for at holde den i Stand, og til sin Løn; derfor har han ogsaa anbragdt i Græsset paa en Terrasse: Vive monseigneur le Marschal! Da vi havde spist, gik vi hen og saae Comedie aux Italiens; Ædikebryggeren og de fortroelige Rivaler, det sidste et nyt Syngestykke med Grétrys Musik, det var 2den Gang, det blev spildt, og der var langt fra at være fuldt Huus, omendskiøndt det behagede dem der var, ret vel 204) ; men det kom nok ogsaa meget deraf, [at] Madsl: Carline spildte Mandfolk, og at min stønne, honnette Michu og den smukke St: Aubin vare Elskerne, og Mons: Philippe Fader, en perm. Søefficier. Stykket blev meget got spildt og Musikken meget vel udsørt, men der er for Resten ikke meget ved nogen af Deelene, naar ieg undtager den romanze, Bonden synger og hvortil Bønderne og den heele Forsamling danser — Ædikebryggeren blev i det heele meget maadelig spildt, den gamle Delomer: Mons: Courcelles, hans Følelser vare tvungne, og [han] bar sig som oftest ad som en forulykket Tragedie-Helt, og fulgde troelig Mettes Raad til Johan v. Erenp: og saaledes bær mange sig ad her, og det lykkes dem meget got. Den unge Dominiqv: Mons: Raymond, en deylig Karl, den smukkeste udvortes Anseelse, man vil see, og det herligste Organ, men han var mig for høyt stemt til denne simple Rolle, de fleste unge Folk vil agere Helt, og siælden Menniske, saaledes gaaer det næsten overalt; den Gang han skal trøste den gamle Delomer, og tilbyde ham all den Understøttelse, der stoed til ham, gjorde han det med all den Suficence, nogen Praler kunde gjøre det [med], istæden for at lade see den elskværdige Undseelse, som stedse sorhøyer Værdien af slige gode Tilbud,. . . . Jullefort spildte Mons: Granger, man gjør meget af ham her, men ieg kan ikke fordøye ham; han gjorde sin Rolle altfor ond, og saa kommer det til, at han skieler, og ieg kan næsten ikke tænke mig noget styggere hos en Acteur, han maae hellere være befængt med en anden feyl — den gamle Dominiqv spildte Mons: Perigny det simpleste, jevneste Spil, saa god, saa ligefrem, den gode, ømme Fader; ieg kan ikke gjøre Regnskab for, hvorledes det lykkedes ham, men det lykkedes ham rigtig at presse Taarerne af mine Øyne, og var virkelig den eeneste i heele Stykket, som glædede mig. — Jeg ilede hjem, for at see mit Haab opfyldt, men der var intet Brev fra min gode Kielling, og s. 203 ieg kan ikke sige, ieg blev glad ved den Tidende. — Preisler fik Brev fra Directionen, og sin Kone, men ingen af dem mældte eet Ord om mit Huus, han fik ogsaa Brev fra G: W: og Lass: og at de ikke mldte noget om hvad der angik mig er meget naturligt! 205)

d :29de Snødag :

Denne Dag kan ieg sige om, som den gode Keyser: hanc diem perdidit; ieg tilbragde rigtig heele Formiddagen med at skrive, men et Tilfælde gjorde, at teg maatte kassere det, ieg havde skrevet, for enten ikke selv at staae i Lyset for andre, eller lade andre staae i mit Lys 206); mais passons la ... Vi spiste hos Laurents, det var Faderens og Sønnens Navne Dag, og her har de den Skik, at celebrere Navne Dage, som hos os Geburtsdage — da vi havde spist gik Preisler paa Opera, Saabye og Jansen aux Italiens, og ieg blev hos Laurent lidt endnu, da det desuden var for sildig at faae nogen god Plads paa noget Skuespil. Kl: 7 gik teg hjem, og filosoferede over min Reyse, og fandt, at ieg nettop havde spaaed mig selv den reene Sandhed førend ieg reyste, da Udslaget blev, at ieg skulde ikke reyse for mig selv eene — mit eeneste Ønske er, at ieg maatte kunde opfylde det Embede Directionen har paalagdt mig, og som da nok ogsaa er Hoved-Hensigten for min Reyse — nemlig at være Casserer for de andre 2de Herrer. Hvorledes ieg, som aldrig har været vandt til nogen Regnskabs Føring, enda kan slaae mig igiennem, som ieg gjør, er næsten ubegribeligt for mig selv. Men den af mine Directeurer, der først faldt paa, at ieg skulde have Sælskab, maae Gud forlade! — Dog denne Tiid faaer vel ogsaa Ende, og Jeg skal nok vogdte mig for Fremtiden i aldrig at begiere saadan Tilladelse mere! 207)

s. 203

Brev IX.

Paris d: 30te Junii 1788

Gode! slemme lille Kielling!

Dersom ieg var dig saa nær, som ieg er langt fra dig, saa fik du paa din lille Gat; Er det [Ret] at lade mig bie i

3de Postdage uden at skrive mig til? ja kom nu og skiænd paa mig, fordi ieg ikke skriver. Jeg vil, ieg vil troe, at der intet Tilfælde er tilstødt dig, jeg læser dit sidste Brev fra 1 Junii hverdag igiennem for at forsikre mig om, at du og Glutterne ere friske — og nu skal ieg da ret til at skiænde paa dig, knude ieg bare hitte paa, hvordan ieg skulde begynde — Men det er lige meget, ieg vil opsætte det til næste Post, ifald ieg da ikke faaer Brev, saa Gud hielpe dig! — Jeg skriver dig denne lille Lap til, at du kan see, ieg er frisk, forresten veed ieg ikke noget Nyt, som knude moere dig, uden at Hvass beder dig at hilse, og er meget venskabelig mod mig. Lau-rent gjør ogsaa meget af mig, og lader dig hilse. — Gndskeelov, at ieg nu ikke har over 8te Dage at være her.i. Comedierne begynder at enyere s. 204alt for stærk her, teg trænger til at see noget menneskeligt igien, ifald teg ikke aldeles skal tabe all Lyst for min Pligt — Jeg haaber, det staaer vel til hiemme hos dig, min gode Hanemoder, ieg haaber det virkelig, og derfor vil og skal ieg være i got humeur til ieg faaer Brev fra dig, for da at blive i end bedre!. Hils din og min Søster, Carl og Drea og Petter 208) — hils Dichmann, ifald han er kommen ud til dig 209). hils din Vært og gamle Vertinde! Ifald du taler med Mesting eller Numfen, saa beed dem ikke være vreed, fordi ieg ikke skriver dem til, men de skal begge faae Brev, første ieg tager herfra! lev vel! beste! gode lille Kielling! Du er min første, og siste Tanke hvor ieg gaaer og staaer, hvert Øyeblik paa Dagen, og Natten i Drømme! lev vel! Gud være hos dig! hos jer alle evig! evig din gamle

M. Rosing.

d :30te mandag :

Een af de Formiddage, som ieg vilde ønske ud af Almanakken, evig det samme Veyr; evig indelukt. Kl: 1½ efter at have skreved nogle faa Linier til min Kone, gik vi at spise hos Rinderhagen, og derfra paa Comédie francoise, hvor de spildte l'Ecole des Peres og Henrik d. 4des Jagt — det var den beste Aften, ieg har havdt i dette Huus, siden ieg kom til Paris. Det første Stykke er i sig selv et herligt Stykke, i Henseende til sin Moral, og Sædernes Dannelse, om det just er saa got Theaterstykke, det lader ieg andre dømme om, men hos mig gjorde det all den Virkning, noget Stykke kunde gjøre. Mit Hiærte trængte til Lættelse, og det sik den 210). — Vanhove var Courval, og naar man kan tilbagekalde sig Rose som den værdige Fader, og som Diderots Huusfader, saa har man et fuldkomment Skillerie paa Vanhovs Spil; et Exempel paa hans Ton du Monde er den 5te Scene med hans Kone i 2den Act, hvorledes han forenede Mildhed og Alvorlighed i sine Formaninger ! Det var umueligt at høre det sagdt, han sagde, uden Lyst til at følge hans Raad, og Jeg tør næsten sværge paa, at det er umueligt andet, end Vanhove maae være den retskafneste Mand af Verden! Med hvilken Overbærelse og Mildhed han sagde: Madame vous avez mal compris mes discours, etc: og hvorledes han uden at blive haard og gaae ud af sin overtalende Tone, som mange vilde forledes til, ieg kiender dem, ieg taler om, sagde — — — et j'espères, que je vous trouverais prompte à me satisfaire que je ne prenne enfin un partie sé-rieux! — Den Maade, han Confoundeerte Dorsini paa i 4de Sc: 4de Act: var ikke mindre skøn, og for at hans Seyer kunde blive des synligere, badinerede han med Dorsini heele Scenen igiennem, som naturlig confoundeerte Slubberten endnu mere, end ifald han havde taget den alvorligere..... Saint-Fons [Sønnen] Mons: Fleury: man kan ikke nægte ham, at han jo hist [og] her viiste s. 205en Slags Følelse, men den var ledsaged af saa unaturlige Gebærder, at den blev mig ganske væmmelig, ieg kan ikke anføre eet eeneste Stæd, hvor han ret glædede mig, og har dog virkelig megen Leylighed dertil. Rosalie [Datteren]Mad: Petit var mig altfor stiv og gravitetisk, til at være den jevne, gode, ømme Pige; et Par Stæder i de Scener hun har med sin Fader, gjorde hun efter sin Maade ikke ilde, men hun var mig dog altfor tilbageholden. Dorsini Mons: St: Fall, det er det taaleligste, ieg endnu har seet ham, baade i Tragoedien og Comoedien, men derfor er han dog langt fra at blive noget Mønster — Darmont père Mons: Desessarts med hans Karikatur Figur, gjorde han dog denne Rolle bedre end ieg havde vændtet, og maaske bedre end ieg faaer den at see hiemme.Darmont fils: Mons: Talmadt, denne Herre som har saa meget Genie til at efterabe og parodiare andre, synes ikke at have megen Opfindelses Kraft for sig selv, thi han gjorde sin lille meget interressente Rolle overmaade uinteressert. F: E: den 11te Scene i 3die Act, som Vanhove preparerede saa overordentlig deylig, gjorde denne Herre saare flaut og kiedsommeligt. — Marcelin [Tieneren] Mons: la Rochelle, denne Rolle blev spildt med megen Sandhed, men hans Ansigt blev ofte yngre end Figuren, forresten sagde han sine Ting overmaade got, ieg savnede slet ikke Dugazon. Preisler vil oversætte dette Stykke, men ifald ieg kan, roaber ieg ham fra det, for at faae det i urimede jamber, og saaledes ønde ieg alle slige Stykker, det danner baade Acteuren, og biedrager ikke lidt til at opvække Opmerksomhed, og forebygge unyttig discours i Parterret; — men ieg er vel ligesaa lykkelig med denne Idee, som alle andre, ieg har hyvdt 211). —

Den følsomme Attitude.

Fleury som Saint-Fonds i Pieyres „L'école des pères“ 1787.

Fra Dubech: Histoire du Théâtre.

Paris 1933.

s. 206Henrich IVdes Jagt 212) her havde ieg atter et Beviis paa, at hver Nations Theater, har sin Maade, overensstemmende med Nationens Tænkemaade, at spille paa; ieg erindrer, at Rose hos os opvagde Beundring, og Glæde i denne Rolle, og ieg saae nu Vanhove, og alle glædede sig, ogsaa ieg — og dog var deres Henrich saa forskiellig, som deres ædle Fædre var overensstemmende. Rose lagde mere Alvorlighed mere Majestæt, og Høyhed i sin Henrich, end Vanhove, denne var lutter Mundterhed, og Fyr, den deciderte Kriger og spøgende Jæger — vi ere vandte at tænke os Majestæten stedse høy og alvorlig, og nedlader han

sig til Spøg, maae det være med Forsigtighed, at Majeftæten ikke bliver sat til Side — Franskmanden derimod er af Naturen flygtigere og meere levende end vores, de har tænkt sig en anden Majestæt, overensstemmende med deres Character 213) — det følger af sig selv, at Roses Spil maatte være mere markeret paa den Maade, han toeg den, end Vanhoves, men ieg veed ikke, hvoraf det kommer, om den franske Luft har smitted imod min Vilje og Vidende, eller om det kommer deraf, at ieg, da ieg læste Henrichs Historie aldrig sandt ham ret alvorlig førend Dagen sørend han blev myrdet, og om Morgenen samme Dag? Men ieg sandt at Vanhove moerede mig meget, og viiste megen Sandhed i sin Henrich; ieg vil ikke negdte, han syntes mig selv lit vel jevn og ligefrem, men naar blev Henrich smigret for? Ikke førend han havde naaed en fast Alder, og hans Character var bestemt; føedt i Uroeligheder, og opdraget i Feldten maatte han være jevnere og meere det sande Menniske, end andre, der bliver bøyed Knæe for, saasart de kommer til Verden; denne derimod arbejdede suurt for hver Alen Land, han fik i Besiddelse, laae ofte paa den kolde Jord, og hviilede sine mødige Lemmer og det i hans første Vaar! Denne Maade at fordrive sin første Ungdom paa, og en stoer Deel af den mandlige Alder, maae unægtelig danne en anden Konge end de sædvanlige, derfor maae Henrich være, og viises paa en anden Maade, end ifald de vilde føre Louis 14de paa Theatret, det maatte altiit blive det modsatte, naar det skulde være det rigtige. Sully blev spildt i Forhold med Henrich ogsaa meget rigtig og got, og det glædede mig inderlig at see disse sande Helte med deres ærværdige Skiæg, og ikke disse nye, moderne glatte Kinder — Møllerens Rolle spildte Desessarts overmande got, og naturlig; Catan Mad: Petit, og her var hun just paa sin Plads — Lucas Mons: Dugazon ret som man saae Hr: Bech 214) — da Richard, Møllerens Søn kom ind, var der en Cabale, som vilde undertrykke det unge Menniske, som spildte den, og som ieg ikke veed s. 207 Navn paa, de begyndte at fløyte, men ieg var ikke seen, førend teg toeg fat og klappede, og paa Øyeblikket var alle Damernes Hænder i Logerne i Arbejde, og Parterret fulgde og Cabalen blev undertrykt — Jeg har aldrig seet nogen Richard læse det Brev, som Lucas giver ham fra Agathe, bedre, end denne Richard læste det, — deres Decorationer vare ikke saa gode som vores, men de forbistrede stoere Støvler, har de reent afskaffet her, og som vanskabde Foden saa ilde, deres Kraver paa Skøvlerne ere smaae og opstaaende, og ikke som vores, og Beenet seer meget bedre ud. Marquis Praslin er klædt som de andre, men som vagthavende Officieer, udmerker han sig kun med en Stok i Haanden, og saaledes er det endnu Brug ved Hoffet i Versailles. La Rochelle spildte Brændehuggeren, som støder paa de 3de vildfarende Riddere i Mørke, saa fortreffelig, som ieg aldrig har seet den spille — sornøyed over denne Aftens Anvæendelse gik vi hen at spise i Hottel d'Espagn: og Kl: 11 hiem.

d :1ste Julii Tirsdag :

Da Garde de Meuble ikke aabnes uden den 1ste i hver Manned, saa maatte vi passe at komme der i Dag, for dog ogsaa at have seet det; vi kan siige, vi have seet det, men det er ogsaa alt, for man maatte gaae saa hastig igiennem, at man ikke kunde faae Tiid til Reflexioner 215) — Herfra gik vi hen i Palais rojal, hvor ieg kiøbdte et Halsbaand og et Par Ørenringe |: for mine egne Penge vel at forstaae! |: da vi havde spasered lidt der, gik vi hiem og spiste — i Dag betaldte vi vores Regning for denne Manned, som beløb sig til 268 liv: og nogle S: — da vi havde spist, loed vi vor Tiener føre os hen i Kongens Have, hvor det store kgl: Naturalie Kabinet er — der er en forskrækkelig Samling af alle Slags, men da ieg ingen Kiender er af alt sligt, og man maatte i det mindste have en heel Manned til at studere denne Samling — saa vil ieg kun, til min egen Erindring, at ieg har seet det, huske paa, ieg fandt Erer der fra Kongsbierg, og ieg var Nar nok til at blive glad derover. I det siste Værelse stoed den bekiendte Zebra |: en affrikansk Hest |: som ieg fandt var klædt som de parisiske Spradebasser, for hans Hund var sribet, brun og hviid; vi gik ud i Haven derfra hen og betragdte |: udenfra vel at merke : j det Stæd, som heele Frankrig skielver for, Bastillen, en græsselig stoer og fast Bygning, omgiven med brede Grave, hvorover Broen stedse er ophidset — fra dette fæle Syn ilede vi til et behageligere: Place rojal, det er den ældste stoere Plads i Paris, Husene omkring er gammeldags, og maledede, det finder man ellers aldrig i Paris, og i Midten af denne Plads staaer Louis 13. Det Vers, som staaer paa hans s. 208 Piedestal, sloeg mig meget, og ieg merkede, at man i det gamle Paris skal søge Sandhed! Det begynder ungefær saaledes: qui n'a pas la vertu, n'a point de Courage — en skøn Begyndelse! Ellers maae ieg ikke roese Kunsten i Figuren og især Hesten, dens venstre Forbeen saae ud, som det var sat til Siden 216). Herfra gik vi ud paa Boulevarden, som ligger bagved denne Plads, og søgdte til et af de smaae Theatre, baade for at hviile os, for vi havde vist gaaed 2 Miil, ogsaa fordi de stoere Theatre var saa langdt derfra; vi toeg til Takke hos Nicolet, grand Danseurs du Roi, men da de havde spildt de 2de første Stykker, kunde ieg ikke holde ud længer, baade fordi ieg kedede mig, og var nær ved at døe af Heede, og næsten qvaldt af Fruentimmer Storme 217). Jeg gik ud paa Boulevarden igjen og spaserede, og imellem en Sværm af Mennister, Vogne og Markskrigere, oppebiede P: og S: ! — Tæt ved er adskillige Figurer at see, som Kongen af Preussen, saaledes som han var at see hos os for et Aar siden; Kongen af Frankrig, og hans heele Familse, Louis 15des Maîtresse sovende paa en Sofa, Kongen af Sverrig og Hans Droning etc: etc: som alle lignede overmande got. Baron Trenck, den ulykkelige Calas's Familje etc:218) da vi havde seet alt dette, ilede vi saa stærk, som vores Træthed kunde tillade det, til Palais rojal og spiste os et tarveligt Aftensmaaltid, og Kl: 11 ½ gik vi hiem.

d : 2 Julii Onsdag :

Da min Journal og Regnskab for denne Maaned var færdig, gik Saabye og ieg hen i Tuilerierne, hvor Preisler siden kom til os, da han var færdig med sine Visiter — under Veys hertil, paa Pont neuf, møder ham en interessant Hændelse, som ieg maae mærke mig for dens Sjældenhed. En Borger Kone kommer dertil eller

staaer der ved Pont neuf, og har sin Søn med sig paa 6 a 7 Aar høyt, imidlertid hun staaer og snakker med en anden, gaaer Drengen ned til Vandet og vil leege med andre Børn, lidt efter savner Moderen sit Barn, man siger hende, Drengen var gaaet derned, hun seer efter ham, men Angst og Indbildning om at Barnet var druknet, gjorde at hun ikke saa ham, flyer i eet Sæt ned af de høye Trapper, og ud i Vandet, for at frelse sit Barn, ligetil Halsen, endelig raabte man til hende, at Barnet stoed ved Strandbredden, men det havde endda ikke vaagned hende, dersom Barnet selv ikke havde begyndt at skribe, og kalde paa sin Moder, og nu var hun ligesaa hastig ud af Vandet, som hun var sprunget deri, toeg Barnet i sine Arme, og takkede Gud ret hiertelig for dets Frelse! Ved saadanne Hændelser samler der sig altid meget Folk, og deriblandt kom ogsaa hendes Mand af en Hændelse, han seer sin Kone i en Tilstand, som uvedkommende maatte gyse ved, han stoed der ubevægelig som en Steen, hans s. 209 Medynk og Agtelse, man bar den ømmeste Omsorg for ham, og denne heele gode lille Familje, og bragte dem hjem. — Da vi havde spist gik vi hen aux Italiens, siden de paa comedie francaise ikke havde noget, som nogen af os gad seet, og vi haabede aux Italiens at faae Mads! Renaud at høre i Felix, hvor hun ellers pleyer at spille, men det Haab Kone fløy hen til sin stakkels skielvende liigblege Mand og gav ham sit Barn, han kunde i Førstningen ikke snakke, saa vexelviis paa Barnet og Moderen, faldt endelig sin Kone om Halsen og sagde: og Du vilde vove dit Liv og havde saa nær giordt mig til det ulyksaligste af alle Mennesker? Øynene rullede i Hovedet paa ham, som et Menneske der saaer Slag; den skrækkelige Forestilling: at have været saa nær ved at miste det kiereste, han havde i Verden, gjorde ham til et Maal for alles sloeg atter feyl 219) — Mad: Desbrosses spildte Therese 220), hun havde en deylig Stemme, især toeg hun de Toner imellem c til b med en besynderlig fasthed og styrke, sang med ganske god Smag, og spildte efter den Leylighed meget brav — Musikken er deylig, men ikke paa alle Stæder theatralsk, den har for lange retonneller og Mellemspil, som sætter Acteuren i Forlegenhed, og der var et Par Arier, som syntes mig med all deres Skiønhed, alt for lang[e] — Mads! Adeline spildte Pigen, som sang meget maadelig, men spildte ret got 221) — de øvrige Personer var der ikke meget ved i mine Øyne, undtagen Chenard, som spildte den gamle Bonde, vi gik derfra hen i Palais rojal og spiste. ... Kl: 11½ gik vi hjem, og talde endnu længe om denne Dags Anvendelse, og vort siste Ønste, da hver gik ind i sit Hummer, var at Directionen ikke vilde bie forlænge med nye Credit Breve.

d : 3die Julii. Torsdagen.

Det evige Torden Veyr vedvarer her i et Væk, da Kl: var 1 gik vi hen i Palais rojal og spaserede til Kl: 2, da gik [vi] hen til Præsten v: Havens og spiste. En Berliner og en Landsmand |: Mejer :| spiste i Sælskabet — aux Italiens gav de Colonien og les deux Tuteurs, som ieg ingen Lyst havde til at see, og paa Comédie francaise, le Dissipat: som ieg havde seet een Gang; Preisler og S: toeg til Takke aux Italiens, og ieg gik hjem — paa Veyen hjem mødte ieg Hvass og hans Familje, som gik hen i Tuilerierne for at blive blødt — ieg blev hjemme til Kl: 9 og gik lige overfor og spiste, og dermed var denne Dag tilendebragt 222).

d : 4de Julii. Fredag.

I Dag er een af de stoere Dage for mig, ieg har seet l'abbée D'Epé og hans herlige Stiftelse, ieg har seet ham tale med Stumme og faaed Svar; saasart man seer denne elskværdige og ærværdige Olding, elsker man ham, og faaer Ærbødighed for ham, han sadt der som en Patriark s. 210 imellem alle sine Børn, var saa godlidende, saa taalmodig ud, og syntes saa elsket af alle disse lykkelige Stumme 223). Et af Hans Experimenter, han viiste os iblandt saa mange, vil ieg blot anføre: f: E: han loed 2 Piger komme frem, og stildte dem ved sit Bord, lige overfor hverandre, en af de omstaaende gav ham en Boeg, for at den eene skulde dictere den anden en periode af Bogen, med gebærder, som er deres Maade at tale paa, den eene Pige, som stoed ved Siden af ham, viiste han Perioden med Fingeren, og denne dicterte nu med geberder, den anden som stoed lige overfor, som skrev den op paa Bordet, ligesaa gesvindt som den hurtigste Secretair (end mangan Secretair) og meget smukkere, uden at støde an mod orthogra[p]hie eller at betænke sig et Øyeblik. Da Keyseren var her 224), blev han saa indtaget af denne Stiftelse, og dens Nøtte, at han overtaltdte Abbeden at oplære en Læremester for ligesaadan en Stiftelse, som han strax ved sin Hiemkomst loed oprette, og det er noget af det, som har giordt Josephs Hierte meest Ære af alle de stoere Ting man berømmer ham for. Da der er saadan herlig Stiftelse til, og altsaa muelig at faae i enhver Stat, saa er det utilgivelig for enhver Monark, som forsømmer at faae den. Jeg kiender ingen meere velgiørende Indretning, ingen Beundringsværdigere! Det varede længe, inden ieg kunde komme til mig selv af Glæde over disse lykkelige ulykkelige, og af Beundring og Ærbødighed for denne viife Socrates! Hvor det dog er got, at blive saa tydelig overbeviist eengang imellem om, at det eene Menneske er sadt her i Verden til det andets Lyksalighed, da man saa ofte har Leylighed til at tvivle om denne Sætnings Rigtighed! — Kl: 2 gik vi hen til Rinderhagen og spiste, og Kl: 4½ paa Comédie francaise, hvor de opførde la veuv[e] de Malabar og et nyt Stykke i 3de Acter la jeune épouse — det første er en Tragedie 225). Jeg blot optegner mig Personerne for at erindre mig det meest svulstige og overdrevne Spil, ieg endnu har seet: la veuve var Mads! Thenart, den samme, som spildte Zarine i den ulykkelige Tragedie; St: Fall var hendes Broder, og nu kan man slutte sig til, hvad disse 2de holdt for et Huus! Thenart er den reene Dragon uden mindste Følelse, naar hun skal viife den, er det kun med grimasser og Konvulsiviske Krampetrækninger, som hun i Aften var særdeles riig paa. St: Fall, den unaturligste Krabat, og just af dem, som Lessing siger, der river Lidenskaberne i Pialter, er Parterrets Favorit, og min affagde Fiende i Tragedien, har ligesaalidt Følelse som Thenart, og er endnu værre, naar han vil efterabe Følelsen, end hun, for han bliver til den reene Johan v: Erenpreis. Offer-Præsten var den samme, som spildte s. 211 Sully, og var den beste i det heel[e] Stykke. St: Prix spildte den franske

Officier eller Lanassas Mand, som man troede var død i Felten, og derfor skulde nu Lanassa efter det Lands Skik enten bekvemme sig til at gifte sig igien, eller brændes, det er derpaa, heele Tragedien gaaer ud. St: Prix var virkelig ikke slem, mange Stæder meget brav, men det franske Parterre kan ingen taale ved Siden af deres Favorit, St: Fall, og ved deres Støyen confonderte ham strax, da han kom ind; det kostede ham meget at aflokke dem Biefald, og det lykkedes ham næsten aldrig i hans bedste Stæder, men naar han nedloed sig til deres Favorits Maade, væl[t]jede der Biefald ned paa ham. Den siste Scene i 3die Act er den interessanteste, hvor Baalet bliver anstukken, og hun løber op paa det, og St: Prix i det samme kommer ind med sit Mandskab, og forstyrrer Offeret, og løber op i Ilden og frelser hende. St: Prix kunde have gjort den Scene bedre end han gjorde den, for han løb strax, saasnart han kom ind paa Theatret uden at see enten til høyre eller venstre, som om hans Bey laae just ligefrem, op paa Baalet og bar hende ned. Hun laae i Afmagt i hans Arme, imidlertid at hans Mandskab gjorde Pladsen røddelig, og da hun kom til sig selv, kiendte hun først sin Mand igien; men ieg blev angest for hende, da hun kiendte ham, for hun gav et Skrig af sig, som om hun havde seet den levende Dievel. Det var en skrækkelig Afstand imellem hendes Maade at kiende sin Mand igien paa og Grevinde Waltrons — ieg har s: Ex: seet denne Grevinde holde sin Mand fra sig, imidlertid hun med stive, stirrende Øyne betragtede ham, og først efter at have overbeviist sig til fulde om, at det var ham, styrted sig om hans Hals, for at skiule sig i hans Barm, saadant noget skal man nok lade være at see i Paris 226). — La jeune Epouse af Chevalier Cubiéres, et ganske net lille Stykke, men hverken det, der blev sagdt, eller Situationerne vare nye eller paafaldende deri, vi har adskillige Stykker ligesaa gode og mange bedre, som indeholde just det selv samme 227); Historien af Stykket er denne: Derval, nyelig gift med en ung og deylig Kone, som i sin Troskyldighed tager Deel i alle Paris's Fornøyer uden at fatte mindste Mistanke om, at hendes Mand, som hun tilbeder, kan blive jaloux; men han driver sin Jalousie temmelig vidt, og det er nu engang blevet Moede blant Digterne, at gjøre alle jalouse til Narre; Derval har en Søster, som en Chevalier er forelsket i, og han veed ingen anden Vey at gaae, end at adressere sig til den unge Kone, hvis Hierte og gode Tænkemaade, han forlader sig paa, han bliver nu det første Maal for Dervals Jalousie. Der er en anden Chevalier, som virkelig er forelsket i den unge Kone, og som er sadt derind for at hæve hendes s. 212 Characteer, denne erklærer sig tydelig, og hun [af]viiser ham med den milde bliide Værdighed som klæder den sagtmodige Dyd saa got. Ah! siger denne derpaa: Chevalier D: er maaske den lykkelige? O, ney, siger hun, det er en ganske anden; Ah ! det er mig, siger han ved sig selv og vænder sig til hende for at faae det nøyere at viide; hun tager et Portrait op af Lommen, og viiser ham, idet hun siger, dette Portrait, min Herre! erstatter mig undertiden Originalen, naar ieg er nødt til at være skildt fra ham; han tager det, seer det, og bliver, som er meget naturlig, meget skamfuld. Imidlertid denne Scene varer, kommer Derval ind, seer at hun giver ham et Portrait, og at hun faaer det tilbage; han drømmer ikke om, som ingen af hans Liige, at det er hans Portrait. Chevalieren gjør en meget smuk Compliment da han seer Manden, efter at have badineret over Portraitet, førend han saa ham, og gaar bort, idet han siger en Undskyldning til Konen, og en Berømmelse over en saa dydig Forening, som forekommer ham ganske fremmed, til Manden. Da han er borte, forlanger Derval at see Portraitet og ester lang Veigring faaer det at see, og seer sit eget; han bliver da i det Øyeblik forvirret og glad, og hun gaaer bort, efter en kort og mild Samtale uden at forandre sin sædvanlige Roelighed; da hun er borte, holder han en Monolog, hvor den almindelige Tanke faldt ham ind, at hun kunde have det andet Portrait endnu, og han ender Acten med det Forsæt, at blive overbeviist derom; I 3die Act kommer der et Brev fra Chevalie[r]en til Melite, som handler om hans Kiærlighed til Dervals Søster, og som falder i Dervals Hænder, her stiger hans Jalousie til det høyeste, hans Moder kommer ind og han viiser hende Brevet for at overbeviise hende om sin Ulykke, hun, som kiender hans Kones gode Characteer, og Chevalierens Kiærlighed til sin Datter, finder intet ont i dette Brev; imidlertid faaer han sin Kone ud, og holder et ugudelig Huus med hende, og truer hende med at sænde hende i Kloster, og i dette Haab forlader hun ham. Nu er det hans Moder kommer ud, og han viiser hende Brevet, og i det hun vil overbeviise ham om, at han har Uret, kommer Chevalieren ind og fortæller, da man viiser ham hans Brev, at Derval[s] Søster var Gienstanden for hans Hierte, og ikke Dervals Kone, saa bliver da Konen kaldt ind, og han forsoner sig ved et Knæefald, og Stykket endes, men havde ieg været hans Moder, ieg havde smukt dømt ham til Pesthuset pro meliore Informatione. Melite eller la jeune Epouse spildte Mad: Petit meget deylig, her saa ieg første Gang, hun var Vanhoves Datter, hendes Rolle er saa elskværdig som den kan være, og hun forsømte virkelig ikke at underholde s. 213 den med det alt det gode Spil, der var mueligt. Derval spildte Molé, det bedste, ieg har seet ham i all den Tiid, ieg har været her; det var mig ganske ubegribelig at see saadan en Maade, han her havde, imod det, ieg allerede har seet — det eeneste, man kunde sige mod ham her, var hans Alder, men det er da ikke hans Skyld, uden for saa vit, han burde ikke tilmasse sig slige Roller paa hans Alder, da der [er] andre, som kunde afhjælpe denne Usandsynlighed. St: Fall var den Chevalier, som beylede til hans Søster, og var ogsaa meget bedre her end i det første Stykke; den anden Chevalier spildte Thalma lidt søvngig, og forlegen, men sagde ellers sine Ting ret godt. Dngazon og la Rochelle vare Tiernerne og Gud ske Lov! der var kun lidt for dem at gjøre, dette Takoffer skeer især for den første! Madsl: Vienne spildte Pigen Rose, og spildte den fortreffelig ieg har ikke Stykket, for det er endnu ikke trykt, og det var den første Forestilling, ieg kan altsaa ikke sige meere derom; var ieg Sproget saa mægtig, som ieg ønskede, saa havde ieg maaske knnde gjort flere Anmærkninger, men ieg brugte all min Opmærksomhed, og enda tvivler ieg paa, ieg har begrebet alt, for at forklare mig tydelig nok. Herfra gik vi hen i Hottel d'Espagne og spiste til Aftens, og derfra hiem.

14

14*

d : 5te Julii. Løverdag :

I Dag kom Hubert, en Kobberstikker, og hændtede os af, til at see Kunst Accademiet, og Galleriet paa Palais rojal 228, det koster ligesaa meget i Drikkepenge som at see Kunstammeret hos os — her er en forskrækkelig Mængde af Malerier, men da ieg jnst ikke er nogen stor Kiender, og Tiden var saa knap til at indprændte alt i sin Hukommelse, saa vil ieg kun anmærke det, der sloeg mig mest; i en Sahl, som ligner Fredrichsborgs Riddersahl, er den eene Væg besat med Batalje Stykker af le Brun, og saadanne Batalier har ieg aldrig seet paa noget Lærret før. Nærmere nede ved Døren paa høyre Haand, naar man kommer ind, hænger et Historisk Stykke af David, som forestiller Andromache ved Hectors Liig, og hendes Søn staaer imellem hendes Knæe, og rækker sine spæde Hænder op mod hende for at trøste hende — længer ned mod Døren forestilles Centaurus at lære Achilles at skyde 229), disse 3de Ting, vare de, som gjorde mig mest Fornøjelse, af alt, hvad ieg saae i Louvre og i Palais Rojal kunde ieg ikke see mig mæt paa en Johannes der stoed, malet af Raphaël, her var ellers en forskrækkelig Samling af berømte Mestres Malerier, naar ieg vilde eller kunde optegne alt, hvad her var stort og merkværdigt, saa sik ieg ikke Rum til det; Preisler, der er bedre Kiender end ieg, har maaske lagdt mere Mærke til dem end ieg. Alting er indrettet kgl: paa dette Palais Rojal, der ere Opgange, som s. 214 man skal søge Mage til, og Værelserne ere indrettede med megen Smag, Der bliver med det første bygget et særskielt Gallerie for alle Prinsen af Orléans Malerier, hvor Lyset skal falde ovenfra ned paa Malerierne, ieg saae et Stykke her, som Pr: af Orl: har gived 40000 rdr for, og ieg havde ikke givet 2000, saa stoer Kiender er ieg ; derfor er det ogsaa best, jeg holder inde med min Dom over alt sligt, og overlader til Preisler at dømme, ieg vil lade mig nøye med den Glæde, ieg havde ved at see dem I Dag kom der da endelig Brev fra Kiøbenhavn, ieg havde ogsaa vændtet længe nok — men intet fra Directionen, som virkelig gjør mig lidt bekymret for Tiden[s] Skyld, især dersom vi skal til Wien — vores Penge er oppe, og ieg har allerede lagdt 4 Louisdorer ud af mine egne, som ogsaa gjør et Skaar i min Regning ; ieg undrer saameget meere over denne Udeblivelse fra Directionen, da det nu alt er 4 Uger siden vi skrev derom, og man veed dog, at 3 Uger er tilstrækkelige frem og tilbage for et Brev. Det er en grum Forleegenhed, naar man er blandt Fremmede, og især i Paris, at mangle Penge, og dersom ieg i Morgen ikke faaer noget Brev fra Directionen, er ieg bange for, ieg kommer til at gribe til det Raad, de gav os i deres siste Brev, at viise det til Ministeren, men saa skal det ogsaa knibe haardt.

d : 6te Søndag :

Efter Aftale med Rinderhagen og Winther, toeg vi i Dag sammen ud til St: Cloud, hvor Cascaderne og alle Vandspringe[ne] var i Gang, som alletider er den første Søndag i enhver Manned, og engang midt i Maaneden. Vi toeg bort i en Baad, og Henfarten kostede os 12 β hver; endskiønt Veyret ikke var med det behageligste, siden det regnede skikkelig tæt den største Deel af Veyen, saa er dog faae Ture saa behagelige for Øyet fom denne ned af Seinen lige til Meudon, hvor Dauphin ligger [syg], dette Slot har megen Liighed med Fredrichsborgs Slot, paa det nær, at det siste er smukkere, men ligger langtfra ikke saa got, dette ligger paa et høyt Bierg, og man kan see herfra over heele Paris, Kl: 4 gik vi ned til St: Cloud, og kom igiennem belle vue, et Lyst-Slot, hvor Kongens Tante[r] boer 230), det hedder ikke omsonst bellevue, for man har den deyligste, frieste Udsigt,..... da vi havde passeret adskillige igienem Skoven gienem hugne Alleer, kom vi i St: Clouds Have, allerede langt borte seer man de høye Vandspring og hører en Suusen og Allarm af Cascaden, næsten som af en norsk Foss — paa venstre Haand er det stoere Vandspring, der stiger saa høyt i Veyret, som den beste Rakket, falder ned i et Støvregn, som imod Solen danner adskillige deylige Regnbuer; længer hen paa samme Side er den stoere Cascade, hvor Vandet styrter ud af adskillige Slags Dyr, og Fontainer, og langs op ad s. 215 Bakken forskellige smaae Vandspring, og i den underste Park 2de stoere. Det er mig ikke mueligt at beskrive dette Mesterstykke, saa nøye, som ieg ønskede, til min Efterretning for Fremtiden — Da vi havde betragted disse Ting gik vi op paa Slottet, St: Cloud, som før har hørdt Hertugen af Orléans til, men nu har Dronningen købdet det til sig; det er gansk nyt, bygget i den herligste Smag, man kan tænke, der er ikke een eeneste Bygning hos os, man kan sætte i Ligning med dennes Skiønhed; en Particulier vilde skamme sig her at lade bygge saadant et Huus, som det kirurgiske Accademie, vi gjør os saameget til af 231), og vores Architecture er overalt saa langt neden under de franskes, at man slet ikke kan øyne den Da vi havde beseet Værelserne, gik vi hen, tilligemed Jansen, som var kommen til os ved Vandspringene, toeg en Fiakker, og rullede til Paris alle 6, vi steg af i Tuilerierne, hvor Rinderhagen forloed os, ieg gik hiem og lagde mig, for ieg var ikke vel, og de andre 4 blev sammen i Palais Rojal til Kl: 11.

s. 215

Brev X.

Paris d: 6te Julii 1788

Min gode allerkiereeste lille Kielling! Tusind Tak for dine siste Breve! Gud i Himlen veed, ieg trængde til dem! Det er just 14 Dage i Gaaer siden ieg hørdte noget fra dig, og hvorledes ieg har været til Moede i den Tiid,

kan du ikke forestille dig; du har faaed Brev hver Uge engang i det mindste, om ikke 2de Gange, og ieg bliver saa vel til Moede, naar ieg har skreved dig til; men da det nu varede saalænge inden ieg fik Brev fra dig, saa havde jeg nær tabdt Moedet, og havde ieg i Dag heller intet faaed, saa maae Gud viide, hvordan det var gaaed! det første, du skrev mig til, at min Dreng havde faaed Kighoste, begyndte ieg at fatte mig paa ikke at see ham meer, og dog — o min gode kiere Kone! dette Hierte, som ieg ofte er ret vel fornøyet med, har ieg ofte i denne Tiid været saare missornøyet med, og nu i de siste 8te Dage især, ieg har aldrig kunde tilfredsstillet det, de sorteste Bekymringer for dig og mine Smaaer har ængsted mig, saa ieg ikke har vidst, hvor ieg skulde gjøre af mig. Men i Dag blev ieg dog nogenlunde roelig, ieg saae dog, du lever, du er frisk, det troer ieg sagtens ikke, for du selv skriver det, men andre, mere oprigtige i den Post, end du, har ogsaa skreved mig det til. Jeg troer dog ieg endnu har een god Engel, som vaager over mig, for ieg fik dit af 18de og 24de Junii paa eengang, og havde ieg faaed hver for sig, saa havde Efterretningen om Drengen knust mig; ikke for at miste ham, men for dig, for dig, du eeneste! som ieg ønsker at leve for! Jeg forsikrer dig, Efterretningen om hans Død, vilde bekymre mig mindre for at have mistet ham, end at høre ham pines, og din Tilstand ved slige Leyligheder! Kiender ieg ikke dit ømme Moder Hierte? veed ieg ikke, hvad det vilde koste dit humeur, din Helbred, og min lyksalighed for Fremtiden? — Men saa læste ieg strax derpaa s. 216dit af 24be, og uagtet, der var mørfe Bekømringer øg ikke engang frit for Huus Bekømringer, som ieg dog saa gierne vilde frie dig fra, og skulde ogsaa, i hvordan det gik, dersom ieg var hiemme, saa hvilede der dog et hvist Haab i den Toene, en hvis Tilliid til Hestemelken, som syntes at have lindret din egen Sorg, og skulde den da ikke ogsaa lindre min? Numsen skriver mig til, at da han læste, som ieg imellem os sagdt slet ikke takker ham for, et Stæd af mit Brev for dig, at du havde fældet Ømheds og Glædes Taarer derved, og ieg, du Engel! ved Gud! ieg kan ikke skiønne nok paa din ømme Kierlighed til mig! Numsen skriver mig til, at vi skal skynde os fra Paris for at komme til Wien, og ieg er saare glad for at komme fra dette fordømte qualme Hul, hvor man ikke seer eller hører andet end Narrestreeger; og hvor der gaaer Penge til som Snaus — Directionen har forsømt at sænde os nye Credit Breve, ellers havde vi været borte for 8te Dage siden, og nu lever vi alle 3de paa min Pung, som du selv veed, er ikke feed, indtil vi faaer nye Vexler, som Numsen skriver mig til kommer først i Dag 8te Dage. I holder godt Huus, vil du vel siige, 400 rdr i 4 Uger? Men der er heller ingen, der kan troe, hvad der gaaer Penge til her, uden den, der har prøved det; men hvor er ieg kommen ind i dette Økonomie Sladder? Væk med alt sligt, det har ingen Bekymringer forvoldt mig endnu, og skal med Guds Hielp heller ingen volde mig; for du maae viide, det er af bare Stolthed, at ieg gjør Udlægget af min Casse, til ieg faaer Anviisning, thi ieg kunde, efter Directionens siste Brev blot sige det til Ministeren, at ieg vil have Penge, saa fik ieg dem, men da han ikke engang har viist os den Høfflighed, at invitere vs til sig, da vi dog 3de Gange har giordt ham vores Opvartning, saa synes mig ikke, ieg vil være ham nogen Forbindtlighed skyldig, naar ieg kan undgaae det. Du har i dine siste Breve, og næsten i dem alle ladet der indsnige sig Undskyldninger for mig, fordi der gik saa mange Penge til for dig, hvad skal det betyde, min gode lille Kielling? Meener du, om du saa havde giordt 1000 rdr Giæld til ieg kom hiem, meener du ieg kom mindre glad hiem for det? Hvor kan den Tanke komme op i dit Hierte, at alt, hvad du gjør, ikke skulde være velgivrdt for mig og i mine Øyne? Gid bare mine Commissionairer vil efterkomme, hvad de har lovd, saa haaber ieg dig frie for alle huuslige Sorger fra den Kant, og om ieg saa skulde ieg veed ikke hvad? Saa skal du ikke see en eeneste Sorgs Rynke paa min Pande derfor. Numsen lover mig ogsaa i sit Brev at opfylde min Begiering fra den Kant, og endskiønt ieg just ikke stoeler paa en Hoffmands Løfter, saa troer ieg dog han gjør, hvad han kan. — Da ieg sadt mig hen og skrev dette, var ieg saa beklemt, saa ieg ikke vidste hvor ieg skulde hen, og nu ieg har sladdret med dig i denne Tiid, er ieg bleven saa let! Haabet om at Hestekuuren kunde slaae an, begynder ogsaa at vogne hos mig, i dette Haab seer ieg dig ogsaa gladere, mindre bekymret, og for alt hvad du gjør min beste Kone, laed ikke Penge-Sorger faae Stæd hos dig, og gaae uden Betænkning enten til Numsen eller Mesting, og siig dem det reent ud, ifald min Knud ikke skulde kunde skaffe nogen, der er ogsaa Severin, det første Ord du siger ham om Penge, saa faaer du dem 232). — Ney, havde ieg vidst, min Reyse skulde blevet saaledes, saa ængstende for mig, saa havde ieg dog vel ikke været saa gal at reyse, og kommer ieg først hiem, som ieg da med Guds Hielp nok gjør, saa skal ingen Overtalelse, ingen Befalning i Verden faae s. 217mig bort fra dig meere! Gud give ieg bare maatte finde jer alle igien som ieg forloed jer, paa det nær, at du ingen Tandpine maae have og ikke græde, naar du seer mig, som du gjorde, da du sist saae mig! o du gode Kielling! gid ieg var hos dig! o gid ieg var! dog slige Ønsker ere barnagtige, men de komme uden ieg veed det — ieg forsømmer Comedien i Aften, og sidder nu her gladere ved en Sladder med dig, 1000de Gange gladere, end om ieg saae det første Stykke i Verden, spildt af bare Mestere. Preis! og Saab: er der, og ieg er eene hos dig, og saa tilfreds, som ieg i 14 Dage ikke har været, ieg byttede ikke dette Øyeblik bort for heele Paris. Hils mine andre smaae Tøser fra mig, beed dem ikke glemme sin Fader, og er det muligt, saa lær min Golla at stamme mit Navn til ieg kommer hiem! Hils min stakkels syege Dreng, ifald han lever, laed ham drikke brav Hestemelk, men laed den ikke virke paa hans Hierne og Hierte! Hils min Søster, og siig hende, ieg tilgiver hende, at hun ikke har skreved mig til, men ieg tilgav hende ikke ifald hun ikke bad dig hilse mig, siig hende, ieg er ret vel fornøyet med hende, siden du er det saameget, hils ogsaa din Søster og siig hende, hun skal have noget got, naar ieg bliver riig, ifald Hestekuuren skulde slaae an hos min Dreng; hils Carl, Peter og Drea fra mig; hils Maren, Lucie, din Vert og Vertinde, og alle dem oppe paa Slottet som spørg[e] om mig, siig dem at ieg lever vel, men haaber at leve titusinde Gange bedre, naar ieg kommer hiem. Nu skulde ieg fortælle dig noget nyt, men alt det ieg veed, er saa ligegyldige Ting, at ieg er vis paa, du bryder dig ikke om dem; dog det maae ieg dog sige dig, at dersom ieg havde faaed saadant et Brev, som Preisler fik i Dag fra sin Svoger, saa havde ieg slaaedt ham i Mund og Næse, naar ieg var kommen hiem; Preisler skriver ham for 3 a 4 Uger siden, et Brev til, og siger ham, ifald

der var nogen Ære i ham, saa sændte han ham 100 rdr til Paris, og nu faaer rigtignok Preisler i Dag et Brev med en Vexel i fra ham, men heele Vexelens Beløb var 5 rdr, hvad synes dig om slig en Streeg? Det er i mine Tanker den nedrigste Ondskab, der kan tænkes 233), og Gud trøste Preisler, ifald han hæver den, ieg luurer just paa om han skulde være saa nedrig efter den Erklæring ieg gjorde, da han fortaldte mig det; men ieg frygter for, Preisler vil viise sig som han pleyer.

Paa denne Lap, som skal indeslutte det andet indlagde Brev, maae ieg endnu føye nogle faae Ord, for ieg kan ikke holde op, naar ieg først har begyndt at sladdre med dig; og jo mere ieg væver, jo meere Lyst faaer ieg til at for[t]sætte mit Væverie. — du vil spørge et Stæd i dit Drev med mig, om de franske Damer, men du bryder af paa Halvvejen, ieg blev saa glad, da ieg begyndte at læse noget af den Toene, for saa tænke ieg som saa, kan hun spørge, saa er hendes Hierte ikke aldeles lukt for Glæden, men du bryder saa hastig af, og det beviiste mig det modsatte — ellers vil ieg dog sige dig i Fortroelighed, min egen gode lille Hanna, at ieg er, har været fra det ieg sagde Farvel til dig, og skal med Guds Hielp og blive dig troe til ieg seer dig og evig! evig troe! Jeg har havdt adskillige Fristelser, (for Fruentimmerne ere bandsatte her), men ieg har været standhaftig og ubøvelig, som jeg burde og Saabye sagde forleden Dag, „før har ieg troed Historien om Joseph var Løgn, men nu, ieg har lærdt at kiende Dem, troer ieg rigtig, den kunde være muelig” — seer du, hvilken en Dreng, du har i mig! Altid den samme eenfoldige, s. 218jevne Michel, som lever kun for dig, og ønsker aldrig i Verden at leve for nogen anden. Men ieg kiender ogsaa den Hanna, som tænker ligesaadan for sin Michel! og var han da ikke en Æsel, om han kunde eller vilde forandre sig? Jeg er ulykkelig med Nissen, for ieg kan ingen Moede Almanak faae opspurgdt; men ieg skriver dig endnu et Brev til, førend ieg tager herfra, og maaskee ieg saa inden den Tiid kan opspørge den! Hils Ole Samsøe fra mig, og hans Pige; hils Jfr. Møller fra Preisler, han blev ret hierteglad, da han hørde den Hilsen fra hende til ham, og de første 4 Tiimer tænkte han vist ikke paa nogen anden. Det glæder mig, at I leve vel sammen, ieg har rigtig havdt en hvis Tvivl derom, indtil du nu selv siger det — lev vel! min gode aller- kiereste, velsignede Kielling! det holder dog endnu? Gud velsigne dig, og give mig jer alle frisk og sund igjen.

Jeg er evig din gamle
M. Rosing.

d: 7de Mand.

I Dag fik vi Haab om at faae nogle Tegninger hjem med af forskellige Character Dragter, i Morgen skal vi hen og tale med den Mand, som indretter dem ved Theatre fran-caise; den Ild, som de gjør her paa Theatrene, bruger de alle Tider en Fyrværker til, og hverken Maskinist eller Directeur bryder sig om den, naar det først er sagt ham, hvad den skal forestille. Jeg har det Haab, ogsaa hiemme at kunde finde slige Fyrværkere. Paa Theater francais havde de Bajazet og Kiøbmanden i Smyrna. Det siste havde vi en Gang før seet Dugazon mishandle, og Bajazet er en Tragedie, og i all Respe[c]t for det franske Theater, saa kan ieg ikke overtale mig til at see nogen Tragoedie, hvor ikke Raucourt eller Vanhove spiller, for saa kunde ieg ligesaa gierne gaae ud til Bicetres 234), vi gik altsaa hen aux Italiens, og saae de tre Forpagtere og l'amoureux de 15 ans — Chenard spildte i de 3de Foragtere, Urbergs Rolle, som Gielstrup efter min Skiønsomhed burde have, thi der hører virkelig en stærk Bas tit 235) ; men naar nogen havde seet Chenard i Aften, saa skulde man troe, at dette Forslag om Gielstrup var Ondskab, men ney, det er det virkelig ikke, thi lad Chenard gjøre den saa karicatur, og saa mange Boufonnader, som han vil, saa klæder det ham ikke; Gielstrup derimod, kan man sige om, som de smukke, alt saadant klæder ham best, og vi kommer vist ikke til at savne! — Hans Kone spildte Madsl: Adeline, men saadan en snaksom Kone faaer ieg aldrig at see mere, det var den elskværdigste Sladderhank, man kan forestille sig, saaledes som hun sang sin Arie, saaledes som hun i 2den Act stoed imellem de 2de Herrer, da hun skulde ud og viise den fremmede omkring, med hvilken inderlig god Følelse, hun søgte at udtømme sit virkelig bespændte Hierte! Det var det uforligneligste, man [kan] forestille s. 219sig. Lise var den lille Renaud, hun begynder at blive vel stoer for slige Roller, men de kan aldrig falde i bedre Hænder; de øvrige Roller vare got besatte.... Adskillige af Tempoerne toeg [be] meget gesvindtere her end hos os; f: E: Simphonien, Choret i første Act: etc: Louis 15s romance blev ndelukt her, og man savnede den ikke. L'Amoureux de 15 ans, saa vidt ieg veed, har vi Stykket hiemme, Historien deraf behøver ieg altsaa ikke at giendtage her, for ifald ieg skulde glemme den, kan ieg fornye Erindringen om det hiemme 236). Marqvien spildte Mons: Phillippe over- mande got, og sang ret nydelig; hans forelskede unge Søn spildte Mad: St: Aubin. Naar ieg undtager, at hun vel impertinent mod sin Fader, spildte hun ganske nydelig, endskiønt ieg havde nok heller seet Madsl: Carline. Helene var Debutantinden, Madsl: Cretu, der er vistnok hverken Ansigt eller Figur til, at et saa ungt Menneske paa 15 Aar skulde blive saa forelsket i, for hun ligner bande i Ansigt og Skabning vores Madsl: Stuart 237) ; men man sortæller, at de Herr. Acteurer og Actricer ikke vil have hende, og derfor paa alle muelige Maader cabalerer imod hende, især skal Mad: Dugazon have en stoer Gave til dette Haandværk, og for at frie sig fra all Mistanke er hun nu reyst til Provinserne, men skal have meget gode Commissionairer her, som hun betaler paa forskellige Maader; ikke desmindre troer ieg dog Cretu staaer sig, for hun gjør sig en utrolig Umage, spiller med megen Forstand, har en meget god Stemme af Naturen og synger ikke uden Smag, og har, til Trods sor Cabalen, meget got Biesald. Her var igjen mine 2de Favoritter Madsl: Adeline som Ammen og den lille Madsl: Renaud, som en ung uskyldig Bondepige i Festen; den Ømhed, den Deeltagelse i sin lille Pattesøns Skiebne, som Adeline her viiste, var saa rigtig, saa god, saa hun rørde mig til Taarer, det var det sande Billede paa en god Amme; og den Maade, den Forleegenhed, som den lille Renaud sang sit Couplet i

Fest-Choret, var det beste, ieg har seet af uskyldig, forleegen Undseelse, hun maatte ogsaa synge det 2de Gange. Jeg forloed

Audinots Teater paa Boulevarden

s. 220P: og Saabye i Palais rojal og gik hiem og lagde mig, for ieg er ikke vel i disse Dage, Kl: 10½ kom de ogsaa hiem.

D: 8de Julii Tirsdag:

Da vores Toilette var færdig, gik vi hen til Hvass og vilde have været hos Laurent, men mødte ham paa Pont neuf med hans Frue, og han sparede os altsaa en ½ Miils Vey. Vi bleve opholdte saalænge hos H:, at vi ikke kom nogen andre Stæder, men gik lige hen til Rinderhagens, og spiste, og siden ieg endnu ikke havde seet Ambigue comique og de repeterede paa de 3de stoere Theatre Stykker, som [vi] havde seet, saa gik vi hen og saae Ambigue 238) og P: og S: til Nicolet, som er tæt ved. Dette er det smukkeste af alle smaae Theatre, her er, bygdte alla Chinoisse, temmelig stoert, og næsten i en Cirkel, 4 Etager Log: foruden Amphitheatret, een eeneste Lysekroner paa Facon som den paa Comédie francaises, er forresten deylig decoreret, Logerne ere bygdte som Parterret, høyere bag end foran — de spildte 3de Stykker, le malentendu, l'embarras comique og le Baron Trenk 239). Det første er det sletteste Stykke, ieg endnu har seet, siden ieg kom her, og desuden er der paa disse smaae Theatre saadan en qvalm og Støyen af et hvis Slags Fruentimmer, saa man hører kun lidt og intet af Stykket. Da det var forbi her, gik ieg ind og hændtede P: og S:, som vare med Rinderhagen hos Nicolet, og siden det regnede og Rinderhagen desuden er lidt kielen, saa toeg vi en Fiakker og kiørde hiem, da vi havde sat Rinderhagen af. Endnu i Dag var der ingen Brev fra Directionen, dog maaske de vil ikke have os hiem sørend i Novemb, men saa pudser jeg dem, saa gaaer ieg min egen Vey. Det var ellers i Dag, vi skulde have været bort herfra — jo mæn —

D: 9de Julii: Onsdag

Da vi havde besøgt Secretais Könemann, for at paaminde ham om vores Passer, som vi skal have fra Versailles, og maae altsaa mælde nogle Dage i Forveyen, saa besøgte vi paa Veyen v. Havens, for at høre til hans lille Kone, som skranter lidt imellem af meget naturlige Aarsager, og da vi havde spist, gik vi aux Italiens og saae Richard, C: d: L: som ieg veed, vi skal have hiemme hos os Richard blev spildt den 91 Gang i Dag, og gid ieg faae Skam, om ieg veed, hvad Folk løber saaledes efter; ieg kiendte det ikke, førend ieg saae det, men man fortaldte mig om saa prægtig en Batalje ved Fæstningens Indtagelse og gid ieg faae Skam, om det ikke forekom mig ligesaa latterlig, som Forestillingen af Doublins Storm i Gorm den gamle 241). Jeg sandt ikke uden en eeneste sand, god Situation i heele Stykkes[t], og det er i anden Act, hvor Blondel synger Richards Viise, og Richard først bliver opmærksom, da han hører den, og siden, da hans Glæde og Opmerksomhed

s. 221 Tenoren Clairval med Pudderparok i Grétrys „Richard Løvehjærte”.
Farvelagt Tegning fra H. Lecomte : Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

er steeget til bet, bryder han selv ud i Sang og svarer Blondes i samme Viise, som til Slutning bliver til Duet imellem dem. Mons: Phillippe var Richard ; han seer i sig selv saa godlidende ud, at man virkelig troer, han spiller got alt, hvad han spiller, og uden at s. 222 examinere det nøyere, siden teg ikke kiender Stykket uden af at have seet det denne eene Gang, synes mig virkelig, han spildte meget elskværdig, lidt vel qvindagtig var han i Bataljen, han tabde et Par Gange sin Kaarde og det var ikke smukt af coeur de Lion. Blondel blev spildt saa bestialsk slet som muelig af Mons: Clairval, den eeneste Fortieneste han havde, var, at han, uagtet han ikke selv spildte Viisen paa sin Fiolin, men den blev spildt af Concert-Mesteren, saa gjorde hvert Strøg og Bevægelse med Buen saa rigtig, at man let skulde knude tage feyl. Men her var for Resten hverken Stemme eller Spil, der knude erstatte os Synet af en kiedsommelig Figur, der hver Gang den bevægede sig, sank i Knæerne, som en fuld Marquis, og af en snøvlede Stemme, som sloeg de evige Triller, og Blondel er dog noget nær Hovedperson, men her var han en reen lilleput imod de mindst betydelige i Stykket 242). Derimod spildte Chenard Laurettes Fader, saa fortreffelig som muelig, havde dette korte, faste, stærk mandige Sprog, som klæder saa got i slig en Rolle, da han sagde, „ente[n] døe eller befrie ham” beviiste han, at man, uden at skiære Luften med Armene og skrige i villen Skye, som ellers hans Landsmænd ere saa genegne til, knude gjøre Indtryk paa den simpleste Maade af Verden. Margaretha blev spildt af Madsl : Adeline, een af dem, der neppe kan forderve nogen Rolle, men er heller ikke lige god i alle, maaske er Rollen i sig selv ogsaa noget Skyld deri, den forekom at være noget kold, og ieg har seet Prøver paa, at Adeline kan spille med Følelse. Decorationerne vare i første Act, paa venstre Haand Chenards Huus, paa høyre Træer, hvorunder der stoed en Græsbænk, den siste Coulisse paa samme Side var en Deel af det Fangetaarn, hvor Richard sadt, og Bagdækket forestilte Opgangen til, og en Deel af Fæstningen. I 2den Act kom det virkelige Fangetaarn med en Altan med stærk Jerngitter for, hvorpaa Spidserne sadde i Krys og kver; førend man saae nogen af Hovedpersonerne, kom der ud af en Dør under Fangetaarnet 6 Mand Vagt, som en bas Officier anførte, og masserede ud af en Dør paa venstre Side af Theatret, og strax derpaa saae vi dem bagved den Muur, som indesluttet Fæstningen, hvor de bleve fordeelt, for at passe paa, at ingen nærmede sig til Kongen, medens han var paa Altanen; disse samme 6 Mand er det, som siden tager Blondel,

og vil føre ham i Arrest, da han synger Duet med Kongen. 3die Act aabnedes med en smuk Stue, og, fra den, heele Fæstningen, hvor de alt var i færd med at slaaes og bestige dens Volde og Mure, hvilken Decoration saae godt ud i Længden, men var slet ikke det, ieg havde forestildt mig at faae at see. Musikken er meget smuk, s. 223 naar ieg undtager Richards Viise, som er kiedsommelig som en lang Søndag. Herfra gik vi til Palais rojal, og spiste til Aftens, og Kl: 10½ vare vi hiemme. —

d: 10de Julii: Torsdag:

Da adskillige Commissioner vare besørgede 243), og vi havde giordt vores Opvartning hos Ministeren, som ikke toeg mod nogen den Dag, spaserede vi igiennem Tuilerierne hiem, og da vi havde spist, gik vi paa Comedie, og da Preist: enda ikke havde seet Audinots ambigue comique saa gik han og Saabye derhen; ieg vilde have været paa comedie francaise, men de spildte igien Mahomet, som ieg alt har seet og ikke lider, ieg toeg mig derfor over at gaae paa Varietés ammusantes for om mueligt at faae fat paa nogle smaae een Acts Stykker, som vi trænge saa høyt til hos os; men ieg fik ikke mere end et, og det maae ogsaa artig kalfatres, inden vi kan faae det frem. — De havde i Aften derhenne les frères amie, et Stykke i 2de Acker; dernæst havde de et Stykke med en Harlequin i, og da ieg aldrig kan see noget styggere Dyr end en Harlequin, saa gik ieg ind i deres Fojé, mens de spildte dette Tøy, og kom igien til jaloux corrigé, og gid ieg ikke var komen igien for baade Stykket og Spillet, paa Tieneren nær, var gudsjammerlig, men det var det bedste, ieg saae her, og derfor kjøbdte ieg det, og skal levere det blandt de andre Stykker, naar ieg eengang kommer hiem, til Folk, som kan og vil oversætte dem. Da Kl: var 9 mødtes P: og S: og [ieg] i Arcaderne, og da vi havde spist, og fortaldt hverandre, hvad vi havde seet, gik vi hiem; Jansen kom til os, da vi sat og spiste, og Saabye og han blev der, og spaserede noget efter os, de har saa kort at være sammen i, at ieg ikke nænte at skille dem ad, Preist: og ieg gik hiem, og noget efter kom Saabye. —

D: 11te Fredag

Efter at have skreved Brev til Kammerherre Warensted, og nettop begyndt med min Journal, kom der Visiter i Mængde til mig, Preisler var gaaed hen til Wille. Secretair Könemann var hos mig en heel Time og Rinderhagen kom 2de Gange til os i Dag, den siste Gang for at sige os, Vestris danser for første Gang efter hans Hiemkomst i Aften, det var en glad Tidende for os, at vi dog fik ham at see engang, førend vi reyste herfra 244), thi endskiøndt Directionen har maget det saa, at vores fælleds Børs er endnu uforsørget, som er mod deres givne Løfte, da vi reyste, at vi ingen Forleegenhed skulde komme i, og nu ere vi ikke blot i Forleegenhed, men vores Ophold her er allerede 14 Dage længer end Bestemmelsen var, og da de 4 Uger vare forbie, vare ogsaa Pengene forbie; — men nok om dette — Könemann bad os at spise hos sig paa Mandag, og da vi kom hiem fra Operaen, laae der en Billet fra Ministeren, s. 224 om at dinere hos ham paa Søndag, det er, for det skal dog heede, Ministeren gav os et Maaltid Mad, førend vi reyste; det havde været mig ligesaa kiert at tale med ham uden at spise der, siden denne Invitation kom saa sildig. Efter 6 Ugers Ophold blive vi først invitered i den 6te Uge, da ieg dog veed, der er siælden nogen Søndag, uden han har fremmede, og det meest for Danske og Tyske. — Kl: 4 gik vi paa Opera, de gav Oedipe med Sacchinis Musik, som vi alt eengang har seet; det merkeligste ved Operaen selv, er den meget nydelige Musik, som er bare Melodie og Harmonie, og Dekorationen i 3die Act, saadan en kgl: Sahl faaer ieg aldrig at see mere paa noget Theater, kunde ieg tegne, ieg skulde aftegne den, men til hvad Nytte? Vi behøve den ikke hos os, for det varer dog vel ikke længe, inden Tanken om stoer Opera hos os, bliver kun en Tanke, og [vi] i dets Stæd holde os til det, vi kan, nemlig Operetten! Giardini deres første Sanger i mine Tanker, spildte Kongen, sang og spildte meget nydelig, det er den eeneste ved den heele Opera, der synger med Smag og Følelse, de andre skrige, de maae skrige Halsen af sig. St: Huberti har vi endnu ikke hørdt 245); Madsl: Malliard spiller ogsaa meget siælden, siden hun laver til Barsel, hun er entretinert af en Duc eller Dupe, hvad man vil! for hun er ikke vakker og har dog 80000 Liv: aarlig af samme Duc, og den Contract, at alle de Børn, hun faaer, skal han sørge for, desuden, enten han er Fader eller ey. Cheron spildte ikke Oedipe denne Gang, og derfor gik den heller ikke saa got som forrige Gang vi saae den, en hvis Adriani spildte den 246). Rousseau spildte Sønnen, og Mad: Cheron Søsteren. — I denne deylige Sahl var det, vi fik den stoere, virkelig Beundringsværdige Danser Vestris at see, ieg vil ikke tale om hans uefterlignelige Dans, men den ubeskrivelige Yndighed i Arme og Krop, den Smidighed og Lethed i hver en Bøying, den Fasthed i hver en Strækning, og alt dette til en af Naturen saa skjøen Skabning, man kan tænke sig! men ney! det er ligesaa umuelig at beskrive det, som at begrive det for den, der ikke har seet ham; han og Guimard dansede en Pas de deux, men saadant noget faaer ieg aldrig at see mere, der var Tablau paa Tablau, for den største Maler vilde denne Pas de deux endogsaa være et stort og kostbar Studium, for mig var denne Aften en Festsdag! Denne Pas de deux er af Noverre og nu kan ieg først begribe, hvad det maae have været for Karle 247). Der er nok neppe noget Theater i Verden, der kan viise den Dans frem som Opera Theatret i Paris; i Asten var den især stoer, Madsl: Coulon & Hevelsberg, som begge har været i London, og saaet stort Biefald og bragdt mange Penge med sig, Madsl: Rose, som man i Almindelighed

s. 225 Vestris d. y.

Maleri af Adèle de Romance, kaldet Romany.

Collection de Mme O'Connor née de Ganay.

nævner under Navn af: den smukke og Miller 248), Vestris og Madsl: Guimard, allerede de 4 første ere større

end man nogensinde har seet dem hiemme, og nu kommer Vestris til, som vist aldrig faaer sin Mage, og i Yndighed og Grace har ieg endnu ikke seet noget Fruentimmer, som s. 226 kan staae ved Siden af den 50 Aars gamle Guimard 249). Omtalder Pas de deux var en lille ueenigheds Scene imellem 2de Elskende, som passede sig saa deylig i Aften; Guimard var vred, fordi Vestris var bleven saalænge borte | : ieg nævner dem ved deres eget Navn : | og flyer hans Undskyldninger, han forfølger hende paa den skønneste Maade af Verden, og hver Gang hun vil løbe bort, kommer han hende i Veyen, og begge to faaer altid nye og skønne Stillinger, men ingen af alle saa værdig den største Kunstners Pensel, som deres siste Tableau, da hun i Vrede vil rende fra ham, og han griber hende i Flugten, hun bliver liggendes tvers i hans Arme, hviler kun paa den eene Taae, og han staaer der og holder hende som den skønneste Hercules, og yndigste Elskovs Gud, nogen Maler kan tænke sig, disse 2de Figurer smeltede ganske sammen, og rev alles Hierter hen; ieg har ofte seet Guimard, men det loed ret, som hun først fik Liv igien, da hun nu havde faaed sin Vestris. Foruden denne Pas de deux, som ieg aldrig skal glemme, saa længe ieg lever, dansede han 2de Soloer, som ieg og heele Verden beundrede, for Dandsen og hans usigelige Smidighed i Kroppen, og Bøyning i alle Lemmer, hver Vending han gjorde, var et nyt Tableau, en ny og skøn Stilling, men han toeg min Følelse meer med sig i Pas de deu[x]en, om det kommer deraf, at Synet af 2 Elskende er mig Det kiereste, ieg seer, det veed ieg ikke, men her gav mit Hierte ham sit heele Biefald! Glad over at have seet alt dette stoere førend vi reyste, gik vi hen og spiste saare tarvelig, for Pungen sagde: nok! naar Tarmene skreeg: meer! Kl: 10 vare vi hiemme.

Den store Teaterrejse

15

d: 12te Julli Løverdag.

Endelig kom da Directionens længe ønskede Brev, og da baade min og den almindelige Casse var tom, skyndte vi os strax hen til Lessert og hævede 2400 Liv: og i Morgen faaer vi Vexel til Wien paa de andre 1600 Liv:, og paa Tirsdag fortsætter vi da vores Reyse, og forlade denne vidt berømte Samlingsplads for alle Galskaber. P: og S: gik hen aux Italiens, for at see Comte d'Albert, og P: lovede at sige mig igien, om det var værd at kjøbe, og ieg har det alt paa min Liste 250). Siden ieg endnu ikke havde seet Madsl: Raucourt i nogen Tragedie, og ieg troede vist at faae hende at see i Merope 251) saa kunde ieg ikke modstaae Fristelsen, ieg maatte derhen, og ieg fortrød ikke, at ieg var kommen der. Naar man undtager den Franske engang vedtagne Maade at overspænde Følelserne som oftest til Convulsioner, saa er Raucourt unegtelig stoer, næsten uefterabelig især i de hæftige Stæder, men overspænde gjør hun ofte, men ikke mod de andre Franske, endskiønt deres Fruentimmer ere mindre urimelige end deres Mandfolk, og den mindst

s. 227 Mlle Guimard dansende.

Farvelagt Tegning fra H. Lecomte : Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

urimelige er Madsl: Raucourt. Hendes siste Replq: i 1ste Scene sagde hun og spildte med all den Natur og Følelse, man vil see, og heele 2den Act var stoer, med hvilken Frygt og Glæde hun examinerede Egist, for at faae nogen Efterretning om sin Søn! førend hun endnu vidste at han var des med hvilken Mildhed, hun begyndte den: „kom nærmere, s. 228 arme ulykkelige ! De 2de første Acter var mig især uforglemmelige, den 3die Act var endnu brav, hvor hun skulde ofre Egist paa Cressontes Grav, det er et frappant Stæd, men her hialp Vanhove heller ikke lit til, at det blev paafaldende, som Narbas. Jeg undrer slet ikke, at hendes 4de og 5te Act gik mindre got, end de 3de første, thi endskiønt der neppe var 60 Mennesker paa Parterret, kunde man neppe drage sin Aande for Heede; hvad maatte da ikke de udstaae som var i 3 dobbelt saa stærk Heede som vi, der stoede og saae til. Den Mand, som var Polifont bær ieg stoer Ærbødighed for, men han maae ikke bilde sig ind at kunde viise mig det ieg saae i denne Rolle for 10 Aar siden. Det var ingen af Roses force Roller; ikke den Rolle, hvor ieg helst saae ham, men det var dog Synd at gjøre nogen Sammenligning her. Vanhoves Narbas, aldrig skal ieg glemme Hans 3die Act, aldrig skal ieg glemme det Stæd, da han hører Polifont skal gifte Merope, med hvilken Iver, i hvilken Begeistring han brød ud „Han? Han, som dræbdte Cressonte, etc:“ det er troelig, at Roses Aand har taget Sæde der, og ieg har tit Sukket over at den reyste saa langt, ieg vilde have dækket for den lige saa got som Vanhove. Egist spildte St: Fall af alle de tragedie Roller, ieg har seet ham i, var han menneskeligst i denne, især sagde han 2de Stæder meget got, der hvor han i 3die Act skal ofres af Merope og han siger: „kunde hendes Sorg forjages eller lættes ved min Død, ieg skulde døe med Glæde“ etc: og i 5te Act : til Narbas, „ieg skal mage det saa du ikke skal rødme over din Søn. “ Disse Stæder sagde [han] meget got, og i det heele var han det beste ieg har seet ham. Da ieg havde seet Merope, gik ieg hjem, og oppebiede ikke det andet Stykke, for ieg vidste, der var Brev fra min Kielling, og vidste ogsaa, i det mindste sagde de Folk det, der sad omkring mig, at bienfait anonyme er et maadeligt Stykke 252), og hvorfor da spille den Tiid der, som kunde være bedre anvændt. Der biede just et Brev fra min Kiell: paa mig, som har giordt sin fuldkomne Virkning, Humeuret er ikke meer det samme.

15*

d: 13de: Søndag:

En betydelig og ubetydelig Dag, som man tager den til. Det var den første Gang i 6 Uger vi spiste hos Ministeren, og blev overmaade vel beegnede, Kl: 5½ tog P: og ieg hiem, for at fuldende vores Post, og saae ingen Comedie. Kl: 9 gik P: til Wille, og ieg ud at spasere, og strax derpaa hiem. I Dag loed vi os indskrive til Met og betalte 182 Liv: —

s. 229

Brev XI.

Paris d: 14de Julii 1788

Du velsignede aller kiereste lille Kielling! hvormed kan ieg glæde dig, saaledes, som du glædede mig med dit siste Brev? men er det ogsaa sandt, at Drengen kommer sig? Er du fuldkommen ubekymred fra den Side? Jeg veed ikke, der bliver mig stedse en Tvivl tilbage, endskiønt dit kiere Brev gjorde det glædeste Indtryk paa mig, som ieg har havdt siden ieg toeg hiemme fra, stakkels gode lille Kielling! Hvad du har udstaaet i all den Tiid, ved at see den arme ulykkelige svinde saaledes hen? o gid ieg vidste, hvad ieg kunde gjøre for at glæde dig, for at giengielde dig all den Sorg, du har havdt for min Skyld, for Drengens! da ieg havde læst dit Brev igiennem kunde ieg ikke sige et Ord, men græde kunde ieg, ieg skyndte mig ud og ned paa Pont neuf, der gik ieg vel 10 Gange frem og tilbage uden at see mig om, Himlen var mit Syns Pungt, og du min Heele Tanke! over hundrede gange gientoeg ieg Minnas: Hvad seer Skaberen hellere, end en glad Skabning 253), den Aften skylder ieg dig, som ieg skylder dig all den Glæde, ieg har havdt i dette Liv, og vændter at faae; siig mig een Maade ieg dog nogenledes kan giengielde det paa? Siig mig det, beste Engel! og prøv mit Hierte, om det ikke fuldkommen svarer til min beste Hannes! Vidste ieg enda et lille Spøg at gjøre dig, men Skiæbnen har giordt mig lige saa dum, som fattig. — Dog lad mig ikke knurre, har ikke du, første blandt dit Kiøn, nu i 11 Aar deelt Skiæbne med mig, og ikke knurret over mig? Vidste ieg ikke alt det du har overbaaret med mig, kiendte ieg ikke det gode Hierte, som stedse dømmes bedre, end ieg ofte har fortient, saa kunde Tanken om disse elleve Aar giør[e] mig stolt og glad, nu giør den mig taknemmelig og glad! Jeg har dig, og du elsker mig, ieg har Haab om at beholde min Dreng, Philla er frisk og erindrer mig, alle de andre Glutter befinde sig ogsaa vel? Hvor kan ieg være andet end glad? Hils min Philla, at, om ieg havde fundet en stor Skat, havde ieg ikke blevet saa glad, som ved hendes lille Sæddel, men hvorfor forstyrrede du hende? Jeg havde vist faaed meere, naar du ikke havde giordt hende moedløs med dit Spørgsmaal! Nu skiænder ieg paa dig, ja saaledes er dette Menneske, ustadig som Veyret. Men du skal, imellem os sagdt, slet ikke kiere dig efter det, for det betyder aldeles intet. Jeg er i et særdeles got Humeur i Dag. — Dette er det siste Brev, du faaer fra Paris fra mig, for i Morgen saa reyser ieg til Manheim, hvor ieg ikke bliver meere end 4 a 5 Dage, altsaa de Breve, som du skriver mig til, efterat du har faaed dette, maae du adressere til Wien og til vores Minister Baron Gyldenchrone; for alting mag det saaledes, at ieg ikke mister noget, for du kan troe mig, ieg trænger til alle dem, ieg kan faae! Nu noget Theater Nyt, og det vigtigste, ieg kan fortælle er at ieg i Fredags saae den virkelig beundringsværdige Danser Vestris, du ved ieg forstaaer intet af Dandsen, ieg er saa dum som en Østers deri, men ieg saae iblandt andet en Pas de deux af ham og den 50 Aars gamle Guimard, som ieg aldrig har og aldrig faaer see Magen til; foruden den dansede han endnu 2de Soloer, men ieg er vis paa, naar du saae ham, vilde du selv sige, at du aldrig har vidst hvad Dans var før; det er ikke blot Beenene, han bruger, men heele Kroppen, ikke den fineste Muskel er ubeskieftiget, og naar du nu forestiller dig den skiønneste Skabning, s. 230der er muelig at see paa noget Theater! hver Vending, han giør, er et Tableau! kort! dersom ieg ikke bryder af, blev ieg aldrig færdig med det teg havde at sige om ham og hans Dans; een af hans Faders gode Venner kommer hiem i Fredags til den gamle Vestris, og siger til ham, for at ærgre ham, „hør, veed du hvad? du har aldrig danset saa got som din Søn danser —” „o det er Fanden tage mig heller ingen Under, sagde den gamle, han har ogsaa havdt bedre Læremester end ieg har havdt —” du maae viide han har selv lærdt ham! det er den samme Vestris, den gamle, som kiendte kun 3de stoere Mænd i Verden: Voltaire, Kongen af Preussen og ham selv 254). — Løverdags var ieg hen og saae Merope og Madsl: Rauconrt som Merope, det er den beste Actrice de har for slige Roller, hun spildte den med all den Forstand, der kan tænkes, men da der ingen Fransk Actrice er til med virkelig Følelse saa søger de at efterabe den, og ieg har endnu ingen seet, der har giordt det bedre end Raucourt, det er desuden en Skabning, et Ansigt, saa markeret, saa stærk, saa hun giør ikke den mindste Miene uden den bliver merket. Dette Stykke er af alle Tragoedier, ieg har seet her, bleved best givet af alle, ligetil Jsmene, saa blev den ret got spildt — de havde et Stykke bagefter, men da ieg vændtede Brev fra dig, og fældte paa mig, at ieg maatte faae Brev, loed ieg det andet Stykke være useet, og gik hiem for at faae noget bedre at høre og see end ieg kunde faae der og det sloeg mig heller ikke feyl, Gud velsigne dig derfor, ieg skal kysse dig derfor, naar ieg igien eengang har dig i mine Arme, saaledes at du skal bede mig holde op igien du velsignede gode Tøs! gid ieg havde dig her, og kunde kryste dig saa trygt op til mit Hierte som ieg har trang til! Men hvorledes gaaer det med den lille usynlige Dreng? Du skriver slet intet om ham, det er dog vel aldrig gaaed sin Vey igien? for Guds Skyld vogt dig, min gode lille Tøs, at du ikke forseer dig i noget, ieg kan ikke taale fleer slemme Tiidender, og af alle, var den, at du var bleven syeg den værste ieg endnu kunde faae ! dog nu haaber ieg, at du efter dit siste Brev vil holde dig rask, da du har den Glæde, at din Dreng kommer sig! Her gaaer det Rygte, at vi skal have Krig med Svensken, ieg havde nær sagdt, gid det var saa vel, men ieg vil dog nok være hiemme først. — Nu maae ieg holde op, for Brevet skal paa Posthuuset, og Kl: er allerede mange, og min Knud skulde dog ogsaa have et par Ord fra mig, lev vel! Allerbeste lille Kielling! Hils alle mine Smaa, kyss dem ret trygt fra mig, hils din og min Søster — det du skriver om Møller og Mad: Urberg har ærgret mig ganske dievels, og det

skal min Siæl være siste Sommer, at Møller skal komme til at ligge i Huus, hvor vi ere 255). Imellem os sagdt er ieg inderlig gal paa hende, ieg gider ikke eengang, at du skal hilse hende fra mig, for ieg meener ved Gud intet med det. — Du selv beste gode Kielling! Gud velsigne dig og vær stedse min gode, min eeneste Hanna, og laed for alting ikke den snaus Tøs gjøre dig Lived suurt, du kan have nok alligevel! lev vel, elst stedse din oprig[tig]e gamle Dreng

M. Rosing.

d: 14de Mandag:

Formiddagen gik hen med at pakke ind, og at købe nogle Smaaeting, som ieg overleverede Rinderhagen til hastigst Befordring til Hamborg ved Skibsleylighed. Da Kl: var 2½ gik vi hen til Könemanns og spiste, og fandt v: Haven der. Könemanns Kone er ikke smuk, men meget munter, s. 231 og mindre end stiv; vi hastede saa meget som mueligt, for at faae vort Tøy i Tiide bort; men vi gjorde dog et Spring op til v: Havens Kone, og sagde hende farvel; alle vore andre Bekiendtere havde vi alt om Søndagen sagdt farvel, og Aftenen skulde vi fordrive hos Rinderhagens, og fordrev den som den beste vi har havdt, siden vi kom her.

d : 15de Tirsdag

Stoed op Kl: 4 og Kl: 6 hastede vi, for siste Gang igiennem Louvre, og Place victoire, og kom netop tilpas for at følge Diligencen. Førend vi gik betaldte vi endnu Haarskiæreren, og gav Drikkepenge ud, og var saa let, saa glad ved at forlade Paris, og at forlade det som ærlige Folk, uden at være anseet som Stoddere, men heller ikke som Narre, og uden at efterlade os en ½ Skillings Giæld. Vi kiørde af den samme Vey, som vi kom, med en lille Forandring af Udkiørselen, for vi kom ind af St: Martins Faubourg og toeg ud af St: Denis.

.....

d : 16de Onsdag

d: 17de Torsdag:

d: 18de Fredag:

Vi spiste til Middag i Meaux, hvor vi kom Kl: 12½. Meaux er en temmelig stoer Bye, og bekiendt i min Boeg fra min henreyse; vi kiørde derfra Kl: 2½, og kom efter adskillige Stationer til Chateau Thieri Kl: 8½ ;..... naar vi kom til denne Bye, deeler Marne sig i 2de Deelee, og nu har vi den paa begge Siider af os, og kiører igiennem de deyligste Alleer, vi toeg ind i Hotel de Siréne, hvor vi vare ret got, spiste meget got, sov endnu bedre, til Kl: 3, som var vel kort for de tvende gamle Matroner, som fulgde med og hvor af den eene, den høystbedrøvede Enke var meget forlegen for en Sovekammerat, men ieg troer, hun maatte skikke sig i Taalmodighed uden at faae nogen; det samme Sæskab, som fulgde med fra Paris var endnu her. En ældgammel Matrone, som nyelig havde misted sin Datter, der var død fra 2de smaae, deylige Piger, som hun nu reyste hen og besøgte, og traf i Eppernay, hvor hun blev. Et Menniske, som ieg havde den Mistanke om, at ieg havde seet spille, paa Varieteerne, Harlequin, men hvormange Kunster ieg brugte for at faae det at viide, blev ieg dog lige klog. Han forloed os, imellem Clermont og Verdun. Et Menniske paa 16 à 17 Aar, som sov i et Væk, og følger med ligetil Me; et stille smukt ungt Menniske fra Majnz, foruden adskillige som kom og gik; i dette Sælskab kom vi meget vel til Eppernay, hvor vi spiste til Middag og prøvede deres saa vit berømte Champagne, de andre fortaldte, de havde drukket den lige saa god i Kiøb[en]havn, ieg kunde ikke have noget derimod, for ieg smager aldrig sligt noget. Her spiste vi i Sælskab med en Pige, som uden Tvivl skulde til Paris og ofres paa Cotyttos Altar 256), hun var i Sælskab med 2de, i det mindste af Udseende, erfarne Ruffersker, en Kammertiener, og endnu een, som var til hendes Opvartning — der er just ikke meget ved denne Bye at gjøre, og [vi] skyndte os til Chalons sur Marne, hvor vi kom s. 232 Kl: 5½, her blev vi først visiteret, om vi bragde noget nyt ud af Landet, men de fandt intet, da det var bestildt gik vi hen i Hotel de Palais Rojal, som er det Herberg, alle Diligencernes Passag[er]er tager ind i, vi havde troed at faae Comedie at see her, men Truppen var rendt Pokker i Vold og Huuset blev ikke brugdt; der er Caffeehuus paa høyre Haand af Vestibulen, hvor vi gik ind og drak os en Flaske suurt Øll, og blev viist Theatret, som er det mindste Trompeter Theater ieg har seet ; Derfra gik vi hjem og spiste ret got, lagde os tidlig, da vi først havde sagdt god nat til vores gamle gierrige Vertinde, som blev saa glad, da hun saae vores gode Penge. Kl: 4 stoed vi op, og drak Caffee, og Kl: 5 toeg vi afstæb videre, kom Kl: 8½ til Neufbelay, Kl: 10 vare vi i Sainte Menehoult, en temmelig stoer og smuk Bye, især er Hotel de Ville som ligger paa Torved meget anseeligt og stort; da vi her havde faaed Heste igien, og kiøbdt os nogle Kirsebær saa loed vi det staae til igien, og nu blev Veyen, jo nærmere vi kom Clermont, deyligere og deyligere. Her kiører man igiennem Skove af Kirsebær, Bierge og Dale og Floder udgiør de smukkeste Malerier for Øyet, der vare Bierge saa stoere at 8 Heste næppe kunde trække os op. Kl: 6 vare vi i Verdun, den første Fæstning paa denne Vey, der er mødt os; i sin Tid har den kundet være brav nok, men nu, og især saaledes som den er forfalden, tiener den nok neppe meer til Forsvar for Landet eller en Krigshær, men til Opsyn over Veyene; Hotel de Ville var 2de Huuse fra, hvor vi spiste til Aftens og laae om Natten, og saae meget stoert og prægtig ud. Da vi havde spist i Sælskab med en Dame fra Me og 2de unge Herrer, hvoraf den eene var Ridder, foruden vor Diligence- Sælskab, spaserede vi i deylig Maaneskin og mødte mange smukke Damer. Kl: 4 stoed ieg op, og

drak eller skulde have drukket den infameste Caffee af Verden, men ieg loed drikke den, hvem der vilde, ieg ikke — Kl: 7 kom vi til Stat: Manheulle, hvor vi kun skiftede Heste og gav Kuskene Drikkepenge; den øvrige Vey gjorde ieg mig umage for at sove bort; baade for Veyret, og for Sælskabet, thi der var 2 unge Mennisker, som man maae søge Mage til i Liiderlighed — Kl: 10½ kom vi til Mars la Tour, hvor den eene af disse unge Mennisker sik et slemt Tilfælde, en meget naturlig Følge af hans Levemaade, han gav sig meget ved det han leed, som hans Kammerat ikke kunde sinde sig i, sigende ieg har havdt 4 og aldrig givet mig derved, og Personen er 16 Aar gammel. — Vi spiste til Middag og skyndte os til Me, hvor vi kom Kl: 4 Me, der er en meget stoer Bye og Fæstning, har 11 Regimenter til Garnison, er meget stærk befæstet, og uden for Byen er de behageligste Spaseretoure, med meget smukt Vandfald paa den eene Side, deres s. 233 Cathedral ligner udvændig meget Stradsborgs — Kl: 6: gik vi i Comedie, hvor Skotlænderinden, og les deux morts revivants bleve opførte. Af deres Maade at spille paa kunde man see de eengang agtede at vinde St: Falls Diefald, ifald de skulde være saa lykkelig[e] at kaldes til det stoere Theater i Paris, men de skal dog arbeyde længe inden de naar den Lykke, for der hører mere Kunst til end nogen kan troe, at efterabe saa got, at det parisiske Parterre skal kunde fornøves, især saa længe de har St: Fall. Madsl: som spildte Lindane, og M:, som spildte Elskeren vare reene Copier af St: Fall. Den de gjorde mest af her var ham der spildte Friport og Gud veed, han var daarlig nok 257). — Det andet Stykke synes ieg rigtignok ieg har læst eengang, men for længe siden, og steds[e] fundet det grumme maadelig, den morsomste Scene er i 3die Act, hvor de 2 Franskmænd kommer frem af Kufferterne. Huset selv er temmelig stoert, har 3de Etager Loger, et Parqv:, Parterre og Amphitheater. Decorationerne svarte til Truppen, og paa Parterret saae man ikke andet end Militaire, som i Stradsborg, Vagt var der en gyselig Mængde af, som stødte i Gulvet med sine Geværer, hver Gang man snød sin Næse, eller talde høyt eller loe af deres Dumheder deroppe; Huset er meget ufordeelagtig bygget for Stemmen og Musikken. Da Skuespillet var til ende, gik vi hiem og spiste og lagde os i vort Hospital | : 6 Sænge i et Kammer : | og sov ret got.

d : 19de Løverd:

d: 20de Søndag:

d :21de Mandag:

..... Kl: 10 kiørde vi bort i Sælskab med en Jfr: Willig, som ligner meget Opvartersken i Lundehuset, en gammel Sprogmeister eller Procurator fra Me, vores lille Masenzer Weingærtner og 2de andre Fruentimmer med en anden Majenzer. Udsigten over Staden fra denne Side er overmaade prægtig, her er Befæstningen ogsaa meget stærkere end paa den anden Side, Kirken tager sig meget ud, og det stoere Bierg bagved Byen gjør Situationen fuldkommen skøn; de Graver og Mure og Contramiiner, her er paa denne Side af Byen, synes at gjøre den uovervindelig, og med alt det, er alt dette skrækkelige Arbeyde giort paa 1 Aar, men der arbeydede ogsaa 15000de Mænd daglig paa dens Istandsættelse — Kl. 1½ kom vi til [Courcelles Chaussie], som ligger meget smugt, der spiste vi til Middag, og blev opvartet af en lille Person med Treskoe, og en Pige, som vist ikke har været toed siden Syndfloden; men vi vare sulten, og spiste altsaa ret got, og den gamle Meer gjorde sit til at der blev drukket til, med alt det, var det got kiøb. — Kl: 3½ toeg vi derfra og førend vi kom til St: Avaux, hvor vi spiste til Asten, kom vi atter ned af et endnu større Bierg end det ved Me, og Udsigten var større og mere majestætisk, maaske hialp ogsaa Maanen til at gjøre den høytideligere, det var een af de skønneste Aftener i Naturen. — s. 234 Kl: 8½ kom vi til St: Avaux, her kan man høre man er nær ved de tyske Grændser, for her begynder de at tale tysk; da vi skulde bort Kl: 12½, saa besluttede heele Sælskabet at fordrive Tiden med Historier og Viiser, og den gamle Meer forsikrede mig, ifald ieg i 6 Maaneder vilde lade ham perfectionere mig i det franske Sprog, at ieg skulde blive engageret paa Meer Theater i Operaen med 10000 Liv. Jeg loe ham ud, men den gamle Knark blev alvorlig, og for at blive frie for fleere Tilbud, forsikrede ieg ham paa min Ære, at om ieg kunde faae 20000 Lv., saa gjorde ieg det ikke, han blev taus, og ieg fortsatte en anden Discours, men han var engang bleven saa indtagen af min Stemme, at han ikke kunde holde op igien, og beklagede baade min Egensindighed, og Fattigdom i Sproget, for han meente nok, at ieg med slige Fordeele ikke burde spøge 258). Kl: 12½ toeg vi derfra, sov af og til, og kom Kl: 5½ til Forbach, den første tyske Bye paa Grændserne. Her steeg ieg ud med min Majenzer, og spaserede ½ Miil igiennem Skov og sandig Vey til Deligencen naaede os, vi satte os ind og kiørde igiennem mange Huulveye og stoere Skove til vi naaede den skønne lille Bye Saarbrücken, hvor vi spiste til Middag og drak Caffee; og saae Prinzen og hans Gemahl kiøre forbie med deres heele Krigsmagt; denne gode Herre har for 1½ Aar siden giftet sig med sin Maitresse, som var en Bondetøs og fordrev ved sit ulige Giftermaal sin Søn fra sig, som hverken har været eller kommer hiem, saalænge hun lever. — Da vi kiørde derfra, kom vi forbie hans Lystslot, som ligger tæt udenfor Byen paa høyre Haand; et heelt stoert Bierg er indhægned dertil, og kan i Omkreds være en ½ eller ¾ Miil; her klører han ud hver Aften Kl: 7 og bliver om Natten, og ingen uden de, der har Nøgle kan komme op paa Bierget for det er befæstet og omgived med Vand. Her er alt, hvad der i det smaae kan moere et Menniske, : f: E: Jagdt, Fiskerie, Haver, Skove og et nydelig lille Slot, hvorfra man kan see Miile i Omkreds. Hans Steenkulls Miiner hælper ham til at vedligeholde sit Hang efter at forøde. Da vi kom til næste Station imellem Saarbrücken og Zwejbrück[en] fik vi saa usle Heste, at ieg heller valgde Apostlernes Heste og moerede mig med at betrakde de herligste Situationer af Bierge og Dahle og gamle Ruiner af Oldtidens faste Slotte, med de deyligste smaae Søer omkring; det blev næsten mørkt inden vi naaede Zwejbrücken, hvor ieg for deres Nysgierrighed bildte dem ind, da de endelig skulde have vores Navne, endskiøndt vi opholdt os der kun 2 Tiimer, at ieg heed Carl Kemp og var Præst til Walbye; her

skildtes vi fra vores gamle Meer, og trods Vertens vigtige Miine ved deres Myndighed, de har der imod s. 235 fremmede, at arrestere dem, naar de vil, saa gav vi os dog trøstig paa Veyen, og spaserede i Forvenen op af et af de største Bierge, vi har passeret endnu, Her kom 3 nye Passagerer, der indtoeg de Pladser, som efter Haand[en] vare blevne ledige; 2 meget anstændige Pigebørn, og en tysk Vandrer. Da [vi] skulde ned af dette skrækkelige Bierg steg vi alle ud, undtagen Saabye, og da vi vare komne næsten den halve Vey steg ieg ind, for ieg troede, det var forbie, men det var som man skulde ned i Afgrunden. Kl: 4½ i Station : Landstueben. Herfra kiørde vi Kl: IV½ igiennem de smukkeste Engne, imellem Klipper og Dale til vi naaede Stationen Frankenstein, som har sit Navn af et gammelt Slot, der ligger ligeover for paa Spidsen af Klippen, og seer meget majestætisk og got ud. Længer hen ligger der endnu et af de gamle ruinerde Slotte, som en Tempelherre har eyet og heeder Limburg, Fra Limburg til Residensen Dürcheim er heele Dahlen bebygget paa begge Sider af Bønder og Arbejdsfolk og i Midten ligger Fabrikker, som drives med Vand. Kl: 6½ toeg vi fra Dürcheim, da vi bavde faaed friske Heste, og kom til Oggersheim Kl: 10. Denne Vey var meget moersom i Førstningen, for der blev en ordentlig Kiærligheds Erklæring imellem Saabye og Jfr: Brüchen fra Homburg Zweibrück som endte sig med en stille Taushed, og hemmelige Sukke paa begge Sider, han var ganske henrygt og hun var et Barn, maaske 15 Aar, som neppe har hørt saamange smukke Ting sin heele Livstiid, som der blev sagdt hende paa denne korte Vey, og det loed som hun var lige saa slaaed i ham, som han i hende, men nu kom Stædet, de skulde skilles ad, vi blev i Oggersheim den Nat, og hun og hendes Baese — Jfr: Meyer fra Homburg Hessen — toeg bort efter 2 Timers Ophold til Worms; vi spiste sammen, toeg en meget betydelig Afskeed, og de takkede os ret hiertelig for got Sælskab, især var Saabye meget beklemt, de gjorde ogsaa mig den Ære at tage en meget øm Afskeed med mig og takkede mig for mit Don quiskiotterie, for ieg befriede deres virkelig smukke Blyefærdighed fra en gammel Frankfurters massive Spøg, som ieg gjorde lidt forsigtigere i det han sagde, for der er intet, ieg lider mindre, end naar vort kiøn glemmer den anstændige Agt, man skylder det andet. — De var borte om Morgenens, da vi stoed op, og Saabye roeser sig ikke af den Nats Søvn. Da vi havde betalt vor Regning, kiørde vi til Manheim, hvor vi var Kl: 10, og fik det samme Værelse, vi havde, da vi vare her sist.

d: 22: Tirsd:

Saasart vi havde sat os lidt i Stand, og spist til Middag, besøgte vi Beck, Ifland og Beil 259), men traf ingen af dem hiemme; da vi s. 236 havde spaseret lidt omkring, gik vi paa Comedie, hvor de spildte den Koleriske af Cumberland 260), om dette var et Nødstykke, eller om det er deres Maade, ikke at lære et Ord af deres Roller, det veed ieg ikke, men der herskede en utaalelig Søvnighed, og en ængstelig Uvished hos dem alle undtagen Madsl: Witthöfft 261); Ifland spildte den Coleriske, og efter den Maade, han toeg den paa, kunde han maaske forsvare hvad han gjorde, men ieg vil ikke paatage mig Forsvaret, for ieg forstoed den langt anderledes, thi et Menniske, der i Hidsighed og Overiillelse slaaet et andet Menniske næsten død, og har siden sit Øyeblik, hvori han fortryder det, det Menniske taler ikke som et Menniske, der indæder sin Arrighed, og ligesom lurer paa et beqvemt Øyeblik til at hævne sig over dem alle ved at dræbe een. Denne Maade at tage den paa, er virkelig skadelig for Characteren, for man afskyer saadan een, og hvor let var det ikke for Acteuren at opvække Medynk? Deres Theater er meget smukt, Parterret er deelt i 2 Deelee, det første er Noble, og det andet for Skrabet; der er ingen Lyse Krone, men Lys i Logerne, som seer stygt ud, der ere 4 Etagere med Parterrelogerne. Decorationerne ere deylige, og af alle de Theatre, ieg har seet, gaaer Forandringerne ingen Stæds hurtigere end her. Da Comedien var ude, kom Beck temmelig frygtsom frem | : hvilken Unseelighed ieg vel maae liide : | og sagde os, at de paa Torsdag gav den ubekjendte Velgiører og Tobaksdaasen, hvilket ikke moerede mig meget, ieg flyede det Stykke i Paris, og nu forfølger det mig her; det er altsaa Skiebnens Vilje, at ieg skal see det. Da vi kom hjem, kom der strax Bud fra Beck, med mange Undskyldninger, fordi han ikke var hiemme, da vi vare der, og Budet bragde mig Brev fra min Kielling, og min Knud, som ikke lidet bidroeg til mit gode humeur. Saabye er ikke at trøste, hans Taarer flyde uophørlig, end ikke ved Table Dot kan han hæmme dem. —

Heinrich Christian Beck.
Silhouet af I. G. Kirchhöfer.

d: 23de Onsdag:

Beck kom til os Kl: 10 og sadt og snakkede med os om Paris og deres Maade [at] spille Comedier paa. Jeg har hørt faae Skuespillere tale med mere Entusiasme for sin Kunst end ham, faae der har resoneret bedre over den. Vi talde lidt, iblandt andet, om hans første Kone, og næsten slet intet om denne, han var ikke uden Følelse ved at tale om s. 237 den 1ste, uagtet hans 2den er paa Veye at formeere hans Familie 262) Ifland var ikke hiemme, da vi kom, | : Beck og han boer i et Huus :| men det varede ikke længe, inden denne snilde Fyr kom, det er et siælden Exempel, at Skuespillere ere saa eenige som disse 2de, om de kunde see paa hverandres Øyne, hvad den eene vilde, saa gjorde den anden det strax, men Ueenighed er heller ikke saa omhyggelig udsaaed der, som andre Slæder. Da vi havde spist gik Beck og hans Kone paa Prøve, og Ifland fulgte os hen at besee Churførstens Søns Palais, som just ikke er stort, men meget smugt, og har en deylig Samling af Malerier — Værelserne ere meget smaae, men meget net meubleret, og der er alt, hvad der kan tænkes til en stoer Herres Lyst og Beqvemmelighed, han er Maltheser Ridder, og er dog gist, men med Pavens Tilladelse. Derfra gik vi hjem, og det varede ikke længe, inden Beck hændtede os for [at] besee Model Sahlen, hvor der var den herligste Samling af skjønne Figurer, og antique Hoveder; iblandt alle Figurer

var gladiator moriens den, der sloeg mig mest, der var alt det Udtryk man kan see, han andspænder de siste Kræfter han har tilbage for at holde sig opad, men synker sammen, og de mandige Muskler løser sig, og bliver mat og afmægtige, men beholder stedse den Kiekkes roelige Miine i sit døende Ansigt. Det er en Figur, som en Kunstner kan lære meget af, ieg kunde næsten ikke slide mig fra den igien. Det begyndte at blive mørk, og Beck skulde hiem for at berede sig til i Morgen, vi skildtes ad, og saaledes havde den Dag Ende.

s. 237

Brev XII.

Manheim d: 23 Julii 1788

Endelig seer du gode lille Kielling! at ieg er ude og lykkelig fra det kiedsommelige Paris, og paa det Stæd, hvor ieg vændter mig meest Glæde af alle de Stæder ieg har været og kommer, det gjør mig kun ont, at Wiener Reysen nøder mig til at askorte 8te Dage paa mit Ophold her, naar ieg ikke vil stieale dem fra mig selv siden, og det kan all Verdens Manheymer ikke gjøre mig got igien. Jeg rændte, saasnart det var mig mueligt, op til Beck for at faae det Brev, som ieg vist vændtede, men til all Ulykke var han ikke hiemme, og ieg fik det ikke førend i Aftes efter Comedien, da han sændte mig det, med Løfte at besøge mig i Dag Morges, som han ogsaa holdt. Jeg kunde ikke faae en Mundfuld ned i Gaar Aftes, førend ieg havde læst dit Brev. — Jeg kan altsaa være fuldkommen roelig baade for dig og min Dreng? fuldkommen? Endnu er ieg det ved Gud ikke! — At Knud er den Ven, du siger, det veed ieg, og troe mig, min gode Hanna! havde ieg ikke havdt ham at stoele paa, ieg havde ved Gud ikke gjort denne lange, forbandede Tour, som ieg aldeles ingen Nøtte s. 238 kan have af, og som desværre har røvet mig en god Sommer, og gived mig et beklemmt Hierte i Stæden, ieg veed jo aldrig til visse, hvordan det staaer til hiemme! Alt det ieg kan sige, er: Gud skee Lov! den 4 Juli var det brav; men hvem staaer mig inde for den 5—6 og saa videre? Du skiænder paa mig, for ieg har kiøbdt noget smaat ragerie til Dig, men siig mig eengang, har ieg sagt dig, at det var af Betydenhed? Bild dig aldrig sligt noget ind, min Moer! desuden ligger det altsammen endnu i Paris, og ieg vændter først at mode det i Hamburg, men sætter Skibet til, er baade du og ieg snyt — det parisiske Theater har ieg sagt dig saa meget om, som ieg troer er fornøde« til at du kan viide hvad det er for en Daarekiste; nu er ieg kommen til Manheim, og har alt seet en Forestilling, og blev ganske nedslaaed over det ieg saae; de spildte den Coleriske saa søvnig, og i mine Tanker saa galt, som de vel kunde; du kan selv forestille dig, hvordan ieg blev til Moede ved at see Kløverbladet Beck, Beil, Istand stille sig saa forbandet an, og de andre vare tusiinde gange værre !

d: 24de

I Dag taler ieg af en anden Toene end i Gaaer om Manheimerne, ikke at ieg tager mine Ord i mig om deres usle Forestilling af den Coleriske; tvertimod; men Aarsagen har ieg nu saaed at viide, og nu tør ieg haabe at faae see noget bedre i Aften, da den Aarsag ikke er der meere, som var der i Forgaars. Sagen er kortelig denne: Beil har skreved et Stykke som Heeder Fattigdom og Hoffart, hvori en fattig stolt og nedrig Kammerjunker og hans Søn ere Hovedpersohnerne; dette Stykke har saaledes opbragdt Adelen imod ham, at Dahlberg har forbudt at opføre det tiere, og tillige ved samme Leylighed gived Beil stygge Næser, hvorover Beil er bleven skikkelig opbragdt, og da der nu just skulde spilles en Oversættelse af Dahlberg 263), som var just denne Coleriske, saa besluttede Beil at hævne sig ved at prostituere sig selv, det er at siige: spille saa lidt som mueligt, og springe over saa meget han kunde. — Dette Forsæt vidste de andre. Ulyst og Kiedsommelighed udbredede sig over alle, og nu kom det til, at de sik os at see derneede, som ikke heller biedrog lidt til at forvirre dem; Ifland og Beck sagde mig, de vare bleven forbandet ilde til Moede ved at see os, da de viidste forud, hvordan det vilde gerne. Forresten ere disse 2de to ganske sortreffelige Fyre, ieg har endnu ikke truffen nogen, som har fulgdt recommendations Brevene saa nøye som disse; her kan min Knud sige, han har oprigtige tyske Venner, og ikke i Hamborg; du skulde kun høre, med hvilken Varme, de tale om ham, hvor inderlig de ønske ham til sig igien! Vi spiste alle 3de til Middag hos Beck i Gaar, var overmaade vel; men det ieg ikke kan liide af ham, er at han er gaaed hen og gisted sig igien, og som det lader, af Interesse, og ikke af Tilbøyelighed, han har faaed en Madselle: Schæffer, som er det grimteste Fruentimmer, ieg har seet, styggere endnu end Skiærmesterens Datter, lille og uanseelig, skal kun have 9 Fingre og eet Bryst, det siste veed ieg ikke om er sandt, men at hun ikke har meere end ni Fingre, det troer ieg, siden hun heele Tiiden beholdt Hanskerne paa, baade ved Bordet og ellers, er forresten overmaade god, og artig viiste hun sig mod os, og ikke aldeles frie for alt for megen Ydmygelse for sin Mand, som er nok lidt sær, og ligner i Gang og Figur ikke s. 239 saa lidt Advocat Lange 264), han skal have taget hende for hendes Stemme Skylds som ieg ikke har Hørtdt endnu, men som synes mig ganske unødvændig, for at leve lykkelig med en Kone; saa vit ieg kunde merke, var han lidt flau ved at have giordt dette Skrit, da ieg sagde ham, at Rahbek vidste ikke det mindste deras, og at ingen af os, som vidste noget af hans første Ægteskab, kunde bilde sig ind, at han vilde saa snart sadle om, thi han har alt været gift over et Aar, siger man her; da han hørtdte, ieg havde seet hans første Kones Port[r]ait hos Rahbek, viiste han mig Originalen, hvorefter det var stukket, og som baade er smukkere end det, ieg har seet, og ligner meget mere, siger man. Han havde hendes Portrait skiuldt i sin Daase, som ieg nok kunde liide af ham, og toeg det ikke frem og saae paa det uden Følelse, og en Slags Forlegenhed. Jeg har været hos Beil, men traf ham ikke hiemme, men kiende ham skal ieg dog, for det lader som han er ligesaa trodsig som ieg selv er. Paa Mandag maae vi reyse herfra

tgien, og har altsaa ikke seet mere end 3 Gange Comedie her, som gjør mig forbandet ont, det kan ieg ikke negte. — Paa dette Brev kan ieg ikke vændte Svar førend i Berlin eller Hamborg, helst i Berlin, og saa maae du sige mig, hvordan ieg skal beere mig ad med Frue Mesting, for ieg har ingen Floer og ingen Blomster kiøbdt til hende, for det var ikke mueligt at føre dem [med], uden at betale mere Told i Udsørsel, og Fragt end det altsammen kunde være værd, derimod har ieg kiøbdt en Kaarde af den nyeste Facon, meget meere værd end de 20 rdr, ieg skulde købe Blomster for, som ieg har tiltænkt ham eller Fabritius, hvad raader du mig? Skal ieg i Hamborg købe noget til Frue Mesting, og lade Fabritius beholde Kaarden? Hvad du raader mig, vil ieg følge; thi ieg har ikke kunde faaed noget andet til Mutter end Hansker, andet fruentimmer Stats, som ieg kunde byde hende, havde ieg ikke Penge nok til, og du veed selv, min gode lille Kielling, hvormeget vi skyldte hende! — Gielstrup har været her og løyed dem saa fuld om vores lykkelige Tilstand ved vores Theater, og giordt alle Manheimerne ganske misundelige over os; i Forgaars fik Ifland Brev fra ham, som han har maatte lade ligge niæst, for han siger med Wallensberg: disse Kragetæer ere saa forbandet sæle at dichiffrere 265) ! og tænk eengang, han er dumdristig nok, at skrive dem til paa tysk! Som han, efter Iflands egen Sigende, forstaaer og taler forbandet ilde. Rahbek skrev mig til for nogentid siden, at Gielstrup havde nær aldrig vilde forladt Francfurt, fordi han var saavel der, og her har han soldet sine Hænder af Glæde over at være fra det Hundehul, hvor den eene gierne rev Øynene ud paa den anden, om de kunde komme til; saa forskiellige ere Beretningerne! for resten har de været ret vel fornøyed med ham her. Du maae ellers bede Rahbek, ikke at følge altfor nøye de Efterretninger, som Gielstrup kan give ham. Nu vil ieg befale dig Gud! Hils mit heele Huus, smaae og stoere, vedkommende og uvedkommende! laed Michel imellem drikke sin Hestekuur, endskiønt han ikke hoster, det styrker dog. A propos, ieg har glemt at fortælle dig, at ieg har ladt mig sætte en nye Tand ind 266), som kostede dievels meget, ieg gider ikke nævnt det engang; men nu har ieg ogsaa en reen Mund, som nok er værd at kysse, kan ieg kuns holde den saaledes, til ieg kommer hjem; hils Philla, ieg haaber ogsaa, at hun har smukke Tænder, naar ieg kommer hjem; Gud skee Lov, den halve Tiid er forbie ! Det nærmer sig alt mere og mere, til den Tiid, at ieg skal s. 240ligge selvanden; det er forbistret tungt at leve saa længe eene, men ieg er kiek, som en Helt, og lader ingen Fristelse anfægte mig. Jeg tænker stedse paa dig, og vor siste Kyss er helligt paa mine Læber! Hvordan gaaer det dig min gode Tøs? Tænker du ogsaa saa tit paa mig, som ieg paa dig? savner du mig noget? Jeg savner alt! Men Moed! det lakker snart ad Enden, og saa bort Melancholie! saae ieg dig kun frisk og glad igien! — lev vel! min beste lille Kielling! Hils alle mine smaae Glutter, din og min Søster, og alle, som interesserer sig for mig — Jeg haaber Dichmann er kommen ud til dig nu, og at Philla er brav flittig! kys hende fra mig, siig hende, at ieg, o ja du maae gierne siige hende, at ieg elsker hende som min egen Siæl! Hun er det første Pant, du gav mig paa din Kierlighed for mig, og ieg haaber, hun kommer til at ligne dig! — Naar ieg vil lægge mig ester det franske i 6 Maaneder, saa er ieg engageret med 2500 rdr aarlig i Me — taeg dig nu i Agt! tilbudet har ieg — men Lysten mangler, ieg vilde ikke leve iblandt franske sor all Verdens Guld — dette Spøg maatte ieg sætte til, sørend ieg sluttede, men glem det, saasart du har læst det! ieg vil ikke ansees for Vindmager! lev vel beste Tøs; elsk stedse Din

M. Rosing.

Maaske saaer ieg endnu saameget Tiid, at ieg kan sladre lit med dig, førend ieg gaaer paa Comedie, og saa er ieg saameget beqvemmere til at høre, og glæde mig, isald der er noget got at glæde sig ved.. .. Paa vores Reyse fra Zweybrücten til Manheim havde ieg en moersom Spas med at agere Donqvixot for 2de Piger, som en Skriststøber fra Francsurt var grov imod, men ieg gjorde ham artig, maae du troe! Saabye blev dødelig forliebt i en af disse Piger, og det loed ikke til, at den lille 15 a 16 Aars stakkels Tøs var ligegyldig for hans Sukke, hun græd ved Afskeden, og han græd endnu Dagen efter, og dog har de ved Gud ikke kyst hverandre mere end da de toeg Afskeed fra hverandre; for det var virkelig 2de anstændige Pigebørn fra Landet, og ingen Lökkemad; ieg ynkede hende ordentlig. Lapsen Saabye begynder at lee af denne Hændelse, og ieg hader ham derfor, og dersom han badinerer over hende, skiænder ieg ham Huden fuld; Dagen efter, da vi saed ved Bordet, græd han ved at tænke paa hende, og om Natten holdt han og Preisler en Samtale i Søvne, den første om den lille Brüchen og den anden om Møller. Jeg ligger allene, og drømmer og tænker kun paa dig! Men det er mig nu saa forbandet tungt at ligge alene, ieg maa staae op om Natten og spasere, og er hver Morgen oppe Kl: 5 1/2 for ieg savner saa sorskrækkelig mine søde Morgen Tiimer ved Siden af min lille Kielling. Gud velstgne baade dig og din Bakke! 267) lev vel og elsk mig stedse, dersom du vil, ieg skal være lykkelig! O det vil du! det vil du! Hils alle mine Smaa! og kyss min Dreng fra din evig

oprigtige gamle Dreng

M. Rosing.

s. 241d:24de Torsdag :

Da vi havde expederet vores Post, og selv bragdt Brevene paa Posthuset, for at være stkker paa, at de kom bort, gik vi hen paa Comedie, for at see Montesqieu eller den ubekjendte Velgjører og Tobaksdaasen, som Beck fortaldte i Gaar, han havde saaed frem for vores Skyld, for at bøde paa det Stykke, som gik saa usikkert ststegang; der var et andet Stykke bestemt, men Dahlberg havde for vores Skyld forandret det efter Becks Begiering, til disse 2de, og Gud velsigne dem for det! Jeg kan sige med Vished, at det er den første gode Aften, i det heele, som ieg har havdt paa noget Skuespil, siden ieg reyste hiemme fra. Denne ubekjendte Velgjører er ikke den samme, som spilles i Paris, den er, siger man her, meget forskiellig fra den anden 268),

og endskiønt det er just intet overordentlig Theater Stykke, saa glæder det dog een ret hiertelig at see ulykkelige hiulpet paa denne saa gode Maade, som Montesqieu gjør lykkelige paa. Historien af Stykket er i kort Begreb denne: Robert, en Handelsmand i Sælskab med Belmont, er fangen bragt bort i Slaverie, hans Søn arbeyder og slæber tungt med det groveste Arbeyde for at fortiene saa mange Penge, at han kan løse sin Faer ud, hans fornemste Fortieneste er at sætte Folk over en Floed, og det han fortiener, underholder han sin Moer med og lægger hen det øvrige for at løse sin Fader ud. — Stykket aabnes med at: Roberts Søn binder sin Baad fast efter at have giort en Fart, Sophie Belmonts Datter kommer ind, som han er forloved med, og han fortæller hende at en ubekjendt, som han havde sat over Vandet, ved at høre hans Historie, havde gived ham en stoer Summa Penge, og nu haaber han snart at kunde befrie sin Fader, denne ubekjendte er den bekiendte Montesqieu, som hemmelig nu gjør Anstalt til Faderens Løsladelse uden at Sønnen veed det, og i anden Act har han alt sin Fader. — Det øvrige af Stykket, som er ellers i 3de Acter, er Episoder, som rigtignok hænger fast ved Stykkets øvrige Gang, og tiener til at forhøye Montesqieus Character, men det er ikke nødvændigt for denne Boeg, ieg skyer overalt Vid[t]øftighed — men nu til Personerne. Von Montesqieu Hr. Boeck, som Gielstrup p: P: kaldte: der Herzog fra det, han saae ham som Brutus i Julius Cæsar — det er, og var især her, den minst skikkede til slig en ædel Rolle 269), det ere fuldkommen Menechmus til Jacob Arends sande Kristendom 270); strax i første Act er der en Scene, som han og Hr. Leonard gjorde sig megen Umage for, maaske at hæve, men Virkningen af deres Iver var det modsatte. Denne samme Hr. Leonard spildte Carl Hamberg, en Bieperson forresten, som er temmelig vigtig, og spildte den Hr. Boecks Montesqieu fuldkommen værdig. Boeck var som sagt, Arends, og s. 242den Hern: Leonard som man hører Saxdorph til Nicolaj Kirke 271), og naar man nu tænker sig disse 2de tilsammen declamere Vers, for Stykket er i jamber, saa er det let at forestille sig, hvor man længdtes ester at see nogen skikkelige Folk! og Beck og Ifland, den første Roberts Søn, og den anden Belmont, erstattede os virkelig disses Mangler; den Harmonie, den Eenhed, som herskede imellem disse 2de Mænd, viifte tydelig de vare Venner udenfor Skuepladsen: Von deiner Jugend hab ich dir gekant und geliebt: denne Replique af Ifland glemmer teg aldrig, med hvilken sand Følelse han sagde den, og hvor hiertelig Beck giengjældte den, ney, saaledes kan man ikke spille hos os, for teg troer neppe der er to, der harmonerer saa got sammen som Beck og Iftand, for man fortæller endogsaa her, at man sørger kristelig for at vedligeholde den engang for 9 Aar siden forplandtede Ueenighed ved vores Theater 272), og saa farvel all Natur, og velkommen den stive franske Kunst! Laed os da beflitte os paa at blive Aber! — Mad: Renschüb spildte Frue Robert der var just intet udmerket ved hende, men hun forekom mig ganske godlidende og jævn, og havde en meget god Moder-Toene til sin Søn 273). Sophie, Mads: Witthöfft, den beste Actrice, de har her, spildte baade i Tirsdags og i Aften meget got, ulykkeligviis er hun ikke smuk, og det er desværre det, man seer meest paa overalt, hvor man kommer hen. Men der var baade Forstand og Følelse, og især var hun fremmed for all overflødig fransk Stads. Jfland spildte Belmont, Sophies Fader, det loed ikke som han havde Parterre eller Loger at spille for, men som om han gik i sin Stue, og smaaesnakkede, og gjorde Reflexioner ved sig selv, naar han havde nogen Monologve; var i alt, paa et Stæd nær, som ieg ikke vidste, hvor han vilde hen med den Alvorlighed, overmaade jævn og god; dette Stæd er: „ja desværre, det svier til mig endnu, at ieg var saa aldeles hans Ven" — dette Stæd sagde han saa alvorlig, som om han virkelig meente, hvad han sagde og det maae han ingenlunde, for saa synder han baade mod sig selv og os, som saa gierne vil holde af saa oprigtig en Ven, men som han ikke er mere, naar han siger det saaledes, som han sagde. . . . Det er got at bringe virkelige passerte Ting paa Theatret, især saa stoere og gode Handler, som Montesqieus; men teg troer ogsaa, der skal en Ewald til at indrette dem saa de interesserer, dette Stykke er aldeles ikke efter min Smag, hvad dets Gang angaaer, og ieg synes heller ikke, Historien er saa god for Theatret, som blot fortaldt; der er sat, blandt andre, en Søster af Montesqieu derind, som synes nu ganske og aldeles tilovers. Men med alt det, teg kan have imod Stykket, er teg inderlig glad over Becks, Jflands s. 243og Witthösffs Spil, Hr: Veil synes mig, var endnu i Aften uforsoenlig, for den Jrettesættelse Dahlberg havde gived ham for hans Stykke;. . . . var ieg i hans Steed, ieg blev ogsaa vreed, men det skulde dog ikke

Den store Teaterrejse

16

Mlle Witthöft.

Tegnet af Hessel, stukket af Sintzenich. Rødtonet Titelbillede i Taschenbuch für die Schaubühne auf das Jahr 1787.

gaae saa vit, at ieg skulde glemme mine Pligter. — . . . Det andet Stykke, de havde i Aften var: die Tobaksdose 274), i een Act, Stykket har Jfland lovd mig, saa ieg behøver ikke at skrive mig dets Historie til Erindring, da Anecdoten, hvorpaa det hviler, er bekiendt nok desuden. Men her i dette Stykke var det just, at Manheimerne henrev mig, her var det at de lokkede Taarer af mine Øyne, et siældent Tilfælde, virkligt et siældent Tilfælde paa den heele Reyse! og saaledes som de toeg mig med sig i Aften overalt i dette Stykke, det har ikke lyktes uden Vanhove som Courval i l'Ecole des Pères. Jfland som St: Oreil Oberst, den s. 244værdigste Noblesse, og blideste Mandighed, man vil see, forened med saa sand gob Følelse. . . . Beck spildte Plaineourt med all den Følelse og Sandhed, man kan see! Den mundtre, ubekymrede gode Fyr, som han var i første Scene, og lige til hans Ære bliver fornærmed, gjør det een saa hiertelig ont fOr, at han saa uskyldig antastes, især naar Akteuren bær sig saaledes ad, som Beck i Aften;. . . Dette Stykke er ogsaa en virkelig Tildragelse, men for det første er det kun i een Act, og for det andet er Gangen deri bedre indretted

og meget meere interessant fer Theatret end det første! Jeg haaber at glæde andre dermed naar ieg kommer hjem, som ieg er bleved glædet her.

16*

d: 25de Fredag:

Da ieg nettop var færdig med min Journal kom Beck, og hændtede os for at viise os. . . . Maler Galleriet; . . . Saadan en Samling, og saadan en Orden, sem her herskede, er der ikke i Paris, og her sagde de es, at det Wiener Gallerie skal endnu være bedre, hvor bliver da Paris af? — Christus paa 10—12 Aar af Dolce var det skønneste Hoved, ieg har seet, ieg glemmer det aldrig. Foruden mange skønne Malerier af Rubens, og van Dyck og mange andre stoere Mestre, saa var der endnu et Christus-Hoved med Tornekronen paa, af samme Dolce, man kunde see, det lignede det 10 Aars gamle Hoved, uagtet alle dets Lidelser, og udtryksfulde Smerter. — I det 8de Værelse paa venstre Haand af den siste Dør hængte 2de Hoveder af Rembrant, en gammel Mand og Kone med saadant Kiød, saa naturlig ester deres Alder, har ieg endnu ikke seet. — Nu længes ieg ester Wiener og Dresdner Gallerier, det siste skal være det skønneste i Europa. — Ved Aftensbordet traf Preisler Bekiendtere fra Regensburg, Manthey & v: Ditmer 275).

d :26de Løverd:

Saasart ieg var paaklædt, gik ieg op til Beck og sad og sladdrede med ham et par Timers Tiid om deres Theaters Indretning; der er en Intendant som har Oberdirectionen over det, Hr: v: Dahlberg; egentlig dirigeres det af Skuespillerne selv, der ere 5 som har at bestemme Stykkernes Antagelse, om de duer, eller Forkastelse, ifald de ikke skulde være brugbare, Regien, Repertoiret, kort, alt hvad det Indere af Theatret er, bliver fastsat ved dem, Rollernes Uddeeling, Stykkernes Gang, og Fastsættelse etc: alt dette er dem overdraget og enhver, som sidder i Ausschus 276) faaer 50 rdr aarlig derfor : Boeck, Beck, Beil, Iffland og Renschüb som Regiseur er de, der udgør denne Direction, og det hænder sig meget siælden, at Dahlberg enten af Partiskhed for en eller anden Digter, der addresserer sig til ham, eller af Egenstndighed, antager det Stykke, som de har sorkasted, eller det modsatte. Det skulde ogsaa være underlig, om en fornuftig Acteur med 10 Aars Ersarenhed, ikke s. 245bedre skulde kunde skønne, hvad Virkning et Stykke vilde gjøre paa Theatret, end en Directeur, med nok saa megen indbildt Klogskab! Beck sortaldte mig et Exempel, som kan passe sig til flere Stæder end i Manheim, han havde havdt med Dahlberg; en bekiendt Digter skriver et Stykke, og leverer det til Dahlberg, og forlanger at faae det opsørdt, Dahlberg læser det, han er selv Digter, finder Stykket got, prægtig, flyer det til Beck, at han skal læse det, Beck spørger, om han skal recensere det? det er unødvændig, læs det kun igiennem, og de vil finde et Mesterfytke — Nogle Dage derpaa kom Beck i Ausschus, og Dahlberg presiderte der selv. Da Beck havde leeft adskillige Recensioner op over de Stykker, han bragte tilbage, spurgte Dahlb: hvorledes han sandt det nye Stykke, han havde flyed ham? Der ere mange deylige Tanker, og enkelte gode Stæder, overalt meget got at læse, men sor Theatret duer det slet ikke: Dahlberg loe haant af denne Dom, men Beck var ikke den Mand, som Excellencen kunde skræmme fra sin Meening, „Deres Excellence, ieg beholder, trods deres Foragt over min eensoldige Dom, dog min Meening, og erindrer dem, den der leer sist, leer best" — glem ikke det, sagde Dahlberg! Stykket blev sat i Arbeyde, lærdt og spildt med all muelig Fliid af Skuespillerne, og inden det halve Stykke var ude, snorksov det heele Huus, og det blev ved den Asten alene og kom aldrig frem meere, og Beck var honnet nok ikke at lee. — Han var saa god at skaffe mig et lille Bind af 5 smaae Eomedier, hvoriblandt die Tobaksdose ogsaa staaer, som ieg troer ikke vil være vores Theater unytig. Det er dette Bekiendtskab, der glæder mig meest paa min heele Reyse: ieg har sundet i Beck en god Skuespiller, et sortreffeligt Menniske, og en Mand med Smag og Kundskaber.. . . Da vi havde spist, gik

Ensemblekunst i Mannheim.

Scene med Iffland og Beck fra Ifflands

„Das Bewusstsein“ 1787.

Kobber efter H. A. Melchior til Gothaer Theater

Kalender auf das Jahr 1788. Originalens Størrelse.

s. 246vi hen og saae eller hørte Musikprøven af den Operette, de skal have i Morgen; paa Prøven hører man siælden, hvordan Stemmerne ere, da enhver synger efter sin Magelighed, og siden vi dog maae bie paa Diligencens Bortgang herfra, som gaaer først paa Tirsdag, saa vil vi ogsaa tage den Operette med i Morgen. Jeg var oppe paa Theatret, og fandt 3de stoere Kakelovner der, de ere altsaa meget mere omhyggelig for deres Skuespillere der end hos os, men de vil ogsaa have de skal leve længer der end hos os, for endnu kan Manheim ikke, som andre Theatre | : bevar mig fra at sige som vores! : | fremviise noget Exempel paa, at nogen Skuespiller er død af Ærgrelse, ieg vilde sige Forkiølse 277). — Indretningen er ellers i alle Maader som hos os undtagen med Lysningen, hvor vores er bedre.. . . 278)

d : 27de Sønd:

Jeg skrev endnu en Gang min Kone til herfra 279), medens de andre vare i Messe, Kl: 11 gik ieg op til Beck

for at høre en Musik af Sarti, og ifald den var god, at købe den for vort Theater; Mad: Beck sang en Scene for mig, som var deylig, og som hun sang med megen Smag og Følelse. Beck gav mig Adresse til Musik Directeuren i Hamborg, som skal skaffe mig den, og ieg troer ikke, man vil fortryde at have faaed den, thi den skal have giordt megen Opsigt over alt, hvor den har været spildt, Sarti er nu seylet af, og faaed Ende paa sin Rolle her i Verden 280).— Beck vilde beholdt P: og mig hos sig til Middag, men vi havde allerede bestilt Mad hiemme, vi maatte love ham, at tilbringe imorgen Aften hos ham, da det er den siste vi er her.. .. derfra gik teg paa Comedie og saae Operetten de Deputerede, et uselt flaut Stykke baade fra Musikken og Handlingens Side 281). Mad: Beck sang en bravur Arie deri, som var smuk og som hun sang overmaade deylig, og med en siælden Lethed; hun har en meget behagelig Stemme, og en Smag, som ingen hos os har. Men det var ogsaa alt, hvad der var ved dette Stykke at gjøre; skikkelig flau forloede vi Comedien, for vi kan sige at være kommen der for Mad: Decks eene Arie. —

d :28de Mand

Kl: 5 var ieg oppe, og Kl: 7 toeg vi afstæd til Schwezingen, et gammeldags Lystslot med den prægtigste Have til, derfra toeg vi til Heidelberg, og saae Franskmandenes Brændemærke: Slottets Ruiner, det er det bedrøveligste og [mest] majestætiske Syn, man kan tænke sig, Da vi havde seet saa meget der var at see, blandt andet det uhyre store Viinfad, gik vi ned i vores Logis, efter at vi tilsist havde beseet Broen over Neckar, og spiste et meget got Middags Maaltid, dette Vertshuus: der Adler ligger paa skraae ned for det gamle ruinerte Heidelberg-Slot, og man har en fortreskelig Udsigt fra Spisesahlen; s. 247denne Bye er ellers kommen sig got, da Franskmanden var færdig med den stoed der ikke mere end 3de Huuse i den heele stoere Residents. Da vi kiørte tilbage kom vi igiennem den rigeste Bondebye i Phalz: Seckenheim, den ringeste Bonde i denne Bye er Mand paa 30000 Gulden. Kl: 6 vare vi hiemme. Jeg skrev mig ind og de andre med til München, og betalte 1/2 Louisdor derfor, og nu til Beck for siste Gang. Denne Aften gik saare got, ieg blev her bekiendt med Manheims betydelige Astronom Fischer, og tillige det fortreffeligste Menniske, han har nu faaed sin Afsked, efter at have satt Observatoriet her i den beste Stand, og hvorfor? Fordi han som geistlig bær couleurt Veste, Geistligheden har styrtet ham, endskiønt han egentlig ikke hører saa aldeles til deres Orden, for han er, eller har Character af Raad; da der i fior var en Nuncius fra Paven, vilde [de] alt have ham afsat, og anklagede ham for Pavens Nuncius, som Kiætter og et ugudelig Menniske, fordi han ikke laser Messe, og en Weltgeistlig er slet ikke forbunden dertil, men Nuncius svarte dem: „mine Herrer! De veed, hvem ieg er, og hvilket Embede Paven har betroed mig? og ieg forsikkrer dem, det er ham aldeles ikke ubekiendt, at ieg i 22 Aar ikke meer end een Gang har læst Messe, og bverken han eller ieg troer, at ieg derfor er en Kiætter eller et ugudeligt Menniske." Den Gang stoed Fischer sig, men nu skal han bort, og Hr: ungeschicht er kommen i hans Steed. Ifland var ikke i Byen, og ieg fik ikke sagdt farvel til ham; det gjorde mig ont, at tage Afskeed med Beck og hans Familfe, ieg har ikke truffet før bedre, mere godlidende, og tienstagtige Folk end disse, man kan aldrig tænke sig bedre Huus, end dette var for os, og ieg gik ret inderlig bedrøvet bort derfra.

d :29de Tirsd:

Efter at bave betalt vores Regning, og gived en sømmelig, men ogsaa sparsom Drikkepenge til Huusets Folk, toeg vi fra Manheim Kl: 7 i et meget talrigt Sælskab, en Svensk, en Sweitzer og hans Opvarterke, en anden gammel Pige fra Göttingen, som skulde til Stradsborg, en Kiøbmand fra Heidelberg, en høy, lærd, og smuk Mand fra Majn, som reyser for at samle flere Kundskaber i Landvæsenet og Faareavlen, i August reyser han til Engeland for det samme; han fortaldte mig, som en Bekræftelse paa Fischers Skiebne i Manheim, hvad Slags Folkeslag Bajerne ere, det Manheimske Hof er just nu i München, at saasart de merker et Menniske veed mere end sit Ave Marie, og vil begynde at udbrede lidt mere Kundskab imellem disse umælende, saa bliver han enten indspærret i et Kloster, og øvet i Taalmodighed baade paa Siæl og Legeme, for det maa unegtelig være tungt for en Mand, der kan tænke, s. 248at nære sin Siæl med Munke Snak og Overtroe, ligesaa tungt som for uvandte Skuldre, at bære tunge Byrder, eller ogsaa han bliver jaget i Landflygtighed, det siste har nu Fischer ved sin Vens Becks Raad selv valgt, thi kom han til München, kunde han være sikker paa at blive indspærret, Kl: 12 1/2 vare vi i Wagheusel, hvor vi spiste til Middag og drak Caffee alle 3de for 1 rdr, og spiste meget got; vores Conducteur var her i et fandens Klammerie med Kielderpigen eller Huusholdersken, fordi hun havde slaaet op med sin Kieresie, som han, vel at merke, havde skaffet hende i det Haab at gjøre ham riig. Da vi kiørde derfra kom vi forbi, og beholdt paa høyre Haand den stoere Slætte, hvor Slaget for Phillipsborg stoed mellem Fra[n]sosen og Tysken, vi saae Phillipsborg langfra meget tydelig, endskiønt den laae 11/2 Miil fra os 282). — Der er endnu Levningerne af en Skandse at see, hvor Franskmandens Hovedqnarteer har været. Foruden mange andre Flækker og Bondebyer vi passerede igiennem kom vi ogsaa igiennem Obstat, som ligger tæt ved Bruchsal, her bliver vi Natten over, Kl: 6 kom vi hertil, og da vi vare færdige P: og ieg med vores Journal, spiste vi til Aftens.. .. P: og S: gik tidlig i Sæng og blev forskrækket i deres Søvn ved det Bunden faldt af deres Sæng. — — — Efter at have drukket Caffee, og bied en heel Tiime paa Heste og Vognens Tilpakning, sorloed vi Kl: 7 Bruchsal, imellem dette og Nidtingen kommer man ind i det Würtembergiske. Kl: 10 1/2 kom vi til Nidtingen efter at have sændt Conducteuren i Forveyen fra Bretten for at bestille Middagsm: til os; efter at have spist ret got, og Bievognen var færbig 283), hvori en lille Apothekerdatter fra Studgard skulde kiøre, sadt ieg mig hos hende, uden i Forveyen at see, hun havde suure Øyne og røde Haar og Feber udslaaet omkring Næsen, forresten glæder det mig for hendes Skyld, at hun ikke fik værre Sælskab med end ieg var 284). Vi kiørte meget rask og kom

igennem 3 gamle Byer, . . . Maulbrunn har været det største Kloster, er nu ruineret, dens siste Levning seer man paa venstre Haand, naar man tager der sorbie, det er en gammel, forfalden Port. — Kl: 21/2 var ieg i Enweiden, hvor teg drak Caffee, og Jfr: Louise koldt Vand. En Time derefter kom Deligencen, og da det loed som det vilde regne, sik ieg Jfren ind i Deligencen og kiørte med Prinzen af Mechlenborgs Conditor paa Bievognen af bare Honnettitee, og blev af bare Honnettitee saa vaad som en Krage, thi det tordnede og regnede heele Veyen igennem, ikke desmindre var Udsigten fra det 1ste Bierg ned i Dalen, hvor Riingen ligger, det skønneste Landskab man kan see! Paa det andet Bierg seer man Byen Mar[k]groeninge, og bagved den, den bekiendte Fæstning Asperg, s. 249 som ligger paa Spidsen af et rundt Bierg, som ligger ganske adskilt fra alle andre Bierge; uagtet Franskmanden sprengte noget af det i siste Krig, saa er dog Fæstningen til endnu. Jeg hørte en Anecdote i Anledning af denne Fæstning, som ieg maae erindre mig, hvor lang den end er. I den 7 Aars Krig deserterer en Deel, maaskee et par 1000de Preuser over til Würthemberg og han engagerer dem; da Freden er sluttet, begynder de at løbe igien, og han fatter det Fersæt at lægge dem som Guarnison paa Fæstningen Asperg under Comando af en meget haard Comendant — en Dag havde de gjort den Astale imellem sig, at de vilde skyde med skarp, naar de skulde exercere, det var Comenderet til Ladning, og Complottens Sigte var i Forvejen aftalt at skulde være paa Generalen, Oberstleutn: og prem: Majoren, og saa at bryde frem mod Porten af alle Fængsler, da i det samme en feyg Karl springer frem og opdager af Samvittigheds Nag den heele Complot. Aaret efter døde denne Comendant, og en General Fröelich kom i hans Stæd, denne indrettede Tingene paa en anden Foed, han var selv Mekanikus, og Maler, og han faldt paa at oprette et Theater for sin Besætning, og en hvis Schubart sik ordres til at udsøge imellem Guarnisonen de dueligste Sujetter 285), da han havde faaet det i Stand loed han dem spille for Penge og Folk fra Naboe Slæderne stormede til for at see denne nye Comedie, de som spildte, vare frie for at gjøre Vagdt; men det som blev fortient blev deelt imellem dem med, som havde maatte gjøre saa meget tiere Vagt; han dannede altsaa ikke blot deres Sæder, denne herlige Mand, men bandt dem til sig ved uopløselige Baand, thi intet binder stærkere end saa følende Velgierning, som han har viist dem, den opvækker den varmeste Erkiendtlighed, saaledes at de paa Fröelichs Forsikkring kunde sætte dem til sikke Forposter, da der tilforn i Krigstider blev holdt Vagt over dem, som Landsforrædere. — Ieg synes, denne sandfærdige Anecdote er det største Beviis paa, hvad Nøtte Kunsten kan have, kan virke frem for de umenniskelige Stokkepr[y]gl; der er ikke gaaet en eeneste bort, siden denne Anecdote blev bekiendt, og hvorfor har vi da ikke flere af den Sort? Endelig kom ieg til Zviberdingen, hvor vi maatte skiule os til det værste Regn var forbie, her naaede Deligencen os, og Jfr: Louise syntes mere tilfreds, end da hun sad hos mig. Da Veyret havde standset lidt, gav vi os paa Veyen igien, og kom saa vaad som en drugned Muus til Studtgard; . . . spiste, og sov ret got til om Morgenen Kl: 5, og drømte om mit Hiem.

d: 31te Torsd:

d: 1ste August: Fredag.

d: 2den Løverd:

Kl: 61/4 toeg vi herfra. — Würthemberg er det meest velsignede Land, man vil see, hvor man vænder Øyet, finder man ikke en Plæt Jord, som s. 250 ligger udyrkets og jo bær overflødig Frugt; ligefra Studgard til hvor teg skriver dette i Geppingen, det er 8 stive Miil, har vi ftørt igennem Aller af bare Æbler og Pærer, og skionne rige Vinbiærge. . . . Kl: 61/2 kom vi til Geystlingen, . . . her bliver man, saa snart man er steeget af Vognen, bestormet af gamle Kiellinger, der har alle haande beendreyersager at sælge, for her er just Fabrik af dette Slags; — Byen er faare brystfældig og styg. Kl: 71/2 forloed vi den, et Stykke uden for Byen maatte vi stiige ud og gaae over Ulms Alper, og naar man først er deroppe, er man meget vel, men der er en skrækkelig Høyde, og skionne Klipper, med og uden Skov paa; naar man seer ned fra Spidsen af er det som man saae ned i Afgrunden. 2de saadanne Ulms Alper maatte vi bestige, inden vi naaede Westerstedten Kl: 10, et uselt Stæd, hvor vi, saa sultne som vi vare, for man faaer Appetit ved at bestige Alper, maatte lade os nøye med et Æg til Mands, og et Stykke Smørrebrød. Kl: 1 skulde vi først tage derfra, og Saabye og ieg kastede os oven paa Sængen imidlertiid, og vare nær bleved qvalt af Lyserøg, til all Lykke vaagnet teg betids for at slukke den — da vi toeg herfra, maatte vi atter bestige et af Ulms Alper til Foeds for [at] lætte de usle Heste, endskiøndt de vare 6 — siden sov vi, og frøs om hinanden til Kl: 4 da vi fra Bierget af flk Øye paa Ulm og Donau og dens environ, som er et fortryllende, malerisk Syn. Porten blev just lukket op, idet vi kom dertil, vi blev nøye examinerede i Porten, ligesom i Studgart, og vi vare overalt Kiøbmæn 286). Paa høyre Haand, en lille 1/2 Miil fra Ulm ligger det berømte stoere Nonnekloster Zerlingen. Vi toeg ind, lige overfor Posthuuset in der golden Greifs og drak Caffee, . . . Veyen er baade smuk og god, her er det næsten lige saa flat som i Siælland. . . . Kl: 101/2 kom vi til Gyndsborg, hvor Myndten viiser sig deylig, og seer ud som et Slot, naar man kommer dertil; her spiser vi til middag og skynder os bort, saa snart vi kan; her plagede en Jøde mig et Stykke Tøy paa, men søm ieg fik for got Kiøb, han begierde 20, og ieg fik Alen for 9 Bazen eller 36 Fr: Kl: 111/2 kiørte vi derfra og var i Sulmershausen næste Station derfra Kl: 4, disse 6 Miil vare ellers brav kiedsommelige uagtet Situationerne vare temmelig afvxlende, men en anden Morthorst var kommen i Vognen, og udbredte, som den første, bare Kiedsommelighed 287). Efter en meget behagelig Tour baade til Fods og til Vogns, kom vi til Augsburg Kl: 8: Denne Tour til Fods blev nøttet, thi Jfr Morth: gik ikke ud af Vognen og een af de andre Passagerer blev der ogsaa, om han lærte hende Amo eller ey, det skal ieg ikke just sige, men en underlig Rødme og Undseelse var hos hende, og hos ham s. 251 en kiendelig Forlegenhed med sig selv. Saasnart vi kom ind i denne Bye, saae vi 2de Kiellinger ligger paa Knæ for en

Christus, malet paa en Muur, og hvor gjerne ieg vilde have reyst dem, for ieg seer ikke gjerne det smukke Kiøn paa Knæe, saa turde ieg ikke.. .. Efter at have betalt vores Regning i det hviide Lam i Augsburg, gik vi paa Posthuset,

Rejsevogn i de sydtyske Bjerge.

Titelkobber til Hviid : Udtog af en Dagbog etc. København 1787.

d: 3die Sønd:

og Kl: 81/2 kiørde vi bort i vores eget behagelige Sælskab, og beklagede, at vi ikke kunde blive et par Dags Tid, for at see os om i denne deylige brogede Stad, alle Huse ere maledede, og paa hvert Huus er der et bibelsk Malerie, i alle Gaderne, hvor vi kiørde igiennem, stoede de deyligste Vandspring med stoere smukke Figurer. Staden er temmelig stærs befæstet, som en keysl: frie Rigsstad hør og bør;. .. 1/2 Miil herfra, eller lidt meere, har det Augsburgske Gebet Ende, og man kommer ind i det bayerske, her paa Grændsen blev den heele Vogn forsejlet, det er at sige: begge Skrinene i Vogn[en] og Kurven bagved.. .. Kom Kl: 113/4 til Aiersburg I Station. Fra Grændsen fulgte en Kielling med, nesten lige saa tyk som slg: Biehl 288). I Aiersburg skulde vi spise til Middag, og just som vi stoed og vændtede paa Maden, slaaer Kl: 12, og alle Mennsker i Stuen falde paa Knæe og giver sig til at læse, og snakke i Munden paa hverandre, det kostede os meget ikke at lee af dette Maskinerie, men vi drev det dog [til] at være meget alvorlige. Til Middag fik vi s. 252Æggesøbe, og Æggekeg, og Røræg og Suurkaal, for det var deres mavre Dag, og her ere de katholske med Liv og Stæl. Kl: 41/2 vare vi i Schwadhausen 2te Station, hvor vi drak Caffé; imellem Aiersburg og Schwabhausen sov den heele Deligence. Men imellem dette og München moerede ieg mig især med at betragte de deylige Situationer, som ere mangfoldige, og deylige inden man naaer Byen og Slottet Dachau, som ligger paa et overmande høyt Bierg, den eette Fløy af Slottet er bygget nye, men alt det andet seer afskyeligt ud; fra dette Slot seer man München, som nok ligger 3 Miil derfra; her er en skrækkelig Mængde af smaae Capeller og Mariier, og korsfæstede Christer —. .. Kl: 81/2 kom vi til München og toeg ind i den sorte Ørn hos Albert, og da vi havde spiist, kom Skuespilleren Lambrecht op til os, og sadt hos os en Times Tid og fortaldte os et og andet, ikke meget opbyggeligt om Tilstanden ved Wiener Theater 289). Vi boer tæt ved Frue Kirke fra hvis Taarne en vis Frøken Hebbenstein for 3 à 4 Aar siden, af ulykkelig Kierlighed, eller Grumhed af hendes Forældre, sprang ned, og blev knuust, og dette Exempel gjorde saa meget, at der i 8 Dage efter sprang 2de andre ud og den 3die forgiftede sig, ogsaa af bare Kiærlighed. — Søndag var saa kiedsommelig som en kiøbenhavnsk Søndag, vores Tøy stoed paa Posthuset, og da vi skulde bort igjen i Morgen, saa vilde vi spare at pakke ud og ind for at see Slotskirken, og høre den almindelige Musik, som de hver Søndag har der. Om Aftenen Kl: 51/2 gik [vi] i Comedie og saae der Brandsch[a]jung von — — (290). Lambrecht vilde ieg skulde foreslaae dette Stykke hos os, men da ieg nu har seet det, synes mig, det lønner ikke Umagen, vi oversvømmes saa nok af militaire Stykker, som due meget lidt 291) Jøvrigt gik dette Stykke ogsaa meget maadelig i Almindelighed, for de fleste, og især Majoren og Elskeren viidste meget lidt af sine Roller. Madam Antoine beklager ieg ikke er lidt mindre styg end hun er, for hun spildte Baronessen med megen Forstand og ikke uden Følelse. Erklærings Scenen, i 2den Act, imellem hende og Majoren, gjorde hun udmerket got, med saa megen Værdighed, og Følelse af Dyd, saa enhver maatte fatte Ærbødighed for hende ; at Autor vil have, hun skal bede Majoren at undgaae alle Leyligheder til at være eene med hende, for ikke at friste hendes Dyd over hendes Formue, er [i] mine Øyne en styg Ting af den gode Herre, og hvor got hun end sagde den Ting, gjorde det dog en modbydelig Virkning hos mig, og Baronessens Character maae unegtelig tabe i fleres Øyne end i mine. Majoren var Hr. Lambrecht, dersom han havde været sikrere i sin Rolle, havde han spildt bedre og havde endogsaa spildt meget s. 253got, han har ikke den fordeelagtigste Skabning, og Organ, men han siiger sine Ting med megen Forstand og ofte med for mange Pandeslag; som Menniske er han unegtelig agtværdigere end [som] Acteur. Hr: Marchand spildte Vagtmesteren med den incomodeste Figur, ungefær som Musted, men spildte den ganske fortreffelig 292), især Scenen med Cornetten ; det gjør mig meget ont, at ieg ikke kan saae ham at see i en Pere noble, som han, efter Lambrechts Sigende, skal spille overordentlig deylig. Mad: Lang den yngre spildte Datteren og var en saare ubetydelig Ting, Mad: Lang den ældre spildte Tienestepigen og kunde være, er maaske i større Roller en overmande god Lisette 293) ; hun lignede meget Madsl: Adeline | : min Favoritte :| aux Italiens. Elskeren og Cornetten Hr: Huck og Langlois vare to Stympere 294). — Indgangen er afskyelig til Comediehuset, men naar man kommer derind, er det ikke saa slemt endda, Parterret er afskyeligt mørkt, uden Lysekroner og de fleste Loger vare uoplyste. Heller ikke loed det som at det var med det beste bygget for Tilskuerne i Parterret, for det er ikke meget høyere bag ved end foran. Decorationerne ere smukke, og got oplyste, men Forandringerne gaaer saare daarlig, ofte stoed den halve Decoration endnu, da den anden halve var borte. Vi havde den Fornøyelse at see en Ballet bagefter, som var noget nær det elendigste, ieg har seet af Dands og Composition som Ballet, det var en Blanding af Bondepigen ved Hoffet og Figaros Gistermaal; kort, det urimeligste Tøy af Verden 295). Kurførften var der selv i een af Balcon Logerne, og hans Datter, Prindsessen af Isenburg med hendes Børn i en Loge tæt ved. Kurførsten giver aarlig henved 40000 Gylden, som Grev Seeau Intendanten, gjør sig saa nøttig som muelig, til sin egen Fordeel 296). Endskiønt de havde Ball in der schwartse[n] Adler, saa forføiede vi os dog, efter at have spist til Aftens, i Sæng, for at blive tidlig færdig, og for at kunde see os lidt om, førend vi betroede os til den farlige Donau, og da der dog ingen Skuespil er af Betydenhed imellem dette og Wien, saa valgte vi Farten paa Donau og alle Folk trøste os med mindre Bekostning og langtfra ikke saa siver Fare, som Hvid taler om i sin Dagbog 297).

d: 4de Mand

d: 5te Tirsd:

Før Kl: 6 vare vi allerede færdige at besee Staden og det betydeligste, der var at see, men ulykkeligvis var alle Mennisker saa sildig eller rettere saa tidlig gaaed i Sæng, at de nu loede os tørste og være uden Veyviser, for de snorksov alle i Huset. Kl: 9 gik vi hen til Lambrecht, og siden han vgsaa havde været paa Ball, saa var han endnu ikke færdig at gaae med os, om 1/2 Time lovede han at afhænte os, og skrev imidlertid vi vare der, et Anbefalningsbrev med mig til Schü i Wien 298).

s. 254Kl: 10 1/2 kom han og førde os med sig til Benedictiner-Kirken, som ligner Ex-jesuit Kirken i Manheim, men er endnu smukkere i Stuketur-Arbeyde, end Manheims, forresten er den som alle katholske stoere Kirker, stoer og høytidelig. Derfra sørte han os ind i Slotshaven, som beftaaer af 4 stoere Alleer, og utallige smaae. . . . Kl: var allerede 11 1/2, vi skyndte os hjem, toeg Afsked med Lambrecht, spifte til Middag, betaldte vores Regning og blev gratis med Vertens, Hr: Alberts Vogn kiørdt ned til Flotten, hvor der allerede stoed en utallig Mængde Mennisker, nogle skulde bort, og andre stoed der kun for at see og sige farvel, etc. Uden for München løber Jser-Strømmen, som gaaer langs igiennem Bayern ud i Donau, her gaaer en Tømmer-Flotte med en Kajutte paa hver Mandag til Wien, foruden 4 a 5 andre Flotter, men paa denne indskibede vi os, vi var vel 50 Mennisker maaske, og alle meget muntre, undtagen en Skomager Svend, som havde forladt sit Kiereste og han græd gudsjammerlig. Kl: 21/2 stødte vi fra Buldværket, og Kl: 8 vare vi i Freisingen, en gammel Kiøbstad, hvor der ligger et Slot, den gamle Residen Freisingen, paa et høyt Bierg og seer virkelig ikke got ud; neden for denne Bye, paa et andet høyt Bierg paa venftre [Haand] ligger et Benedictiner Kloster, som er eet af de deyligste Klostere, ieg har seet med den skiønneste Have, og Udsigt lige op af Jseren. Underveys var der giordt Bekiendtskab med 2de raske Piger, som skulde til Regensburg, vi spifte til Aftens med dem, og ieg sang ved mig selv, da vi havde budt hverandre: god Nat! hvor mon man bedre er, etc :299). Kl: 4 skulde vi lætte Anker igien, og ieg sov ret trygt til Kl: 31/2 ieg blev i en Hast færdig, drak Caffee og Kl: 41/2 toeg vi derfra. Det er sandt, at Situationerne er skiønne, men ieg veed ikke hvoraf det kommer, det smager mig ikke saa got, som naar ieg saae mindre stoere og skiønne Situationer fra Diligencen. Jeg har aldrig været for vidtløvtig Sælskab og dette er mig virkelig alt for talrigt og bumt ; nu ieg sidder og skriver dette, gloer de paa mig som et Vidunder; i Formiddag fik vi et Besøeg af en Capuciner Munk, som fulgte os til Landshut, en ubetydelig Bye, naar ieg skal dømme efter dets beste Vertshuus, hvor vi spiste til Middag, men seer overmaade got ud, naar man kommer til den; I Landshut er der et stort og høyt Taarn, Bajerne paastaar, at det er det høyeste Taarn i Europa, Fortienesten af at have det høyeste Taarn i Europa er ikke større end at ieg gierne vilde unde dem den, men Stradsborger-Taarn og Fruetaarn hos os, er vist ligesaa, det er alt det merkvaerdige ved denne Bye, som ieg veed; da vi skulde bort, gik P: og S: i Sælskab med de 2de kønne Piger, en Theaterprinsesse s. 255og hendes Mand udenfor Porten, for at stige paa der, siden Flotten skulde passere ned af et Vandfald, ieg insaae ikke hvorfor og blev paa Flotten. Det var et Hunde-Veyr den heele Dag og ieg var kun ude af Skuret for at træffe frisk Luft. Kl: 8 var vi i Landau og gjorde en Fandens Spektakel, ieg bær endnu Merket 300). Dette er ogsaa en gammel Festning og ligger meget høyt; udenfor det Huus, hvor vi logerede, ligger Golgatha: NB : et forfærdelig høyt Bierg paa hvis Spidse Christus hænger korsfæstet imellem begge Røverne, og begge Marierne stoede ved Korset; saa lidt som ieg ellers kan udstaae slige Afguderier, eller rettere Bigotterier, saa kan man ved første Øyesyn af denne Scene ikke forebygge en underlig Gysen og Bespændelse, thi det er giordt, saa vit ieg kunde see langt fra, overmaade got; under Korset, hvor Christus hænger, er en mørk Grotte, og det slaaer aldrig feyl, at det jo er sandt, som de fortaldte mig, at der i Fasten giøres stoere Valfarter dertil. Da vi havde spist daarlig og drukkert endnu uslere, gik vi i Sæng og sov til Kl: 31/2 og drak Caffee, som var det beste, vi fik der.

d: 6te Onsd:

Her sagde vi nu farvel til de 2de kønne Piger, de skulde til Regensburg og vi gik videre fort. Heele Iser ned ad er der paa begge Siderne sommestæd: en utallig Mængde Møller, hvor Møllerne eller deres Karle ere saare genege til Grovheder mod de forbifarende; Veyret blev ved at holde mig ind[e]sperret, og ieg har ikke kunde anmerket noget førend da vi Kl: 8te kom til den uhyre lange Broe, Bladlinge-Broe, her steeg vi i Land og spiste til Middag Kl: 9 om Morgenen. . . . For mig begynder nu Veyen at blive alt mere og mere interessant. — Kl: 1 kom vi ned i Donau, og havde de deyligste Bierge ligefor os, som vi siden stedse beholdt paa venstre [Haand], og paa begge Siderne af Revieret af Jseren i Donau ligger Byer og Klostere om hinanden imellem flade, frugtbare Engne og stoere Skove. Naar man kommer længer ned af Donau ligger der det riige og smukke Benedictiner Kloster Niederaltstadt, og herfra talde ieg 6 høye Bierge efter det andet, det siste syntes at naae Skyerne, og dog saae man endnu imellem Aabningerne høyere Bierge bagved, som tabdte sig ganske i Skyerne. Paa enhver Plet, hvor der ingen Skov er paa disse Bierge, er Jordan paa det flittigste dyrket, overalt kan der vel ikke tænkes yndigere og mageligere Fart end paa Donau, naar kun Sælskabet var lidt bedre, men man kan jo skytte sig selv. . . . Den første Bye tæt ved Donau, er Hoff-Kirken, den seer ud som een af de smaae Fiskerbyer imellem Helsingør og Kiøb[en]havn, her havde vi vor Spøg med Echo; . . . Kl: 71/2 kom vi nu til Philhof, den styggeste og utriveligste Bye, ieg har seet, naar ieg skulde straffes s. 256Haardt, og dømt til at tilbringe een Manned her, saa troer ieg, ieg døde af bare Ulyst til Livet og Kiedsommelighed over de dumme indbildske bigotte Bajere, blandt andre slette Ting, man har her, er deres Viin saa jammerlig som muelig, og uagtet vi har nu vændtet 21/2 Tiime paa Mad, saa sidde vi

her endnu lige sultne, endelig kom den maaedelig nok ester 12 Tiimers Faste. — En Skuespiller sra Lin, ieg troer, han hedder Hasslinger og hans Kone, som ieg beder om Forladelse, for ieg før kaldte en Theaterprinsesse, thi jo nøyere ieg lærer at kiende hende, jo meere maae ieg agte hende, og uagtet hendes usle og fattige Udseende, saa staaer hun, uden at have seet hende spille, meget høyere end mange af vore stive Kramdukker, i mine Tanker, som Actrice. Hendes Eharacter lader ieg være uødømt, saavit kiender ieg hende ikke, men ieg har altid Ærbødighed for de Fruentimmer, som sorstaaer at bruge deres Fingre til meer end at hæfte Stads paa sig og frisere sit Haar got; denne strikkede en fuldkommen Strømpe i 1 Dag og hun skal brodeere meget prægtig; een af Passagererne fik sin Kiøle reved i tu, og hun syede den saaledes sammen, at ingen Menniske kunde see, den havde været i tu, disse Folk var i vores Sælskab og sov i samme Kammer som vi, uden at den eene var den anden i Veyen.

d: 7de Tored:

Kl: 51/2 toeg vi derfra, da ieg havde betaldt, og vi tabdte paa vores Guldpenge 25 Fr: paa hver Louisdor. Her blev 5 Personer tilbage, som havde forsovet sig, hvoriblandt den grædende Skomager var, der i Gaaer faldt i Vandet, og morede os alle saare got —. . . . Kl: 10 kom vi til Passau; det overgaaer endnu alle Situationer, ieg har seet paa Donau, lidt førend man kommer dertil paa venstre Haand, ligger et Hvidtølsbryggerhuus, som er Kurførstelig og har en meget smuk Have med Lysthuuse langs op af Bierget — herfra ligger nu paa begge Sider spredte Huuse og Gaarde.. . . Bagved Byen kommer Floden End eller Ind og foreener sig med Donau, som seer got ud, og koger ganske besynderlig, naar de kommer sammen,. . . . men at opregne her alt det, har ieg ikke Tiid og Humeur til, for Visiteurerne i Engelhardell ere saa uforkammede, saa ieg var tilfreds ieg aldrig var taget til Søes; alle Brevene, ieg havde med, maatte ieg klippe op, førend ieg kom der, og mit Uhr maatte ieg viise dem, for at overbeviise dem om, at det ikke var tilfals, min Tandpulver Eske gik fra Mand til Mand, for at undersøge om det var Sminke, kort, det er det strængeste Toldstæd, man kan forestille sig, den, der har en ganske fuldproppet Dose af Tobak, maae miste den, det er et Røvernæst 301). Vi kom her Kl: 21/2 og maatte blive til i Morgen; vi saae os lidt om, thi der er ikke meget andet at see end s. 257Kirken og Beenhuset, og en Slags Smelte Fabrikke. Da vi havde spist til Aftens, just ikke overflødig, forføyede vi os til Hvile, og stoed op Kl: 51/2, drak Caffee, betalte vores Regning og kiøbdte ind til vor Middagsmad, som den godlidende lille Kielling Hasslinger havde loved at lave os, da vi toeg fra Engelhardtzell. . . . Kl: 121/2 spiste vi en deylig Svuppe med en allerkiereste Hoben Hvidelæg, som smager mig endnu; om Eftermiddagen fik [vi] stærk Torden og Regn, men det jagede mig dog ikke ind i Hytten, for nu, da vi lagdt fra Aschach, hvor vi drak Caffee hos en munter, lille Forvalter Kielling, der havde havdt 19 Børn med een Mand, endskiønt der er Kloster i Nærheden, saa toeg Situationerne til i Skiønhed og Forandring, hidtil havde vi heele Dagen været indklemt imellem høye, tæt paa hinanden staaende Bierge, som vare skiønne og frygtelige at see til, med mange Slotte paa Spidsen af Klipperne, men nu kom vi som ud i det stoere Hav, imod de snevre Passersom vi havde passeret, mange smaae og stoere Øer, paa een af disse Øer stoed der en Robinson og skreeg til os om Hielp, men Strømmen toeg os saa stærk med, at vi maatte overlade ham til hans eensomme Fortvivelse, vi hørdte ham længe hyle i den vilde Skye, og det skar mig i mit Hierte at vi vare nødte til at være saa haard, paa en anden af disse Øer, stoed en Flotte fast, og kunde ikke komme fort af Mangel paa Manskab, længere ned endnu en anden, som maatte bie der paa høyt Vand.. . . Staden Linz seer overmande got ud herfra; Donau skiller den ad, men en meget lang Broe foreener den; vi toeg ind i Krebsen,. . . . Vi logerede got, og blev got beværdtede: Hasslinger og hans Kone blev udinvitered, saa snart de kom, vi spiste altsaa allene og det gik ogsaa ret got, ieg haaber en roelig Nat! —

d: 9de Løverdag

Taagen hindrede os fra at gaae saae tidlig herfra, som vi havde besluttet i Gaar, vi kom ikke bort førend Kl: 91/2, endskiønt vi vare færdige og paa Flotten Kl: 6. Tiden blev os lang, vi maatte have noget Frokost, ieg skulde skylle et Glas, som var forbandet skiør, det sprang i tu og toeg i Springet lit mere med af een af mine Fingre end ieg kunde miste; ieg rændte strax til en Barbeer, efter at have skyldt den got af, blev forbundet. Imidlertid kiøbdte vi Gevæhr, Krut og Hagel, for at dræbe Tiden, og forsvare os mod fiendtlig Anfald. Naar ieg stedse vilde staae med min Journal i Haanden og optegne hvert skiønt Stæd, ieg saae, hver Forandring af Situation den eene skiønnere end den anden, saa blev min Boeg snart fuld, men det Arbeyde blev nok ogsaa altfor strængt! Da vi havde dreved en god Tiid kom vi sorbie Staden En, vi loed den ligge paa høyre, og toeg til Venstre, strar s. 258neden for kom vi forbie den gamle bekiendte Fæstning, Spielberg, som er og bliver daglig mere og mere Ruin. Her seyler man imellem smaae og stoere Øer, Biergene seer man langt borte, og lidt efter lidt kommer man til Viinbjergene. Efter at have dreved forbie mange Klostre og smaae Byer, kom vi imellem 4 og 5 til den bekiendte farlige Strudel 302), hvor ieg langt fra saae det hellige Kors staae paa Spidsen af en majestætisk Klippe, sadt der til Andagt for de Reysende, det er nu overalt deres Vaene her, at tage Hatten af for ethvert Kors, og ieg undrede mig ikke over det her, men at de ikke faldt paa Knæe, som man har fortaldt mig de pleyede at giøre, naar de passerede forbie dette, og at der ikke var mere Fare derved, end der var, det undrede mig! Et par Vösseskud herfra er den saakaldte Hvirvel, der staaer et gammel stort Taarn ligefor den, den syntes at være farlig, baade for dens Breede og Foree. Imellem disse 2de Stæder ligger Byen Nicolai paa nøgne, steyle Klipper.. . . Da vi havde været en rum Tiid indklemt imellem høye og snævre Klipper kom vi igien i det frie og saae det eene Kloster, skiønnere end det andet, Abbedier og Byer, og gamle Fæstninger, hvoraf Ruiner af gamle Muure kun stoede, endelig saae vi det Stæd hvor vi til Aftens skulde stille vores Hunger, Mariboe [Marienbach] — benne Bye ligger under Klostreet Milsck,

som skal være det største i heele Østerrige; det seer skjønt ud langt fra med sine 2de Taarne, der seer ud som Sølv, men Keyseren, der veed bedre, hvad Sølv duer til, har taget det til sig — og siden vi havde kun havdt mager Middagsm: tillaved af os selv, saa længdes vi ret hiertelig efter Aftensmaden, og efter et got Glas Viin, ieg veed endnu ikke, hvordan Maden er, men Viin smager mig ikke, der blev ellers skudt en gruelig Hoben denne Dag, ieg er endnu næsten døv deraf 303). —

Den store Teaterrejse

17

d: 10de Sønd:

Saasnart vi havde spist og det ret got, gik vi strax om Bord paa Flotten igien, Kl: 10; en Kone, som er med, paatoeg sig at købe ind for os til i Dag, og ieg troer, hun er alt i Færd med at kaage for os; saasnart vi kom paa Flotten, reed[t]e vi os strax en Sæng af Straae i vores Hytte, Saabye og ieg lagde os, og sov ret got den heele Nat, om Preisler indrettede vores Kiøkkensæddel med Konen, eller de øvede sig i Henrichs Rosses Andagts Øvelser, det skal ieg ikke sige, men ieg troer ikke de sov nogen af bent 304). Da ieg vognede i Morges laae vi i Byen Stein, hvor vores Flotte-Mester og nogle af Passagererne vare gaaed op i Messe,. . . . vi toeg fra Stein Kl: 6 1/2 og strax ved ligger et Cappuciner Kloster, men som ogsaa er hæved, tæt derved igien en meget smuk Bye: Krems. . . . Kl: 1 loed vi en af Donaus Arme leede s. 259os en Gienvey, som førte os en Tiime før forbie det gamle Slot Greifenstein, som ligger midt i Bierget, hvor der endnu, i hvor forfalden det er, skal være en stoer Samling af gamle Rustninger.. . . Endelig kom vi til Nusdorff, hvor vi igien bleve visiterede, her toeg vi en Vogn og kiørte med samt vores Tøy ind til Wien, som ligger 1 Miil derfra. | : Jeg beholdt stedse en varm Ryg : | Jeg kan ikke gjøre mig selv Regnskab hvorfor, men glad blev ieg virkelig ved at see Wien.

s. 259

Wien d: 10de

Maaskee det var for ieg nu herefter ingen Omveye fleere behøver at tage, til ieg naer mit velsignede Hiem? Maaskee ogsaa fordi det fra den Kandt har en smuk Ligning med mit kiere Kiøbenhavn? Men da ieg kom ind i Byen, merkede ieg en temmelig Forskiel, her er en Færse, som ligner, om ikke overgaaer Paris', i det mindste var det saaledes i Dag, men ieg vil da ikke regne Søndagen, siden alle Folk i sligt Veyr flyer ud; vi toeg ind in der Gripp, som Lambrecht recommenderede os, og fik hver sit lille Værelse paa et Fag; vi skyndte os saa meget som mueligt, at blive frisert og klædt, for at komme paa Opera; vi var der Kl: 7 1/4, og de havde allerede begyndt, det var næved vi ikke vare kommen ind, ikke fordi Huuset var saa fuldt, o ney, der var Maade med, endskiønt de havde en ganske nye Opera bouffa af Cimarosa, som heed il Fanatico Burlatto, men fordi Keyserens egne Undersaatter ere frække nok til at redusere hans Myndt: Souverainer, og siden ieg ikke havde forsyened mig med andet end Souverainer og Lonisdorer, som de heller ikke tage imod her, saa var ieg nær kommet til at spille een Aften minbre[?], for ieg var ordentlig bekymret for at ødelegge denne Aften, men den var nær ved at ødelægge mig. Rigtig nok er det endnu værre, at spille i disse urimelige og væmmelige Bouffer, ieg har desværre prøved det, men det er dog galt nok at give Penge ud for at dræbes af Kiedsommelighed. Musikken var af Cimarosa, Jtalienerinden i Londons Componist 305), og saa veed man alt, at Musikken er uendelig og aldeles ikke nye, man kan tage Hatten af ved hvert Blad, som Voltaire gjorde for Tragoedien 306) ;. . . . Huset selv er ikke vakkert, meget stoert og langt, altsaa neppe god Operatheater. Der er 4 Etager foruden Parter[re]loger, og i hver Etage er der 26 Loger, Keyserens undtagen, som er i Fonden af Theatret og mørk er der som i en Kielder; ney, da er der mere livlig paa det franske Parterre, overalt gives der vel neppe s. 260noget Theater, der kan staa ved Siden af det franske Comedie-Huus baade i Skjønhed og Nøtte for Acteur og almindelig Casse.

17*

d: 11te Mand:

Saasnart teg var paaklædt skyndte ieg mig hen til Skuespilleren Müller i Haab om at faae Brev hiemme fra, men han havde intet faaed, og ieg blev temmelig slukøret, ikke desmindre behøver man kun at nævne Rahbeks Navn for enhver tysk Skuespiller af noget Værd, og man kan være vis paa, at blive modtaget paa det bedste 307), Mand, Kone og Børn kappedes om at viis[e] os Artigheder, den ældste Datter, en tækkelig Pige sadt sig strax til Claveret for at moere os og spildte med megen Smag og Udtryk, og havde en stor Færdighed og Læthed i sine Fingre 308). De skulde paa Repiti[ti]on, og ieg vilde ikke hindre dem længer; da ieg gik, vare de saa høflige, at invitere os til paa Onsdag, og ieg glæder mig ret til at see hans talrige Familie ved et Bord, her er 9 smukke og raske Børn, hvoraf de 2de ældste ere ved Theatret, den ældste Søn og Datter 309). Herfra gik vi hen og besaae Naturalie-Kabinetet, men vi opholdt os ikke længe, thi vi skal der hen en anden Dag, da der er mindre Pøbel. Jeg havde ikke før sadt mig ned, og begyndt paa et Brev til min Kielling, førend Ministerens Løber kom med 2de Breve til mig, eet fra min Tøs, det andet fra Knud, og Gud veed, de vare velkomne! Da det var saa nær, at vi skulde paa Comedie, kiørte vi derhen, for ikke at

forderve vores Klæder af Regn, og for ikke at komme for sildig; men vi kom tidsnok! Det er endnu een af de værdste Farcer, ieg har seet, og naar

Johann Heinrich Friedrich Müller.
Maleri af Josef Hickel. Burgteatrets Galleri.

s. 261ieg undtager den, der spildte Hans Wurst, saa blev alt det øvrige saa jammerlig spildt, saa under all Crit: at ieg kan umelig beqvemme mig til at holde mig op med at beskrive hvad det var; det der undrer mig, er, at saa mange smukke Folk, de fornemste Familjer kan beqvemme sig til at abonere Loger, for at see sligt væmmelig Tøy 310) Huuset er ungefær ligesaa stort som vores, men ganske i en fiir Kant. Decorationerne ere meget smukke, men Coulisserne ere saa smale, at naar man just ikke staaer i Midten af Parterret seer man 2de Decorationer paa eengang. Kammerherre Buchwald sra Jylland modte mig i Parterret 311), hans Kone fadt op i een af Logerne og ægrebe sig over Stykket,. . . han sortaldte mig, at det er næsten uundgaaelig for Danmark at faae Krig med Svensken, og ieg troer ikke, det kan skade at blive aareladt lidt imellem, for tykt Blod gjør søvniig og dorsk. For 14 Dage siden har her været Oprør af Pøbelen mod Bagerne, fordi de bagdte for smaae Brød, de fleste af Oprørerne ere grebne, og straffede, og der staaer daglig adskillige Bagere til Skue paa Kagen 312). —

s. 261

Brev XIII.
Wien d: 11te August 1788

Gud skee Lov! at ieg igien med Roelighed kan strive dig til; gode, allerkiereste, gode lille Kielling! har du længdtes saameget ester Brev som ieg, saa maae dette være dig kierkommen, kierkomnere end det var mig i Dag, da Skuespilleren Müller sagde mig, han havde ingen Brev saaed sra Rahbek til mig. Jeg styndte mig det beste ieg kunde i Morges, for at hilse paa ham, og tillige i det søde Haab, i den glade Forvændtning at sinde Drev sra dig med; men hverken Müller eller Ministeren havde noget til mig. Jeg stiænder ikke paa dig gode lille Hanna, ieg veed du forsømmer ikke at glæde din gamle Dreng, naar du kan, men nu har bit troed, ieg ikke kom saa hastig til Wien, og maaske der er endnu kommen et Drev sra dig til Manheim, efterat ieg var borte, og saa faner ieg det vift eftersændt. — Hvorledes lever du, beste Tos? det er nu just 14 Dage siden ieg sladdrede saaledes med dig, og saa længe har der endnu ikke været imellem, at ieg har skreved. Men Belymninger haaber ieg, det ikke har gjort dig, da ieg just sra Manheim, skrev dig til derom, at ieg inden ieg kom her, neppe vilde finde Leylighed at skrive. Jeg har gjortt een af de behageligste Toure, man kan gjøre i Europa, ieg har sra München seyled, eller dreved til Wien paa Donau, paa en Tømmerflot med en Hytte paa; Jeg vil mangan Asten moere dig med Beskrivelsen herom, naar ieg engang er hos dig. Gudskee Lov, at ieg nu begynder at kunde see Enden her paa! Da ieg i Gaar Astes kom hertil, blev ieg ordentlig saa glad som et Barn ved Leegetøy, for ieg syntes, at finde nogen Liighed imellem Kiøbenhavn og Wien naar man seer dem langt sra, her ere 2 Taarne som i en skikkelig Frastand ligner vores Frue og Petri Taarn, og det var det der gjorde mig saa s. 262glad. Jeg vil ikke tænke mig nogen sørgelig Aarsag til Brevenes Udeblivelse, Jeg haaber endnu i Dag, da det er just Postdag, at faae min Længsel stillet, og den Glæde at læse, det gaaer dig, eeneste, velsignede Kielling! med mine smaae Glutter got! om 6 Uger haaber ieg, at omfavne dig og dem, og blive den lykkeligste blant alle Mænd og Fædre!. . . Rahbek er en uefterrettelig Krabat med sine Breve, han skrev mig til i Manheim, at ieg i München skulde finde Brev fra ham hos Lambrecht, men der var ligesaa meget der, som hos Müller, og saa stoed ieg der for de Mennister som en Nar, lykkeligviis er det Fæe saa meget elsket her overalt i Tyskland, at ieg kun behøved, at nævne ham, saa bliver ieg strax vel modtaget; Lambrecht i München gjorde sig usigelig megen Glæde af at gaae os til Haande med Raad, og Daad, rændte omkring med os som en Jagthund og — 1000de Gange om Forladelse beste velsignede Hannemoer! i dette Øyeblik kom Ministerens Løber med Brev fra dig og Knud, og Gud velsigne dig for det! du kan ikke troe, hvor glad dit kiere Brev gjorde mig! Jeg er endnu ikke frie for at være lidt gal, efter at ieg har læst det 3 a 4 Gange igiennem. — Nu gaaer ieg ogsaa hen og spiser, og med det gladeste Hierte drikker ieg din Skaal. — Her er ieg igien hos dig, glad som Fuglen i den frie Luft — du lever vel, mine Børn ere friske, din velsignede Hævelse taer til, ieg er erindret og elskedt af jer alle! Hvad vil ieg meer? om 6 Uger er ieg den lykkeligste Mand og Fader, eller slet intet. — Saa Lorentz og hans Kone har været hos dig? Det er mig kiert, for ieg troede, det var ude imellem os, og ieg vilde ikke miste Wivets Venskab for mange andres 313). Men at du skal trækkes med den fordømte Tøs og Abelone med oven i Kiøbet, det smerter mig ved Gud! Dersom du altsaa kan komme bort fra Fredensborg, ifald det bliver dig saa uudstaaelig, som ieg troer det er, saa taeg ind til Vyen jo før jo heller; du kan være vis paa, det skal være siste Sommer, at Abelone skal faae Indpas der; ieg troede Møller dum som et Fcee, men nedrig nok til at paabyrde dig et Mennistes Sælskab, som hun viidste, baade du og ieg foragtede, og stedse har styed, det kunde ieg ikke troe; men det er got ieg lærer at kiende mine Folk, af slige Tilfoelde tager man sin Rolle for Fremtiden, og bliver smukt i sin egen Kreds, og lader Abeloner og Helener være for det de ere pereat sligt Snaus 314) —Jette har altsaa ogsaa været syeg? min Gud! hvad du har gaaed igiennem denne Sommer! kan ieg nogentid giengielde dig alt det? beste lille Kielling stig mig om ieg kan gjøre dig noget Vederlag, du veed, hvad ieg kan og vil gjøre for dig? Er det mueligt at forandre noget hos mig, som hidtil ikke ganske har været efter dit Sind, slig det og ieg skal gjøre det; alt hvad du vil, skal ieg gjøre, kun det, at lade af at elske dig over alt, det er det eeneste ieg ikke kan, alt, hvad du ellers vil! — Du spørger mig om, hvordan det gaaer mig med det Franske? saa slet som mueligt,

ieg troer ikke, ieg tældte med 10 Franskmand den heele Tiid ieg var der, og ieg var glad, at ieg forstoed dem, for at kunde svare paa, hvad de spurgde om; Eomedierne gik det ret got med at forstaae, enten kiøbdte ieg dem i Forveyen og læste dem igiennem, eller ogsaa kiendte ieg dem for, og du vil see af min Journal, naar ieg kommer hjem, at ieg ikke har været saa daarlig Franskmand enda. Men hvad Fristelserne, du skriver om, angaaer, saa har du enten misforstaaet mit Brev eller ieg har løyet som s. 263en Karnalje; troe ikke om mig, at ieg er en Helt eller Helgen, der kan see og sove hos smukke Piger uden at føle den Lyst, Naturen har nedlagdt hos enhver, men at ieg ikke har seek sligt, og at ingen Pige eller Kone har sadt mig i slig en Fristelse, det vil ieg nok tilstaae, er min egen Skyld, thi ieg har styed alle Leyligheder, fordi ieg vilde bevare min Eed og Troe for dig eeneste blaut alle Piger og Koner! Men det er ingen Helte Gierning, heller ingen Thyboe-Stræg; det er blot Pligt mod os begge; o ieg vilde ikke have det paa min Samvittighed mod min Kone, som Preisler har, ikke om Keyseren og Kongen af Frankrig gav mig deres heele Skatkammer! — Ney min gode Tøs, ubekymret og glad kan du tage din Dreng i dine Arme, for, uden at roese mig selv, thi det er ingen Roes, saa har ieg ved Gud ikke syndet mod den Pligt, ieg skylder dig, og skal heller ikke! — Jeg har i Dag seet Josepha Müller, det er en ganste tækkelig Pige, og spiller meget got paa Claveer, som hun ubuden strax gjorde os til Gefald; hvad der forresten er ved hende, veed ieg ikke, meget maae der vel ikke være, da hun ikke engang kunde erindre min Knud, førend Faderen beskrev ham, og det daglige Sælskab, han var i her 315), — . . . Hvorledes ieg ellers synes om mig her? ieg har været her for kort til at dømmе om Byen, og længe nok til at fatte maadelige Tanker om deres Musik, ieg var i Gaar Astes, saa snart ieg havde fadt mig lit til Rette, paa Opera Bouffa, siden de ingen serienx Opera har uden om Vinteren; deres første Sangerinde havde en Stemme som Mad: Guidi 316), om du erindrer hende, synger op i Ganen, og har aldeles ikke den simple, gode italienske Smag, som Nicolosi sorvændte mig med 317).. . . Jeg var nær soved ind, saa kiedsommeligt var det. De begynder først paa Løverdage at spille paa National-Theatret, de har havdt Ferie i lang Tiid, saa Gielstrup ikke har havdt meget for sin Reyse hertil, for han har slet ingen af dem seet. Her er ellers næsten lige saadan Støi her, som i Paris, det lader, som man her vil efterabe Paris i Bygninger, og ftoere Palaier, men det er umueligt at naae Paris i udvortes Storhed i Kunst og Pragt, og Sværm og Støi, og Gøglerie og fias, for Preisler og hans Lige er og bliver Paris det første Stæd i Verden. Nu skal ieg hen og see paa Vestindianeren 318), eller, ifald ieg ikke faaer Plads der, hos Casparle, den bekiendte Hans Wurst, lev vel til i Morgen! —

d: 12te.

Jeg fik min Fornøjelse i Gaar, kan du troe! Aldrig har ieg seet saa karnaliøsk en Farce, og spildt til [det] yderste fuldkommen nederdrægtig — Jeg traf Kammerherre Buchwald fra Jylland som har [ægtet] en Frøken Rømling, det er en munter Fyr, men agter fit Fædreland for lidt, til at ieg skulde kunde liide ham; det lader som han er af samme Malm som Conrad Fabritius, for imedens hans Kone fadt oppe i en Loge og ærgrede sig over Stykket, ligesom ieg, rændte han omkring i Parterret og Glæde paa Piger og unge Koner I : for det er Moede her og overalt udenlands, at Fruentimmerne gaae i Parterre og Parqvæt : | og loed sin Kone sidde uden Sælstab. . . . Jeg kan ikke beskrive dig, hvor infam næsviise Vifiteurerne ere her i Østerrige, ieg er glad for ieg loed mit smaae Pillerie, som ieg kiøbdte i Paris, blive s. 264staaende til Skibsleylighed, for det havde væreb umuelig, at pragtiserе det her igiennem, ikke engang et Brev, som ikke er brudt, kan man vove paa at føre [med],. . . da ieg kom ind i Contoiret, og blev ubfrittet om hvad ieg havde, saae ieg en Smuele tyk ud med mine lange Matros-Buxer, ja min Siæl spurgde de mig hvad ieg havde der? Jeg som troede, det var mit Uhr, de vilde see, gav dem mit, eller rettere Jürgensens Uhr af Tombak hen at begloe; hvert et Stykke i min Vadsæk blev revet op, og ieg havde nær mistet alle mine Underftromper, som endnu er nye, men han var saa høflig at lade sig sige! — En sørgelig Historie maae ieg dog fortælle dig, som er passeret i disse Dage, en ung Baronesse paa 20 Aar kom i en Slags Forlegenhed for Penge, og stial en Vexel fra sin Moder, Stuepigen blev bestyldt derfor, og arresteret, og døde i sin Arrest; nu blev det opdaget, hvem Gerningsmanden var, hun blev altf aa gredet og fat fast, og hendes Dom blev, at hun i 8te Dage skulde ftaae til Skue paa Kagen, og i 8te Aar i Tugthuuset, og naar det er forbi skal hendes Mand være forpligtet at tage hende igien. Man fortceller her, at hun ved stt Udseende havde rørt alles Hierter, da hun stoed til Skue, thi hun skal være overmaade deylig. Der er nok intet Stæd i Verden, hvor der er mindre Persons Anseelse, end her, for, en Forbryder maae være Greve eller Baron eller Skarnager, det kommer paa et ud, der er lige Straf digtered Alle. For nu ikke at komme dybere ind i Justitien, saa vil ieg bryde af; hils din og min Søster, men ieg vil ikke have, du stulde hilse Møller, og hun kan bede Fanden tage sig paa, ieg ingen Musik kiøber til hende — hils alle mine fmaaе Glutter: Ophelia veed, hvad jeg haaber af hende! Hils stakkels taalmodige Jette fra sin Fader og siig hende, hvor meget ieg holder af hende! Hils Dragonen og min lille Golla, som kiender mig ikke. Mons: Michel glæder ieg mig til at prygle, for han har giert sin Moder saa meget af det, men ieg er bange for ieg faaer ikke Lov, ja, ja, det skal ogsaa komme ganste og aldeles an paa dig felv! kys ham imidlertid fra mig, og elsk mig i ham! — Nu var ieg hen og besøgte Frue Buchwald, siden ieg ikke traf ham hjemme; om hun er saa stolt af Naturen eller det var paa de Tiider, at hun sadt, veed ieg ikke, men hun reyste sig neppe, hverken da ieg kom eller gik; men var særdeles naadig i hendes Tale og baed mig besøge dem, for at synge med hende og hendes Datter, og tilbød mig, ifald ieg skulde behøve nogen Veyledning eller Anviisning i et eller andet, deres Hielp og Tienefte. ieg haaber ikke at trænge til noget af Deelene, og nu, ieg har været der, skal de ved Gud beede mig, førend ieg kommer igien; Jeg havde nær kommet i Klammerie med hende, fordi hun er saa aldeles indtaget af Wien, at der intet Dansk duer meere, og fordi hun snakkede tyst med en Unge paa 10 Maaneder, som hun havde født i Wien; ieg snakkede alligevel Danst til ham, men Fruen

forsikkrede mig, han forstoed ikke en dansk Ord, forstaaer han da tysk, deres Naade? ieg tør give mit Hoved paa, han aldrig kommer til at forftaae nogen af Deelene, saa dum faae han ud; ieg maatte love at komme der. tiere, men beder de mig ikke, saa feer de mig ikke førend Dagen før ieg reyser herfra. — Nu maae ieg til at pynte mig, ieg skal til Ministeren 319), apropos om Ministeren, Mad: Buchwald fortaldte mig, at Eüben har ladet Balders-Død opføre i Regensburg 320) under frie Himmel, ieg ynker dem, der har stunget! s. 265— lev vel min gode lille Kielling! faaer ieg noget meere Nyt inden i Aften, saa skal ieg fylde Siden, ellers mane bit lade dig nøye med hvad du har faaed! Knud skal ogsaa have Brev fra mig, og ieg veed aldeles ikke, hvor ieg skal faae Tiid til at strive Numsen til, han mane dog ogsaa have et Brev imellem, ellers knude han maaske blive stødt. Dn faner ikke mere denne Gang. - Gud velsigne dig, beste, velsignede Kone! Hils alle mine gode Venner, ieg haaber, ingen af dem ere vrede, fordi ieg ikke skriver dem til, men naar ieg undtager Knud, saa gider ieg ved Gud ikke streved til andre, men derfor kan vi jo være lige gode Venner! Hils alle, undtagen Tøsen paa Sprogmeister- Kammeret 321) ; kys alle mine Glutter, og elsk stedse din, din gamle

oprigtige og bestandige
Dreng M. Rosing.

d:12te Tirsdag:

Skyndte mig ud til Jünger, saa snart ieg var færdig med mit Toilette, men traf ham ikke hiemme 322) —. . . . Om Eftermiddagen vare vi alle 3de hos Ministeren, esterai ieg om Formiddagen havde mældt os, det var den beste Modtagelse, nogen Minister kunde give, ret en velsignet Mand er det; det bliver neppe hans Skyld, dersom vores Ophold ikke bliver saa nøttig og behagelig som mit dig ; thi alt hvad han kunde gjøre for os, lovede han at gjøre; Ulykken er, at vi ikke kan blive her, den Tiid vi vare i Paris — han sagde os, at Theatret her var ganske i sit Astagende, og at Keyseren havde havdt i Sinde at hæve det for Stephanies og Müllers Kabaler[s] skyld 323), men troede det var gaaed ind igien; ikke desmindre lovede han, at gjøre slige Anstaldter, at vi i den korte Tiid, vi ere her i, skal faae deres vigtigste Stykker at fee. I Morgen sænder han sin Agent til os, som skal gaae med os overalt, for at viise os Merkværdighederne, her ere, kort ieg har meget bedre Haab om Wiens Nøtte for mig end ved en stoer Deel af min franske Reyse. — Da den Visit var forbie, gik vi ud og saae don Carlos Infant von Spanien af Schiller, von das friedliche Theater Gesellschaft 324), naar ieg hørde og saae de beste af dem, var det som ieg stoed i reformeert Kirke i Kiøbenhavn, saae og hørde Manrenbrecher 325). Dette Theater er ellers nyt saa vit ieg veed, og kan virkelig blive got med Tiiden, naar de kun ikke saa aldeles vænner sig til Præketoenen at de siden slet ikke kan vænne sig af med den, de har alt giordt en god Begyndelse. Jeg veed ikke Navnet paa een af disse Acteurer eller Actrices, og der var heller ikke over 2 høyst 3de som vare værd at lægge Merke til, han, som spildte don Carlos, var en ung Mand med mange Talenter 326), men havde valgt en Skoele, ieg for s. 266min Døb ikke kan liide; hver Skrit var afmaaldt, disse Kaft og langsomme Halvsirkler med Kroppen, dette slæbende, afekterte slæbende med Been og Arme, den langisante, kiellingagtige Toene, alt dette er Gift for mig; Naturen komponerte ingen Balletter for Legemet, og sat heller ikke enhver Toene paa halve Takts Noeder; Naturens Harmonie er altfor skøn til at være saa eensformig og stiv; og denne Mand har dog virkelig saa meget af Naturen, at han ikke behøver at tage sin Tilflugt til det unaturlige grimase Sprog. Mange af hans Scener gjorde han overmande got; f: C: de 2de Scener han havde med Princessen; og naar han ikke havde klynket saa gudsjammerlig i den Scene med hans Fader i 2den Act, hvor han beeder om Commandoen i Flandern, saa havde det været hans beste. Den Scene, hvor hans Ven, Posa, er skudt ihjel, var for mig lidt vel meget affekteret, men var mig dog kier, det stive stirrende [Blik] til Slutning paa hans døde Ven, den eeneste repliqv: „viktig? for mig er intet i Verden vigtig mere — see her !" — og Maaden han sagde den paa, ved at dreye Hovedet langsom om og stirre en god Tiid paa Dronningens Bud, førend han siger noget, sorsoenede mig ganske med ham, der var saadan dyb Melankolie i den Toene, som gik mig lige ind i Siælen. — Marquis Posa blev ogsaa spildt af et Menniske med mange Talenter, en blond smuk Karl spildte den, var af samme Skoele som den anden, men ikke fuldt saa affectert, det er ellers een af de skiønneste Roller, der er til; den Scene, hvor han styrter ind og hindrer Carlos fra at tale videre med Princessen, da han trænger ind paa hende, for at hun skal skaffe ham Dronningen i Tale endnu eengang, og da han arresterer Prinsen var skøn, var ganske fortrefelig; den Ild som hans Venskab for Carl sadt ham i, den glade, salige Tilfredshed, som lyste af hans Øyne, over hans Fremgangsmaade mod sin Ven, i hans Monolog derpaa, sympatiserede saa aldeles med min Siæl, og satte alle mine Tanker langt, langt fra Wien, ieg var i min Vens, i min Knuds Arme. — Naar Prinsessen ikke havde været saa styg af Ansigt, og i Skiønhed saa ganske det modsatte af det, hun skulde være, saa havde hun været brav, endskiønt ieg ikke kan lide hendes Rolle; de øvrige stive Hertuger kan ieg ikke beqvemme mig til at røre ved, de ere mig alt for unyttige — da vi kom hiem, havde ieg end et Exempel paa, hvor lykkeligere ieg havde været, om ieg havde reyst alene 327).

d:13de Onsd:

Da Posten var expederet, kom Ministerens Haandsekretær, og sagde os til, til i Morgen, at spasere omkring med Agenten til de fem Directeurer, og for at bese de mærkværdigste Ting, her ere at see;.. . . Kl: 1 kom der Bud fra Müller, at de biede paa os, og da vi kom der, fandt s. 267vi allerede Jünger der, og en Ritmester ved Livgarden, og Füger, Directeuren eller een af dem ifald der ere flere, for Maler Galleriet 328) ; strax derpaa kom Schink 329), saa ieg nu lærde personlig at kiende 2de Menuisier, som ieg længe har agtet og elsket: den ind[erlig] gode fortrefelige Jünger, og Schink. Müller felv er en fortrefelig Vert, og hans Kone og

Børn saare godlidende, ingen Under da at denne Middag gleeed saa got. — Min Knud har forberedt Veyen saa got for mig, saa at alle disse Menuisker ere færdige, at bære mig paa Hæn-derne, og ieg troer heller ikke, mine Kammerater kan klage, thi hvor ieg er, kommer de med, og nyder samme Høflighed, som ieg; vi kan alle 3, og vi bør være Rahbek meget mere forbunden for hans Recommendationer, end mange andres, thi vi har fundet tjenstagtige Venner, baade i Manheim, München og Wien, som, for min Knuds Skyld har været og ere færdige at gaae i Ilden for mig. Da vi havde drukket Caffee gik enhver til sit, men for at samles hos Jünger i Aften. Jünger hændtede os af, fulgte os først paa Posthuuset, og siden ud i hans Have, hvor vi, tillige nred Müller og hans Kone, de to ældste Døttre, og Søn, Jünger, og Schink fordrev Aftenen saa behagelig som mueligt; talde om Stykker, og Acteurer, om nærværende og fraværende, og glemte ikke vores fælleds Ven, min Knud! Jünger og ieg ere alt dus, og som om vi havde været 20 Aar kiendt, og intime Venner. Josepha er

Digteren Jünger.

Stik af Geyser. Titelbillede til Ehestandsgemälde von 1. F. Jünger. Leipzig 1790.

s. 268 ikke frie for at være lidt forliebdt i ham, og teg fortænker hende ved Gud ikke, for det er saa interessant en Fyr bande af Skabning og Hierte, saa ieg selv kunde blive forliebt i ham, om teg var Pige; hun forekom mig meget melankolsk, det gjorde mig næsten ond for hende.

d:14de Torsd:

d:15de Tredag

Kl: henimod 10 gik vi hen til Ministeren, for at møde Agenten, der skulde følge os omkring, vi biede en lang Tiid hos Ministerens Secretair til han endelig font, og vi maatte ind til Ministeren, som pefenterede os for ham; det er en meget søed og føelsom Herre denne Agent, men tjenstagtig i høy Grad 330). Han førde os hen til Müller, og presenterede os, en Ceremonie for bam, endskiønt vi i Gaar havde spift der; fra Müller gik vi hen til Brockmann, som toeg overmande galant imod os, og lovede os at bringe Hamlet pan Theatret, mens vi endnu ere her, var forresten uendelig fiin — det, der glædede mig meest, var hans rigtige Dom over Jüngers Skrifter 331); efter at være forsikkred om alle de Tienester, og Venskabs-Beviser, der stoed i hans Magt at viise os, forloed vi ham, og gik ned til Theatret, hvor Müller vændtede os, for at viise os omkring dernede. Jeg har alt, paa et andet Stæd, tældt om Parterre og Logers Størrelse; Theatret felv er overmande høyt, har 7 Qvinter og enda et got Stykke i Dybden, har megen Plads bag Coullisserne, men deres Kielder er ikke dyb, og det Indfald af Keyseren, at bygge 8 Loger der, hvor Proscenium har været, er ligesaa lavdt som urimeligt og skadeligt for Scenen, thi naar Actenren er foran, hvor han absolut maae være, for at blive hørt, saa har han Tilskuere bagved sig, og ligeved Øret af sig, og naar det nu falder disse ind at fladdre og støye dygtig, saa staaer Actenren der i en Maade, . . . — Een Ting, en lille Bagatel forresten, har de her, som er got for ethært Theater, det er en halv Skierm over de forreste Lamper, saa intet af deres Skin falder foran i Parterret, men alt paa Decorationen, heller ikke blænder det Øynene, paa dem, som sidde i de nærmeste Loger, og s. 269 siden Kongens Loge er saa nær Theatret hos os, saa synes [ieg] ikke, den Indretning kunde skade. Aarfagen, hvorfor alle Lysekroner ere afskaffede paa alle tyske Parterrer, har sin Oprindelse fra Wien as, thi siden Keyseren er ikke frie for at veere suurøyet, og Lysenes Skier skader alle slige Øyne, endnu mere, saa ere alle Lysekroner fordømte fra Parterret, og alle de andre tyske Theatre, teg har seet, har troelig fulgdt Exemplet 332). Det der ellers glædede mig mest, og tn aae glæde enhver Skuespiller, er det skionne Veerelse, med alle de sortientefte Skuespillere i, malet saa mesterlig. Jeg skal, forend teg tager herfra, see det eengang endnu, for ret at prendte det ind i Hukommelsen 333).. . . Theatret er ellers meget stort, og har Overflødhighed af Rum; enhver Acteur har sit Værelse, skal altsaa ikke være udsat for nogen Slags Distraction, heller ikke plages med Fufel-Stank og Tobaks Røg, som desveerre ingen af os kan sige sig frie for. Müller fulgte os hen til Agenten tgien, som endnu skulde forestille os for v: Derval, den næste Directeur efter Grev Rosenberg, som her er Oberhofmarschal 334), men han fadt just og fpiiste, og Hr: von Derval har altsaa vort Besøg tilgode til i Morgen. Direction[en] bestaaer ellers her af 5 af Acteurerne og kaldes Ausschuss, det ere Brockmann, begge Stefanieerne 335), Müller og Sckütz, siden Lange er gaaed ud. Disse bestemmer Stykkerne, antager eller forkaster dem, uddeeler Rollerne, bestemmer Klædedragtene, nye og gamle, Decorationer, kort alt hvad der horer til Theatrets Indre Bestyrelse. Enhver af disse 5 har sin Maaned, hvori han eene maae udføre, hvad der samtlig er bleven besluttet. 2de Gange om Ugen samles de, alle deres Forslag bringe de op til Rosenberg, som underskriver dem, som de ere, eller gjør Forandring deri. Von Derval har aleene med Økonomien at bestille; saadan Direction synes virkelig ikke at være gal, og ieg for min Deel, skulde slet ikke have noget imod, at der i det mindste sadt 2de Skuespillere i vores Direction med, og som maatte veelges af Troppen felv, og dette Valg skeede hvert fierding Aar. Men vee den Acteur, der toeg Sæde uden Stemme! og ieg tør veedde 1 mod 1000, at Theatret vandt ved denne Indretning! O hvor der vilde komme Kryller paa Næsen hos somme, naar de læste dette Forslag, at taale en Acteur ved Siden af sig, om han saa kunde gjøre nok saa meget Notte! Hvilket forvovent, Forvovent Forslag! 336) Forslaget bliver ogsaa kun for denne Boeg, som ieg haaber at beholde for mig og mit Chattol. Nu toeg vi vor Bey hen til Ministeren igien, siden hans Secretais, efter Ministerens Befalning, vilde føre os ud i Augarten og der spise til Middag, for at see os om; og det er kongeligt, det er vist! Haven i sig felv er kun Aleer s. 270og Spaseregange, men en Udsigts som er deylig; en Arm af Donau løber derigiennem, Biergene omkring, de

smaaøer, Donau skiær ud, det er ganske deplig at see! Indretningen med Opvartningen er den skionneste, ieg har seet, og man spiser for en Gylden, foruden Viin vel at merke, som ved et Minifter-Tafel 337). Preisler og Saabpe gik paa Comedie hos Casparl, hvor ieg ingen Føde finder for min Siæl, derfor gik ieg hiem, siden Vepret sorboed Lust Jagten 338); ieg vændtede at Jünger eller Müller var kommen til mig, men Vepret holdt dem hiemme. Jeg loed mig bringe en Portion Mad og en halv Flaske Viin, og holdt saaledes Monologer til Kl: 91/2 ieg gik i Sæng. Saa stort Wiener National Theater er, saa mange Indretninger, og smukke Indretninger, som de har, er dog Theatret selv intet imod Theater francaise; saadan en Theater Bygning saaer ieg aldrig meere at see, saa stoer, saa skiøn en Architectur! deres Vestibul, deres Opgange, deres Foyé, hvor alle kan gaa op for at tage frisk Luft, naar det er for varmt dernede, og ere saa i Sælskab med alle de gamle, franske Digtere, som staaer der en Buste i Marmor. Moliere, deres Stamfader staaer øverst over Caminen for det stoere Speil, og er størst. . . . begge Corneilles; Destouche, Voltaire, Rousseau, Racine, Fontaine etc: etc: — hvor smukt det Værelse [end] er, hvor alle de beste berømte Wiener Skuespillere hænge, saa er det ikke Vand mod dette; var det indvortes saa got, kun halv saa got, saa var det nok værdt at gjøre en Tour til Paris imellem, aber leyder! — Ind[e]sluttet paa mit Kammer, tilbragde ieg Formiddagen just ikke i det beste Luene, og dog heller saa end i Sælskab. Kl: 122/2 toeg vi ud i Augarten og spiste til Middag, ligesaa got som i Gaar, Kl: 3 var vi igien hiemme, og strax derpaa kom Müller og hændtede os, for at følge os ind til Hetze-Pladsen, for at see det skammeligste og for en kristen Stat saa aldeles vanærende Skuespil som Hetzen er, men see det maatte ieg, for at kunde sige, ieg veed, hvad det er 339). — Huuset er af Træe og i en Circel, 3de Gallerier, i det første er Kepserens Loge i Midten, ikke langt fra fandt vi med Nød en Plads paa anden Bænk, der vare mange Mennisker, der sagde: aldrig at have seet saa mange Folk paa Hetzen før. Inden i denne Sirkel, som næsten er saa stoer som den aabne Ridebane hos os, kommer disse ulykkelige Dyr der nu skal martres for Wienernes Moerstab. En ungarsk Oxen var det første Offer, ieg kunde tilfist ikke længer see paa, hvor det arme Dyr blev martret; han fik vel over 6 Stik, og enda maatte Hetze Mesteren, som sorfulgde ham, af Hesten og stikke ham med en Kniv. Det der moerede mig meest var Jldbiørnen og Luxen, det var latterlig, men alt det andet var gruesomt. Jeg gider ikke engang s. 271 antegne det her, ieg synes det vanærer min gode Journal. Der var giort Aftale imellem Müller, Brockmann, Lange, og min egen Jünger, at vi skulde samles i deres Klub i Asten, og da vi kom der, laae der Bud fra Brockmann, at vi stulde føge dem i [Blækklat] Lam in San, troer ieg det var, vi toeg os da en Vogn, Müller og vi 3de og rullede derud, hvor vi fandt dem alle for os, og Aftenen gik saare got. Jeg har ikke fundet tienstagtigere, venskabeligere Folk, end de er her, min egen Beck i Manheim undtager ieg; om de kunde see paa eens Øyne, hvad vi ville, saa gjorde de det, og vi ere som gamle Bekjendtere alt, ikke som Fremmede. Vi bleve sammen til Kl: 12, og saa gik enhver sornoyet til sit.—

Hetzamphitheatret i Wien.

Stik fra Kurzböcks Neueste Beschreibung aller Merkwürdigkeiten Wiens 1779.

d:16de Tøverd:

Den var neppe slaaed 10, da Skuespilleren Lange kom og heendtede os af til Prøven 340); de var allerede midt i 2den Act, da vi kom, men der var endnu nok tilbage til at begribe, at deres Prøver ere endnu uordentligere end vores — her ere 2de Souffleurer, den eene souffleerer, og den Anden gaaer og siger til, naar deres replique falder. Müller presenterede mig for Salieri, som ieg bad ham om i Gaar, og ieg fandt en overmaade artig og høflig Mand. Jeg bad ham om et og andet Raad i Henseende til Throsonii Huule, og paa Mandag Kl: 8 skal ieg hen til ham, og han giver mig 2de heele Tiimer, hvortil ieg gleeder mig ret s. 272hiertelig 341). Da Prøven var forbi, og Müller havde forestillet os for Hr: v: Derval, som just var der nærværende, og paa den galanteste Maade af Verden tilbød os frie Entrée i Parterre noble, baade i de italienske operaer og i Comedierne, og Adgang til Prøver, kort var saa usigelig høflig, at alt floeg os dobbelt, paa dette Stæd, hvor teg havde vændtet, og burde vændte, efter alle de recommendationer, ieg havde med til Paris, meget mindre Høflighed end der. — Ministerens Omsorg er her ganske forskiellig fra den Parisiskes, Folkene selv meener mere med hvad de sige, og min Knuds Venskab, med de fleste og beste af dem, gjør os vort Ophold her mellem alle disse herlige Mennister, ganske let og munter, og ieg vil haabe nøttigt! Da Prøven var forbi viiste Müller os Redoutt-Sahlen, . . . Da vi havde seet den og alle de forskiellige Værelser, som høre hertil, tilbød een af Skuespillerne os at føre os ud paa Belvedere, et af de skiønneste Slotte, man vil see, som Prins Eugenius' loed bygge for de 2de tyrkiske Prinsesser, han havde fanged, dette Slot er just det Lvstyuus, han loed sig bygge for deres Løsepenge 342).. . . Kl:1½ kom vi først tilbage, og kiørde med Jünger ind til Prater, og spiste til Middag, og var ret inderlig fornøyet; thi ieg er ikke i nogens Sælskab heller end i Jüngers. Det simple landlige, Dyrehavesmesstge i Prater, foretrækker ieg langt for Augartens Pragt, vi spiste under en gammel Bøeg, og havde Beføeg af et Vild-Svin, og en Hiort, den stfte spiste endog en Kylling med os. Da vi havde seet os om paa Fyrværker Pladsen 343) og Galleriet, og Anstalterne til Luftjagten, og reedet lit Karofel, gik vi indtil Byen igien, og for første Gang saaer [vi] Dank und Unddank efter Destouches l'ingrat, omarbeydet af Jünger, og for første Gang paa vores heele Reyse havde [vi] frie Comedie. Die Geschwister af Göethe var Efterstykket 344). Jeg vil see Dank und Unddank endnu engang førend ieg tænker over dets Udførelse; det var første Gang efter 6 Ugers Ferie de spildte, paa Tirsdag feer ieg dem igien, og ieg haaber da, at moere mig bedre i det heele, end i Aften! Weidmann bliver neppe bedre end han var, det var Sandhed og Natur hos den Mand! 345) Madfl: Aischinger som Charlotte in die Geschw: ligesaae 346).. . .

d: 18de Mandag:

Det var i Dag, at Salieri vilde tage imod mig, og Kl: 8½ var ieg der alt, og hørte det halve af Trofonii Hule, i Morgen lovede han igien at vilde tage imod os, og det glæder ieg mig ordentlig over, for Musikken er deylig, og man faaer dog et Begreb om det heele, naar man hører Mesteren selv spille sit eget Arbejde, og dersom han da vidste, at Jfr: Winther skulde spille Ophelia, som er nok det modsatte af hans s. 273Ønske om den Rolle, troer reg, han gav mig i Commission at holde Stykket tilbage 347) ; han vil have en sædelig, ung og smuk Pige til denne Rolle, og ikke en — — — sat sapienti! Han vil forresien have Stykket i græsk Costume, andre Stæder holder man sig ikke saa nøye efter den Vilje, men hvorfor veed ieg ikke. Hoved Scenen i Stykket ftaaer paa Titelbladet, ieg haaber, vi har det hiemme, for at indrette Dragterne derefter. Fra Salieri toeg vi hen til Banqvieren Oxe von Geymüller, som Lessert gav mig Credit Brev til paa 1600 lv: hvilke ieg i Dag hævede i 30 Souverains d'or, og 200 Gulden, ialt 600 Gulden; ieg hævede denne Vexel, fordi de franske Louis d'ors ikke gielder her, og vores tyske Penge ere allerede oppe.. . . Derfra hen i St: Stefans Kirke, som er Hoved Kirken her; 612 Aar skal den være gammel; den seer ud derefter, udenpaa ligner den Stradsborgs meget, og indvændig er den gyselig mørk, og langt fra saa stoer og smuk som Stradsborgs. P: og S: fulgdte Secretairen ud til den schwarenbergske Have, men da det regnede, og ieg altsaa tvivlede om at finde nogen Fornøjelse deri, gik ieg hen til Müllers, hvorved ieg profiterede 24 Comedier ; han gjorde mig det Forslag, at prenumerere paa alle de Stykker, som komme ud her hvert Aar, og som man kan have for 2de danske Ducater. Disse Par Timer her gik ret got, Iosepha spildte for mig, og deklamerede noget af Bürger for mig virkelig med megen Følelse. Müller fulgdte med paa Opera: Axur, en Omarbeydelse af Tarare; den var allerede begyndt, da ieg kom, denne Opera er ingen Bouffa, men en fuldkommen Tragedie, thi der dør et Menneske i 1ste Act, og eet i siste. Axur stikker sig selv ihjel til Slutning, det heele Sujet er ikke ilde, og Musikken er fortreffelig, især Qvartettene, som flutter anden Act, og Canonet imellem Harleqv: Pierrot og Pigen i 3 eller 4 — det er den første Opera, ieg har seet i 5 Acter, og den er nok lidt vel lang 348).

Salieri.
Stik af Neidl.

Den store Teaterrejse

18

s. 274Italienerne, som spille i Opera Bouffa, og tillige Serieuse, kan man tænke sig til, ere ikke Hexemestre. Slaven deri undtager ieg, det er et Menneske af megen Talents, og gjorde den Scene, hvor han er forklæd og kommer for at frelse Prinsessen, virkelig mesterlig. Salieri sørdte selv an i Aften, og Orchestret var som een Mand— herfra gik ieg hen i Grotten 349), og traf fuldt Huus, og gjorde Bekiendtskab med Mad: Brockmann 350) ; siden Brockmann og ieg havde det Spøg sammen at spille en Scene af Emilie Galotti, har ieg været, og er saare høyt anskreved blandt dem som Skuespiller. Gud veed, de loed sig nøye med saare lidt!

d: 19de Tirsd:

Saa snart vi vare færdige, ilede vi hen til Salieri, for at saae det andet halve af Trosonii, og blev fuldkommen overtudet om, at Musikken er god, og paa mange Stæder skøn, han har ogsaa faaed den dobbelt betaldt af Keyseren, fordi 2den Act ikke lignede første; et overmande siældent Tilfælde, thi det er ikke Josephs Maade, at give noget bort, han tager heller, naar han kan komme afsted dermed —Inderlig glad over dette Bekiendtskab med Salieri, især over den Agt, han viiste for vores, og min gode Schultz 351), gik vi alle 3 hen til Müllers, som havde vared saa god, at handte Billetter for os til Mynt-Kabinetet og de k: k: regalia. Madam Müller fulgdte med. Men den Rigdom, her var, er ubeskrivelig. Guld Taflet og dets Tilbehør, hvoraf enhver Terrin koster 14000 rdr er allerede en uskatteilig Rigdom, men at see alle de Brillanter, og alle de Kroner, den ungerske, bömiske og Rigs kronen, og et Par endnu, saa rügt besat med Steene, det blænder Øynene ganske,. . . — Derfra op i Mynt-Kabinetet, hvor vi saae mange forskiellige Myntsorter, iblandt andet adskiellige danske Medailler, isar brillerer Kiøgebugts for alle de andre, man foretrækker den her for alle i den heele Samltng 352). En ovhal gammel Medallie var der, som veyede til 2053 Keyser Du cat er, og er en Slags Stamtavle, hvoraf man seer, at Keyserne nedstamme fra Frankrig, og Keyser Leopold staaer i Midten. Forskiellige Sølvmynter saae vi ogsaa, men som allerede ere glemte, hos mig, i [det] mindste de fleste af dem. Da Luftjagten skulde være i Dag, saa toeg vi strax ud i Prater, spiste der til Middag, og spa[se]rede det øvrige af Tiden bort til Klokken blev 6½, imidlertid traf vi Madam Müller, hendes 2de Sønner, og nastaldfte Satter 353), og fulgdte med dem paa Galleriet, dette Møde kostede os 3 Gulden, for vi maatte betale saa meget for vores Entrée paa Galleriet, hvor vi vare imellem bare Førster og Førstinder, Grever og Baroner; her traf ieg ogsaa Buchwald, og forestillede P: og S: for ham. Havde forresten en underlig Samtale med ham, som gjorde ham lidt flau, og vi drev fra hver andre som to s. 275Hunde, der ere lige stærke og har slaedes. — Det er den første Gang paa heele Reysen, at ieg har seet Luftmaskiner, og det skal være den siste Gang, ieg betaler det saa dyrt — det beste af [det] altsammen, baade af lfr. Svingsen [Sfinksen] og Vildsvinet, og den stoere Hiort med samt alle Hundene, det var Rytteren. Forresten lykkedes det ret got for ham, og ieg troer, Hr: Enlen fik en Jndkome af en 3 a 4000 rdr 354). Vi fulgte Müllers hiem, og fik ikke Dank und Unddank at see anden Gang, siden Kl: var allerede 8½ da vi kom ind i Byen, og Müller og hans Datter, som spille i Stykket allerede var hiemme, vi bleve der til Aftens, tillige med Profesfor Fuger, og Kl: 11½ gik vi hiem. —

Weidmann som Johann i „Der Kobold“.

Maleri af Josef Hickel. 1786.
Burgteatrets Galleri.

d: 20de Onsdag:

Just som vi fadt og skrev til Kiøbenhavn, kom Skuespilleren Lange, og hændtede os hiem til sig, for at forestille osfor bans Kone, som er deres forste Sangerinde her, og fortierer at være det, for hun synger med meget Smag, Færdighed og Udtryk, og endskiønt hun er hoyft frugtsommelig, sang hun os dog 3 a 4 Arier for af forskiellige Fag, og sang dem fortreffelig, med den nydeligste Stemme af Verden, ingen stoer Stemme, men behagelig, og hun veed til Gavns at bruge den 355); her er tillige hos disse Folk en Samling af Malerier, og Kobberstykker, som om man kom ind til en Minister, han er selv Maler tilligemed første Acteur i Elsker og Character Roller. Han havde copiered 3 af de Stykker, som hænge i Galleriet paa Comedie-Huuset, og mig forekom Copierne bedre end Originalerne. Ham selv som Hamlet, da han s. 276seer Geysten, Weidmann med Hasselnødderne i Haanden i Stæden for Penge og Mad: Stierle som Franciska i Minna: „snu, saa ere de paa Fingeren" 356). — De klagede gudserbarmelig over dette Theaters Tilstand, og hvad ieg hidtil har seet, er just ikke noget Beviis mod det, hvad Lange sagde, der er for lidt Eenighed, og for mange Cabaler; et Par Stefanier mindre, saa blev maaskee ogsaa Brockmann og Müller mere handelige. Veyret var saa slet, at vi ikke kunde komme ud, uden at kiøre, vi bleve altsaa hiemme til det var Tiid, at gaae paa Operæ. De havde en Bouffa af Anfossi 357); ieg streed for at see den første Act, men længer kunde ieg ikke drive det, for ieg var hvert Øyeblik færdig at falde i Søvn, og saa kunde de ikke en Smule as, hvad de skulde stige, og giver os der oven i Kiødet en een Øyet, ja meer end halvandet havde hun vist ikke, den første Sangerinde; ogsaa de ækle, dumme italienske Bouffonader, — hold det ud, hvem der kan, ieg kan ikke, og gik min Bey, da første Act var ude; var et Øyeblik henne i Grotten, men gik strax hiem, da ieg ikke fandt Jünger der. Müller havde ogsaa lovd at komme, eller rettere, sat mig Stevne der, men kom ikke førend ieg var borte, og nu gad ieg ikke gaaed ud mere, da der kom Bud efter mig. Vi blev hiemme og holdt Kammer Spising, og tidlig i Sæng.

18*

s. 276

Brev XIV.
Wien d: 20 August. 1788

Beste gode lille Kielling! hvad dit fiste Brev baade glædede og bedrøvede mig! Det er altsaa besluttet over os, at vi aldrig skal være ret glade, naar den eene Ulykke har holdt op at forfølge os, følger den anden den strax i Hælene; det fordømte Sladder! Du vil have en Ende derpaa? og ieg forsikkrer dig, beste Kone! at ieg ønsker intet heller, men siig mig Maaden, øg ieg vil med Glæde udføre Planen; det har længe lagdt tungt paa mit Hierte, at ieg begik den Dumhed, ved Gud med den beste Hensigt af Verden, at lade min Søster komme til mig, ieg har ofte ønsked en Leylighed, at sænde hende tilbage iglen, siden Du, som ieg for vilde døe for, end bedrøve med frie Vilje, ikke kan liide hende. Jeg troer gjerne, hun har gived dig Aarsag dertil, men at hun i Grunden elsker dig og har den største Høyagtelse for dig, det har hun tit i de Samtaler, ieg havde med hende, førend ieg reysre, tydelig nok ladet sig merke med. Siig mig beste Ven, hvordan ieg skal bære mig ad, for at gjøre den Sottise god iglen, da ieg loed hende komme herved? for at see dig glad, naar ieg kommer hiem, og for fremtiden, vil ieg gjøre alt hvad der staaer i min Magt. Jeg vilde skrive hende til, men ieg kand ikke, det var maaskee heller ikke got; siig du mig, min gode Tøs, hvad ieg heri skal gjøre? Jeg troer ikke, du elsker din Søster saa høyt som mig, men elsker hende, gjør du og saaledes gaaer det ogsaa med mig. — dog nu om noget Andet, ieg s. 277haaber, dette finder sig nok! Jeg maae kortelig fortælle dig, hvordan ieg lever her i Wien: alle Mennister bære mig paa Hænderne, Brockmann, Müller, Lange, Weidmann, alle ret gode Acteurer, cestimere mig endogsaa som Skuespiller, og det er saare fiældent en Dansk kan faae fremmede til at troe det, at der noget duer paa hin Side Elven. Jeg kommer ncesten hver Aften sammen med dem i deres Klub, som bestaaer ikke af andre, 3 et 4 lærde undtagne, hvoriblant min egen Jünger er, end bare Skuespillere; der komme man sammen efter Comedien, og drikker et Glas Øl eller Viin, som man vil, og snakker over Kunsten, eller synger en Viise, eller spiller en Scene af eet eller andet favorit Stykke, og dette gjorde ieg med Brockmann i Forgaars Aftes paa den aller naragtigste Maade af Verden, han spildte paa tysk og ieg paa dansk, vi sorstoed hverandre, og de andre omkringstaaende forstoed os med, og Dagen efter var ieg udraabdt for en ftoer Skuespiller; Du kan nok selv begribe, saaledes som ieg er, at ieg ikke gjorde det gjerne. Men ieg fik ingen Roe for dem, førend ieg maatte, og vi spildte den første Scene imellem Prinsen og Marinelli i Emilie. Dersom vi kunde saa meget tysk, som der behøves til at spille, saa var det et reent Speculations Verk at tage til Tyskland og spille Gioeste-Roller. Jeg har endnu ikke paa noget af de 3de a 4 Thea-tre, ieg har seet her i Tyskland, om ikke 6, fundet en eeneste god, ret god Actrice. Deres Mandfolk gerne enda nogenledes an, men Fruentimmerne ere der intet ved. Josepha spildte forleden Dag en lille Elsterinde Rolle, og prækede ligesaa got som hendes Fader, som næsten ikke gier Jacob Arends det mindste efter. — I dette Øyeblik kom Skuespilleren Lange, og hcrndtede os til en Visit hos

Ægteparret Lange.
Kobber af Berger efter Tegning af Lange.
Titelbillede fra Ephemeriden der Litteratur und des Theaters I.

Berlin 1785.

s. 278hans Kone, som er den første Sangerinde, ieg har Hørtdt paa min heele Reyse; Mad: Beck i Manheim synger ogsaa got, men ikke mod denne, og saa var denne hønst frugtsommelig til, men sang som en Engel,. . . Med all den Glæde, hans Kone gjorde mig med at synge for mig med sin velsignede tykke Mave, og han med sine Malerier, saa fik ieg en Angeft der, som ieg ikke har overvundet endnu; en lille Pige paa vores Jettes Størrrelse, og som det loed, ligesaa blød, og ligesaa smuk, kom mig der med et Halsjern, som gik hende op fra Brøstet til Hagen og omkring Halsen, ieg svær dig til, ieg blev saa bespændt ved at see det, som om ieg skulde have begaaed et Mord; uagtet ieg var fremmed der, og havde aldrig seet Konen før, saa maatte ieg dog give mit Hierte Luft, ieg skiændte en Smule, og Halsjernet blev taget as; tænk hvilket Narrerie; for at Tøsen ikke skal lude med Hovedet, vilde de gjøre hende til en Nyrenberger Dukke! — Var du nu der igien? vil du stige! Men har ieg ikke Mt? ieg var tilfreds, hvem det saa var, saa maatte ieg stige, hvad ieg meente ved slige Leyligheder; vi bleve ellers meget gode Venner, og ieg haaber, at see baade Lange og hans Kone hos os til næste Aar, saa vil du selv høre, at hun kan synge. . . . Madam Müller, en ganske god Kone og Huusmoder, som det lader, og hvor ieg er noesten hver Dag, beder dig hilse, Josepha, hendes Datter, og som Du alt kiender af Rygte, lader dig ogsaa hilse, ieg søger at udfinde, hvori det Jnteressente bestaaer hos hende, der trak Rahbek, og gid ieg faae Skam, om ieg endnu har sundet det, og ieg troer ved Gud heller ikke at finde det, for hun er saa fæl dum og taasset, at man slet ikke kan have nogen synderlig Glæde [af] at omgaaes hende, Hr: S: og P: troer at der er en anden Aarsag til mit flittige Besøg hos Müllers, og ieg lader dem troe, hvad de vil! Du er mig alt! Men de Herrer dømmes andre efter sig selv. Det veed ieg: er ieg ikke andet, er ieg dog honnet, og en Slyngel var ieg, om ieg i denne Sag ikke var det! 358) Maae ieg ftaaе tilbage for dig, du Engel! i saa meget, deri vil ieg nu ikke staae tilbage! Gud velsigne dig! du beste blandt alle Koner! Elst mig stedse, som ieg elsker dig! Kys mine velsignede Smaaе fra mig, og lad Michel ikke ligge for meget paa min Bakke, at ieg slet intet faaer, naar ieg kommer hjem; ieg liider fældt, men ieg haaber ogsaa at blive trøstet, naar ieg kommer hjem? O fast vil ieg trykke dig, tæt til mit Hierte, saa hverken onde eller gode Aander skal knude snige sig imellem os! eya! vare vi der! Gud velsigne dig gode lille Kielling! gid du maatte voere lykkelig! gid ieg kunde gjøre dig det! Var mit Hierte dig nok! Dets Ønske og min gode Vilje er dig Borgen for, at ieg evig er din

gamle ærlige oprtgttge Dreng
M. Rosing.

d: 21de Torsd:

Kl: 8½ var vi hos Müller, og kom dog for sildig, desuagtet toeg vi strax ud paa Krigs-Hospitalet, for at see det første chirurgiste Accademie som der er til i Verden ; uden at tale om den uhyre stoere og skiønne Bygning i og for sig selv, der rommer imellem 60 og 80000 Mennsker, og [er] bygget med en Smag, og Bygnings-Kunst, som svarer til dets øvrige Vcrrd. Profesør Hungcowsky, som forestaaer det heele, stoere s. 279eeneste Institut af det Slag i Verden, magede faa, at præparata bleve os miste 359), men for den, der ikke har seet det, vilde Beskrivelsen derover vcere unyttig — alle de Deele, Mennisket bestaae af, ere der famlede, og adskildte, saa naturlig eftergiordte i Vox, saa man skulde svære paa, det var det reene, skiære Kiød. Alle de kostbareste Instrumenter vare der samlede, den mindste Ting en Chirurgus bruger, baade til at førege sine Kundskaber, og til [at] practicere med er her til den skiønneste Fuldkommenhed ; der er en nhyre Mængde Værelser, og alle i første Stok, og opfyldte enten med Instrumenter, eller præparata og Misfostre, og det alt i den skiønneste Orden af Verden; just som vi kom derud, var der just arrivered en Karavanne med præparata, thi de bliver alle giordte i Italien, og baared hertil af Muulesler, denne Transport allene vorderede Hungcowsky til 80000 G.: Kriegs Hospitalet, og det chirurgiske Accademie i Wien er den skienneste, nyttigste, og veldædigste Indretning, men tillige den kostbareste, man kan tænke sig! Op i 3die Stok var der et Værelse, ogsaa fuld af præparata, som allene handlede om de forskiellige ulykkelige Fødselsmaader; man maae baade glæde sig og gyse ved at see alt dette. 11/2 stive Timer vare vi om at see det alt sammen, men der var saa mangfoldigt, at man maatte see det hverdag i en heel Manned, for at erindre sig alt, stykkeviis.

Herfra toeg vi ud til Schönbrunn, og spiste til Middag, og befaae denne skiønne Have; der er blandt andre smukke Ting her, en Ruin, som er skiøn, og bedre Vand end Schönbrunns Vand, kan man ikke faae, det er saa let som Luft i ens Mund; Keyferen faaer af dette Vand en Transport hver Uge til sig i Byen. . . . derfra gik vi hen til een af Müllers gode Venner, en Physicus, og toed os viise adskillige Experimenter med electriser-Maskinen. Da Kl: blev saa mange, at vi maatte tænke videre frem, for man gav Emilie Galotti i Aften, recommendede vi os, og forloed Müller og hans Familje der. Vi kom ogsaa nettop til rette Tiid, og ieg har ikke i lang Tiid seet noget Stykke med meere Opmerksomhed end dette, ieg veed, ieg har engang studeert dette Stykke, og derfor tør ieg nok sige, hvad ieg meener om dets Udførelse 360). Lange spildte Prinsen, er en smuk Karl paa Theatret, bær sig got, og har et meget betydende Ansigt, spildte ogsaa med megen Følelse, men loed sig ogsaa ofte henrive af sin Følelse og blev det, han ikke skulde være. Ikke desmindre var han den første Prins, ieg har seet, saaledes som han sagde og spildte den Scene: Bøddel! denne Emilie bliver i Dag, etc: gad ieg nok have, den skulde spilles overalt, ligeledes hans Scene med Emilie i 3die Act med saa megen føed Overtalelse i Toene s. 280og Adfærd, saa ieg maatte give Marinelli Ret: „Den Kunst at behage, at overtale, kan aldrig mangle en Prins, som elsker.“ — Hans 1ste Sc: med Marinelli i 3die Act, og den i 4de:

„kun herud dermed! er det sandt eller er det ikke sandt"— gjorde han til at kysse sor; kun loed han sin Følelse rænde lidt lybsk med sin Forstand der, hvor han siger: „skal ieg bede ham om Forladelse?" — traadte han tilbage, og maalte Marinelli med det bittreste, foragteligste Øyekast, og det kalder ieg at lobe forbandet lybsk, han trænger altfor meget til ham, at han skulde vilde opirre ham meere endnu, . . . soruden denne, ikke ganske ubetydelige Feyl, havde han ogsaa den Vane at gjøre dialog af det, ieg vilde have gjort til aparte, s. C.: . . . hvor der tales om at Camillo Rotha er i Forsahlen; „i Dag maae Du ikke opholde mig, Rotha etc", det maae og skal være for sig selv, men her blev det Tieneren paalagdt, at sige Rotha, han maatte komme, dersom [han] kun ikke vilde opholde ham, i Dag ikke, i Morgen saameget som han vilde. Uagtet disse Feyl, er han dog den første Prins, ieg har seet ; denne Ynde i Udseende, og Tale og rigtige Toene Forandringer, f: C: Sc: med Odoardo i 5te Act: „Ja, seer De, stærø Gallotti! det forandrer etc:" og saa den søde, yndige, forførende Toene, han havde, naar han siger, „gid De vilde være min Ven, Ledsager og min Fader?". . . . Brockmann spildte Odoardo, men Manden var syeg, og saa hæø, at det var alt det, man kunde forstaae ham; om han end havde været frisk, troer ieg dog neppe, han var bleven min Mand, der er altfor meget bramø, og Præk, og eftergiordt, men ingen virkelig Følelse, kold som Jis, uagtet han sveedte som en Stud paa Heepladsen; den haarde, kolde Latter, han slaaer op, paa Prinsens: „gid De vilde være min Ven etc:" gjorde en sortreffelig Virkning mod Langes bløde, og smigrende Toene. Marinelli var Schütz, ieg veed, ieg har været noget meere som Marinelli end den gode Schütz, men han tilstoed mig ogsaa selv, da vi siden talte over det heele Stykke, at han ikke just har giordt den saaledes til sit Studium, som ieg vilde, enhver der spildte Marinelli skulde, og burde 361). Conti spildte den unge Müller, og er den første Conti, ieg har seet og Hordt; „o, kunde vi male med Oynene, min Prins!" med en Entusiasme sagde han den Repl:, med Forstand sagde han sin heele Rolle 362), men var lidt vel meget Prinsens Sidemand; der er en vis medfødt Friehe, en vis stolt, men tilladelig Dristighed nedlagt hos enhver ædel Kunstner, som ingen Kunst-Ven miskiender, men naar denne Friehe mifer sig saa nær beslægtet med en stinkende Indbildning om sit eget Værd, som den unge Müller et par Stæder i denne Scene lidt vel meget gjorde, saa glemmer s. 281man Konstnerens heele Fortieneste, og hans Entusiasme bliver fordægtig, om ikke aabenbar Pralerie. Jeg kan saa got lide en hvis Beskedenhed hos Kunstnere, og en Slags Tilbageholdenhed, netar han taler med sin Overmand; man maae ikke rænde dem strax i Næsen, eller maale sig ved Siden af dem; hvor let kan ikke et eller andet dumt, stolt Blik ned paa os Smaaøfolk, sætte os heele 14 Dage ud af Stand til at arbejde. Først da, naar Samtalen er bleven varm, saa kan Maleren glemme, det er Prinsen, men ikke rænde mig ham strax op i Næsen. En fornuftig Pirro fik ieg da endelig ogsaa engang at see, min egen Weidmann spildte den 363) — men ieg er og bliver fordømt til at ærgre mig ihel over alle de Appianier, ieg seer; en hvis Hr. Ziegler, en af de sletteste Acteurer, de har her, men fordi han har en smuk Skabning, og et glat Ansigt, seet og got som en Slagter-Sons eller en Barne R: — og som forresten siger slet intet, — skal han have Lov til at sorderve een af de skionneste Elskerroller, der er til. Jeg glemmer aldrig, at Fæet stulde endelig have en Prise Tobak, da han sagde: „Perler betyder Taarer", en urimeligere Prise har ieg aldrig seet 364); Emilie var Madsr Aichinger, saa snart hun kom ind, saaø ieg strax, hvad der vilde blive for en forstandig, dybsindig, og declamatorisk Emilie! Den Angest, hun viiste, da hun kom ind, og blev staaende strax inden for Døren, var ikke den ængstelige Flugt for Forfølger[en], ikke de hastige, korte og bespændte Aandedrag, ikke den barnlige Tillid til Moderens Forsvar, som ieg har seet hos den skielvende Emilie hos os; her blev hun strax staaende og declamerede sin heele Tildragelse, hun har havdt med Prinsen, hos os lae hun alt skielvende i sin Moders Arm, soren at Moderen havde faaed det siste Ord ud; men hvad vil ieg? gjøre Sammenligning imellem Emilierne her og hos os for 5 Aar siden? 365) Ney, min gode lille Aichinger!, Du vilde tabe for meget derved! og dog kan ieg ikke glemme Dig den Rolighed as, som Du i Asten kom ind med I 5te Act, det var mig altfor roeligt, alt for bogstavelig sorstaaed! og da Odoardo stak hende ihel, hu, hvad det gik imod hvad ieg havde seet det i sl: Roses Tiid; uey, ney, de Tider komme aldrig meere, at ieg faaer slikt at see. Madsr: Weidner, den ældste Actrice ved dette Theater, fordervede ikke Claudia, men gjorde heller ikke noget Mesterstykke, hendes beste Scene, den med Marinelli i 3die Act, har ieg seet bedre hos os, med mere Ild, men med mindre Noblesse, og den sordømte Wiener Noblesse er ogsaa kold 366). — Madam Stefanie var Orsina og ieg hørte hende sige: dosalo, dosalo, dosalo, som om hun vilde sige: der har I det nu paa 3de Facons, nu kan I vælge, hvad I vil; men derefter s. 282maaø man ikke døømme det øvrige, thi hun spildte Orsina, paa den fæle repl: nær, om at rense hans Indvolde, meget bedre end ieg har seet den hidtil; med meget meere Anstand, meget meere Noblesse, og rigtigere forstaaed paa det fleste Stæder, end den er sorstaaed hos os 367). Da Stykket var forbie, gik ieg hen i Grotten, hvor ieg var vis paa, at finde alle dem, der havde spildt, især da Brockmann havde invitered os derhen i Aften. Jeg sagde dem min Mening reent nd, baade det onde og det gode, ieg havde seet hos dem i Asten, og min Oprigtighed blev meget got optaget; Lange og ieg havde en meget lang Samtale over Kunsten, Weidmann var med i samme Samtale, og ieg havde den Glæde, at Lange med den aabenhertigfte Fortroelighed, og uskrømtede Erkiendtlighed takkede mig fer denne Samtale og begge ønstede virkelig af Hiertet ieg var stedse hos dem som deres Kammerat, for de savner Fortroelighed og Aabenhertighed, og hvad kan ogsaa være glædeligere for sande Kunstnere end efter saadan en Asten, som efter Emilie Galotti, at knude sidde saaledes sammen og resonnere over hvad de har giordt, og opdage, de kunde have giert meere! Lange er unægtelig deres beste og eenefte Elster, de har her, og som det lader, det beste og honnetteste Menniste. — Weidmann deres eeneste, og der er neppe 2de Theatre i Verden, der vitser mig saadan en Tiener, er tillige det beste Menniske, og en Mand, der resonnerer over sin Kunst; han er ikke af dem, der leer først af det han siger, jævnt og ligefrem, saa tor og naturlig siger han alt, hvad han siger, saa han slet ikke seer ud, som om han vilde have, man skulde lee af ham, men just derfor leer heele Verden, aldrig har ieg seet nogen komist Skuespiller jage mindre efter Klap og Skogger end han i Dank und

Undank, og saaledes skal han være overalt | : ieg treer Jünger : | og da er Weidmann den eenefte, ieg har seet paa min heele Reyse; at Gielstrup ikke har giordt hans Bekiendtskab, er den underligste Ting af Verden, da det er den eeneste, som han kan have truffet paa sin heele Vey.

d:22de Tredag

Efter Aftale kom Jünger og hændtede os til at spise i Prater, paa Veyen derhen og fra gav han os adskiellige Oplysninger om Müllers. Forresten vil ieg sige som den gode Remmer: hane diem perdidi; der var intet Skuespil for mig, og ieg havde gived Brockmann mit Ord, at soupere hos ham og være der henimod 8te — ieg gjorde et Spring op til Müllers, førend ieg gik derhen, og der kom ieg dybdt i Discours med Josepha om Emilie Gallotti, og det loed til, hun, med en fornuftig Anførsel, knude blive til noget, men først maatte man være sikker paa, at Faderen ikke blandede sig i Spillet med, for saa sordervede han alt; hun takkede mig saa hiertelig for denne halve Tiime, saa ieg ret beklagede s. 283den stakkels Pige; hun er nu værre faren, end om hun var uden Anførsel, for Faderen ender ikke, førend hun er i Grunden fordervet; og ieg frygter for, hun føler det selv 368). Hos Brockmann fandt ieg et lille, men udføgt og got Sælskab: Pappé, som ellers saaver i et Væk, men er ellers en grumme brav Fyr, Doctor Werner, Jünger og en anden brav Fyr, engels mand, som ieg ikke kiender forresten 369) Vi bleve sammen til Kl: 11/2 og Pokker havde nær været i Papirerne med Brockmanns Niece og et par af Sælskabet, som ikke vare frie for at have faaed et Skud af den blinde 370) Jeg bad Brockmann om en Tiimes Samtale

Josepha Müller.

Maleri fra 90erne af hendes Mand, Friedrich Heinrich Füger.
Hof museum, Wien.

s. 284 under 4 Øyne, for at lære Theatret nøyere at kieude, og i Morgen Kl: 9 gaaer ieg hen, og hændter Oplysning; egentlig tilbød han mig det selv, da ieg yttrede en Slags Tvivl om, at det gik saa upartisk til som det burde og kunde, naar Directionen bestoed blot af Skuespillere. I Morgen meer herom!

d: 23de Loverd:

Brockmann er meget importeert for, at ieg skulde finde deres Indretning her den beste af alle Indretninger, men ieg kan ikke tiene ham; vel var det got og fredeligt, ifald alt hvad der sterner i deres Love, blive holdte, men det er just det man her siger ney til, hvilket Brockmann ikke vil tilstaae. For at lade mig see, hvor meget han ønskede, ieg maatte finde deres Indretning den første af alle Theater-Indretninger, gik han med mig ned paa Theatret, hvor deres Forsamlings-Sahl er, og nu toeg han et Original Aftryk frem af Archiver, som han ellers ikke skulde efter sin Forpligtelse og gav mig, naar ieg kommer hjem, skal ieg lægge det frem til Underretning for dem, der vil viide denne Indretning og nytte den. Vi vare inviterede til Ministeren og man kan ikke være bedre hos nogen Minister end hos denne, for han lader slet ikke Folk føele, han er Minister, en jævn, god gammel dansk Mand, som ieg ret glæder mig ved at være kiendt af; alting havde været got, naar han kun ikke havde saa ivrig paastoed, vi burde udsætte Reysen, og Aarsagen hvorfor vi skulde udsætte den, var saa ubetydelig for os, at ieg slet ikke kunde give noget vist Svar derpaa; ieg haaber, i Morgen tidlig at liste mig sagde væk alligevel.

s. 284

Brev XV.

Wien d: 23 August [17]88

Min eeneste gode lille Kielling! skjønt Posten gaaer om en halv Time, saa maae ieg dog sige dig i største Hast, at ieg er frisk og vel, at ieg paa Mandag Morgen, saa aarle som Lærken monne slaae, iler dig saameget mere i Møde. — Disse dievels Folk her | : Rahbeks Venner :| lader mig ingen Roe, ieg lever her i en Sværm bestandig, ieg er snare vel liidt iblandt dem alle, bande som Menniske og Acteur; ieg har iblandt andre faaed en vis Lange, som ieg skrev dig til om fist, og Weidmann til mine fortroeligste Venner; naar de seer mig, var det som de saae en Engel, de ere deres beste Acteurer her og Weidmanns Liige som komist Acteur har ieg ikke seet. — Fra Dresden kan du vændte Brev fra mig, og ieg haaber ogsaa at see noget fra min gode Tøs der; ieg bliver der ikke længer end 3 Dage, og i Berlin i 5 eller 6, for at kunde opholde mig i en 10 a 12 Dage i Hamborg — Hils alle mine Venner og smaae Glutter, og Søster! tilgiv mig beste gode Hanna-Moer! at ieg ikke s. 285 skriver mere, men ieg har ved Gud ikke Tiid, nu maae ieg paa Posthuuset og derfra paa Comedien. Josepha Müller og hendes Forældre, som er meget artige mod mig, lader dig hilse — Hils Rahbek og siig ham mange smukke Ting, ifald han skulde være vred paa mig, fordi han kun fik eengang saa langt Brev som du! lev vel min beste! Gudskeelov for ieg snart skal see dig igjen!

evig! evig din gamle Dreng

M. Rosing.

Da ieg havde skreved nogle faae Ord til min Kielling, og min Knud, gik ieg hen og saa: Die Glücks-Ritter. En Oversættelse af det engelske; det har for meget lokalt og engelsk Nationalité, til at det kan giøre saa megen Lykke paa andre Theatre, som paa det, det er skreved for 371); det blev i Almindelig[hed] ikke slet spildt,

det var een af disse hverdags Forestillinger, hvorom der slet intet er at sige. Müller er den eeneste, som ieg vil erindre mig, han spildte Verten, saare got, og var overmaade vel maskeret; ieg har været hos Originalen til denne Copie, som Müller her viiste 372). — Jaqvæt maae ieg heller ikke glemme, for han var just det modsatte af Müller, og ieg undrede mig meget, at de lader et Menniske med saa utydelig Udtale komme frem, han spildte Skibskaptainen og gid han ikke havde spildt den! 373) Fra Comedien fulgde vi Skuespilleren Lange hjem, hvor vi traf Mad: Sacco og hendes Fuldmægtig, det havde været mig kierere ikke at have truffet hende, saa havde ieg ikke erindret hende og hendes Uartighed, da hun negtede at spille Medea, og været frie for Invitation 374).

d: 24de sønd:

Da vi baade i Gaar og i Dag hevde rendt heele Byen om, for at faae en Vogn, og ingen kunde faae, og Ministeren, og alle disse dievels Mennisker ingen slip vil give paa os, saa har ieg maatte udsætte Reysen til Tirsdag Aften eller om 3 Uhr Onsdag Morgen, for tillige at faae Brockmann at see i sit beste Fag. Lightbowler kiørde heele Formiddagen med os omkring for at udsøge os en Vogn, men der var ingen at faae 375); han loed sin Kusk kiøre en Tour, forbie Schönbrunn, og inden vi vidste et Ord af det, holdt vi uden for Mad: Sacco; ieg ærgrede mig saa hemmelig; mais, il faut faire bonne Mine a Mauvaise jeu. Da vi havde beseet hendes Have og Lysthuse, som vare udhyndrede, og fundet, at hun boede som en Grevinde, kiørde vi hjem og hændtede Secr: Stein 376) — og foer ud i Augarten og spiste til Mid:. Kl: 4 kom Jünger, Lange og Doctor Werner derud, og fulgde os hen s. 286til Capelmester Mozart, som fantaserede saaledes for os, at ieg gjerne selv vilde have været saadan fantast; især gjorde hans pedal i den anden fantasie en allerkiereste Virkning 377). Glade og underlige til Moede over at have hørdt Mozart, gik vi til Byen og faae: Der Revers af Jünger 378). Stykket taler for sig selv, det er kun Spillet, ieg vil holde mig til: Brockmann var Greven, og naar han var saaledes her, som han var, saa veed ieg, hvad ieg kan vændte mig af ham i Morgen som Grev Klingsb.: i sig selv er det den nydeligste Rolle, man vil ønske at see, og Brockmann toeg den ogsaa fra den elskværdigste Kant. Den 7de Scene f: C: alting var saa inderlig got, Toene, og Ansigt: „du sündigst erschrecklich auf meiner Barmherzigkeit los" ! denne Repliq: bragde han mig Taarerne i Øynene; hans heele 4de Act var ogsaa saare deylig, vel synes mig, at hans Underkrop var for ædrue mod hans Hoved og Tale 379), men mod alt det gode, han her viiste, var de Smule Feyl, han begik, ikke engang merkelige uden for mig. Fri, hans Neuveu, var Lange, han fordervede ikke sin Rolle, men udmerkede sig ikke heller i den. Brockmann er stoer i det høye, fiint komiske, Lange har derimod meest hiemme i Tragoedien, begge umistelige for dette Theater. 5te Scene i 2den Act toeg Lange ikke aldeles rigtig i mine Øyne, Skuespilleren maae vogte sig for at blive bitter i sin Toene og Miine i denne heele Scene, den giver Anledning dertil, og Lange sorsømte ikke at declamere og skiere Ansigter ved adskiellige Sandheder, men det er misforstaed; her maae Skuespillerens Toene være saa let som mueligt; hans Ansigt saa klart som en Foraarsdag, og ganske følge Horatii Regel og troe at den skarpeste Satire gjør best Virkning, naar den bliver sagdt i Spøgg. Fries Character taber sig ved den Alvorlighed, Lange lagde i den, og ieg troer, imod sin Vilje, for ieg veed, han spiller ikke gjerne uden i Tragoedien. Nanette, Jfr: Müller, der er intet at sige uden at det er en kiøn Pige, som klæder sig got, spildte saa jævnt hen og brugde sine Øyne ret got. Baronen, Hr: Müller, det var Synd at beskyldte ham for Ligegyldighed for sit Arbeyde, thi han gjør vist ikke et Skridt uden med det største Overlæg, om han overlægger altid saa rigtig, det er lit uvist, men disse 2de Aftener har han været meget lykkelig. Carl, Hr: Ziegler, den samme som toeg sig en Prise i Emilie Gallotti, der er ikke meget ved den gode Ven. Henriette Madsl: Aichinger præker baade i Comedien og Tragoedien og har stedse det samme Ansigt i Sorg som i Glæde. Weidmann, Fries Tiener, spildte sin heele Rolle saa ganske sortreffelig, lige til Brockmann og han begynde at complimentere hverandre, hvor de bleve til 2de Narre begge to. Efter Comedien vare vi s. 287budne hen til Müller, hvor vi fandt Brockmann og Lange og Füger. — Aftenen gik ret brav, og dette Maaltid var gjort for at tage Afskeed med os, men Fanden har altid sit Spil med alle gode Forsætter, imod vores Vilje har vi maatte udsætte Reysen til paa Onsdag Morgen, fordi vi deels ingen Vogn har faaed, deels for ikke at ftøde vores gode Guldenkrone, som endelig vil have vi skal kunde sige, naar vi komme hjem, at have seet Først Cauni 380). Josepha forloed os igien tidligere end nogen anden, Kl: 1½ gik vi andre fra hverandre. Lange stial sig til at tegne mig af, uden at ieg vidste det, og alle Mennisker sagde, det ligner, dette gav Anledning til at vi alle tre bliver aftegnede og hængt i Klubben 381).

Mozart.

Ufuldført Maleri af Joseph Lange. Mozartmusæet i Salzburg.

d:25de Mand:

Da Preisler og ieg havde været hen at see paa og strax paa Stædet kiøbt os en Vogn til 75 Gulden, gik vi hen til Müllers, som fuldgte os til den ældre Stefanie, Visiten var kun kort og stauende, vi fandt en meget høflig og tandløs Mand 382), og ieg undrer, at de er ikke meere kræsne med deres Stemmer og Organer her, end de er; den gamle Jaqvæt og den ældre Stefanie skulde aldrig komme paa noget Theater, naar ieg [mantte] raade, og Schü skulde bolde op at bruge Tobak førend han kom frem, saa afskyelig snøvler han. Nu blev Kl: saa mange, vi maatte hjem, dersom Lightbowler ikke skulde kiøre feyl, og vi siden nødes til at tage en Vogn, for at komme ud til Sacco, hvor vi skulde spise til Middag. Kl: 11½ kom han og hændtede os, og vi fandt allerede Jünger for os, men maatte bie til min stoere Qvide, til Kl: 1½ til Langes kom; førend vi kom til Bords, thi ieg havde ellers intet der at gjøre; s. 288see paa hendes Døttre var intet rart ved, thi den eene er

styg som hendes Moer, og den anden, lille unge er den affecterteste, og kiedsom-meligste Tøs, ieg har seet af hendes Al-der 383). Moderen selv var stedse engageert, Gud skee Lov! enten med Lightbowler, Jünger eller Preisler; vi spiste og drak got, og Kl: 8te gik vi til Byen; Mad: Sacco fulgde os [til] Wiedens Bom, hvor hun toeg den Aftale med Preisler, at hun maatte see ham eengang endnu førend vi reyste. Saabye var ligesaa dybt i Samtale med Datteren under Veys, som Preisler med Moderen. Jünger og Sommer 384), og Lange og ieg gik sammen, og da det næsten er umueligt, at tale fiire Ord med en Acteur her under 4 Øyne uden at tale om deres Ueenighed, især den unge Stefanies Kabaler, saa gleed denne halve Miil uden at vi viste det, thi der er intet, der forkorter Tiiden mere end Bagtalelse — dog, det gjør Lange ikke, det var den reene skiære Sandhed, thi den yngre Stefanie er saa forhadet, at ingen Siæl af Theatret lider ham i deres Sælskab, det skal være den forteste Siæl. Da vi havde sagt farvel til Mad: Sacco, og vilde have været i Klubben, kom vi forbi en Fieleboe, hvor de spildte Comedie, vi maatte ind og see paa dette Spektakel, siden vi endnu ikke havde seet sligt før, men Du Fredsens Gud! Hvor vi fik nok! En Tyran, stoer og grum, som ieg i min Barndom forestilte mig Hollofernes, toeg deres Theater i 1½ Skrit, en ædel Helt, som begyndte med at snyde sin Næse, og blev saaledes ved med ædelt Spil til han fik overvundet Tyrannen, og toeg den omtvistede Skiønhed tilbage, som i lang Tiid havde været i Tyrannens Vold, en Skiønhed, hvis Mage er vanskelig at finde endog blandt Heltinderne som vaske Folks Øren med deylige, levende Aal ved gammel Strand. Færdige at sprække baade af Latter og Stank, for de forredtede alt deres Behov, hvor de stoed, de honnette Tilskuere der vare, skyndte vi os bort, da den første Comedie var forbie, vi fulgde Jünger hjem, men spiste ind der Traube, og kom altsaa ikke i Klubben, hvilket Brockmann vist ikke hovede.

d: 26de Tirsd:

Preisler og ieg toeg os for, for ikke at spille Tiden, at gjøre adskillige Afskeeds Visitter, og for med det samme at hændte vort Pas, lagde vi en Billet hos Grev Luckner 385). Fra ham vilde vi have besøgt Hr. v. Thorwad, Theater-Inspecteuren 386), men da han alt var paa Krigs-Cancelliet, lagde vi vores Billet pour prendre congé efter os; Agent Matolai traf vi hjemme, han er stedse den samme, føde Herre, som ieg, uagtet alle hans Venskabs Beviiser, og Forsikringer om at vilde gjøre meere for os, naar han havde Tiid, aldeles ikke kan lide, han er mig altfor fød, altfor leed den Patron. Secretair Stein lovede os at afhændte s. 289os 1½ og spiise med os i det Dratnerske Huus paa Graven. Fra ham gik vi over til Buchwalds, for at tage Afskeed; var denne gode Herre mindre upatriotisk, end han er, saa var det en Glæde at tale med ham; hvad enten saa hans Frieheds Aand er affekteert eller virkelig. Deres Datter sang for os, og ieg maatte da synge en Viise med, imod min Vilje. Nu vændte Stein og Lange os, for at dinere sammen paa Graven; efter dette Maaltid kiørde Stein og vi 3de ud til Cauni's Rideskoeele og Lange gik paa Theatret. Cauni har sit Lyst-Slot i den Forstad, som gaaer ud til Mad: Sacco, vi stoed længe og biede paa hans Komme, endelig kom han og spurgde os, hvem vi vare? Danske, og hvad vi vare? Skuespillere, alle 3? Ja, deres Durchlaucht! — hm ! og han gik ind og sadt sig til Hest, gjorde adskillige Caprioler for os med sin Hest, var virkelig den første Berider her, som han er den første Statsminister i Conceillet; thi han skiendte i et Væk paa een af Beriderne, og bad ham taeg sig selv til Mønster, for at blive en god Berider; hvad ieg skulde her, veed ieg ikke, Cauni's Rit forekom mig som Nielsens Dands 387) ; naar man er over 70 skal man ikke mere jage efter Complimenter for Legems Øvelser, og Først Cauni fatigeerede sig selv i Dag ganske forskrekkelig, for at viise os, hvilken Berider han er, og blot for at vi kunde fortælle det igien, naar vi kom hjem. Da han havde reedet 3 Heste, og hilst os saare naadig, forloed han os, og Ridehuuset. Preisler og Saabye toeg, efter Aftale i Gaar, ud til Mad: Sacco, og ieg med Stein ind til Byen. Førend ieg gik hjem, gjorde ieg et Spring op til Müllers for at tage Afskeed, de stoed just færdige at tage til Theatret, thi baade Fader og Datter skulde spille; Afskeeden var snart forbie, ieg skyndte mig det beste, ieg kunde, som min Skik er med alle Afskeeder. Da ieg kom hjem, sandt ieg vores Tiener havde stiaalet 18 Gulden af min Pung, endskiønt den var meget vel inden Laas og Lukke forvaret. Jeg betalste vores Regning, bestilte lidt Mad og Drikke til i Morgen paa vores Reyse, siden vi ikke havde i Sinde at tage nogen Stæder ind, og gik paa Comedie for at see Ringen af Schröder 388). Baronessen spildte Mad: Stefanie den yngre, usigelig bedre end ieg saae den i Cassel, men dog ikke til min fuldkomne Tilfredshed. Jeg syntes, hun blandede en Smule Coqvette deri, og det er hun saamen ikke. Mad: Darring spildte Nouseul ikke slet 389), men ikke saa got som Mad: Marschal i Cassel; f: C: „Henriette! betænk vores Tilstand." Nouseul sagde det bittert, og som om hun vilde bebreyde sin Datter, at hun toeg i Betænkning at opoffre sig selv, for at gjøre sin Moder lykkeligere, Mad: Marschal derimod sagde det saaledes, at hendes Datters Lyksalighed syntes at være hende s. 290det vigtigste, og trak paa Skuldrene ved: „betænk vores Tilstand,“ som om hun vilde sige: „gid vores Tilstand var saa god, at Du ikke behøvede at see paa Rigdom“, og blot i Hensigt til sin Datter, ikke til sig, som ieg mistænkte Mad : Nouseuls Facon for. Den Scene med Cousin Holms Brev, og Grevens „ja, naadige Frue“ var Nouseul god, men ingenlunde bedre end Mad: Marschal. Henriette, jfr Müller var saare got paaklædt, og spildte i Aften best af alt, hvad ieg har seet hende spille, siden ieg kom her; „Dersom De har noget Begreb om, hvad Ære og Dyd er, saa maae De læse af mine Øyne, hvad ieg tænker og føler ved Deres Opførsel Hr. Greve!“ Denne Replikke sagde hun saa skiønt og sandt, at hvis ieg ikke havde troed hende dydig før, saa sagde den Maade, hun sagde den Replik paa, mig det ganske tydelig: hun er det! og ieg troer det, ved Gud! Det er den anstændigste, gode lille Pige, man vil see! —

Den store Teaterrejse

Brockmann spildte Grev Klingsberg ikke til den Grad af Fuldkommenhed, ieg havde vændet, thi han vilde altfor ofte gjøre lustimakker af den, men var dog altid et støert Mønster mod Bilan i Cassel som de der ansaae for uefterabelig i den Rolle. Brockmanns forunderlige Tilbageholdenhed, ledsaget med hans korte, afbrutte, naa! naa! og ih, hvorfor skal ieg sige det ! oh ! oh ! tyst! hm ! hm ! etc: etc : kan ingen anvænde bedre end han: f: C: i rendezvous Scenen, i Scenerne i Augarten, og den første Scene imellem ham og Mad. Darring og Henriette, vare alle stoere Beviser paa, hvad Brockmann kan være i det komiske, men saa er ogsaa den Scene, naar Mad. Darring flyer ham den unge Holms Brev et Bevis paa, hvad Brockmann ikke kan være: taalelig, thi den Scene var udstaaelig, og hængde slet ikke sammen med alt det øvrige. Den gamle Holm var Müller, og han var Guld værd mod Böehm i Cassel, især gjorde han, paa een Dumstræg nær, som ieg ogsaa siden skrumpede ham for, Scenen med Baronessen og Kammerpigen : mais la fille etc: ganske fortreffelig mod, hvad ieg har seet — hans Neuveu derimod, Hr: Schü er mig den samme Snøvle Kisten, og monotoniske Person, som han pleyer. Kaptain Selting var Lange, her taales aldeles ingen Sammenligning mod hvad ieg har seet, og dog var Lange ikke ganske, hvad han kunde og burde være, rigtignok er der noget i denne Rolle, som ulykkeligviis mishager baade mig og heele Verden 390), siden den i Grunden er saa unaturlig som mueligt, for hans heele Historie er det urimeligste Snak, der kan tænkes, og dog synes mig, en Acteur som Lange, der baade har Hoved og Tiid til at tænke over sin Kunst, ikke burde skille sig saa ligegyldig ved saadan Rolle; at vi hiemme hos os er nødt til det, er ingen Under, siden vi har 3 dobbelt saa meget s. 291 Arbeyde, og 3 dobbelt saa lidt Løn, men her er det ikke tilgiveligt; det synes, som han ikke gjør noget gierne uden stoere Character Roller eller Tragediehelten; det er ikke Lange mueligt at forderve nogen Rolle, det har han formange Talenter og for megen Ambition til, men Forskiel gjør han, jeg troer gierne, han havde spildt bedre, ifald han havde havdt Josepha at spille med, og er det saa? saa tilgiver ieg ham af mit ganske Hierte, at han var kold mod den stive Stefanie. Da ieg havde seet Stykket ud, skyndte ieg mig hjem, for at faae fat paa min Tyv, men — fik Du Pæren, Zakarias? Da ieg havde giordt adskiellige Anstalter til i Morgen tidlig, saa at alting var paa reede Hænder, søgdte ieg de andre Herrer i Grotten, Saabye blev just tegnet af Lange, og Preisler var gaaed ind til Mad: Brockmann for at sige farvel, ieg føeldte, det ogsaa var min Pligt, og ieg skyndte mig derhen, og just som ieg kom, stoed Hr: Preisler paa Trappen, bleg som et Liig, og trykte den lille Babet saa tæt, saa tæt til sit smægtende Hierte og Læber 391), ieg skyndte mig for at komme forbie denne rørende Afskeds Scene, men hun fattede sig meget hastig, kastede endnu et Kys til Preisler, og lysede mig op til Mad: Brockmann, hvis Skat ieg er, og som hun alt har hængende i Ramme og Glas | : den samme Tegning, som Lange toeg af mig hos Müllers i Søndags | da ieg havde sadt lidt og sladdret med denne muntre Kielling, gik ieg igien ned i Grotten, ieg var lidt beklemt ved alle disse Afskeeder, thi alle disse holde saa forskrækkelig af os, det er, som vi vare groede dem til Hierte. Josepha og hendes Forældre og Søster Nannette kom ogsaa i Grotten, for at tage det fiste Farvel med os, og ieg var tilfreds, de var bleven hiemme, det bliver een saa tungt om Hiertet, naar man skal sige farvel, og evig farvel til Folk, som man saa got har vandt sig til Lange toeg vores Portraitter, og alle sagde, mit var det beste, Lange selv paastoed det, ieg veed det ikke, Saabyes syntes mig, var overmaade liigt, Preislers var ikke færdig, da ieg sneeg mig bort Kl: 12½ for ikke at sige Farvel, det fordømte Farvel, som selv i dette Øyeblik, ieg skriver dette, ængstiger mig dievels. Dog, Glæden over, at det bær hiemad, adspreeder all Tungvind, og lætter mit Hierte, som manges Afskeeds Taarer faldt tung paa; selv Brockmann græd, da han trykte min Haand og kyste mig til Afsteed „at vi ikke kan beholde dig hos os“ — den gode, herlige Jünger —dog, lad mig glemme alt dette og skynde mig til reenere og saligere Glæder, hiem til min gode Kielling og Børn og ældre Venner, som har mig ikke mindre kier — lev vel I Wien ! Tak for alle de Glæder, ieg havde der ! Adieu !

d: 27de Onsdag:

Kl: 3 vare vi alt oppe, vændtede forgieves paa den tyvagtige Tiener, s. 292 og Posthestene vare bestilte til halv fire, de kom først 5½ siden de havde glemte det paa Posthuuset. — Da alting var færdig og afgiordt i vort logis, satte vi os op og kiørte glade, tungvindig, og ligegyldig fra den beste af alle de Stæder, vi har været paa vores heele Reyse — i en Slags Døs kom vi saare hastig til den første Station Enzersdorf: hver Station kostede en Gulden og 40 Kreuzer til Postilion og 20 til Smøreren, der hændte os intet besynderlig værdt at merke. — Vores Vogn er magelig og god og i Østrig gaaer det herlig og snart — Der ere 21 Stationer fra Wien til Prag, og her ere de Enzersdorf: Stokkerau: Mallebern: Hollabrunn: Jezelsdorff: — ved Znaym begynder Böhmen: Freinersdorf: Budvi: Schelletau: Stannern: Iglau: Stecken: Deutschbrod: Steinsdorff: Jenikau: Czaslau: Kollin: Planian: Böhmischbrod: Biechoviecz: Prag: Da vi kom til Freinersdorff begyndte det at regne, da var Kl: 6 om Eftermiddagen, og holdt ved heele Natten, saa vi, til trods for vores gode Forsigtighed blev vaade som druknede Muus, og maatte til en Smule Forfriskelse om Morgen i Deutschbrod drikke lit Caffé, og skifte:

19*

d: 28de Torsd

Kl: 9½ vare vi i Steinsdorff, hvor vi spiste lit varm Soupe, for at faae lit Moed igien. — Kl: 9 vare vi i Böhmischbrod, og da vi ikke meer kunde komm[e] ind i Prag toeg vi Aftensmad og Natteleye der; for at kunde komme des tidligere ind i Morgen tidlig kiører vi herfra Kl: 3, saa ere vi i Prag ved Portens Aabning.

Alle Mennsker forsoev sig her og vi med, i stæden for Kl: 3, kom vi først bort Kl: 5½ og naaede for de dovne

Böhmeres Kiørsel ikke Prag førend Kl: 9½.

s. 292Prag.

d: 29de Fredag.

Saasart ieg var paaklædt som det sig sømmede for at hilse paa en Grevinde, gik ieg hen til General Wurmser, Grevinde Görtzes Fader, for at overlevere Grevinden et Brev fra Jünger, og tillige for at see hende endnu eengang, thi hun var min Favoritte engang i Kiøbenhavn 392), men ieg gik feyl; i Morgen haaber ieg at være viisere, siden Ritmester Taubenheim, som ieg ogsaa havde Brev til fra Jünger, sagde mig i Aften paa Comedie, at han i Morgen vilde føre mig til hendes Naade, og i Morgen mere herom, nu til Comedien: auf der Klein Seitner Theater im Hochgräfl: Thuniskan Hause von der Bondiniske s. 293deutschen Schauspielergesellschaft auf gnädiges Begehren aufgeführt: die Formünder, ein Lustspiel in 5 Auszügen, nach dem Goldonischen Lustspiele: der Formund; umgearbeytet von S: F: Schletter 393). Jeg burdte rigtignok have seet National Theatret først, men dette Bondiniske Sallskab er saa berømt fra Reineckes Tiid, og det andet har ieg slet ikke hørdt nævne, saa her var ikke Tiid at betænke sig; ieg længtes for meget ester at høre, om ikke mere end Levninger af en god Skoele, og et got ensemble, til at forsømme Bondinis 394). Og her var virkelig meget gode Levninger. Formynderne er just ikke af de beste Stykker, ieg kiender, men det moerer dog og dersom han havde valgt en anden Character, end den ækle, ufordragelige, paa Jorden aldeles unyttige og foragtelige Kuratur Baron Ruhe, saa havde ieg endnu holdt meget mere af Stykket, men man faaer tage Tiiderne som de falde. Næst Schröders Theater, har ieg ikke [i Tysklands fundet mere Eenshed eller Ensemble end paa dette; i Manheim var den, men kun imellem Beck, Beil og Istand; i Wien var enkelte Personer gode, men stode saa langdt fra hverandre i Toene, Sprog og Følelse for hvad de sagde, som Böhmernes Hierter fra Keyser Joseph. Her arbejdede virkelig alle til et Maal, og ikke hver for sig, og alle, taget i et, vare de gode, og nogle af dem fortreffelige. Baron v: Altenfeldt Hr: Brückl lige saa høy som Thesfen, men høyt, høyt over ham i Fortieneste 395), vel taleden han en Smule for hurtig, den Feyl havde ogsaa et par andre, men overmaade rigtig, og u[d]tryksfuld, spildte sin heele Rolle med megen Ild og Styrke, f: C: da Frue v: Rutberg flyer ham det falske Brev, hvorefter hun loed sin Datter reyse, den Overgang fra hans Roelighed til den yderste Heftighed, og de hastige Spørgsmaal, som fulgte saa got paa hverandre, viiste mig en Mand, som ikke gjorde noget hen i Taaget, viiste mig en god Skuespiller. Baron v: Ruhe Hr: Thering, den ækleste Rolle, ieg har seet paa noget Theater, den ækleste, der er til i Naturen om den er til? Og Hr: Thering spildte den endnu æklere end den er, man loe af ham, det er sandt, men ieg vilde have, man skulde ikke lee af mig, men af min Rolle, om ieg spildte den. Jeg har endnu ikke seet mere Karikatur Character, bedre underholdt fra Begyndelsen til Enden [end] denne, og endskiønt ieg seer ikke gierne sligt ækelt, unaturligt Tøy, saa seer ieg dog heller Therings Karikaturer end Gielstrups, for hvad han tager fat paa, det holder han ud til Enden, det gjør Gielstrup ftælden 396). Frue v: Rutberg, Mad: Henke, ja, det veed Gud, hun hinkede — i Tale, Gebærder, Gang, alt var saa reen en Copie af vores Mad: Hallessen, saa man aldrig kunde tage feyl 397). Derimod s. 294var Julie Dem: Warm en ganske anden Pige, det deyligste Ansigt, nydeligste Figur, og blonde Haar, ieg har seet saadan noget hos os og ogsaa spildte sin Rolle overmande nydelig, sagde iblandt andet den Replik, hvor hun gaaer bort med Lieutnanten „vel er ieg kun et Fruentimmer, men ved den mindste Fornermelse, min Herre! forsvarer ieg mig som en Mand“ og hun gik bort som en lysende Engel. Var i det heele inderlig god og simpel; hendes heele Udseende svardte saa aldeles til hendes Alder og Character i Stykket, man maatte være en momus for at kunde finde noget paa hende at udsætte i denne Rolle 398); lige saa lidt som paa hendes Pige Hannchen, som blev spildt af Demos: Bösenberg. Denne Pige er den mest agtede og elskede af alle Actricer, har en Opdragelse, som kun faaer kan roese sig af, taler latin, fransk, italiensk og engelsk, som tysk, spiller Claveer, synger, og maler, og foreener med alle disse Talenter et fortreffeligt Hierte; ieg kiender hende ikke personlig, uden fra det, ieg saae hende i Aftes, men Baron Taubenheim fortaldte mig det i Aftes i Comedien 399). Denne Opdragelse gjorde uden Tvivl, at hun toeg Hannchen mere som en Sælskabsdame af Julie end som hendes Pige, og ieg syntes, hun gjorde Ret; bedre Lisette eller Pige har ieg ikke seet i Tyskland, i Paris havde de den, i Wien ikke, i hvor meget de gjorde af Mad: Arnoldt og Schü 400). Der var ikke den mindste Kunst at see, det var den reene, skiere Natur i all sin Skiønhed 401) ; den deyligste Talestemme, en rigtig Conversations Toene, en smuk, rank Skabning, og meget godlidende Ansigt, alt dette brugt med Forstand, saa veed man ongefær, hvad hun var. Den Scene i Bondehuuset i 4 Act med Lieutn: og de følgende, gjorde hun saaledes, saa ieg ordentlig blev ængstelig for hendes Skyld. Ligesaa godlidende var hun i 2den Act med Baron Altenseldt: „oh! læd mig dog faaer den anden Strømpe paa med“ — sagde hun sortreffelig, ieg veed ingen, at sætte ved Siden af hende i denne Scene uden min egen Adeline aux Italiens i Paris. Von Bergen og Lieutn: v: Altenseldt Hr: Schouwart og Hr: Drewi, 2de sukkersøde affecterte Herrer; der var ikke stoert ved dem, og hvad vil ieg dem da? Heinrich: Hr: Zucker, det værste Fæe, man kan see paatage sig menniskelig Skabning 402). Andreas Hr: Bösenberg er Fader til omtaldte Dem: Bösenberg, ligner Beil i Manheim som 2de Draaber Vand hverandre, baade i Skabning og Tale; og spildte sin Rolle saa fortreffelig, jevnt og simpelt uden den mindste Grimasse eller overdrevent, havde fuldkommen min Weidmanns Skoele i det komiske 403); ret sornøyet baade over Comedien, og det Bekientskab, ieg gjorde med Baron Taubenheim, s. 295Jüngers intime Ven, som ieg havde Brev til fra Jünger, gik ieg hjem — førend vi gik i Comedie, vare vi oppe paa Slottet, som ligger paa et høyt Bierg, hvorfra man overseer den heele stoere Bye, en Udsigt som ligner Udsigten fra Heidelberg ved Manheim meget. Keyseren er aldrig paa Slottet, naar han er her, hvorfor veed ieg ikke, og nu nok for i Dag.

Brev XVI.

Prag d: 30te August 88

Beste allerkiereeste Kone! for at det ikke skal vare altfor længe imellem du hører fra mig, saa skriver ieg dig i Hast disse faae Linier fra Prag. I Gaar kom ieg hertil, og nu hører ieg Posten til Kiøbenhavn skal bort om halvanden Time, ieg maae derfor skynde mig at sige dig, du gode kiere Tøs! at ieg din gamle Dreng er frisk som en Fugl, og saa glad i Haabet, at see dig snart igien! ieg har endnu ikke været gladere paa min heele Reyse end ieg er her i dette Øyeblik opfyldt af den Tanke, at ieg snart skal see min beste, fortreffeligste lille Kielling og alle mine velsignede Glutter! I Wien blev ieg ogsaa længer end ieg havde vændtet og vildet, Apropos: ifald der skulde komme et Brev til mig fra Wien førend ieg kommer hjem, saa bryd det, og laed Rahbek læse det for dig, ikke for Brevet, men for det der ligger inden i Brevet, det vil uden Tvivl moere dig, du gode lille Tøs; det er fra Skuespilleren Lange, og deraf kan du slutte dig til, hvor elsket og æred ieg var i Wien 404). Brockmann blev vred paa mig ofte fordi ieg ikke var tit nok om og hos ham, Müller og hans Familje slyngede sig om mig, som mine Smaa vil gjøre, naar ieg kommer hjem, hver Gang, ieg kom til dem. Lange forloed Kone og sit heele Huus, blot for at være med os en heel Dag, Ministeren og hans Secretairer kappedes om at viise os Høfligheder, selv Fruentimmerne, især i Müllers Huus, Brockmanns og Mad: Saccos gjorde sit til at fængsle os der længer endnu, men Michel svoer, og holdt hvad han svoer, han havde noget meere bedre, lyksaligere i Vændte end heele Wiens Tillokkelser; men taeg dig imidlertid i agt, du har faaed en Rival i Josepha Müller, — hold paa mig, hold fast paa mig, naar du faaer mig igien, laed mig ikke komme til Wien igien, det seer ellers farlig ud med dig og mig — Hils Rahbek fra mig, at Josepha — dog derom mere i en billet til ham selv — nu nok om dette. Jeg er nn paa hjemreysen, i Morgen Tidlig tager ieg herfra igien til Dresden, hvor ieg heller ikke opholder mig mere end 2 a 3 Dage, derpaa til Berlin, hvor ieg haaber at finde Brev fra min gode Hanna Moer! hvor ieg neppe bliver mere end 5 Dage, derpaa til Hamborg, og saa haaber ieg endnu at være hjemme den 23 eller 24de Sept: Preisler seer det vel ikke gierne, men, ieg kan min Siæl ikke hielpe ham! Havde han det i Vændte, som ieg har, saa hastede han maaske ligesaa meget som ieg, men han har neppe nogen Hanna Moer, der tager imod sig med en Flok godlidende, velsignede Glutter omkring sig — o Gud! Hvad denne Tanke gjør mig salig! beste uforlignelige, gode lille Kielling, du har en guddommelig Kraft, som virker saa langt, langt fra dig, og s. 296gør mig endog mit inde i Böhmen til den lykkeligste Mand og Fader! Hils alle mine Venner, mine smaae velsignede Tøser og mons: Michel, din og min Søster! Gud velsigne jer alle og dig, du lille Tykkert! Holde Gud sin beskiermende Haand ever, og give mig [big?] glad og lykkelig i mine Arme!

evig, evig din gamle
tree Dreng
M. Rosing.

d: 30te Løverdag:

Da ieg havde skreved nogle faae Linier til min Kielling og min Knud, endt min Journal, og spist got til Middag, kom Grevinde Gör's Løber og sagde mig, hendes Naade ønskede at see mig Kl: 31/2, hvilket ieg allerydmgst efterkom, og overleverede hende med det samme et Brev fra Jünger, som var hende meget velkommen; hun mindede mig ret got fra Kiøbenhavn, og paalagde mig, at hilse Fabritius's, Calmets, Ranzows, og adskiellige andre Huuse i Kiøbenhavn 405); hun yttrede stoer Lyst at komme til Kiøbenhavn igien, men hvorfor hun ikke kan komme der, veed ieg ikke; hun sagde mig med den troskyldigste Oprigtighed, at hun var der gierne og paalagde mig, da ieg igien gik bort, at hilse alle hendes gode Venner fra hende i Kiøbenhavn. Om Aftenen saae vi et nyt Stykke, die Grafen Guiscardi, et Skuespil i 5 Optoeg, et ganske nyemodisk, tysk Stykke, det var endnu ikke trykt, ellers havde ieg kjøbt det 406); men ieg vil dog see at gienkalde mig dets Historie saa got ieg kan. Der ere 2de Brødre Guiscardi, den eene er Minister hos Førsten og [er] hans Favorit, og gid alle Førster vare saa lykkelige i at vælge Fav: ; den anden er Oberst i Førstens Tieneste, og Ministerens, hans egen Broders dødeligste Fiende; Aarsagen til hans Fiendskab er, at Broderen stedse er bleven ham foretrukken, og at Førsten vil give hans Broder Førstinde Augusta, som Obersten er forelsked i; Broderen, som alt i 6 Aar har været hemmelig gift med Maleren Rivieris Datter, som han alt har 2 Børn med, frabeder sig i Førstningen denne Naade af Førsten, men det kommer ikke til nogen Ende; Ministeren tilbyder sin Broder at arbejde for ham til at naae sit Ønske hos Augusta, som endnu mere opirrer Obersten, som over alt i dette heele Stykke er et Exempel paa Nedrighed og Onskab; foreener sig med Førstinden for at faae den afskyeligste Hevn over sin Broder, og hun over foragtet Kierlighed. Begge disse Characterer ere 2de Misfostre; de driver det saa vit, at Ministeren, i Førstens Fraværelse, beslutter at rømme med sin Kone, Svigerfader og 2de Børn; og Broderen beslutter at dræbe ham paa Flugten, eller lade ham dræbe ved en Karl, afskyeligere endnu end Angelo 407).

s. 297Førstinden beslutter i egen høye Person at dræbe hans Kone med Gist, som Obersten skaffer hende efter Begiering, men i den Tanke, at hævne sig endnu mere over sin Broder, vil han skanne hans Kone, og det er ikke Gift, som Førstinden faaer for at slaae ihjel med. For nu at faae opdaget, at Ministeren er gift, og under sin Stand, kort den heele Aarsag, hvorfor han afslaaer Augustas Haand, kjøber de, eller forleder de Ministerens Secretair, som i disse 6 Aar har passeret for Lauras | : Ministerens Kones : | Mand, og som

Rinaldo ganske har fortroed sig til, til at aabenbare dem den heele Historie; nu kommer det til, at Secretairen selv er forelsket i Laura, og hans fortvivlede Tilstand er maaske mere Skyld i at han blev Forræder, end Pengene. I dette Stykke er ellers en skrækkelig Samling af Morder Gevæhr: Dolk, Kaarde, Pistoler, smaae og stoere, og Gift og Galskab, og Børn — hvis det ikke gjør Lykke, saa gjør intet Stykke Lykke, for det er fuldkommen dannet efter een af Riimsmeds Planer i sorte Mand 480). Der ere enkelte skiønne stoere Stæder, f: E: den Scene imellem Laura og Rinaldo, hvor han sortæller hende, at han, for at binde sine Fiender Blaaer for Øynene, vilde besøge Augusta ; den Roelighed og bevidste Uskyldighed, Hr: Schirmer viiste, og efter sin Rolle maatte viise 409), den Alvorlighed, og ængstende Spørgen: „Du — du — vil — gaae — — du vil see — vil besøge hende?“ den frygtsomme Uskyldighed, og liden Tillid til sit eget Værd, gjorde Mad: Albrecht uforlignelig 410); Scenen imellem hende og Mad: Koch, som Augusta er ogsaa deylig, og af Albrecht blev den endnu skiønnere. Laura troer sig allerede nu opoffret for Augusta, men hun hører nogen komme, troer, det er hendes Mand, løber med aabne Arme mod Døren, og det er Augusta; Laura er færdig at synke i Jorden, synes hvert Øyeblik at synke i Afmagt, og nu siger Augusta: Det er altsaa hende, ieg bliver opofret for? Aldrig saasart sagdt, førend Laura ligger for hendes Fødder, og omfavner hendes Knæ af Taknemmelighed for dette Ord, thi hun troede sig allerede selv opofret, Augusta elsket og sin Mand utroe; men denne Glæde varer ikke længe, thi Augusta viiser hende et Brev fra Rinaldo, som han har skrevet for at blænde Øynene paa Obersten og Augusta, at han des tryggere kunde reyse, og deri sagdt: at han samtykkede i alt, naar han først havde bragt | : sin Buelerin : | Maitresse over Grændserne etc: dette berøver Laura næsten alle Sandser, vænder sig til Rinaldos Skillerie, som Faderen i en Grubbe har malet, og snakker ham der noget for, som syntes lit underlig, og falder tilsist og river Maleriet med sig. Her er det Augusta tager Leyligheden i Agt at give hende Giften under Skin, at det er et styrkende s. 298Middel; det er saa afskyeligt dette Øyeblik, at Tyskerne selv, som er dog mere vandt til slige ftygge Ting end vi andre simplere Folk, hudrede ved at see Laura drikke denne styrkende Drik. Denne Scene er heel utaalelig, men enkelte Stæder af den er fortreffelige, og Mad: Albrecht, den første, tyske Actrice, ieg har seet, spildte saa naturlig godlidende, saa ieg ofte glemte, og oversaae hendes Mangel af Noblesse ; som Maler Datter behøver hun ingen, siger den, der ingen Forskiel gjør imellem den stive Noblesse, og den almindelige gode og tillige høye Toene, som en Maler Datter kan have, lige saa vel, saa rigtig som Minister-Datteren ; mon Naturens skiønne Datter ikke er høyt, høyt over den stive Noblesses Datter? og det er det, som gjorde mig ont, ieg ikke fandt hos Mad: Albrecht, hun syntes mig lidt vel lav i hendes Naivite. Førsten spille Hr: Brückl, han har intet at bestille uden i 1ste og 5te Act, i 1ste Act reyser han bort, efter at have forkyndt Rinaldo sin Vilje i Henseende til Augusta, og kommer igen i 5te Act, hvor han af ober kammerherren faaer at vide, at Rinaldo er taget Flugten, og at hans Broder har sat efter ham, for at indhændte ham, Førsten veed, at Obersten er hans værdste Fiende, den Tanke gjør ham næsten fortvivlet; thi han elsker Rinaldo som sin egen Siæl, og frygter for at Obersten skal myrde ham, thi det lader som han indseer den heele Ondskab strax — dette gjør Brückl overmaade got, den Ængstelighed, han loingnerte ud af Vinduet for at see efter sin Rinaldo var virkelig deylig; Mad: Koch med sin høye, ranke Skabning, temmelig kiønne Ansigt, og gode Øyne, var dog grumme maadelig, thi hun vidste for det første faare lidt af, hvad hun skulde sige, og det hun vidste, forstoed hun som oftest kun maadelig 411). Den største fæiske Dievel, ieg kiender, er denne Oberst Federigo Guiscardi, men den tabdte aldeles intet af sit Værd i Hr: Schouwarts Hænder, Secretairen, Bernardo af Hr: Drewi, den vigtigste Mandfolkerolle i heele Stykket, den beste af de Slags Roller, ieg kiender, og udførdt med megen Flid og Følelse, — een af de gode Scener var ogsaa den, hvor Obersten havde passet paa sin Broder og fulgdt efter ham, for at see, hvor han gik hen, og da Broderen havde forladt sin Kone, kommer Obersten strax efter og foregiver han vil males; Maleren svarer ham, at han allerede længe ikke havde malet for Penge — „og hvad vilde da den Herre her, som gik bort?“ „han besøger mig imellem“ „det vil ieg ogsaa, saa maler han mig vel for Venskabs Skyld?“ ; i det samme faaer han den Grubbe at see, som Maleren er ved at male: Laura og Rinaldo i en fortroelig Stilling, og den gamle Maler med udstrakte Arme i Henrykkelse over sine Børn! Dette er det s. 299Malerie, som han med et faaer Øve paa, bliver halv rasende, Gud veed, om det var af Glæde eller Ondskab? spørger i ydcrste Hastighed, hvad det er? hvem det er? Faderen er forvirret, Laura er ude af sig selv, og i den ængsteligste uroelighed, paa Børnene virker naturligvis Moderens og bestefaderens uroelighed, nu gientager Obersten, ester at have stirret en Tiid lang paa Maleriet, sit Spørgsmaal, og Rivieri svarer : et Ideal! „Saa er da disse ogsaa Idealer?“ idet han river Børnene hen til Maleriet, og sammenligner Rinaldos og deres Ansigter — ester nogle Udbrud, som af en Dievel, styrter han ud og efterlader den heele Familje i den største Uroe. ... Da Secretairen havde dræbdt Obersten, og kommer ind styrtende med den blodige Dolk, og kaster sig for Førstens Fødder og beder om sin Død, da han havde dræbdt Guiscardi, er Førstens Sorg paa det høyeste, for han troer det er Rinaldo, og man er stedse villig til at troe det værdste, men Secretairen lægger strax til: Men ieg har dog frelst min Herre, og da nu Bernardo tillige fortæller: at det, der smertede Obersten meest i hans Dødsstund, var, at det ikke var Gift, det, Laura havde faaed, nu blev alle Mennisker glade, som hidtil har været i Angest for Laura, Rinaldo kommer ogsaa strax derpaa ind, og en almindelig Glæde udbreder sig over alt, naar man seer Rinaldo i Førstens Arme. Bernardo

Sophie Albrecht.

Stik af Daniel Berger efter Maleri af Joseph Darbès 1784.

s. 300beder om sin Død, fordi han stak Obersten ihjel, Førsten drejer sig halv om til ham og har Rinaldo endnu i Armen og siger: vi vil tilgive ham, og Gud vil endnu gjøre mere, han vil belønne ham! Omtrent saaledes endtes Stykket — her er da proppet saa meget sammen, som var nok til 3de gode, menneskelige

Stykker, men Tysken er umættelig, og hvad skal de arme Autores gjøre? ikke skrive!

d: 31te Søndag:

Man kan ikke roese sig af at have seet sig meget om i Prag, vidt omkring saae vi vs, da vi vare oppe paa Slottet, og da vi kiørte ud af Byen, men Stadens øvrige indvortes Værd kiender ieg aldeles ikke, uden at man i Regnveyr kan, uden Paraplue, gaae tørt paa Gaden. Det var mig aldeles ikke med at forlade Prag og saa got Theater Sælskab, næst Schröders kiender ieg ingen bedre end Bondinis. Men saa god som deres indvortes Værd er, saa uselt er deres Theaterleylighed, maadelige Decorationer, uselt Rum, og den jammerligste Maade at forandre Theatret paa, ieg har seet. I Tyskland har ieg overalt ingen bedre Maskin Mester fundet end i Manheim. — Saasnart det gryede af Dagen var ieg oppe, fik Tieneren og Folket op, og vi pakkede paa Vognen; her bleve vi nødt til at tage 3de Heste, ihvor meget ieg end sadt mig paa Bagbenene, og da ieg siden saae, hvordan Veyen var, skammede ieg mig ved at have sadt mig derimod, endskiønt vores Kasse ikke ret vel kunde taale den 3die Hest, men saa maa man tage igien paa noget andet. Da Regningen og Drikkep: her ind Bard var betaldt med omtrent 18 rdr toeg vi bort i temmelig daarligt Veyr, og troede aldrig at have naaed Enden paa det Bierg, som Stadsporten, hvvrigiennem vi skulde, laae [ved?]. Fæstnings Vænkerne her synes temmelig frygtelig[e], og maae have været endnu frygteligere førend de begyndte at forfalde, og nu lader det til, som de faaer Lov til at forfalde saa meget de vil. Efter en ganske behagelig Tour, thi Veyret blev bedre og bedre, kom vi til Middag i Budin, hvor vi spiste meget tarvelig, drak Caffé og saae et gammel Ruin, som saae fortreffelig ud. Heele denne Vey fra Budin til Aussig er skøn, langs med Elven imellem Klipperne, der ere utallige deylige Situationer; især er der, førend man kommer til Aussig en fuldkommen norsk Situation, nøgne, kantede frygtelige Klipper hænge ud over Veyen, og under os den striide Elv. Veyen i sig selv er saare jammerlig, steened og hulled; og ieg reyser aldrig saadan Vey her i disse riige Lande uden at tænke paa Buchwald 412). Vi kom meget sildig til Aussig, og bleve der om Natten. Preisler havde Syner fra Wien 413) og ieg sov saare deylig til Kl: 4½ de ere meget for at lade sig betale got her, og Tienestefolkene ere især saare begiærlige, da ieg havde betaldt s. 301Huusknægten for at have vaaget ved Vognen, kom der en Tøs, som ikke har bestildt det allerringeste for os, og vilde have Penge — hun var alt i Seng, da vi kom og stoed just op, da vi revste; ieg spurgde hende, om ieg skulde betale hendes gode Søvn? og gav hende en god Dag, og afsted fra dette mørke Hull; var fordum en temmelig stoer Fæstning. .

d: 1ste Sept: Mand:

d: 2den Sept: Tirsd:

d: 3die Sept: Onsdag:

Fra Aussig kommer man til Zehist, den første Saxiske Station, her tabdte vi 40 Skilling eller Kreuzer paa hver keyser Souverin og Stationen dyrere betalt. Kl: 21/2 vare vi i Dresden, gav en Groschen i Drikkepenge, og fik Lov til at støre igiennem den stoere Have, som er 2 Miil i Omkreds; vi kiørde forbie en Eremitage baade smukkere og uendelig større end den i Dyrehaugen, og ligger lige for en stor Park, det ieg saae af Haven ved at kiøre igiennem den var meget smukt; vi toeg ind i der goldenen Crone hos Gröschner. Jeg blev meget ilde til Moede over det mørke Huull, ieg fik at boe i, men til Lykke hørde ieg, at her hverken er Comedie, Opera eller Concert, at vores Minister er paa Landet, og at der altsaa ingen Hinder er for at komme bort i Morgen tidlig igien. Jeg havde Brev til Grev Kunth 414) fra Guldengkrone, som jeg leverede Portneren, der strax loed en Staffet riide ud til Ministeren dermed, og tillige sige ham, at vi toeg bort i Morgen tilig igien. Portneren sagde, vi kunde faae Svar endnu i Aften, men der er ingen Svar kommen. Imidlertid forsømte vi ikke et Øyeblik af den korte Tiid, for at see os lidt om, og Grev Brüels Palais og Have med det kostbare Gallerie, hvor man kan spasere, og have den deyligste Udsigt over Elven, man kan ønske sig; vores Leyetiener viiste os Ruinerne af det prægtige Slot, som Kongen af Pr[e]ussen skiød i Grund i fiste 7 Aars Krig, og det er just ikke behagelige Ideer, som slige Syn foraarsager — fra en Skandse paa hiin Side Elven, og een paa denne, kom Ødelæggelsen — og alting staaer der, som Fredrich forloed det, det var en Hævn over Brüel, som han hadede af sit Inderste, det var overalt hans Facon, naar han hadede; ikke langdt derfra er den bekiendte stoere Broe, som gaar over Elven, midt paa Broen staaer en korsfæsted Cristus, som undrede mig meget, men Aarsagen er saa naragtig, at ieg maae antegne den, for ikke at glemme den: En Helgen, som var meget genegen til Jagten, forfølger en Hiort, som vænder sig, da den kommer midt paa Broen, og Jægeren seer et Kors imellem hans Horn og falder paa Knæe for Dyret, og derfor staaer nu denne, af Metal, korsfæstede Eristus paa samme Stæd, hvor Hiorten vændte sig mod denne Helgen og viiste et Vidunder. — Her er Bænke at hvile sig paa overalt paa s. 302denne Broe, og det er den almindelige, og skiønneste Spaseretur, man kan have. Her ligger den katolske Kirke, en overmaade sktøn Bygning, og bagved den Slottet, en overmaade styg Bygning, fra Fyrstens Værelse gaaer der en lugdt Gang over til Kirken; paa det andet Hiørne lige over for er Cancelliet og Skatkammeret — vi gik herfra hen paa Volden, hvor vi oversaae heele neustadt, under denne Deel af Volden ligefor den katolske Kirke boer alle Kattolikker, og Munke og Præster, og alt, hvad der hører til Kirke-Betientere — vi fulgde vores gamle Veyviiser omkring paa Volden, hvor han viiste os Zwinger troer teg, han kalder det, hvor de før har holdt Turnering og Dyrefægtning, det er een af de skiønneste Pladser, man kan forestille sig! 4 Palaier imod hverandre | : det 4de paa venstre er ikke færdig endnu : | 4 Pavillons af denne deyligste Smag, man kan tænke sig! Her er ogsaa det gamle Opera-

Huus, men som nu ikke bliver mere brugdt, for Lysningen er for bekostelig. Det regnede temmelig tæt, og vi skyndte os hjem; efter at alting var betaldt og vi havde pakket paa Vognen toeg vi bort Kl: 6½ og uden andet Ophold end det Posten foraarsagede, da vi som oftest maatte bie heele Tiimer paa Heste, kommer vi til Sonnenwalde om Natten Kl: 121/2, fik forspændt igien Kl: 2, hvor ieg imidlertid spaserede lidt paa Torved — vi havde ladet os nøye den heele Dag med lidt koldt Kiøkken, som vi havde med fra Dresden, og nu med lidt Ost og Brød. Kl: 7 vare vi i Lucca, hvor vi drak Caffee og tabdte end mere paa vore Souverains. Kl: 11 i Baruth: hvor vi skulde smøres, enten vi vilde eller ey. Kl: 2½ i Mitterwalde den første preussiske Station, Det loed, som vi bleve visiterede, men en Gülden i Næven gjorde, at vi ikke bleve opholdte; her var Befordringen en Daler mere end i det faxiske, og der var det alt dyrere end i det keyserlige, Gud hielpe mig og min Pung! Kl: 8te vare vi i Berlin, og endskiønt vi havde Beviis fra Mitterwalde, at vi vare visiterede, saa skulde dog vort Tøy blive staaende der til i Morgen, for at visiteres paa nye, men hvad gjør ikke en halv Gülden? Vi slap uden synderlig Visitering, og kom lykkelig og vel i Huus, hos der König von England bey Hr: Bluhme.

s. 302Berlin.

d: 4de Sept: Torsd:

Har fra gamle Dage af været mig en i kjær Dag, og gammel Kierlighed ruster ikke! Hun leve! den gode Moder! til manges Glæde! og vi alle, som kiende og elske hende, skal takke Gud for hendes Liv, og dandse paa hendes Jubelfest 415). Da ieg var færdig med min Journal, kom s. 303der en Jøde, og skildte mig ved mine overblevne Souverains, som ved det iidelige Tab har giordt mig megen Sorg, og Gud forlade Directionen, at den paalagde mig sligt et Regnskab! Nu skal ieg da ikke frygte for at tabe mer paa dem; Jøden gav mig 8 preussiske Daler og 22 Groschen for Stykket, og ieg havde, leyder, dertil fun 12 tilbage, som i Danste Penge kan beregnes til 89 rdr 4 S. — Da denne Omsætning eller Bytte var forbie, kom Fleck og Czechtitsky, og vi gjorde Bekiendtskab, og blev invitered til den sidste i Aften efter Comedien 416). — Da vi havde spist, gjorde vi en lille Tour omkring i Byen, besaae Slottet, som ikke er vakkert, Vi gjorde Touren forbie Prins Henrichs Palais paa høyre og Kronprinsens paa venstre; Opera Huuset paa samme Side, og Bibliotheket, som er een af de skiønneste Bygninger heromkring, men maae dog staae tilbage for det wienske. Vi blev ved at gaae ligefrem til Dyrehaven, som ligger ved Enden af Gaden; denne Gade er een af de skiønneste Gader, man vil see, alle Huuse ere Palaier, og i Midten af Gaden er den deyligste Spadsere Tour, med dobbelte Alléer; de er ved at bygge en nye Port indtil Dyrehaugen lige for Gaden, som skal være ganske antique romersk 417). — Indgangen til Dyrehaugen sloeg mig, thi den havde megen Liighed med den forreste Plads i Frederichsberghave. Wewer fret Kiøbenhavn, som reyser i Schimmelmanss Affairer 418), og som fortaldte os saameget skrækkeligt Nyt om Kriigs-Tilberedelserne i Kiøbenhavn, fulgdte os, men nu skulde han ind i Byen igien, og vi maatte følge med. — Jeg var paa Posthuuset, men der var ingen Breve kommen til mig, og ieg er aldeles ikke for slige lange Næser, ieg bliver saa trangbrystet efter dem; da ieg havde seet lidt paa Wilhelm 1ste Brandenborger, som sidder ret got til Hest paa Broen, neden for Slottet, var det Tiid at gaae i Comedie, og see lidt paa die grosse Toilette, en original Comedie i 5 Acter. Den er skreved i Rusland efter Keyserindens Opgave, ieg veed ikke, hvad for en Wibe, der paatoeg sig dette Arbeyde 419). Men Keyserinden blev kied af de stoere Hoved-Tøyer, og ieg synes selv, det er en smuk Maade at forbyde eller afskaffe dem paa, naar det er saa got mueligt, som dette er. Siden ieg har kiøbdt Stykket, saa vil ieg ikke fylde min Bog med dets Historie, den kan blive fuld nok alligevel, og gid ieg faae Skam, om ieg har i Sinde at begynde paa nogen nye. Den meget berømte Fleck saae ieg da i Aften, som Hr: von Hohenhaupt, en Slags Hoffraad i de 6 Retter 420). Jeg veed ikke, om deres Theater er skyld deri, eller om han virkelig talde saa sagdte, men ieg havde ont ved at forstaae ham, i hvor langsom, i hvor afveyet han gav hvert Ord fra sig. Havde i sin heele Adfærd noget stivt, s. 304afmaalte Helte-Skridt, og alt for mange Gesticulationer i sin Slasrok, det saae ud sommetider, som han agerede en tyrkisk Helt. Articulerede sin Rolle meget rigtig, men ogsaa meget for stærk, man kunde tilsist høre, det var for kunstigt, vel meget studered — den samme Hr: Fleck ligner ellers Zuslach meget 421). Hans Konc var Mads! Döbbelin, og ieg troer ikke, denne Rolle kan spilles bedre, de idelige Overgange fra forskiellige Sindsforfatninger, kan umuelig gøres bedre end hun gjorde dem 422), Deres Datter, Mad: Baranius, en elskværdig Figur og Ansigt, men har den Feyl, den stoere Feyl, at hun taler vel hurtig, og beholder den sisie Stavelse altid for sig selv; maaske var ieg endnu ikke nok vandt til hende, for at forstaae hende? Men ieg var so heller ikke mere vandt til de andre 423). Hr. v: Simmer en Minister Søn; han har et afskyeligt Ansigt, især Mund og Hage, denne Hr. Lippert, som spildte denne Rolle, ieg kan ikke sige, han var ganske slet, men brav var han heller ikke, maaske havde han heller ikke valgdt den beste Pli! 424) Lindenbergh af Hr: Unzelmann var ganske vist den daarligste Elsker, ieg nogensinde har seet, selv Frydendahl skulde have ondt ved at gjøre den værre 425), tilmed er hans Figur saa aldeles stridig mod den Slags Roller, men han tilstaaer det ogsaa selv, og det var af Nød, han spildte den 426), thi deres Elsker er rømt bort, som var en hvis Distler, hvorfor han er rømt, veed ieg ikke 427). Kaptain v: Rondo var Czechtitsky, ganske fortreffelig, i alle Henseender skabdt for den Rolle, en lille fyldig impertinent Herre, aldeles indtaget af sin egen kiønne, lille Person, det gjorde han herlig. Aldrig har ieg seet bedre Figur end den Herdt gjorde i Baron Althahn, denne vindtørre, gamle Petitmaitre! var ganske uforlignelig masqveret, og blev spildt og sagdt fortreffelig, Stemmen selv var lige saa mat og hæs, som hans heele Legem saae ndtæred ud 428). At de derimod taaler Hr. Reinwald paa Theatret, som næsten ingen Næse har af gammel Sviir, det begriber ieg ikke, ieg troer gierne, han er [en] ganske god, komisk

Skuespiller, men gid ieg faae Skam, om ieg for Ækelhed over hans Næse, kunde merke det mindste til det; han spildte Docteren Schleicher — ligeledes er der en hvis Hr. Kaselits, som spildte Jacob Brochseidt, Inspecteuren paa Hohenhaupts Godser, som de skulde og burde jage Pokker i Vold, det er [en] Karikatur og Grimasse Mager, saa god som nogen Bech, Bernhard Henrich vel at merke! Alle slige Folk bader ieg af Hiertet 429). Lisette, Fruens Kammerjomfrue, Mad: Bötticher, ved hvert Ord, ved hvert Skrit, ved hver en Bevægelse, kunde man ikke holde sig fra at hilse paa Mad: Hallessen, endogsaa hvor hun er allerkiedsommeligest, Gud frie og bevare mig! Hvad det var et kiedsommeligt s. 305 Dyr, ved blot at tænke paa hende, kunde ieg blive lige saa kiedsommelig — ney, hun var altfor leed 430). — Da Comedien var ude, gik vi over til Unzelmanns eller Czechtitsky, ieg troer, de har deres Huusholdning sammen, eller han er i Kost hos dem, det er nu det samme. Vi vare sammen til Kl: 1 og moerede os ret got. Mad: Unzelmann er en nydelig, lille bitte Kone, i Morgen saae ieg hende at see i een af hendes beste Roller, som hun har megen Berømmelse for 431).

Nationalteatret i Berlin.

Det første af de tre Teatre paa Gensdarmenmarkt.

Fra Rudolph Genée : Hundert Jahre des königl. Schauspiels in Berlin. 1886.

d: 5te Sept: Fredag.

Da vi havde spist, kom Czecht: og vilde føre os hen til Proffessor Engel, men Herren sov, som er hans Vaene efter Middagsmaden, thi han har den Vaene, ikke at kunde svælge noget uden at drikke til, og det gjør [ham] oftest lit dorsk 432). Vi vare 2de Gange hos ham, og da vi den anden Gang heller ikke knude faae ham i Tale, moerede vi os med at spasere lit, og især at betragte ret nøye den skjønnne Plads, hvor Comediehuuset staaer, en Plads, ieg troer større end Kgs: Nyetorv hos os, i Midten staaer Comediehuuset, og paa hver Side af det, med et skikkeligt stoert Rum imellem, staaer de 2de deyligste Kirker, man vil see, den franske og tyske reformeerte, og heele Pladsen er af bare stoere s. 306 Palaier 433) — skjønnere Bye end Berlin, troer ieg ikke kan tænkes. — Nu gik vi da ind og faae : Lilla, eller Skjønhed og Dyd, i det italienske kalder de den: una cosa rara, og Italienerne havde ret, det er en siælden Ting. Jeg gik derind i det faste Forsæt, at finde baade Stykket, og Musikken, og Sangen og Spillet fortrefelig, thi baade Unzelmann og Czechtitsky sortaldte mig, ieg skulde see noget stort og got, og ieg fandt, hvad Stykket angaaer, intet uden en almindelig flau, italiensk Opera Bouffa, at Musikken er god, det synes mig rigtig nok, men det var ikke nok for mig til at prenumerere paa et partitur, som maaske vilde koste 6 a 8 Louisdorer. Isabella, Dronning af Spanien, Mad: Böhm kalder hun sig, men det er ikke hendes rette Navn, denne Mad: Böhm var en pendent til Jfr. Winther, og isald vi faae dette vidtberømte Stykke hos os, seer ieg allerede Dronningens Skiebne sorud 434) ; Jeg maae ikke glemme at Musikken er af Capelmester Martin hos Prinsen af Asturien 435), og havde ofte den Skiebne i Asten at blive lit ilde medhandlet baade fra Orchestrets og Sangernes Side, den stive Jsabella var virklichen een af de mest medlidende Bødler af dem alle, hendes Stemme er ikke synderlig, men hendes Foredrag er ikke slet, og hun gjorde et par Fermater ret nydelige, men spildte forresten som en Taske. Hr: Benda var Jnfanten, en meget svag Tenor, og især elendig reeitativ-Declamateur, var heller ikke meget hiemme paa Theatret 436), men næsten ligesaa tvungen som hans Moder, man kunde see, de vare af eet Blod. Lilla var Mad: Unzelmann en nydelig, lille fiin Figur, men ieg er ikke istand til at udfinde, hvori det stoere bestaaer, som hun er udraabt for, i denne Rolle. Intet kan være plattere, end det Knæesald hun gjorde, da hun kom ind, aldrig faae ieg mindre Deeltagelse i det man selv siger, end hos hende, under den første Cavatine: Ach, Erbarmen! ich flehe um Hülse! — Den 1ste Scene med Infanten var hun saa langt fra at være den uskyldige Naive, ligefremme, og oprigtige Pige, hun var derimod den biskeste lille Dievel, der seylte kun, at hun ikke foer ham i Haaret — Hendes Maade at omgaaes sin Mand eller Kiereste stoed mig heller ikke an, den forekom mig saa tvunget, selv i den deylige lille Duet til Slutning forekom hun mig saa tvungen og spændt. Jeg skal endnu see hende i Rosine i Barberen af Sivilla paa Søndag 437), og da haaber ieg, at kunde bedre see, hvad der er ved hende at gjøre, der er dog noget at gjøre sor en Actrice, som kan gjøre noget, i det mindste mere end i en italiensk Bouffa. Bertha, Mad: Baranius, en munter skielmsk Rolle, og som hun udsørde med megen Liv og Finesse, ieg foretrækker hende i dette Stykke for Mad: Unzelmann; hun var ganske fortryllende, s. 307 ieg vil kun tage den Scene, hvor Tita hendes Elsker eller Mand, fordrer Regnskab af hende, hvem der var hos Lilla et Øyeblik før? „Det var Bertha! “ „og hvem var hos Bertha? “ „Det var Lilla! “ „og hvem var hos dem begge? “ „oh, de fordømte Skoe, au! au!! hvad de trykker mig! “ „og hvem var nu hos dem begge? “ „saa du vil vilde det? “ „jo, ieg befaler det! “ „Naa!, du befaler det? “ „hvem var hos Jer begge? “ og et vceldigt Ørefigen bliver til Slutning Svaret, og hun rænder bort; den Facon, hun gjorde denne Scene og sin heele Rolle paa, var mig inderlig kier. — Lubino Hr: Lippert spildte og sang i lutter Convulsioner fra Begyndelsen til Enden; den utaaleligste Krabat, ieg har seet. Tita Hr: Unzelmann een af de taaleligste Bouffonner, ieg har seet; var en ganske godlidende, jevn flegmatikus, og vogtede sig nøye, som ieg maae got liide, fra alle smudsige dumme Stræger, som man saa tit seer Acteuren fordoble Autor med. f: E: hans Aria: Als ich noch ein kleiner Knabe, und der lieb und kundig war etc: etc: hvor der for enhver anden Bouffon, baade italiensk, tysk, og dansk vilde have været Stof til utallige slige Ting, men Unzelmann skannede mig, og det takker ieg ham for, thi ieg ærgrer mig siælden saa meget, som naar ieg seer og hører en Konstner fornede sig til saa lav Handtering som at opvække Skoggerlatter hos nogle dumme Drengene ved at ærgre og forureene saa mange høviske og fornuftige Ører, som har saa stoer Ret til at fordre Skaansel for Sæderne, og Opmerksomhed for sig selv. — Der Amtsvogt Hr: Kaselits, den sande Copie af Bernhard Henrich

Bech igien, og i Aften 10 Gange værre end i Gaar. — Da Stykket var til Ende, møder vi i Udgangen Hr: Carsten fra Sverrig, ligesaa sleedsk som han pleyer at være, og som det bør enhver Svenske at være, han indbød os til at spise Frokost hos ham, men ieg for min Deel undskyldte mig med min Post, og de andre 2de Herrer toeg samme Paaskud, og ingen af os har altsaa den Ære at see ham i Morgen 438). Om 4 a 5 Dage vændte de Naumann herhid for at opføre en nye Opera: Medea og Jasons Bryllup, som skal gives til een af Geburtsdagene i næste Maaned 439), der treffes 2de søde Herrer, Carsten og han, hvad det vil blive sødt øg smeltende. Vi sagde ham Godnat og gik over til Unzelmann hvor vi bleve til 12½ og moerede os ret got, det er en munter lille Kone i Sælskab, hun har ret diverteret mig disse 2de Aftener. — — —

Den store Teaterrejse

20

d: 6te Løverd:

Det infame Rygte, om at ieg og mine Kammerater skulde være blevne Soldat i Wien, sik ieg i Dag en Slags Nøgle til: Hr: Gielstrup har fortaldt til Kaaberstikkeren Clemens, da han var her 440), at der, da han var i Wien, var trukken 2de Regimenter ud og slaaed en Slags Cordon s. 308om Byen, at ingen skulde komme ud, uden at blive Soldat, vilket er den største Løgn af Verden, thi i vores Tiid var endog alting saa roeligt, som om Keyseren levede i den sikreste Fred; man gik ud og ind og hvor man vilde, uden den Mindste Hindring; til endydermere Bekreftelse paa, hvor farlig det var i Wien, havde han fortaldt Clemens, at der var kommen en Officier ind paa hans Værelse, og bedet ham følge med — Gielstrup spurgde strax meget angest: de vil dog vel ikke gjøre mig til Soldat? eller: ieg skal dog vel aldrig være Soldat? Og Officieren skal have svaret: de skal ikke være det først, men de er det; derpaa skal G[ielstrup] have viist sit Pas og Officieren skal have recommenderet. Dette med Officieren er ligesaa usandsynlig, naar man først kiender, hvordan Wien er, som den første er usandfærdig, men hans hastige Reyse fra Wien maatte have een Aarsag — paa den anden Side var det vel naturligt, at en Officier var kommen ind til ham paa den Facon, men saa skal han leve saaledes, at man kan ansee ham for en Landstryger eller Lediggænger, og logere sig ind som i Hamborg, i en Kippe, i Sælskab med Slagtere og deslige Folk, og saa er det meget mueligt; men saadant noget kan ogsaa kun hændes Gielstrup, honnette Folk behøve ikke at frygte derfor. Dette Rygte har ærgret mig afskyeligt, og at Gielstrup kunde være saa dum og ond at udsprede det — fy! fy! — Da vi havde spist kom Captain Rüdinger 441), og gjorde os en Contra-Visit; og da Posten var besørget, gik ieg i Comedie og saae der Kaufmann von Venedig af Shakespear forandret af Schröder, det Gud forlade ham ! thi han har taget mine Favorit Scener bort, f: E: Sc: imellem Lorenzo og Jødepigen og andre, som ieg ikke kan tilgive ham 442). Her havde ieg et stort Beviis paa, at Wiener-Theater, hvor maadeligt det end er, er dog langt over dette; ikke et eeneste af de Stykker, ieg saae der, gik saa jammerlig, saa stumpet, som dette her; enhver gik sin Vey, og ingen af dem den banede, alle søgde de Afveye. Antonius, den gode, retskafne Antonius, spildte Hr: Herdt kold og ligegyldig i alle Situationer i Livet, talde evig i Søvn, og alting hos ham forkyndte Søvn, gik han, saa slæbede han Fødderne efter sig, stoed han stille, stoed han der, som fattig Per C: Armene hængde, som de vare skildte fra Kroppen, underlæben saa lang som paa et Barn, der vil til at græde, og denne Søvn i alle hans Handlinger gjorde hans Stemme utydelig, og som oftest uforstaaelig. Bassanio Hr: Czechtitsky et Menniske med mange gode Talenter, men saa skiødesløs og ligegyldig ved hvad han gjør, saa det er en Skam, undseer sig ikke engang ved at minaudere til os nede i Parterret, naar han staaer paa Scenen, altsaa er det jo umueligt at han kan være inde i s. 309sin Rolle, og hvad gjør man saa? saa affecterer man Følelser, som man ikke kiender, og prækker saa got som nogen, siden det virkelig er den beqvemteste Maade; overalt synes Czechtitsky især i denne Rolle at have meget tilfældes med Brockmann i Tragoedien, ieg troer de ere begge meget mere oplagte for Comedien end Tragoedien — det var ellers forbandet ærgerlig, at see og høre disse 2 Mennisker; den første Scene imellem dem blev mig saa lang — som et ont Aar. Uden Lyst, uden Følelse, uden den mindste Opmerksomhed for, det er sandt, [det] næsten tomme Huus, stoed de der saa ganske til overs saa ieg begyndte alt at ønske det var forbi! da han skulde vælge imellem de 3de Daaser syntes han, at vilde komme ind i sin Rolle igien, men midt i hans Henrykkelse, som var alt for kandtet og tvunget til at man skulde tage den for Følelse, seer han ned til mig da han ligger paa Knæe og gjør [Minauder?]; ieg blev saa gal, saa ieg nær var rendt førend Stykket var ude. De 3de Venner vare der intet andet at merke ved, end at den næseløse Reinwald var Salarino, Salarino Hr: Bötticher og Gratiano Hr: Unzelmann; af alle disse 3de var Bötticher i mine Øyne den beste, havde et got Ansigt, got Organ og sagde sine Ting med Forstand og Følelse, som ikke syntes affeetert 443). — Schylock spildte Hr: Fleck, man siger, at han har dannet sig efter Schröder, han selv sagde mig forleden Middag, vi spiste sammen, at han og Schröder vare indspildte med hverandre ; er det sandt? saa er Schröder ikke den Mand ieg vænter at saae see. Men ieg troer endnu at Fleck vil efterabe Schröder og saa veed man nok hvorledes det gaar! saaledes gaar de her hver sin Bey, Fleck har stemt sin Toene ned, nu vil han være endnu jevnere, om det er mueligt, end Schröder i sin Conversations-Toene, endnu kraftigere i sine Accentuationer end den beste, og saa bliver han stiv og tvungen, og falder ikke siælden til Grimassen, f: E: hans Scene for Retten — ieg vil tillade ham, at gjøre det hævngiærrigste Ansigt man kan tænke sig, naar det kun beholder Menniskelig Skikkelse, men naar han viiser Tænder saaledes at Næsen bliver en Tomme løvted i Veyret, og seer ud som en bidsk Hund naar han kun havde knurret til og som man dog ogsaa gierne kunde antage hans afskyelige: hæ! for, see det er mer end Mænd kan taale, og dog maatte ieg taale det i Aften af Fleck. Den herlige Recit: af Schylok til Antonio og Bassanio i 3die Scn: i 1ste Act „kan ieg ikke saares med samme Vaaben? Prøv at risse mig i

Haanden og see, om det ikke bløder etc: etc: " denne Replik sagde Fleck best af alt, hvad han havde at sige i Aften, og dog, og dog var han ikke efter mit Hoved ganske rigtig. Der, hvor han for Retten staaer med Vægtskaalen og Kniven, var han just s. 310den bidske Hund, som knurrede over sit Bytte. Da han gik ud, syntes han mig derimod altfor mat; ieg veed ikke, hvorfor de giver saadant Stykke, naar de ikke kan give det bedre! Shakespears Stykker maae spilles med den samme Aand, de ere skrevne i, ellers kan de lige saa gjerne blive hiemme dermed; og et Theater, hvis Toene er saa mangfoldig, og forskiellig som her, bør aldrig lade sig det falde ind, at kunde spille Shakespear, det første Nødvændige til disse Slags Stykker er: et sikkert Ensemble, er det der ikke, saa god roelig Nat Shakesp: ! — Hvorfor Schröder har udeladt de Scener med Shylocks Datter og Lorenzo, og beholdt Scenen imellem Lancelot Hr: Amberg 444), og Gobbo Hr: Kaselits, begriber ieg ikke, ieg seer ikke, den er mere nødvendig end de, der ere borte; Portia Mad: Baranius uvidende og monoton, og skrækkelig sulten og begiærlig efter de siste Stavelser i Aften; Nerissa Masll: Koch var næsten den eeneste, som ieg med Overbeviisning kan sige, ikke var slet, og hun var endog mere, hun var god, hendes Stemme var klar og tydelig, uden Affectation, spildte meget jevnt og got, hun er ikke smuk af Ansigt, men har en god Skabning og Figur for Theatret. Don Rodrigo Hr: Engst:445) Vicomte de Guerchy Hr: Lippert 2de Narre begge 2 hver paa sin Viis, men Lippert var dog værst, det var den reene, skiære Karikatur baade i Dragt og Spil. Imellem Acterne gik vi op paa Theatret, saare lidet og ubeqvemt er dette Theater baade for Maskinisten og Skuespillerne, og ieg har, naar ieg undtager Prager Theater, intet slettere Maskinerie seet end her. — Parterret og Logerne, med den kongl : i Midten seer meget got ud, og det har en skiøn Høyde, men meget kort. Acteurerne og Actricerne har desuden den ubehagelige Uleylighed at gaae Spidsroed imellem alle kommende og gaaende naar de skal fra deres Kammer op paa Theatret; enten de skal klædes om, eller hvad Slags Forandring der saa sker med dem, saa skal de passere revue, for deres Kamre er foran som Kirkhofs Sahl hos os 446). Da vi kom hiem, souperte vi sammen med Wever, vores Vert kom ind til os, og fortalte os, hvor riig Kongen af Preussen er! og det er sandt, for nærværende Tiid er han den riigeste og frygteligste Monark i heele Europa. Det er en skrækkelig Mængde Penge, den gamle Fritz esterloed sig. — Wever sortaldte ogsaa, at alle de preussiske Regimenter havde faaed Marsch Ordres, og de skal formeere en Cordon for Polen, imod Russerne ; det lader, som Tingen bliver alvorlig overalt, men ieg troer endnu det, hvad de 2de fremmede, ieg troer Sardinier, sagde forgangen Dag: om 14 Dag[e], høyst 3 Uger er der en almindelig Fred og de maatte gjerne for mig sige sandt! —

20*

s. 311d: 7de Sønd:

Jeg skyldte Fleck en Visit, og da ieg havde giort den, og beseet den katolske Kirke, hvor der stoed et stort, mæsket Væsen og giøde af mig, derfor gik ieg ogsaa strax, og toeg ieg Veyen hen til Professor Engel, Directeuren for Theatret, det er en god, jevn Mand, som elsker et mageligt Liv og et got Bord over alting; især er hans Reinviin ham uundværlig, og det er en af mine Folk! naar det kun ikke er deres eeneste og vigtigste Beskieftigelse. Vi vare ham forbindtligheder skyldig, fordi han havde den Attention at give os frie Entree; da vi havde viist ham vores Skyldighed, og han havde paalagdt mig at hilse min Knud, sagde vi adjeu og gik hiem, og pakkede ind — ieg prøvede igien paa at faae fat paa Mylius 447), men just som ieg kom derhen, var han borte. Derfra gik ieg hen og saae Barberen af Sivilla med Paisiellos Musik til, det var nu ogsaa et Stød, som ieg kunde have ladet blive, at give

Professor I.I. Engel, Forfatteren til „Ideen zu einer Mimik“.
Kobber af Chodowiecky fra Theaterjournal für Deutschland. Gotha 1782.

s. 312mig selv, ieg maatte jo forudsee, at Italienerne ikke kunde andet end forderve det beste Stykke; vel har de ikke forandret andet, end sat nogle Arier ind og giordt Finaler af de siste Scener i hver Act;..... men Stykket blev fordervet, og hvorfor? er Musikken saa ypperlig, at man, for at høre den, skal gjøre det interresanteste Stykke saa aldeles uindterressent? o, langt fra! Naar man har hørt Paisiellos Fraskatana, saa har man hørt alt, hvad han kan 448) ! Jeg kiender ikke nogen Komponist mere eensformig og meere indtagen af sin egen Eensformighed, ikke engang Sarti var saa forliebt i sig selv, som Paisiello, og her var i mine Tanker intet slet intet i Musikken, som kunde gotgjøre mig den Kiedsommelighed, som de evige italienske Gientagelser i alle deres Musikker plager Folk med. Mad: Unzelmann var Rosine, hendes Sang, som de her gjør saa meget af, kan ieg slet ikke roese i Aften, derimod sagde hun nogle Stæder af sin Rolle, spildte et Sted især saa usigelig got — ieg faaer aldrig det Stæd at see igien saa naiv og got som i Aften da Lindor siger: saa forvred De Deres Been Frøken? — ja, ieg forvred mit Been, — dette: „ja ieg forvred mit Been“ faaer ieg hverken at see eller høre mere, det er ubeskrivelig. Den Forlegenhed, hun var i ved sit Skrig, den Overgang fra denne Forlegenhed til Glæden over at have fundet et Paaskud, og den virkelige Aarsag til Skriget, alt dette var i den Toene og Stilling, hun toeg, da hun sagde disse faae Ord heele Rollen spildte hun ikke got, men det er Musikken Skyld i, for ieg troer, den er hende ligesaa meget i Veyen, som den var mig, endskiønt hun er deres første Sangerinde. Jeg vil ikke frietage hen[de] for, at hun jo spildte Rosine vel meget Coqvette. Bartolo var Hr: Frankenberg, naar han, uagtet hans gode Basstemme, heller ingen Musik havde været plaget med, havde han endnu været bedre end han var; han var den beste Bartolo, ieg har seet, og saaer at see, thi for Fremtiden maae ieg lade mig nøye med Hr: Arends, og skiønt det er een af hans beste Roller, saa er han dog meget lidt imod Frankenberg. Denne var god i det heele, hiin har visse Scener kun, hvor han ikke kieder Folk. Frankенbergs heele Maade, hans Figur var saa rigtig, og underholdt, trods alle

Musikkens Hindringer, saa Hr: Arends uden alle Hindringer ikke engang kan komme i Betragtning 449). Greven, Hr: Lippert staaer langt tilbage for Elsberg, og endnu længer for Preisler 450), det er den affecterteste Nar, og mest konvulsiviske Karl, ieg har seet, heller ikke kan ieg roese hans Stemme, som de dog her gjør meget as; men hans Viise f: E: i 1ste Act: skal ieg da nu etc: etc: sang han saa væmmelig. s. 313saa ieg ønskede ved det første Vers, at Viisen var ude, heller ikke har Paisiello skildt sig saa got ved denne Viife som ieg ønskede; den er ikke Vand i Værd mod Grétrys — Bazile Hr: Greibe, langt, langt fra at være saa god som B: H: Bech 451). — Figaro Hr: Unzelmann en Mellemting mellem vores hiemme og denne Figaro, kunde kanske blive den rigtige figaro 452), og ieg troer, Musikken var ogsaa Unzelmann i Veyen for at gjøre den bedre end han giord e. Han fordervede den ikke med for mange Bukkespring og Crispins Dreyninger, men han var mig heller ikke vittig og levende nok. — Nyese og Gabe Scenen er her en Terzet, og den gjør megen Lykke, saa unaturlig den end er. I det siste Chor ere der anbragdt adskiellige Fermater, hvor Pedrillo og Gusman skiftes at fylde det Ophold, den eene med et Gab, og den anden et Nyes, som gjør en forbandet naragtig Virkning, og er den sandeste Kritik over Paisiellos Musik til Stykket; denne Dom havde han nok neppe drømt, at disse Fermater skulde trække efter sig; men det faldt mig strax ind, og ieg var forfængelig nok til at sige den høyt, og gid teg faae Skam, om de ikke beed paa! et Par Kiendere, der stoede hos mig, og ieg heele Aftenen havde resonnert med over Musikken bleve saare glade ved det Indfald, og de bringer det vist videre, hvilket neppe bekommer den berømte Musik saa vel; hvo veed, om ieg ikke har frelst et got Stykke fra Forderv. Da Stykket var forbi, gik vi over til Unzelmanns, og blev der til Kl: 1, siden det var siste Gang. — Jeg fik megen Oplysning, om disse Menniskers Levemaade, som ieg gjerne havde vilde undvaaret, og det forbittrede mig denne Aften meget, thi ieg havde hidtil troed saa meget got om denne Kone, og Manden med, og skal blive saa hæslig bedraget i sin Troe, det gjør en ærlig Karl saa ont, saa ieg var tilfreds, ieg ikke havde kiendt det Huus 453) ! — —

d: 8de Mand:

d: 9de Tirsd:

I det den slog 5 kiørdte vi ud af Berlin, da vi havde betalt vor Regning med 26 rdr pr. og gived sømmelige Drikkepenge. Brandenburg er intet smukt Land, og teg kiørdte fra Station til Station uden at merke andet end stoere Sletter og sandig Bey, og stoere Hiorder af Faar og Giæs og Sviin; vi spiste til Middag i Fehrbellin og det saare mavert, endskiønt det var ikke nogen maver Dag, eller ikke hos Katolske; vi kiørdte Nat og Dag, og kom Kl: 12½ d: 9de til Lenzen, hvor vi spiste til Middag, dette er den siste Bye i Brandenburg, her maatte vi allerede tabe 4 rdr paa 20 preys[iske] Kl: 8½ vare vi i Lübten, hvor der i Søndags imellem Lübten og Boizenburg blev stiaalen en Vogn mens Postillonon var inde og drak. Der var henved 600 rdr i Penge. s. 314Her fik vi os lidt Smørbrød og en Flaske Viin for at kunde modstaae den fugtige Nat, som forestoed; er ellers Meklenborg ikke bedre Land end den Deel, ieg har seet, saa Gud frie os, ieg saae ikke andet end Sand og Heeder, som P: ansaae for Boghveede. —

s. 314Hamborg.

d: 10de Onsd:

Kl: 3 vare vi i Hamborg; vi kiørdte hen i vores gamle logis: den sorte Ørn, og fik just de samme Værelser, vi havde, da vi vare her forrige Gang. Da ieg var lidt pudset, og i den Stand, ieg kunde, trods Nattevaagen og fattigue, lade mig see, gik ieg hen til Conferentzeraad Waitz for at flye ham i egen Haand et Brev fra Kapt: Rüdinger i Berlin, men hverken han eller Sønnen var hiemme, og siden det skulde leveres i hans egen Haand, beholdt ieg det til i Aften; da ieg kom fra Comedie, var just hans Tiener her, som mod Qvittering fra Sønnen at han havde faaed Brevet, fik det 454). —

De førde die neueste Frauenschule eller Was fesselt uns Männer? op i Aften hos Schröder, et Skuespil i 5 Acter efter det engelske af Murphy 455). Baron Lilienborn Hr: Zuccarini. — Stykkets Historie er mig for vidtløftig her, ved at gienkalde mig Personerne, husker ieg ogsaa den; denne Lilienborn er i Grunden en god Karl, men ligesaa ustadig som Grev Almaviva, det er næsten som den eene var copieret efter den [anben] ; forsvarer sin Ustadighed med det samme som Almaviva: „vores Koner troer, de har giort nok, naar de elsker os“ etc.; men denne Lilienborn er langt fra at være saa fiin og delicat som Almaviva, ieg troer f: E: ikke, at Almaviva kunde borge sig Tittel og Stierner for at faae Leylighed til at forføre; men det er en ung engelsmand der har skreved den eene og en Franskmand, en fiin Franskmand det andet; ieg veed nok, det er den samme Almaviva, som i Barberen giver sig ud for Lindor, men det er ogsaa en Pokkers Forskiel imellem at vilde synes mindre end man er, og imellem at ville synes mere end man er! Desuden er Hensigten saa ganske sorskiellig, saa Lilienborn ikke kan andet end tabe ved Sammenligningen. Zuccarini spildte denne Rolle overmande deylig fra først til sist, den søvnige Ligegyldighed forened med saa megen Høflighed i de Scener, han har med sin Kone, stak sortreffelig af mod den Flygtighed og Vittighed i de Scener, han enten har med Grevinde Stämpling eller Frue Braitsort, hans Maade med Grev Stämpling var ogsaa ypperlig, han gav ham Ret i alle hans s. 315Dumheder med saadan en beundrende Miine, saa Taassen stedse troede, han havde sagdt noget skiønt. Barones: Lilienborn Mad: Schröder er en af de maadelige Actricer, bedre end Astrupper og slettere end Aaslever, det er altsaa en meget maadelig Mellemting 456) ; den Scene i 5te Act, hvor hun gaaer fra sin Mand ind til Sælskabet, gjorde hun ret got, og best af alt, hvad hun gjorde.

Grev Stämpling Hr: Langerhans, Originalen til adskillige af de Roller, vi see hos os 19), og som har gjort megen Opsigt hos os — denne Rolle, spildt af Langerhans i Aften, fornyede saa levende Erindringen af Molés Optimist hos mig, og opvagde næsten samme Foragt for Langerhans' Konst Værd, som for Molés; hvorfor vil man med Magt bringe Narrekappen frem igjen? hvorfor overdrive de simpleste Ting til reen Forfeylse? Grevinde Stämpling Madsl: Pauly er ikke meget, kan maaske blive noget, men med Tiden, alt hvad hun sagde, og gjorde, var saa vaklende og ubestemt; med mere Rutine kan hun blive god, det slutter ieg af den Scene hun havde med Lilienborn og hendes Mand, efter at hun har faaed den førstes Brev, og reved itu 457) — Frau von Braitfort Madam Eule var bestandig af Udseende eens, enten hun var bedrøved eller glad, saa loe hun, har en ubehagelig Snarren i sit R.; sagde forresten sine Ting med temmelig god Forstand, men hun vilde dog ikke ret ned hos mig 23). Catrine Madam Löhrs, et godlidende lille Væsen, søgde at gjøre noget af sin Rolle, men det er næsten ikke at drive, den er og bliver uinterresant, man maa bære sig ad, som man vil. Alt det øvrige Væsen i Stykket er intet herfra hjem. —

D: 11de Torsdag:

Jeg kunde ingen Vey komme sor Veyret[s] skyld, og tilbragde Formiddagen paa mit Kammer med at bringe min Regning i Stand; heller ikke gjorde den Tiidende ieg fik om min pariser Pakke, der endnu ikke er ankommen hertil, saa behagelig Virkning hos mig, at ieg skulde finde synderlig Lyst til Adspredelse 458) — og siden sjælden nogen Ulykke kommer eene, saa skulde ieg ogsaa finde, at min sorte, silke Kiøle var bleven sordrevet paa Reysen, det er altsaa No. 2. Jeg søgte at forslaae mine Griller paa Com.; hvor de gav: Betrug durch Aberglaube, et Syngestykke i 2de Acter af Eberl. Musikken af Ditters von Dittersdorff; havde Stykket været lidt bedre og Spillet svaret nogenlunde til Musikken, saa havde det ogsaa gaaet an, men begge Deele var saare slet. Derimod er denne Musik een af de beste komiske Musikker, ieg har hørdt, de nydeligste Melodier og en Harmonie, som henrykker; ieg har aldrig hørt noget Instrument bedre anbragt, og med herligere Virkning end den contrafagot der 459). Det eeneste, ieg ikke kan lide der, er Tienerens s. 316bravurarie, som er saa slet plaseret som mueligt. Baron von Lindburg Hr: Eule kunde, med sin fortreffelig[e] basstemme dog ikke interressere, det er saa forbandet lidt i en komisk Opera, ikke at have mere end en god Stemme. Det er den uselste Acteur, man vil see, og hvad skal han da paa Theatret? Laed ham blive Klokker eller Cantor eller første Sanger i Opera Seria, men hos Italienerne, skal ieg bede, andre Slæder taales slige Klodser vel ikke 33). Louise, hans Datter, som .han efter sin Huusholderskes Tilskyndelse vil sætte i Kloster, Demoiselle : Kalmes den sande pendent til Jfr: Morthorst, eller hvert andet følelsløse Væsen; hun har af Naturen en ganske god og temmelig stærk Stemme, men enten slet ingen, eller ogsaa den ubehageligste Smag af Verden; Sangerinde kunde hun maaske blive, men Actrice skal ieg være god for, hun aldrig bliver! Den ubehageligste Monotonie, som er en ganske naturlig Følge af hendes Følelseløshed for det, hun har at sige, den stiveste og plumpeste rundryggede Skabning, og de mest træagtige Bevægelser med Armene, ieg har seet; Ansigtet svarer i alle Maader til de øvrige Fuldkommenheder. Paa det nær, at hun som oftest sang vel meget falsk, hvilket de siine Hamborgere maaske antog for vel anbragte halve Toener, siden de gouterede det, saa gik hendes Musik ikke saa galt 460). Friderikke Kammerpigen, var Mad: Langerhans, hun forsonede mig med sig i Aften, fra forrige Gang, ieg var her, i Aften var hun ganske deyllig, inderlig god og uskyldig, sang med megen Deeltagelse, og hendes si ste Rondo især med megen Liv, og Udtryk, Rollen er i sig selv ikke meget værd, men hun gjorde den saare interressant og vandt meget, meget ved Siden af Madsl: Kalmes. Hun ligner meget Mad: Lange Rasm:461). Greven v: Waldorf: Hr. Normann, det gjorde mig ont at see denne Mand i denne Rolle, hvor han virkelig slet ikke passer; ieg saae ham, sist ieg var her, i en komisk Rolle, hvor han derimod hørdte ganske hjemme 462), Normann fordervede ikke Rollen, for der er ikke meget at forderve, men han kiedede sig selv, og hvor kunde han da moere os andre? ieg har stedse tvivlet paa, og hidtil har ieg ikke kunde faae i mit Hoved, at Morten klæder mig, som alle Folk siger, for den har enuieret mig stedse ganske forbandet 463), saaledes ogsaa Normann i Aften; det er en kiøn Karl, har et got interressant Ansigt, en meget blød, bliid og behagelig Stemme, og ikke uden Forstand, meer end han behøver til ikke at forderve sligt noget; men var ikke paa sin Plads, og Jeg har stedse troed, at der kunde blive noget af de Folk, som ikke affecterer at være Garriker 464), men vælge sit Fag, og blive ved det, og det Haab har ieg ogsaa om Normann. Wilhelm s. 317hans Tiener, Hr: Ambrosch 465) ; bravurarien var skyld i, at han spildte denne Rolle, og han gjorde sig megen Umage, for at behage, men det gik med hans Spil, som med Normanns, de vare begge paa deres urette Stæd, endskiønt man aldrig burde ligne dem sammen som Acteurer, thi Ambrosch er ikke Acteur, og bliver nok heller ikke, hvor megen Umage han virkelig gjør sig, men har en meget god Stemme, og bedre Smag, end man finder i Almindelighed i Tyskland — dog ønskede ieg, at enhver Tenorist, som ingen Ansani er 466), vilde lade alle bravurarien, med disse violin eller fløyte Passager være borte, ingen uden Fruentimmer Stemmen kan erstatte det unaturlige deri! Magister Niklas Hr: Schmidt, en saare komisk lille Person, blot hans Figur er til at lee af, og han spildte sin fulde Magister især fortreffelig, alting hos ham var overstadig drukken, Stemme, Under, og Overkrop, Hoved, ja, lige til hans yderste Haandleed, saa hængde det og dinglede, som om de ikke hørdte til Kroppen 467) — de øvrige Personer ere biepersoner — Hr: Schröder vændter nok, ieg skal gjøre ham min Opvartning igjen, men han vændter forgieves, ieg agter ikke at lade mig entretinere i Haven igjen og blive der staaende som en Jø[r]gen Hattemager mod Kong Salomon, han veed, ieg er her, og nu er det hans Skyldighed at søge mig, thi vi ere hverandre lige meget Høflighed skyldig; — fra Comedien gik vi hjem, og spiste; her er ingen Brockmann, ingen Müller, som man kan gaae hjem til efter Stykket, her er heller ingen Grotte, hvor man kan søge Jünger, og sidde og passiare en Tiimes Tiid, og tætte sit Hierte i denne inderlige, gode Drengs Barm.

Wien og Manheim vare og ere mig de kiereste Stæder paa min hele Reyse.

d: 12te: Fredag:

Just som ieg var færdig til at besøge Zuccarini, og andre af Schröders Sælskab, kom Preisler og bragte Zuccarini op til mig; det er en fortreffelig Mand i Sælskab, munter og aabenhierdig, han fortaldte Ting om Hr: Gielstrups Opførsel her baade mod ham og Schröder, som gjorde mig rød paa Gielstrups Vegne, han har igien ladet Schröder vændte med Maden paa ham over 2 Tiimer, og kom dog ikke, da han selv havde ønsket ved Zuccarini at lære Schröder at kiende, og blev altsaa til den Ende formelig invitered af Schröder, det er den anden Gang, han har baaret sig saaledes ad her 468), og det er tungt for den, der kommer efter ham paa de Stæder, han har været, at undgaae at rødmes paa hans Vegne. Zuccarini har han vilde instruere og corrigere i Kaptain Alsing i Ringen, Hr: Gielstrup resonere over, hvorledes en Elsker-Rolle skal spilles! o Du min Gud! han er reyst bort, uden at lade sig merke dermed til noget Menniske, og efterladt sit Rygte. I Aften blev spildt l'ecole des s. 318Pères (v: die Schule der Væter) af Pieyre 469). Gud veed, hvem Oversætteren er til den Oversættelse, de har her! men der er forskiellige Forandringer, som ieg ikke begriber Aarsngen til. Een Forandring veed ieg, var meget nødvændig her, men den vil de nok neppe indgaae? og det var: at lade dette Stykke være uspildt her! Thi den Forandring imellem den franske Forestilling af dette Stykke, og den tyske, er ubegribelig, uden for den, der har seet begge. Den heele Toene, som herskede her i Aften, er den fordømmeligste Toene for franske Kabinet og Conversations Stykker; det var et Præk, en Monotonie, en mørk Alvorlighed, som om ieg hørde en Samling af gamle Reformations Helte fra Lutter. I Paris derimod var den lette, jævne, daglige Toene, som saa aldeles hører hiemme i disse Stykker, og naar den ikke er der, saa kan slige Stykker ikke andet end kiende. Da ieg saae dette Stykke i Paris, var min heele Tilværelse Opmerksomhed, og ieg følede ikke Skyggen af Kiedsomhed, her derimod maatte ieg gjøre Vold paa mig selv for at holde mig fra at sove, men ærgre mig kunde ieg ikke lade være; at Schröder kan tillade slige Forestillinger, er ubegribeligt, da ieg er vis paa, det er lige saa lyst for ham som for mig, at slige Stykker maa spilles overmaade got, naar de ikke skal falde reent igiennem; heller ikke kan ieg begribe, hvorfor Schröder ikke selv spildte Courval, da han dog er den eeneste her, der kunde spildt den, men loed Löhrs spille den, som er næsten ikke bedre, end om Arends hos os skulde spille Diderots Fader. Löhrs mod Vanhove er just det samme, som Arends mod slg: Rose — det er mig saa tungt at gjøre disse Sammenligninger, de ere altid forhadte, men naar ieg seer tilbage paa, hvad ieg saae af Vanhove og nu i Aften af Löhrs, saa blev Löhrs en Mørkheds Engel mod Seraphen Vanhove, og naar Courval ikke gaaer, som den bør, saa god roelig Nat, det heele Stykke. Mad: Eule, hans Kone, var langt bedre, og meget nærmere den fiine Toene end hendes Mand — Saint-Fons Hr: Klingman, en ktøn Karl uden synderlig Forstand, har et Elsbergs Ansigt, som er uforanderlig i Sorg og Glæde — der var intet at gjøre Væsen af 470); hans Søfter : Madsl: Kalmes, denne Rolle kan nok neppe gives slettere, om man end toeg en Veysenhuus Tøs til at spille den. Dorsini Hr: Zuccarini, 2 Anmerkninger ere nok til at forklare mig for Fremtiden, hvad han var her: han vidste neppe 2 Ord af, hvad han skulde sige, og Følgen deraf var, at han her lignede sig selv fra Lilienborn, den samme Søvnighed, og Langsomhed, for at nytte Suffløæren; Dermont Fader: Langerhans een af de beste, eller rettere: Mad: Eule og han vare de eeneste af dem alle, som man s. 319ikke behøvede at vænde Øynene fra og stoppe Ørene til for. Den unge Hr: Reinecke var Dermonts Søn, og hialp kostelig til at kiende os. Efter dette Stykke gav de: die eheliche Probe i een Act, et nydeligt lille Stykke, i samme Smag som bogstavelige Udtydning 471); dette blev spildt meget bedre og mere underholdende heelt igiennem, end de fleste Stykker her. Her var Löhrs i sit Esse som Doctor Freimund, den lunefulde, gode, hastigkop, lit egensindig, og dum tillige, spildte han ganske fortreffelig, det var ikke mere den Fyr, som nær havde dræbdt mig med Kiedsommelighed i det første Stykke. Hans Kone Mariane var Mad: Gensike, som havde valgdte denne Rolle at debutere i, og saavidt ieg forstoed deraf, spildte hun sin Rolle ikke saa ilde enda 472), den Scene, da hun gav ham Æsken, hvorpaa den heele Opløsning grunder sig, gjorde hun meget got, og hendes vigtige Scene med Lindhelm, hvor hun er paa Prøve, spildte hun mesterlig, men ikke desmindre merkede ieg dog af Zuccarini i Dag, at hun ikke bliver gammel her, thi hun er nok Madam Schröder for god. Henriette, hans Datter af første Ægteskab, atter Mads: Kalmes og intet uden Træbilleder, og bare Klodser i et Væk — Lindhelm Hr: Klingman, synes at lægge sig meget efter den Kunst at nytte Suffløren, og naar det nu slaaer ham feyl, som det ofte gjorde i Aften, saa staaer han der en kiøn [Karl?] Jeg veed ikke, hvad der er at lære ved dette Theater; Zuccarini, Schröders yndling 473), taler om, og handler paa Theatret som en Daglønner; i alle de Stykker, ieg endnu har seet, er der ingen fast Toene, deres Conversations Toene er tabbt, siden de ikke engang gider lærdt deres Roller, de fleste gaaer sin egen, skieve Bey, og Schröder lader til at være bleven for riig og magelig til at tage sig alvorlig af Tingen, endnu har ieg ikke seet ham selv spille, og ieg tvivler scerk paa, at faae ham at see, mens ieg er her; og at blive her 8te Dage længer, end ieg troede, vort Theater var tient med, det tillader min Maade at gaae frem paa ikke, om saa 20 Schrödere var i Veyen. — —

d: 13de Løverdag:

Ingen Underretning fra Kiøbenhavn, gjør mig stedse nedslaaet, naar ieg saa vist vændter den; som ieg har vændtet i Dag. — Kl: 10½ gik vi sammen hen til Hr: Zuccarini, hvor ieg fandt meer end ieg søgdte, og meer end ieg ønskede at finde; af den Samtale, ieg og især Preisler havde med ham igaar, kunde ieg nok høre, han ingen Grandison var 474), men slig en Karl, som [han] er, veed ieg neppe at nævne Mage til — dog, det skal være glemt — da Frokosten var forbie, sorloed vi ham, efter at han, fra Schröder, havde invitered os til i

Morgen Aften. — Da Kl: var 5 gik vi ud til Eimsbeuttel $\frac{1}{2}$ Miil fra Hamborg, og er s. 320et meget behagelig Stæds og gode Folk. Da der ingen Skuespil er i Aften, blev vi her i Nat, og var i det honnøtteste og talrigeste Sælskab. Preisler er her saare vel bekiendt fra forrige Aar, og, det være sagdt til hans Roes, meget vel liidt, baade af sine Creditorer, som han her ogsaa stødte paa, og andre Folk, som kiendte ham fra forrige Aar. —

d: 14de Søndag:

Naar ieg er paa Landet, sover ieg aldrig længe, som over alt ikke har været min Feyl paa Reysen; Kl: $5\frac{1}{2}$ var ieg alt ude, og betragtede de skønne environs omkring Hamborg, alle de deylige Lyststæder og Haver — strax uden for Heus's | : vor Vertes : | Have, ligger en nydelig lille Skov, hvor de behageligste Spaserture ere — ieg gik tilbage og drak Caffée, og siden fordrev ieg Tiiden med Kieglespil, og at spasere igien til vi skulde til Bords, og strax derpaa til Byen, for at komme betids til Schröder, bvor vi traf Mad: Starcke, en godlidende gammel Kone 475). — Hr: Schröder teede sig meget artig mod os denne Gang, og syntes at være i et særdeles got Humeur, dog lovede han ikke, at spille, mens ieg er her; skulde han vilde overrumple mig saa er ieg ganske forsoened med ham, og ieg er det næsten allerede, for ieg er overbeviist om, af den korte Tiid, de par Tiimer, ieg var hos ham, at vi nok kunde blive gode Venner, naar vi kom til at kiende hverandre nøyere, som Skuespillere har vi et Øyemerke; nu vilde ieg ønske, vi stemte saa got sammen som Menniske, men ieg er her for kort til at lære ham saa nøye at kiende; i Morgen Aften efter Comedien skal vi derhen igien, og det er allerede et Skrit viidere — hans Kone er ikke saa uinterressent, som P: og andre har bildt mig ind, hun er i det mindste meget interressantere i hendes Huus, end paa Theatret. De 2 andre smaae Væsener, som hørde til Huuset, en ung Actrice 476), øg en lille Dreng, som Sch: har taget til sig, og som Ondskaben beskylder for at være hans Søn, vare ikke meget merkelige. Men ieg fik Kapelmester v. Weber, Farbroder til Mad: Lange i Wien, hans Venskab og Bekiendtskab fik ieg ved den Leylighed, og det glædede mig usigelig, ogsaa han overbeviiste mig, saavel som Zuccarini, at samme Hr: Lange er en stor Slyngel mod sin Kone, og havde ieg vidst det i Wien — den Hykler! den afskyelige Hykler — naar 4 Deelen af det, de fortæller om hans Medfart mod hans Kone er sand, saa burde han bespyttes af heele Verden, og udrøddes af Sælskabet, fy! 477).

d: 15de Mand:

Mit Ophold her begynder at blive mig for langt, ieg var tilfreds, ieg sadt i Kiøbenhavn! — I Dag faaer ieg en Plan til et tysk national Theater af Brandes 478), men alt det, der er sagdt, og tænkt, er tænkt og sagdt paa hundrede Stæder meget bedre, og hvad kan man s. 321ogsaa vændte af saadan een? en Mand, der er saa offentlig brændemerket for sin Opførsel som Fader, og heller ikke med det beste Rygte fra andre Sider, kan ikke andet end være stram og tvungen naar han skal tale den gode Sag 479). Aarsagerne til de fleste Theatres slette Tilstand, siger han, ere følgende, og deri har han ikke uret: 1 : at Theaterentreprisen tilhører en Privat-Person. 2 : den uhyre Mængde saa kaldte Skuespillere. 3die : Mangel paa gode Skuespil, og Skuespildigtere. 4de: Mangel paa grundig Underviisning for begyndende Skuespillere. 5te: Mangel paa Indsigt og Delicatesse hos de fleste Directioner ved Valget af deres Skuespil. 6 : Mangel paa virkelige Kiendere af Skuespil. For at hæve alle disse og flere Mangler, raader han til Hof-Direction, eller ogsaa at overlade Theatret til Byen selv, ifald den er stor og Folkerig nok til at underholde et Theater: et got Theater er ikke der, blot for Nationens Fornøyelse, men for at danne dens Sæder tillige, siger han, og mange har sagdt det før ham — her er det nødvendig, at see paa, see strengt paa Valget af Stykkerne, og han recommenderer Tragedien i Besynderlighed, den hæver Siælen, siger han, og vækker Beunbring og opmuntrer til Efterlignelse — han vil dog aldrig have at heele Nationen skal spille Tragedie. Lystspillet retter under Spøg, Daarligheder og Fordomme, danner Sproget, og forfiiner Sæderne. Naar sligt et Skuespil engang fik Toenen i en Stad | : og heri giver ieg ham Ret og mit beste Ønske :| saa fortrængde det uformerket mange ødsle og unyttige Skuespil f: E: stoer Opera og Ballet: mange ødsle Fester, Drikke og spille Sælskaber i Staden, og hele Nationen blev lidt efter lidt mere og mere dannet. Det er vel sandt! Men hvorfor han saa hæftig recommenderer Schlegel og Cronech som Digtere og gaaer Lessing saa løst forbi, som en Kammerjunker sin Creditor, det maae han viide 480); en Theater Digter er høiyft nødvendig, siger han, hans Pligter ere disse: at oversætte de beste udenlandske Skuespil for Nationaltheatret. og ifald det var nødvendig, forandre og lokalisere dem; forfærdige Prologer og Leyligheds Digte, læse og rense alle brugbare Stykker fra tomme resonnemens, og for Sæderne fornermende Udtryk! Maae kunde forskiellige Sprog især sit Moers Maal. Maae kiende nøye Theatret, og alt, hvad der kan virke til dets Fordeel. — Den siste Periode, han siger, maae teg udskrive, endskiønt der er sagbdt bedre andre Stæder endogsaa i vort Modersmaal: den næsten almindelig antagne Meening, at Theater-Directeuren maae rette sig efter det Publicums Smag, hvor han opholder sig, er aldeles stridig mod Skuespillets Hensigt; en privat Entrepreneur kan for sin Fordeels Skyld til Nød undskyldes, men ved s. 322et Theater, som bliver underskøttet af Hoffet eller Øvrigheden, bør det ingen Stæd finde. Skuespilleren — er han Mester i sin Kunst —, besidder han Smag, Kundskab om Verden, og det menneskelige Hierte, befliitter han sig paa en ulastelig Vandel, saa kan Nationens Agtelse aldrig feyle ham; og han vil træde op paa Skuepladsen med aabent Ansigt, og uden Tilbageholdenhed viise Lasten og giøre Daarligheder latterlige. Udenfor Skuepladsen vil han ved sin ædle Opsørsel opvække Lyst til Efterlignelse, og derved lægge Grundvold til den gode Smag, og blive den Mand, der giver sine Medborgere Toenen an, — kort — han bliver og er i den egentligste Forstand Sædelærer paa Skuepladsen og i Omgang. — I Aften gav de igien: die eheliche Probe. Hr: Klingman var bedre i Aften end siste Gang, men Mad: Gensike var en Smule gal, især der, hvor hun faaer sin Mand i Armene isteden for

Lindhelm, fra dette Stæd var hun mig ubegribelig, ordentlig som et Menneske, der er fiantet. — Hr: Löhrs er en ubetalelig Mand for slige Roller, og i Aften syntes han at være i et særdeles got Lune. Da Dohrmann læser det Brev, som var i Æsken, troede ieg, iteg skulde blevet gal af Latter, saaledes bar Löhrs sig ad ved Giennemlæsningen. — Den jaloux paa Prøve en Bouffa i 2 Acter af Anfosi 481), Musikken er den gamle, italienske Slendrian, og Stykket, som de almindelige Bouffer ere, udstaaelig; iblandt andet er der en Arie deri, hvor Eule efteraber en Kat, det er det allerafskyeligste, der kan tænkes. — Mad: Langerhans spildte Elskerinden deri, som er en ung Enke, hun var ikke at udholde, førend til Slutning paa Maskeraden, hvor hun var som fransk Bondepige, der saae man hende gierne; men ieg kan ikke udstaae hendes Maade at synge paa. De øvrige vare intet værd, selv Ambrosch sang ikke got i Asten, han maae bruge for meget Tobak, thi han synger ganske forskrækkelig igiennem Næsen. Da Stykket var ude, gik vi efter Indbydelse hen til Schröder, og fordrev Aftenen ret got, ieg gi orde saa løselig Bekiendtskab med Doctor Darien, een af Rahbeks Venner, er en lille pudsig Fyr, og har, saavit teg kunde [forstaae] af det ieg hørde af ham, megen god Smag for Litteraturen, især alt, hvad der hører til det skønne 482). Det, der glædede mig meest for denne heele Dag, var det Haab, ieg fik om at see Schröder spille, førend ieg taer herfra; i Morgen Aften spiller han in der gute Ehe, hvortil teg glæder mig saa saare 483).

Den store Teaterrejse

21

d: 16de Tirsd:

Jeg tilbragde heele Formiddagen hiemme paa mit Kammer, og for at lære den unge Reinecke nærmere at kiende, spiste ieg i det Huus, han boer, til Middag, og ved den Leylighed kom ieg ogsaa i Bekiendtskab s. 323 med Skuespilleren Normann, begge meget gode Dreng, men synes ogsaa begge alt for udannet, alt for lidt kiendt med Verden; den unge Reinecke synes især at være altfor raae, og tillige vel klog, thi Mennisket er forelsket, og hvem har ikke slugt al Verdens Klogskab, naar man er i de Dage? Der var for meget Sværm og Stø, og hans Pige: Madsl: Pauly, var ham for nær til at faae et fornuftigt Ord af ham. Jeg skyndte mig hiem, for at expedere min Post og loed Preisler og Saabye efter mig. —

s. 323

Brev XVII.

Hamborg d: 15de Sept: 1788

Hvad i all Verden skal ieg troe om min gode lille Kielling at hun lader mig komme til Hamborg, og ingen Brev finde, ieg er Hamborg end een Post Dag, og faaer heller intet Brev? saadanne Opsættelser i at skrive tager ieg baade dig og Knud meget ilde op og skiendte du paa mig i det Brev, ieg fik i Berlin, saa har ieg i sinde at hæggle dig ret dygtig igiennem i dette; men ieg vil bie til i Morgen og see om der heller intet da kommer, og saa Gud trøste dig! I Dag otte Dage ved denne Tiid er ieg nærmere mine Ønsker end nu, og saa lader ieg det ikke blive ved at skiænde paa dig, men —

Jeg er en Æsel, kan du gierne sige, naar du har læst ovenstaaende, men du seer jo ieg har strøget det over, og taget mine Ord i mig igien, nu i dette Øyeblik kommer Postbudet med dit Brev og Knuds, fra d: 9de. — Du Gudsvelsignede Tøs! Tak tusinde Gange for dit kiere Brev, du veed ikke hvormeget du glæder mig, og har glædet mig hver gang ieg har faaed Brev fra dig! I Morgen haaber ieg, at faae Svar paa det, ieg skrev dig til fra Berlin, og saa intet mere, førend ieg har dig selv, førend ieg med Mund og Øine og min heele Tilværelse kan takke dig og glædes ved dig! I mit Brev fra Wien har du spored, ieg var vreed? Mistænkelige Tøs! Hvor kan du drage slige Slutninger af det, som i det høyeste aldrig var andet end en Smule Bedrøvelse over min egen Fremfusenhed, da ieg loed hende komme fra Norge? 484) Men lad os glemme all Qval [Sno!?] som vor Cold synger, og aldrig tænke, uden ved Tiid og Leylighed, naar ieg først har været hiemme noget, paa andet end det, der kan glæde os begge. „Gid du maatte blive saa fornøyet, naar du kommer hiem“ ! siger du ! skammer du dig ikke noget at skrive mig sligt noget til. Troer du, noget Stæd i Verden er, eller kan blive mig en tiende Deel saa kiert, som mit velsignede Hiem? Troer du det? saa maae alle de Breve, ieg har skrevet dig til, være Løgn og Sludder, og ieg selv den største Skurk af Verden — men det troer du ikke; det var kun en lille fiin Compliment, kanske en lille Spisse, som ieg skulde svare paa, fordi — ja fordi — Gud veed hvorfor! ieg har alt glemt hvad ieg skrev dig til fra Wien. Du vil altsaa tage imod mig i Roeskilde. Maeg det da saa enten paa een eller anden Maade, at Madam Preisler og hendes heele Slæng ikke kommer der, thi saa er vores heele Glæde spildt — førend i Dag 8te Dage kommer ieg ikke til Roeskilde, men dersom Vinden er god over Belterne, saa er ieg der til Middag i Dag 8te Dage, skulde s. 324 Vinden ikke være god, er det meget muelig, teg ikke kommer førend om Tirsdagen; dette er den sikreste Efterretning, ieg kan give dig derom, min gode Tøs! og den sikreste Efterretning, seer dn selv, er meget usikker! — hils Philla fra mig og kys hende fordi hun gjør sin Moder glad, og fordi hun har kommet mig til at græde af Glæde! det er, og bliver dog vores Alderdoms Trøst! ikke sandt, Moerlille? Men du har vel ikke gived Dichmann Afskeed? 485) ieg veed ikke, hvorledes du har indretted det, det har du ikke skrevet mig noget om, men det er ogsaa det samme, nu faaer ieg det jo at viide snart, Gudskeelov! Der er noget inden i mig, naar ieg bare tænker paa mit kiere Hiem, som ieg ikke kan beskrive dig, men ieg springer oste høyt fra Stoelen og rænder om og

klapper i Hænderne som et galt Menneske, og ingen veed, uden ieg selv, hvad der gaaer ad mig. Det nyeste, som kan interessere dig, er at Hr. Saabye, som tillige med Preisler ofte har staaed langt fra mig, især den første, paa vores Reyse, igaar kom og bad mig saa got som om Forladelse, ifald han ved nogen Leplighed havde gjort mig Livet suurt, og at han ikke har nærmed sig til mig saameget som han burde, var hans Frygtsomhed skyld i; ieg sadt ham lidt paa Prøve, men han kunde ikke holde den ud, han begyndte at bagtale Schwartz for at vinde mit Venskab — ja saa vit drev han det, betænk! og saa kunde ieg ikke bare mig længer, sagde ganske høyt, hvad der kunde siges ved slig Leylighed, og kunde ikke bare mig for at ynke baade Warenstæd, som slap ham saa tidlig af Skoelen, og Taassen, som indbildte sig at fange mig! Maaskee er det hans Alvor at sorsoene sig med mig, og ieg skal ved Gud ikke have noget imod det, men Vee ham! dersom han smigrer mig for at lokke mig i eet eller andet Garn. For det første er ieg ham, og, ifald han er en Slyngel, hans heele Complot lidt vel klog 486), og for det andet har ieg det Haab, at den samme Retskaffenhed, som ieg hidtil er gaaed frem med, ogsaa for Fremtiden skal værne imod alle Esler! han bad mig saa indstændig om Forladelse, og saa ofte om Tilladelse at komme op til mig imellem, naar ieg kommer hjem, for at raadføre sig med mig, om sine Roller, saa ieg lovede ham, mod strænge Vilkaar, Adgang i mit Huus, og, da det andet er min Pligt, at vejlede ham det beste, ieg kan 487); havde han bedet mig om alt det, da vi reyste ud, og hans øvrige Opførsel havde været efter mit Hovede i den Tiid, vi vare paa Repsen, saa havde ieg modtaget ham med aabne Arme, men denne Fortrydelse, og denne Forandring synes at være en Virkning af Frygt, eller noget som er endnu værre end Frygt, og det kan ikke andet, end virke slemme Idéer hos mig om ham. Ikke desmindre vil man lade det komme derpaa an, og min gode Tøs lader som hun ikke veed noget af alt dette, naar vi sees! I Gaar spiste ieg til Aftens hos Schröder, i Aften skal ieg derhen igien, og ieg troer gierne, dersom ieg var allene, at Schröder og ieg kunde blive ret gode Venner, men nu har ieg hverken Tiid eller Leylighed til at nærme mig ham saa meget — Om mit Ophold i Berlin har ieg al sagdt dig, hvad der er at sige, det er det sletteste Theater, ieg har truffet i Tyskland, men overmande artige og gæstsrige Folk. Det stoere Lys, som du skriver om, har ladet sig [se] for Directionen, skrækker mig ikke, tvertimod, ieg forsikrer dig ved min gamle Ærlighed, det skal være mig en sand Glæde at faae et Menneske til Sidemand, som er honnetere end de fleeste, og altsaa ogsaa bedre at arbejdede med end de fleeste 488). Her har ieg intet merkligt seet, som kunde moere dig at viide; ieg slutter ikke dette Brev, førend ieg i s. 325 Morgen faaer dit siste, og saa skal ieg sige dig vist, naar ieg kommer hjem til dig! — d: 16de Kl. 6 om Aftenen: endnu er Posten ikke kommen har altsaa endnu ikke faaed dit siste Brev; nu da i Guds Navn! det er det siste Brev fra mig i mit Liv, som du her faaer; paa Mandag d: 22de eller i det seeneste Tirsdag har du mig i dine Arme, og da skal ingen Dievel skille os ad! evig! saalænge dette Hierte slaaer, og disse Øyne endnu kan see Dagens Lys, saalænge til Ærlighed bliver lønnet og Slyngler foragtet; skal din gamle Dreng ærlig og troe holde fast ved sin halve Siæl, og intet i Verden skal skille os ad! Kys og omfavn mine Smaae! O ieg er halvgal af Glæde over at være saa nær ved mit ønskede Maal! Hils alle mine gode Venner, stig dem, at ieg er mit iblant dem paa Tirsdag, thi den første Dag vil ieg ikke see andre end dig og mine Smaae og min gode Dreng Knud. Nu Gud velsigne dig! ieg kan ikke skrive længer for Elfrides Skyld 489). lev vel! og elsk din gamle ærlige Dreng

21*

M. Rosing.

Da ieg var færdig med min Post, ilede ieg i Comedie, og saae de 2de siste Acter af Elfride, som ieg for 8te Aar siden har oversat for os, men er ikke bleven agtet, det kan ogsaa være det samme. Mad: Gensike var Elfride, hun gjorde sig megen Umage, men kunde ikke drive det til at behage deri, Mad: Gensike mangler, i mine Øyne, Sving og Ynde, og er forresten aldeles ikke vakker: Madsl: Pauly og Mad: Löhrs vare hendes Kammerfrøner, og det gjorde de overmaade nydelig, især Mad: Löhrs, som det gjør mig ont for, ieg ikke lærde at kiende. Hr: Zuccarini var Atelvold, aldrig har nogen mere levende mindet mig om St: Fall i Paris, naar han var allerværst, end Zuccarini i Aften, han hændtede hver Toene fra Dybden, fra den unaturligste Dybde, ieg har hørdt, det blev ikke mere nogen Stemme, altsammen var Brøl, og uforstaaelig i høyeste Grad; ieg var oprigtig nok til at spørge ham, hvad der gik af ham i Aften? og han var ligesaa oprigtig i sit Svar: „Saaledes bær ieg mig ad, naar ieg ikke veed, hvad ieg skal sige, saa gjør ieg dygtig Støyt, og saa troer Hamborgerne, det er prægtigt“. — Det er ret nogen gode Folk disse Hamborgere! Edgar gav Hr: Klingman og var virkelig den beste i det heele Stykke; den nydeligste Figur, klædt paa det prægtigste, og med kun saa meget Forstand, som man behøver for at gaae af Veyen for gale Folk, maatte han brillere her, og det lykkedes ham; den smukkeste Anstand, det behageligste Væsen, uden at affedere Danse-Stillinger, gotgjorde os adskiellige Misforstaaelser af hans Rolle. Olgar Hr: Langerhans. Jeg er aldrig en ærlig Mand, om ieg kan see, hvoraf denne Herre er bleven udraabdt for saa stor en Skuespiller! Nu har ieg dog seet ham tit nok for at kunde dømmes derom; „jo, du har endnu ikke seet ham i nogen af s. 326 hans force Roller! “ O! Serviteur! Det er ikke der, hvorefter man maae dømmes en Mands Værd, at see ham i Schlenzheim f: E: hvor Autor har proppet saa mange Ting sammen, som gjør voldsom Virkning, er det der, man skal see, hvad han duer til? 490) Nej, det bliver aldrig min Meening, men Grev Stämpling i den nye Fruentimmer Skoele, som vi saae første Aften, vi kom her, og som han sorhundsede saa skammelig, eller en Resonneur, eller en anden jæven Mand i Livet, disse Roller, spildte med Natur og simpel Sandhed viiser os, hvad Acteur han er. Efter Elfride spildte de die gute Ehe. Hvor fattig ieg er, vilde ieg ikke have undvaaret det, for 10 rdr, ikke for meget mere. Schröder spildte Secretairen, og her sandt ieg virkelig, hvad ieg har søgdt sorgieves, baade i Frankrig

og heele Tyskland, den eeneste, sande gode Skuespiller, men den simple, ieg troer ikke, af det ieg har taldt med ham hiemme hos ham selv, og af det, ieg saae i Aften, at han er lige saa god Manden af den stoere Verden, af den fiine Toene, som den simple, men velopdragne Borger. Men aldrig kan ieg glemme, da han kom rændendes ned med Trommen og Tro[m]ppeten, blæste i den eene og sloeg paa den anden og rændte rundt omkring og de 2de Glutter efter ham, han var saa hiertens godlidende, saa ieg endnu i dette Øieblik kunde kysse ham derfor; og da han sætter sig og examinerer Glutterne, om de har været brav flittige, og ikke ærgret deres Moder, medens han har været ude? og han paa deres troehiertige Svar tager og sætter dem paa sine Knæe, og fortæller dem Eventyrer, den Huuslighed i Toene og Væsen har ieg ikke seet paa noget andet Theater, det var Mennisket inden sine 4 Vægge, der var hverken Loger eller Parterre, som han sat sig i Stilling for; og nu hans Overgang fra hans lyksalige Roelighed, til den ynkeligste Sorg, at see sig bedraget, og ikke være i Stand til at rive hende ud af sit Hierte! Jeg saae her den skrækeligste Striid imellem Kierlighed og Jalousie udført saa simpel og sand, som den virkelig er til i Naturen! Da han krammer ud af det lille Skrin alle de Smaaeting, som han har samlet fra bende i de Dage, han friede til sin Kone, findes hendes Silhouette der ogsaa, og da han havde lagdt den bort første Gang, skotter han til sin Kone, og da han seer, hun ikke seer det, stielser han sig endnu een Gang til at kysse det. Der findes de, som vilde lee ad mig, fordi saadanne Smaaeting, siger man, kan frappere mig, men lad dem lee, de kiende ikke Mennisket, og dets mange Folder, naar det er Smaaeting. Da nu det andet Brev bliver læst, og [han] saaar tilsældigviis Øynene deri, slaaer Haanden [o: Skriften] ham strax, skynder sig at søge det første Brev fra Ritmesteren frem, og nu s. 327konfererer han dem ganske hemmelig sammen i det hans Kone læser, og forbereder saa ganske naturlig den følgende, simple Ting, naar hans Kone siger, nu? lægger hastig Haanden paa hendes Mund, kysser hende stiltiende paa Panden, og skynder sig det beste, han har lærd, at pakke Silhouette og Bouqvette og Breve ind igien og bliver saa gierne, og med eet, den forrige lyksalige Mand og Fader! et himmelsk Syn! Jeg har Aarsag at beklage mig over min Skiebne, at ieg ikke før og tiere faaer denne virkelige stoere Mand at see! Af slige Roller skal man, og kan man dømme Skuespilleren, og ieg tør vel sige og staae ved det, den borgerlige Comedie fløtter med Schröder ud af Tyskland, maaske ud af Verden.

Mad: Schröder spildte Fruen, hans Kone og understøttede sin Mand meget got — Mad: Löhrs var Frøkenen, og var ganske velsignet godlidende; de 2de smaae Glutter gjorde ogsaa sine Sager overmaade got, kort: Schröder gav det heele et Liv, som ieg har savnet i alle de andre Stykker, ieg har seet her. Jeg vilde have været op paa Theatret og takked ham, men Zuccarini sagde mig, han alt var taget hiem, og ieg opsat, ugierne, at vde ham min inderligste Tak for denne Aftens Glæde. Efter Aftale skulde vi spise hos Zuccarini paa Alster i Aften, i Sælskab med Hr: og Madam Eule, og en lille ung Berliner, som hed Nissen, en ulykkelig Theaterdigter 491) — saa megen Glæde, ieg havde havdt før i Aften, saa megen Ærgrelse havde ieg der over Zuccarini og Madamen, og det afskyelige Fæe af en Mand, som kan taale alt sligt! 492) Jeg trøstede mig saa got ieg kunde ved et Glas varmt Punsch, og sik derved dreved Zuccarini ud af Hytten og hiem, for han kunde ikke mere — da der ingen Østers vare mere, og Punschen var drukket, og ieg blev søvnig, fulgte vi Eules til deres Dør, og gik saaledes ikke aldeles vel til Mode hiem og i Sæng.

d: 17de Onsdag:

Jeg havde sadt mig for, at besøge Schröder og Löhrs og Darien, og den gamle Bech, som selv i Løverdags inviterede mig hiem til sig, men den afskyeligste Hovedpine, formodentlig af den fordømte Souppé paa Alster i Gaaraftes, fængslede mig til min Seng og Værelse. Jeg kom ikke ud, førend Nøden drev mig til Posthuuset, dersom ieg ikke vilde lade de andre reyse, og blive selv tilbage. Zuccarini lovede mig, at undskylde mig hos Schröder, og vee ham! dersom han ikke holder Ord! Der er faae Ting, ieg har ærgret mig meere over, end at ieg ikke fik taget Afskeed med Schröder, ikke fik takket ham for i Gaar Aftes, da han skienkede mig saa megen Glæde, som ingen udenlands Skuespiller endnu har.

s. 328

s. 329NOTER TIL ROSINGS DAGBOG OG BREVE

s. 330 Mad. Rosing.

Maleri af Erik Pauelsen. Teatermusæet i København.

s. 331De hyppigst anvendte Forkortelser i Noterne er følgende: Preisler o: Journal over en Reise igiennem Frankrige og Tydskland forfattet af Joachim Daniel Preisler I—II, Kbhvn. 1789. — Rahbek Er. o: Erindringer af mit Liv ved K. L. Rahbek I—V, Kbhvn. 1824—29. — Overskon o: Den danske Skueplads i dens Historie fra de første Spor af danske Skuespil. Af Th. Overskou. I—V. Kbhvn. 1854—64. — Baggesen o: Jens Baggesens Danske Værker. Udgivne af Forfatterens Sønner og C. I. Boye. I—XII. Kbhvn. 1827—32. — Staffeldt o: Samlinger til Schack Staffeldts Levnet. Udg. af Liebenberg. I, Kbhvn. 1851. — Hviid o: Udtog af en Dagbog holden i Aarene 1777—1780 paa en Reise igiennem Tyskland, Italien, Frankrige og Holland I—II, Kbhvn. 1787—88. — Engelstoft o: Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter ved C. F. Allen I—III, Kbhvn. 1859—62. — Abrahams o: Meddelelser af mit Liv af N. C. L. Abrahams. Udgivne af Arthur Abrahams. Kbhvn. 1876. — Meyer: Schröder o: Friedrich Ludwig Schröder. Beitrag zur Kunde des Menschen und des Künstlers von F. L. W. Meyer I—II, Hamburg 1823. — Karamsin o: Briefe eines reisenden Russen von Karamsin. Aus dem Russischen von Johann Richter I—VI, Leipzig 1800—01. — Schulz o: Friedrich Schulz. Ueber Paris und die

Pariser. Berlin 1791. — Meyer σ : Fragmente aus Paris im IV Jahr der franz. Republik von Friedrich Johann Lorenz Meyer Dr. Domherrn in Hamburg I—II, Hamb. 1797. — Mantzius σ : Skuespilkunstens Historie I—VI, Kbhvn. 1897—1916. — Devrient σ : Geschichte der deutschen Schauspielkunst von Eduard Devrient I—V, Leipzig 1848—74. — Schwarz σ : Lommebog for Skuespilyndere. Udgivet af Friderich Schwarz II, Kbhvn. 1785. — Breve fra danske Skuespillere σ : Robert Neiiendam. Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder I—II, Kbhvn. 1911—12. — Mem. og Br. σ : Memoirer og Breve. Udgivne af Julius Clausen og P. Fr. Rist I—L, Kbhvn. 1905 o. flg. s. 332

s. 3331. Om Christian II som Spædbarn fortaltes, at han paa Nyborg Slot en Dag, da hans Amme var gaaet fra ham, blev stjaalet ud af Vuggen af en tam Hunabe, der gik løs paa Fæstningen; den klatrede med ham op paa Taget, hvorfra det dog lykkedes de bestyrkede Tjenestefolk at lokke den ned og bringe Barnet „wskad“ tilbage. Den i ældre Tider uhyre folkeyndede Historie findes saa tidligt som i Arrild Huitfeldts „Historiske Beskriffuelse om hues sig haffuer tildragit under Kong Christiern den Anden“, Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard 1596 — med pudsigt didaktisk Betoning, om Kongen, der ogsaa siden i sit Liv skulde komme højt tilvejs og blive af „Lycken abit oc bedaarit“.

2. Kagen, den Pæl ved hvilken Misdædere ifølge Christian Vs Lov blev „kagstrøget“, stod i Reglen opstillet paa Byens største Plads. — Om Lieut: Harboe ved Cavalleriet meddeler Preisler (I 15), at han „ligger i Garnison i Hadersleb“, om Jessen at han er „ansat ved Myndten i Altona“ og paa Vej til sit Bryllup i København.

3. Preisler fortæller (I 18—19), at Saabye i Flensborg sørgede meget over at have glemt sin Hirschfænger i Aabenraa, baade fordi den havde Affektionsværdi for ham og maaske især, fordi „Vaaben paa en lang Reise trøster mangfoldig“. Postfører Løwe lover at skaffe den tilveje paa Hjemrejsen.

4. Prinsesse Louise, Christian VII's Yndlingssøster „Louison“ (1750—1831), var gift med Statholderen over Hertugdømmerne Prins Carl af Hessen (se Note 7) og residerede paa Gottorp Slot.

5. Gregers Christian Haxthausen (1733—1802), Greve, Gehejmekonferensraad, senere Statsminister, havde mellem 1772 og 1784 været Amtmand i Flensborg. Et Brev fra A. P. Bernstorff til Ditlev Reventlow fra 1776 skildrer H. „qui meurt d'ennui à Flensb.“ (Friis: Bernstorffske Papirer III 507).

6. Teaterchef Warnstedts yngre Broder Frederik Carl v. W. (1750—1811) først Kammerpage, senere Rejsestaldmester hos Chr. VII, Hoicks Rival til den sindssyge Konges Gunst, var faldet i Unaade 1771. Han levede nu som Jægermester over Amterne Rendsburg, Steinburg og Distriktet Søder-Dithmarschen i Slesvig med Kone og ni Børn. W. delte sin Broders Teaterinteresse og beskæftigede sig aktivt med Indretningen og Styrelsen af „Hofteatret“ i Slesvig (se Note 8). Preisler har Brev med til ham fra Broderen, men træffer ham ikke hjemme. (Om „Fritz“ Warnstedt i Slesvig se Ørbæk: Warnstedt 133—141).

7. Prins Frederik Carl Ferdinand (1729—1809), Hertug af Brunsvig Lyneborg Bevern, Juliane Maries Onkel og dansk Generalfeltmarskal, havde været Guvernør s. 334 over Fæstningen Kobenhavn fra 1773 til 1784, men faldt ved Kronprinsens Statskup. Han levede nu paa Glücksborg Slot. — Prins Carl af Hessen (1744—1836), ligeledes dansk Generalfeltmarskal og den danske Hærs Øverstbefalende, var Statholder i Hertugdømmerne fra 1770 til sin Død.

8. Teaterbygningen i Slesvig, det hertugelige Boldhus, i hvilket der var spillet Komædie siden 1768, var i 1787 blevet ombygget af Jægermester Warnstedt og fungerede nu som Statholderens Hofteater: „Schleswiger Hofschauspieler Gesellschaft“ som Truppen kaldtes. Paa Carl af Hessens Foranledning lededes den af to af de store Navne fra tysk Teaters Kampaar i 60erne og 70erne, den gamle Principal Abel Seyler og hans Kone, den store Tragedienne Mad. Hensel, som Lessing skrev om i Hamburger Dramaturgien. (Preisler I 21—22. — Rahbeks Er. II 32—52. — Heinrich Philippsen: Alt-Schleswig. 1928. — F. Ahlefeldt Laurvig: Theaterlederen. 1928).

9. Struensees Far, den højtansete pietistiske Teolog Adam, Struensee (1708—1791) var i 1759 af Bernstorff gjort til Generalsuperintendent i Hertugdømmerne med Sæde i Rendsborg. Han kaldtes af Præsterne „deres Tordenvej“, var fanatisk tysk Patriot, arbejdede paa at komme det danske Folkesprog tillivs, men var overalt almindelig agtet for sin strenge og pligtopfyldende Retsindighed. Til Sønnen i dennes „Glansperiode“ havde han staaet skarpt. Paa Klokkeslettet for hans Execution i 1772 tog han sin Hat af og sagde: „Mutter, jetzt hat unser unglücklicher Sohn überwunden“. I 1780 havde han i Rendsborg fejret sit 50 Aars Præstebubilæum.

10. Betegnelsen en Palmalje, som bruges et Par Gange af Rosing, er oprindelig opstaaet af et i Renæssancen meget yndet, kroketlignende Spil „Paille-Maille“ (af italiensk palla = Bold og malleo = Kølle). Det spilledes paa en lang Bane, ofte en Allé, der bagefter antog Navn efter denne sin Anvendelse, f. Eks. Pall-Mall i London. Preisler fortæller, hvordan den smukke Palmalje i Altona i 1787 var illumineret og dekoreret under Kronprins Frederiks Besøg i Hertugdømmerne (Preisler I 49).

11. Paa Palmaljen i Altona var i Beg. af 80erne bygget et Teater, lidt mindre end det hamburgske, men ypperligt i akustisk Henseende. Det havde været Tanken, at Hamburger-Teatret én Gang ugentlig skulde

give sine Forestillinger dér, men Planen gik i Løbet af et Aar i sigselv paa Grund af Altonaernes svigtende Teater- interesse og tidlige Sengetid. (Meyer: Schröder II 31).

12. Lidsenbrødre ☺: Dragere, Bybude ved Postvæsnet, Navnet efter de Snore (Lidser), de førte med sig til at bære Bagagen i. Die Litzenbrüder i de nordtyske Byer var i det 18. Aarh. berygtede for deres Grovhed og Optrækkeri mod de Rejsende; Preisler og Gielstrup beklager sig over dem (Preisler I 71. — Breve fra danske Skuespillere I 94).

13. Schillers „Fiesco“ (egl. „Die Verschwörung des Fiesco zu Genua“) fra 1783 var blevet fremført i Hamborg 2. Maj 1788, altsaa faa Dage før Danskernes Ankomst, men gjorde ingen Lykke, skønt Schröder selv spillede Andreas Doria. Rahbek overværede Aaret efter en Opførelse af det for tomt Hus (Er. III 237). Stykket havde derimod i Berlin været en stor Sukces, og Rosings Ærgrelse over ikke at faa et saa omtalt moderne Drama at se er forstaaelig.

s. 33514. Mad. Preisler og „et Selskab af deeltagende Venner og Veninder“ havde ifølge Preisler (I 2.) fulgt med Postvognen til Roskilde.

15. Schwarz, der senere paa Sommeren for egen Regning ankom til Hamborg, siger i et Brev til P. A. Heiberg: „Preislers Rygte fra den Tiid, han var her med sin Kone, er her det samme, hvad Sk... Vognenes Lugt er i Kiøbhvn.“ (Breve fra danske Skuespillere I 189). Baade han og Rosing overdriber sikkert en Smule, Rosing synes selv at komme til den Erkendelse paa Hjemrejsen, men hans Overbevisning om, at Preisler forrige Gang har stiftet en kraftig Gæld i Tyskland harmonerer pudsigt med Preislers egen uskyldige Bemærkning om, at han i Hamborg skal gense Venner „som jeg i mange Henseender skyldte Erkiendtlighed“ (I 33).

16. Franz Anton Zuccarini (1754—1823) var Schröders Førstekraft indtil 1792, Elegantier, Ræsonnør og Elsker: Rahbek, der gentagne Gange omtaler ham, savner hos den smukke Mand „en Gnist Følelse“, bedst er han i „faste og stolte Roller“, ypperlig overalt hvor han kan vise Sarkasme eller verdensmandsmæssig Elegance (Rahbek Er. II 10. III 236. 315. Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 72. 100). Danskerne ser Z. paa Hjemvejen i en af hans Glansroller som Forføreren Lilienborn i „Den nyeste Fruentimmerskole“, en Rolle der passede hans Naturel. Privat var han en Libertiner, hvis Meriter flere Gange kastede et Skær af Skandale over Schröders ellers saa moralske Hamborg-Entreprise; dertil en Intrigant og en Sladderhank, hvad Danskerne skulde faa Prøver paa (se videre Note 473. 477. 479). Rahbek, der i 1789 maatte opleve, at Z. prøvede at sætte ondt mellem ham og Schröder, taler blidt om „den zuccariniske Malice“ (Er. III 285). Preisler, som i ham fandt en beslægtet Aand, skildrer begejstret hans Spil (II 332. 343). Z. kom 1792 til München og spillede gennem et langt Aaremaal først Helte, siden Heltefædre, var endogsaa en kort Tid, dog uden Held, Teatrets Direktør. — Om unge Reinecke se Note 28.

17. Oplevelsen at spise ved tables d'hôtes, noget ganske ukendt i Danmark, spiller en stor Rolle i Tidens Rejsebeskrivelser, en Mulighed for undtagelsesvis at omgaas Folk af anden Rang og Stand paa lige Fod. „Selskabet bestaaer i Almindelighed af Tredive til Halvtredsindstve; — iblandt dem haver man ofte en Prinds, en General o. s. v. til Naboe. — Al Forskiel paa Fødsel og Rang holder op i den daglige Conversation“, skriver Preisler (I 68—69, II 220) og fremhæver begejstret, at selv Damerne „uden Tvang“ kan spise med og mere „dem iblant Giesterne, som ikke finde Fornøielse i, at høre paa Børs- og Vexel-Discourser“. (Se ogsaa Hviid: Udtog af en Dagbog 220).

18. „Le consentement forcé“ (paa Tysk „Die Einwilligung wider Willen“), en Enakter fra 1738 af Michel Guyot de Merville, der i 1755 druknede sig i Genfersøen, fordi Voltaire ikke vilde modtage ham, er en af de første sentimentalt dydige franske Komedier; den havde gjort stor Lykke paa Théâtre Français, hørte til Det Kgl. Teaters ældste Repertoire og blev spillet 48 Gange i Kbhvn. før 1783.

19. Carl Daniel Langerhans (1748—1810), der kom fra Döbbelins Trup i Berlin, var siden 1786 Indehaver af Faget Gejstlige og værdige Fædre hos Schröder. Han spillede i Mervilles Enakter Lisimon, der i Kbhvn. var betroet Middelmaadigheden, Anstandsskuespilleren Carl Frederik Thessen, Debut 1774. Død 1798. (Om T., en kæmpestor gravalvorlig Mand, der spillede sine Roller med præstelig Salvelse, men ogsaa altid med svigtende Memorering—han fik sin Afsked 1796 som „aldeles uduelig“ s. 336— se Overskou III 62—64 og Breve fra danske Skuespillere I 274—76). Det Ry Rosing to Gange i Dagbogen hævder, at Langerhans nyder — og polemiserer imod — er ikke begrundet i nogen tilgængelig dansk Kilde. Rahbek kalder ham „den prækende Langerhans“ (Er. II 152) og vier ham baade i Dramaturgiske Saml. (Femte Hæfte 97) og Dramatiske Tillæg (I 98) en lidet smigrende Karakteristik.

20. Den danske Skuespiller Jacob Arends (1743—1801) var cand. theol. og kom sent til Teatret, han var 32 da han debuterede; han havde været et af Det dramatiske Selskabs virksomste Medlemmer, men ogsaa — ved Opførelsen af „Balders Død“ — bevist sin „Utienlighed i Sørgespillet“. Hans Fag var den „komiske Gamle“ spændende fra Harpagon til Don Bartholo og Per Degn, men hans Talent var ringe, Rosenstand-Goiske har i „Kritiske Efterretninger“ en kostelig Skildring af hans uforanderlige „Phlegma“ i alle Roller, selv de hidsigste, og af hans Ansigt, der uheldigvis altid udtrykte det modsatte af Rollens Karakter. (K. E. 101—

102). Han hørte til den Type Skuespillere, der med anvendelige ydre Midler udfylder et tilfældig opstaaet Hul i Personalet og spiller et omfattende Repertoire til den rette Indehaver viser sig. A. afløste Clementin og afløstes selv af Schwarz (se videre Note 268). — Den tyske Skuespiller Johann Carl L'ohrs (død 1802) skulde ligesom Arends i sin Tid have været Præst, i Stedet blev han en ganske god, ofte lunerig, altid vederhæftig Skuespiller, siden 1783 ved Hamburgerteatret i Faget de komiske Gamle. Netop hans ærlige Ubesmykkethed, naturalistisk i Tidens Forstand, d. v. s. uden lazzi og Buffostreger, indtager Rosing for ham, omend han paa Hjemrejsen fra Paris er afsvalet noget i sin Bedømmelse. Rahbek kalder ham oftest „den brave Löhrs“, en enkelt Gang svinger han sig dog op til at tale om „Löhrses Mesterspil“ (Er. III 234). Preisler siger at han „aldrig fordærver nogen Rolle“ og roser ham i høje Toner som Antonio i „Købmanden i Venedig“. (II 319. 334). L. blev senere — i 1798 — som en anerkendt hæderlig Mand Leder af Hamburgerteatrets Skuespiller-Direktion efter Schröders Afgang og tog sig Teatrets Dekadence saa nær, at han døde af det.

21. Mad. Johanna Sophie L'ohrs f. Nätsch (gift med Löhrs 1787) havde hvad Rahbek kalder „et ubetaleligt Soubrette Anlæg“ (Er. III 236) uden dog nogensinde at naa op i den egentlige Kunstkomedies Sfære. Hun forlod Teatret med Pension 1809.

22. Mad. G: er lig med Mad. Gielstrup, Det Kgl. Teaters ypperlige Pernillefremstiller med det „talende Ansigt“. Hun havde, mens hun endnu var Jfr. Morell, debuteret netop som Pernille i „Aftvungen Samtykke“ d. 3. Novbr. 1773 og skabte sig siden en fremskudt Position med Glansroller som Mette i „Kærlighed uden Strømper“, Marthe i „Jean de France“ og Pernille i „Jacob v. Thyboe“. „En mere vittig, og morende, og dog tillige strængere correct comisk Actrice har vel neppe noget Theater at fremvise“, skriver Rahbek i 1792, det Aar hun — kun 37 Aar gl. — døde. (Dramatiske Tillæg I 42). Rosing vover sig her ud i en temmelig uoverlagt Lovprisning af den tækkelige Mad. Löhrs, ikke blot paa Bekostning af Mad. Gielstrup, men endogsaa af selve Caroline Walter, der aldrig havde spillet Rollen i „Aftvungen Samtykke“.

23. „En ganske tækkelig plat Coquette“ kalder Rahbek i Erindringerne (III 236) Mad. Marianne Eule f. Baumann (1759—1834). Hun hørte sammen med Zuccarini til de Medlemmer af Hamborgerpersonalet, paa hvem Schröders rigoristiske Paabud s. 337om strengere Sædelighed hovedsagelig tog Sigte. Hun havde et paagaende Pseudotalent, men var, som Rosing i en strøget Passage af Dagbogen indrømmer (trods sin dégout for hendes Person), „forresten ikke ilde skabt“. At ogsaa Rahbek havde bemærket hendes menneskelige Mindreværd, som Rosing konstaterer paa Hjemrejsen, fremgaar af en Vending i 1789 i et tysk Digt til en anden Skuespillerindes Forherligelse, hvor han taler om „der jetz'gen Eulenbrut“, der præger Hamborgerteatret, et for Rahbek usædvanlig stærkt, dobbeltydigt, men tillige utvetydigt, Udtryk. (Foersum: Nytaarsgave for Skuespilyndere 1805. 135).

24. Mette Marie Astrup (1760—1834) var Datter af Det Kgl. Teaters Portner, tilhørte efter sin Debut i 1773 Teatrets Personale i samfulde 50 Aar og nød stigende Anseelse ved sin overordentlige, omend noget ubevægelige Skønhed og sit i Publikums Øjne „fornemme“ Spil i Leonoraroller og som Verdens- og Ridder-Damer. — Marie Christine Fredelund kom fra Danseskolen, hvor hun hørte til Galeottis Favoritter (den store Balletkompositør var stærkt underlagt Kødets uafviselige Krav) ; hun debuterede som Skuespillerinde i 1786 og blev i 1792 den letfængelige Preislers Skæbne; det var med hende, han løb bort og saaledes definitivt betraadte sin sociale Undergangs Vej. Da han nede i Tyskland, som det var at vente, havde forladt hende, søgte hun at komme tilbage til Teatret, hvilket nægtedes hende, skønt Mad. Preisler understøttede sin forhenværende Rivalindes (og Lidelsesfælles) Andragende. Hun døde i 1797 (Breve fra danske Skuespillere I 253. — Bokkenheuser : Kgl. Majestæts Acteurs 79).

25. Med „Stuart-Semiramis“ mener Rosing Danserinden Eleonora Rosalia Stuart (død 1810), der havde debuteret i 1783, og som Galeotti i 1787 tildelte Hoved- og Titelpartiet i sin Ballet „Semiramis“, hvor hendes ildfulde og patetiske, en Anelse mandhaftige Apparition skabte hende en stor Sukces. Rahbek sammenlignede hende i alt Fald fra da af med en af de største franske Tragediener og kaldte hende regelmæssigt „Dume[s]nil Stuart“ (se bl. a. Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 144). Rosing satte hende ikke højt og fandt hende endogsaa grim! Hun var Datter af den berømte engelske Ækvilibrist Michael Stuart, der i 1760 havde givet Gæstespil paa Det Kgl. Teater, og Christine Dorthea Bauer (Overskou III 262. — Personalhistorisk Tidsskrift 30. Aarg. 5. Rk. VI 68). Antoine Bournonville siger, at S. havde „overmaade megen esprit“; hun synes at have spillet en Rolle som raadgivende Balletveninde ved Arrangementet af hans første Ægteskab med Fabritius de Tengnagels Elskerinde Danserinden Marianne Jensen. (Julius Clausen: Antoine Bournonvilles Dagbøger. 21. 23). Hendes videre Karriere ved Balletten blev imidlertid en Skuffelse; i Beg. af 90erne giftede hun sig med Hofviolon, Kapelmusikus Frantz Zrza og blev Mor til Sangerinden Christiane Eleonora Zrza (1797—1862), Det Kgl. Teaters berømte Koloratursopran i første Halvdel af næste Aarhundrede.

26. Nicolaj Eisberg (død 1802) havde været Struensees Lakaj, før han i 1774 debuterede paa Teatret og fandt Anvendelse som de „lette Elskere“ ved sin Munterhed og sceniske Utvungenhed. Men han var fortrukket og fortrængtes ret hurtigt af Saabye i det Fag, for hvilket Charles i „Bagtalelsens Skole“ er Prototypen.

27. Hans Qvist havde været Elev paa Syngeskolen og fik i 1783 Debut som Azor i et af Tidens berømteste

Syngespil, Grétrys og Marmontels „Zemire og Azor“, der havde haft dansk Première 1777. Q. spillede kun den berømte Rolle, Elskeren s. 338i Dyreham, en eneste Gang og trak sig derpaa tilbage fra Teatret. Rosing overtog og indehavde derefter Partiet.

Den store Teaterrejse

22

28. Louis Reinecke (f. i Hamborg 1772, d. i Dresden i Beg. af 1840erne) var Søn af den store Karaktérskuespiller Johann Friedrich Reinecke (1745—1787), som efter at have forladt Schröder i 1777 havde været kunstnerisk Leder af Bondiniseleskabet, der paa det kursachsiske Privilegium spillede i Dresden, Leipzig og Prag. Sønnen havde debuteret som Hamlet i Prag (Teuber: Geschichte des Prager Theaters II 191), men sendtes efter Faderens Død af Fru Reinecke, der selv var en god Skuespillerinde, til Videreuddannelse hos Schröder. Han naaede dog aldrig frem i første Række. I 1792 vendte han tilbage til Prag. Om nogen Strid mellem gamle Reinecke og Schröder, som Rosing antyder, vides intet. Preisler kender heller intet dertil, men siger tværtimod at S. i unge R. „ærer sin afdøde Ven“ (I 60). Den tyske Teaterhistorie er meget vag i Omtalen af Reineckes Søn, om hvis rigtige Fornavn der endogsaa synes at herske Tvivl (han benævnes til Tider Georg, til andre Tider Ludvig). — Rahbek, der har kendt ham personlig og kalder ham „en deilig Dreng“, fastholder dog Navnet Louis. (Er. II 160. 161. 174. 175. Dramaturgiske Saml. Tredie Hæfte 16).

29. Preisler havde i 87 hørt Joseph Carl Eduard Ambrosch (1759—1822) tiltræde sit Engagement hos Schröder som Belmonte i „Bortførelsen“, et af hans berømteste Partier („I al den Tiid, jeg kan skiønne, har jeg ikke hørt saadan Sang“. Pr. I 42—43) og er nu temmelig ærgerlig over, at hans Kolleger lærer A. at kende fra en mindre flatterende Side. Rahbek, der ganske vist ikke forstod sig paa Musik, kaldte Aaret efter A. for „den koldeste af alle Sangere“, „hertil seer han ud som en Jøde“ (Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 87), men samtidige tyske Kilder fremhæver A. som en ret enestaaende Sangbegavelse, „auf der Deutschen Bühne vielleicht nie übertroffen“ (Meyer: Schröder II 28). Han kom i 1790 til Berlin som førende Tenor med Glansroller Belmonte og Tamino.

30. Johanna Sophie Wilhelmine Langerhans f. Bertram (1769—1810) var L.s (se Note 19) anden Kone, ansat af Schröder som en flink „naiv Pige“ i Syngestykkerne og Lystspillene. Rosing forsoner sig med den 19aarige Skuespillerinde paa Hjemturen, da han ser hende i en af hendes gode Roller. Hun blev i 90erne meget populær i Hamborg i Roller som Gurli og Papagena.

31. Johanne Caroline Elisabeth Morthorst, senere Mad. Dahlén (1770—1845) havde debuteret paa Det Kgl. Teater i 1784 og vakt Rosings lidenskabelige Afsky baade ved Udseende og Talent, hvad Dagbogen og Brevene mangfoldige Steder rummer Vidnesbyrd om. Hendes tækkelige sceniske Evne havde dog Udviklingsmuligheder; Rahbek sagde i 1791 om hende, at hun er „Scenens Haab, hun vil engang blive dens Ziir“ (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 142), og Baggesen kalder hende i „Labyrinthen“ den „overmaade yndige M.“ (Baggesen IX 181). Hun modtog paa et tidligt Tidspunkt et Gratiale af Direktionen for Dyd og ulasteligt Levnet! Men Rosing, der ellers er saa svag for kvindelig Dyd, har hvad hende angaar gjort en Undtagelse. Det er i hans Mund den størst tænkelige Ondskabsfuldhed, naar han her i Hamborg sammenligner M. med sin egen Kone i Talent og Teatrets Operaprimadonna Jfr. Møller i Sang — i Forhold til Mad. Langerhans.

s. 33932. Minna Brandes (1765—1788) var trods sin Ungdom Hamborgerteatrets førende Sangerinde og Publikums Afgud. Preisler havde i 87 hørt hende som „Nina eller den vanvittige af Kærlighed“ og været stærkt betaget af den følelsesfulde, højtbegavede Pige. Hun laa nu under Danskernes Ophold tilsyneladende ufarligt syg. Det gjorde derfor et stærkt Indtryk paa Pr., da han i Paris gennem et Brev fra Schwarz erfarede, at hun var død den 13. Juni (Pr. I 45, II 94) — efterladende en aaben Plads i det tyske Syngespilrepertoire og et skæbnesvangert Minus i Schröders Personale. (Se videre Note 478. 479).

33. Gotfried Eule (1754—1822) var Buffosanger med et ypperligt Basmateriale, men kunde ogsaa gøre rimelig Fyldest i komiske Smaaroller i Skuespillene. Han kom til Hamborgerteatret fra Teatrene i Neu-Strelitz og Stralsund i 1781 og opnaaede i Løbet af 30 Aar en ikke ringe lokal Popularitet, der dog ikke bør forlede til en Overvurdering af hans Evner, som utvivlsomt helt og holdent var af provinsielt Format. Preisler roser ham som Osmin i „Bortførelsen fra Seraillet“ (Pr. I 43). Rahbek fremhæver ham i 1789 som Bittermann i „Menneskehad og Anger“ og kalder det hans bedste Rolle, men sætter ham dog langt under Gielstrup i Kbhn. (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 97—98). E. var 1780 blevet gift med Marianne E. (se Note 23).

34. Det Kgl. Teaters Dekorationer maledes efter 1782 af Thomas Bruun (1742 —1800), der havde afløst den fremragende Peter Cramer. B. havde til at begynde med ingen Sukces. Først i 90erne med Dekorationerne til „Høstgildet“ og „Dyveke“ naaede han egentlige teaterkunstneriske Resultater. En Hovedanke mod ham var, at han ikke forstod at belyse sine Scenebilleder rigtigt (Torben Krogh: Danske Teaterbilleder 23—25 etc.). Preisler giver iøvrigt en bedre Skildring af Dekorations- væsnet hos Schröder sammenlignet med det københavnske end Rosing (I 62—65).

35. Rahbek omtaler i sine Erindringer uden Begejstring, at en ugift Halvsøster eller Stedsøster til Rosing i 1787—88 boede hos Rosings i København og for Husvennen Rahbek betød en ukær Forstyrrelse i de vante Omgangsformer, endvidere at hun i Sommeren 88 i Fredensborg komplicerede Mad. Rosings vanskelige Situation ved at være „af en ikke ganske urban Munterhed“ (Rahbek Er. III 158. 163). Folketællingen 1787 noterer hendes fulde Navn Ane Margrethe Møllman, og Rosing opgiver hendes Alder til 23 Aar. Hun er altsaa Datter af Rosings Mor i Ægteskabet med Brugshaver Johan Møllman. (Se Forordet S. 68—69). At Rahbek ikke er ganske vis paa, om hun er en Halvsøster eller en Stedsøster, viser med hvilken Hemmelighedsfuldhed Rosing har omgivet sine norske Familieforhold.

36. Antoinette Lovise Lange, f. Olsen, Mad. Rosings ældste Søster, havde ogsaa været paa Teatrets Danseskole og var i 1775 blevet gift med „Acteur“, i Realiteten Synggelev, Christian Pedersen Lange, et meget ulykkeligt Ægteskab, der i Aarene 1778—81 hvilede tungt over det rosingske Hus. Lange var et Subjekt og en Plattenslager, som Rosing i 1781 fik indespærret i Møens Tugthus, der dengang brugtes som en Art Tvangsasyl for asociale Personer. Fru Lange, der synes at have været et dygtigt Menneske, flyttede til Frederiksborg med sine to Børn (det tredje, Sønnen Carl, var til Stadighed i Huset hos Rosings) og ernærede sig ved at sy og som Fødselshjælper. I 1789 fik Rosing hende ind paa Fødselsstiftelsen i København, hvor hun snart avancerede til Overjordemoder. Hun døde 1811 (se nærmere Weites. 340 Kulturskildringer fra København i det 18. Aarh. 125—137). Rosing betegner hende i Dødsannoncen som „Priorinde“ (!) ved Fødselsstiftelsen.

22*

37. Møller er Sangerinden, Teatrets Primadonna Jfr. Catharina Møller (1760—1831), Rosings Partner i Syngespilrepertoiret, som han nærer højst blandede Følelser for. Han havde ikke desto mindre i Foraaret meget mod Rahbeks Ønske medvirket ved en Beneficeforestilling til Fordel for hende og endydermere indvilliget i, at hun skulde tilbringe Sommeren sammen med Mad. Rosing i Fredensborg! Praktiske Grunde, halvt af økonomisk, halvt vel af teaterpolitisk Natur, har faaet Rosing til at glemme sit Nag mod „lille Møller“ fra den Fredensborgsommer 7 Aar i Forvejen, hvor han og Konen havde maattet være Skærmbredt for den 20aarige Piges Forhold til General Eickstedt. Men Sommerens Begivenheder gør, at det gamle Nag og den gamle Mistro blusser op, saa han — som han gjorde det i Ungdommens Dage — kalder M. „en skit Tøs“. M. har et daarligt Rygte i dansk Teaterhistorie, fordi hun ved sin intrigante Jalousi var Aarsagen til, at Det Kgl. Teater i 1780 mistede Caroline Walter, og Skildringen af hendes Primadonnanykker fylder saa uforholdsmæssig en Plads i Tredje Del af Overskous Teaterhistorie, at man har været tilbøjelig til udelukkende at fæste sig derved og glemme, at hun var en betydelig Kunstnerinde, skønt et Flertal af Vidnesbyrd fra Tiden utvetydigt fortæller derom. Foruden sin Stemme, en ægte Bryststemme med dejlige Toner, havde hun fra Scenen en ikke ringe erotisk appeal. Det synes at fremgaa af Rosings Dagbog (og af forblommede Udtalelser i Preislers Journal), at Preisler har haft noget for med hende her i Sæsonen 1787—88. Hun vinker Farvel til ham fra sit Vindu paa Hjørnet af Amagertorv ved Afrejsen fra København; han drømmer om hende om Nætterne — og alt, hvad han hører, af udenlandsk kvindelig Sangkunst maaler han efter hendes Maal. Det er paafaldende, at M. synes at kunne staa sig mod de ypperste franske og tyske Sangerinder (Mlle Renaud, Mlle Saint-Aubin ja, selv mod Aloysia Lange) — men Preislers Skøn understøttes paa dette Punkt af Tidens andre danske Rejsende; ogsaa Historikeren Laurids Engelstoft sætter i sine Rejsebreve fra 1797 Aloysia Lange under „Mad. Frydendahl“, som M. kom til at hedde i sit andet Ægteskab. (Engelstoft III 12). Baggesen taler om hendes „Sødhed i Stemmen“ (IX 230), I. C. Drewsen, Rosings senere Svigersøn, om hendes „deilige Stemme“ (Mem. og Br.

Jfr. Møller.

Maleri af Jens Juel.

s. 341XXV 79), Oehlenschlæger om „en af de skønneste Syngestemmer, jeg har hørt“ (Er. I 115). Den tyske Digter Friedrich v. Matthisson, der i 1794 hører M. i København, siger, at hendes Sang har „den inderligste Hjertemelodi“. (Breve fra danske Skuespillere I 269). Til M.s berømteste Partier hørte Euridice i Naumanns „Orfeus“, Rezia i „Holger Danske“, Naumanns „Cora“ og Schulz' „Aline“, der i 1789 paa Grund af hendes Sang greb Københavnerne som en Feber („Alinefeberen“), endvidere Anna i „Høstgildet“ og i 1807 Donna Anna i „Don Juan“. Rahbek, der afskyede hende personlig, vedgaar i Dramaturg. Saml. den dengang almindelige Overbevisning, at Schulz og Thaarup i Virkeligheden havde hende at takke for „Høstgildets“ Sukces (Femte Hæfte 142). Som Skuespillerinde var hun uden Betydning og hæmmedes af sin holstenske Accent, men Rahbek giver hende dog i Dramatiske Tillæg den, for en Sangerinde sjældne, Ros, at hun — i Favarts „Feen Ursel“ — „opofrer endog sin Sang, for at blive Rollen troe“, og Rollen i sin Helhed som Kunstværk gør hende „uendelig Ære“. (I 44). I 90erne blev hun „det københavnske Publicums Yndling“ (Østs Intelligenzblade I 85), en Placering Teaterhistorien ikke tilstrækkelig tydelig har tildelt hende. M.s Tilfælde er det modsatte af Preislers; mens hans erotiske Meriter har bidraget til at forhøje hans glamour i Eftertiden, har hun som Kunstnerinde maattet undgælde for det „daarlige Rygte“, hun som Privatperson nød indenfor Skuepladsens Mure! M. var, naar man ser nærmere til, dansk Teaters første store Sangerinde. — Aaret efter Teaterrejsen blev hun gift med Kapelmusikus Berthelsen (Rosing noterer i et utrykt Brev af 15. Septbr. 1789 til Rahbek med Tilfredsstillelse, at hun faar Prygl af sin Mand, „faaet Hug af Eisenfresser“) — efter Berthelsens Død med den 6 Aar yngre Skuespiller Frydendahl, Kammerherre Warnstedts uægte Søn, og

fortsatte ved hans Side sin bevægede, men gloriøse Teaterbane helt til 1821.

38. Den vistnok norskfødte Læge Steen havde været mellem de Bekendte af Rosing og Preisler, der vinkede Farvel ved Afskeden fra København (Preisler 12). Forfatteren Thomas Thaarup, Historikeren Jørgen Kierulff (der begge senere blev Direktører for Det Kgl. Teater) samt Juristen C. M. T. Cold (1754—1826) var Medlemmer af Dreiers Klub og Rahbeks og Rosings fælles og nære Venner.

39. Til Bankierfirmaet Poppe, Chapeaurouge & Comp, i Hamborg var de danske Aktører blevet henvist af Teatrets Direktion. (Se Preislers Journal I Indledningen XII samt II 359).

40. Betegnelsen Skiærmester bruges ellers ikke i Tidens danske Rejselitteratur, hvor Chargerne Vognmester og Veiermester derimod hyppigt forekommer. Skiærmester er Rosings Oversættelse af det tyske Schirrmeister = Geschirrmeister, indenfor Postvæsnet dengang anvendt om den Betjent, der havde Opsyn med Vognenes Indretning og Tilbehør, Hestenes Seletøj og andet „Geschirr“ — men tillige havde Myndighed som Ordenshaandhæver og tjente Postvognene til Bedækning paa farlige Strækninger. Preisler kalder Manden, hvis Navn var Deneke, slet og ret for „Conducteuren“.

41. C. H. Ørsted, en gammel Skuespiller, der havde været ved Det Kgl. Teater lige fra dets første Dage (han var født 1721), var død midt i den foregaaende Sæson. Han havde spillet et stort Repertoire, men kun i en enkelt Rolle, Mølleren i „Henrik den Fjerdes Jagt“, været af kunstnerisk Betydning — og havde fortrinsvis gjort sig gældende ved sit autoritative Tykkemandskorpus.

s. 34242. Caroline Mathilde havde levet i Celle fra sin Landsforvisning i 1772 til sin Død i 1775. Et Mindesmærke rejstes over hende i 1784. Baggesen fælder i „Labyrinthen“ en Taare derpaa (Danske Værker VIII 281).

43. Kgl. Konfessionarius Christian Bastholm (1740—1819), Forfatteren af „Den geistlige Talekunst“, var Tidens mest berømte danske Prædikant.

44. Efter 1714 var Kurfyrsterne af Hannover tillige Konger af England. Mens Georg I og Georg II havde følt sig hovedsagelig som Tyskere og holdt stort Hof i Hannover, bekendte Georg III (1760—1820) sig i et og alt som Englænder og ænsede ikke sit Kurfyrstendømme.

45. Preisler giver en endnu mere dramatisk Skildring af de tre Skuespilleres Frygt for at være faldet i Kløerne paa en Hverver, en „Sjælehandler“ af den Slags, der opererede overalt i Tyskland paa dette Tidspunkt. Pr. nævnede allerede i Hamborg med en vis Betænkelighed „Seelen-Verkooperne“, som samarbejdede med Skøjerne der om at skaffe Soldater (I 33.82).

46. Guslav Fr. Wilh. Grossmann (1746—96), der af Mantzius i „Skuespilkunstens Historie“ affærdiges som „en vis Grossmann“ (V 101), var en litterært dannet Mand af et finere Niveau end de almindelige Principaler for de omrejsende tyske Skuespillerselskaber. Han har skrevet effektfulde Teaterstykker og var en begavet Skuespiller (Glansrolle: Marinelli i „Emilia Galotti“). Hans Trup hed oprindeligt det „kur-kölnische Gesellschaft“, senere blot Grossmanns Selskab. Rahbek traf G. i 1789 i Hannover, hvor hans Trup paa det Tidspunkt havde Hovedsæde, og omtaler ham med Begejstring (Er. III 293) ; Baggesen nævner ham i „Labyrinthen“ som „den berømte Skuespiller“, hvis Væsen indtog ham og pirrede hans Længsel efter nærmere Omgang (VIII 284. 286). Der har sikkert været noget aandsbeslægtet mellem G. og B. i kapriciøs, sarkastisk Begavelse. G. havde nogle Aar i Forvejen været uheldig som Leder af Teatret i Frankfurt, men Mantzius' Nedlædning overfor ham synes ellers lidet begrundet. G. var en Ven af Goethes Mor og af den unge Schiller. (Se endv. Devrient III 100—103).

47. Saabye var blevet meget indtaget i Jødepigen Sprinze. Preisler giver en sentimental Skildring af sin unge naive Kollegas første Følelsesanfald „Helten i JødeRomanen“, som han kalder ham (Pr. I 91—92).

48. Landgreverne af Hessen-Cassel var europæisk berømte for deres til det patologiske grænsende Byggelyst. Mens den afdøde Landgreve Frederik II (1720—85) havde indlagt sig Fortjenester af Byen Cassel ved Oprettelsen af store kostbare Institutioner af et kulturelt Præg, Bibliotek, Musæum, Akademi etc. gjorde hans Søn Wilhelm IX (1743—1821) sig bemærket ved formaalsløst Pragtbyggeri, et pseudomiddelalderligt Slot „Löwenburg“ i Ruinsti(!), ødsle kæmpemæssige Skulpturarbejder: den store Christopher, Hercules, Endymion etc. udført af Dilettanter, Park og kostbare Vandanlæg, altsammen omkring Weissenstein, som skiftede Navn til Wilhelmshöhe. Anlæggene her blev først fuldt færdige i 1798, men spillede allerede i 70erne og 80erne en Rolle som Seværdigheder i Tidens Rejselitteratur. Hviid gør allerede Betragtninger over dem i 1778 (Hviid 221). Foruden Preislers meget udførlige Beskrivelse (I 95—102) er der ellers i den danske Rejselitteratur Grund til at nævne de sarkastiske Skildringer hos Laurids Engelstoft (III 59—62) og Bournonville (Mit Theaterliv III 2. 24—25). Baggesen skildrer i „Labyrinthen“ Byens s. 343Beboere, der gaar krumbøjede paa Gr. af de Skatter, Landgreven lægger paa dem i Anledning af sit Byggeri: „Den hele Stads har kostet for mange Taarer“ (Baggesen IX 20—22). Det var Landgreve Wilhelm som i 1776, mens han endnu kun var Greve af Hanau-Münzenberg, „solgte“ 668 hessiske Soldater til England og derved bragte de hessiske Hververe og hele Menneskehandelen i europæisk Miskredit.

49. Skuespillere var saa lidet agtede, at de paa Privatrejser nødig vedkendte sig deres Stand, men foregav en anden, ikke mindst paa Steder, hvor Hververne mentes at være i Farvandet. Danskerne valgte at være „Kiøbmænd“. Rosing hentyder atter til det d. 1. August.

50. Landgreve Frederik II (se Note 48) havde 1783 ladet sin egen Rytterstatue opstille, udført af Johann August Nahl (1710—81). Den regnes for et Hovedværk af Nahl d. æ., der sammen med Maleren Tischbein havde været Professor ved Collegium Carolinum i Cassel. Baggesen filosoferer over Statuen i „Labyrinthen“ (Baggesen IX 9—19).

51. Det Böhmske Selskab var et Tredjerangs rejsende Selskab, der efter en Fortid sydpaa i Brünn, Augsburg, Nürnberg og Frankfurt nu konkurrerede med Grossmanns i det Hessiske. Skuespilleren og Principalen Joh. Heinrich Böhm (f. ca. 1740 d. 1792), havde i 1778 spillet med sin Trup paa Kärtnertheateret i Wien — og i Novbr. 1782 i Frankfurt a. M. skabt sig en vis Berømmelse ved at opføre „Røverne“ og saaledes „erobre Schiller for det tyske Vandreteater“. Skønt der findes en Bog af Hans Georg Fellmann „Die Böhmsche Theatertruppe und ihre Zeit“ (Leipzig 1928) véd vi meget lidt om Truppens Medlemmer Bilau og især Mad. Marschall, som Rosing fremhæver med saa varme Ord. Bilaus borgerlige Navn var Karl v. Trotberg, han havde spillet Karl Moor i „Røverne“; Mad. Marschall var ansat som „erste und zweite Liebhaberinn“ samt som Soubrette og — Danserinde! Preisler roser hende ogsaa og sætter hende i „Ringens“ over selve den berømte Mad. Nouseul i Wien (Pr. II 265). — „Ringens“ er et af Schröders mest berømte Stykker, skrevet 1783 under hans Ophold i Wien, en mildnet Bearbejdelse af Farquhars „The constant couple“ fra 1700. I Danmark var det blevet spillet for første Gang i Februar 1788, altsaa lige inden Rejsen, oversat af Schwarz og med ham som Grev Klingsberg, Rosing som Kaptajn Selting, Mad. Knudsen som Fru v. Darring og Gielstrup som Hr. v. Holm. Danskerne ser det berømte Skuespil igen i Wien. Det er altsaa fejlagtigt, naar Fellmann i sin Bog angiver, at Böhms Selskab først opførte „Ringens“ i 1793.

52. Denne „gale“ Landsmand, som Preisler udlægger som Søn af Conferenceraad Koefoed i København (Pr. I 107—108), er sandsynligvis ingen ringere end den senere Biskop i Ribe, Dr. theol. Conrad Daniel Koefoed (1763—1831), hvis Levned ofte gav Anledning til Mistydninger, og som paa dette Tidspunkt — efter at have taget teologisk Attestats i 1786 — en Tid studerede i Tyskland.

53. Chr. VII's næstældste Søster Vilhelmine Caroline (1747—1820) var i 1764 blevet gift med daværende Greve, senere regerende Landgreve Wilhelm IX af Hessen-Cassel (se Note 48). „C'est une princesse très aimable qui joint toutes les grâces possibles à beaucoup d'esprit“, skriver A. P. Bernstorff ved hendes Bryllup (Bernstorffske Papirer I 270). Men Ægteskabet med den berygtede Wilhelm, der holdt en hel Hofstab af Maitresser, tog i Aarenes Løb stærkt paa den danske Prinsesse.

s. 344 Preisler omtaler, at han som Barn i København „nød den Naade at tale med denne Dame“. (Pr. I 104).

54. „Min Knud“ er naturligvis Rahbek. Den „Aftale“ Mad. Rosing skal huske Rahbek paa, er naturligvis hans Løfte til Rosing om at tage sig af Familien saalænge R.s tvungne Udlændighed varer. — Rahbeks og Rosings gode Yen Digteren Samsøe (1759—96), der døde ugift, var paa dette Tidspunkt forlovet med den i Rahbeks Øjne „ædle Agathe Nissen“, en Søster til Fru Cold (Rahbeks Er. III 183. — Mem. og Br. XV 156).

55. „Saa „ny“ som Rosing vil gøre Diligencen til er den ikke, heller ikke for danske Rejsende. Den danske Præstefru Charlotte Magdalene Eeg, hvis Bog „En dansk Frues Reisebeskrivelse og Hændelser i vore Dage“ (1787) hører til vor Litteraturs Kuriositeter, havde i 1778 — altsaa 10 Aar tidligere — kørt i det nymodens Køretøj, som var indsat paa de europæiske Hovedruter efter amerikansk Mønster. Tidens Rejsebeskrivelser er fulde af Skildringer, i hvilke Begejstringen over de rummelige nye Vogne afløses af Indignation over den Tilstrømning, de er Genstand for, og hvorved Rejsemaaden alligevel bliver temmelig „ustandsmæssig“. Endnu Oehlschlæger beklager sig over, at Passagererne befinder sig som „Anchoiser (!) paa Dunker“ eller „Murstene i en Muur“. (Oehlschlæger: En Reise I. 74). Naar Rosing paa S. 142 benytter Udtrykket „blind Passag[erer]“ er det ikke i den moderne Betydning af Ordet, men der menes Passagerer udover Vognens beregnede Kapacitet, som Conducteuren gør sig en Ekstrafortjeneste af at proppe ind mellem de „ordentlige“ Passagerer (sml. Preisler I 108—109). — En dansk Diligence startedes først 1798 paa Ruten mellem København og Helsingør.

56. Rahbek og Samsøe havde paa deres store Udenlandsrejse 1782—84 — der for begges Vedkommende var en Blanding af en Studierejse og en Flugt fra wertherske Lidelser og Forelskelser i København — i Fællesskab besøgt Mannheim i Sommeren 1784. „Sande gyldne Dage“ kalder Rahbek i sine Erindringer Opholdet her. (Er. I 391. II 277—85).

57. Preisler giver en omstændelig, men journalistisk flot Skildring af hele det kæmpemæssige kirkelige Optog (I 146—51). Rosings Beskrivelse er lang, men mat; derfor udelades den her.

58. Beaumarchais havde blandt sine talløse Projekter ogsaa fattet den Plan efter Voltaires Død at foranstalte en kæmpemæssig samlet Udgave af hans Værker og Breve. Udgivelsen kunde ikke officielt finde Sted i Frankrig, fordi et stort Antal af V.s Skrifter var forbudt af Censuren. Altsaa stiftede B. dristigt et Société

typographique et littéraire, hvis eneste Medlem han selv var, og afsluttede i Selskabets Navn en Kontrakt med den badensiske Regering om i Kehl, tæt ved Grænsen, med 20 Aars Lejemaal at maatte udøve Bogtrykkervirksomhed. Forehavendet havde sine Vanskeligheder, bl. a. paa Grund af den badensiske Censurs Krav om nøje at kontrollere Virksomheden og Markgreven af Badens bestemte Forbud mod, at „La Pucelle“, „Candide“ og Brevvekslingen med Frederik d. Store udsendtes fra hans Landomraade. Men Beaumarchais' Arrangementstalent overvandt alle Vanskeligheder, og han gik med en uhyre Grundighed til selve Arbejdet. Han købte i London for 150,000 Francs de berømte baskervilleske Tryktyper, sendte Fagmænd til Holland for at studere Papirfabrikation — og naaede paa de fire Aar mellem 1785 og 89 virkelig at faa Opgaven løst og dertil narret Myndighederne i Baden saaledes, at de Værker, s. 345 som det var Aftalen ikke maatte trykkes i Kehl, alle fandtes i Udgaven, der kom til at omfatte 70 Bind og afsluttedes med en Voltairebiografi af Encyclopædisten Condorcet. Beaumarchais' Andel i den berømte Udgave er i Danmark saa lidet kendt, at Sophus Michaelis i Salmonsens Leksikon Bind 25 1928 frejdigt kan omtale den som redigeret af en Mand ved Navn Kehl. Preisler skildrer Trykkeriet (I 155—57).

59. „Forøderen“ („Le dissipateur ou l'honnête friponne“) fra 1736 er en af Destouches' vittigste Karakterkomedier. En begavet Kvinde vinder og forbedrer samtidig en ung Ødeland ved først med Kløgt at ruinere ham i Spil og bagefter at ægte ham. Stykket gik 27 Gange paa Det Kgl. Teater mellem 1751 og 81, de sidste Gange med Preisler som den unge Ødsle og Mad. Rosing som den kloge Julia. Rosing giver i Brev III et smukt Begreb om hendes Spil i denne Rolle. Men Destouches' Komedier spilledes i København paa Prosa, hvorved et mere „naturalistisk“ Spil muliggjordes end i den originale versificerede Form. Alligevel synes Rosings lagttagelse af, at „Forøderen“ spilles i samme Karakter som „Den Stolte“ (et andet af D.s Skuespil, skrevet 1732, hvis Titelrolle Rosing sidst havde spillet i 1787) at være et grelt Eksempel paa franske Provinskuespilleres rent udvendige Manér. Preisler beskriver Opførelsen af „Forøderen“ (I 159—162) og roser Indstuderingens Nøjagtighed: „Soufieuven hørtes ikke, og beundre maatte jeg alles Færdighed i at memorere(!).“

60. Jens Musted (1731—1798), en af Det Kgl. Teaters meget anvendte Kræfter i andet Plan, havde debuteret i 1756 som Valère i „Tartuffe“, virkede dannet og elegant, men hørte til den Type Skuespillere, hvis sceniske „Utvungenhed“ forveksles med virkeligt Talent, og hvis bristende Evne viser sig, naar egentlig Følelse koncentreret skal fremstilles. M. havde en køn Tenorstemme, der i hans Ungdom havde ladet ham finde Anvendelse selv i den italienske Opera; som gammel fik han den „incomodeste Figur“. (Rosings Dagbog d. 3. August).

61. I sidste Akt af „Forøderen“ udspilles en berømt Scene, hvor den unge ruinerede Ødeland forladt af alle sine Venner kun finder Trøst hos sin gamle tro Tjener Pasquin (i København fremstillet af Schwarz), som erklærer at ville blive hos ham og endog at ville hjælpe ham af sine fattige Midler. Oprinet, som fandt Efterlignere i den senere borgerlige Dramatik fra Lessing til Kotzebue og Scribe, var uhyre typisk for det larmoyante Teater; for Rosing var det et Skoleeksempel paa en Art Komædie, Schwarz ikke kunde spille uden at blive overdreven og falsk.

62. Philla var Rosings ældste Datter Johanne Ophelia, f. 1778, som Johannes Ewald stod Fadder til, Rahbeks foretrukne Yndling blandt Rosings Børn. Hun blev gift Drewsen. — Jette er Nr. 4 Deborah Henriette f. 1782, opkaldt efter Fru Fabritius. Gift Withusen. — Milla er Nr. 5 Wilhelmine Emilie f. 1783, den senere Skuespillerinde med den ulykkelige Skæbne. — Drengen er den toaarige Michael Julius (Mikkel), som i denne Sommer paa Fredensborg fik Kighoste og var ved at dø. — Golla Hermantine, den yngste, var født 1787 og blev gift Bodenhoff. (Den ældste Golla, Rosings andet Barn, f. 1780, var sammen med to andre Smaapiger Gundel Hermantine og Anna Gyrithe, Nr. 3 og 6 i Rækken, død af Kighoste 1785).

63. Den højtbegavede tyske Komponist Johann Abraham Peter Schulz (1747— 1800) var i Oktbr. 1787 paa Naumanns Foranledning blevet Kapelmester ved Det Kgl. Teater og Medlem af Direktionen og havde hurtigt vundet Personalets Hjerter (Overskou III 379—80). Sammen med Thaarup skulde han i 90erne forøge Teatrets s. 346 Repertoire med de berømte Syngestykker „Høstgildet“ og „Peters Bryllup“. Rosing hentyder antagelig til deres første Samarbejde paa Operaen „Aline, Dronning af Golkonda“, hvis franske Tekst af Sedaine Thaarup skulde oversætte, og som med Schulz' Musik fik Première i Midten af den følgende Sæson (Overskou III 403).

64. Tidligere Oberst, Generaladjutant Baron Otto v. Blome (1735—1803), en Ven af A. P. Bernstorff, „homme d'esprit et galant homme“ (Bernstorffske Papirer III 224), var Gesandt i Paris fra 1770 til 92. (Se endvidere Danske i Paris gennem Tiderne. I 267—74). Han er malet af Jens Juel.

65. „Mutter“ er i denne Sammenhæng sandsynligvis ingen ringere end Rosings høje Protektrice Enkedronning Juliane Marie, hvem Familien skyldte Tak for megen direkte og indirekte Undersøttelse. Se ogsaa Brev VIII og tilsvarende Udtryk i Mem. og Br. XV. 52. 69. — Rahbek dedicerede sine Skuespillerbreve til Juliane Marie og døbte Teatrets „første Guldalder“ — før Kronprinsens Statskup i 1784 — Periodus Juliana, altsammen af Taknemlighed over, hvad Enkedronningen havde gjort for hans Venner Rosings! (Er. I 392—93, III 3).

66. Joseph II havde i 1777 inkognito, under Pseudonymet „Grev Falkenstein“, rejst gennem Frankrig for at besøge sin Søster Marie Antoinette i Versailles. Hans Formaal med Rejsen var tredobbelt, at tage sin Søster i Skole for hendes Letsindighed, at foreholde sin Svoger Ludvig XVI de efter 7 Aars Ægteskab endnu ikke opfyldte ægteskabelige Pligter og overtale ham til en Operation — og at bestyrke den politiske Alliance mellem Frankrig og Østrig. Den anonyme Rejse foregik dog kun tilsyneladende anonymt, men fulgtes med uafbrudt Opmærksomhed af Befolkningen, som benyttede enhver Lejlighed til at hylde den „demokratiske“ Kejser.

67. De tvende „vagre Piger“ Mariane Barthélemy og Thérèse Etienne, som Rosing lige — uden at nævne deres Navne — har fortalt blev taget op i Vognen, bidrog som det synes ikke lidt til at forsøde Preisler og Saabye Turen gennem Frankrig. Pr. skildrer Samværet i alle Idyllens sarteste Farver med en mistænkelig hyppig Anvendelse af Gløser som „anstændig“ og „tækkelig“. Rosing ser, ikke mindst i det kostelige Brev IV noget anderledes paa Situationen. Efter at have læst Rosings Beskrivelse i dens Helhed (om Sideværelserne, der blev „nyttede“ og om Afskedens Smerte etc.), faar navnlig én, tilsyneladende naiv og umotiveret, Sætning hos Preisler et vidunderligt Perspektiv: „Naar det blev for qvalmt i Vognen, sad R. .. gjerne paa Bukken, for at nyde den frie Udsigt“ (Pr. I 177—88). Man tror det gerne og ser tydeligt R.s Ansigt for sig.

68. Antagelig Louis Joseph af Bourbon, Prins af Condé (1736—1818), Generaloberst for det franske Infanteri, Slotsherre paa Chantilly, der i 1788 underskrev Adelens og Gejstlighedens Protest mod ethvert Indgreb i deres Rettigheder.

69. Rosing deklamerer her rousseauistisk i Tidens Manér mod de store Byer. I 1783 havde han i et Brev til Rahbek deklameret paa samme Maade mod København, „Baals stinkende, giftige Boelig“, hjemvendt fra Sommerophold i Fredensborg (Mem. og Br. XV 179) — men at der godt kan skjule sig en rent atmosfærisk Realitet bag hans lagttagelse af den „giftige Damp“ i Paris ses af en Passage hos en af Tidens tyske Rejsende: „Eine meiner Hauptbeschwerden ist die Luft in Paris. Wenn auch die Himmel blau und heiter ist, so ruht doch auf der Stadt ein ewiger Nebel, und selten kann man die Gegenstände am andern Ende der Strasse erkennen etc.“ (Kotzebue: Meine Flucht nach Paris im Winter 1790 für bekannte und unbekannte Freunde geschrieben. Leipzig 1791. 291).

s. 34770. Preislers Broder Kobberstikkeren Johan Georg Preisler (1757—1831) havde mellem 1781 og 87 paa kongeligt Stipendium studeret i Paris. „Min inderlig elskede Ungdomsven“ kalder Rahbek ham (Er. II 303). Han var uden dybere kunstnerisk Kvalitet, men et højst elskværdigt Menneske, som Rahbek og Samsøe havde været meget sammen med under deres Pariserophold — og hvis Direktiver, Henvisninger og Bekendtskaber de tre Skuespillere nu har adskillig Nytte af. Ved sin store Lærer Willes Hjælp var unge Preisler som Afslutning paa sine Studier blevet Medlem af Akademiet i Louvre. (Danske i Paris I 398—403).

71. Den store Opera i Paris (L'académie royale de musique, som den dengang kaldtes) har i Tidens Løb ikke færre end 12 Gange maattet skifte Hus, oftest paa Grund af Ildebrand. I 1781 var Operaen i Palais Royal brændt midt i en Repertoire-Glanstid (12 Mennesker omkom i Flammerne), men det lykkedes Arkitekten Lenoir paa kun 70 Dage at bygge et nyt, det syvende parisiske, Operahus „Interimshuset“ med Plads til 2100 Tilskuere paa Boulevard Saint-Martin, saaledes at der efter Marie Antoinettes Ønske alligevel kunde gives en Gallaoperaforestilling til Ære for den første Dauphins Fødsel 22. Oktbr. 1781. I Interimshuset fandt Operaforestillingerne Sted til 1794. Arkitekten fik for sin Bedrift L'Ordre de Saint-Michel og en aarlig Pension paa 6000 Livres. Det interimistiske Hus var af Lenoir garanteret 30 Aar frem i Tiden, men stod adskilligt længere; det blev i 1802 til Théâtre de la Porte Saint-Martin, indtil ogsaa det brændte (Billede S. 151). Preisler beskriver Bygningen og noterer, at den er dobbelt saa stor som Teatret i København (I 195—204), og at et udsolgt Hus giver 9000 Livres i Kassen, men at Teatret ikke destomindre umuligt kan betale sig, saa Kongen uafsladelig maa spæde til med nogle Hundredetusind Livres. Karamsin nævner, at Operahuset i Følge Neckers Regnskaber kostede Kongehuset mellem 3 og 4 Millioner om Aaret (V 21). Men de kombinerede Operaog Balletforestillinger paa denne Scene ansaas for Højden af, hvad det 18. Aarh.s Teater overhovedet kunde præstere. „Den første Rang mellem alle de parisiske Skuespil“ tildeler Baggesen det i „Labyrinthen“ (Baggesen X 321). „At have været i Paris uden at have set Operaen er det samme som at have været i Rom uden at se Paven“, siger Karamsin (V 14).

72. „Caravanen“ („La Caravane du Caire“) fra 1783, en Treakts Opera af Grétry med Tekst af Morel de Chedeville, (man ansaa i Paris Kongens Broder, Greven af Provence, kaldet „Monsieur“, for at være Forfatteren), introducerede den lettere Genre paa den store Opera og blev gennem en Aarrække af Operaens Direktion misbrugt og udkørt som et populært Trækplaster.

73. Augustin-Athanase Chéron (1760—1829) og François Lais (1757—1831) havde begge debuteret i 1779 og blev hurtigt førende Sangere. Chéron havde et stateligt Ydre og en metallisk Klang i Basstemmen, men intet nævneværdigt personligt Udtryk i sin Sang. Danskerne hører ham i tre af hans bedste Partier, Paschaen i „Caravanen“, Ubaldo i „Armida“ og som Sacchinis „Oedipe“, hvor han spillede sammen med sin Hustru Anne Chéron (f. 1767), der blev berømt som Antigone. Ægteparret trak sig tilbage fra Scenen 1802. — Lais derimod forblev ved Operaen lige til 1822 og omtales som aktiv Sanger i hele to Generationers Rejsebeskrivelser; Grétry nævner ham i sine Erindringer blandt Tidens ypperste Sangkunstnere (I 113),

Abrahams og Bournonville hører ham uden Begejstring synge i 1820. Han var da over 60 Aar gammel. Mens Rosing og Preisler i 1788 omtaler ham som Bas, kalder Abrahams i 1820 og Tyskeren Meyer i 1797 ham for Tenor, et para- s. 348doxalt, men utvetydigt Bevis for hans Barytons overordentlige Register. (Abrahams 117. — F. J. L. Meyer: Fragmenter aus Paris I 89). Engelstoft kalder ham i 1799 rentud for „Europas første Sanger“ (III 164). L. skulde oprindeligt have været Præst, men hans Stemme vakte en saadan Opsigt i Kirkekorene, at det drev ham til Teatret. I de højdramatiske Partier var han uden nævneværdig Skuespillerbegavelse, men i Partier som Mozarts Figaro 1793 brillerede han ogsaa dramatisk og endte som højtanset Lærer „professeur de chant déclamé“ ved Deklamationsskolen.

74. Mad. Rosing var født d. 2. Juni 1756.

75. Golla Hermandine, Rosings ottende Barn, senere gift Bodenhoff og død 1820, var født d. 1. Juni 1787.

76. Legationspræsten Magister Frederik Christian v. Haven (1752—1813) var blevet udnævnt i 1784 og havde modtaget en kuriøs kgl. Instruktion om at udføre sit Hverv som evangelisk Sjælesørger i den fremmede By „paa tilbørlig Maade“, „beflitte sig paa et exemplarisk, stille, ærbart og indtogent Liv“ og — ikke mindst — „søge at undgaa unyttige (!) Konversationer med Munke og andre katholske Gejstlige“. I 1787 havde han, paa Ferie i Danmark, i Hillerød ægtet Birgitte Maria Lottrup. H. og hans unge blonde Kone („en stor Sielendhed i Paris“, bemærker Preisler I 208) befandt sig imidlertid ilde i den franske Hovedstad, bl. a. paa Grund af Sprogvanskeligheder. De modtog derfor deres tre Landsmænd med særlig Begejstring og viste dem stor Gæstfrihed i deres Hjem ved Siden af Théâtre Italien. Allerede i 1789 forlod v. H. Paris for i Stedet at blive Sognepræst, først i Nykøbing Sj., dernæst i Kongens Lyngby. (Preisler II 49. — Danske i Paris I 227. 228. 296. — M. P. Friis: Det danske Gesandt sk ab sk ap el i Paris. Kbhvn. 1928. 18. 19. 32. 33).

77. Der kendes ingen dansk Familie Mesting, antagelig er det Rosings private Stavemaade af Møsting (der i Tidens officielle Lister til Tider ses stavet baade Möesting og Moesting) og Sandsynligheden taler for, at det er Johann Sigismund v. Mösting (1759—1843) og hans norskfødte Kone Cecilia Christina v. Krogh (f. 1767 i Trondhjem, død 1850) Rosings Hilsen gælder, da det livlige, afholdte unge Ægtepar i disse Aar færdedes meget i det teaterinteresserede københavnske Selskabsliv. M. var juridisk Kandidat fra 1781, blev derefter Auskultant i Rentekammeret, i 1784 Kammerpage og mellem 1785 og 88 daglig opvartende Kammerjunker hos Chr. VII, i 1789 Amtmand i Haderslev, tilslut Statsminister, Chef for det kgl. Bibliotek og Æresmedlem af Videnskabernes Selskab. Hentydninger til Venskabet med de indflydelsesrige „Mestings“ findes især i Brevene VI, VIII og XII.

78. Carl (fulde Navn Carl Friderich Christian Lange, f. 1775), var ældste Søn af Mad. Rosings Søster Antoinette i hendes ulykkelige Ægteskab med Subjektet Lange (se Note 36). Han var efter Ægteskabets Opløsning opdraget i Huset hos Rosing, en Mund mere at mætte og et Ansvar yderligere at paatage sig for det unge, haardt forspændte Familieoverhovede. Drengen, som Rosing synes at have sat Pris paa, slægtede imidlertid som Voksen sin Far paa, var et uregerligt Hovede, gik til Søs og forbitrede ved Optøjer i beruset Tilstand sin Mors ældre Dage. (Weitemeyer: Kulturbilleder 136).

79. Se Note 64.

80. Palais Royal hed oprindeligt Palais Cardinal og paabegyndtes af Richelieu i 1629. Ludvig XIV, som overtog det, kaldte det Palais Royal, men skænkede det til Duc de Chartres, og det var fra da af til Revolutionen i Huset Orléans Besiddelse.

s. 349Selve Haven havde bestandigt været offentlig tilgængelig, en grøn Park i Midten af Byen. Men i 1782 planlagde Hertugen af Orléans, den senere saakaldte Philippe Égalité, en Ombygning og en Finansoperation, der fuldførtes i 1786. De gamle Træer fældedes, Goldoni beskriver i sine Memoirer, som udkom i Paris 1787, de konservative Pariseres Sorg herover, Haven blev til en Forlystelsespark og Buegangene til et storstilet Forretningskvarter med Butikker, Kaféer og store og smaa Teatre, Skyggeteatre, Børneteatre, Marionetteatre og, saa vidt Privilegierne tillod det, rigtige Teatre, uden Hensyn til at den farlige Operabrand i 1781 een Gang havde truet med at lægge hele Komplekset i Aske. Fra da af var P. R. i en Aarrække Centrum for Pariserlivet, „en By midt i Byen“, „Palais Royal er Paris' Hovedstad“, skriver Karamsin i 1790. Kvarteret begyndte at trække som en Magnet, Byens øvrige Hoteller og Teatre skulde helst ligge i Nærheden af P. R. for at kunne staa sig i Konkurrencen. Foruden det mondæne Kaféliv og Butiksliv, hvormed P. R. udadtil brillerede, blev Haven og Buegangene snart det foretrukne Samlingssted for Falskspillere, Kvaksalvere, Spioner og politiske Opviglere, Revolutionens Fortrop. Hertugen af Orléans, der intrigerede mod Kongehuset, lod i Frostvinteren 88—89 (18 Graders Kulde i Paris) demonstrativt uddele gratis Mad til Byens Fattige herfra. Endvidere havde naturligvis Prostitutionen sit Hovedkvarter her. Tyskeren Friederich Schulz fortæller i „Über Paris und die Pariser“ 1791, at der i selve Bygningen boede halvandet Hundrede Skøger; Politiet søgte at begrænse deres Antal, men de indlogerede sig under alle tænkelige Paaskud som Modehandlerinder eller Enker, der levede af deres Penge, etc. Hertil kom det tidobbelte Antal „i Alder fra 12 til 40 Aar, i Pris fra 1 Daler til 10 Louisdorer“, fra Hvide til Negresser, der havde Logi i de omliggende Gader, men „arbejdede“ Dagen igennem i P. R. fra 9 Morgen til 12 Nat, hvor Haven blev lukket. Om Aftnerne fyldte de Teatrenes Loger. „Palais Royal er den mest straalende Grav, der nogensinde og nogetsteds er gravet for Dyden af Lasten“

(Schulz 522). Karamsin sammenligner mere romantisk Stedet med „Kalypsos Ø og Armidas Have“ (IV 186). Preisler, der regelmæssig omtaler Stedet som „det kjære Palais Royal“ giver journalistiske Glimt af Folkelivet (I 209—10. 257). Haven er halvtom i Parisernes Spisetid mellem 2 og 5, mens Højdepunktet af Liv og Trængsel naas mellem 9 og 11 Aften d. v. s. efter Teatertid. Næst Schulz' Beskrivelse af denne „den største af alle Paris' Seværdigheder“, der optager ikke mindre end 150 Sider af hans kuriøse Bog, findes den morsomste Fremstilling af Palais Royal i dets daværende Glanstid, set med en Fremmeds Øjne, i Kotzebues „Erindringer fra Paris“ I—II (DanskOvers. af N. T. Bruun. Kbhvn. 1804). Danskerne tilbringer regelmæssigt Aftnerne i P. R., selv om Rosing hurtigt — med Kassemesterens Bekymring — konstaterer, at Indkøb og Fortæring er dyrere dér end alle andre Steder. (Billede S. 155).

81. La Comédie Française, der i 70erne havde spillet i Tuilerierne i den senere Konventssal, var i 1782 flyttet ud i Faubourg Saint-Germain i et nybygget Teater af Arkitekterne Peyre og W'ailly, beliggende „sur l'emplacement de l'hôtel de Condé“, hvor nu Odéon ligger. Efter Palais Royals Opkomst som Paris' Forlystelsescentrum følte denne Beliggenhed noget afsides. Peyres og Waillys Bygning (Billede S. 157), hvis Indre Preisler beskriver (I 211—13), brændte i 1799. Under Revolutionen sprængtes den berømte Trup i to Partier, det revolutionære og det royalistiske, og samledes først igen i 1802 i det nuværende Théâtre Français i Palais Royal, en Teaterbygning, der i 1785 var blevet indrettet for „Les Variétés-Amu- santes“. (Se Note 102).

s. 35082. Jean Mauduit, kaldet Larive (1747—1827) havde debuteret i 1770. Sit Gennembrud fejrede han 1775 i Rousseaus „Pygmalion“ og sin første Kulmination som Montalban i „Lanassa“ 1780. Han havde altsaa ikke, som Rosing skriver, været 30 men kun 18 Aar ved Teatret — og han endte heller ikke, som Rosing mener, sin Bane nu, men fik sin Genkomst i Maj 1790 som Oedipe og blev hyldet af Publikum med begejstrede Ovationer. Karamsin beskriver hans come-back (V 26—28) og kalder ham „der König der tragischen Bühne“. L. havde dramatisk Instinkt, et fornemt Ydre og fylder i fransk Teaterhistorie Mellemlummet mellem de to geniale Tragikere Lekain og Talma. I sin Alderdom skrev han sit dramaturgiske Værk „Cours de Declamation“ 1804, som begejstrede Rahbek og flittigt citeres af ham i „Om Skuespillerkunsten“ 1809. Naar han, „den første af Frankrigs nuværende Skuespilkunstnere“, som Rahbek benævner ham, i Maj 1788 saa ubarmhjærtigt var blevet pebet ud, skyldtes det en af de utallige Fejder bag Kulisserne, som i 80erne hærgede Théâtre Français' Scene. Larive var en meget beundret og søgt Lærer for unge Skuespillerinder. Han ventede sig meget af Mlle Fleury (se Note 166), som han protegerede og havde ønsket at spille med i „Zaire“. Men hans Kolleger satte igennem, at den grimme, men endnu mere lovende Mlle Desgarcins (se Note 84) fik Rollen. Larive demonstrerede mod hende paa selve Scenen under Spillet — med det Resultat, at en Majoritet af Tilskuere peb ham ud. Han forlod Teatret og rejste i to Sæsoner i Provinserne.

83. Det kristelige Sørgespil „Zaire“, skrevet af den 38aarige Voltaire paa 18 Dage i 1732, var et af det 18. Aarh.s mest yndede Teaterstykker, østerlandsk pittoresk og passioneret, skønt Lessing — noget overdrevent — hævdede, at det var skrevet i „Kærlighedens Kancellistil“. Ogsaa i København havde det, trods en aldeles parodisk Oversættelse af Lodde, haft stor Sukces og gik 25 Gange mellem 1757 og 84. Rosing spillede efter 1777 Orosman 4 Gange i Løbet af 6 Sæsoner, hver Gang med Nervøsitet og uden nogensinde at være fuldt tilfreds med sig selv i den fordringsfulde, men glimrende Sultan-Rolle. (Mem. og Br. XV 169—70. — Rahbek Er. II 226).

84. Marie Louise Desgarcins, den unge 18aarige Debutantinde, for hvis Skyld Larive var blevet pebet ud, havde trods sin Grimhed en overordentlig scenisk Tække; hendes Stemme havde en rørende Klang, og hun besad i særlig Grad den Evne at kunne fremkalde Taarer. Den egentlige Debut havde fundet Sted d. 24. Maj, og endnu samme Aar blev hun Sociétaire. Da Talma Aaret efter brød igennem, regnedes Mlle D. for hans jævnbyrdige Partner, og hun fulgte ham efter Truppens Sprængning under Revolutionen til Théâtre de la Republique; han var — efter Overleveringen — lige fra hendes Debut dybt forelsket i hende. Men hendes Bane blev kort. Af ulykkelig Kærlighed gjorde hun i 1795 et mislykket Selvmordsforsøg ved at stikke sig tre Gange med en Dolk og døde sindssyg i 1797. De danske Skuespillere ser hende med vekslende Udbytte i hendes tre Debutroller Zaire, Chimène i „Cid“ og Palmire i „Mahomet“ (Preisler I 213. 253. 262). I det saakaldte Udtog af Rosings Dagbog i Rahbeks „Dramaturgiske Samlinger“ udtaler Rosing, stærkere end i selve Dagbogen, om hende, at hun har „et af de største Genier for Skuepladsen, ieg har erkiendt hos nogen Begynder“. (Dram. Saml. Tredje Hæfte 25).

85. Jean Amable Foucault kaldet Saint-Prix (1758—1834) havde debuteret 1782 og forblev ved Théâtre Fr. lige til 1818 uden nogensinde at vinde Publikums Gunst. Rahbek saa ham allerede i 1784 og skriver i Schwarz' „Lommebog for Skuespilyndere“ s. 351 1785, at han „har mindre falsk Ild, og gjør mindre Støi end de andre; derimod er han koldere og stivere, og har kun een Læst til alle Roller“. (174). Rosing vender som gammel tilbage til ham i Noterne til Séchelles „Om Declamationen“ 1809 (54). Da St-P. er Larives Dublant ser Danskerne ham denne Sommer i en Række Titel- og Hovedpartier, bedst i Larives Glansrolle som Montalban i „Lanassa“ og som Don Sanche i „Cid“. (Preisler I 254. 263). Om Larives anden Dublant Grammont se Note 133.

86. Etienne Meynier kaldet Saint-Fall (1752— 1835), Sociétaire siden 1784, var Typen paa den højttravende

konventionelle franske Skuespiller, der som Rahbek i Schwarz' Lommebog siger „gisper og søber Luft, accentuerer uden Sands“ (175). Trods sin uheldige Stemme, „une voix rude et fausse“ kalder Jules Janin den, stod han højt i Gunst hos Publikum, der før Talma var brudt igennem i ham saa den kommende store Tragiker. Han havde iøvrigt sin Andel i Talmas Gennembrud ved i 1789 at afgive den Rolle som Karl IX i Chéniers Tragedie, der blev T.s første Triumf. Karamsin giver ogsaa et Eksempel paa hans outrerede Manér i Tragedierne (V 29). I Komedierna virkede han derimod, som det ogsaa vil fremgaa af Rosings Beskrivelser, med Fagmandens rutinerede Duelighed. St.-F. skal privat have været et elskværdigt, godlidende Men-neske, der omtales med Venlighed i Samtidens franske Memoirer.

Saint-Prix.

Farvelagt Tegning fra H. Lecomte : Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

87. Blandt den megen uansvarlige Balletsladder Danseren Jansen (se Note 150) fyldte Kammerherre Warnstedt med, var ogsaa Beretningen om Rosings latterlige Fransk: „Om Aftenen gaaer de paa Pallais Royal og spiser hos en Restaurateur anglois, hvor Rosing begynder for at begiere mad at skrigende garçon, som er al det Franske, han taler“ (Vor Fortid I 563). Da Rosing til Teatret senere oversatte en Komædie af Florian „Den gode Moder“ og Hérault de Séchelles Essay „Om Declamationen“, s. 352maa man formode, at han dog har haft rimelige franske Sprogkundskaber. Han har — hvad der ogsaa fremgaa af Dagbogen — kunnet læse Sproget, men har haft ringe Anledning til at høre det og tale det, og har sandsynligvis lidt af den Sky for at blamere sig, som velbegavede selvbevidste Folk ofte føler ved at udtrykke sig paa et Tungemaal, de ikke fuldtud behersker. R. vender tilbage til sit Forhold til det Franske d. 4. Juli og udførligt i Brev XIII.

88. Rosings entusiastiske Begejstring for Vanhove, der for ham er Pariserrejsens største kunstneriske Oplevelse, deles af Preisler („Jeg kalder V. det franske Theaters Ziir“, I 254), men danner en paafaldende Modsætning til den beskedne Plads, Vanhove indtager i fransk Teaterhistorie, hvor han i den nyere Tid hyppigst slet ikke omtales eller blot lige nævnes i sin Egenskab af Talmas Svigerfader. Mantzius behandler ham i sin „Skuespilkunstens Historie“ med et Højdemaal af arrogant Nedladenhed („skikkelig“, „svage Aandsevner“, „plump Tyngde“, „sløv Værdighed“, „sløv Monotoni“, VI 2. 21), men der er, naar man sammenholder disse Domme med Rosings Udtalelser i den fuldstændige Dagbog, ikke Tvivl om, at Mantzius er paa Vildspor. — Charles-Joseph Vanhove (1739—1803) havde været ved Teatret i Haag og allerede dér specialiseret sig i det ældre Karakterfag, da han i 1777 „debuterede“ paa Théâtre Fr. og 2 Aar efter blev Sociétaire. Han vakte Opmærksomhed som Don Bazile og Tartuffe (Rahbek ser ham i 1784 og roser ham. Schwarz 189), men det var dog Heltefædrene og Borgerfædrene, som blev hans egentlige Domæne; Baron Hartley i Beaumarchais' „Eugénie“ var én af hans Glansroller. „Il était naturel au suprême degré“ skriver Biographie Universelle om ham som en sammenfattende Karakteristik fra Tiden, idet der dog som en Anke fremhæves hans iøjnefaldende Borgerlighed, naar han optraadte i Tragedien. Samtidens Skønaander fandt V. „vulgaire“, men den samme Bebrejdelse var ogsaa i sin Tid blevet rettet mod den store Baron, der forsøgte at indføre en naturligere Diktation i det høje franske Drama. Og her er vi nok ved selve Aarsagen til V.s misforstaaede Placering i Teaterhistorien. V. har ikke, som Rosing et Par Gange naivt skriver, tilhørt „den gamle, gode Skole for Tragedien“. Tværtimod har det stødt de altid konservative, toneangivende franske Teaterbedømmere, at V. saa lidt underkastede sig den traditionelle akademiske Form, men foretrak en Art realistisk Komædie i Tidens tyske Manér — en Manér som forekom Akademikerne vulgær og plump. Og denne Beskyldning for „Plumphed“ er saa blevet viderebefordret til Eftertiden som en berettiget Anke. Men Vanhove var ikke i Samtiden upaaskønnet i den Forstand, at han ikke spillede meget, eller at Publikum ikke syntes om ham. Af Rosing og Preisler faar man Indtryk af ham som en af Th. Fr.s mest beskæftigede Skuespillere, saavel i Tragedien, hvor de bl. a. ser hans ypperlige Don Diego i „Cid“, som i Komædien, hvor Hovedrollen Courval i „L'école des pères“ var kreeret af ham i 1787, og hans Spil havde været afgørende for Stykkets Sceneheld. Eftertidens falske Vurdering af V. skyldes hovedsagelig den satiriske Omtale i „Souvenirs d'un sexagénaire“ (1833) af Tragediedigteren A.-V. Arnault (1766—1834), Forfatter til Tragedien „Oscar, fils de Dermid“ (1796), en Omtale allerede Mme Talma i sine Erindringer (Études sur l'art théâtral 273—77) harmfuldt protesterede imod, men altsaa uden Held. Det er upaalidelige Detaljer herfra, der ad Omveje har naaet Mantzius' meget løse og tilfældige Fremstilling af denne Periode. Ifølge Meyers Bog om Schröder skulde V., før han kom til Teatret, en Tid have været Kammertjener ved Hoffet i Hannover (Meyer: Schröder I 203—204), men fransk Teaterhistorie synes intet at vide herom. Et lille teaterhistorisk. 353Skrift fra 1798 „Melpomene et Thalie vengées“ siger, at V. „est un des meilleurs, et peut-être le meilleur père-noble qui existe; mais encore faut-il, comme Talma, qu'il se trouve secondé“. Og det er jo en anden Historie. Se endvidere Forordet S. 95. Billede S. 96. — Preisler II. 35. 36.

89. Denis Déchanet kaldet Desessarts (1737—1793), oprindelig Sagfører i Provinsen, hørte siden 1772 til Théâtre Français' prøvede Kræfter i Faget „de komiske Fædre“, der spændte fra Don Bartholo hos Beaumarchais til Orgon i „Tartuffe“; den sidste regnedes for D.s Glansrolle, skønt der maatte bygges et Bord af særlige Dimensioner for at han kunde ligge skjult under det. Han var en gennemdannet Mand, men altid en Skive for Pariserviddet ved sin Tykkelse. Han minder Danskerne om Ørsted. Preisler er i det store og hele mere begejstret for ham end Rosing. D. døde af et Hjerteslag, da han hk at vide, at hans kongetro Kammerater under Rædselsherredømmet var blevet arresteret af Velfærdskomiteen. (Preisler II 14. 37. 38. — Mantzius VI 2. 33—35).

90. Om de meget alvorlige Uroligheder, hvormed Ludvig XVI's aarelange Strid med Pariserparlamentet, Frankrigs øverste Domstol, i Sommeren 1888 kulminerede, og som var et af de afgørende Forvarsler om Revolutionen, se videre Rosings Beskrivelse i Brev VI. Preisler noterer allerede paa Nedrejsen ved den franske Grænse Rygterne om urovækkende Begivenheder i Hovedstaden (I 141). Om deres Besøg ved selve Parlamentsbygningen fortæller han, at Huset bevogtedes af 300 Soldater, og at Døren til Forsamlingsalen var lukket med Kongens Segl (I 218). Parlamentet havde i Maj Maaned vedtaget en Resolution mod Kongedømmet — en Resolution der fik Følger, deriblandt et helt Døgns Anarki og Revolte i Byen d. 29. Juli; men paa det Tidspunkt var de danske Skuespillere atter i Mannheim. — Skønt Parlamentet i ingen Henseender repræsenterede Folkets Interesser, snarere tværtimod, tog Folkestemningen ensidigt og lidenskabeligt dets Parti mod Ludvig XVI og især mod Marie Antoinette, som Parlamentet ved sin Dom i Halsbaandsaffæren 1786 havde bidraget til at skandalisere.

Desessarts.

Stik af Nitot-Dufresne.

Fra D acier : Le Musée de la Comédie Française. Paris 1905.

91. „L'optimiste ou l'homme toujours content“ fra 1787, en Femakts Komedie paa Vers af den elskværdige Colin d'Harleville (1755—1806), der i dets Titelrolle har givet et Portræt af sig selv, var i sit Indhold en bevidst Reaktion mod den stridbare polemiske Tone i Tidens andre satiriske Komedier, Olje paa Bølgerne — og blev i det mærkværdige Aar 1788 af Théâtre Fr.s konservative Publikum foretrukket fremfor Beaumarchais Arbejder (se bl. a. Preisler 20—21). Rosing spaar, at Stykket ikke vilde gøre sig i København og fik Ret. Det kom op paa Det Kgl. Teater i Foraaret 1800, oversat af Falsen, og gik 2 Gange. Om dets Forfatter se P. L. Møller: Det nyere Lystspil. 61—62.

Den store Teaterrejse

23

s. 35492. Rosings Beskrivelse af François-René Molé (1734—1802), det største Navn blandt Paris' daværende Skuespillere, er teaterhistorisk interessant ved sin Omvurdering af en af Tidens mest feterede Scenekunstnere. Vel var Charmøren Molé paa dette Tidspunkt over 50 Aar gammel, skønt han vedvarende spillede sine Glansroller som unge Levemænd og Karaktérelskere; men Tidens andre Tilrejsende ser ham med udelt Beundring. Goldoni kalder ham „altid smuk, altid sand, altid overraskende“. Schröder fandt ham i 1780 god, saa god, at han i ræsonnerende Verdensmandsroller opstillede ham som et Mønster (Meyer: Schröder I 348—49). Karamsin kalder ham i 1790 for „den eneste, den uforlignelige“ (V 32), og Domherren Meyer fra Hamborg udnævner saa sent som i Midten af 90erne M. til at være det franske Teaters „Roscius“, hvem ingen overgaar i Spillets Sandhed, Karaktértegningens Finhed og Deklamationens Træfsikkerhed (I 83). Rosings gentagne, snart harmfulde, snart humoristiske Skildringer, stærkest af M.s Spil som „Le séducteur“ d. 25. Juni, giver unægtelig et andet Billede. — Molé var efter at have rejst i Provinserne blevet ansat ved Théâtre Fr. 1761 og blev i Løbet af faa Sæsoner det store Navn, som især Damepublikummet forgødede. Blandt hans mest bekendte kunstneriske Triumfer var Beverley og Grev Almaviva. En oprindelig Dragning mod tragiske Hovedroller (han spillede Ducis' Hamlet 1769!) opgav han og brillerede i Stedet gennem 30 Aar i et Repertoire af Titelroller i Komedier, hvoraf Størsteparten var skrevet direkte for ham: L'impatient, L'inconstant, Le jaloux, Le séducteur Le tolérant, Le flatteur, L'optimiste etc., allesammen, som Fleury skriver det i sine Memoirer, „sonates à son usage“. (Fleury I 192—195). At være Elev af Molé ansaas for et formeligt Adelspatent blandt Tidens Skuespillere, og da Deklamationsskolen

Molé i det klassiske Kostume.

Farvelagt Tegning fra H. Lecomte : Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

s. 3550prettedes var det selvfølgeligt, at M. blev dens førende Lærer. Under Kongedømmet overøstes han med Hoffets Gunstbevisninger; efter Revolutionen erklærede han sig, modsat Hovedparten af sine Kolleger, straks og uforbeholdent for Folkets Mand og satte over sin Dør under Rædselsperioden: Her bor Republikaneren Molé! (Goncourt: Det franske Samfunds Historie under Revolutionen. 156), Hvad Rosing og Preisler skriver om ham (Preisler I 219. 249. 261. II 13. 14. 20) giver et Billede af den typiske Statsteaterskuespiller i daarlig Forstand. Han 1er ude i Kulissen, inden han skal ind, for i Tide at forberede sin Modtagelse. Han 1er selv af sine Replikker for at gøre Publikum opmærksom paa, at det bør applaudere („efter hver Replique det fordømte Hæ—hæ—hæ, som gjorde at jeg kunde have sparket ham,“ skriver Rosing i et Brev til Rahbek). Han spiller virtuost paa Sufflørens Bistand — og som Lærer paa Skolen forlanger han slavisk sine egne Tonefald og Gestus efterlignet etc. Den særlige Type paa Statsteater-Dignitarer kendes gennem alle Tidsaldr. For Troværdigheden af Rosings Beskrivelse taler, foruden de parallelle lagttagelser hos Preisler, den loyale Anerkendelse R. yder M. første Gang, han finder ham god, som Derval i „La jeune épouse“ d. 4. Juli. — Teaterhistorien skylder „den store Molé“ en berømt Talemaade, Definitionen af et helt dramaturgisk Begreb: L'optique du théâtre. M. benyttede dette Udtryk en Aften i 1784 efter at have spillet til sin egen Utilfredshed i Chabannes „Le jaloux sans amour“. Han udtalte da til Dramatikeren Lemercier: „Jeg var ikke tilfreds med mig selv i Aften. Jeg gav mig for megen Frihed og var ikke Herre over mig selv. Situationen rev mig med. Jeg var Personen selv og ikke Skuespilleren, som fremstillede ham. Det

vilde have været rigtigt i en Stue; mais pour l'optique du théâtre il faut l'être autrement. Stykket gaar igen om nogle Dage. Kom da og se hvordan jeg spiller." Lemercier fulgte Anmodningen. „Nu var jeg bedre, ikke sandt?" Og Lemercier maatte indrømme, at maaske aldrig nogensinde havde Kunst og Beregning tilsammen bevæget et Publikum dybere. (Barriere: Bibliothèque des mémoires relatifs à l'histoire de France pendant le 18 siècle. VI 12—13. — Lewes: On actors and the art of acting. 108). Anekdoten er sikkert særlig karakteristisk for Arten af Molés Talent, men tillige betydningsfuld som prægnant Udtryk for et Syn paa Skuespillerens Kunst, der har en vis Gyldighed, og som i det 18. Aarh. saavel Diderot som ogsaa — i Perioder — Schröder delte.

93. Treaktskomedien „Den Tienstfærdige“ („L'officieux“) af Marsollier blev spillet 9 Gange paa Det Kgl. Teater mellem 1783 og 92 med Rosing som Florival og Schwarz i Titelrollen som Grev Dervieux, den altfor tjenstvillige Mand. Komedien er mager og Titelfigurens i og for sig taknemlige Egenart ikke videre vittigt skildret. Rosing finder her et nyt Eksempel paa, at vidtforskellige Karakterer i fransk Teater udføres paafaldende ens, fordi Diktionen fremfor Karaktérskildringen paakalder Skuespillernes Hovedinteresse.

94. Marie-Hélène Broquain kaldet Mlle La Chassaigne (1747—1820) havde debuteret i 1766 og regnedes blandt Th. Fr.'s solide Støtter i andet Plan. Rahbek ser hende uden Glæde i 1784. Hun var i sin Ungdom Fyrsten af Lamballes Elskerinde og havde en Datter med ham. — Jeanne-Francoise Thévenin kaldet Mlle de Vienne (1763—1841) havde debuteret 1785 og var til sin Afgang i 1813 en fortræffelig levende og elegant Subrette, der manglede Fysik til at spille i Molière, men ofte brillerede i Marivaux. (Preisler II 58—59).

23*

s. 35695. Mlle Marie-Elisabeth Joly (1761—98), Skuespillerinden med det smilende Navn, en af Théâtre Français' mest fejrede unge Kunstnerinder, havde som lille Pige været ved Teatrets Ballet og i et Par Børneroller interesseret den store Komiker Prévilles saa meget, at han paatog sig hendes Uddannelse og spaaede hende en stor Fremtid. Hun debuterede 1781 som Dorine i „Tartuffe“ og vakte ved sit festlige Pikanteri en Kender som Grimms Beundring. Omtrent samtidig blev hun gift med en ældre Officer N. F. R. Dulombois (men bevarede som Skuespillerinde sit Pigenavn), et usædvanlig lykkeligt Ægteskab. Hun døde kun 37 Aar gl. — efter en Karrière, der saavel i Tragedien, Racines Athalie, som i Komedien bragte hende Triumfer. Danskerne ser hende d. 9. Juni som Orphise i „La coquette corrigée“, en af hendes berømte Roller, samt d. 19. Juni som Jacqueline i „Doktor mod sin Vilje“, hvor Rosing finder, at hun spiller „til Fuldkommenhed ganske deylig“. Den feterede Skuespillerinde, hvis Navn Mantzius af uforklarlige Grunde end ikke nævner, er portrætteret af David. Ved hendes Død formede Lebrun følgende Vers til hendes Ære: Eteinte dans sa fleur cette actrice accomplie / pour la première fois a fait pleurer Thalie“. Hun blev begravet i Brèche au Diable paa sin Mands Ejendom ved Falaise; Stedet bærer den Dag i Dag Navnet Mont-Joly.

96. Vanhoves Datter Caroline (1771—1860), først gift med Balletmester Petit, dernæst (1802) med Talma og tilsidst med Grev de Chalot, havde 14 Aar gammel debuteret som Racines Ifigenia og slog kort efter igennem som „Eugénie“. Men hendes frie Udfoldelse hæmmedes i Aarene omkring 1790 af Mile Desgarcins, der var en stærkere Personlighed og et originalere Talent. Først efter Rivalindens Død i 1797 rykkede hun frem i første Plan — ogsaa i Talmas Opmærksomhed. Hendes Glansroller foruden Eugénie blev den døvstumme Pige i „Abbé de l'Épée“ (se Note 223), Elmire i „Tartuffe“ og Grevinden i „Figaro“. Hun var en intelligent Skuespillerinde, et indtagende og kvikt Teaterbarn med en i Tiden ikke almindelig Sans for Kostumets, vel at mærke det historisk korrekte Kostumes Betydning i Skuespilkunsten. Allerede i 1787 havde hun vakl nogen Opsigt ved et korrekt og malerisk Molière-Kostume som Grésinde Béjart i Goldonis „Maison de Molière“. Hun overgik i Historien, da hendes spinkle Ynder Under Rædselsperioden vakte Robespierres Elskov og — da hans Bejlen viste sig forgæves — hans Had — i Litteraturen, da hun efter Talmas Død udgav en fortræffelig Memoirebog „Études sur Vart théatral suivies d'anecdotes inédites sur Talma“ (1836) med en Række vigtige teaterhistoriske Oplysninger. Rosing og Preisler ser hende i ret mange Roller uden at begejstres (hun er kun 17 Aar gl.) ; først den 4. Juli, da de ser hende spille „La jeune épouse“, genkender de i hende den beundrede Vanhoves Datter.

97. Jean-Henri Gourgaud kaldet Dugazon (1746—1809) var den store Prévilles Efterfølger i de klassiske Tjenerroller af første Rang. Han havde et komisk Naturtalent, der som man ser ved første Øjekast fortryller Rosing, men savnede Takt og Smag og vækker efterhaanden R.s inderlige Afsky, saa han foretrækker de hjemlige danske Komikere Schwarz, Gielstrup og Beck(!) for den berømte parisiske gamin. Allerede Rahbek gjorde i Schwarz' Lommebog 1785 opmærksom paa D.s „utilgivelige Narrestreger“ i Spillet og hans Frierier til det bredeste Publikum (195). I sine Erindringer citerer han P. A. Heibergs Dom over ham: „Bon buffon, mais pas grand comique, dans la véritable acception de ce mot“ (Er. III 168). Dugazon, der havde debuteret 1771, var Teaterbarn, Broder til den tragiske Heroine Mme Vestris -(se Note 166) og gift med Théâtre Italiens Primadonna Mme D. (se Note 110).

s. 357 Hans utallige Pudsensmagerier i Privatlivet og bag Kulisserne, „Institutionens Egern“ kalder Fleury ham, gjorde ham til Parisernes Yndling. Han er Helten i en hel suite af vittige Teateranekdoter, der senere er blevet Vandreanekdoter og endt som „Tæppehistorier“ — om andre Skuespillere. Hans disharmoniske Ægteskab (og Hanrejskab), der beskæftigede Tidens cronique scandaleuse, og i hvilket det lykkedes ham at

faa Smilet paa sin Side, forhøjede kun hans Popularitet uden at skade hans Kones. D. var Talmas Lærer og egentlige Beskytter paa Deklamationsskolen og delte sin store Elevs revolutionære Sympatier. Under Rædselsperioden satte han en Del af sin Popularitet over Styr ved sin nære Tilknnytning til den tidligere Ølbrygger i Faubourg Saint-Antoine, Terroristen General Santerre, berygtet for sin Andel i Ludvig XVI.s Henrettelse, og som hvis Adjudant han en Tid fungerede. D. blev ved sin første Optræden efter Robespierres Fald pebet ud, ja, enkelte blandt Publikum krøb op over Rampen for at prygle ham, men han red i Løbet af nogen Tid Stormen af. Rosings Hovedopgør med D. som Kunstner finder Sted d. 25. Juni. Se endv. Forordet S. 95. Preisler I 220, II 15. 39. — Mantzius VI 2. 42. 55. — Billeder S. 161 og 171.

98. „Le grondeur“ („Den knurvorne Doctor“, „Skændegæsten“) skrevet 1691 af Brueys og Palaprat, hørte til fransk Teaters komiske Klassikere. Voltaire foretrak det for Molières Farcer, og ogsaa Holberg interesserede sig for det og fik Suhm til at oversætte det til Dansk. Rosing begaar en ret pudsigt Fejltagelse, naar han anser det for uopført i København : det spilledes allerede paa Grønnegadeteatret — og gik paa Det Kgl. Teater 20 Gange mellem 1750 og 1818. Schwarz havde i 1778 spillet Tjenerrollen.

99. Franskmanden Pierre Laurent d. æ. (f. ca. 1730) havde været dansk Hofdanssemester siden 1752, Christian VII.s første Danselærer og Balletmester ved Hofteatret. Hans Stjerne blegnede efter Galeottis Ankomst til København, og med Titlen „virkelig Kancelliraad“ og en klækkelig Pension rejste han i Begyndelsen af 80erne tilbage til Paris. Schwarz, Caroline Walter og Rosing havde haft ham til Lærer i Plastik. Han døde i Paris 1807. — Hans Søn Pierre-Jean Laurent var født i København 1759 og dansk Statsborger. Han havde mellem 1777 og 1780 studeret Dans i Paris hos selve Noverre og siden 1779 været Medlem af Operaens fremragende Balletkorps. L. d. y. var lavt bygget, med hjulede Ben (Preisler taler om hans „forunderlige Underdeel“. Breve fra danske Skuespillere I 153), men hævdede sig ikke desto mindre som en ildfuld, teknisk dygtig Groteskdanser med komisk Karakteriseringsevne og dertil en fremragende Springer. Preisler beskriver hans Dans (I 243. 272), og Rosing morer sig over ham i „Caravanen“ d. 15. Juni. Han var uhyre populær i Paris. I 1788, netop samtidig med de tre Skuespilleres Ankomst giftede han sig med en borgerlig Pige Rose-Marie Bonneau. Efter Revolutionen blev Laurent d. y. en Tid Balletmester i Marseille, men vendte ved Aarhundredets Slutning tilbage til København som Hofdanssemester og Balletdanser, han blev Lærer paa Balletskolen og komponerede et Par Balletter, men kunde ikke konkurrere med Galeotti. Han døde i Kbhvn. 1831. Rob. Neiiendam fremhæver i en stor og morsom Artikel (Politiken 19. Maj 1940) Familiens Elskværdighed og Gæstfrihed. Der er heller ingen Tvivl om, at de danske Skuespillere i høj Grad nød godt deraf og af unge Laurents Initiativ og mangfoldige Forbindelser. Men den specielle Balletmentalitet synes dog ogsaa at have gjort sig gældende i Form af letvindt Sladderagtighed og Trang til Mistænkeliggørelse. Laurents bagtaler de andre Danske i Paris til Skuespillerne — og til Gengæld Skuespillerne overfor s. 358 Danseren Jansen, jvf. Vor Fortid I 562, hvor Jansen i et Brev kolporterer en temmelig grov Løgnehistorie om, at de tre Skuespillere slet ikke kom paa Deklamationsskolen, videre til Kammerherre Warnstedt.

100. Christian Hee Hvass (1731—1808) var egentlig Teolog; hans overordentlige Teaterinteresse havde i 1772 skaffet ham en Inspektørstilling ved Det Kgl. Teater, en Stilling den elskværdige, økonomisk uafhængige Mand beklædte i 8 Aar til Personalets udelte Tilfredshed — han veg ikke tilbage for at forstrække de altid nødlidende Acteurer med „Laan“ af sine egne Midler. I 1780 tog han sin Afsked (med Pension), fik til Tak for sin Indsats Rang som virkelig Justitsraad og rejste til Paris for at leve som Skønaand og Rentier af sin Formue og dyrke sine dramaturgiske og astronomiske Interesser. Han agtede, sagde han, at udgive Tycho Brahes samlede Værker! Han omgikkes ikke de Danske i Paris; med Laurents stod han direkte paa Krigsfod — men modtog de tilrejsende Skuespillere hjærteligt og gav dem en Række nyttige Raad, deriblandt til Rosings Fortrydelse Raadet om at lægge Hjemrejsen over Wien. Hv. døde i Paris. Om hans og hans Families franske Skæbne se en interessant Passus i Abraliam: Meddelelser af mit Liv. 119—121. (Endv. om Hvass Rob. Neiiendam: Den danske Skueplads' Historie (i Før og Nu 1917) 73. — Breve fra danske Skuespillere I 151. 252. — Ørbæk: Hans Wilh. Warnstedt 74. 86).

101. Blandt Direktørerne for Paris' folkelige Markedsteatre var Jean-Baptiste Nicolet (1728—1796) den mest berømte og den mest foretagsomme. Han var Entreprenør og Teaterspekulant i stor Stil. Allerede i 1759 havde han opnaaet Autorisation til at oprette et fast Teater paa Boulevard du Temple. I 1772 gav han det Navnet „Les grands danseurs du Roi“, skønt — som Kotzebue i 1790 skriver — „de Optrædende hverken er store eller kan danse eller Kongen nogensinde har set dem“ (Meine Flucht 123). Autorisationen gjaldt oprindeligt kun Forestillinger med Marionetter og Dyr (især Abekatte), men N. lod langsomt ogsaa Ekvilibrister og Linedansere optræde og forøgede efterhaanden med snedig Omgaaen af de store Teatres Privilegier Programmet med Pantomimer, Udstyrsballetter og rigtige Komedier, dog oftest af et groft folkeligt eller direkte obscønt Indhold. Og under Revolutionen blev skarpe Udfald mod Kongen og djærve politiske Hentydninger et væsentligt Led i Forestillingerne. Publikum bestod for en overvejende Del af Pøbel og offentlige Fruentimmer. Den „Beleyring“ Rosing nævner, var et Spektakelstykke kaldet „L'occupation du Royaume des Arméniens“ (Preisler I 224. II 74—75). Teatret blev i 1792 til Théâtre de la Gaîté.

102. Les Variétés-Amusantes, et Teater oprettet efter Nicolets Eksempel, var i 1779 startet af Dorfeuille og Gaillard paa Boulevard du Temple, men de flyttede det i 1785 ind i den pragtfulde Sal i selve Palais Royal, den der senere blev til Théâtre Français. Forestillingerne laa paa et lidt højere Plan end Nicolets, og der var

bedre Skuespillere, men Logerne opkøbtes af Palais Royals Prostituerede, som bragte Teatret i Vanry — selv om den turistmæssige Attraktion forhøjedes. „Det har nogle gode Skuespillere og nogle Skuespillerinder, der paa én Gang er gode, smukke og villige(!)“, skriver Tyskeren Schulz i 1791. Begyndelsen til at Théâtre Français overtog det skete i Efteraaret 1791, da Talma med sit „Parti“ emanciperede sig fra de kongetro Kolleger i Faubourg Saint-Germain og paa egen Haand startede Théâtre de la Republique i V. A.s Sal.

s. 359103. Neapolitaneren Antonio Sacchini (1734—1786) virkede sine fire sidste Leveaar i Paris og skrev her sit Hovedværk Operaen „Oedipe à Colone“, der i 1786 blev en af den italienske Operaskoles største Teatersejre i Paris. Operaen holdt sig længe paa Repertoiret sideordnet med de gluckske Hovedværker, hvis Stil det ikke uden Held havde tilnærmet sig. Preisler beskriver Opførelsen med Chéron, Mme Chéron, Giardini og Mlle Audinot (I 230—33). Rosing ser Operaen igen d. 11. Juli.

104. Den danske Maskinmester Nielsen, en ypperlig haandværksmæssig Dygtighed, der havde høstet stor Ros i Kbhvn. for sin Tordenmaskine til „Barberen i Sevilla“ og sin bevægelige Sø til „Fiskerne“ (se Torben Krogh: Danske Teaterbilleder 27—29. 40—44), blev efter Skuespillernes Hjemkomst angrebet for de unødige mange Uheld, der fandt Sted naar han changede for aabent Tæppe. Han henholdt sig da til et Brev, Rosing kort efter deres Ankomst til Paris, d. 9. Juni 1788 havde sendt Kammerherre Warnstedt om de daarlige Changerement i Udlandet. Men Rosing skiftede totalt Syn paa Forholdet mellem dansk og fransk Dekorationsteknik efter at have set flere Forestillinger paa den store Opera, især „Armida“ d. 27. Juni. Følgen blev en skarp Polemik mellem ham og Rahbek paa den ene Side — og Nielsen paa den anden, understøttet indirekte af Warnstedt, der til Rahbeks Fortrydelse havde vist sin Maskinmester Rosings overilede Brev og tilladt ham at benytte det i Polemiken. Se bl. a. Minerva Novbr. 1788. 375. — Dramaturgiske Saml. Tredie Hæfte 32. — Ørbæk: Warnstedt 100—101.

105. Den franske „Deklamations-skole“, den første Spire til det senere Conservatorium, havde til Huse i Salle des menus-plaisirs. Institutionen var først blevet oprettet i 1786 og ikke som Mantzius skriver „i Midten af Aarhundredet“ (VI. 2. 8). Skolen var i 1788 en ny og ganske uprøvet Stiftelse — hvis Oprettelse imidlertid havde været ønsket gennem en Menneskealder af førende franske Scenekunstnere, stærkest udtrykt i et berømt Memorandum af Tragikeren Lekain fra 1756. Dens tre første Lærere blev Molé, Dugazon og Fleury — og alle Aspiranter til Théâtre Français fik Pligt til at gennemgaa den. En af de første Elever var Talma. Danskerne modtager et meget ufordelagtigt Indtryk af den franske „Planteskole“s Metoder (sml. Preisler I 233—34). Rosing udtaler sig principielt d. 12. Juni.

106. Juliane Marie havde ladet Harsdorff indrette Slotsteatret paa Fredensborg i 1778.

107. I 1783 havde Arkitekten Heurtier bygget et Teater paa Boulevarden, dér hvor nu Opéra-Comique ligger, som Hjemsted for La Comédie Italienne, det tredje af Paris' store Teatre, der nu kun havde Navnet tilbage af sin oprindelige italienske Tilknytning. Théâtre Italien, som det stadig populært kaldtes, var det franske Syngestykkes Højborg, men tillige en alvorlig Konkurrent- til Théâtre Français, hvis Dramatikere det stjal ved at byde dem fordelagtige Procenter af Opførelserne, og som det hvad populært Personale angaar i flere Henseender overtraf. Teatret nød i 80erne godt af saavel Hoffets højeste Bevaagenhed som af Publikums entusiastiske Tilslutning. Preisler beskriver dets Indretning (I 235). Med Kongehusets Fald mistede Truppen i „Salle Favart“, som Teatret ogsaa benævnedes, sin Autorisation og sit Privilegium og truedes med Opløsning. I 1801 sammensluttedes det med sin alvorligste Konkurrent i „Salle Feydeau“ og blev til Opéra-Comique. Billede S. 30.

108. „Anaximandre ou le sacrifice aux graces“ er en versificeret Enaktskomedie af Andrieux fra 1782. — „Les sargines ou l'élève de Vamour“ er et Syngestykke af s. 360 Dalayrac (hvis Navn Rosing endnu ikke kender) til Tekst af Skuespilleren Monvel. Det havde haft Première i Poraaret 1788 og blev en af Tidens store Sukcesser, ikke mindst ved Mme Dugazons Spil som den unge harniskklædte Prinsesse. Hendes Præstation regnedes for saa fremragende, at Molé sendte sine kvindelige Elever hen at se den som Mønstrer paa en Skuespillerindepræstation. (Pougin: Figures cl'Opéra-Comique. 49). Preisler refererer udførligt Stykkets Handling og Udførelse. (I 236—40). Rosing vender begejstret tilbage til det i Brev V. Senere blev det udmærkede Sujet fordærvet af en italiensk Librettist som Grundlag for et nyt Syngestykke af Paër „Sargino“, der efter 1817 blev spillet 23 Gange i Kbhvn.

109. Se Note 138.

110. Rosing giver i Brev V og senere i Dagbogen Mme Dugazon fortjent Oprejsning. Hun hed oprindelig Louise Rosalie Lefèvre (1753—1821), var gift med Komikeren D. og hævdede i en Aarrække sin Rang som Théâtre Italiens primadonna assotuta og en af Paris' mest forgudede Kunstnerinder (Billede S. 181). Hun havde debuteret som Danserinde 14 Aar gl. og straks vakt Grétrys Opmærksomhed; han skrev en Arie for hende i „Lucile“, og den bestemte hendes Skæbne. Hun blev Elev af den berømte Mme Favart og hendes jævnbyrdige Efterfølger. Hendes Navn er knyttet til Periodens største Syngespilsukcesser fra Grétry over Dalayrac til Boieldieu („Sylvain“, „L'amant jaloux“, „Blaise et Babet“, „Felix“, „Nina“, „Camille“, „Azémia“, „Kalifen i Bagdad“ etc.). Hendes Spil var nuanceret, hendes Sang af et henrivende Udtryk, selv Grimm, der ikke kunde lide hende, tildeler hende „gud- dommelig Inspiration“ — da hun i 90erne paa Grund af

tiltagende Korpulence maatte gaa over i det ældre Rollefag, hævdede hun sig ogsaa i det suverænt og gav Navn til en hel Kategori af Moderroller, som endnu i fransk Teater kaldes „les Dugazons“. Foruden sit Spil gjorde hun sig fortjent ved sin overordentlige Kyndighed og Fanta- sifuldhed i alle Kostumespørgsmaal. Rosing vil have en Tegning af den Dragt hun — hvad han ikke véd — har komponeret til Rollen som Azémia (se Note 183) med til Kbhvn. Preisler bemærker med Fortryllelse hendes „lille Hat“ som Subretten i „L'amant jaloux“ (Pr. I 285. Se endv. 237—39. 276). Danskerne ser hende i tre af hendes bedste Roller, men hun var ellers denne Sommer indisponeret og optaget af at intrigere mod en nyopdukkende, af Hoffet protegeret, Sangerinde, Mile Crétu, der senere skulde blive hendes Afløserke, dog uden at fordunkle hende (se Note 130). Linder Revolutionen gjorde Mme D. sig bemærket ved med hensynsløs Modighed fra Scenen at demonstrere til Fordel for Marie Antoinette, hvilket var Skyld i, at hun i to Sæsoner maatte forlade Teatret. Hun trak sig definitivt tilbage i 1804. Foruden Mme Vigée-Lebruns Billede findes der et berømt Portræt af hende af Isabey. (Adolphe Jullien: *Historie du Costume au Théâtre 177—84*. — Pougin: *Figures d'Opéra-Comique*. 5—75).

111. Rosing har nu faaet Meddelelsen om, at hans Dreng er blevet syg. Skønt Konen prøver paa at berolige ham med „at det maaske er Tænderne“, frygter han med Grund Kighosten, som er Skyld i, at han i Forvejen har mistet tre Børn.

112. Den unge, altfor tidligt døde danske Danserinde Anine Frølich (1762—84), den første virkelige Kunstnerinde i vor Ballets Historie, havde fejret en af sine Triumfer i Galeottis heroiske Ballet „Den forladte Dido“ 1777. Sammenligningen mellem Mme Dugazon og den dejlige Anine, hvis Ynder havde gjort selv den gnavne Kritiker Rosenstand-Goiske entusiastisk, ja næsten elskovsfuld (Kritiske Efterretningers. 361130—31. 135—39) er den størst tænkelige Kompliment en Dansker dengang kunde give en fremmed Scenekunstnerinde.

113. Den „store“ Mlle Renaud fik Rosing sletikke at høre, skønt hendes Ry som Koloratorsangerinde, som „première chanteuse à roulades“, var europæisk. Det lykkedes derimod Preisler at faa hende at høre i Grétrys „Comte d'Albert“ den allersidste Aften i Paris (Pr. II 93). Mlle Renaud Vainée, den ældste af tre sangbegavede Søstre, som Pariserviddet tilsammen poetisk døbte „en Redefuld Nattergale“, (Pougin: *L'Opéra-Comique pendant la Revolution*. 80) oplevede en kort, men exceptionelt glansfuld Teaterbane mellem sin Debut og ca. 1796, hvor Teaterhistorien mister ethvert Spor af hende. I 1792 var hun blevet gift med Forfatteren d'Avrigny. Grétry beskriver hende til Preisler som værende i Besiddelse af „en ubeskrivelig Høide og ualmindelig Færdighed“ (Pr. I 269). — Heller ikke om hendes to smukke Søstre véd man nærmere Besked, den mellemste, Rose Renaud, som i 1790 inspirerer Kotzebue til et Digt (Meine Flucht, 148—50), og den yngste, den pikante Sophie Renaud, der gør et saa tiltalende Indtryk paa baade Rosing og Preisler, og med hvis elskværdige Talenter de maa lade sig nøje de mange Aftener, de kommer i Théâtre Italien i det forgæves Haab at faa den store, den „rigtige“ Mlle Renaud at høre (Pr. II 69. 73).

114. Voltaires slemme Verskomedie fra 1749 „Nanine eller Manden uden Fordomme“ handler om en ung borgerlig Pige, der er saa selvudslettende yndig, til den Grad „kender sin Plads“ og lader sig træde paa, at en ædel Herremand i sidste Akt — som et enestaaende Undtagelsestilfælde — nok tør indlade sig paa at begaa den Mesalliance at gifte sig med hende. Rollen som Nanine, en Engel snarere end et Menneske, var i København — hvor Komedien heldig var sammendraget fra 5 til 3 Akter (og mindre heldigt oversat til Prosa af Ch. D. Biehl) — siden 1773 udført af Mad. Rosing, der skal have forlenet de i Nutidsøjne aldeles enestaaende taktløse Oprin med megen Finhed og Følsomhed.

115. Beaumarchais' „Eugénie“ fra 1767 om Pigen, der er blevet narret ind i et ugyldigt Ægteskab med en adelig Forfører, har i Eftertiden staaet i Skygge af sin Forfatters to klassiske Figaro-Komedier. E. er i Virkeligheden foruden en fremragende Kvinderolle et af den borgerlige Prosadramatiks første virkelig „store“ Stykker paa Højde med Lessings samtidige tyske Skuespil og kunde muligt med Virkning spilles den Dag i Dag. Stykket havde hørt til dansk Teaters gode Forestillinger med Rose som Faderen, Mad. Rosing som Eugénie og Rosing som Forføreren. Rahbek overværede og beskrev i 1784 en fransk Opførelse af det (Schwarz 185).

116. Overhofmarskal Christian Frederik Numsen (1741—1811), Det Kgl. Teaters øverste Chef. Se Forordet S. 45. 65. 82—83.

117. „Iphigénie en Tauride“, til Tekst af Guillard, er Glucks musikalske Hovedværk og den Opera, hvormed han ved Premiéren 18. Maj 1779 havde fejret sin endelige Sejr over det parisiske Publikum og over den italienske Operaretning og dens Overhoved Piccini. „Selv Piccini blev Gluckist“, sagde Pariserviddet om Stemningen under denne Premiere. Preisler beskriver Forestillingen nu i 88 udførligere end Rosing (I 240—46). Den berømte Opera, en af Milepælene i Operakunstens Udviklingshistorie, naaede først næsten 100 Aar senere til Kbhvn. i 1873 — og gik da kun 8 Gange.

s. 362118. Af Preisler fremgaar det, at det er Notre-Dame, Skuespillerne besøger.

119. Rosings Bemærkning om, at de gaar i Th. Fr. for deres „skiere Skilling“ hentyder til, at de vedvarende

maa betale for at komme i Teatret trods Molés Løfter om det modsatte. — „La coquette corrigée“ er et fortræffeligt Femaktsskuespil paa Vers fra 1756 af Skuespilleren Jean Sauv , kaldet de Lanoue (1701—1761), der i 1742, efter en Karriere i Provinsen, var blevet hentet til Th atre Français. Hovedrollen i Komediene, der ved sine gode Optrin og vittige Replikker holdt sig længe paa Repertoiret, havde han skrevet for sig selv. Den regnedes senere for at være en af Mol s Glansroller.

120. Mlle Louise-Françoise Contat (1760—1813) var den første og uovergaaelige Suzanne i „Figaros Bryllup“. Rahbek saa hende i den sensationelle Original-Opførelse fra 1784 og beskrev hendes Spil med Begejstring (Schwarz 191). Fra da af var den velbegavede, muntre og pikante Skuespillerinde, hvis første Aar ved Teatret havde været mere end tornefulde, Truppens Primadonna i Komediene. Hun var Greven af Artois' Elskerinde, men hævdede sin Position ved Teatret ogsaa under Revolutionen i Kraft af sit Talent og bevarede — skønt hun tidligt blev temmelig sv er — Stillingen lige til 1809. Hun var i Modsætning til den  vrige Stab et realistisk Talent og vidste at afvinde selv tilsyneladende utaknemlige Roller i Kokette- Faget, der blev hendes særlige Dom ene, et Præg af Virkelighedstr skab og Sympati. Tyskeren Mejer taler om hendes „uovergaaelige Natur-Spil“ (I 83). Mme Talma fortæller i sine Erindringer om en uforglemmelig Lektion, Mlle C. engang gav hende i den Kunst at give en saakaldt „ligeegyldig“ Rolle Liv og Særpræg. ( tudes sur Tart th atral 261—66). Se endv. Preisler I 249.

121. Françoise Marie Antoinette Josephe Saucerotte kaldet Mile Raucourt (1756 —1815), Datter af en Provinsskuespiller og Elev af Mlle Clairon, er et af det 18. Aarh.s mærkværdigste Teaternavne, en stor Skuespillerinde, hvis Skæbne det blev hovedsagelig at overgaa i Teaterhistorien i Skandalens Tegn, fordi hendes lidet kendte Privatliv tiltrak alle Sladderens Digtere og Digterinder ikke blot i Samtiden, men ogsaa i Eftertiden. Hun havde debuteret i 1772 som Dido i en Tragedie af Lefranc de Pompignan, en sensationel Debut, der i de kommende tre Aar gjorde den unge Dame „med Hoved som en Venus og Krop som en Diana“ til Parisernes Yndling. Voltaire skrev et Hyldestbrev til hende, Diderot indførte hendes Navn i sit „Paradoks om Skuespilleren“ som Eksempel paa den voldsomt følelsesbetonede Kunstnerinde. I 1775 spillede hun sammen med Larive i Rousseaus „Pygmalion“ og begejstrede alle Kendere. Mlle R. var til at begynde med lige saa beundret for sin Dyd som for sit Spil; der gik Rygter om den Vestalindestolthed, hvormed hun holdt sig Hoffets Kavalerer fra Livet. Men snart viste det sig, at hendes „Kyskhed“ havde en fysiologisk Forklaring. Hendes Tilbøjelighed gjaldt alene hendes eget Køn — og da hun selv opdagede det (ved Debuten havde hun kun været 16 Aar), lagde hun med den næsten brutale Direkthed, der ogsaa prægede hendes Spil paa Teatret, ikke Skjul herpaa. Det lykkedes hende — midt i en Epoke, for hvilken moralsk Forargelse ellers syntes ukendt — virkelig at forarge Pariserne. Hendes Navn blev misbrugt som en staaende Effekt i Tidens Skandaleskrifter og i de mange pornografiske „Korrespondancer“ fra Verdens og Erotikkens Hovedstad (i „Mémoires secrets“, „L'espion anglais“, og hvad de nu alle hedder). I Løbet af faa Aar var der digtet saadanne nyfigne Skandalehistorier om Mlle R., at hendes „skandaløse“ Rygte s. 363ganske tog Opmærksomheden fra hendes Talent. I 1776 flygtede hun til Udlandet. I 1778 optraadte hun i en Trup, der spillede for Hoffet i Fontainebleau, og vandt Marie Antoinettes Bevaagenhed. Fleury fortæller i sine Memoirer, at Dronningen endog paatænkte naadigt at arrangere et  gteskab for hende! I 1779 vendte hun tilbage til Th atre Français. Men Publikum demonstrerede med Tilraab mod hendes Spil som Racines Fædra. (Modstanden skyldtes dog først og fremmest, at man troede, at hun

Den unge Mlle Raucourt som Racines Ifigenia.
Maleri af David.

s. 364var Skyld i, at Tragediennen Mile Sainval d. æ. samtidig var blevet fortrængt fra Teatret). Efter et paa een Gang beskedent og stolt „Aabent Brev til Publikum“ i Journal de Paris 15. September 1779 lykkedes det hende, omend kun langsomt, at vinde nyt Fodf este; førende Penne som La Harpe og Grimm fremhævede hendes kunstneriske Fortjenester — og i en Komodie, hun selv havde skrevet, „Henriette“, vandt hun i 1782 en eksemPELL s og afgørende Sejrr; Stykkets Heltinde optræder i pr jsisk Soldateruniform; Raucourts Skønhed og Talent i Forening med Rollens Pikanteri besejrede alle Publikums Forbehold. Hun forfulgte Successen to Aar efter i en tilsvarende Rolle i Rochon de Chabannes „Le jaloux“. „Hvilken Skuespiller er ikke denne Raucourt,“ sagde en af hendes kvindelige Kolleger, „kun Skade at hun ogsaa vil spille Kvinderoller.“ Men det var dog som Tragedienne, at R. først og fremmest hk Betydning i Aarene herefter og hævdede sin kunstneriske Rang i Roller som Racines Klytemnestra, Agrippina og Cleopatra, som Voltaires Semiramis og Merope og især — hendes Glansrolle — som Longepierres Medea 1786 (Billede S. 86). For Schröder blev R. i 1780 den uopnaelige „Meisterin“, Rahbek saa hende i 84 og skildrer hendes Spil, fuldt af „Sandhed og Kraft“ (Schwarz 151—53), Karamsin beskriver i 1790 virkningsfuldt hendes Medea med et Blik som „Lyn gennem Natten“ (V 30—31). M rket paa hendes Talent i saadanne Roller var de gribende, ganske ukonventionelle Udtryk for brændende Passion, for Smerte og Harme midt i den virtuost beherskede sonore, store Stil. En skandinavisk Teaterg nger kommer ved at l se Beskrivelserne af hendes Spil uundgaaeligt til at tænke paa Tora Teje. Mantzius' Skildring af hende i „Skuespilkunstens Historie“ er meget lidt fyldestgørende. Under Revolutionen, da Th atre Fr. sprængtes i to Dele, ledede R. den kongetro Gruppe (og hørte til dem, der stod i Fare for at blive henrettet under Rædselsperioden, men reddedes af Charles de la Bussière). Efter Napoleons Tiltræden blev hun højt hædret, baade han selv, Josephine og Dronning Hortense nærede Beundring for hende, og hun blev gjort til Leder af det ambulante franske Teater, Kejseren lod oprette i Italien. „Generalen med de hvide Haar“ kaldes hun i „Annales dramatiques“ 1811 fra denne sin

sidste Periode. Ved hendes Død i Paris 1815 blev der paany Skandale, idet Præsterne ved St.-Roch vilde nægte hende kirkelig Jordefærd; men Ludvig XVIII greb ind, og hun ligger begravet paa Père Lachaise. De to bedste Skildringer af denne ejendommelige Teaterskikkelse — der efter sin Død blev erobret af Pornografeme og tildels glemt af Teaterhistorien, og om hvem der derfor har dannet sig en hel Kæde af „dæmoniske“, højst upsykologiske Myter, som gladelig kolporteres videre i „Sittengeschichten“s som Videnskab udstyrede Romantik for Erotomaner — findes i hendes mest berømte Elev, Skuespillerinden Mlle Georges livfulde Memoirer (ed. Cheramy. Paris 1907) og i Adolphe Julliens berømte „Histoire du costume au théâtre“ (1880), to Fremstillinger af sundt Omdømme og med menneskelige og overbevisende Træk, væsentlig andre Træk end dem, Alexandre Dumas fremhæver i sine romanagtige Erindringer, og som er gaaet videre til Sittengeschichternes redbonne Menneskekendere. Rosing ser R. spille to Gange, i „La coquette corrigée“ og som „Mérope“. Hans knappe Fremstilling forøger vor positive Viden om den store Skuespillerinde, ikke mindst derved, at han første Gang ser hende i en Komædie, udenfor hendes sædvanlige Felt, og i hendes Spil finder Udtryk for Elskværdighed, Glæde og Godhed samt Træk af den finere naturalistiske Spillemaade, om hvis Tilstedeværelse i hendes Kunst alle de gangbare teaterhistoriske Kilder ellers totalt tier. — Blandt de mangfoldige Billeder, Malerier, s. 365Stik og Buster af Mlle R. findes kun faa, der fortæller noget virkelig psykologisk eller artistisk om hendes Væsen. Bedst er en Buste af Pajou fra hendes Ungdom og to Malerier af Malerinden Adèle de Romance fra hendes sidste Leveaar. Det her gengivne Ungdomsmaleri af David, almindelig kaldt „Vestalinden“, har en saa paafaldende Lighed med Pajous autentiske Buste, at der næppe kan herske Tvivl om at det virkelig forestiller den purunge Mile Raucourt i en af hendes første store Sejre som Racines Ifigenia.

122. Mlle Laurent havde debuteret i 1784 som Agnès i „Fruentimmerskolen“ og vakt grundede Forhaabninger ved sin smukke Stemme og sit decente Spil, men trak sig allerede i 1790 tilbage fra Scenen — med Pension.

123. Rosette spillede af Mlle Joly (se Note 95).

124. Rosings langsomt erhvervede, men hurtigt befæstede lagttagelse af Franskændenes Overlegenhed og virkelig forbilledlige Kunst i Fremførelsen af Komædier (se ogsaa Preisler I 215) deles af alle Tidens Forfattere. Kotzebue erklærer i „Meine Flucht“, at de franske Skuespillere i Lystspillet ikke kan overtræffes af nogen anden Nation (297—98). Selv efter Talmas Fremkomst tegner uvildige Rejsende af den følgende Generation et meget tydeligt Billede af, at det vedvarende er i den lettere Komædie, at fransk Teater som Helhed beviser sin artistiske Overlegenhed. „Lystspillet tilhører Franskændene, deri ere de hjemme, deri bevæge de sig som i en dem tilhørende Sphære“, skriver Abrahams i „Meddelelser af mit Liv“. (439).

125. Rosing (og et Par Gange ogsaa Rahbek) kalder det her omtalte Stykke „Somnambulus“. Men det gik i København under Titlen „Noctambulus“ eller „Frieren, der gaar i Søvn“, 7 Gange mellem 1778 og 85. Rahbek mindes det „fra den Tid, man faldt i Søvn over den hos os“ (Dramaturg. Saml. Andet Hæfte 35) — men han indrømmer i Schwarz' Lommebog, at det gaar fortræffeligt i Paris. Dets Forfatter, som hverken Rosing eller Rahbek synes at kende, er A. F. Pont-de-Veyle (1697 —1774), Ophavsmand til de tre Skuespil „Le complaisant“, 1732, „Le fat puni“, 1738 og altsaa „Le somnambule“, 1739, der alle hørte til Théâtre Français' faste Repertoire i det 18. Aarh.

126. Efter Roses Død var Faget som Heltefader efter Rosings Mening ubesat i København. Men Corneilles „Cid“ blev iøvrigt aldrig spillet paa Det Kgl. Teater, hvad der hører til vort klassiske Repertoires ret paafaldende Lakuner. „Kærlighed uden Strømper“ bærer Skylden; Wessels Komædie har saaledes ikke udelukkende gjort Gavn.

127. Chamforts Enakter „Le marchand de Smyrne“ fra 1770 kendtes i Danmark i en operettiseret Omarbejdelse ved Tyskeren Stegmann, der siden 1776 havde gjort en ikke ringe Lykke paa Det Kgl. Teater. Rosings Sammenligning mellem den danske og franske Fremførelse af to i Virkeligheden forskellige Tekster er temmelig halsløs, men interessant ved den Ros han undtagelsesvis yder Schwarz og Gielstrup i Rollen som Slavehandleren Kaled. Det er endvidere interessant, at Rosing overhovedet ikke ænser den unge Talma i sin egen Rolle som Elskeren Dorval. Det gør derimod Preisler (I 255).

128. Baade hans ældste Datter Philla og hans eneste Søn Michael havde Fødselsdag d. 11. Juni. Rosing længes efter Brev hjemmefra og er ængstelig over Drengens Sygdom.

s. 366129. „La fausse magie“ („Det foregivne Hexeri“) af Grétry med Tekst af Marmontel havde haft Urepræmiere i Februar 1773, og var tre Aar efter blevet spillet i Kbhvn. med Caroline Walter, senere med Jfr. Møller, som Charlotte. Operetten var endnu i 88 et af Théâtre Italiens Glansnumre, og Mlle Renaud d. æ. havde heri haft sit Gennembrud 3 Aar i Forvejen.

130. „La dot“ (Medgiften) fra 1785 er et Syngestykke af Dalayrac til Tekst af Desfontaines. — Debutantinden er Mile Crétu, der meget mod Mme Dugazons Ønske, men protegeret af Hoffet, var hentet fra Teatret i Bordeaux. Rosing skriver udførligt om hende og om Intrigerne mod hende d. 7. Juli. Se endv. Preisler I 260. 285—86. Mlle C. blev i 90erne Mme Dugazons Afløser i de unge Roller, „en god Skuespillerinde til Erstatning

for en fremragende“ skrev Pariserkritikken. Hendes Livs Triumf var Laura i Dalayracs „Slottet Montenero“ 1798. (Pougin: Figures (TOpéra-Comique. 59 — L'Opéra-Comique pendant la Revolution. 216). Mlle C. var ved Opéra-Comique endnu i 1808 og roses da for sine „mères nobles“ og sin smukke gammeldags Sangkunst.

131. „La rosière“ er Grétrys „Rosenbruden i Salenci“ fra 1773, til Tekst af Mazon de Pezay — som i Danmark var blevet spillet første Gang i Septbr. 1779 paa Hofteatret i Fredensborg i Anledning af Juliane Maries Fødselsdag og med Caroline Walter og Rosing i Hovedrollerne.

132. Nicolas Dalayrac (1753—1809) var det store nye Navn blandt franske Syngestykkekomponister, men et Navn Rosing endnu ikke kender, eftersom D. først blev spillet i Kbhvn. i Begyndelsen af 90erne. D. tjente som ung Mand fra 1774 i Greven af Artois' Garde. (Fétis: Biographie universelle des musiciens II 412).

133. Jean-Baptiste-Jacques Nourry kaldet Grammont de Rozelli (1752—94) havde debuteret i 1779 og blev i 1781 ansat som Dublant for Larive. Han spillede i Tragedierne med en desperat Voldsomhed, der kunde virke imponerende og mindede gamle Teatergængere om Geniet Lekain, men han savnede Evnen til i behersket Spil at gennemføre og udforme sine ofte glimrende Intentioner. G. havde vundet et vist Ry i Personalet ved sin uforfærdede Holdning overfor det frygtede Parterre. Da han en Aften blev hyldet med Klapsalver og Bravoraab efter at have spillet Orosman. sagde han henvendt til Publikum: „Vent hellere med at klappe til jeg virkelig fortjener det.“ Sin Afsked tog G. i 1792 for at slutte sig aktivt til Revolutionen. Han blev Officer i l'armée revolutionnaire og gjorde sig bemærket ved sin ubændige Grusomhed bl. a. under Marie Antoinettes Henrettelse, hvor han lod sin purunge Søn dyppe et Lommetørklæde i Dronningens Blod og svinge det som et Sejrstrofæ. Den 13. April 1794 blev baade han og Sønnen selv guillotineret som Medlemmer af Hébertisternes anarkistiske Fraktion, der beskyldtes for at konspirere mod Republikken. (Nougaret: Tableau mouvant de Paris. London 1787 I 277. — Campardon: Les Comédiens du Roi de la Troupe Française 116—19).

134. „Le fanatisme ou Mahomet le prophète“ fra 1741 er en af Voltaires allerejendommeligste Tragedier. Egentlig er den rettet som en Anklage mod den katolske Gejstlighed. (Voltaire dedicerede den i et ironisk Brev til Paven og kaldte i et Brev til Frederik d. Store sin „Helt“ for en Tartuffe med Sværdet i Haand), og mod Præsternes Vildførelse af uvidende Menigmand — men Stykkets Satire har langt videre Rækkevidde. Det er lykkedes V. i Mahomets Person at skildre den s. 367store politiske Demagog, Folkeforføreren i al Almindelighed, det religiøse eller militære „Overmenneske“, hvis Veltalenhed og Ild virker betagende, ja besættende paa purunge idealistiske Mennesker — men som naar han forkynder sin „historiske Mission“, sin Tro, sit Kald etc. i Virkeligheden kun tænker paa sin egen Ærgærrighed, og naar han siger Frihed og Fred mener Undertrykkelse, Intolerance og Slaveri. De to første Akter i Tragedien, der er skrevet paa mere ildfulde Vers end Voltaires andre Tragedier, er simpelthen uden Sidestykke i Verdenslitteraturen gennem deres Skildring af den farlige Magi, der udgaar fra en saadan Mand, hvordan han formaar at besætte naive unge Menneskers Tankeverden, saa de er villige til at dø for den „Tro“, han indgyder dem. Den unge Seide bringes til at myrde sin egen Fader for den „hellige Sags“ Skyld! Og Mahomets Herskerærgærrighed gælder ikke blot den ydre Verden, men ogsaa Menneskenes Tankeverden ønsker han at kontrollere og lægge i Baand. Tragedien, der var et af de Teaterstykker, som ved sin antikirkelige Tendens forberedte Revolutionen, hørte til Théâtre Français store Numre; Lekain havde haft en af sine ypperste Roller som M., og efterfulgtes i det berømte Kostume af Larive og St.-Prix. Brizard havde brilleret som M.s Modspiller den ædle Olding Zopire, der taler Menneskelighedens og Fornuftens Sag; han var blevet afløst af Vanhove. Den Scene, som Rosing kritiserer, er Scenen hvor Zopire, efter at have modtaget det dræbende Stik, endnu har et Antal Alexandriner tilbage at aflevere — og afleverer dem. Men Rosings Indvending hænger nøje sammen med hans Generations nye „naturalistiske“ Fordringer og med det Syn paa fransk Tragedie, som „Kærlighed uden Strømper“ havde gjort til det gængse blandt danske Skuespillere. Seide, den unge vildførte Mand, der dræber sin Far for at tjene sin Fører, en glimrende Rolle, havde Talma i 1787 allernaadigst faaet tilstaaet som Debut, men Rollen var straks igen blevet overtaget af St.-Fall. — I Danmark er „Mahomet“ aldrig blevet opført, skønt det af alle Voltaires Stykker ved den næsten fanatiske Ildfuldhed, hvormed det er skrevet (foruden ved sit altid aktuelle Tema) utvivlsomt er det, der har størst Chance for at bevare sin sceniske Gyldighed ned gennem Tiderne.

135. „Det gienstridige Sindelag“ („L'esprit de contradiction“) fra 1700 er skrevet af Regnards Medarbejder og senere Medbejler og Modstander Ch. Dufresny (1648—1724), en uægte Søn af Huset Bourbon. Det er en udmærket Komædie om en genstridig Kvinde, der bøjes af en klog og overlegen Mand. Det var spillet paa Det Kgl. Teater allerede i 1753 og opførtes ikke færre end 44 Gange indtil 1792. De to Roller, Rosing taler om, udførtes i hans Tid af Beck og Mad. Knudsen.

136. Mad. Preisler har aabenbart modtaget Brev en Postdag, hvor der intet Brev har været til Mad. Rosing. Denne har da gjort en, mulig bitter, mulig spøgefuld, Sammenligning mellem sit eget Ægteskab og det preislerske — en Sammenligning som har ærgret Rosing, fordi den har ramt ham paa hans ømmeste Punkt.

137. Urban Bruun Aaskow (1742—1806) var Juliane Maries Livlæge, som Mad. Rosing i Ferien i Fredensborg var henvist til, og som tilsaa Drengen og hende selv, der ventede sig (med sit niende Barn).

138. Den unge Skuespiller og Sanger, som Rosing allerede havde lagt Mærke til i „Les Sargines“ d. 7. og som han skulde blive endnu mere begejstret for i „Azémia“ d. 23. (og hvis Sammenspil med Mile Carline overhovedet blev en af hans s. 368 Pariseropholds mest umiddelbare Teateroplevelser) — var Louis Michu (1754— 1801). Han var i 1775 blevet ansat som Tenoren Clairvals Dublant, men hævdede sig snart som en meget selvstændig og charmerende ung Førstelsker i Théâtre Italiens Syngespilrepertoire. (Billede S. 195). M. havde ifølge Samtidens franske Kilder feminine Manerer, som han kæmpede for at betvinge paa Teatret. Han yndede i Privatlivet at forklæde sig som Dame — og illuderede til Fuldkommenhed. „Hr. Michu! Hvis jeg ikke respekterede Deres Køn, skulde De faa med mig at bestille,“ sagde en af hans mandlige Kolleger en Dag til ham under en Konflikt. (Campardon: Les Comédiens du Roi de la Troupe Italienne II 19—22). Hvor heldig M. var med paa Scenen at tøjle sin vege Natur, fremgaar foruden af Rosings umiddelbare Glæde og Begejstring over hans Spil, af, at han vandt sin Karrieres største Sejr i Rollen som „Peter den Store“ i Grétrys og Bouillys effektfulde Syngestykke 1790. Karamsin skildrer med Varme hans Spil heri (V 39). De franske Kilder understreger, at M. var et indtagende og elskværdigt Menneske af betydelige kunstneriske Fortjenester. Efter Revolutionen mistede han sine Penge ved et Teaterkrak. Han forsøgte sig derefter som Leder af Teatret i Rouen, men havde Fiasko og begik i Fortvivlelse Selvmord ved at drukne sig i Seinen. (Pougin: L'Opéra-Comique pendant la Revolution. 266).

139. Kongens ældste Broder Xavier Stanislas (1755—1824), Greven af Provence, kaldet „Monsieur“, den senere Ludvig XVIII, troede sig i Besiddelse af litterære Talenter. Han var glødende teaterinteresseret (i 1789 aabnedes. under hans Protektion et nyt parisisk Teater Le Théâtre de Monsieur) — men havde været en af de ivrigste Modstandere af, at „Figaros Bryllup“ blev opført og opsagde sin Loge i Théâtre Français efter „Karl IX“'s Première. Rosing beskriver hans Udseende under V ersaillesbesøget

140. Det er interessant, at Dronningen under den højst faretruende politiske Situation i Forbindelse med Parlamentsurolighederne og Pariserbefolkningens stigende Harme mod hende (sml. Note 90), alligevel maa i Théâtre Italien for at se sin Protegé Mlle Crétu. I et Brev til Rahbek kun 16 Dage senere skriver Rosing, at hverken Kongen eller Dronningen nu mere tør komme til Paris: „Det er forskrækkeligt, hvad hun er forhadt“ — og han citerer i god Tro Pariserladderens om hende: „men det er heller ikke sjelden at hun een Aften spiller 5 Millioner Liv: bort til Engels-Mænd, som slet ingen Hemmelighed gjør af det“. (Det kgl. Bibi. Brev 168. 25. Juni 1788).

141. Inokulationen var den første Vaccinationsmetode mod Kopper, Overførelsen af Smitte fra koppeangrebne Mennesker til raske! Metoden havde med Grund vakt megen Modstand, men da Ludvig XV i 1774 var død af den frygtede Sygdom, bekvemmede det øvrige Kongehus sig til for første Gang at lade sig inokulere „de la petite vérole sur un enfant très beau (!) choisi par les médecins“. (Brev fra Marie Antoinette til Søsteren Marie Christine 24. Juni 74). I Sommeren 1788 blev de tre kongelige Børn inokuleret og blev meget alvorligt syge. Den første Dauphin, hvis Helbredstilstand i al Almindelighed vakte begrundet Ængstelse, døde dog først den paafølgende Sommer. Den yngste Prinsesse Sophie Beatrix var død allerede i 1787. Rosing hentyder senere et Par Gange til de kgl. Børns Sygdom. — Kokoppe- vaccinationen indførtes først af Jenner 1796.

s. 369142. Sønderjyden, Forfatteren Georg Nicolaus Nissen (1761—1826) var Medstifter af Borups Selskab; Rosing har i Opdrag at skaffe ham en parisisk Modejournal. N. blev senere først Legetionssekretær, dernæst Chargé d'Affaires ved Gesandtskabet i Wien og gift med Mozarts Enke Constance f. Weber. 1810 blev N. Censor for de politiske Blade i Kbhvn., men tog sin Afsked i 1820 og bosatte sig i Salzburg, hvor han skrev sin fortjenstfulde Mozartbiografi, der dog først udkom to Aar efter hans Død.

143. Børneteatrene var et af Tidens meget ejendommelige Teaterfænomener, som Skuespillerne i deres Instruks havde særligt Paalæg om at gøre sig bekendt med. Théâtre des petits comédiens i Palais Royal, aabnet i 1784, adskilte sig fra de øvrige europæiske Børneteatre ved i sin Indretning først og fremmest at være præget af Bestræbelse paa at omgaa Teaterprivilegierne, se Forordet S. 93. Børnene paa Scenen figurerede stumt i et Syngespilrepertoire, som Théâtre Italien kunde have forbudt, hvis de voksne Actører, der nu sang Partierne ude i Kulissen, personlig havde betraadt Scenen! Men den særlige „dublerede“ Kunstform havde naaet en vis Grad af Fuldkommenhed; Goldoni fortæller saaledes i sine Memoirer (345), at mange Mennesker virkelig troede, ja, indgik Væddemaal paa, at det var de optrædende Børn som sang. Men Børnene spillede, som man ser, ind imellem ogsaa i smaa Talestykker, og gjorde Lykke hos et Publikum, der ellers hovedsagelig besøgte Stedet for Palais Royals Hetærers Skyld. {Schulz 518. 539}. Først i 1848 blev Børneteatre som Institution forbudt i Frankrig.

144. „La croisée“ er et Toaktssyngestykke af Crétien Cannabiche (1731—1798), Kapelmester ved de italienske Operaselskaber først i Mannheim senere i München, en begavet Musiker som Mozart omtaler med Ros i sine Breve. Stykket havde haft Premiere paa Børneteatret d. 26. April. Det blev aldrig spillet i Kbhvn.

145. Rosing faar her for første Gang Øje paa den unge François-Joseph Talma (1763—1826), Frankrigs kommende store Tragiker, der imidlertid først skulde opnaa sit Gennembrud sammen med Revolutionen og foreløbig gik temmelig upaaskønnet omkring blandt sine ældre Kolleger og sine Lærere, der ventede sig mere af St.-Prix og Grammont. (Fleury IV 65—69). Skønt han havde haft en heldig Debut som Seide i

„Mahomet“, en Rolle der i en Nøddeskal rummede Tonen i hele hans fremtidige Repertoire, blev han fortrinsvis benyttet i Komediene, hvor han aldrig følte sig hjemme. Preisler bemærker noget næsten „undseligt“ ved hans Spil i en Lystspilrolle (II 58), et psykologisk meget karakteristisk Træk for et endnu uudfoldet og upaaskønnet Talent. T.s ufavorable og falske Placering i Repertoiret kan meget godt forklare, at Rosing ikke ser noget særligt i ham — ja endog d. 30. Juni venter sig noget galt af netop den Evne for Kopiering af de ældre Skuespillere, som han d. 14. ikke kan lade være med umiddelbart at beundre. Men Rosings Uvilje mod „Efterabelsestalentet“ (se Forordet S. 59—60) var efterhaanden blevet saa stærk, at den var blevet til et Dogme hos ham. Han delte denne „Førom“ med Schröder, der ansaa Efterligning og Kopiering for det farligste en Skuespiller kunde komme ind paa og opstillede som en Grundregel for Scenekunstnere: „alles Nachahmen selbst als Scherz im gemeinen Leben zu vermeiden“. (Wolfgang Drews: Die Grossen des deutscheji Schauspiels. 52). Talmas revolutionære Sindelag, der foreløbig kun viste sig i hans parodierende Efterligninger af Teatrets Dignitarer, gjorde ham senere s. 370 naturligt til Fører for den udbrydende, venstreorienterede Fløj af Teatrets Skuespillere, der i 1791 sprængte Th. Fr. i to forskellige Teatre: Théâtre de la Republique og Théâtre de la Nation. Se iøvrigt Mantzius' meget udførlige og ypperlige Skildring af T. (VI 2. 36—87). T. tog de afgørende Skridt til Reformeringen af de historiske Kostumer ved Opførelsen af klassiske Skuespil paa fransk Teater; han var personlig et originalt, et mægtigt retorisk og plastisk Talent. Men naar Mantzius gaar saa vidt som til at hævde, at T. „i Virkeligheden var et naturalistisk Talent“ (ib. 73), griber han sikkert ved Siden af. Ikke nogen samtidig Beretning giver Indtryk deraf; ikke blot det naturligt deklamatoriske ved T.s Begavelse og Temperament peger i modsat Retning, men i lige saa høj Grad hans — ogsaa af Mantzius fremhævede — Tilnærmen sig de Skikkelser han skulde spille, gennem det maleriske, ydre Billede af dem. En Dansker kommer ved at læse om Talmas Kunst næsten uundgaaeligt til at tænke paa Arten af Johannes Poulsens særlige sceniske Fremstillingsevne, altsaa en romantisk Skuespillertype og ikke nogen naturalistisk. Den danske Rejselitteratur rummer adskillige Øjenvidneberetninger om Talmas Kunst i en Række af hans berømte Roller. Brøndsted glædes i 1806 over hans Spil som Hamlet (i Ducis' Forvanskning), men noterer dog en Aften ogsaa „Monotonien i hans Deklamation“ (Uddrag af P. O. Brøndsteds Reise-Dagbøger. 10. 51). Oehlenschläger, der ikke kunde faa Smag for det franske Tragediespil, kalder i sine Rejs breve T. „altid furios og hovmodig“ (En Reise I 125). Abrahams ser i 1819 hans berømte Nero i „Britannicus“ og giver et prægnant Indtryk af hele Opførelsen (114). Hovedindtrykket, der naturligvis er positivt og imponerende, sammenfatter Oehlenschläger i to Passager i sine Erindringer (II 105—106. 117). Med Rosings Koldsindighed overfor den unge T. i Erindring er det pudsigt, at Oehlenschläger, hvor han i sine Erindringer vil prøve at give et Indtryk af Rosings kunstneriske Særpræg, vælger netop at sammenligne ham med — Talma, ja hnder Ligheden slaaende, hvad den sikkert aldeles ikke var; men Meningen har været at give en Sammenligning, der kunde virke stærkest muligt paa Hjemmemarkedet. Oeh. turnerer den saaledes: „Talmas Talent var mere uddannet i det Tragiske, hvilket Rosing sielden havde Leilighed til at øve; men han stod vist ikke tilbage for ham i tragisk Geni som i rask mandig Værdighed og Ild“. (Er. I 116).

Den store Teaterrejse

24

Den unge Talma.

Tegning af J. F.-L. Merimée, Prosper Merimées Fader.

146. Marivaux' vittige og gratiøse „Vépreuve“ fra 1740 var under Titlen „Den nye Prøve“ spillet ikke færre end 37 Gange paa Det Kgl. Teater mellem 1753 og 87. Stykket har samme Tema som Voltaires „Nanine“, den Adelige, der efter en Række Prøver vover at ægte en Borgerlig; men det er langt hñere i Tonen. De ypperste af Marivaux' nu klassiske Prosa-Komedier hørte dengang til Théâtre Italiens Repertoire, hvor de vandt deres første Sukces. De Komedier, Marivaux sendte til og hk s. 371 opført paa Comédie Française, havde derimod regelmæssig gjort Fiasko og gik i Datiden kun faa Gange.

147. Jeanne-Charlotte Saint-Aubin, f. Schroeder (1764—1850), gift med Skuespilleren og Kobberstikkeren Augustin-Alexandre St.-A., vilde oprindeligt have været til Operaen, men debuterede 1786 paa Théâtre Italien i Sacchinis „Colonien“ og erobrede sig straks en Plads i Solen ved sin muntre Kvindelighed, sin blankøjede Følsomhed og sin smukke Sang. Danskerne ser hende i tre af hendes Glansroller. Preisler kalder hende „min Yndling“ og „min ubetalelige“ (II 4. 32) og er ogsaa slaaet af hendes Lighed med Jfr. Møller. Restif de la Bretonne kalder hende i sine „Nuits de Paris“ „en af de Kvinder, der ved deres elskværdige Talent er skabt til at gøre os Livets Besvær udholdeligt“ (3298). Hun trak sig 1808 tilbage fra Opéra-Comique, efter i Løbet af 22 Aar at have spillet og sunget 200 Roller som en virkelig Rivalinde i Publikum's Gunst til den store Mme Dugazon.

148. Skuespilleren Pierre-Philibert Granger (1744—1825), som Preisler kalder „en skeeløiet, men (!) tænkende Skuespiller“ (I 270) og som Rosing her og to følgende Gange omtaler saa haardt, var Théâtre Italiens mandlige Hovedkraft som Elegantier og Ræsonnør i Lystspillene. Han var grim og havde en Øjenfejl, foraarsaget af et Knivstik fra Barndommen, men skal ikke desto mindre have udøvet en ikke ringe Fortryllelse paa Publikum. G. var i sin Ungdom blevet kasseret ved Théâtre Fr. og havde siden i 19 Aar virket i Provinserne. I 1782 var han blevet kaldt til Paris fra Teatret i Bordeaux. Meningen var nu at ansætte ham

ved Théâtre Fr., men Molé, der frygtede en Rival, fik det forhindret. I Stedet kom Théâtre Italien til at nyde godt af hans intelligente Komediespil, især, da han var helt uden Sangstemme, i en Række af Merciers Skuespil „L'indigent“ (1782), „Brouette de vinaigrier“ (1784), „L'habitant de la Guadeloupe“ (1786) etc. Fleury, som kalder ham „den intelligente, graciøse G.“, tildeler ham en Del af Æren for det Forspring „Italienerne“ i 80erne fik for Théâtre Fr. Restif de la Bretonne, som var en god Ven af ham og Mercier, kalder ham i „Nuits de Paris“ „den bedste af alle Skuespillere“. 1795—1808 var G. Direktør for Teatret i Rouen. I 1819 blev han Lærer ved Conser- vatoriet i Paris.

149. Den tyske Kobberstikker Johan Georg Wille (1715—1805) boede siden 1736 i Paris, hvor han som en af Tidens mest beundrede Kunstnere i sit Fag var Medlem af Akademiet i Louvre. Greuze har malet et berømt Portræt af ham. W. havde studeret sammen med Preislers Far og været Lærer og Protektor for hans Broder (se Note 70). Preisler opsøger ham derfor straks ved Ankomsten og bliver modtaget med stor Hjertelighed (I 225. 271. II 66—67. 80. 95). I Willes berømte Dagbog — „Mémoires et Journal“, der blev udgivet i 1857 med Forord af Brødrene Goncourt og som er en af de vigtigste Kilder til Viden om Datidens internationale Kunstnerliv i Paris — findes gravitetisk i Beg. af Juni noteret Preislers Besøg („fils de mon ancien camarade, graveur du roy de Danemark; il est beau garçon“), hans Ærinde i Paris, hvem han rejser med og hvor de videre skal hen — og i Juli deres Afrejse for at se Teatret i Wien „aujourd'huy en grande réputation“ (II 180—82).

150. Danseren Wilhelm Jansen (1762—1808), der nød godt af Aarets uventede Rigelighed paa Rejsebevillinger (se Forordet S. 84), havde fulgtes med Gielstrup ned gennem Tyskland. G. noterer i et Brev af 16. Maj til Warnstedt, der nærrede s. 372 faderlige eller vel nok betydelig mere end faderlige Følelser for den firskaarne unge Mand, at J. havde „leet og grinet i et væk“ og forresten var „en god Fyr og engen lumsk Compliment Mager“ (Breve fra danske Skuespillere I 94). J., hvis Teaterbane iøvrigt blev uden Betydning (han fik sin Afsked som „aldeles uduelig“ i 1796), skulde nu studere ved Operaens Balletskole. Rosing betragter ham med Uvilje og Mistro, og Jansen til Gengæld Rosing med umoden balletondskabsfuld Kritik, hvilket fremgaar af hans Breve til Kammerherren (Vor Fortid I 561—68); han har ganske tydeligt, skønt han ikke har Pennen i sin Magt, faaet Paalæg af sin Protektor om at skrive geheime Rapporter hjem. Til Gengæld har Skuespillerne faaet Opfordring til at meddele Chefen deres uforbeholdne Indtryk af Jansens Færden og især af hans Flid i den store By. Hele dette indbyrdes Spionagesystem til Warnstedts Underretning gør i Dag et noget pinligt Indtryk. Rosing skiller sig fra det delikate Hverv med en ret effektiv Form for Ironi paa Grænsen af Spydighed (Breve fra d. S. I 172), Preisler derimod skriver raskt væk løs om Jansen til hans Beskytter, smisker og insinuerer sig og roser den unge Danser i høje Toner, ja er ikke fri for mellem Linierne at anstille sig „forstaaende“, ja fortrolig overfor sin Chef paa en Maade, der meget godt belyser hans Karakter (ib. 152—56).

24*

151. Replik fra Lessings „Minna v. Barnhelm“ næstsidsste Scene, sidste Akt. Rosing havde siden 1784 spillet Rollen som Tellheim med Mad. Rosing som Minna.

152. Se Forordet S. 65 og Noterne 62 og 203.

153. Johan Kønemann (1749—1824) var dansk Legationssekretær i Paris. Han kom senere til at spille en ejendommelig politisk Rolle, da han efter Revolutionens Udbrud, og efter Gesandtens Hjemrejse i 1793, forblev i Paris og varetog Danmarks og Norges Interesser som den eneste diplomatiske Repræsentant for en monarkisk Stat under Rædselsherredømmet. Hans Indberetninger til den hjemlige Regering, som findes bevaret i Rigsarkivet, viser ham som en begavet, dygtig Mand med selvstændige Meninger. (Danske i Paris I 268—274). — Rinderhagen og Winther var to Guldsmede, den første tyskfødt, den anden dansk, fremtrædende Medlemmer af den dansk-tyske Koloni. Kobberstikkeren Clemens havde under sit Pariserophold i Midten af 70erne omgaaedes dem, og de havde hørt til Preislers Broders nærmeste Venner. (Preisler I 252. — Danske i Paris I 387).

154. „Nina ou la folle par amour“, et Enaktssyngestykke af Dalayrac havde efter en heldig Prøveopførelse paa Mile Guimards Privatteater (se Note 249), haft officiel Premiere d. 15. Maj 1786 paa Théâtre Italien. Dets Handling er bygget over en virkelig Hændelse, som Grimm fortæller om i sin „Correspondance“: En ung Pige i Egnen ved Rouen venter sin Brudgom hjem til Bryllup efter en Rejse. Hun iler ham imøde, men hans Rejsefæller maa fortælle hende, at han er død. Hun falder bevidstløs om, og da hun vaagner, har hun mistet Forstanden. Hver Dag iler hun nu sin Brudgom imøde paa samme Sted — og gaar bort i den sikre Tro, at han vil komme den næste Dag. (Correspondance de Grimm, Diderot etc. ed. Tourneux XIV 401). Stykket blev en eksempeløs Sukces, især ved Mme Dugazons gribende Spil, som findes beskrevet og berømmet foruden i Grimms „Correspondance“ i Mme Vigée-Lebruns „Souvenirs“ og i Dramatikeren Bouillys berømte Erindringer „Mes récapitulations“. De konservative Teatergængere, der i Forvejen havde ment at Fremstillingen af en Vanvittig paa Scenen nødvendigvis maatte virke s. 373 anstødeligt (!), blev gjort til Skamme ved den Poesi og Inderlighed, hvormed den store Skuespillerinde formede sin Figur. Pariser slagordet sagde om Forestillingen: „Musikken er af Dalayrac, Teksten af Marsollier, men Stykket af Mme Dugazon.“ Hendes Nina blev malet af Mme Vigée le Brun, der saa Forestillingen 20 Gange med lige stor Begejstring, og udstillet paa Salonen 1787

(Billede S. 181). Billedet forestiller Situationen, hvor Nina midt i sit Vanvid siger Ordene: „Paix ... il appelle ..“ Det er interessant, at Rosing ikke synes om Præstationen, der sikkert ogsaa har været meget „fransk“. Men Stykket gik iverigt sin Sejrs gang over Europa. I Hamborg havde Nina været en af Minna Brandes' Glansroller, i Berlin blev det Mad. Unzelmanns (Billede S. 434). Til Danmark kom „Nina eller den Vanvittige af Kærlighed“ i tre Variationer med samme Titel : Galeotti skrev efter en Ballet af Gardel fra den store Opera en dansk Ballet, som blev spillet med Sukces i 1802, Heiberg i 1823 et Skuespil, der led Nederlag, og Bournonville en ny Ballet i 1834, der ikke hører til hans bedre, men hvis Titelrolle interesserede og klædte Fru Heiberg. Dalayracs Original, der ikke regnes blandt hans finere Kunstværker, blev derimod aldrig spillet i Danmark.

155. Sangeren Philippe Cauby kaldet Philippe (1754—1820) havde debuteret i 1780 og brugtes trods sin Ungdom hovedsagelig i Anstandsroller. Danskerne ser ham i flere af hans gode Partier, som Richard Løvehjerte (hans Gennembrudsrolle), som Robinson i „Azémia“ etc. Hans Stemme var sløret og han havde svært ved at lære udenad. Se endvidere Preisler I 238. 276. — Grétrys Memoirer I 289—90.

156. „Les étourdis ou le mort supposé“ om en ung Mand, der ved en kynisk Vens Hjælp anstiller sig for død for at faa sin Gæld betalt og saaledes tage sin strenge Onkel ved Næsen, et ganske elegant Stykke paa velklingende Vers — kom først i 1797 under Titlen „Fusentasterne“ op paa Det Kgl. Teater, bearbejdet af Falsen og ikke af Preisler, der endnu Aaret efter sin Hjemkomst var uvidende om, hvem der havde skrevet det, og titulerer ham „en Ubenævnt“. (I 273). Forfatteren er Fr. Andrieux (1759—1833), Skribenten, der overgik i Verdenslitteraturen, da han i 1820 fraraadede den unge Balzac at blive Forfatter.

157. Courcelles var en Ven af Mercier og agtværdig i de værdige Fædres Fag. (Preisler I 274. II 69). — Gabriel Francois Raymond var siden 1780 Théâtre Italiens hæderlige tredje Elsker, Dublant for Clairval og Michu. — Marie-Gabrielle Malagrida kaldet Mlle Carline (død 1818) var derimod siden sin Debut i 1780 i Marivaux' „L'épreuve“ en af Teatrets mest feterede Skuespillerinder i det naive Fag og udstraalede et ubeskriveligt pikant Skælmeri, ikke mindst naar hun optraadte forklædt som purung Elsker i Komedieme (Preisler I 238. 273). Hun var ikke Sangerinde, men Skuespillerinde og skulde snart blive en af Rosings parisiske Yndlinge, især i sit berømte Sammenspil med Michu (Billede S. 144). I 90eme blev hun gift med Danseren Nivelon og trak sig tilbage fra Scenen i 1798. Bournonville fortæller i sine Erindringer, at hans Far har truffet hende under et Besøg hos sin gamle Kammerat N. (Mit Theaterliv III 2. 74). Rosing vender ofte tilbage til Mile C., mest sensationelt i Brev VIII.

158. Det er ikke ganske klart, hvad Rosing mener med „Fabrikkerne“. Preisler skildrer paa denne Dato deres Besøg, ledsaget af Rinderhagen, i en Del „stoere Magaziner med Engelske Staal-Vare og Franske Galanterier“. (Pr. I 277—78).

s. 374159. Mellem 1753 og 66 havde den tidligere Præsident for Pariserparlamentet Jean François Ogier været Frankrigs Gesandt i Danmark og trods det vanskelige politiske Forhold mellem de to Nationer og den franske Stats Mistro til I. H. E. Bemstorffs Udenrigspolitik vundet stor Yndest, saa stor at man spøgefuldt gav ham Tilnavnet „Ogier le Danois“. (Danske i Paris I 224).

160. Ifølge Pagten med Rusland af 1773 (Mageskiftet i det gottorpske Spørgsmaal) var Danmark Ruslands militære Forbundsfælle og havde Pligt til at angribe Sverrig i Krigstilfælde. Konflikten mellem Rusland og Sverrig trak uheldsvangert og foruroligende for hele Nordeuropa sammen her i Sommeren 1788, og da Gustav III angreb Rusland, maatte Danmark belave sig paa det kortvarige, men uhyre kostbare Felttog, der indlededes med at den danske Hær i Septbr. anført af Carl af Hessen gik over Grænsen mellem Norge og Sverrig og fangede 900 Svenskere ved Kvistrumbro. Freden blev dog paa Englands og Preussens energiske Forlangende hurtigt sluttet og undertegnet. Denne vor sidste Krig med Sverrig, hvis Forvarsler med Spænding noteredes overalt i Europa hele Tiden under de tre Skuespilleres Rejse, brød ud nøjagtig Dagen efter deres Hjemkomst.

161. Grétrys „L'amant jaloux“ fra 1778 med Tekst af Thomas d'Hèle (1740—80) var — oversat af Wessel og under Titlen „Den falske Formodning eller Den skinsyge Elsker“ — blevet spillet i Kbhvn. 1787.

162. Jfr'eme Steenberg og Morthorst, begge det værste Rosing vidste, havde udført de omtalte Roller i Kbhvn.

163. Gielstrup havde helt udenfor sit naturlige Fag spillet og sunget Faderrollen i Kbhvn. Rosings første Begejstring for Simon Chenard (1758—1831) rummer derfor hovedsagelig en Polemik mod G. Men Chenard skulde iverigt snart vise sig for ham som en Fremstiller i de værdige Fædres Fag, der imponerede ham næsten ligesaa meget .som Vanhove (se især Omtalen d. 23. Juni og 7. Juli). Chenard havde sunget i Kirkekor i Auxerre og spillet Komédie i Bordeaux, da han i 1782 kaldtes til Operaen i Paris. Men allerede Aaret efter gik han til Théâtre Italien, hvor han brød igennem som Alaric i „Deserteuren“ og snart blev en af de bærende Kræfter ved sin kraftige Basbaryton og sit livfulde mandige Spil. Han var uhyre populær blandt Pariserne, blev efter Aarhundredskiftet en af de Ledende i Opéra Comiques Instruktørraad og trak sig først tilbage fra Scenen 1823. Oehlschlæger, til hvis franske Yndlingskuespillere han hørte, fortæller i sine Erindringer en

betegnende Historie om ham. Under Revolutionen blev Ch. mistænkt for at være Aristokrat. Han mødte op i Jakobinerklubben og bemægtigede sig dumdrigtig Talerstolen: „Man har beskyldt mig for at være Aristokrat. Ja, jeg er Aristokrat!“ — Pause. — Han fortsatte med en pludselig Overgang: „Jeg er Aristokrat, jeg er Demokrat. Jeg er Konge, jeg er Betler. Jeg er dum, jeg er klog, jeg er alt, hvad I vil. Jeg er Komediant.“ „Ah le brave Chenard! Ah le franc coquin!“ Og Chenard blev baaret i Triumftog ud af Salen og hans Liv var frelst. (II 119—120). — Om en Kontrovers, Chenard nylig havde haft med det frygtede Pariserparterre, fortæller Rosing udførligt i Brev VIII. Sml. Preisler I 258.

164. Rosing havde i Kbhvn. selv spillet Titelrollen i „L'amant jaloux“, der i Paris udførtes af Philippe. Preisler er loyal mod Rosing og udtaler i sin udførlige Omtale af den franske Forestilling Ønsket om, at det havde været Rosing, der s. 375 spillede med Mlle Crétu, først saa havde Situationerne været „fuldkommen Skiønne“. (I 284—87).

165. „Alphée og Zarine“, hvis bevægede Uropførelse Danskerne overværer, var Nicolas Fallets (1746—1801) aldrig trykte tredje dramatiske Arbejde. Fallet havde haft mere Held med Tragedien „Tibère et Serenus“, der gik 10 Gange i 1782, og med Teksten til Dalayracs populære Syngestykke „Les deux tuteurs“ fra 1784.

Chenard som Alaric i Monsigny og Sedaines „Deserteuren“. Maleri af L. Boilly. Collections F. Doisteau.

166. Françoise-Rose Gourgaud, efter sit Ægteskab med Skuespilleren Angelo Vestris Mme Vestris (1743—1804), var Søster til Komikeren Dugazon og gennem en Menneskealder fra 1769 til 1803 Primadonna ved Théâtre Fr. i P'aget „premières princesses“. Hun var Typen paa den galante Tids Teaterstjerne, der grundlagde sin s. 376 Position gennem Forhold til Hoffets Stormaend. Ved sin Elsker, Hertugen af Duras' Hjælp (han var de kgl. Skuespilleres øverste Chef), hk hun i 1779 sin farligste Rival, den grimme, men talentfulde Mile Sainval d. æ., fordrevet fra Teatret efter en Fejde, der delte Paris' Teaterverden i to lidenskabelige Partier. Mme V. var blændende smuk. Grimm erklærede ved hendes Debut, at hun havde „de smukkeste Øjne i Verden“; Voltaire skrev „Irene“ for hende og Chénier Catherina af Medicis i „Karl IX“. Hendes Talent var saa som saa. Jules Janin karakteriserer hende i „Histoire de la littérature dramatique“ II 1853 saaledes: „Altid kold, altid hvid, til Tider frygtelig. Denne Kvinde havde Ild i Øjnene, men intet Blod i Aarene.“ — Marie-Madeleine-Claudine Perrin kaldet Mlle Thénard (1759—1849) var i 1779 kommet til Théâtre Fr., hvor hun med sit statelige Ydre og sin dybe Stemme gjorde Fyldest i Faget „des grandes princesses et des reines“, bl. a. som Dublant for Mile Raucourt. Senere blev hun Anstandsdame og Fortrolig og trak sig først tilbage fra Scenen 1819. Rahbek giver i Schwarz' Lommebog 1785 en udførlig Skildring af hendes Mandfolkehgur og hendes Gravrøst („O, Lyden af den skurrer i mit Øre, som Dødningsklokkens Kimen, som Vinterstorm der tuder giennem Rifter af gamle Vrag.“ Schwarz 166—67). Rosing ser hende igen d. 4. Juli som Lanassa og udstøder Injurier mod hende. Som ældre blev hun en bedre Skuespillerinde. — Marie-Anne Florence Nones kaldet Mile Fleury (1766—1818) var Larives Yndlings elev, havde debuteret i 1784, men blev først ansat i 1786. Hun havde en svag Fysik og et lidt sygeligt Ydre, men en smuk og personlig Stemme og et ikke ringe Talent, især for Fremstillingen af lidende Kvinder.

167. „Kærlighed uden Strømper“, Fjerde Optog, første Optrin.

168. Barthélémy la Rochelle (1748—1807) blev hurtigt Rosings Yndling blandt Paris' Komikere. I et Brev til Rahbek af 7. Juli fortæller han om, hvor meget Dugazon er blevet ham væmmelig, „la Rochelle derimod er en ganske anden Karl“. Han havde debuteret i 1782 og blev Sociétaire i 1787; han havde ikke Dugazons burleske Fantasi, men et oprindeligt Lune, et levende Ansigt og en udtryksfuld Plastik og hørte til Naturlighedens Forkæmpere i Truppen. Mme Talma fortæller i sine Erindringer, hvordan la R. lærte hende af med at „psalmodere“ med Stemmen og i Stedet nærme sig Livets Tale (260—61). Preisler ser ham i en Rolle mere end Rosing, nemlig som Merkur i „Amfitryon“ (Preisler I 290, II 19. 37), Rosing roser ham, foruden her d. 19., især d. 30. Juni som Brændehuggeren i „Henrik den Fjerdes Jagt“. La R. var yndet af Publikum, men naaede aldrig frem i første Plan; hans utaknemlige Stilling som fast Dublant uden selv at kunne vælge sine Roller misstemte ham og medførte en vis Ligegladhed i hans Spil i de senere Aar. — Molières „Doktor mod sin Vilje“ havde ikke gaaet i Kbhvn. siden 1767. Dem, Rosing siger det kunde „nøtte“ at drage Lære af den franske Skuespillers beherskede komiske Spil, er naturligvis Schwarz og Gielstrup.

169. Her er gaaet et Brev tabt. Se ogsaa Note 188.

170. Preisler og Saabye havde allerede set „Medea i Colchos“ tre Dage i Forvejen (Preisler I 278—81); dens unge højtbevægede Komponist Jean Christopher Vogel (1756—1788) døde faa Dage efter, d. 26. Juni. Operaen hed egentlig „La toison d'or“ og havde haft Urpremiere i Septbr. 1786, var dediceret til Gluck og imiterede de gluckske Operaers Stil til Mesterens Tilfredshed. Vogel, der var s. 377 født i Nürnberg, kom til Paris i 1776. Sit egentlige Hovedværk Operaen „Démophon“ oplevede han ikke at se paa Scenen; den spillede i 1789 — og Balletmester Gardel benyttede senere dens berømte og pragtfulde Ouverture til sin Ballet „Psyche“.

171. Marie-Thérèse Davoux kaldet Mlle Maillard (1766—1818) var Pariseroperaens dramatiske Primadonna,

dog især efter den store St.-Hubertys Afgang (se Note 245). M. havde oprindeligt været Danserinde i St. Petersborg, men sang 1780 for Operaens Direktør Pierre Berton, der sendte hende paa Syngeskolen; hun debuterede 1782 som Colette i „Devin du village“ og vandt sig hurtigt en fremskudt Plads, hovedsagelig i højdramatiske Partier som Klytemnestra og Hecuba, der passede for hendes furiøse Temperament. Trods den meget ufordelagtige Skildring saavel Preisler som Rosing giver af hendes Ydre (Preisler I 278) regnedes hun i Frankrig for en Skønhed og blev under Revolutionen kaaret til at fremstille selve Fornuftens Gudinde i et af de store antikirkelige Optog. M. som først i 1813 trak sig tilbage fra Scenen, omtales ikke med Begejstring af de Rejsende i de følgende Tiaar. Meyer taler om hendes „frygtelige Stemme“ og „brønlende Deklamation“ (I 89. 99). Kotzebue kalder hende i 1804 for Skraalerinden M., der vist engang maa bæres fra Teatret; paa anden Maade forlader hun det ikke (Erindringer fra Paris II 146—47). Men han anerkender et vist dramatisk Talent hos hende. — Det er pudsigt at se, hvordan Medea-Striden, der som bekendt i den følgende Sæson skulde dele Københavns Teaterverden i to Partier, allerede tager Form her i Dagbogen. Striden drejede sig om, hvilken dansk Skuespillerinde, der var bedst egnet til at fremstille og illudere som Medea (i Gotters Melodrama), Mad. Preisler el. Mad. Rosing. Mens Preisler med fuld Musik gaar ind for Maillards erotisk dæmoniske Medea, „dette var den sande Medea“ (I 279), fremgaar det af Rosings Skildring, at han ligesom Rahbek kunde tænke sig en helt anden Type og Fremstillingsmaade, antagelig i „Tiden“s og Mad. Rosings borgerligt følelsesfulde Manér.

172. Preisler omtaler ogsaa Restauratøren Huré i Palais Royal (I 266). Tyskeren Schulz kalder det det tredjebedste Spisested i Paris — efter Bouvilliers og La Barrière, der har et Spisekort paa 140 forskellige Retter, men hvor et enkelt Maaltid koster 6 Livres og 10 Sous. (Schulz 451—461).

173. Abraham-Joseph Bénard kaldet Fleury (1750—1822) er en af de parisiske Skuespillere, Danskerne faar et misvisende Indtryk af, hvad Rahbek i sine Er. meget beklager (III 168). Han finder besynderligt nok Lighed mellem F. og Rosing; det kan dog kun være en Lighed i kunstnerisk Rang. — F.s Forældre var Provinsskuespillere, han havde selv spillet i Provinsen, da han i 1774 debuterede paa Théâtre Fr., hvor han blev Sociétaire i 1778. Han stod længe i Skygge af Molé og Monvel, i hvis modne Rollefag som Ræsonnør og finere Karakterfremstiller han hørte hjemme. I Stedet maatte han spille Elskerroller og outrerede komiske Karakterer; Rahbek finder i 1784 hans „Fats og Spradebasser fortræffelige“ (Schwarz 188). Rosing og Preisler ser ham kun spille én Gang, d. 30. Juni i „École des pères“ og med enstemmig Væmmelse. Fleury havde gjort Lykke i Rollen (Billede 205), men den var i sin outrerede Følelsesfuldhed i Virkeligheden ganske mod hans sarkastiske, ironiske Temperament og hans fine, lidt kølige Stil, som han første Gang udfoldede i Rollen som Molière i Goldonis „Maison de Molière“ 1787 og s. 378to Aar senere som selve Frederik d. Store i Sensationsskuespillet „Deux Pages“. Fra da af var Fleurys Navn slaaet fast som en af Truppens Hovedkræfter. Oehlschlæger omtaler ham gentagne Gange med Glæde saavel i „En Reise“ (I 82. 89. 213—14) som i Erindringerne (III 123—24). Fleurys berømte „Mémoires“ i seks Bind, der udkom mellem 1835 og 38, har den Svaghed ikke at være skrevet af F. selv men nedskrevet efter hans Diktat af I. B. Lafitte, der vistnok efter F.s Død paa afgørende Punkter selv har digtet med paa dem, men tillige har gjort dem til et formeligt Opsamlingssted for teaterhistorisk Stof fra den spændende teaterhistoriske Epoke, Erindringerne dækker. Bogen er foruden at være mageløs underholdende et vigtigt Kildeskrift til vor Viden om fransk Teaters indre Forhold mellem 1770 og 1810. Memoirernes Højdepunkt er Skildringen af Personalets Arrestation og Fængselsophold under Rædselsheredømmet, hvor F. var blandt de seks paa Forhaand dødsdømte Hovedkræfter blandt „Kongens Skuespillere“.

174. Gélyrys og d'Hèles „Les événements imprevus“ („Det uventede Tilfælde“) havde haft Première i Paris 1779. I Kbhvn. var det blevet spillet 1784, men kun fem Gange og uden at gøre Lykke. Rosing polemiserer mod Gielstrups og Saabyes Spil i de to Tjenerroller. — „Les promets de mariage“ er en Toakter af den for sine usædelige Memoirer berygtede Desforges (1746—1806) til Musik af Henri Montan Berton (1766—1844). Skønt Stykket indtager en fin Plads blandt de ældre franske Syngestykker, blev det aldrig opført i Kbhvn.

175. Joseph II besøgte Versailles i 1777, Gustav III i 1771 og 1784. Rosings Omtale gælder det berømte sidste Besøg, hvor den svenske Konge, foruden Festforestillingerne i Versailles, bl. a. overværede Théâtre Fr.s Opførelse af „Figaros Bryllup“ hele to Gange. (A. Geffroy: Gustav III et la cour de France. I—II Paris 1867).

176. Mme Vigée-Lebrun (1755—1842) malede ikke færre end 25 forskellige Billeder af Marie Antoinette mellem 1779 og 89. Det her omtalte i 1787 malede Billede med de tre Børn havde været bestemt for Salonen 1788, men blev ikke offentlig udstillet paa Grund af Befolkningens stigende Harm mod Dronningen. Man frygtede, at Billedet skulde blive revet i Stykker.

177. Greven af Artois, den senere Karl X, var Ludvig XVI.s yngste Broder (1757—1836). Hans galante Eventyr med Hoffets Damer var berygtede, men ogsaa hans ægte Teaterinteresse. Han havde sin Hovedandel i, at „Figaros Bryllup“ trods Kongens Forbud naaede til Opførelse. Selv spillede han ved en Hofforestilling Figaro! Preisler skildrer, hvordan han under Urolighederne i 1788 uddeler Penge til Folkemængden i Palais Royal. (I 282). — Jærgermester Chr. Fr. Ernst Rantzau (1747—1807), gift 1776 med Marie Margrete Iselin, beskrives af A. P. Bernstorff saaledes: „R. est un garçon borné, mais doux et honnête et que la reine (Juliane Marie) protège beaucoup“ (Bernstorffske Papirer III 435). — Cay Reventloiv (1753—1834), Ditlev Reventlows ældste Søn, havde paa dette Tidspunkt været Gesandt i Spanien og var i 1784 blevet Chef for Det kgl. Bibliotek,

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

som han i 1793 fik aabnet for Publikum. Rosing kan paa Fredensborg have haft Lejlighed til at iagttage begge paa nært Hold. — Om Monsieur se Note 139.

178. I 1771 havde Monsieur (se Note 139) giftet sig med Maria-Louisa af Savoyen, ældste Datter af Kongen af Sardinien. Hun førte Titlen „Madame“. I 1773 giftede Greven af Artois (se Note 177) sig med hendes Søster Maria-Theresa.

s. 379179. Rosing foretager her en næsten umærkelig Omskrivning, eller rettere Tilsløring, af Sandheden. Danskerne hyrede en Portechaise ved Slottet i Versailles (en Æske som Rosing kalder den), tog derefter en Vogn for at komme tidsnok tilbage til Paris, men da de naaede Th. Fr., var der udsolgt til — „Barberen i Sevilla“. (Preisler I 302). Rosings Ærgrelse over at være gaaet Glip af denne berømte Forestilling, tilmed af hans Yndlingsdramatiker, kan forklare, at han end ikke nævner Stykket ved Navn her i Dagbogen, rimeligvis for ikke at blive „sint“ hver Gang han læser om dette sit nye Uheld.

180. „La Mélomanie“ („Syngesygen“), en Enakter af Grenier med Musik af Champein, der havde haft Première i 81, blev spillet i Kbhvn. 1791 og gjorde en overordentlig Lykke med Knudsen i den Rolle, for hvis Udførelse Rosing roser Chenard saa overordentligt, og med Mad. Preisler som Kammerpigen Lisette, en af hendes bedste Roller.

181. Om Chenard se Note 163.

182. Neapolitaneren Giovanni Paesiello (1740—1816) spillede en førende Rolle inden for Tidens italienske Buffo-Opera. Hans Hovedværker er „Barberen i Sevilla“ 1780', en ypperlig Komposition, som først fortrængtes fra sin faste Plads i det internationale Syngespilrepertoire, da Rossini i 1816 komponerede sin Opera over samme Tekst, „La Frascatana“ (Landsbypigen), der var blevet spillet i Kbhvn. 1782 med Rosing og Jfr. Møller — samt „Den sværmende Filosof“, som Rosing hentyder til og hvis Hovedrolle Gielstrup siden 1784 havde spillet og sunget i Kbhvn. Paesiello var den Komponist, Napoleon senere satte højest af alle; hans Musik er letflydende melodios, med et sværmerisk melankolsk Præg. Sit kompositorisk ypperste ydede han i sine Ensemblenumre og Finaler. En ypperlig dansk Karakteristik af P. findes i Carl Thrane: Rossini og Operaen 1885. 30. 47—57.

183. „Azémia eller de Vilde“ fra 1787 af Dalayrac til Tekst af Aug. P. de la Chabeaussière (1752—1820) var en af D.s populæreste Kompositioner over en Tekst, der var halvt en Robinsonade, halvt en borgerlig Version af Shakespeares „Stormen“ fra den følsomme Tidsalder. Kernepunktet er Skildringen af de to Unges yaagnende, naive Kærlighed borte fra Civilisationens Fordomme. Titelrollen var opr. sunget af Mme Dugazon. Preisler, der udførligt refererer Forestillingen, kalder den „en Operette, som udpresser Taarer, som angriber Hjertet fra Begyndelsen til Enden“ (II 4—9). Det var en af Kunstrejsens mest udbytterige Teateraftener; men Rosing fik forsaavidt Ret i sin Skepsis ang. Stykkets Muligheder for det daværende danske Teater. Først 22 Aar senere blev „Azémia“ spillet i Kbhvn. — men opnaaede da en meget betydelig Sukces. (Overskou IV 209).

184. Den Sanger, som to Gange paa samme Aften vækker Rosings Bifald i komiske Sideroller, var Antoine Trial (1737—1795). Han var oprindelig paa Prinsen af Contis Foranledning blevet hentet fra Kirkekoret i Avignon og i 1764 blevet ansat ved Théâtre Italien i det seriøse Fag, som den store Tenor Clairvals „første Dublant“, et Fag i hvilket hans nasale Stemmeklang imidlertid skadede ham saa meget, at Grimm udnævnte ham til at være „en modbydelig Sanger, der var i Stand til at faa selve det bedste Stykke til at falde“. (Campardon: Les Comédiens du Roi de la troupe italienne II 170). Men T.s komiske Evne, der kan have mindet om Max Hansens, brød snart igennem, og han blev den oprindelige Skaber af et før ukendt „Fag“ indenfor det syngende Skuespil, „de komiske Tenorer“ — eller som s. 380disse Roller efter hans Tid endnu kaldes i Frankrig „les Trials“. En hel Række Partier i Tidens Syngespilrepertoire blev skrevet direkte for ham, fiffige Bønderkarle og enfoldige Tjenere (el. omvendt), og T. blev ved sin Udførelse af dem enestaaende populær blandt Pariserne. Hans Svaghed for de seriøse Roller forlod ham vel aldrig, men han var ellers en intelligent Skuespiller og en fin Musiker. Rosing og Preisler giver tilsammen et ypperligt Billede af denne virkelig originale, i sin Art betydelige Kunstner, der gennem sin Person uden at vide det for Tid og Evighed blev Oprettet af et Embede i det syngende Teaters Verden for Sangere uden Stemme. Preisler omtaler T. (II 9. 49. 50. 68) bl. a. som Vinkelskriveren i „Felix“, som Tjeneren i „Colonien“ og som Peer i „De tre Forpagtere“, hvor han foretrækker hans raffinerede Spil for Gielstrups mere groteske hjemme i Kbhvn. T., den mest nidkære og utrættelige Skuespiller man nogensinde har kendt, som Grélry kalder ham i sine Memoirer (I 182), begik Selvmord 1795 af Fortvivlelse over af politiske Grunde pludselig at have mistet Publikums Gunst. Han, der var idéalistisk og naiv Revolutionær, havde beklædt et officielt (kommunalt) Embede under Rædselsperioden og blev nu — da Reaktionen indtraadte — uden Skaansel pebet ud paa Teatret.

185. Paa Preislers Initiativ havde de tre Skuespillere straks ved Ankomsten til Paris lejet et Klaver, som blev opstillet i deres Værelse, og ved hvilket Pr. saa at sige daglig — i sin Egenskab af „Accompagnist i Orchesteret“ — synes at have produceret sig med Gennemgang af Dagenes righoldige musikalske Repertoire. (Pr. I 264. 291. II 47). Pr. kalder bemærkelsesværdigt nok Musikken for sin „Favorit-Konst“. Men

ogsaa Rosing maatte iøvrigt ifølge sin Stilling hjemme anse sig for ligesaameget Sanger som Skuespiller.

186. Der fandtes i Paris paa dette Tidspunkt ikke mindre end tre Vauxhalls, Forlystelsesparker, oprettet efter engelsk Mønster, (V. er oprindelig Navnet paa en Landsby ved Themsen), to Vauxhalls d' etc, den ene paa Boul. du Temple, den anden og folkeligste — og den Rosing og Preisler beskriver — paa Boul. St.-Martin, samt en Vauxhall d'hiver ved Hovedindgangen til Palais Royal. Her var adskillig Underholdning indendørs og udendørs, Ekvilibristopræden, Børneballetter etc. og om Aftenen Fyrværkeri af den berømte Kunstfyrværker Rouggieri. Men Hovedsagen var dog Prostitutionen, der næsteften i Palais Royal og i Nicolets Teater havde sine egentlige Jagtdistrikter i disse Vauxhalls. (Preisler II 11—12. — Schulz 246—54).

187. Antoinette Lange (se Note 36) boede i Hillerød, hvor Rosings om Somrene ofte besøgte hende.

188. „Alphée og Zarine“, som Rosing altsaa maa have omtalt i det forsvundne Brev. Note 169.

189. Tysk Teaterhistorie kender tre Madammer Koch paa dette Tidspunkt: Christiane Henriette Koch i Berlin, Principalen Kochs anden Hustru; Franziska Romana Koch, Wielands Alceste, knyttet til Bondini-Selskabet i Sachsen og Böhmen (se Note 411) ; endelig Skuespilleren Siegfried Gotthelf Kochs Hustru, født Fräulein v. Brückenfeld. Da hendes Mand netop i April 1788 var blevet Direktør for Teatret i Frankfurt (som han med stor Dygtighed ledede og gjorde til en Konkurrent af Mannheimerteatret), er det sandsynligt, at det er hende, Gielstrup har truffet og pralet overfor paa sin Nedrejse gennem Tyskland.

s. 381190. Lægen Aaskow (se Note 137) brugte Æselmælk til sine Kure og kan paa sine forskellige Ejendomme i Fredensborg og Asminderød meget vel have holdt et mindre Æselstutteri. Sml. Seeger: Fredensborg 115—116.

191. Rosing bygger øjensynlig sin Skildring af Uvennen Gielstrups Meriter paa Jansens Beretning. Jansen og G. havde fulgtes gennem Tyskland til Frankfurt. I et senere Brev til Warnstedt beretter J. — der saaledes lønner G.s venligt gemytlige Omtale af ham (se Note 150) paa en lidet tiltalende Maade — yderligere om den store Komikers temmelig udfordrende Opførsel paa Tysklandsturen ; men det synes af Brevet at fremgaa, at Jansen nu støtter sig paa Oplysninger, han bagefter har faaet, sandsynligvis i et Brev fra Saabye, da Skuespillerne er kommet til Mannheim og har modtaget friske Oplysninger af Kollegerne dér. G. skal bl. a. have udgivet sig for at være Baron, og Jansen tilføjer med skadefro Hentydning til G.s Ægteskab med den haandfaste Pernillefremstiller Mad. G., at det nok vil knibe for ham, naar han kommer hjem til sit Baroni, „jeg tenker han faaer vel Prygl, kiender jeg Fru Baronessen vel“. (Vor Fortid I 567).

192. Inger Birgitte Aaslew (1762—1843) senere Mad. Clausen, en af Det Kgl. Teaters uvurdérilige Kræfter i andet Plan, der tjente Skuespladsen i samfulde 50 Aar, havde debuteret i 1778 og i 1780 spillet Lise i Monvels og Dezèdes berømte Syngespil „De tre Forpagtere“ uden paa dette Tidspunkt at gøre sig kunstnerisk gældende. Sin Glansrolle fik hun først som Gurli i Kotzebues „Indianerne i England“ i 1792, en Præstation Rahbek i Dramatiske Tillæg (II 202) giver saa nydeligt et Billede af. — Om Søstrene Renaud se Note 113.

193. Den ekscentriske Georges-François, Marki de Bièvre (1747—1789), der spillede en stor Rolle i Paris' Selskabsliv og efter hvis Død der blev udgivet en Samling „Bièvreana“, et Udpluk af hans slagfærdige, ofte obscøne Bemærkninger og Kommentarer til Pariserlivet — havde i 1783 for Molé skrevet den versificerede Femakts Komædie „Le séducteur“ der blev den forgudede Skuespillers største Sukces paa Hældningen af hans Karrière. (Preisler II 10—12).

194. Jens Musted (se Note 60) havde ved „Minna v. Barnhelm“s første Opførelser i Danmark spillet den franske Falskspiller og Plattenslager Ricaut de la Marlinière. Rosenstand-Goiske havde i „Den dramatiske Journal“ anket over hans manglende Hurtighed i Udtalen af det franske. (Den dramatiske Journal I 13).

195. „De Forliebtes Galenskaber“ („Les folies amoureuses“) en berømt Treakts Komædie fra 1704 af Molières Efterfølger Regnard var i Kbhvn. blevet spillet allerede i 1749 og spilledes endnu i 1816. I Midten af 80erne udførte Ørsted, Preisler, Mad. Preisler og Schwarz dens Hovedroller.

196. Mulier taceat in ecclesia er den latinske Version af Paulus' Formaning i det første Corinthierbrev: „Kvinden skal tie i Forsamlingerne.“ — Rosing gaar her Glip af sin anden Beaumarchais-Opførelse og forlader ærgerlig Teatret. Preisler skildrer derimod Opførelsen af Molières „Amfitryon“, en Komædie som „i vores oplyste Tider ikke burde spilles af saa oplyste Skuespillere, som Theatre françois vil eie, NB. for dens Umoralitets Skyld“ — og af „Optimisten“ (II 19—21).

197. Den af Rosing refererede Anekdotte om den ukendte „General Broge“ maa antagelig gælde Victor-François, Duc de Broglie (1718—1804), Marskal af Frankrig, s. 382berømt for sin militære Indsats i Syvaarskrigen og for sine Forsøg paa at faa den preussiske Eksercits indført i den franske Hær — hvilke sidste var Skyld i, at han i en Aarrække blev lagt for Had i Befolkningen og beskyldt for at være Landsforræder! I 1789 gjorde Ludvig XVI ham til Krigsminister, en Stilling han kun beholdt nogle Dage. Efter Bastillens Fald emigrerede B. og ledede siden et Korps af Emigranter — mod sine Landsmænd! Om hans

Stilling her i 1788 vides det, at Prinsen af Condé intrigerede mod ham, og at det var paa hans Foranledning, at Broglie fik Kommandoen over de Tropper, der skulde gaa mod Folket. Men ifølge Guizot {Le Duc de Broglie Paris 1872. S. 5) gennemskuede B. Condés Intriger og erklærede sig villig til at adlyde, hvis Ordren kom fra Kongen.

198. Ifølge Preisler (II 21—22) er Talen om l'Église du St. Sulpice, der var paabegyndt i 1646, men først fuldendt i 1777. Under Revolutionen blev Kirken omdøbt til Sejrens Tempel.

199. Glucks „Armida“ til Tekst af Quinault over Tema fra Tassos „Befriede Jerusalem“ havde haft Premiere i 1777. Det er skrevet to Aar før Hovedværket „Ifigenia“ og er næsten jævnbyrdigt med det. De to Værker tilsammen kronede Glucks Triumf i Paris. A.s franske Sukces skyldtes imidlertid for en stor Del det imponerende Opbud af tekniske Finesser, Fremførelsen bød paa. Preisler siger, at Franskmændene kalder „Armida“ et af deres „brillanteste Spectacler“ (II 25), Kotzebue kalder det „ein herrliches Sinne berauschendes Schauspiel. Es war fürchterlich schön“ (Meine Flucht 283—84). Danske og tyske Rejsende gouterede i højere Grad Handlingens Romantik og erotiske Dæmoni end Franskmændene, der hovedsagelig betragtede A. som „Spectacle“. Opførelsen af „Armida“ er et af Vendepunkterne i Danskernes Syn paa fransk Teater og paa Udlandets Dekorationsvæsen. Preisler sætter denne Opera over Alt, hvad jeg har seet, og nogentid venter at see“ (II 26) og taler ikke mere om den hjemlige Nielsens Maskineri, som Rosing fra nu af direkte haaner.

200. Tenorsangeren Rousseau (1761—1800) havde debuteret 1780 og var straks blevet Hovedkraft, skønt hans Stemme var daarlig uddannet, omend den havde stor naturlig Charme. Danskerne havde hørt ham allerede den første Dag i Paris som den franske Officer i „Caravanen“, og Preisler syntes da ikke om ham: „Smagen var fordærvet, og han havde saa liden Sandhed og Ædelhed i Actionen“ (I 199). Til hans Hovedpartier regnedes, foruden Rinaldo, Glucks Orfeus, som Karamsin hører og paa Linie med andre af Tidens Rejsende roser for Foredragets Udtryksfuldhed (V 20). Grétrý nævner i sine Memoirer (I 113) R. og Laïs som Operaens to mandlige Hovedkræfter i 80erne.

201. Ogsaa Mile Gavaudan l'ainée (død 1810), den ældste af tre Søstre, der alle i Perioder var knyttet til Operaen, havde Danskerne hørt før, baade i „Caravanen“ og som Glucks „Ifigenia“. Den sagkyndige Preisler havde første Gang mærket sig hendes „Ild“ og hendes Force i de „furieuse Arier“ (I 200). Om hende som Ifigenia skrev han, at hun har „et overmaade stærkt Bryst, men var ikke meget fast i Musikken“ (I 242). Mile G., der virkede som Dublant af Operaens store Sangerinder indtil 1792, blev kort før sin Afgang gift med Sangeren Lainez. Om hende og hendes to Søstre se Pougín: Figures d' Opéra-Comique 145—56.

202. Rosings uskyldigt selvfølgelige Bemærkning om „Larsens Bade“ fortæller os om et — ganske vist beskedent — men dog eksisterende offentligt Friluftsbade s. 383liv i København, paa hvilket vore Kulturhistorikere ikke før har været opmærksom. Man plejer at sætte et saadant Badelivs Oprindelse til Begyndelsen af det 19. Aarh., da Rysensteens Badeanstalt oprettedes. — Af Carl Bruuns „Collectanea“ i Stadsarkivet fremgaar det imidlertid, at en Grosserer Larsen, „en af Stadens 32 Mænd“, i 1785 virkelig indrettede et Badehus „paa en Flydebro i Søen bag omkring Castellet“ (Collectanea 282 a. — Todes Sundhedsblad No. 5—6 og 42—43. 1785 og 86). I det 18. Aarh. regnedes som bekendt kun Ferskvandsbade for hygiejniske. — Det var fra Badeskibene ved Pont Royal i Paris, at Charles de la Bussière under Revolutionen tilintetgjorde Velfærdskomiteens Anklageskrifter. Preisler, der ikke som Rosing synes at kende (eller foretrække) Larsens københavnske Bade, beskriver med Velbehag disse parisiske Badeskibes Indretning (II 26).

203. Storkøbmanden Conrad Alexander Fabritius de Tengenagel (1731—1805), der hørte til det rosingske Hjemms Mæcener (og efter hvis Hustru Deborah, f. Cloppenborg, en af Rosings Døtre var opkaldt) — var i 1776 endelig kommet i Besiddelse af Enrumparken, som han udsmykkede prægtigt i Tidens Stil med symbolske Monumenter, Vaser, Urner etc. I Mem. og Br. XV giver Rosing en Skildring af dette Sted, „et af de skiønneste Lyststæder, man kan see i Verden“ (181—82). Rosings havde endogsaa i Sommeren 1785 boet som Fabritius' Gæster paa Rønnedal ved Enrum, hvilket havde afstedkommet en Konflikt mellem F. og hans Kompagnon, Etatsraad Wever (Bobé: Reventlowske Papirer VI 603) og ogsaa højlig havde forarget Rahbek. Fabritius var en berygtet Don Juan, og Rahbek frygtede, at Mad. Rosing skulde blive et af hans Ofre (Rahbeks Er. III 91—92. — Mem. og Br. XV 202—205), ikke mindst da det forlød, at F. plejede at lade sine Elskerinder opholde sig paa Enrum eller i den nærmeste Omegn om Sommeren. Se ogsaa Antoine Bournonvilles Dagbøger. Udgivet af Julius Clausen 1924. •— Rosings Glæde over Enrums „romantiske“ Have til Forskel fra den akademisk-matematiske franske Havestil er et typisk Eksempel paa Omsvinget i Tidens æstetiske Sans.

204. Grétrýs Syngespilfiasko „Le rival confident“ til Tekst af Forgeot havde Premiere i Sommeren 1788, men blev aldrig spillet i Danmark. Preisler beskriver Opførelsen (II 30—32); han hævder modsat Rosing, at det er selve Premièren, de overværer, og tror paa Stykkets Muligheder i Kbhvn. — Aftenens Hovedret „La brouette du vinaigrierskrevet 1771, men først opført i Paris 1784, er et af Merciers Hovedværker, et af de mest typiske Eksempler paa den borgerligt følsomme Dramatik — og mærkværdigvis det eneste af Merciers mange Stykker, der blev opført i Danmark (oversat af Rahbek under Titlen „Eddikemanden og hans Hjulbør“ 1789) med Schwarz som den bramfri Eddikehandler og Preisler i Grangers Rolle som den slimede Levemand

Juliefort. Men det berømte Stykke, der i Tyskland hørte til det staaende Repertoire, og i hvis Hovedrolle Schröder og Reinecke havde fejret Triumfer, gik i Danmark kun tre Gange. Grunden til, at Merciers Skuespil ikke vandt Indpas paa det danske Teater kan være, at vi ganske manglede Sangbund for den voldsomme sociale Protest, der er den bærende Stemning i M.s bedste Teatertekster. Hans „L'indigent“ (Den Nødlidende) fra 1772, spillet 1782, kan i teaterhistorisk Virkning og i umiddelbar aktuel Effekt sammenlignes med Hauptmanns „Væverne“ et Hundredeaar senere. I „Eddikemanden“ er Temaet mere folkekomedieagtig almindeligt et Opgør med Klassefordomme og en Lovsang til den stræbsomme og fornuftigt tænkende Folkets Mand paa de fine og falske Lediggænge s. 384res og Samfundssnylteres Bekostning. I sine dramaturgiske Afhandlinger hævdede M., at Prosaen er den sande Poesi; ikke destomindre var det ham, der i 1802 udgav den første franske Oversættelse af Schillers „Jomfruen af Orléans“! Han var født 1740 og døde 1814. I Eftertiden er han mest kendt for sine Pariser-skildringer i „Tableau de Paris“ 1781—89. M. blev under Revolutionen Medlem af Konventet og stemte mod Kongens Henrettelse. Den toneangivende Kritik i Frankrig betragtede ham længe blot som en journalistisk Skribler. Uden at være noget lysende poetisk Geni var han dog utvivlsomt, ikke mindst som Teatermand, hvad Tyskeren Hettner som den første vovede at kalde ham „en dristig Aand“. (Hettner: Frankrigs Litteraturhistorie i det 18. Aarh. 421—23. Se iøvrigt om M.s Dramatik Fog: Bonde, Borger og Tjener i den franske Komædie 194. 196. 204. 210—11. 221—28. 240—44 samt Kruuse: Det følsomme Drama 303—304).

205. De tre forkortede Navne Rosing anfører lader sig ikke med Sikkerhed gennemskue, men Sandsynligheden taler for, at G. er den unge Teaterentusiast og Fuentast Arne German fra Det norske Selskab, som var blandt de Afskedtagende, da Skuespillerne drog af sted (Preisler I 2) og om hvis sørgelige Skæbne Rahbek fortæller saa bevæget i Erindringerne (IV 4. 18. 22. 122. 140—145). — W. er Warnstedt og Lass, utvivlsomt Teaterinspektøren, Justitsraad Niels Lassen, Warnstedts venstre Haand, der sad i Direktionen fra 1786 til 92 og derpaa efter et regnskabsmæssigt Krak (et Underskud paa den uhyre Sum af 22000 Rigsdaler) afstedkom det Warnstedtske Regimes Fald.

206. Rosing citerer her med Bitterhed — i sin egen Version — Kejser Titus' berømte Udtalelse: *Amici diem perdidit, Venner, jeg har mistet en Dag!* Men han nøjes i Dagbogen med Antydninger af Aarsagen til, at Dagen for ham var ikke blot spildt, men pinlig. I et Brev til Rahbek af 30. Juni (Det kgl. Bibi. Brev 169) fortæller han aabenhjertigt om en „Slyngelstreg af Preisler“. Denne har under hans Fraværelse fra Hotellet været i hans Papirer og har bl. a. læst et Privatbrev fra Rosing til Numsen — dels for at udspionere ham, muligt ogsaa for at afpasse Indholdet af sin ugentlige Indberetning til Warnstedt efter Rosings Opfattelse og Mening. Det var en af de Episoder, som bidrog til at gøre R. utryg og led ved sit Rejse-selskab. Han river — sandsynligvis efter en Scene — sit Brev i Stykker, men lægger Rahbek alvorligt paa Sinde ikke at fortælle nogen om Tilfældet med Preisler. „Jeg gider dog ikke formeret det gode Rygte han alt har.“

207. Se Forordet S. 83—84. Den 29. Juni er Rosings sorte Dag i Paris. Han er urolig, fordi han ikke længe har faaet Brev hjemme fra. Han er Uvenner med Preisler, besværet af sine Forpligtelser som Kasserer og ønsker, at han aldrig nogensinde havde fulgt Numsens Opfordring til at søge Rejsestipendium.

208. Fru Rosings Søster havde i sit ulykkelige Ægteskab med C. P. Lange foruden Sønnen Carl (se Note 78) to Børn Andrea Hermantine Cathrine f. 1777 i Kbhvn. og Johan Peter f. 1779 i Frederiksborg. Rosing stod Fadder til den sidste.

209. Dichmann er utvivlsomt den teaterinteresserede bergensiske Student Carl Fr. Dichmann (1763—1806), der efter en „genialsk“ Ungdom i Københavns Kunstnerkrese blev Lærer i Historie ved Efterslægtselskabets Skole og efter 1794 ved Søkadetakademiet. „Den vakre og geniale Dichmann“ kalder Rahbek ham (Er. III 24). Oehlschlæger, hvis Yndlingslærer han blev, viede ham hele to Mindedigte og s. 385en fængslende Beskrivelse i sine Erindringer [Poet. Skr. XIX 47. 272. Er. I 52—67]. D. havde det „levende Foredrag“, som giver Børn Lyst til at læse. Rosing, der havde lagt Mærke til sin unge Landsmand, naar han spillede Komædie i Privatselskaberne, synes en Tid at have gjort ham til sin ældste Datter Phillas Huslærer. D., som altid var i Pengetrang, oversatte i 1789 til Det Kgl. Teater Ifflands Ungdomsarbejde „Der Verbrecher aus Ehrsucht“.

210. „L'école des pères“ en folkelig fransk Aflægger af Diderots Familiestykke „Le père de famille“ var skrevet af en Handelsmand i Nîmes Pierre-Alexandre Pieyre (1752—1830), der i 1787 fik en saadan Sukces paa det, at han protegeret af den kgl. Familie forlod Provinsen og flyttede til Paris. Det handler om Familiefaderen Courval (spillet af Vanhove), der ved sit ubrydelige Retsind faar Bugt med letsindige Tendenser saavel hos sin Hustru (Mlle de Vienne) som hos sin Søn (Fleury) og sin Datter (Mme Petit). I sin udpræget opbyggelige Art og sin Lovprisning af Familielivets Velsignelser er det at betragte som det „hæderlige Dramas“ Reaktion mod det samfundsopløsende Drama og den usædelige Komædie, siger Fleury i sine Memoirer (III 278). Samtidig forstaar man, at der i dets Indhold er noget, der i særlig Grad tiltaler Familiemennesket i Rosing. Skønt ogsaa Preisler roser Stykket og vil oversætte det (II 35—37) blev det aldrig spillet i Kbhvn., hvor denne Art af Komædier var rigeligt repræsenteret af en Række af Tidens tilsvarende tyske Stykker, Gemmingens „Den værdige Fader“ bl. a., som Rosing netop nævner i denne Sammenhæng.

211. Det var en af Rosings positive Erfaringer paa Rejsen, at den danske Manér med at oversætte de versificerede franske Komædier paa borgerlig Prosa væsentlig forringer deres Kvalitet og tillige afsvækker

deres Virkning paa Publikum. Men han fandt ikke Medhold hjemme, ikke engang hos Rahbek — og endnu i Beg. af det næste Aarhundrede maatte Heiberg energisk protestere mod de danske Oversættelser af f. Eks. Molières „Tartuffe“ paa Prosa.

212. „Henrik den Fjerdes Jagt“ af Ch. Collé (1709—1783) hørte til de aller- populæreste franske Skuespil og spillede med Held overalt i Europa. Det var skrevet i 1760, opført privat hos Hertugen af Orléans 1764 og udkom som Bog 1766. Naar det først blev frigivet til offentlig Opførelse i Paris 1774, skyldes det et Element af social Protest i det, som gør det til et af de sociologisk interessante franske Teaterstykker fra denne Epoke. Det er det første franske Skuespil, i hvilket Bønderne, der hidtil paa Teatret havde spillet de komiske Roller, fremstilles sympatisk som Stand, ja i Virkeligheden glorifieres som Landets sunde Kerne. Collé fremstiller de lykkelige Tider under Henrik IV med mærkbar Kritik mod sin Samtids adelige Voldsherredømme, en Kritik som Ludvig XV reagerede bittert imod. I Danmark var det effektfulde Stykke blevet opført allerede i 1770 med Rose som Kong Henrik, der gaar vild paa sin Jagt, er ved at blive skudt af et Par Krybskytter og selv bliver mistænkt for at være Vildttyv — med Ørsted som den stolte og selvbevidste Møller Michau (Mikkel), i hvis Hus han finder Ly og som synger Sangen om den gode Kong Henrik, uden at vide hvem han synger den for — med Mad. Knudsen' som Datteren Catau (Karen), som Kongen spøgefuldt prøvende gør Kur til — og med Jfr. Conradi som Agathe, der er ved at falde i Kløerne paa en adelig Vellystning, men reddes ved Kongens Indgriben. Rosing og Preisler er enige om, at Opførelsen er den bedste, de har set i Théâtre Fr. og begge begejstres over Kostumer s. 386nes karakteristiske Tidsrigtighed, der er vidt forskellig fra den, de kender hjemmefra. (Pr. 38—40). Om Collé's Stykke se iøvrigt Fog: Bonde, Borger og Tjener 212—18.

25

Den store Teaterrejse

213. Rosenstand-Goiske havde anket over, at Rose spillede Henrik IV med en Anstand altfor forfærdelig „opblæst stiv og spændt“ (Den dramatiske Journal II 29—30), selv om han ellers anerkender meget i hans Spil. Spørgsmaalet om den rette Fremstilling af fyrstelige Personer paa Scenen var et af det 18. Aarh.s staaende dramaturgiske Stridsspørgsmaal. Mens den ældste Skole af franske Skuespillere svor til den statuarisk overmenneskelige Stil, havde allerede A. F. Riccoboni i 1750 udbedt sig Naturlighed ogsaa af Teatrets Fyrster, „et Menneske synes aldrig mindre end naar det gaar paa Stylder“ — og den gamle Rose indprentede sine to Elever Rosing og Rahbek ikke at „glemme Mennesket for Helten“. (Om Declamationen. 60. — Rahbek Er. II 227). Det er en af Rosings store Overraskelser her i Collés Stykke at se netop en fransk Skuespiller spille en ædel Rolle natuiliigere, end han var vant til det hjemmefra.

214. Bernhard Henrik Beck (1748—1797) havde debuteret paa Det Kgl. Teater i 1769 og var en meget anvendt, omend maadelig Skuespiller — i komiske Roller en ren Grimacør. Han havde mellem 1773 og 86 spillet Lucas' Rolle i „Henrik den Fjerdes Jagt“. At Rosing sammenligner Dugazon med ham er en Maalestok for den Foragt, han efterhaanden er kommet til at nære for den franske Komiker. B. var ogsaa dramatisk Forfatter og Fader til Oehlenschlägers Ungdomssværmeri Skuespillerinden Eline Beck.

215. Preisler skildrer udførligt Besøget i det kgl. Tøjhus, Garde-meubles de la Couronne (II 41—43). Bygningen, opført 1762—70 efter Tegning af J. A. Gabriel, paa Nordsiden af Place de la Concorde (dengang Place Louis-Quinze), er særlig typisk for det 18. Aarh.s franske Arkitektur. Den blev senere overtaget af det franske Marineministerium.

216. Ludvig XIII's Statue paa Place Royal, senere Place de Vosges, er af Dupaty og Cortot, men stammer fra 1818. Den Statue, Rosing omtaler, blev ødelagt af Pøblen i 1792 og var af ringe kunstnerisk Værd. Den var opstillet i 1639.

217. Om Nicolets Teater se Note 101. Antallet af hvad Preisler kalder „Stadens galante Piger“ har antagelig den Aften været for stort for Rosings betrængte Sind og beslutsomme Dyd. Han foretrækker i fri Luft at „oppebie“ sine to Rejsefæller, hvem ingen Hæmninger trykkede.

218. Lige overfor Nicolets Teater var der et Slags Panoptikon med „Mesterstykker pousserede i Vox“. Preisler skildrer Voxfigurerne II 45—46. — Baron Trenck, den østrigske Friherre og Eventyrer (1720—1794), hvis berømte Selvbiografi var udkommet i Wien 1787, spillede en stor Rolle i Datidens folkelige Bevidsthed som en Blanding af Folkehelt, Storforbryder og mystisk Overmenneske. Han blev under Revolutionen henrettet paa Foranledning af Robespierre. Mens Danskerne er i Paris, bliver der spillet Stykker om T.s Bedrifter og hans Fængselsophold og Flugt baade hos Nicolet og paa Ambigu Comique (Preisler II 74 og 83). Preisler ser ham siden lyslevende i Wien (II, V). — Den ulykkelige Calas' Familie var de Efterlevende efter den Jean Calas, for hvis Skyld Voltaire førte sin mest sensationelle Proces mod Romerkirken. I 1762 var den gamle protestantiske Købmand J. C. i Toulouse blevet dømt til Døden, beskyldt for Mord paa sin ældste Søn, der var Katolik. Skønt han bedyrede sin (indlysende) Uskyld, blev han radbrækket, hans Formue beslaglagt, hans Børn tvunget til at antage Katholicismen og hans Enke ladt subsistensløs tilbage. Ved s. 387Voltaires utrættelige Aktivitet, især med Skriftet „Sur la tolerance“, blev Sagen genoptaget, C.s Uskyld godtgjort, og

Familiens Ære rensed. Kongen skænkede dem en Erstatning paa 36.000 Livres. I 80erne og 90erne blev der i Paris opført en hel Række Teaterstykker, der skildrede C. og hans Skæbne, deriblandt et udmærket Skuespil „Jean Calas“ af Laya paa Théâtre Fr. i 1789 og en Tragedie af M. J. Clénier „Le mort de Calas“ med revolutionær-politisk Tendens 1791.

219. „Felix ou l'enfant trouvé“ er et Syngestykke af Sedaine med Musik af den store Monsigny (1729—1817), Skaberen af Tidens mest berømte Syngestykke „Deserteuren“ og af „Kongen og Forpagteren“, som Sedaine ogsaa har skrevet Teksten til. „Felix“ var en meget folkeyndet Forestilling, Preisler beskriver den (II 47—49). Oehlschlæger ser den en halv Menneskealder senere og roser — ligesom Rosing — Chenard som Faderen. (Er. II 119).

220. Marie Desbrosses (1764—1856), der denne Aften maatte erstatte den store Mlle Renaud, som Danskerne stadig haabede at faa at se, var Skuespillerbarn, havde debuteret i 1776 og hævdede en Plads ved sin godt skolede Stemme. Paa Grund af sin Grimacering under Sangen var hun, som Preisler skriver „ubeqvem (!) som Elskerinde“ (II 48) — men hun blev senere en udmærket Kraft i komiske Smaaroller.

221. Rosing er her hurtigere end sædvanlig og lægger første Gang, han ser hende, Mærke til en Kunstnerinde, som Preisler i denne Forestilling end ikke ænses, men som ved to senere Gensyn, især d. 7. Juli, hvor hun rører ham til Taarer, skulde vise sig at blive en af R.s største kunstneriske Oplevelser i Paris. Marie-Madeleine kaldet Adeline Colombe (1760—1841) var den yngste af tre Søstre, der alle var ved Teatret, alle spillede en Rolle i Tidens cronique scandaleuse, men af senere Forskere hyppigst forveksles med hinanden, ja til Tider slaas sammen i én Person! Den ældste Marie-Cathérine var en Tid Fragonards Elskerinde og blev malet af ham, en blond Pige med to Duer. Den mellemste Thérèse-Théodore spillede mellem 1773 og 84 Elskerinderoller paa Théâtre Italien, brillerede bl. a. som Belinde i „Colonien“, en Rolle i hvilken ikke færre end fire af Tidens Malere har foreviget hende. Hun var Skuespilleren Grangers nære Veninde gennem mange Aar og omtales ofte af Restif de la Bretonne. Den yngste, Adeline, blev ogsaa malet af Fragonard (se Billede S. 99), skønt hun i Modsætning til sine Søstre regnedes for alt andet end en Skønhed, „Dødningehovedet“ blev hun som purung kaldt paa Grund af sin fremstaaende Pande, sine Kindben og sin korte Næse. Ikke destomindre skal hun have virket overordentlig pikant. Som sine ældre Søstre var hun begyndt som Barneskuespillerinde hos Audinot (se Note 238), var dernæst kommet til Théâtre Italiens Ballet og avancerede efterhaanden til Skuespillerinde, blev — skønt hun ingen Sangstemme havde — Mme Dugazons første Dublant og derefter i nogle Aar Førsteindehaver af Repertoirets pikante Subretter. Hendes Glansrolle var Denise i Grétrys „L'épreuve villagoise“ 1784, et Syngestykke der skyldte hende sin parisiske Succes. Baade Grétry selv og Goldoni omtaler hendes Spil heri med Beundring. Men Adeline var ikke først og fremmest Skuespillerinde, hun var Kokotte, lagde sit Liv an derefter, og det lykkedes hende, som Robert de Flers har skrevet, at gøre „un petit scandale particulier dans le scandale général de l'époque“. En Tid lang konkurrerede hun i ekstravagant Hetære-Luksus med de to internationalt berygtede Damer Mlle Guimard og Mlle Duthé. Hendes mest prominente Elsker var Grev Tilly, der har viet hende udførlig Omtale i Andet Bind af sine i mer end én Henseende s. 388interessante Erindringer (Mémoires du comte Alexandre de Tilly. I—III. Paris 1828). Métra kalder hende i sin „Correspondance secrète“ „une des plus belles de la Comédie Italienne, mais aussi une des plus libertines“. Om hendes private og offentlige Historie har Jean Stern i 1923 skrevet en udførlig dokumenteret Bog „Mesdemoiselles Colombe de la Comédie-Italienne“, der i kulturhistorisk Interesse konkurrerer med Brødrene Goncourts bedste Bøger fra samme Epoke. Rosings Dagbog bringer dog helt nyt Stof til Belysning af denne ejendommelige Kvindeskikkelse, hvis kunstneriske Evner øjensynlig har været bemærkelsesværdige. Han og Preisler ser hende bl. a. i Roller, som Stern slet ikke véd, at hun har spillet, skønt han bringer Lister over Søstre Colombes Repertoire — og i et Fag, der ændrer det Billede af hende, Stern giver. Hendes originale Evne har, tværtimod hvad man før har antaget, været at give borgerlige Virkelighedsbilleder, med Lune saavel i Karakteristikken som i Kostumet og med baade Rørelse og hjertevindende Humor. I Udsnittet i Rahbeks „Dramaturgiske Samlinger“ skriver Rosing om A. som Grete i Monvels „De tre Forpagtere“, at hun var „det herligste, ieg har seet i mine Dage“. „Med hvilken Inderlighed, hun stræbte at udtømme sit virkelig bespændte Hierte! det var det uforligneligste, man kan tænke sig“ (Dram. Saml. Tredie Hæfte 62—63). Endnu paa Rejsen mellem Wien og Prag vender han i Erindringen tilbage til hende og roser hende i helt forelskede Udtryk for hendes Spil heri og i Martinis „L'amoureux de 15 ans“. Preisler omtaler hende (II 68.93) bl. a. som Guvernanten i Grétrys „Comte d'Albert“, en Rolle Rosing ikke ser hende i: „Denne tænkende Actrice studerer saa fuldkommen sin Character, at hvert Ord blev vægtig —“. Man faar af Danskernes Skildring Indtrykket af en Kunstnerinde i moden Alder, men Adeline, der ganske vist havde været ved Teatret siden sit 12. Aar, var paa dette Tidspunkt kun 28 Aar gl.

25*

222. Om den Landsmand Meyer, Rosing her omtaler, giver hverken han eller Preisler nærmere Besked. — Det „evige Tordenvejr“ synes at have præget R.s Humør denne Dag. Han vil ikke i Théâtre Italien for at se en ypperlig Forestilling af Sacchinis „Colonien“ fra 1775, der hjemme hørte til Jfr. Møllers Favoritrepertoire, og Dalayracs „Les deux tuteurs“ fra 1784, som Preisler finder velegnet for Det Kgl. T. (Pr. II 50—52) — han vil ikke i Théâtre Fr. for at se „Le dissipateur“ under Paaskud af, at han har set det, men det var ganske vist i Strassburg — og man faar det Indtryk, at han har hvæset ad Hvass og hans Familie, der iler mod Tuilerihaven

i det frygtelige Aftenuvej, som Preisler beskriver med vanlig Angst og Bæven og Effektfuldhed. (Pr. II 52). Men Aftenen blev kølig og behagelig efter Udbruddet.

223. Præsten Charles Michel de l'Épée (1712—89) havde i 1778 grundlagt det første Døvstummeinstitut i Paris. Hans Skole, der var idéalistisk, næsten poetisk præget af sin Stifters elskelige og originale Personlighed, spillede en stor Rolle som beundret Seværdighed i Tidens Rejselitteratur (se ogsaa Preisler II 52—54). Bouilly (1763—1842), der som Dramatiker specialiserede sig i de virkelig eksisterende Hændelser og Personers Dramatik, skrev i 1795 et Skuespil „Abbé de l'Épée“ om ham, der blev en enorm Sejr paa Théâtre Fr. — og i Tyskland, bearbejdet af Kotzebue, gjorde ikke mindre Lykke med Iffland i Hovedrollen. Salmonsens Leksikon, der rundhaandet meddeler, at dette Stykke er opført paa „saavel den tyske som den svenske Scene“, overser det for os ulige interessantere, at det under Titlen „Den Døvstumme“ ogsaa blev spillet paa den danske Scene med Schwarz, senere med Ryge i Bollen som Abbé de l'Épée, 19 Gange mellem 1802 og 1830.

s. 389224. Talen er atter om Joseph II. Se Note 66.

225. „La veuve de Malabar“ eller „Lanassa“ var en af Théâtre Français' sensationelle Sukcesser. Det var skrevet af Antoine Marin Lemierre (1723—1793), en effektjagende Dramatiker, hvis Ærgærrighed det var at blive den franske Tragedies Fornyer. Han oplevede sit Livs Sukces med „Lanassa“, der ganske vist faldt til Jorden ved Premièren i 1770, men ved en Genoptagelse 10 Aar senere blev den fuldkomne Teatersejr med 30 Opførelser alene i den første Sæson. Sukcessen skyldtes i første Række Larives furiøse Spil som Montalban, der frelser sin Elskede fra de indiske Braminers Enkebaal — men tillige den bagvedliggende Tendens, et Angreb paa den franske Gejstlighed, maskeret paa lignende Maade som i Voltaires „Mahomet“ men med ganske anderledes direkte og provokerende Allusioner, Braminerne blev ganske simpelt lig med de katolske Præster! De politisk mere og mere aggressive Parisere opfattede Stykket som en effektiv polemisk Tilkendegivelse, og Opførelserne af Lemierres Folkekomedie kom som Forspil til Revolutionen i Virkeligheden til at spille en lignende Rolle som „Figaros Bryllup“. Danskerne ser Stykket i en afsvækket Andenbesætning uden de berømte Førsteindehavere af Hovedrollerne Larive, Monvel og Mile Sainval d. y. ; alligevel gør det Indtryk paa dem. (Preisler II 54—56). „Lanassa“, som ved sine Effekter ogsaa gjorde Lykke ude i Europa, i Tyskland bearbejdet af Plümicke, blev aldrig i sin oprindelige Skikkelse opf. i Kbhvn. Derimod blev et Syngestykke af Simone Mayr til en ubeskrivelig italiensk Libretto spillet og sunget 6 Gange paa Det Kgl. Teater i Efteraaret 1821.

226. Den tyske Skuespiller Heinrich Ferdinand Möller (1745—1798) skrev i 1776 et Skuespil „Grevnen af Waltron“ eller „Subordinationensom“ blev en international Sukces i den dengang meget populære Genre: det militære Stykke. I Berlin konkurrerede det i 1777 selve „Minna v. Barnhelm“ ud af Publikum's Gunst; i Danmark spilledes det første Gang 1781 med Mad. Rosing i Glansrollen som Grevinden, hvis tapre, men hidsige Mand i Felten dømmes til Døden af en Krigsret for en tjenstlig Forseelse, men benaades i yderste Øjeblik. Grevinden, der intetanende er kommet paa Besøg i Lejren, falder i Afmagt inden Eksekutionen, vaagner op og tror sin Mand død — men han staar lyslevende for hende ! Stykket er sentimentalt, men ikke paa langt nær saa daarligt, som man baade i Nutiden og i Datiden har villet gøre det til; Rahbek afskyede det, samtidig med at han erklærede Rollen for at være en af Mad. Rosings ypperste (se bl. a. Er. I 371). I Schwarz' Lommebog 1785 sidestiller han Indtrykket af hendes Spil med det, han modtog af Mile Raucourt som Klytemnestra! (152). Ogsaa Rosing regnede Præstationen for en af sin Kones mest uforglemmelige, hvilket foruden af den meget interessante Passage her i Dagbogen kan ses af en diskret Fodnote til Séehelles' „Om Declamationen“ (53). —• I den danske Opførelse af det virkningsfulde Scenearbejde (hvis Forfatter i Frankfurt var blevet hyldet paa Scenen, den første tyske Dramatiker, hvem denne Ære overgik), spillede Schwarz Titelrollen, og Saabye havde debuteret i den taknemlige Rolle som den 18aarige Officer Grev v. Krone — ikke Kronborg, som baade Overskou og P. Hansen stædigt kalder ham, vistnok efter en Fejlskrivning af Rahbek i Erindringerne. (IV 403).

227. „La jeune épouse“ som havde Urpremière den Aften, er skrevet af Michel de Cubières-Palmezeaux (1752—1820), en middelmaadig Skribent, der begyndte som Forfatter i Dorats Manér — han omtales ofte som Dorat-Cubières — men senere s. 390viede sig en politisk Karriere, paa hvilken han, oprindeligt kongetro, efter 1789 blev glødende revolutionær, derpaa fanatisk Bonapartist for sluttelig med Varme at hylde Bourbonerne. Han hørte til Restif de la Bretonnes Kreds, og vi skylder ham væsentlige Dele af vor Viden om „Rendestenens Rousseau“ intime. (Paul Cottin: Mes Inscriptions. Journal intime de Restif de la Bretonne 307).

228. Allerede den 15. Juni har Preisler omtalt Kobberstikkeren Hubert fra Augsburg, en af Willes Elever og en af hans Broders gode Venner fra Studieaarene (I 271). Af Malerisamlingerne i Louvre og Palais Royal giver Pr. en udførligere og bedre Beskrivelse (II 59—62). Rosing henviser direkte til Preislers større Kunstforstand og Forudsætninger i alle Spørgsmaal vedrørende Bedømmelse af de bildende Kunster.

229. Akademiprofessoren I. B. Regnaults (1754—1829) Maleri „L'éducation d'Aehille“, der under Revolutionen blev verdensberømt gennem Bervics Kobberstik.

230. Ludvig XV's tre ugifte Døtre Madame Adelaide, Madame Victoire og Madame Sophie residerede — og intrigerede — paa Bellevue.

231. Det kirurgiske Akademi i Bredgade er Arkitekten Professor Peter Meyns Hovedværk, fuldført i 1787. Rosings nedladende Holdning overfor denne Nyhed i det københavnske Bybillede viser hans principielt konservative og genstridige Holdning i Kunstbedømmelsen udenfor hans egentlige Fagfelt.

232. Antagelig den kunstinteresserede Bogholder i Overformynderiet Carl Severin (død 1801), der 1787 findes som Subskribent paa Wessels Skrifter og ifølge Mem. og Br. VI omgikkes Personer af Rahbeks Kres.

233. Preislers Svoger var Agent, Kancelliraad, senere Formand for Grosserersocietetet Johan Ludvig Zinn (1734—1802), en af Københavns mest fremragende Handelsmænd i denne Periode, gift med Johanne Charlotte Sophie Preisler (1759— 1833), Pr.s yngre Søster. Zinn, paa hvis Kontor Pr. som purung en Tid var, før han kom ind i det tyske Kancelli, havde i 1778 været en meget aktiv Modstander af Pr.s „skandaløse“ Ægteskab — men det vides, at han under Haanden, gennem Warnstedt, senere ydede Skuespillerægteparret ikke ringe økonomisk Støtte. Rosings Vrede paa ham her kan kun skyldes Uvidenhed om de faktiske Forhold; Svogeren havde sikkert al rimelig Grund til at værges sig mod Pr.s uafslægtede Afpresningsforsøg. En Datter af Z. var den Sophie Dorothea Thalbitzer, hvem vi skylder Erindringsbogen Grandmamas Bekiendelser“ med den smukke Skildring af Mad. Preisler. (Mem. og Br. IV 155 o. flg.) Se endvidere Overskou III 497. — Breve fra danske Skuespillere I 249. 256 — samt Ørbæk: Warnstedt 44, hvor Zinn dog noget for ubestemt blot kaldes „en Ven (!) af det Preislerske Hus“.

234. Rosings Trodsighed hindrer ham her i at faa en af, hvad Rahbek kalder „den smeltende Racines“ bedste Tragedier, „Bajazet“ (fra 1672) at se. — Bicêtre udenfor Paris var fra gammel Tid berømt for sine „Stiftelser“ (Hospital, Alderdomshjem, Daarekiste etc.) — men Navnet var hurtigt i aim. Sprogbrug gaaet over til at blive ensbetydende med „Galeanstalt“ og anvendes her af Rosing som Injurie mod det sædvanlige franske Tragediespil.

235. „De tre Forpagtere“ (Les trois fermiers), der hørte til Théâtre Italiens ypperste Forestillinger (Preisler II 68—70), var skrevet af Skuespilleren Monvel fra s. 391Théâtre Fr. (egl. Jacques Marie Boutet 1745—1812), som i 1781 af aldrig opklarede Grunde havde været nødt til for en Aarrække at rejse udenlands og nu opholdt sig i Stockholm som Leder af Gustav III's Hoftrup. Det nydelige Syngestykke med Dézédés Musik var — oversat af Wessel — en stor Sukces i Kbhvn. siden 1780. —• Den danske Skuespiller Iver Hesselberg Urberg (1744—1802), en dannet, men kværlantisk Mand, der havde debuteret i 1773, tjente 16 Aar som Skuespiller ved Det Kgl. Teater, men — skønt Rosenstand-Goiske tilkendte ham, i Modsætning til Preisler og Rosing, „Genie til Theatret“ (Kritiske Efterretninger 86) — uden nogensinde at vinde frem i første Plan. Han forlod Teatret i 1789 og endte som omrejsende Luftskipper og Bjørnetrækker med at blive ædt af sine egne Bjørne. (Breve fra danske Skuespillere I 276—78). Hans Rolle i „De tre Forpagtere“ blev aldrig overtaget af Gielstrup, men derimod af den unge Frydendahl.

236. Rosing tager Fejl. Syngespilkomponisten Jean Paul Egide Schwarzenndorf kaldet Martinis (1741—1816), „L'amoureux de 15 ans ou la double fête“ til Tekst af Laujon blev aldrig spillet i Kbhvn. Preisler, der er begejstret for Forestillingen, opfordrer indtrængende, men altsaa forgæves dertil (II 70—73).

237. Se Note 25.

238. Ambigu Comique var et af de mange Teatre, som var opstaaet efter Nicolets Mønster, og dets Skaber Audinot (1732—1801) nævnes ofte sammen med N. som Typen paa Tidens entreprenante Teaterledere. A. havde oprindelig været Skuespiller ved Théâtre Italien, dernæst fra 1762 Leder af Prinsen af Contis private Teaterselskab. I 1769 fik han Bevilling til et Marionetteater Les comédiens de bois, som spillede paa la foire St.-Germain. Han organiserede det hurtigt om til et Børneteater, paa hvilket bl. a. Søstrene Colombe debuterede. I 1772 havde han tjent saa mange Penge, at han paa Boul. du Temple kunde bygge sit eget luksuøst udstyrede Teater, som han kaldte Ambigu Comique. (Billede S. 219). Paa Grund af A.s dumdristige Omgaaelse af Privilegierne fik Operaen det lukket i 1784, men Aret efter foranledigede A.s mægtige Velyndere det atter aabnet —• og det bestod i sin fulde Glans under A.s Ledelse til 1795. A. var en berygtet Person i Datidens Paris og blandede den kunstneriske Ledelse af sin Trup sammen med Hvervet som den fornemme Verdens Leverandør af Piger i alle Prislag. Ved lukkede Forestillinger for et indbudt, men højtbetalende Publikum opførtes hyppigt pornografiske Skuespil og Balletter. Om A. se endv. G. Capon et Yve-Plessis: Vie privée du prince de Conti. Paris. 1907.

239. Om Baron Trenck se Note 218.

240. „Richard cœur-de-lion“ af Grétry til Tekst af Sedaine blev spillet i Kbhvn. 1791, men gik kun 4 Gange med Saabye som Richard Løvehjærte og Rosing som Befrieren Blondel. Heller ikke hos Schröder i Hamborg var det i 1787 blevet nogen Sukces, skønt S. havde sat meget ind paa dets Udstyr (Preisler II 79). Men i Paris var det et af de store Tilløbsstykker lige siden Premièren i 1784 — og skulde blive det i endnu højere Grad efter Revolutionens Udbrud, hvor Historien om Kongens Befrielse af Fangenskabet fik en fordoblet Aktualitet.

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Blondels berømte Arie „O Richard, o mon roi!“ blev Royalisternes og senere Emigranternes Kendingsmelodi. Napoleon nynnede den paa St. Helena. (Oehlenschläger Er. II 119).

s. 392241. I Salmedigterinden Birgitte Cathrine Boyes mislykkede Treaktsskuespil „Gorm den Gamle“, der med Rosing som Erik Haraldsen oplevede 5 Opf. paa Det Kgl. Teater mellem 1785 og 87, fandtes et stort Tableau forestillende Erobringen af Dublin |— som altsaa har været mindre vellykket. (Om Thomas Bruuns Dekorationer til „Gorm“ se Torben Krogh: Danske Teaterbilleder 268—74).

242. Det er et ejendommeligt Billede Rosing giver af Jean-Baptiste Guignard kaldet Clairval (1735—95), Tidens mest forgudede franske Førstetenor og Kvindebedaarer, hvem saavel Grétry som Marmontel vier stor Hyldest i deres Memoirer, og hvis Navn i Teaterhistorien er knyttet til en Række af Epokens største Syngespilsejre paa Théâtre Italien. Hans Hovedpartier var Montauciel i „Deserteuren“, Azor i „Zemire og Azor“, Markien i „Les événements imprevus“ og „L'amant jaloux“. Grétry sammenligner ham i kunstnerisk Betydning med Tragikeren Lekain og fremhæver foruden hans Azor netop hans Blondel som en enestaaende Kunstpræstation. (Grétry: Mémoires ou Essais sur la Musique. I 290. III 108). Billede S. 221. Men C. var paa det Tidspunkt, hvor Danskerne ser ham, 53 Aar gl. Han havde oprindeligt været Parykmager, havde debuteret i 1758 — og trak sig tilbage fra Scenen i 1792. At han ved sin Afsked hyldedes fanatisk er et Vidnesbyrd mere om Franskændenes ofte berømmede Troskab mod deres gamle Teateryndlinge, ikke mindst mod Sangere, ogsaa dem der har mistet deres Stemme. Rosing og Preisler havde hørt C. engang tidligere, nemlig i „Les événements imprevus“ d. 21. Juni, hvor Rosing ikke omtaler ham; Preisler finder da hans Stemme „afskyelig bævende“ og hans Spil som „een, der havde en Perial“. Han anslaaer den feterede Førstekrafts Alder til at være nogle og tresindstyve Aar. (Pr. I 294. II 80).

243. Blandt de mangfoldige officielle og private Kommissioner, de danske Skuespillere havde i Paris, var ogsaa en temmelig delikat, nemlig Besøget hos en berygtet Kvaksalver l'Affecteur, der efter Sigende skulde have et brugbart Middel mod veneriske Sygdomme. Rob. Neiiendam formoder, at Livlægen Berger gennem sin Svigersøn Warnstedt vilde forsøge at fremskaffe det til Brug for Chr. VII. (Breve fra danske Sk. I 259). Men Rosings og Preislers Rapporter i Breve til W. (ib. I 151 og 171—74) stillede den franske Charlatans Troværdighed i et ikke flatterende Lys (se ogsaa Pr. II 81—82). Om de mangfoldige franske „Lægers“ Virksomhed i den specielle Branche kan man læse udførligt hos Kotzebue. (Erindringer fra Paris I 235—37).

244. Marie Jean Augustin Vestris, Vestris d. y. (1760—1842), gennem fulde 36 Aar den store Operas Førstedanser, var uægte Søn af Danseren og Balletmesteren Gaëtan Vestris (se Note 254) og Danserinden Mile Allard; han kaldtes derfor spøgefuldt i sin Ungdom „Vestrallard“, før han havde gjort sig fortjent til den pompøse Betegnelse „Dansens Gud“ (!), et nom de guerre, som uden mindste Ironi, men tværtimod hyppigst med entusiastisk Tilslutning, gives ham i Tidens Teaterlitteratur. (Billede S. 225). Foruden at være en fabelagtig Springer, han kunde i to Spring tage Operaens enorme Scenegulv i Besiddelse, var han en fremragende Balletkunstner, men tillige en trodsig og selvraadig Karakter, der Gang paa Gang kom i Strid baade med Hoffet, som f. Eks. da han i 1784 nægtede at danse for Gustav III og blev sat i Arrest i Bicêtre, og med Parterret, naar han nægtede at bøje sig for dets Luner. Berømte Skildringer af hans Dans findes hos Tyskeren s. 393 Meyer (I 85—89) og Russeren Karamsin (V 17—18), der bl. a. siger: „Hvis det er muligt at være en Taler uden Ord, saa er Vestris en Cicero. Ingen Digter formaar at udtrykke, hvad der straaler i hans Øjne og i hans Legemes Leg“. Rosing giver en inspireret Skildring af hans Dans i „Oedipe“ og vender tilbage hertil i Brev XI. Preislers Beskrivelse af V. — der lige var vendt hjem til Paris efter et Gæstespil i London — er ringere end Rosings. (Pr. II 85—88). Om V. se endv. Bournonville: Mit Tlieaterliv III 2. 70—74. — G. Capon: Les Vestris. Paris 1908.

245. Anne-Antoinette Cecilie Clavel kaldet Mme Saint-Huberty (1756— 1812) havde debuteret paa Operaen i 1777 og vakt Glucks Opmærksomhed. Hun brød igennem 1780 som Angelique i Piccinis „Roland“ og fejrede sin største Triumf som samme Komponists „Dido“ i 1783. Successen var i lige Grad betinget af hendes Sang og hendes gribende dramatiske Spil, og hun blev Operaens Primadonna indtil 1790, da hun trak sig tilbage. De sidste 20 Aar af sit Liv, i hvilke hun var gift med Diplomaten Grev Entraigues, en af Bourbonernes ivrigste og aktiveste Tilhængere, tilbragte hun paa Rejser rundt i Europa og lærte, især under Napoleon, en politisk Æventyrerskes Liv at kende. Hun blev tilslut sammen med sin Mand myrdet af en Tjener i London — et politisk Mord, hvis nærmere Aarsag og Hensigt aldrig er blevet opklaret.

246. Martin-Joseph Adrien (1767—1822) havde debuteret 1785 og delte Baspartierne med Chéron; hans Stemme var vældig, men uden Charme. Sin Betydning fik han ved sit temperamentsfulde eksalterede Spil og sin Indsats for Kostumerigtigheden ogsaa i Operaens Forestillinger. Sit første Gennembrud fejrede han netop som Oedipe i Sacchinis Opera. Se Jullien: Histoire du Costume au Theatre. 291—93.

Adrien som Kong Ødipus.

Farvelagt Tegning fra Il. Lecomte: Costumes de Théâtre de 1600 à 1820.

s. 394247. Jean Georges Noverre (1727—1810) var Skaberen af den moderne Balletkunst og Forfatter til de „Lettres sur la danse et les ballets“ fra 1760, der regnes for Balletdramaturgiens klassiske Hovedværk. N. havde virket som Balletmester i London, Milano, Berlin, Wien og Stuttgart, før han blev kaldt til Operaen i sin

Fødeby Paris, hvor det lykkedes ham i Aarene mellem 1770 og 1780 at bevirke en lignende „Naturliggørelse“ af Balletkunsten som den, Gluck og Grétry fremkaldte indenfor Musikken. Preisler kalder karakteristisk nok den af N. komponerede Pas de deux for „Dands i egentlig Forstand“ til Forskel fra de store Udstyrsballetter med Pragt og Optog, som „koste utroelige Penge“ (II 87).

248. Damerne Coulon, Hevelsberg, Roze og Miller, hvoraf de to første havde været med Vestris i London, var Operaens førende Danserinder næstefter la Guimard. Om deres Skæbne og Data ved man meget lidt. Mlle Coulon, den berømteste af dem, havde debuteret i 1778 og var knyttet til Operaen til 1802. Hendes Navn blev europæisk kendt, da Folkemeningen gav hende, der karakteriseres som en fremragende, men kold(!) Danserinde, Ansvar for Mirabeaus Død, fordi han havde tilbragt sit Livs sidste Nat med hende — og hun bagefter fralagde sig Ansvar for hans Død af Overanstrengelse i et aabent Brev, i hvilket hun gav Udtryk for Smerte over, at man kunde tiltro hende at tilsidesætte Statens Vel for sin Fornøjelses Skyld! (Brødrene Goncourt: *Det franske Samfunds Historie under Revolutionen* 87). Hun blev senere paa Operaens Balletskole Lærerinde for den danske Danserinde Julie Birouste. — Den smukke Marie-Rose Pole, kaldet Mlle Roze, havde debuteret i 1782, var Elev af Vestris d. æ. og karakteriseres i Teaterhistorien kort og godt som „jeune personne d'un caractère désagréable et capricieux“. (Campardon: *Lacadémie royale de musique au 18 siècle*. II 263—64). — Mlle Miller karakteriseres af Operaens Direktør Dauvergne som „excellente danseuse, quoique un peu froide“. (Edm. de Goncourt: *La Guimard*. 193).

249. Inspireret af Vestris faar Rosing her endelig ogsaa Øje for hans jævnbyrdige, men langt ældre Partner, Operaens berømte Primaballerina Mlle Marie-Madeleine Guimard, som han, — uden at ænse hende — allerede har set danse Solo baade i „Caravanen“, i „Medea“ og i „Armida“ (Preisler I 203—204. 282. II 24), Tidens Terpsichore hvis Dans ikke bestod i nogen Slags Akrobatik, men i Bevægelsernes ubeskrivelige Ynde og Ansigtets poetisk-erotiske Udtryksfuldhed, en Udtryksfuldhed saa stor, at hun ved sin Afgang „tog med sig en Genre, som aldrig mere genopstod paa den franske Operas Brædder“, sagde Edm. de Goncourt i 1892. (Billede S. 227). G. var kommet til Verden af ubestemmelig, vistnok jødisk Oprindelse i 1743, hun blev optaget i Théâtre Fr.s Balletkorps 1758. I 1761 overflyttedes hun til Operaballetten, hvis Stjerne hun i Løbet af faa Aar blev, samtidig med at hun var Operaens „Sultan“ Fyrsten af Soubises Elskerinde. Han skænkede hende det Landsted i Pantin, hvor hun oprettede sit Privatteater, en Institution, som gennem mange Aar spillede en fremtrædende Rolle baade i Tidens erotiske og dens kunstneriske Historie. Berømte Skuespillere som Fleury, Dramatikere som Collé og Carmontelle fik deres Debut, deres Gennembrud eller deres Urpremiærer her. G. var foruden at være en stor Kokotte (hendes Privatliv udgjorde en Kæde af Skandaler) en raffineret Kunstnerinde med Sans ikke blot for Klæder — hun var i 70erne toneangivende for Paris' Damemoder — men ogsaa for Skuespilkunst og Litteratur. Hun spillede selv Taleroller ved disse halvprivate Skuespilopførelser og skal have gjort s. 395det med ikke ringe Brillant. I Beg. af 80erne regnedes hun for den egentlige kunstneriske Leder af den store Opera — bag Kulisserne. Da Rosing og Preisler ser hende er hun 45 Aar, men virker efter begges Udsagn ung baade af Ansigt og af Skikkelse. Preisler, der mener at vide, at hun er højt i 50erne, siger endda, at man skulde „sværge paa, at hun var en ung Pige paa 15 Aar, naar hun staaer paa Skuepladsen“ (I 204). Hendes overordentlige Magerhed hjalp hende utvivlsomt til at bevare Illusionen om spæd Ungdommelighed, selv om den ogsaa tilsidst gav Anledning til Øgenavnet „Gratiernes Skelet“. En Pas de deux, hun i sit 44. Aar dansede sammen med Vestris og Dauberval, mindede den altid slagfærdige Sophie Arnould om „to Hunde, der slaas om et Ben“. Den meget selvbevidste Kunstnerinde trak sig tilbage fra Scenen i 1789, efter i næsten 30 Aar at have gjort „un service sans exemple“, som Operaens Direktør Dauvergne skrev til sin Bestyrelse; hun giftede sig samtidig — en Maaned efter Bastillens Fald — med den 15 Aar yngre Digter og Danser, senere Balletmester, en Tid Direktør for Operaen, Jean Etienne Despreaux. Hun døde 1816. De berømteste Billeder af hende er malet af Fragonard og David; hun er endvidere bl. a. modelleret af Merchi, en ypperlig Buste, som Bournonville i 1824 i Operaens Balletfoyer ser skue venligt ned paa de yngre Generationer af Dansens Dyrkere. (Mil Theaterliv III 2. 103). Edm. de Goncourt skrev i 1892 en Bog om den store Dame, en kulturhistorisk Studie, der foruden sine æstetiske og psykologiske Kvaliteter er et uvurderligt Kildeskrift til Balletkunstens Historie i det 18. Aarh.

250. Grétrys Treaktssyngestykke fra 1787 „Comte d'Albert“ til Tekst af Sedaine blev aldrig spillet i Kbhvn. Preisler beskriver udf. baade Indhold og Opførelse, den sidste bemærkelsesværdig ved at Pr. og Saabye her endelig fik den store Mlle Renaud at høre (Pr. II 89—94).

Mlle Guimard, „Gratiernes Skelet“.
Engelsk Karikatur fra 1789.

Fra Schidrowitz : *Sittengeschichte des Theaters*. Wien u. A.

251. „Méropé“ fra 1738 er en af Voltaires mest stift konventionelle Tragedier, hvis Handling bygger paa det i den høje Stil misbrugte „Spændingsmoment“, at Forældre gennem 5 Akter ikke kender — eller genkender — deres egne Børn, og Publikum indtil det kedsommelige lades uviste om, hvorvidt den uundgaaelige Genkendelse tilslut vil finde Sted før eller efter Blodbadet. I „Méropé“ faar den hævngherrige Dronning dog Underretning om, at Egist er hendes Søn, før hun naar at støde Dolken i ham. Tragedien — der altsaa kun i uegentlig Forstand ender som en Tragedie — har sine Kvaliteter fortrinsvis i det sproglige og antydningssvis i Tegningen af Méropes Skikkelse, især i Første Akt, som rummer Udtryk for en dybttonende, omend meget deklamatorisk Lidelse, et saaret Moderhøjertes Eksklamationer, der maa have passet ypperligt for Mile

Raucourts Talent. Tragedien havde været spillets. 3969 Gange i Kbhvn. mellem 1764 og 77. Rosings klare Erindring om for 10 Aar siden at have set Rose som Polifontes „en voldsom Regent i Messene“, som Schiermans danske Oversættelse kalder ham, tyder paa at Aumont og Collin er paa Vildspor, naar de tildeler den senere Toldkasserer, Justitsraad Ludvig Vinderslev Holberg (1748—1824) Rollen ved Stykkets sidste Opførelse i Kbhvn.

252. „Le bienfait anonyme“, et følsomt Skuespil af Pilhes, havde haft Premiere paa Th. Fr. i 1784 med en Hovedrolle skrevet for Molé. Rahbek ser og beskriver Opførelsen i Schwarz' Lommebog 1785 (178. 182—84). Stykket er bygget over en bekendt Anekdote om Montesquieu, der i Tetuan af egne Midler skulde have løskøbt en Franskmand af maurisk Fangenskab. Mens M. i Pilhes Komædie endnu diskret fører Navnet Saint-Robert, fremvistes han i senere Dramatiseringer af den populære Anekdote under sit virkelige Navn, bl. a. i en Folkekomedie af Mercier „Montesquieu à Marseille“, som Karamsin i 1790 ser og fælder Taarer over. (V 33).

253. „Minna v. Barnhelm“ Akt II, Scene 7.

254. Gaëtan Apolline Balthazar Vestris, Vestris d. æ. (1729—1808), Debut 1748, havde været en Danser af første Rang og blev senere en meget søgt Lærer. Hans Storpræleri var europæisk kendt, men ogsaa hans Lune og Godmodighed. Bournonville karakteriserer ham (Mit Theaterliv III 2. 67—70). Sin Indbildskhed overførte han ved Aarhundredets Slutning paa Sønnens (se Note 244) Bedrifter, bl. a. udtalte han, at naar „Dansens Gud“ ikke blev endnu længere oppe i Luften under sine berømte Spring, end han gjorde, var det „for ikke at ydmyge sine Kammerater“.

255. Samværet mellem Mad. Rosing og Jfr. Møller i Fredensborg viste sig hurtigt ikke at blive til Glæde for Parterne (sml. Note 37). Jfr. Møller havde det med at stifte Venindeskaber med de kvindelige Medlemmer af Teaterfolket, som var Rosing mest imod. I de første Fredensborgsomre havde hun og Sangerinden Jfr. Winther (se Note 347) dannet et Par, som Rosing i 1780 kaldte „disse tvende forhadte Tøser, hvis Syn jeg ikke kan udstaae“ (Mem. og Br. XV 21). Her i 1788 synes Skuespiller Urbergs Kone Abelone Urberg, født Sørensen, d. 1801, at have været Veninden, som ved sin Sladderagtighed har fyldt Huset med netop den Uro, som det laa Rosing mest paa Sinde under sit Fravær at skaane sin Kone for. Se videre Brev XIII. I Brev til Rahbek af 24. Juli skriver Rosing om Jfr. Møller, at Angsten for, at hun gør hans Kone Livet surt, har bevirket at han nu hader hende og „gider ligesaalit tænkt paa hende, som ieg gider see hende til Vinter, gid ieg saa læt kunde undvære det siste, som det første er mig læt“. (Det kgl. Bibliotek. Brev 172). „Det skal være den sidste Sommer, hun skal komme der, det kan du bede Fanden tage dig paa.“

256. Den thrakiske Frugtbarhedsgudinde Kotys, der dyrkedes i Grækenland og Rom under Fester af orgiastisk Karakter, optraadte i Rahbeks Skuespillerbreve som fast Symbol paa den Teaterfolkets Usædelighed, som han ønskede at komme til Livs („ikke see Musernes Tempel vanhelliget ved at indvies til Cotytto“ o. 1. Breve fra en gl. Skuespiller 14. 397. — Dramaturg. Saml. Første Hæfte 101). Rosing, der har overtaget saa meget af Rahbeks Diktion, har altsaa ogsaa overtaget denne clichéagtige Omskrivning med Cotytto for, hvad man i vore Dage kort og godt vilde kalde Prostitution.

s. 397257. Voltaires effektfulde Femaktskomædie „L'écossaise“ („Skotlænderinden eller Kaffehuset“) fra 1760, berygtet for den brutale Maade, paa hvilken V. gjorde op med Kritikerne Fréron, Redaktøren af „L'année littéraire“, ved at fremstille ham paa Scenen i Skikkelse af Falskmønteren og Spionen Frélon — hørte siden 1763 til Det Kgl. Teaters Repertoire. De Roller, Rosing omtaler, var i Kbhvn. blevet udført af Jfr. Astrup, Rose og Ørsted (som den brave Købmand Friport). Rahbek havde i 1784 set en Pariseropførelse af det med Mlle Olivier, Fleury og Desessarts i de tre Roller. (Schwarz Lommebog 1785 179—82).

258. Denne uforbeholdne Anerkendelse til Rosings Sangstemme synes dybt at have forstemt Preisler, der ikke før langt senere (II 208—209) — nemlig da han selv i Wien har faaet et lignende Tilbud — omtaler den direkte i sin journal, men nøjes med her d. 20. Juli bittert at bemærke, at Omgangen med „Hr. Frantz fra Metz“ „lettelig kunde have forvandlet de sædelige(!) Danske Reisende til Pralere og Drankere“. (Pr. II 107). Rosing selv bruger senere i Brev XII Hændelsen, der sikkert har glædet og smigret ham overmaade, som en spøgefuldt Trusel mod sin Kone, men beder hende beskedent ikke fortælle den videre, da han ikke vil gælde for en Vindmager.

259. De tre Skuespillere, Beck, Beil og Iffland nævnedes i Tiden hyppigt sammen omtrent som et Firmanavn og var i en længere Periode af deres Ungdom virkelig forbundet i et nært Venskab, men i Teaterhistorien er de dog saa ulige Størrelser, at man bør vogte sig for en altfor nøje Sammenknytning af deres Navne. Heinrich Beck (1760—1803) f. i Gotha, Joh. David Beil (1754—94) f. i Chemnitz og A. W. Iffland (1759—1814) f. i Hannover, havde truffet hinanden som Begyndere ved Hofteatret i Gotha under Ekhoofs Direktion, lige kunstbegeistrede, lige naive og følsomme, og af et bedre socialt Niveau end Flertallet af Tidens unge Skuespillere; de var Sønner af Embedsmænd og Købmænd. Saavel Beck som Iffland skulde oprindeligt have været Præster. Da Gothateatret efter Ekhoofs Død i 1778 blev nedlagt, fik de tre Venner sammen Tilbud fra det nystiftede Nationalteater i Mannheim, som de i det kommende Tiaar skulde komme til at præge ved deres „Modernitet“ og den nøje Forstaaelse mellem dem, naar de spillede. Rahbek træffer dem i 1784 og

bliver af dem præsenteret for Schiller, i hvis „Røverne“ og „Kabale og Kærlighed“ de vandt deres første Berømmelse indenfor tysk Skuespilkunst, Beck som den første Ferdinand, Beil som den første Miller, Iffland som den første og epokegørende Franz Moor. (Billede S. 102). — Beil, den ældste af dem, synes at have været det stridigste Temperament og den originaleste Personlighed; han er den, hvis særprægede Skuespillertalent Schröder ved sine Besøg i Mannheim særligt lægger Mærke til og fremhæver. Beil trak sig ret hurtigt ud af det intimere Venskab med de to andre, hvad Rosing i et Brev af 24. Juli 88 med Beklagelse meddeler Rahbek som en Nyhed. Der synes at have været Tale om en kunstnerisk Rivalisering mellem ham og Iffland, der spillede i samme Fag, og tillige om en Rivalisering som dramatiske Forfattere. I Brev XII vil vi høre om B.s Skuespil „Armuth u. Hoffart“, som Dalberg tvunget af Adelen, der truede med for Fremtiden at holde sig fra Teatret, havde maattet forbyde. Beil var nemlig modsat sine 2 Ungdomsvenner et revolutionært Gemyt; hans stridbart aggressive Tredjestands-Synspunkter harmonerede daarligt med Ifflands følsomme, men uforanderligt autoritære, konservative Livsholdning. B., der førte et vildt Liv, brændte hurtigt op og døde knap s. 39840 Aar gl. — Beck, der yngste af de tre, staar i Teaterhistorien som Prototypen paa den Scenekunstner, hvis ildfulde, begejstrede Ungdom giver Løfter, som den modnere Alder ikke indfrier. Han var et straalende elskværdigt Menneske, hvis Egenskaber vandt ham talrige Venner; foruden Rahbek og Rosing omtaler af Danske ogsaa Baggesen ham med Hjærlighed (IX 183), men han var uden fastere Struktur i Talentet, i Viljen og i Gemyttet. Hans smukke Ydre tabte sig ret hurtigt; Rosing, der gennem Rahbek havde hørt saa meget om ham, bliver skuffet ved at se ham: „Han er ikke smuk mere og snøvler af Tobak“ — og Rosing anker endvidere over „hans lange uskiønne Arme“. Men Mandens private Charme indtager ham, og han kalder ham og Iffland for „tvende fortreffelige Dreng“. (Det kgl. Bibliotek. Brev 172. 24. Juli 88). B., hvis Skuespillertalent gradvis tog af, kom i 1799 til München, som Leder af Hofteatret efter Zuccarini, men magtede ikke Han døde 1803 som en skuffet Mand. — Om Iffland, den store Mand iblandt dem, se Fortalen S. 26. 28. 34. 102—103 og Mantzius V 151—180. Han havde paa dette Tidspunkt foruden som Skuespiller ogsaa haft et afgørende Gennembrud som dramatisk Forfatter med „Der Verbrecher aus Ehrsucht“ i 1784. Hans ypperste Stykke „Die Jäger“ var i den forløbne Sæson spillet med stort Held i Kbhvn. Iffland stod i Zenith som en ung Teatermand, Tysklands Interesse var rettet imod, en raffineret Kunstner og en smidig Intelligens, hvem ogsaa en usædvanlig administrativ Karriere ventede som „kgl. Skuespildirektør“ for Teatret i Berlin, en Stilling, som blev ham overdraget i 1796 og som han paa forbilledlig og imponerende Maade forvaltede til sin Død i 1814. (Billeder S. 28. 102. 245).

260. Af Dramatikeren og Essayisten Richard Cumberland (1732—1811), den ypperste engelske Repræsentant for Tidens borgerligt rørende Drama, var i 1786 det fortræffelige Karakterlystespil „Vestindianeren“ blevet opført i Danmark og havde gjort stor Lykke med Ægteparret Preisler i Hovedrollerne. „Den Koleriske“, et af hans ringere Arbejder, blev derimod aldrig spillet i Kbhvn, men Preisler gør, drevet af naturlig Interesse for netop denne Forfatter, omhyggeligt Rede for saavel Indholdet som Spillet (II 113—117). C.s „Memoirs“ fra 1806 leverer vigtige Bidrag til Periodens borgerlige Teaterhistorie.

261. Christiane Henriette Witthøft, hvis Engagement til Mannheim Iffland i sine Erindringer kalder „eine unschätzbare Akquisition“ (129) var født i Hamborg 1762 som Datter af en habil Komiker og Sanger, der havde spillet hos Karoline Neuber, Koch og Döbbelin. Første Gang hendes Navn nævnes er i 1774, da hun i Berlin spiller Drengen Karl i Goethes „Götz“ (Teichmanns Nachlass 22). Ti Aar senere udfører hun som voksen Skuespillerinde i Berlin Emilia Galotti, Bertha i „Fiesco“ og Luise i „Kabale og Kærlighed“. Rahbek ser hende i 83 i flere Roller i det borgerlige Repertoire og bliver begejstret for hende; det skyldtes vist hans Entusiasme, at den unge Kunstnerinde i 1785 blev hentet til Mannheim som Erstatning for Karoline Beck (Er. III 265, se endvidere II 148. 248). Skønt W. ikke var smuk, vækker hun nu i 1788 en til Forelskelse grænsende Begejstring hos Preisler, der kalder hende „den Første ømme Elskerinde paa Tydscklands mig bekjendte Skuepladse“ (II 117), og om hendes inderligt følelsesfulde Spil anvender det meget betegnende Udtryk, at „hendes Siel arbejder“ (II 123. 126). Iffland siger, at det der udmærkede hende paa Scenen var Verdenstone, Tækkelighed, Gratie og Lune; hendes Suzanne og Gurli vil altid forblive ham uforglemmelige. Schröder finder hende „allerkæreste“ (Meyer: Schröder II 75), Rahbek taler om at spille en Rolle s. 399 „med witthøfsk Fiinhed“ {Er. III 275). Baggesen ser hende i 1789 og kalder hende „den berømte“ (IX 180). W.s Glanstid synes imidlertid at have været kort, og trods det Trylleri, hun i 1780erne udøvede paa Teaterelskere og Teaterkyndige, er hendes indtagende Person paa den mærkeligste Maade helt faldet ud af Teaterhistorien, der i vor Tid knap synes at kende hendes Navn og i hvert Tilfælde intetsomhelst ved at berette om hendes Skæbne. Billede S. 243. — Se endv. Wilhelm Koffka: Iffland u. Dalberg. Leipzig 1865. 381—82.

262. Da Rahbek i 1784 havde gæstet Mannheim og sluttet Venskab med Beck og Iffland, havde B. været gift med den meget tal entfulde og særprægede Skuespillerinde Karoline B. f. Ziegler (1766—1784), der trods sine unge Aar var Mannheimernes Yndling. Paa Rahbek gjorde den 18aarige det stærkeste Indtryk, skønt hun var højt frugtsommelig og iøvrigt skrantede efter et uheldigt Fald paa Scenen en Aften i „Emilia Galotti“. Han fuldførte med hendes Talent for Øje sin lille Enakter „Den Fortrolige“ paa Tysk, og hun indvilligede trods sin Tilstand i at spille • den under hans Ophold, d. v. s. at indstudere den paa tre Dage og holde Premiere paa den. Rahbek udtalte sig i den højeste Ros om hendes Præstation — og rejste videre paa sin Kunstrejse. I Paris fik han Brev fra Beck om, at hun fire Dage efter den første (og eneste) Opførelse af „Den Fortrolige“ var død efter en Abort. Rahbek bebrejdede sig — og bebrejder sig endnu i sine Erindringer — Meddelagtighed i,

ja næsten Ansvarlighed for, hendes Død. Sammen med Beck drev han i den paafølgende Tid en formelig Kultus, en sværmerisk Afgudsdyrkelse med den døde. (Er. II 278—298. 308—311. — Prosaiske Forsøg I 1785. 209—218). Den unge Skuespillerindes ulykkelige Død greb iøvrigt paa mange Punkter ind i Mannheimerteatrets kunstneriske Arbejde og Repertoire. Iffland maatte ændre Planen og Handlingsgangen i sit Skuespil „Myndligerne“, og det hævdes, at Schiller, der efter at have set hende i „Fiesco“ og „Kabale u. Liebe“ havde bestemt hende for Prinsesse Eboli i „Don Carlos“, nu efter hendes Død forandrede Rollens Karakter og dermed paa en vis Maade Stykkets Plan. — Det er paa Baggrund af den følsomme Myte, der efterhaanden havde dannet sig omkring Becks første Kone, den dejlige Karoline, ogsaa i Danmark, at man maa forstaa Rosings Reaktion og Indignation (især i Brev XII) over, at Beck har formastet sig til at gifte sig paany — med Sangerinden Josefa B. f. Schäfer, der havde debuteret paa Mannheimerteatret i 1782. Ægteskabet var dog ikke, som Rosing mener, et Aar gammelt, men var blevet indgaaet i Febr. 1788. Sikker paa, at Rahbek vil blive dybt chokeret over at høre denne Nyhed om Vennen Beck, meddeler Rosing ham den i et særligt Brev af 24. Juli, tilmed i yderst voldsomme Udtryk: Becks anden Kone har „ni Fingre og kun eet Bryst“, er forresten „en lille Prop, uanseelig og koparret“ og „uagtet al den Sminke hun bruger er hun dog lige styg“ (Det kgl. Bibliotek Brev 172). Beck skriver selv, omtrent samtidig, sandsynligvis under Indtryk af Danskernes Besøg, til Rahbek og lader fint skinne igennem, at han har giftet sig — af Medlidenhed! (Hans Knudsen: Heinrich Beck. 28). Men om nu Josefa Beck var af et mindre heldigt Ydre — Fru v. Stein kalder hende i et Brev til Knebel direkte „hæslig“ — saa var hun til Gengæld en af sin Tids mest fremragende Sangerinder; Schröder sagde om hende, at hun ubestrideligt var Tysklands bedste Sangerinde og fortjente at være den smukkeste {Meyer: Schröder II 74}. Iffland taler om hendes udtryksfulde, herlige Sang „uden den falske Modes Forkrøblinger og Charlataneriets forrykte Forzinger“ (Über meine theatralische Laufbahn 127). Preisler, der akkompagnerer s. 400 hende en Eftermiddag i Hjemmet, finder først hos hende Lighed med og næsten Jævnbyrdighed med sin elskede Møller (II 133—134) ; Baggesen tildeler hende til Gengæld „en langt fortroligere Konst og en meget rigtigere Følelse“ (IX 181. 230). Hun var dertil — trods den Ydmyghed, der paa generende Maade prægede hendes Holdning overfor sin „smukke“ Mand — et elskværdigt Menneske, der langsomt overvinder Rosings Forudindtagenhed og tvinger selv Rahbek, da han i 1789 gæster Mannheim, til at sige nogle forekommende Ord om den „eiegode Kone“, „hvem Skiæbnen i Hierte og i Stemme synes at have villet give riig Erstatning for den Ubarmhiertighed, hvormed den i Henseende til det Udvortes havde behandlet hende“. (Er. III 171. 265).

263. Friherre Wolfgang Heribert v. Dalberg, (1750—1806) Mannheimerteatrets fortjente og initiativrige Chef, producerede sig ogsaa selv med Oversættelser og Bearbejdelser, hvoraf Danskerne ser to i Mannheim „Den Koleriske“ og „Montesquieu“, samt én i Hamborg „Die eheliche Probe“. Mere betydningsfulde var hans Shakespearearrangementer af „Cæsar“, „Timon“ og „Coriolan“. I sin Ungdom havde han skrevet to Originalskuespil „Cora“ 1780 og „Walwais und Adelaide“ 1778. Størst Sukces havde han i 1787 med „Der Einsiedler oder der Mönch von Carmel“, et meget tysk Arrangement over et Stykke af Cumberland.

264. Antagelig Rahbeks Frimurerbroder og Studiekammerat fra Ungdomsaarene „mine alle Aldres Yen“ Advokat, senere Raadmand i København og Direktør for Frederiks Hospital Rasmus Hans Lange (1752—1829).

265. I Rahbeks „Den Fortrolige“, uropført i Mannheim 1784 (se Note 262) findes en Person Wallensberg, der beklager sig over „uortographiske Kragetæer, vanskelige at dechiffere“ (Prosaiske Forsøg I 1785 91). I Maj 1785 var det lille Stykke blevet spillet 2 Gange paa Det Kgl. Teater med Rosing, Mad. Rosing og Preisler i Hovedrollerne.

266. Preisler, der led af daarlige Tænder og paa Nedrejsen gentagne Gange døjede med alvorlige Tandsmerter, havde af sin Broder faaet opgivet Parisertandlægen Catelans Adresse og skildrer sit Besøg hos ham (I 256). Prisen var 1 Louisdor for en ny Tand, og den har altsaa ikke kunnet afskrække Rosing fra ogsaa at vove Eksperimentet.

267. Ordet Bakke i en pudsig erotisk Betydning findes allerede anvendt i Brev VIII og kommer igen i Brev XIV. Men Meningen er tydeligst her. Vi staar overfor et karakteristisk Eksempel paa Udviklingen af en Familiejargon, der — hvis man mangler Kendskab til Nøgleordene — ganske simpelt er uforstaaelig for Fremmede. I Rosings Ungdomsbreve til Rahbek optræder „min Bakke“ jævnlig, men er da i bogstavelig Forstand en Bakke, en Skraaning i Skipper-Alléen i Fredensborg, der var fast Maal for Familien Rosings Søndagsudflugter, og paa hvilken han elskede at drikke Kaffe. (Se bl. a. Mem. og Br. XV 71). I Aarenes Løb er Betegnelsen ved en Analogislutning af gemytlig, familiær poetisk Art kommet til at gælde Fru konstant frugtsommelige Person, hendes Mave kort og godt, det Højdedrag i Sengen, paa hvilken hun i denne Fredensborgsommer indtog sin Morgenforfriskning.

268. Dalberg havde nemlig ikke bearbejdet Pilhes „Le bienfait anonyme“ fra 1784, men derimod Merciers „Montesquieu à Marseille“ for den tyske Scene (se Note 252). Det var ikke ualmindeligt, at det selvsamme Emne med smaa Varia s. 401 tiones dengang anvendtes samtidig af forskellige Forfattere og af deres Bearbejdere rystedes sammen til helt nye Stykker. Forfatterrettigheder kendte Datiden ikke til. Forholdet har stillet mangfoldige Fælder for senere Forskere af denne Perodes Repertoire. „Montesquieu oder der unbekante Wohltäter“ havde haft Première i Mannheim i Juli 1787.

269. Michael Boeck (1743—1793), Typen paa den evige Provinsskuespiller, havde været Barber før han gik til Teatret. Han gjorde en ikke ringe Lykke i Ackermanns Trup, paa Hofteatret i Gotha under Ekhof og tilslut i Mannheim. Hans egentlige Evne laa i elskværdigt komiske Karakterer, men hans „Fag“ blev hurtigt i Mangel af andres Havelse „Heltene“, som han fremstillede med forløren Ildfuldhed og en snart gøende, snart brølede Diktion. I Mannheim blev han den første Karl Moor i „Røverne“. Hans Force var at skaffe sig „Afgange“ ved at udslynge Slutreplikkerne paa sine Scener med vældig Kraft. B. var Datidens mest karakteristiske Repræsentant for hvad man endnu i vor Tid kalder „tysk Komædie“. For Schröder var han Repræsentanten for de Unoder i Skuespilkunsten, det gjaldt om at overvinde (Meyer: Schröder I 147. 187. II 71. 72), den unge Generation af Scenekunstnere Beck, Beil og Iffland betragtede ham direkte som et komisk Nummer („den ældste Sadlemager ved deres Skueplads“, Preisler II 123—24) — hvilket ikke forhindrede Boeck i til sin Død at bevare et stort Publikum og indtage en førende Plads i Repertoiret i Mannheimerteatrets Glanstid. Da han var Frimurer, behandler Rahbek denne sin „Murerbroder“ med en bemærkelsesværdig Varsomhed. (Er. II 277—278).

270. Om den danske Skuespiller Jacob Arends se Note 20. Rosings Dagbog er fuld af skjulte og aabenlyse Udfald mod en bestemt degneagtig messende Maade at spille „ædle“ Roller paa, der alle kan henføres til den Foragt, han nærer for den brave A., som bestandig paa sin Skuespillerbane bar Præget af sin theologiske Fortid med sig og endnu i 1782, 22 Aar efter, at han „med Berømmelse tog sin theologiske Attestats“, tænkte paa at opgive sin Skuespilleransættelse for et Præstekald og overfor Direktionen henviste til, at han før han kom til Scenen, dog har „med Biefald ofte prædiket baade tydsk og dansk til Høymesse nesten i alle Stadens Kirker“ (Brev gengivet af Aumont i Illustreret Tidende 19. Juli 1891). Sætningen om „Jacob Arends sande Kristendom“ rummer imidlertid ogsaa et Ordspil, en ganske vittig Allusion til et bestemt pietistisk Opbyggelsesskrift, Johann Arnds „Wahre Christenthum“, hvis Titel i Ewaldtidens Danmark var paa alles Læber. — Menechmus, Navnet paa begge Hovedpersonerne i Regnards Platusimitation „Menechmi“ (Tvil-lingebrødrene), der siden 1752 hørte til Det Kgl. Teaters faste Repertoire.

271. Præsten Peder Saxtorph (1730—1803) var en yndet københavnsk Prædikant af herrnhutisk Retning, siden 1774 knyttet til Nicolai Kirke, hvor hans noget sødladne Prædikener samlede ikke blot Brødre menigheds Medlemmer omkring ham. Blandt hans Skrifter kan nævnes „Passions-Prædikener“ 1762. — „Denne samme Hr. Leonard“, som Rosing omtaler, er Skuespilleren Samuel Friedrich Leonhardt (f. 1761), der siden 1784 var engageret til Mannheim som Indehaver af Faget „Anden Tenor og Anden Elsker samt komiske Roller i Skue- og Syngespil“ Gotha Theater-Kalender für das Jahr 1788. '.

272. Rosings meget klare Tidsangivelse lader ingen Tvivl tilbage om, at i hans Øjne stammer al Ufreden paa Det Kgl. Teater fra Det dramatiske Selskabs Ophævelse i 1779 — og Gielstrup har antagelig ved sin Omtale af Rosing til Beck og s. 402 Iffland klart godtgjort, at det spændte Forhold mellem de danske Skuespillere ikke var blevet mindre spændt i de Aar, der var gaaet siden da, og at Schwarz' og Rosings forskellige Syn paa Skuespilkunst i nogen Grad vanskeliggjorde det kunstneriske Samarbejde i København.

Den store Teaterrejse

26

273. Mad. Karoline Wilhelmine Rennschüb f. Sommer (f. 1755 i Frankfurt. Debut 1772) havde sammen med sin Mand Johann Ludwig R. (f. 1754) været knyttet til Gothateatret. Ægteparret virkede i Mannheim i Aarene mellem 1781 og 92 og drog derfra til Frankfurt. De var begge Andenrangs Kunstnere, men Baggesen noterede dog om hende, at hun havde „det Fortrin at see ret godt ud“ (IX 171).

274. Enakteren „Die Tabaksdose“ kender man hverken Forfatter eller Oversætsætter til. Det synes efter Preislers udførlige Referat (II 124—127) at være et Lystspil af fransk Oprindelse.

275. Preisler fortæller, at M. og D. er to tyske Venner, han i 87 havde været sammen med i Hamborg — og som nu var paa Vej til Paris. (II 129—30).

276. Dalberg havde indrettet Mannheimerteatrets kunstneriske Administration efter Mønster af Burgteatret i Wien, d. v. s. med et kunstnerisk Raad, et saakaldt Ausschuss af Teatrets førende Kunstnere, der havde den daglige Ledelse. Metoden stammer fra Paris, men strider mod en Regel, som det 18. Aarhundredes Teaterteoretikere allerede prøvende havde formuleret, nemlig den, at Skuespillerne selv — i Kunstens Interesse — aldrig bør have Del i Teatrets Administration. (Fr. Schyberg: Dansk Teaterkritik. 39. 51). Reglen bekræftede sig ret hurtigt baade i Wien og i Hamborg. At Rosing paa nærværende Tidspunkt tager Tanken op med Begejstring er imidlertid kun naturligt. Han benytter den til en Polemik med Warnstedt („en Directeur med nok saa megen indbildt Klogskab“) og tænker naturligvis paa sig selv, hvor han taler om en „Acteur med 10 Aars Erfarenhed“. Sml. Note 336.

277. Den frygtelige Træk og Kulde paa Det Kgl. Teater bag Kulisserne og paa Paaklædningsværelserne er et stadigt tilbagevendende Tema i dansk Teaterlitteratur fra det 18. Aarh. I 1778 havde Warnstedt gjort Foranstaltninger til at prøve at forebygge denne Ulempe (Ørbæk: Warnstedt 78), men uden nævneværdigt

Resultat. I 1782 beklager Rahbek alvorligt Fru Rosings Gigt (Mem. og Br. XV 102), i 1788 taler han om „den afskyelige Træk og Kulde paa det danske Theater, som ... har kostet saa mange sin Helbred“ (Dramaturgiske Saml. Andet Hæfte 154). Saa sent som i Baggesens Digt „Theateradministratoriaden“ fra 1799 spiller de „evige Trækvinds-lis-Passater“ en dominerende Rolle. Preisler noterer paa Operaen i Paris med Velbehag, at Hullerne, som Kulisserne „gaae i, ere saa smalle, at hverken Fødderne kan dumpe ned, eller nogen Trækvind komme op af dem“ (I 241) og røber derigennem én af Aarsagerne til den idelige Træk i København. Rosings spøgefulde Bemærkninger herom i Mannheim faar deres særlige Perspektiv, naar man gør sig klart, at det var Kulden paa Teatret, der havde sin Hovedandel i den Gigt-Lammelse, som saa tragisk tidligt skulde tvinge ham selv bort fra aktiv Teatertjeneste.

278. Mens selve den teatertekniske Indretning i Mannheim, Changementer, Maskineri etc., højlig tiltaler Rosing, er han ikke tilfreds med Belysningen i Teatersalen. Han er heri uenig med Preisler, der tværtimod fremhæver Nyttens af en halvmørk, kun svagt oplyst Tilskuerplads, fordi den i saa høj Grad bidrager til for Publikum at forhøje Virkningen af den belyste Scene — og koncentrere dets Opmærksomhed mod den. (II 130). Preisler fremsætter nogle ganske rigtige Betragtninger desang. allerede under sin Skildring af Hamborgerteatret (I 65). Og Scenelyset kunde jo s. 403 endda dengang være svagt nok og tvang Skuespillerne til Forgrundsspil for at deres Mimik overhovedet skulde ses.

279. Dette Brev er gaaet tabt.

280. Den italienske Komponist Guiseppe Sarti (1729—1802) er en af det 18. Aarh.s mange internationale Teatereventyrere. Han var godt kendt i Kbhvn. fra en næsten 20aarig Virksomhed, der brat afsluttedes med Proces og Landsforvisning i 1775. Han havde været Chr. VII's Musiklærer, Kapelmester ved, ja mellem 1767 og 72 endogsaa Direktør for, Det Kgl. Teater, hvor han bl. a. komponerede Musikken til „Tronfølgen i Sidon“, der var saa yndefuld, at selv Operahaderen Rahbek tvinges til at fremhæve dens Fortjenester. (Er. I 93—94). Efter Skandalen i Danmark havde S. været Kapelmester i Venedig og Milano og siden 1784 Hofkapelmester i St. Petersborg — men alle Steder var der Proces og Skandale i hans Kølvan som Følge af hans Svindleragtighed i Pengesager. Men han var en virkelig begavet Musiker, der fik komponeret over et halvt Hundrede Operaer, hvoraf mange blev meget store Sukcesser. Den „Musik af Sarti“ de danske Skuespillere nu skal høre er „Im Trüben ist gut fischen“, den bedste af hans senere Operaer. (Preisler II 133). Naar Rosing antyder, at Sarti endelig „har faaet Ende paa sin Rolle i Verden“, maa han enten være galt underrettet eller udtrykke sig forkert. S. endte først sit omtumlede Liv i 1802 i Berlin, paa Rejse fra Rusland til sit Fædreland.

281. „Die Dorfdebutierten“ fra 1783 er en Operette af Lucas Schuhbauer (1753—1813) over et Tema af Goldoni, ødelagt af Heermann.

282. Byen og Fæstningen Philippsburg var en vigtig strategisk Nøglestilling, der beherskede Rhinovergangen. Fæstningen blev erobret af Franskmændene i 1688 og 1734. Napoleon lod i 1800 Befæstningsværkerne sløjfe.

283. Bivogn skal ikke forstaas bogstaveligt. Paa Grund af Passagerernes store Antal er her Tale om en Ekstravogn, en umagelig aaben Kærre paa hvilken Rosing galant tager Plads sammen med en genert kvindelig Passager.

284. Preisler oplyser, at Frk. Louise Schmieden fra Stuttgart, den nytilkomne kvindelige Passager, ikke morer sig ved det Selskab, hun har i Ekstravognen (Pr. er dog chevaleresk nok til ikke at nævne Rosings Navn), men at hun bliver ganske anderledes munter og underholdende, da hun senere kommer over i den lukkede Hovedvogn — hvor hun øjensynlig straks vækker den næsten altædende Preislers Charmør-Instinkter. (Se Pr. II 140—143).

285. Den tyske Digter C. F. D. Schubart (1739—1791) sad i 10 Aar fra 1777 fængslet paa Hohenasperg for sine politiske Satirer. Hans berømte Erindringer („Schubarts Leben u. Gesinnungen. Von ihm selbst im Kerker aufgesetzt“ I—II, Stuttgart 1791—93) fortæller intet om Komediespillet paa Fæstningen, da de kun dækker de første halvtredje Aar af hans Fangenskab under den despotiske General Rieger.

286. Se Note 49.

287. Rosing kan ikke lade sin Yndlingsfordom blandt de hjemlige Skuespillerinder være i Fred. Nu maa Jfr. Morthorst (se Note 31) igen holde for. At Preisler ikke har fundet den nytilkomne schwabiske Rejsefælle slet saa kedsommelig fremgaar mindre af hans egen Beretning (II 147) end af Rosings paafølgende utvetydige Skildring af „een af de andre Passagerers“ Opførsel overfor Damen.

26*

s. 404288. Don Quixotes korpulente og fortjente Oversætterinde Charlotte Dorothea Biehl, f. 1731, der gennem en Menneskealder havde forsynet Det Kgl. Teater med en Overflod af Originaler, Oversættelser og Bearbejdelser, var død d. 17. Maj, 14 Dage efter Skuespillernes Afrejse fra Kbhvn.

289. Mathias Georg Lambrecht (1748—1826), der havde debuteret i 1767, tilhørte i mange Aar Schröders Hamborg-Ensemble og spillede endogsaa nogle Gange Hamlet hos ham, men var ellers som Skuespiller uden Betydning. (Preisler II 155). Han var derimod en velbegavet og dannet Mand, dramaturgisk og teaterhistorisk interesseret, og Rahbek, der havde truffet ham i München, satte Pris paa ham. (Er. II 271—74). L. kom ved sin smagfulde Viden til at betyde adskilligt for Teatret i München, hvis Leder han endogsaa en kort Overgang mellem 1793 og 95 blev. Efter at en tiltagende Tunghørhed tvang ham bort fra Scenen, blev han i 1808 Teatrets Bibliotekar. L. havde i 1782 været knyttet til og i 1787 givet et Gæstespil paa Burgteatret i Wien.

290. „Der Brandschatzung“ er skrevet af Grev Fr. Aloys v. Brühl (1739—93), tidligere Guvernør i Warschau, Søn af den berømte sachsiske Premierminister og Onkel til den senere Berlinerintendant. Han var entusiastisk teaterinteressert og skrev for sit Privatteater i Lausitz ikke færre end 5 Bind Skuespil, „Theatralische Belustigungen“, hvoraf enkelte senere opførtes paa de „rigtige“ Teatre. „Der Brandschatzung“ var allerede spillet i Hamborg 1783.

291. Paa Det Kgl. Teaters løbende Repertoire i denne Periode stod af tyske Soldaterskuespil, foruden Mesterværket Lessings „Minna v. Barnhelm“, H. F. Møllers Greven af Waltron“, Stephanie d. y.s „Hververne“ og „De af takkede Officerer“, Schröders „Fændrikken“ og Spiesz' „General Schienzheim“ — alle virkningsfulde Uniformsstykker, der var populære, ogsaa af maleriske Grunde, her i det borgerlige Skuespils Tidsalder, men sikkert for Skuespillerne har været noget ensformigt at spille.

292. Theobald Marchand (1741—1800), en Elsasser af Fødsel, havde i 70erne været Principal for et Skuespillerselskab i Mainz og Frankfurt og havde givet Idéen til Oprettelsen af Nationalteatret i Mannheim — men blev af Kurfyrsten i 1778 taget med til München for at organisere Hofteatret dér. Det lykkedes ham dog aldrig at give det blot tilnærmelsesvis kunstnerisk Rang med Mannheimerscenen. M. var som Skuespiller god i de sentimentale Faderroller, Diderots „Faderen“, Goldonis „Den butte Velgiører“ (Le bourru bienfaisant), Dominik i Merciers „Eddikemanden“ — hans Fædre er saa deylige“ skriver Rosing til Rahbek d. 12. Aug. — omend de i nogen Grad skæmmedes af hans Korpus, og man iøvrigt i Tyskland længe bebrejdede ham en altfor franskorienteret Smag. Rahbek er ikke begejstret for M. som Kunstner; men Tidens tyske Fagfolk roser ham overmaade. Goethe kendte ham fra Frankfurt 1775 og ofrer ham en Passage i „Dichtung u. Wahrheit“ IV. Del, 17. Bog, hvor han omtaler ham som „ein schöner, gross- u. wohlgestalteter Mann“. Joseph Lange fremhæver i sin Biografi hans franskprægede Spillemaade, men ogsaa hvordan hans Spils Finhed skades af hans bastante Korpus, der aabenbart tog Overhaand med Aarene (Biographie des Joseph Lange 136). Schröders Biograf Meyer kalder ham: denne store og uerstattelige Skuespiller, der blot har haft den Ulykke at udøve sin Kunst i en By med saa faa virkelig skrivedygtige Kunstbedømmere. (Meyer: Schröder I 285). — Om den danske Skuespiller Musted se Note 60. — Mad. Antoine, som Rosing fremhæver i „Der Brandschatzung“, var lødt Amberger og i en Aarrække s. 405 knyttet til det „churbayrische Nationaltheater“. I 1786 blev hun silhouetteret af Lütgendorf til Teatrets Billedsamling.

293. Mad. Franziska Lang f. Stamitz, kaldet Mad. Lang d. æ. (død 1800), havde debuteret i München 1776. Hun var oprindelig Danserinde men skabte sig ogsaa som Skuespillerinde en smuk Position som „tragische Liebhaberin“. Hendes Glansrolle var Brandes' „Ariadne paa Naxos“, som hun kreerede i 1779. Hun var gift med Kapelmusikeren Franz Lang. — Mad. Marianne Lang f. Boudet, gift med Musikeren Martin Lang, kaldet Mad. Lang d. y. (1764—1835), havde debuteret i Mannheim 1777, men forflyttedes straks til München, hvor hun brillerede i skælmske og rørende Ungpigeroller. Schröder finder hende allerkæreste (Meyer: Schröder II 80), Rahbek kalder hende „en sand Juveel“. Wienserskuespilleren Joseph Lange søgte paa sin Kunstrejse 1784 at faa hende engageret til Burgteatret, hvor hun imidlertid nøjedes med at give et vellykket Gæstespil i 1785. (Langes Biographie 127. 135. — Rahbeks Er. II 275). Rosing dømmer sandsynligvis overilet, naar han siger „en ubetydelig Ting“ om denne Skuespillerinde; Mad. Lange d. y. blev i sin høje Alder en anset Elevinstruktrice.

294. Det er sandsynligt, at Rosing ogsaa her er paa Vildspor. Om Huck i hvert Fald skønnede Schröder, at han i fint komiske Roller „hørte til den tyske Scenes bedste“ (Meyer: Schröder II 80); Devrient omtaler ham som „den fint karakteriserende“ III (325). — Om Langlois siger Schröder „ikke ilde“ (smstds.) og Preisler „en herlig Figur og god Organ“ (II 156).

295. „Bondepigen ved Hoffet“ („Le caprice amoureux ou Ninette à la cour“), et Syngespil-Hovedværk fra 1753 af Charles Simon Favart og E. R. Duny var siden 1776 en populær Forestilling i København. Ninette havde været en af Caroline Walters Glansroller.

296. Grev Seeau var en af Tysklands mest berygtede adelige Teaterchefer. Han havde af Kurfyrst Karl Theodor faaet Miinchener-Hofteatret i Forpagtning, og Tilskuddet fra Hoffet forpligtede ham til foruden Skuespillet at opretholde italiensk Opera og Ballet. Fast besluttet paa at tjene paa Entreprisen lykkedes det ham at sænke det kunstneriske Niveau fra Aar til Aar. Om Münchenerballetten udtaler Preisler sig (II 156—57); Rahbek fortæller Anekdoten om Grev S.s Kunstforstand: Under en Operaouverture bemærkede han, at et af Orkestermedlemmerne, en berømt Violinist, ikke uafbrudt spillede, og lod Manden kalde for sig og røflede ham af. „Jamen, der er Pause i Musikken“. „Im Dienste seiner Durchlaucht werden keine Pausen gelitten“. (Er. II 274—275).

297. Teologen og Filologen A. C. Hviid (1749—1788), Rahbeks og Baggesens gode Ven („den bedste Mand jeg kiendte“ kalder B. ham i „Labyrinthen“), siden 1781 Regensprovst og titulær Professor, havde studeret i Tyskland og i 1787 udgivet Første Del af sin Dagbog fra 1778, en Bog, der vakte megen Opsigt i København, ikke blot ved sine frimodige Udtalelser om teologiske Spørgsmaal, men ogsaa efter den Tids Fordringer som en ganske livlig og læseværdig Rejsekildring af en ung dansk Videnskabsmands indholdsrige Odysse fra Göttingen over Regensburg-Donau til Wien. Hans Skildring af Donaufarten ved Efteraarstid med Tømmerflaade fylder 30 Sider, paa hvilken det farefulde ved Forehavendet stærkt fremhæves: „Reise om Natten vilde være den visse Død om end Aarstiden var den beste og Nætteme de s. 406lyseste“ (241). H.s altfor tidlige Død hindrede Bogens Fuldførelse. Professor A. Gamborg udgav i 1788 en Mundsmag af Anden Del.

298. Friedrich Wilhelm Schütz (1750—1800), et Skuespillerbarn og en Ven af Lessing fra Hamburger Dramaturgiens Dage, havde i 70erne vundet en vis Anseelse i de rejsende nordtyske Selskaber og hos Schröder i Hamborg ved sit Spil som Henrik i „Den politiske Kandestøber“, som Figaro og Marinelli — og blev i 1780 hentet til Burgteatret i Wien, hvor han imidlertid aldrig blot tilnærmelsesvis gjorde den Lykke, som han havde gjort i Nordtyskland — et Forhold som ogsaa kendes i Nutiden og er blevet drilagtig Skæbne for mange tyske Scenekunstnere. Der er en afgørende Forskel paa baade Form og Smag i kunstnerisk Udøvelse og kunstnerisk Bedømmelse i Nordtyskland og Sydtyskland. S.s Fag var de outrerede Karakterer i Komedierne, Skurke, Intriganter, Lapse, Vindbeutler og Hofsnoge — kort sagt Roller, der krævede — eller taalte — en stærk Farvelægning.

299. I Grétrys og Marmontels „Lucile eller Den forbyttede Datter“, der gik 19 Gange paa Det Kgl. Teater mellem 1778 og 91 med Rosing som Elskeren Dorval, findes en Kvartet, der i Niels Krog Bredals Oversættelse begynder saaledes: „Hvor mon man bedre er / end blandt sin Slægt og Venner? / For Sind og Sands hver Ting er kjær.“ (Syngespil for den danske Skueplads. IV 1781). Preislers erotiske Foretagsomhed fremkalder af sig selv denne spøgefulde Association hos Rosing. Bredals Tekst fortsætter:

I Eenighed Vi eenige

og Kiærlighed og kiærlige

saa lev'de Fædrene vil leve ret som de.

300. Det fremgaar af Preislers meget oprømte Beretning — han har kastet sig over en af de „tvende raske Piger, som skulde til Regensburg“ Marianne Zellrinn (der efter hans Fremstilling har et stort Behov efter at lære fremmede Sprog, og som han indlader sig med „for dog iblant Mængden at have Een, som jeg af og til kunde tale et fornuftigt Ord med (!)“) — at der var en Fyrværker med ombord, der forsynede de Rejsende med Raketter og Sværmere, som brændtes af ved Ankomsten til de forskellige Stationer. Rosing er antagelig, ligesom en af de kvindelige Passagerer, blev ramt af et vildfarende Kanonslag. (Preisler II 161—167)).

301. Blandt Joseph II's mange Reformbestræbelser, der gennemførtes med helt selvmorderisk Konsekvens, var ogsaa hans uhørt strænge Toldbeskatning paa al Indførsel af udenlandske Varer til Østrig (og hans rigoristiske Forbud mod Udførsel af Raastoffer). Formaalet var at fremme den hjemlige Handel.

302. I Donau lige efter Grein fandtes en farlig og berygtet Hvirvel, hvor Floden kun var farbar i et ret smalt Stræde mellem to undersøiske Klipper. Hviid valgte i 1778 at fordybe sig i Læsningen af Suetonius, mens Skipperen i den rivende Strøm manøvrerede forbi det livsfarlige Punkt. (262—66). Preisler giver en flot og melodramatisk Skildring af den farefulde Sejlads og Stedets „gyselige“ Stemning (II 180—82). Først i 1866 blev Floden paa dette Sted gjort fuldstændig farbar ved Bortsprængning af de farlige Skær.

303. Med de Skydevaaben, Rosing fortæller de tre Skuespillere havde købt i Linz, og som Preisler siger „skulde fornøye os paa Farten“ (II 179), salutede Preisler og Saabye og skød til Maals som overstadige Børn. Pr. beskriver endvidere, s. 407hvordan der let kunde være sket en Ulykke, da Saabyes Pistol sprang, mens han stod med den i Haanden. Til alt Held kom hverken han selv eller nogen af de Omkring- staaende noget til.

304. Rosings Allusion er ikke umiddelbart gennemskuelig. Men der findes en tysk Minnesanger og Geistlig Heinrich (der) Rost, Kirchherr zu Sarnen, hvis smaa trestrofige Kærlighedsdigte fra det 13. Aarh. nød en vis Popularitet i Tyskland. Med Hentydning til dem kan Udtrykket „Heinrich Ros(t)es Andagtsøvelser“ mulig være opstaaet — som spøgfuldt eller spydigt Udtryk for erotiske Galanterier.

305. Domenico Cimarosa (1749—1801) var Tidens italienske Modekomponist, Elev af Piccini og Sacchini og en særlig Yndling af Wienerne paa Grund af Lunet i hans Musik. Han har skrevet henved 80 Operaer. „Il fanatico burlatto“, som Danskerne nu ser, er fra 1787. „Italienerinden i London“, som Rosing hentyder til, er fra 1779, en Operettisering af Voltaires „Skotlænderinden“ (!) ; den var blevet spillet i Kbhvn. 1786 med Rosing og Mad. Preisler i Hovedrollerne. C.s største Sukces- indenfor Buffo-Operaen blev „Det hemmelige Ægteskab“ fra 1792.

306. Rosing gør sig her skyldig i en pudsigt Forveksling, lærerig til Forstaaelsen af historiske Anekdoters Skæbne. Det var ikke Voltaire, der under Oplæsningen af en ny Tragedie bestandig tog sin Kalot af og, da man spurgte ham om Grunden, svarede: „Jeg plejer at hilse paa gamle Bekendte, naar jeg træffer dem“. Det var derimod Satirikeren Piron (1689—1773), da han overværede Oplæsningen af — en af Voltaires Tragedier.

307. Joh. Heinrich Fr. Müller (1738—1815) var en af Burgteatrets ledende Kræfter, Medlem af Ausschuss, ikke nogen fremragende Kunstner, men en dannet, velmenende og initiativrig Mand. Han var Student fra Halle, var kommet til Scenen 1755 som Lærer for Principalen Schlichs Børn paa de lange Rejser; Turnélivet førte med sig, at den unge Student fik betroet sceniske Opgaver, og det viste sig at han løste dem godt. Hans langsomme Talesæt og hele pædagogiske Holdning gjorde ham dog hele hans Liv bedst skikket for Pedantroller. M. var kommet til Wien 1763, og en Maalestok for den betroede Stilling, han ret hurtigt kom til at indtage, er at Joseph II valgte ham til i 1776 at rejse Tyskland rundt for at opspore de Skuespillere, paa hvilke Wien kunde bygge sin Fremtid som „førende“ Teaterby. M. udførte sit Hverv til Kejserens Tilfredshed. Han har i sin Bog „Müllers Abschied von der K. K. Hofund National-Schaubühne“ 1802 paa værdifuld Maade skildret sit Liv og Arbejde i Teatrets Tjeneste. I 1777 havde han paa Lessings Opfordring prøvet at oprette en Elevskole i Wien, men hans Kolleger fik den standset. I 1778—79 havde M. forestaaet en Række Børneforestillinger i Kärntnertorteatret, hvor bl. a. hans tre Sønner Friedrich, Carl og Johann og hans to ældste Døtre Josepha og Nanette havde medvirket. Rahbek havde i 1784 opsøgt M. som Frimurerbroder og ret hurtigt sluttet et nøje Venskab med det Müllerske Hjem. (Om M. som Kunstner se Staffeldt 446).

308. Til Rahbek skriver Rosing til at begynde med yderst skeptisk om Josepha Müller, Vennens store Sværmeri fra Udenlandsrejsen („det første Fruentimmer med hvem jeg (Rahbek) drømte mig Muligheden at blive lykkelig“. Er. II 260—66) — hun var efter Rosings Mening nu altfor færdig til at lade sine Gaver høre ved Klaveret, „som om ieg var kommet fra Danmark for at høre hende spille Claveer“ s. 408 (Det kgl. Bibliotek. Brev 174. 12. Aug. 1788). Men Rosings Følelser for Müllers ældste Datter undergaar en Række forbløffende Svingninger (se videre Note 358 og 368). Josepha (egl. Josephine) Hortensia Müller (1766—1808) havde debuteret paa Burgteatret i 1782 som Betty i Chamforts „Den unge Indianerinde“; Schink og Rahbek er overstrømmende i deres Ros af hendes Talent (Rahbek Er. II 261 —65), Meyer kalder hende „eine reizende Blondine voll Geist u. Feuer“ (Meyer: Schröder I 368) — for Staffeldt blev hun derimod typisk for et i hans Øjne særlig wiensk, sødligt maniereret Komediespil, en slap og fad „Elskelighed“, der indgyder ham Væmmelse. (Staffeldt 424. 436). Preisler omtaler hende koldsindigt, men erkender at hun spiller godt som Henriette i „Ringens“ (II 265). Hun har sandsynligvis haft Lighedspunkter med Mad. Rosing i Talent og i sit private Væsen en indtagende kvindelig Sødme. J. blev gift med den berømte Hofmaler Füger, men næppe lykkelig gift. Hun led af Tungsind og maatte i 1799 trække sig tilbage fra Teatret paa Grund af svær Sygdom. Billede S. 283.

309. Foruden Josepha var ogsaa Müllers ældste Søn Friedrich Joseph M. (1768 —1834) knyttet til Burgteatret i en længere Periode mellem 1785 og 1804 uden at hævde sig, skønt baade Rosing og Preisler finder ham god som Conti i „Emilia Galotti“ (Pr. II 240). — To andre Sønner Carl og Johann havde i en enkelt Sæson (1783) været ved Teatret, men overgik til borgerlige Erhverv. To unge Døtre Victoria og Anna var i 1797 og 98 hver én Sæson Skuespillerinder. (Rub: Das Burgtheater 171. 172. 175).

310. I 1781 havde Principalen Karl v. Marinelli aabnet Teatret i Forstaden Leopoldstadt, hvor Wienerposen fik sit Hjemsted udenfor Byporten efter at være forbudt i den indre By (se Forordet S. 29. 32. 33. 103). Som Erstatning for den banlyste Hanswurstfigur skabte Komikeren Johann Laroche (død 1807) i Stedet Kasperl-Figuren, der i mere end et halvt Aarhundrede gav Teatret Navn og betingede dets enorme Popularitet. Rosing omtaler udfra sit særlige Kunstsyn ganske naturligt Besøget i Kasperl-teatret med Væmmelse, ogsaa i Brev XIII — selv om han undtager selve Kasperl (Laroche) fra sin Fordømmelsesdom. Det er karakteristisk, at for ham er Hanswurst og Kasperl som Begreber eet Fedt og lige vederstyggelige. Preisler registrerer mere udførligt, at den Forestilling, Danskerne ser d. 11. Aug. er „Casperl, als Kind, altes Weib, Scherenschleifer, Corporal, alter lahmer Mann und Bediente“, en ekstempereret Posse paa Wienerdialekt. Preisler sammenligner Forestillingen og Teatrets Art og Indretning med Nicolets Teater i Paris (II 190—91). Rosing, der i Dagbogen og Brevene undlader at notere det ham antipatiske Teater ved Navn, opgiver i Udtoget i Dramaturgiske Saml. (Tredie Hæfte 33) sin Tavshed paa dette Punkt og roser „Marinellis Teater i Leopoldstadt“ for dets Maskineri og imponerende hurtige Changementer.

311. Kammerherre, Amtmand til Silkeborg og Mariager Amter Friedrich Buchvoald (1742—1814) havde været Attaché ved Gesandtskabet i Wien 1771—74 og bevarede gennem hele sit Liv Tilknytningen til wienske Krese. Han var i 1779 blevet gift med Margrethe Dorothea Römeling (1751—1802). Se Brev XIII og Preisler II 227.

312. Skønt Maria Theresia var død, haandhævedes hendes europæisk berygtede, meget rigoristiske Rettergang endnu mod alle Slags Uregelmæssigheder i Byen. Preisler noterer sig ogsaa „Gabe-Stokken, hvor alle Folk uden Forskiel maae para s. 409dere i Wien, naar de begaae Forbrydelser, som fortiene Ydmygelse“ (II 231). Se videre Brev XIII.

313. Lægen Lorents Wiwet (1759—1809) var en af Rahbeks intimeste Ungdomsvenner og allerede som stud.

med. hans Læge og hyppigt anvendte Aarelader („naar han intet havde at bestille, gik han op, og aarelod mig“. Rahbeks Er. I 252). W. var i 1787 endelig efter lange Kampe med sin Familie blevet gift med Birgitte Sophie Melchior (1760—1807), Rahbeks Hjærteveninde og Fortrolige underhans Wertherkrise. W. havde ogsaa staaet Rosings nær, indtil Rosings tre Børn i Vinteren 1785 døde af Kighoste, mens W. var deres Læge. Det haarde Slag havde naturligt medført en vis Usikkerhed i Forholdet mellem Parterne — men som det her ses ikke noget varigere Uvenskab.

314. Om Abelone Urberg se Note 255. Endv. Weitemeyer: „Kendte Navne fra kjøbenhavnske Kunstnerkrese i det 18. Aarh.“ Personalhistorisk Tidsskrift 30. Aarg. 5. Rk. VI 62 1909. Den famøse Abelone findes ogsaa nævnet i Mem. og Br. XV 155, hvor Udgiveren dog ikke har fundet det Umagen værd at undersøge, hvem Talen er om.

315. Til Josephas Undskyldning maa fremhæves, at Rahbek aldrig nogensinde hverken i 1784 eller senere pr. Brev overfor hende selv havde røbet, hvilket Indtryk hun havde gjort paa ham — endsige at han havde drømt om at gifte sig med hende!

316. Marianna Guidi havde været Primadonna under den italienske Operas sidste Sæson i København 1777—78 (den samme Sæson i hvilken Rosing debuterede) og havde vakt Furore. Overskou siger, at hun var saa god, at „dersom hele Personalet blot nogenlunde tilfredsstillende havde understøttet hende, vilde Glæden over at være bleven af med Italienerne ikke have været saa almindelig“ (III 127). Rosing synes ikke at dele Begejstringen for Guidi.

317. Den italienske Sangerinde Mad. Nicolosi gav to Koncerter paa Det Kgl. Teater i August 1781. (Overskou III 237).

318. Om „Vestindianeren“ se Note 260.

319. Baron Christian Frederik Giildencrone (1741—88) var i sine fire sidste Leveaar Gesandt i Wien, „en Middelmaadighed af Rang“ kaldte Bernstorff ham (Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Hoegh Guldberog. 1899. 75). Baade Rosing og Preisler roser ham imidlertid regelmæssigt og nærmest demonstrativt — tydeligvis som Modsætning til Baron Blome i Paris! Af I. C. Brandes' „Meine Lebensgeschichte“ (I—III, Berlin 1799—1800) synes at fremgaa, at G. har været blandt Minna Brandes' mest ihærdige adelige „Bejlere“ (III 159).

320. Rosing bringer os her paa Sporet af en ret opsigtvækkende, ikke før kendt tysk Opførelse af et dansk dramatisk Hovedværk. Oberarchivrat Dr. Rudolf Freytag i det fyrstelige Thurn und Taxische Zentralarchiv i Regensburg oplyser efter en Undersøgelse, hvis Resultat han paa Forhaand ansaa for tvivlsomt, da de tilgængelige trykte Kilder til Regensburgs Teaterhistorie intet synes at kende til Opførelsen, at denne virkelig har fundet Sted. Emanuel Schikaneder (1751—1812), hvis Initiativ i Arrangementet af allehaande sensationelle Teaterforestillinger var berygtet i Datiden — og ikke havde lidt noget Afbræk, da Johann Friede] (se Note 324) i 1785 havde sprængt hans Trup og var løbet bort med hans Kone — havde i Septbr. 1787 s. 410 haft stor Sukces med at opføre „Graf von Waltron“ (Se Note 226) som Friluftsforestilling med militær Pomp og Pragt auf dem oberen Wöhrd i Regensburg. Den paafølgende Sommer lod han sin nye Trup — mellem en Række andre, ret besynderlige Stykker — ogsaa opføre „Balders Tod. Oper nach dem Dänischen des Ewald“ sammesteds d. 27. Juni. Forestillingen gentoges Dagen efter, men i Skuespilhuset; man kan gætte paa, at Vejret har gjort Overflytningen nødvendig. Sandsynligvis er det Franz Stanislaus Spindlers (1759—1819) Komposition fra 1786, der har dannet det musikalske Grundlag for denne tyske Opførelse af Ewalds heroiske, nordiske Syngestykke. (Riemanns Musiklexikon. 11. Auflage. 1929. 1738. — Eitner: Quellen-Lexikon der Musiker IX 228). — Kammerherre, Ridder Fr. Ludwig v. Eyben (d. 1793) var siden 1782 og til sin Død befuldmægtiget dansk Udsending ved Rigsforsamlingen i Regensburg, denne særlige kejserlige tyske Rigsdag, der var indstiftet i 1663 og først ophævedes i 1806. Man maa antage, at Eyben, som Rosing skriver det, har været primus motor i Initiativet til Opførelsen af Ewalds Værk i Regensburg.

321. Af Sammenhængen forstaas, at det er Jfr. Møller, R. hentyder til.

322. Teaterdigteren og Oversætteren Johann Friedrich Jünger (1759—97) var den intimeste af alle Rahbeks tyske Venner. R. havde truffet ham i Leipzig 1783 og øjeblikkelig erkendt den følelsesfulde, litteraturbegeistrede Student som en beslægtet Aand, stemt i samme sentimentalt entusiastiske Toneart som han selv. (Rahbeks Er. II 179—88. 233. III 180—83). Billede S. 267. J. var et kvikt Hovede uden Evner for Tilpasning efter en borgerlig Tilværelse. Han kom i Handelslære, men stak af. Han skulde have studeret Jura, men deserterede. Mens han var ung, hjalp hans Charme og hans „skønne blaa Øyne“ ham til at leve en Teaterbohêmes frie Liv; mellem 1789 og 94 var han ansat som Burgteatrets faste Dramaturg; men skønt hans talrige Skuespil, hvis Dyd er Dialogens ganske gratiøse Opfindsomhed, men hvis Svaghed er Persontegningens Mangel paa Interesse, opførtes flittigt i Tyskland, viste det sig snart, at han ikke kunde leve af sin Pen, og han døde halvblind af Melankoli og Næringsssorger kun 38 Aar gl. — J.s store ulykkelige Kærlighed havde været Wiener scenens unge Haab Catty Jaqvets (se Note 373), der var død i 1786. Det taler til Gunst for J.s personlige, meget indtagende Egenskaber, at Rosing saa ubetinget slutter sig til ham her i

Wien. — Af Jüngers Stykker, hvoraf en Hovedpart er Bearbejdelser af fremmed Stof, er ikke færre end 13 blevet spillet i Kbhvn. ialt 205 Gange! De bedste er „Stregen i Regningen“, „Den aabne Brevveksling“ og „Kjolen fra Lyon“.

323. „Ausschuss“ i Wien havde hurtigt gjort sig berygtet som typisk Eksempel paa et Skuespillerregimes Misligheder, bl. a. var det lykkedes i 1784 ved allehaande Chikanerier fra A.s Side at gøre Schröder og hans Kone aldeles led ved Opholdet i Wien — og saaledes at fjerne i hvert Fald een farlig Konkurrent til de stedlige Førstekræfter. I Brev til Rahbek af 12. Aug. udtaler Rosing endnu kraftigere end i Dagbogen, hvad han har hørt om A. hos Ministeren: Stephanie d. y. laver Kabaler mod alle nye Stykker, som ikke er af ham, og alle nye Acteurer“, Müller paa sin Side skal holde „alle unge duelige Actricer borte fra Theatret for hans Datters Skyld“. (Det kgl. Bibi. Brev 174. 12. Aug. 1788). Beskyldningen mod Müller er vist overdreven, hvorimod et Flertal af samtidige Kilder er enige om, at Stephanie d. y. s. 411(1741—1800), den velbegavede, intrigante Skuespiller og Forfatter, var Skuespillerraadets egentlige onde Aand og Ophavsmand til de fleste administrative Misligheder. Rosing udtaler sig om hans Upopularitet d. 25. Aug. — S. d. y., yngste Søn af en Hospitalsdirektør i Breslau, havde været Officer i Syvaarskrigen, havde debuteret som Skuespiller i Wien 1769 og skabte sig en Position som Gammelmandsfremstiller, komiske Tjenere, Buldrebasser og Tyranner. Det Ry, han nød som Skuespiller i Wien, værnede han med stor Klogskab om, bl. a. ved aldrig nogensinde — trods ihærdige Opfordringer — at optræde som Gæst paa de andre Teatre i Tyskland! Sin egentlige Betydning fik han dog som heldig Komedieforfatter, Kotzebues næsten jævnbyrdige Forgænger i Kunsten at tætpakke et Skuespil med sindrige eller melodramatiske Effekter og falske, men virkningsfulde „Følelser“. Han er en Mester i virkningsfulde „Scener“, hvorimod Sammenhængen og Stigningen i hans Tekster lader meget tilbage at ønske. Hans bedste Stykker er „De aftakkede Officerer“ og „Hververne“ fra 1769—70, mest berygtet hans Bearbejdelse af Shakespeares Macbeth 1772 (i hvilken Macbeth tilslut myrdes af Lady Macbeth), mest kendt i Nutiden hans to Syngespiltekster til „Bortførelsen fra Seraillet“ og „Apotekeren og Doktoren“. S. udfoldede en nidkær Virksomhed for saa vidt muligt helt at hindre Engamentet af fremmede Kunstnere til Burgteatret. I 1789 blev hans Intriger endelig Joseph II for meget og „Ausschuss“ ophævedes med en Begrundelse, der tog direkte Sigte paa S.s „Nid, Herskesyge, Ophidselse af Personalet og Paatrængenhed overfor Monarken.“ (Teuber: Das K. K. Hofburgtheater seit seiner Begründung I 2. 97. — Müllers Abschied von der K. K. Hof- und National-Schaubühne 279—280. — Preisler II 192).

324. Schillers Dramer havde en haard Kamp at kæmpe med den kejserlige østrigske Censur. „Fiesco“ var ganske vist, omend i kastreret, omarbejdet Tilstand, blevet spillet paa Burgteatret i Decbr. 87 — men fremtraadte fra Opførelse til Opførelse mere og mere forkortet. Berthas Rolle, spillet af Josepha Müller, blev „af Anstændighedsgrunde“ helt fjernet allerede ved den anden Opførelse. — En Opsætning af „Don Carlos“ havde i 87 været paatænkt efter Stykkets sensationelle Sukces i Hamborg og Prag, men blev forbudt af Censuren, fordi Tragedien stødte an mod Sædeligheden, bragte en Fritænker paa Scenen, paa en taktløs Maade fremstillede Personer af det allerhøjeste Kejserhus — og iøvrigt rummede Allusioner til revolutionære Hændelser i de østrigske Nederlande. Det er interessant, at et Stykke, Burgteatret ikke maatte spille, Aaret efter kan præsenteres for Wienerne af et rejsende Teaterselskab i det nyindrettede Freihaus-Theater i det Starhembergske Palæ i Forstaden „auf der Wieden“ (hvor Schikaneder senere skulde opføre „Tryllefløjten“). Rosing giver en langt udførligere Skildring af den interessante Forestilling end Preisler, men er ligesom han i Vildrede med Teaterselskabets Navn: det er ikke det „friedliche“, men derimod Forfatteren, Skuespilleren og Eventyreren Johann FriedeVs Selskab, Talen er om. F. (1755—1789), hvis i Datiden berygtede „Briefe aus Wien“ 1783 i Dag er en kulturhistorisk Guldgrube, havde en Tid været rejsende Principal sammen med Schikaneder, men i 85 sammen med Fru Schikaneder dannet sit eget Selskab, der om Sommeren havde Hovedsæde i Triest, om Vinteren i Klagenfurt og Laibach. (Taschenbuch für die Schaubühne auf das Jahr 1787. Gotha). I 1788 omgikkes han med Planer om at spille regelmæssigt i Freihausteatret. F. døde i Klagenfurt 1789.

s. 412325. Düsseldorferen Hans Gabriel Maurenbrecher (1746—1801) var i 1784 kommet til København som Præst ved Reformert Kirke, hvor han til sin Død nød Anseelse som en myndig Prædikant.

326. Hovedkræfter ved det Friedel'ske Teaterselskab var Ægteparret Kettner. der i „Don Carlos“ spillede henholdsvis Titelrollen og Prinsesse Eboli. Om K., den unge Mand med de „mange Talenter“, vides saa godt som intet. Han blev senere Leder af „Das Theater auf der Landstrasse“ udenfor Wien og fortsatte øjensynlig Kampagnen for det schillerske Repertoire i Østrig, siden Schröder i 1791 med Væmmelse kan overvære en enkelt Akt af „Røverne“ i hans Trups Fremførelse. (Meyer: Schröder II 87). Efter nogle Aars Forløb flygtede K. fra en uoverskuelig Gæld og Forpligtelser, han ingen Udsigt havde til at kunne opfylde.

327. Rosing har antagelig haft en Scene med sine Rejsefæller. I et Brev til Rahbek fra d. 13., d. v. s. Dagen efter, skildrer han det stigende Uvenskab mellem Preisler, Saabye og ham. Se Forordet S. 117. Og Rosing beder Rahbek spionere Schwarz ud og faa at vide, hvilket Indtryk han har faaet af Rejsen; Preisler skriver ham saa flittigt til og „digter mig maaskee noget paa“. (Det kgl. Bibi. Brev 174. 13. Aug. 1788). Det er behagelige Omgangsformer.

328. Friedrich Heinrich Füger (1751—1818), Josephas senere Mand, den berømte Historiemaler og Portrætmaler, var efter at have studeret i Rom og Neapel i 1784 blevet Vicedirektør for Akademiet for

bildende Kunster i Wien. I 1801 blev han Direktør for Kunstsamlingen i Belvedere (se Note 342). Datiden begejstredes over hans historiske Kompositioner „Cæsars Mord“, „Germanicus' Død“, „Virginias Død“, „Prometheus befries af Herkules“ etc, som forekommer Nutiden krampagtige; bedre er hans Illustrationer til Klopstocks Messias og Sternes „Sentimental Journey“. Allerbedst er dog Portrætterne, der er noget i engelsk Stil, men følsomme og udtryksfulde (Billede S. 283). Det hørte formelig til god Tone i Wien at lade sig male en miniature af F., skønt Ligheden i hans Billeder var omdiskutabel (se Staffeldt 69—71. 421—24). Hans Billede af Joseph II regnes dog for det bedste eksisterende.

329. Johann Friedrich Schink (1755—1835), Borgertidens typiske germanske Dramaturg og Teaterrotte, havde oprindeligt villet være Digter og skrev Sørgespillet „Lina von Waller“ 1778, der henrev den unge Rahbek (Er. II 236). Men hans Oplevelse af Brockmanns Spil som Hamlet, og en berømt Afhandling han skrev derom („Über Brockmanns Hamlet“ Berlin 1778) gjorde ham i Stedet til dramatisk Kritiker, først i Berlin, dernæst i Wien, Graz og Hamborg, hvor han en Tid blev Schröders Dramaturg. Hans mest bekendte kritiske Skrifter er „Dramaturgische Fragmente“ 1781—82, „Dramaturgische Monate“ 1790 og „Hamburgische Theaterzeitung“ 1792—93. Han er det borgeligt rørende Dramas Forkæmper, Ifflands „Jægerne“ er for ham en poetisk Aabenbaring. Rahbek satte ham højt som Lessings jævnbyrdige Efterfølger og sit private Forbillede som Kritiker. Han sluttede i Tyskland et nøje Venskab med ham. S. var privat et elskværdigt, idealistisk Menneske, altid i Pengeforlegenhed. Preisler taler om hans behagelige „Melancholiske Sværmerie, som enhver Følelse maa holde af!“ (II 197).

330. Agent Matolai vinder straks Preislers Sympati, „han var fra Frankfurth og Oprigtigheden selv“ (II 194) — maaske han af den Grund opvækker Rosings voldsomme Antipati, se videre d. 26. Aug.

s. 413331. Johann Franz Hieronymus Brockmann (1745—1812), Søn af fattige Forældre i Graz, som Barn løbet hjemmefra med en rejsende Cirkus og gennem sin første Ungdom hutlende sig igennem som upaaskønnet Skuespiller, nu Burgteatrets Førstekraft og Tidens mest berømte Hamletfremstillende, for hvem der i 1778 i Berlin var blevet slaaget en Medalje af Abramson og Chodowiecki med Inskriptionen Ruhige Macht wirkt, was Heftigkeit nicht kann“. (Peragit tranquilla potestas quod violentia nequit), den første Medalje for en tysk Skuespiller — var blevet engageret til Wien paa Müllers Foranledning efter Kunstrejsten i 1776. B. svarede ganske vist ikke til det Idéal af en Førsteelsker, Fyrst Kaunitz havde paalagt M. at finde, nemlig én der ikke havde nogen „hervorragenden Bauch“, B. blev tidligt ret svær, men havde det personlige Skær omkring sin Person, den Udstraaling, der betinger en Førsteskuspillers Position og Popularitet. Meyer finder, at han i sit Fysiognomi havde Lighed med Lessing (Meyer: Schröder I 260). Schröder havde før andre Blik for B.s betydelige Muligheder og lancerede ham i Hamborg som Hamlet og Othello. Men B.s Talent forfaldt ret hurtigt efter hans Skilsmisse fra Schröder i en vis Magelighed og Embedsmandsmæssighed i Kunstens Udøvelse, der ofte findes hos Statsteaterskuspillere. Han blev Burgteatrets Molé, bedst i det højere Lystspil og den linere Karakterkomedie, som Fædre og Ræsonnører — derimod temperamentsløs eller falsk temperamentsfuld og poserende i Tragedien. „Hans Spil bugner af den falskeste Pathos, og Hamlets Advarsel til Skuespillerne kan ingensteds sove sødere end i hans Øre“ skriver Rahbek i 83 (Er. II 238. 255). Da Schröder spillede Kong Lear som Gæst i Wien 1780 vandt han da ogsaa en eklatant Sejr — tværtimod Wienernes Forventning og Ausschuss-Skuespillernes Ønske — over sin tidligere Elev, der selv havde „brilleret“ i Rollen. (Meyer: Schröder I 340—43). For de tre

Brockmann som Hamlet.

Rødkridtstegning af Chodowiecki.

s. 414 danske Skuespillere, der lærer at sætte Pris paa B. som Menneske, bliver Indtrykket af hans Spil (i „Emilia Galotti“, „Der Revers“ og „Ringens“) delvis en Skuffelse — mest for Preisler, der 1787 havde set B. spille som Gæst i Hamborg, bl. a. i „Der flatterhafte Ehemann“, „Clavigo“ og „Nanine“, og nu hører, at han mangler „Ild“ (Pr. I 45. 50—51. II 213. 239). Men man maa holde Brockmann til Gode, at han er tydelig indisponeret af Forkølelse under Danskernes Ophold og rimeligvis af den Grund ikke opfylder sit Løfte om at vise dem sin Hamlet. Da „Ausschuss“ i 1789 ophævedes, blev Brockmann Burgteatrets kunstneriske Direktør (indtil 1792) og knyttede Jünger til Teatret som Dramaturg.

332. De mørke Tilskuerrum paa de tyske Teatre, som med Rette begejstrede Preisler (se Note 278) faar her en Forklaring, som er pudsigt, men derfor ikke behøver at være korrekt. Tendensen gik mod de mørke Tilskuerpladser, og i 1792 afløstes ogsaa de tre Lysekroner i Det Kgl. Teater i Kbhvn. endelig af en enkelt, der var indrettet saaledes, at den kunde hejses i Vejret bag en Skærm, saa alt Lyset kastedes mod Scenen, naar Spillet begyndte. Interessant er Rosings Protest mod Logerne i selve Prosceniet, en sidste Rest af det fornemme Publikums Krav om at have Plads saa at sige paa selve Scenen — til Gæne for Skuespillerne og aldeles illusionsbrydende for Stykker af det ny „realistiske“ Repertoire.

333. Som en Tilkendegivelse af den Betydning, Joseph II tillagde sit Burgteater, havde han bestemt, at de Kunstnere, der særlig udmærkede sig, skulde males i en Yndlingsrolle efter eget Valg af kejserlig Kammermaler Josef Hickel og deres Billeder ophænges i de Værelser, som fra Slottet førte til den kejserlige Hofloge. Han grundede dermed Burgteatrets eneste Portrætgalleri. I 1786 var f. Eks. blevet malet og ophængt Billeder af Mad. Weidner, Mad. Adamberger, Weidmann, Lange og Brockmann i deres Glansroller.

(Teuber: Das K. K. Hofburgtheater seit seiner Begründung I 2.104).

334. Overhofmarskal, senere Fyrste Franz v. Orsini-Rosenberg (1723—1796) havde været Gesandt i Kbhvn. 1750—57 og var nu mellem 1777 og 90 Joseph II.s højre Haand og nære Ven. Han var levende teaterinteressert, blandede sig yderst aktivt i Teaterstyrelsen, udelukkede Kvinder fra Ausschuss, protegerede den italienske Opera og var en af Mozarts Avindsmænd bag Kulisserne.

335. Den anden af Brødrene S. (se Note 323), Stephanie d. æ. (1733—1798), havde debuteret i sin Fødeby Breslau 1756 og været Skuespiller i Wien siden 1760 og Medlem af Ausschuss fra dettes Start. S. spillede til 1770 Elskere og Helte i fransk Tragediemanéer som en Efterligner af Lekain, efter 1770 værdige Fædre. Han var personlig en retskaffen, litterært dannet Mand — men berygtet for sit affekterede Komadiespil. Rahbek siger i sine Erindringer „en saare maadelig Skuespiller“, men tilføjer i Modstrid med de fleste tyske Kilder, at han „dog taler som et Menneske“ (Er. II 239). Se videre d. 25. Aug.

336. Rosing stikler direkte til Warnstedt og indirekte til Schwarz, men gør vistnok førstnævnte Uret. Af Citater i Ørbæks Bog om W. synes at fremgaa, at W. ikke stod aldeles fremmed overfor Tanken om en Ausschusslignende Institution ved Teatret i Kbhvn. — og, i hvert Fald efter at være gaaet af som Direktør, ogsaa og selvfølgelig havde Rosing i Tankerne som et Lederemne. (Ørbæk: Warnstedt 51. 147).

s. 415337. Joseph II havde i 1775 aabnet Augarten, en 50 ha stor Park i fransk Smag, og i 1776 Prater, den tidligere kejserlige Dyrehave for Publikum. Rosing foretrækker den sidste „simple, landlige, dyrehavsmæssige“ fremfor Augartens Elegance.

338. Tidens mange Eksperimenter med Luftballoner — et sandt Ballonraseri — havde i Wien omsat sig i en yndet Folkeforlystelse, som forestodes af en Hr. Enzlen, der i smukt Vejr lod Balloner af Form som vilde Dyr, Heste, Ryttere, Hunde etc. stige tilvejs og forestille en saakaldt Luft-jagt (Preisler II 195).

339. Rahbek skriver i en Fodnote til Novellen „Baron Wahlheim“ om Dyreamfiteatret, en af de populære wienske Folkeforlystelser : „Die Hezze [er] en Forlystelse, som bestaaer i at hidse Hunde paa vilde Tyre, Løver, Vildsvin, og deslige, undertiden tage ogsaa Mennesker Deel i Kampen, for at gjøre Tingene des bevægeligere; Himlen være lovet, at den umenneskeligste af vore Fornøyer, at slaae Katten af Tønden, er intet mod disse“ (Prosaiske Forsøg 1785 I 5). — Af Preislers journalistisk meget livfulde Beskrivelse af „Wiens saa kaldede National-Skuespil“ II (203—207) synes at fremgaa, at Lejen af Hetze-Pladsen, 9000 Gylden aarlig, paa Joseph II.s Foranledning tilfaldt Nationalteatrets Skuespil som en Slags fast Bevilling. Ogsaa Hviid fortæller i sin Dagbog om disse barbariske, for Wien som sydeuropæisk By karakteristiske „Dyrefegtninger“ (339—344).

340. Joseph Lange (1750—1829), hvis Navn Rosing allerede har nævnet blandt Ausschuss-Skuespillerne, havde oprindeligt villet være Maler, men var siden 1770 Burgteatrets Førsteelsker og, efter at Brockmann blev for tyk, dets førende Heltefremstiller. Hans Komadiespil var hovedsagelig malerisk-plastisk betonet, med glansfulde ydre Linier, og han vakte første Gang Opmærksomhed ved virksomhed og dristig Kostumering (et ægte Harnisk som Malcolm i „Macbeth“). Rahbek, der i 1789 lærte ham nøje at kende og satte Pris paa ham som Menneske, har i Erindringerne (III 239—43. 259—60), men ogsaa i Dramaturg. Saml. (Femte Hæfte 84) givet en meget haard Vurdering af hans Spil som St. Albin i Diderots „Faderen“: „aldrig har jeg set mere Kunst anvendt paa at spille mere afskyeligt; det var det værste af høitragisk, pseudogallisk Carricatur“ etc. — men R. synes mere at tilskrive det „den afskyelige wienske Skole“ end Langes egne Fejl. Staffeldt giver en lignende, men mere indholdsrig Karakteristik: Lange er Wienerens Yndling Han har Talent, meget Talent. Men Wiener Manéren fordærver ham med sine Convulsioner. Han er Maler og lægger Spillet mere i Stillinger og Gebærder end i Mimik. Naar han er i Ro, er han god. I Udbruddene bliver han „vanvittig og epileptisk“. „ Han kan sige Giv mig et Glas Vand og Slæb ham til Døden med samme Emphase.“ Det virker latterligt. Det blidt rørende lykkes ham til Tider godt. Det stumme Spil synes under hans Værdighed. Naar han ikke taler, synes han som død. Naar han saa igen bryder ud, er det som en Gal. (Samlinger til Schack Staffeldts Levned. I 440—42). Men Staffeldt foretrækker L. for Fleck i Berlin, fordi han har ægte Værdighed og virker som en dannet Mand. Alt i alt synes det i hvert Fald misvisende, at Mantzius i sin Fremstilling af Wiener-teatret under Joseph II overhovedet ikke nævner L.s Navn. — Rosing er interesseret i Langes Spil og giver en udførlig og interessant Beskrivelse af ham som Prinsen i „Emilia Galotti“, en af Preislers Glansroller, i hvilken R. foretrækker Lange. L., der først tog Afsked i s. 4161811. har i 1808 udgivet en kortfattet, fortræffelig Erindringsbog „Biographie des Joseph Lange, K. u. K. Hofschauspieler“ fuld af kloge Bemærkninger om Teaterkunstens ydre Sider, Kostumering, Belysningsteknik, Dekorationer etc., men ogsaa med nogle Studier over berømte Shakespeareskikkelser, han har spillet — Othello er hans Glansrolle — der viser ham som en ualmindelig velbegavet Skuespiller. Sine maleriske Interesser dyrkede L. ved Siden af Teatertjenesten, og vi skylder ham et helt Galleri af udtryksfulde Portrætter af hans Samtidige, ikke blot i Teatrets, men ogsaa i Musikkens Verden (Billeder S. 277. 287). L. var Mozarts Svoger, gift med Aloysia L., den berømte Sangerinde. Se Note 355.

341. Den store italienske Komponist Antonio Salieri (1750—1825) var allerede som 16aarig Dreng kommet til Wien og skrev som 20aarig en komisk Opera, der vandt ham Joseph II.s livslange Bevaagenhed. S. blev

„Kammerkompositeur“ og senere Dirigent ved den italienske Opera. Ogsaa Gluck interesserede sig for ham og skaffede ham i 1784 et Gennembrud i Paris ved at lade hans Opera „Les Danaïdes“ opføre under sit Navn — til Successen var sikret! I Paris komponerede S. Operaen „Tarare“ (se Note 348) til Beaumarchais Tekst og i Nøje Samarbejde med denne store Forfatter, der blandt meget andet ogsaa følte sig kaldet til at blive en Operakunstens Reformator. I 1788 var Salieri blevet Wienerteatrets musikalske Chef og stod som saadan Mozarts Karriere i Vejen, hvad der er blevet lagt ham urimelig til Last. Fejlen var ikke hans, men de adelige Dignitærers snobistisk „italienske“ Smag. S.s Ungdomsarbejde „Armida“ var i 1781 blevet spillet 4 Gange i Kbhvn. Hans „Trophonii Hule“ (la grotta di Trofonii) fra 1785 til Tekst af da Ponte stod paa Det Kgl. Teaters Spilleplan for den kommende Sæson, og Rosing benytter derfor Lejligheden til at lade sig instruere af den berømte Komponist selv. Men Syngestykket gjorde ingen Lykke i Danmark og gik kun to Gange med Rosing, Saabye, Gielstrup og Jfr. W'inther i Hovedrollerne.

342. I Slaget ved Zenta 1697 havde Eugen af Savoyen (1663—1738), Østrigs største Feltherre i Kampen mod Tyrkerne, foruden et mægtigt Krigsbytte ogsaa taget to af Storvisirens Hustruer til Fange. — Prins Eugen lod 1714 den kejserlige Hofarkitekt Johann Lucas Hildebrandt bygge Slottene Øvre og Nedre Belvedere. De stod færdige i 1724. Efter E.s Død overgik de i kejserligt Eje og Nedre Belvedere anvendtes allerede i Slutningen af det 18. Aarh. som Musæum.

343. Blandt de wienske Folkeforlystelser i Slutningen af det 18. Aarh. rangerede Fyrværkerifesterne jævnsides med Ballonopvisningerne og Hetzampfiteatret. Kunstfyrværkeren I. G. Stuver var berømt for sine pragtfulde, men barbariske Fyrværkeriorgier. Europæisk berygtet paa dette Tidspunkt var et Kunstfyrværkeri, hvis Tema var — Werthers Leiden. (Meyer: Schröder I 360).

344. Om Jüngers „Dank u. Undank“, trykt i Lustspiele V 1789, se Preisler, der beskriver Opførelsen (II 213—15). — Goethes Enakter „Die Geschwister“ fra 1776, et af det borgerlige Dramas smaa Mesterværker, som endnu i 1817 aftvang Oehenschlæger et Begejstringsudbrud („ægte dyb, frisk Menneskefølelse, grundet paa et interessant Forhold. Gid Goethe havde skiænket os meer af dette Slags!“ En Reise II 183), var et af de faa Stykker af Goethe, der kunde spilles i Wien, hvor han var misliebig hos Myndighederne i endnu højere Grad end Schiller. Et antigoethesk Stykke „Das Wertherfieber“ var blevet opført i 1785. Paa Plakaten stavedes den s. 417uønskede Forfatters Navn — Goether! Men til Vurdering af Tidssmagen er det af Interesse at se, at Preisler overhovedet ikke synes at have nogen Fornemmelse af, at Goethe og Schiller er noget. Om „Die Geschwister“ udtaler han lakonisk, at Komedien „maae spilles overmaade godt, ifald den skal underholde“ (II 215) — en bekymret Bemærkning intet af Tidens andre Skuespil lægger ham i Munden.

345. Josef Weidmann (ca. 1740—1810), den Skuespiller, der for Rosing skulde komme til at staa som den bedste fremmede Komiker, han havde set, havde rejst i Provinsen og 1765—67 haft et Gennembrud i Prag i Bernardon-Roller. Han knyttedes til Burg i 1773 og havde Held til at forene det finere komiske Spil i de nye borgerlige Komedier med en folkelig Improvisations-Komik i Slægt med Hanswursttraditionen. Saa populær blev W. som Repræsentant for det oprindelige Wienerhumør, at Kejser Joseph gav ham — som den eneste Skuespiller — Lov til at ekstemperere! Staffeldt sammenligner hans Kunst med „ein Teniers, ein Ostade, eine Bambochade“. Han anker over hans Bemærkninger ud til Publikum, men fortsætter: „Alles an ihm ist Leben, er ist nie abwesend vom Theater, was er ist, ist er mit Leib und Seele. Ja, mit Leib, der kleinste Finger ist bei ihm von seiner Rolle erfüllt. Ich gestehe dass ich dieses nie auf dem Grad irgenwo gesehen habe.“ (Staffeldt 444—45). Billede S. 275.

346. Elisabeth Aichinger (f. 1764) fra Teatret i Linz, hvor Rahbek og Samsøe med Entusiasme havde set hende i 84 (Rahbeks Er. II 268) — med saa megen Begejstring, at R. fra da af nævner hende blandt Tysklands 7 ypperste Skuespillerinder (se bl. a. Mindeblomster paa Michael Rosings Grav 59) — var blevet knyttet til Burgteatret 1785 og gav rige Løfter, men døde i 1789 kun 24 Aar gl.

347. Rosing har fra gamniel Tid et Horn i Siden paa Jfr. Birgitte Christine Winther (1751—1809), fordi hun havde været Jfr. Møllers af Eickstedt indsatte Anstandsdame i Fredensborgsomrene 1779 og 80 (se Note 255 og Overskou III 189—92. 222—23.). Men Jfr. W., der havde debuteret i 1774 samme Aar som Mad. Rosing og Mad. Gielstrup, var ingen daarlig Kunstnerinde. Hun var Teatret til stor Nytte lige til sin Afgang i 1805, først i Syngestykkerne, siden i Komedierne som chargerede Frøken- og Frue-Typer, Jfr. Æbeltoft i „Gulddaasen“, Magdelone i „Den Stundesløse“, Geske i „Den politiske Kandestøber“. „Et Mesterværk fra Begyndelsen

Josef Weidmann.
Samtidigt Stik.
Den store Teaterrejse

27

s. 418til Enden“ kalder Niels Chr. Øst hendes Geske i „Intelligenzblade“ 1798 I 74. „Mamsel Biederhvas“ var Jfr. W.s Øgenavn blandt Kammeraterne. Som ung havde hun en karaktérfuld, veluddannet Altstemme. Hun havde bl. a. sunget Rinaldo i Salieris „Armida“ og Valkyrien Rota i „Balders Død“.

348. Med Operaen „Tarare“ til Salieris Musik, Première i Paris 1787, havde Beaumarchais gjort et ærgerrigt Forsøg paa at forene Opera buffa og Opera seria. Meningen var at give Nutidstilskuere et Begreb om Arten og Værdien af den klassisk græske Teaterform. Han ledsagede den trykte Udgave med et flot og effektivt dramaturgisk Forord om Operaens Kunst og om Nødvendigheden af at hæve de musikdramatiske Tekster op paa et poetisk Plan. „Tarare“ er virkelig ogsaa i sin franske Form en af Tidens mest fornuftige Operatekster, der i korte, knappe Vers skildrer en østerlandsk Fyrste, der efterstræber en af sine tapre Soldaters Hustruer, men tilslut afsløret og beskæmmet dræber sig selv, mens Soldaten Tarare udraabes til Konge. Slutreplikken lyder:

Homme! Ta grandeur sur la terre
n'appartient point à ton état,
elle est toute à ton caractère! —

Operaen, der efter de første Opførelser i Paris gik trægt over Scenen, fik efter Bastillens Fald en formidabel Sukces, som aktuelt og præcist Udtryk for Tredjestands Følelser. Men Beaumarchais' revolutionære Tekst lod sig af nærliggende politiske Grunde ikke anvende udenfor Frankrig. I Wien syede da Ponte den om i kejserlig Aand og forandrede dens Titel til „Axur Rè d'Ormus“. Under dette kongelige Navn lod Salieris flotklingende Opera sig fremføre ved en kejserlig Festforestilling paa Kärntnertorteatret i Jan. 1788 — og da Pontes „forbedrede“, temmelig umulige Tekst bevarede sig fra da af paa de tyske Operascener. Intet Under, at Oehlschlæger i 1817 finder Teksten „flau“ {En Reise I 59}. Men ogsaa i Frankrig bearbejdedes Teksten i øvrigt i Løbet af 30 Aar efter de skiftende politiske Aspekter. (Thrane: Rossini og Operaen 47). Om Forestillingen d. 18. Aug. se endv. Preisler II 221—23.

349. „Grotten“ var en wiensk Kunstnerklub, „en liden Cloub, som Skuespillere og Genier have oprettet“, kalder Preisler den (II 208), en Forløber, ogsaa i Navnet, for den berømte Sømmenslutning „Ludlams Hule“, som i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede blev saa berømt blandt Kunstnere af alle Nationer — indtil Wienerpolitiet lukkede den, fordi Myndighederne, vistnok med Urette, troede, at dens gemytligt mystifistiske Ceremoniel dækkede over politiske Konspirationer. (Abrahams: Meddelelser af mit Liv 222—38). Om „Grotten“ se videre Brev XIV.

350. Brockmanns Kone Theresia Brockmann (1740—1793), en Datter af Teaterprincipalen Bodenburg, havde været Skuespillerinde i Wien siden 1766 og blev der ogsaa, mens hendes dengang uberømte Mand, som hun havde lært at kende i sin Fars Vandretrop, der spillede i Ungarn og Siebenbürgen, i 1769 drog derfra og spillede hos Schröder i Hamborg. Müller skriver i sine Erindringer om Th. B., som Rosing kalder „denne muntre Kielling“: „Sie war ein würdiges Mitglied unserer Bühne. .. Komische und warme herzliche bäuerische Mütter, stolze, karikirte geschwätzige Damen stellte Sie mit treffender Wahrheit vor.“ (Müllers Abschied 300).

351. Se Note 63.

s. 419352. Blandt de talrige Medaljer Christian V lod slaa til Minde om sine Sejre i den skaanske Krig regnes Christopher Schneiders Medalje over Slaget i Køgebugt 1677 — foruden at det er en af de største danske Medaljer, 12 cm i Diameter — for at være et teknisk Mesterstykke. Den bærer paa den ene Side et effektivt Billede af selve Søslaget under Overskriften Sic Codani Turbas Conciliasse luvat (saaledes skal man stille Urolighederne i Østersøen) — paa den anden Side en Opregning af Niels Juels forskellige Sejre. Den regnedes i Datiden for at have 300 Gulddukaters Vægt og Værdi.

353. Müllers næstældste Datter er Nanette, der havde spillet paa Faderens Børneteater i 1778, men som modsat Josepha ikke havde fortsat sin Teaterbane. Preisler kalder hende „den fyrige Nanette“ og beskæftiger sig ihærdigt med at lære hende fire vigtige danske Ord, som det synes at være Saabye om at gøre, at hun kan. Og Preisler hjælper gerne „sin Ven S....,“ som han i Journalen saa diskret kalder ham (Pr. II 196—97).

354. Se Note 338. — Preisler beskiiver Ballonnummeret i Detaljer (II 227—28).

355. Langes anden Kone (hans første var Sangerinden Marianne Schindler, d. 1779) var Louise Marie Antoinette, kaldet Aloysia, Weber (1759—1830), den unge Sangerinde, der som halvudvokset Pigebarn i Mannheim — baade ved sin appeal og sin dejlige Stemme — havde gjort saa dybt et Indtryk paa den unge Mozart, at hun blev hans Livs første og vistnok største Kærlighed. Aloysia var den næstældste af fire Døtre, der alle var Genstand for indtil det komiske kyniske Erhvervsspekulationer af deres Far, Fridolin Weber, en musikgal Amatør af god Familie, der var havnet som forarmet Sufflør og Nodeskriver ved Teatret i Mannheim. Fridolin Weber havde spekuleret i Mozarts straalende Fremtidsudsigter, men slog om, da hans Spekulationer ikke hurtigt nok bekræftedes i Form af økonomisk Karriere for M. Da de to unge Mennesker efter Mozarts Ophold i Paris gensaas i München 1780 havde Aloysia Ordre til ikke at kende ham. Mozart kaldte hende efter hendes Ægteskab med Lange i 1780 for „eine falsche schlecht denkende Person und eine Kokette“, men skrev samtidig til sin Far, at det var godt for hans Hjertefred, at han kun saa hende saa sjældent (Goetz: Mozarts Leben in Selbstzeugnissen 267. 283). Han viede i Stedet hendes yngre og meget

nøgterne Søster Constance en Interesse, der førte til Ægteskab i 1782 (se videre Note 386). Aloysia Lange regnedes i en Aarrække for Tysklands største Sangerinde. Sine Glanspartier fik hun ironisk nok i Mozarts Operaer, Donna Anna i „Don Juan“ og især Constance i „Bortførelsen“, som hun sang paa Gæstespilrejser overalt i Tyskland og Nederlandene. Rahbek, der en Tid i 1789 rejste med hende og Manden og i sine Erindringer har givet en kostelig Skildring af hendes temmelig forvirrede Væsen (Er. III 238—43), brød sig ikke meget om Arten af hendes Sang „med Roulader og alt det øvrige musikalske Stads“, men fremhæver dog hendes Zemire i „Zemire og Azor“ og Louise i „Deserteuren“, hvor han sætter hende over Caroline Walter. (Er. III 253). Preisler kalder hende den „herlige Madame Lange“, men mener ikke hun kan maale sig med Møller (II 229—30), han understøttes heri af Engelstoft, der hørte hende i Hamborg 1797. (12). Staffeldt bedømmer hende paafaldende strengt: „Ihre Stimme hatte zu viel Timbre und war zu stark um angenehm zu sein“ (79). Ikke desto mindre gør hendes Sang et stærkt Indtryk paa Rosing, og hun var Schröders Yndlingsangerinde (Meyer: Schröder s. 420II 43—44). Hendes Ægteskab med Lange var ikke lykkeligt, skønt hun skænkede ham tre Børn. L. skriver i sin Biografi udførligt (116—18. 152—57) om den megen Sladder, der gik i Tyskland om hans Mishandling af hende og hans grove Utroskab (som han knap benægter, idet han naivt-elskværdigt fortæller om, hvad Kvinder har betydet for ham som Inspiration i Kunsten), men siger, at en væsentlig Part af Sladderen skyldes intrigante Teaterlederes Ønske om af økonomisk-praktiske Grunde at skille Ægtefællerne. Da hun i Efteraaret 1788 pludselig stod uden Engagement, efter at Joseph II endelig havde ophævet den italienske Opera i Wien, fulgte han hende imidlertid paa hendes anden store Teaterrejse, der formede sig som en særlig Triumf, da man fejlagtig — som Forklaring paa hendes Afskedigelse— havde udspreddt, at hun havde mistet Stemmen! Det var paa denne Rejse, at Ægteparret i Hamborg og Berlin lærte Rahbek at kende. I 1796 forlod Aloysia definitivt sin Mand; hun foretog en Rejse med Søsteren Constance — hvorfra hun ikke vendte tilbage. Efter et Gæstespil i Hamborg tog hun fast Engagement i Amsterdam. Rahbek, der giver et usminket, uspdet, meget realistisk Billede af de to Ægtefællers stormfulde Samliv, siger, at de begge, naar man lærte dem nærmere at kende, var fortræffelige Mennesker, begge i Besiddelse af „den store, frie varme Siæl, som jeg ved mere end een Leilighed har lært at kiende og ære, og som maa udsone alle Smaafeil“ (Er. III 260).

356. Weidmann var i Burgteatrets Galleri malet som Johann i Gotters „Der Kobold“. — Mad. Willielmine Stierle, f. Mirk (f. 1756, Debut 1773), Teatrets ypperlige Subrette, en af de Kunstnere Müller paa sin Talentspejder-Rejse i 1776 havde sikret Wien, var malet i sin Glansrolle som Kammerpigen i „Minna v. Barnhelm“. Citatet er fra dette Stykke Akt III, Scene 10.

357. Neapolitaneren Pasquale Anfossi (1729—97), siden 1773 Piccinis Konkurrent i Rom, hvor der formelig dannede sig et Anfossi-Parti, hørte i 1780erne til de hyppigst spillede italienske Operakomponister i Wien. Blandt hans populæreste Operaer her var „Il trionfo delle Donne“, „Gli amanti canuti“ og „Le gelosie fortunate“, i hvilken sidste Mozart i 1788 indlagde en Arie. A. var især berømt for sine virkningsfuldt komponerede Finaler.

358. Det er sandsynligt, at denne Passage i Brevet, med dens paafaldende voldsomme Kritik af Josepha, er blevet til som et naivt Udslag af „daarlig Samvittighed“ hos Rosing. Han er bange for, hvad Preisler og Saabye vil skrive hjem om hans pludselige Interesse for Josephas Person — og hvilken yderligere Sladder det muligt kan give Anledning til i Fredensborg.

359. Den berømte Læge Johan Hunczovsky (1752—1798), der var Søn af en Barber, havde med Joseph II.s Støtte gjort europæiske Studierejser 1777—80. I 1781 oprettede Kejseren en medicinsk-kirurgisk Skole i Militærhospitalet i Gumpendorf og gjorde H. til Professor. H. døde af en Blodforgiftning, han havde paadraget sig under en Operation.

360. Lessings „Emilia Galotti“, „den største tydske Digers ypperste Mesterstykke“, som Rahbek i 1792 kaldte det i Dramatiske Tillæg (65), hørte siden 1775 til Kgl. Teaters gode Forestillinger, især efter at Rosing i 1778 var blevet Marinelli. De øvrige Hovedroller udførtes iøvrigt, mens Forestillingen stod i sin fulde Glans, i Kbhvn. af Mad. Rosing (Emilia), Rose (Odoardo), Mad. Preisler (Orsina) og s. 421Preisler (Prinsen). Mens Rosing ikke synes at være tilfreds med de to sidste, roser Preisler til Gengæld uforbeholdent Rosing som Marinelli, den berømteste af hans tidlige Præstationer (Pr. II 238). — Lessings glimrende effektfulde Tragedie regnedes blandt Burgteatrets (faa) litterære Glansforestillinger og var i Wien tillige — modsat Kbhvn., hvor den indtil 1788 kun var spillet 12 Gange — ogsaa en meget stor Publikumssukces. Brockmann skrev i 1789 i en officiel Indberetning triumferende, at den udødelige Lessings E. G. behager mere i Wien end andre Steder og fylder Kassen ligesaa godt som „Greven af Waltron“ gør det paa Tysklands øvrige Scener. (Teuber: Das K. Hofburgtheater I 2. 88). Det er derfor dobbelt interessant at følge Rosings minutøse Sammenligning mellem den danske og den celebre fremmede Fremførelse af et af Tidens dramatiske Hovedværker.

361. Om Schütz se Note 298. Schröder fandt ham ogsaa daarlig som Marinelli, skønt han gjorde en uhyre Lykke i Rollen, „so viele falsch verstandene Stellen“ (Meyer: Schröder I 264).

362. Om den unge Müller se Note 309.

363. Tjeneren Pirro spilledes i Kbhvn. af Gielstrup.

364. Grev Appiani spilledes i København af Eisberg — Burgteatrets Eisberg. Friedrich Wilhelm Ziegler (1758—1827) havde debuteret som Skuespiller i 1783 og vakte ved sit belevne, dannede Væsen Joseph II.s Interesse, saa han bekostede en Studierejse for ham. Z. gjorde sig imidlertid aldrig kunstnerisk gældende som Acteur — undtagen i sine egne Stykker, hvor han forbavnsede sine Kolleger ved levende og energisk Spil. Som produktiv dramatisk Forfatter uden Hemninger konkurrerede han i det wienske Repertoire med Iffland og Kotzebue; mest berygtet er den Fortsættelse han skrev til Kotzebues „Menneskehad og Anger“ og som han kaldte „Eulalia Meinau“. Blandt de øvrige Stykker kan nævnes „Weiberehre“, „Barbarey u. Grösse“ og „Der Loorbeerkrantz“, der i 1825 opførtes 3 Gange paa Det Kgl. Teater, oversat af Ryge. Mens Lange i sin Biografi fører et Forsvar for Z. som Kunstner (170), stemmer en lagtagelse af Schröder om den overfladiske Art af Z.s Skuespilkunst paa det nøjeste sammen med Rosings. (Meyer: Schröder I 365 II 86. — Se ogsaa Staffeldt 446).

365. Rosing giver her indirekte interessante Enkeltheder af sin Kones Spil som Emilia Galotti. Preisler samstemmer med ham i Bedømmelsen, for saa vidt som han sætter Mlle Aichinger under saavel Mad. Rosing som under Jfr. Astrup, der i Kbhvn. havde overtaget Rollen i 1785 (II 238).

366. Emilia Galottis Moder spilledes i Kbhvn. af Mad. Rose (den tidligere Jfr. Bøttger). — Mad. Christiane Friederike Weidner, f. Lorenz, første Gang gift Huber, anden Gang Weidner (1730—99), havde som ung spillet i Karoline Neubers og Schönemanns Trupper. Hun var kommet til Wien allerede i 1748 og havde under stor Hyldest fejret sit 40 Aars Jubilæum i Februar 1788. Hun nød Anseelse som en af tysk Teaters hæderkronede Veteraner. Rahbek kalder hende i Dramaturgiske Saml. „den uendelige“ (Femte Hæfte 84).

367. Dosalo er Navnet paa Prinsens amoureuse Jagtslot i „Emilia Galotti“. Den citerede Replik er fra Akt IV, Scene 3. — Rosings Aversion mod Mad. Preisler som Orsina (se ogsaa Mem. og Br. XV 165) farver hans Fremstilling af Stephanie s. 422d. y.'s Hustru Anna Stephanie (1751—1802), en statelig Bøhmerinde, der havde debuteret i 1771 og skabt sig en Position i Faget „de store Koketter“. Slaffcldt bedømmer hende saaledes: „Vrede, skændesyge Kvinder lykkes hende fortræffeligt. I det Tragiske er der ingen Ende paa hendes Græden og Hulken. Hendes Spil er overexponeret. Hendes Organ ubehageligt. Hendes Mimik krampagtig. Stolthed, Beslutsomhed, Mandhaftighed, Haan lykkes hende fortræffeligt. Hun er den bedste de har for det højere Skuespil“ (447).

368. Allerede Rahbek havde i 1784 gjort den lagttagelse, at Müllers Instruktion næppe var den heldigste for Datteren (Er. II 247—48), saaledes som det iøvrigt hyppigt er Forholdet, naar gamle rutinerede Teaterfolk læser med deres egne Børn — og væsentligst formaar at indterpe Métier'ens professionelle Unoder i dem. Rahbek taler bekymret om Müllers „Dressering“ af Josepha. Rosing, der i sit Brev af 13. Aug. til Rahbek havde givet Udtryk for sin Skuffelse over J. — endogsaa i det temmelig forsorne Udtryk om hende: „Zum Spass aber im Ernst nicht“ (!) — har i Mellemtiden ændret sit Syn. Allerede d. 13. om Aftenen havde hendes „Melancholie“ gjort et vist Indtryk paa ham, og nu bekender han i Breve af d. 23. og 30. de totalt ændrede Signaler (Det kgl. Bibliotek. Brev 175—76). Han beretter Vennen om den Kunstsamtale, han har haft med J. Han har i Detaljer beskrevet for hende paa hvilken Maade „min Kielling spildte forskiellige Roller, som hun (Josepha) ikke havde forstaaet ret“. Han finder hende efter denne Samtale langt interessantere end Jünger har sagt og han selv først havde troet; han foretrækker hende som Kunstnerinde for Mile Aichinger og understreger med Entusiasme, at han er overbevist om, at hun er saa „ufordervet og reen Jomfru som Vorherres Mor, før Englen kom over hende“ (!). For at Rahbek ikke skal tro, at han selv føler sig kaldet til at spille den Helligaands Rolle tilføjer han dog med et paafaldende Eftertryk — som tydeligvis tager Sigte paa Preislers og Saabyes respektløse Udtydning af hans stigende Interesse for hendes Person (se ogsaa Note 358) — at hans Instruktion af Josepha foregaar „i al Honetet“. Hvem vilde dog tvivle derpaa?

369. Papé er ifølge Preisler en Vekselerer; Engelskmanden „en berømt StaalFabrikant“ Lightbowler, som Rosing senere nævner ved Navn (Pr. II 240).

370. I et Brev til Rahbek Dagen efter udtrykker Rosing sig betydelig kraftigere om Aftenen hos Brockmann og om B.s Niece Babet. — Han skriver bekymret drastisk om Selskabet, at han hos Jiinger har truffet „Libertinace“ i højeste Grad, „hvad ieg ikke havde ventet at finde hos en Ven af dig“. „Dersom han og Preisler blev længer sammen eller kom tiere sammen, saa blev der ikke mange ulorsøgte Piger eller Koner, hvor de foer frem. Det er ikke blandt Menniskets værdste Feyl, naar det skeer til en vis Grad (!), men Jünger er efter sit Snak og Adfærd ikke langt fra at være det Preisler er i det Capitel og det er for meget.“ Om de to Herrers Stormkur til bemeldte Babet siger han, at „havde det været mueligt, saa havde hendes Uskyldighed, ifald hun havde nogen, været borte; men Brockm: passer paa, saa at hverken de eller Tøsen fik deres Vilje frem“. (Det kgl. Bibliotek. Brev 175. 23. August 1788). Mens Rosing senere reviderer sit Indtryk af Jüngers Optræden; det er øjensynlig selve den lette Wienertone, han har misforstaaet og lagt for meget i, han forsikrer i hvert Fald d. 30., at „Jünger er dig værd“ — lader han sit Indtryk s. 423af Preislers Frivolitet staa uimodsagt. Preisler selv omtaler betegnende nok sletikke denne Aftens Hændelser udover en uskyldig Bemærkning om, hvad det vil koste af Umage, at „slide sig løs fra Wien, hvor vi ere saa vel“ (II 240). Men tre Sider længer henne omtaler Pr. pludselig og for fuld Kraft Babet som „den blødeste, blideste, meest indtagende Cousine, Noget Huus kan eie“ og sammenligner hende foruroligende med — „min Kone i Elskerdagene“ (!), dengang hun „udbredte Lys rundt omkring sig“. „Babet maa kunde opflamme enhver

baandfri og retskaffen Dreng.“ (Pr. II 243 og igen 266). Om Historiens videre Udvikling og Afslutning se Rosing d. 26. Aug.

371. „Die Glücksritter oder die Liebe steht ihren Günstlingen bey“, er en tysk Bearbejdelse af I. L. Schlosser efter et Stykke af Farquhar — den af alle Tidens tyske Teaterdigtere foretrukne og plyndrede engelske Restaurationsdramatiker, til hvem selv Lessing staar i Gæld for „Minna v. Barnhelm“. Preisler bringer Opførelsens fulde Rolleliste (II 244—49) og kalder det „et herligt Skuespil, der blev spillet overmaade godt“. Det havde haft Premiere i Wien i Maj 1783.

372. Müller kopierede i Rollen som Værten en kendt Wienerrestaurator Poller i Værtshuset in der Traube. (Preisler II 245).

373. Karl Jaqvæt (1726—1813), som heller ikke Preisler levner Ære for to Skilling, men kalder „et afgjort unyttigt Meubel paa Skuepladsen“ (II 247), var en af Wienerteatrets veltjente Skuespillere i komiske Smaaroller; hans Specialitet var Jøder. Mantzius kalder ham i den ved Mylderet af Fejltagelser dumdristige Passage om Wienerteatret i „Skuespilkunstens Historie“ (V 118) paa Slump en „fin Komiker“, hvilket er uden Hjemmel i nogen samtidige Kilder. J.s „Berømmelse“ i Eftertiden skyldes alene, at han var Fader til de to højst talentfulde Søstre, Tragediennen Kathrine kaldet Catty Jaqvæt (1760—86), Jüngers store Kærlighed, „Tysklands Raucourt“, der døde i en urimelig ung Alder — og Subretten Anna kaldet Nanny Jaqvæt (1753—1804) der, gift med Tenoren Adamberger, blev Wienernes forgudede Yndling i muntre og skælmske Ungpigeroller. Danskerne faar hende ikke at se, da hun — ligesom Mad. Lange — er høj frugtsommelig.

374. Johanna Sacco, f. Richard (1754—1802), var Burgteatrets primadonna assoluta fra 1776 til 1793 og i Kejser Josephs særlige Gunst. Det lidenskabelige Pigebarn havde næret en brændende Kærlighed til Schröder, da de som purunge i 1767 var paa Teater sammen hos Kurz i Mainz. Hendes furiøse Attakker paa hans Dyd havde været pinlige for den unge Skuespiller, der erotisk var meget lidt fængelig, og da de senere atter mødtes ved Hamborgteatret i 1771 blev det nærmest til offentlig Skandale paa Grund af hendes ihærdige og hæmningsløst aabenlyse Bejlen (Meyer: Schröder I 163—72. 218—24). Af Trods giftede hun sig med den berygtede Libertiner, Balletmester Sacco, kendt fra flere Gæstespil i Kbhvn., et ulykkeligt Ægteskab, der snart opløstes, reelt, men ikke formelt. Interessant er det, at Mad. S. med en vis Uro spørger Preisler ud om sin Mand, der nylig havde gæstet Kbhvn. i forgæves Haab om at spænde Galeotti ud som Balletmester. (Preisler II 249). Fra sin Ankomst til Wien havde Mad. S. staaet i første Række i Roller som Eugénie, Elfriede, Grevinde Waltron, Medea og Imogen i den Bearbejdelse af Shakespeares „Cymbeline“, som havde haft Premiére i 1782, efter hendes Forlangende under Titlen „Imogen“! Om hendes Talent er Beretningerne mærkværdig s. 424forskellige. For Rahbek var Md. S. ganske simpelt det værste, han vidste, „den forfærdelige Mad. Sacco“ kalder han hende i Dramaturgiske Saml. (Femte Hæfte 84), og ogsaa Erindringerne er fulde af Invektiver mod hende, bl. a. siger han, at hun nær havde vænnet baade ham og Samsøe af med at gaa paa Tragedie i Wien (Er. II 238. 254), han taler om hendes „Armfægten“, „Balletstads“ og „hele langtrukne Flæberi“. Men Hviid skriver begejstret om hende, sammenligner hende med Caroline Walter, kalder hende „den herlige“ og siger, at hun spillede mesterligt. „Hendes Spil var fuldt af Affect og Natur, og hun er ret skabt for Cothurnen. Hun trak Taarerne af alles Øine og fortiente det store Bifald, man gav hende“ (Hviid 330. 348). I Wien var hun højt anskrevet, og en Kollega og Medspiller til hende som Lange vier hende begejstret Omtale i sin Biografi, hvor han taler om hendes „düsteres schwärmerisches Auge und der schmelzende Flötenklang ihrer Stimme“ (Langes Biographie 69). — Rosings Vrede paa hende skyldes, at da Brockmanns Indisposition havde gjort en Opførelse af „Hamlet“ umulig, søgte Ausschussskuespillerne i Stedet at formaa hende til at vise Danskerne sin Glansrolle som Gotters Medea (Stykket skulde om Efteraaret op i Kbhvn., hvor det gav Anledning til Medeafejden) — men hun havde nægtet det. Rosing raser over det i Brev til Rahbek af d. 23. Aug. Han forsonedes ikke med hende, heller ikke da hun som Erstatning inviteiæde de danske Gæster ud paa sit luksuøse Landsted i Maidlingen (se videre Note 383 og 384).

375. Om Lightbowler se Note 369. Han skal hjælpe Danskerne at faa Ekstrapost til Berlin.

376. Sekretær Stein er identisk med den flere Gange anonymt omtalte Sekretær hos den danske Minister.

377. Et lykkeligt Tilfælde, i hvilket Lange som Mozarts Svoger dog sikkert har sin Hovedandel, bevirkede at Danskerne lærte Mozart at kende personlig. Et ulykkeligt Tilfælde vilde, at de ikke fik „Don Juan“ at høre. Operaernes Opera havde (efter Urpremieren i Prag Oktober 1787) haft Premiere i Wien d. 7. Maj 1788 og havde gjort mere Lykke end Myten om M.s Miskendthed senere har villet indrømme. Den opførtes i rask Rækkefølge d. 9., 12., 23. og 30. Maj, d. 16. og 23. Juni, d. 5., 11., 21. Juli og d. 2. August — men derefter først igen d. 24. Oktbr., d. 3. Novbr. og 15. Decbr. Danskerne kommer altsaa til Wien midt i Pausen af Opførelser, antagelig forårsaget af Mad. Langes „Upasselighed“ paa Grund af Svangerskab. Joseph II udtalte om „Don Juan“: „Die Oper ist göttlich, vielleicht noch schöner als Figaro, aber das ist keine Speise für die Zähne meiner Wiener.“ (Teuber: Das K. K. Hofburgtheater I 2. 81). Om Besøget hos Mozart se ogsaa Preisler (II 251—52).

378. „Der Revers“ Jüngers bedste Stykke, trykt i Lustspiele IV 1788, havde haft Premiere i Wien i April og

blev en meget stor Sukces; det opførtes ialt 42 Gange. I Kbhvn. blev det trods Rahbeks ihærdige Propaganda først spillet i 1806 og gik da kun tre Gange — i en umulig Rollebesætning ved den dramatiske Skoles Elever.

379. Rosing anvender her et skjult Citat fra Tidens dramaturgiske Anekdoteskate. Garrick havde paa sin Pariserrejse truffet den store Komiker Prévillé, og de to vidt forskellige, hver i deres Genre fremragende Skuespillere, havde udsat hinanden for en Række Prøver i „umiddelbar“ Skuespilkunst (se Forordet S. 24—25).

s. 425 En Dag da de var paa en Ridetur sammen, anstillede Prévillé sig som beruset, og Garrick applauderede ham — men tilføjede: Min Herre, deres Ben var for ædru! Anekdoten fortsættes med, at Garrick derefter paatog sig Rollen og bl. a. udsatte sig for et Fald saa naturligt, at Prévillé udstødte et Skrig af Rædsel. Fortællingen herom hørte til Rahbeks skuespillerpædagogiske Yndlingsanekdoter; han citerede den første Gang i „Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn“ 1782 (219).

380. Wenzel Anton v. Kaunitz, Rigsfyrste, østrigsk Statsmand og Statsminister (1711—1794), Manden som „regierer det heele Romerske Rige“ kalder Preisler ham (II 260), havde været Maria Theresias nærmeste Raadgiver gennem 25 Aar og Frederik d. Stores farlige Modspiller. Det var K., der fik den store Koalition mod Preussen i Stand 1755. Efter Maria Theresias Død blegtede hans Stjerne, og han viede sig kulturelle Interesser. I Burgteatrets intime Forhold blandede han sig gerne. Han understøttede Langes Kunstrejse i 1784 ud fra en lignende Motivering, som i Danmark fik Overhofmarskallerne til at understøtte Skuespillernes Studierejser: „ Er soll durchaus reisen um fremde Nationen und Sitten zu studieren. Aus Büchern allein lernet sich das nicht“ (Langes Biographie 99). Danskerne lærer dog d. 26. den aldrende Statsmand at kende udelukkende fra hans pudsigste Side, dyrkende sin hippologiske Forfængelighed.

381. Lange synes at have tegnet i hvert Fald Rosing i tre Eksemplarer (se videre d. 26.) et til „Grotten“, et til Mad. Brockmann og (sandsynligvis) et til Rosing selv. Desværre tyder alt paa, at Billederne af de danske Gæster, skønt de indrammede skulde ophænges i „Grotten“ til et evigt Minde (Preisler II 263), alle er forsvundet (se Forordet 105). Kendskabet til Langes ypperlige Portrætter af hans Samtidige blandt Kunstnerne i Wien gør Tabet af disse for dansk Teaterhistorie saa interessante Billeder særlig drilagtigt.

382. Se Note 335.

383. Preisler giver et noget andet Indtryk af Mad. Saccos Afkom, „tvende elskværdige Døtre“ kalder han dem, og mens han selv gør Stormkur til Moderen, iagttager han med Behag Saabyes som det synes heldige amourette med den ældste af Pigerne, som trods sin Ungdom „er allerede Actrice“: „Et øjensynligt Vidne var jeg her til en indvortes Kamp imellem et antændt Pige-Hierte og Velanstændigheden, og — fri, som min Ven — var jeg vist bleven i Wien“ (II 257). Sacco der Jüngere, som Teaterhistorien i al Vagthed kalder hende, havde 18. Febr. 1788 debuteret paa Burg som Sophronia i Merciers „Olinth und Sophronia“, men kom aldrig til at gøre sig gældende paa Scenen.

384. Hr. von Sommer er ifølge Preisler Mad. Saccos „Huushofmester“ (II 249), ifølge Rosing hendes „Fuldmægtig“. At han tillige har været noget mere fremgaar af, at den store Skuespillerinde tilsidst, antagelig efter Saccos Død, blev gift med ham (Rub: Das Burgtheater 168).

385. Kammerherre, Greve Ferdinand v. Luckner (1762—1815) — yngste Søn af Eventyreren (tysk Ryttergeneral, dansk Greve og fransk Marskal!) Nicolaus Luckner, der blev henrettet under den franske Revolution, — var dansk Attaché i Wien fra 1787 til 88 og efter Guldencrones Død Chargé d’Affaires til Decbr. 1789. Han blev senere Danmarks Gesandt i Haag og i Polen.

s. 426 386. Hofteatersekretær, Direktionsrevisor Johann v. Thorwart (1737—1813) var en forhenværende Lakaj, der som Grev Orsini-Rosenbergs (se Note 334) uundværlige Faktotum i 1776 havde faaet Stillingen som Inspektør og Økonom ved Teatret, samtidig med at han var Køkkenkasserer ved Hoffet. Hans Eftermæle i Teaterhistorien er ikke flatterende; da Ponte skildrer ham i sine Denkwürdigkeiten (ed. Gubitz I—III. Dresden 1924) i sorte Farver som en ordinær og brutal Intrigant. Han har spillet en lidet flatterende Rolle i Mozarts Liv, idet Weberdøtrenes ejendommelige Far Fridolin W. (se Note 355) inden sin Død indsatte T. som deres Formynder — og denne fortsatte i Faderens Spor med at udnytte dem som indbringende økonomiske Objekter. Han synes direkte at have fremtvunget Mozarts Ægteskab med Constance under Trusel om Skandale — i hvert Fald aftvang han Mozart et Løfte om, at ifald Ægteskabet ikke fandt Sted inden tre Aar, skulde han for Resten af sit Liv betale hende en større aarlig Sum. (Wolfgang Goetz: Mozart. Sein Leben in Selbstzeugnissen 274. 284. 285. 291). T. synes ogsaa at have haft en afgørende Haand med i Aloysias Ægteskab med Lange, som han gjorde til en god Forretning for Enken Weber. — Preisler og Thorwart synes at have befundet sig godt i hinandens Selskab. Pr. fortæller om den venlige Intendant, der prøver paa at overtale ham til at give Gæsteroller i Wien og forsikrer ham, at han vil reussere (II 208).

387. Det er ikke tydeligt, hvilken hjemlig Nielsen Rosing hentyder til, Maskinmesteren, den tidligere Direktør ved Teatret Georg Nielsen — eller muligt en aldrende Figurant af dette Navn i den københavnske Ballet?

388. Om „Ringén“ se Note 51. Rahbek havde set en Opførelse i 1784 i Førstebesætningen, mens Schröder,

hans Kone og Catty Jaqvæt spillede de Roller, som nu spilles af Müller, Josepha og Mad. Stephanie (og i Danmark udførtes af Gielstrup, Jfr. Astrup og Mad. Preisler). Rahbek er ligesaa interesseret i Brockmann som Grev Klingsberg som Rosing [Er. II 239—40].

389. Maria Rosalia Nouseul, f. Lefèvre (1750—1804), et Skuespillerbarn, var paa Lessings Anbefaling kommet til Burgteatret i 1779 efter en stor kunstnerisk Glanstid i Berlin, hvor hun havde været den unge Schinks Idéal af en Skuespillerinde. Han havde skrevet Vers til hendes Ære og i Kritikker hyldet hende for Adel, Majestæt og Menneskelighed. Blandt hendes Glansroller var Veturia i „Coriolan“ og Lady Macbeth. Meyer sidestiller hende med Mrs. Siddons (Meyer: Schröder I 367). Rahbek saa hende i 84 som Dronning Elisabeth i Spiesz' „Maria Stuart“, beskriver hendes Spil med stor Interesse og konkluderer: „Bedrager jeg mig ikke er hun den bedste her af dem alle“ (Er. II 241—42). Lange kalder hende i sine Erindringer „die letzte grosse heroische Mutter der deutschen Bühne“ (212), hvad der naturligvis er en lidt dristig Udtalelse ved den tyske Bühnes første Begyndelse. De danske Skuespillere er saa uheldige ikke at se N. i hendes høj dramatiske Partier, men derimod i Lystspillet, som ikke var hendes Force. Preisler udtaler sig koldsindigt om hende i „Die Glücksritter“ (II 246).

390. Rosing spillede selv Kapt. Selting i Kbhvn.

391. Om Brockmanns Niece se Note 370.

392. Den kurfyrstelig sachsiske Kammerherre og Gesandt ved det danske Hof mellem 1780 og 95 Carl Heinrich Johann Wilhelm Greve af Goertz (1752—1826) s. 427 var i 1783 blevet gift med Dorothea Henriette Wurmser (d. 1827) Datter af den berømte østrigske General og Rigsgreve W. (G. F. Krebel: Europäisches genealogisches Handbuch. Leipzig 1788 og 94).

393. Salomon Friedrich Schletter (1739—1801) havde været Skuespiller ved det Seilerske Selskab, blev senere Sufflør ved Burgteatret og gjorde sig flittig bemærket som Bearbejder af Skuespil, især af Goldoni. G.s „Der Vormundvel at mærke gengivet efter Originalteksten, stod trykt i anden Del af „Sämmtliche Lustspiele“ Dresden 1767, men det maskekomedieagtige Præg paa Stykket har øjensynlig generet de borgerlige Skuespillere. Schletters rutinemæssige Bearbejdelse og „Normalisering“ af Lystspillet (hvor alle de staaende Maskefigurer Pantalón, Brighella, Lelio, Harlekin, Florindo etc. er døbt om til tyske Karaktérfigurer, Baron, Hofraader etc.) udkom i Frankfurt 1781 under Titlen „Die Vormünder“.

394. I Prag konkurrerede to Teatre paa hver sin Side af Moldau, det nyoprettede grevelige Nostitzke Nationalteater paa Carolinepladsen i Altstadt (oprettet i 1783 og nu ledet af Principalen Wahr) og Teatret, det saakaldte Kleinseitner-Teater, i det grevelige Thunske Hus paa Fiinfkirchenpladsen, hvor Pasquale Bondini siden 1777 havde spillet med sit rejsende Selskab, der i Aarets Løb delte sig mellem Byerne Leipzig, Dresden og Prag. Bondinis Trup havde vundet sin Berømmelse ved, at den store Skuespiller Reinecke (se Note 28) havde været knyttet til den som Førstekraft og Instruktør. Rahbek, der paa sin store Udenlandsrejse i 1783 oplever Selskabet paa dets Kulmination, giver en Række begejstrede Skildringer af dets Forestillinger (Er. II 133—39. 170—74. 209—10. 225—31), „det bedste jeg har set i Tyskland“, skrev han i Schwarz' Lommebog 1785 (202). Men kort efter den berømte Opførelse af „Don Carlos“ (i Prosa versionen) Sept. 1787 var Reinecke død og den kunstneriske Ledelse overgik til Franz Seconda — der i Prag blev haardt trængt af Konkurrencen fra det ny Nationalteater. Det hændte, at de to Teatre spillede samme Repertoire, saaledes i 1788 Spiesz' „Maria Stuart“ med kun een Dags Mellemlum. Om Kleinseitnerteatret se ogsaa Preisler II 274.

395. Friedrich Brückl, f. i Wien 1756, Debut i Leipzig 1770, mishager ikke aldeles de danske Skuespillere, Preisler finder hans Ydre kedsommeligt, men hans Deklamation „herlig“ (II 275) — ogsaa han noterer dog Ligheden med den hjemlige Thessen (se Note 19). B. har et meget slet Ry i tysk Teaterhistorie (Devrient III 91 og 321), som Typen paa den gammeldags Komediant fra Haupt u. Staats-Aktionernes Dage. Hans Filip II i „Don Carlos“ var berygtet. {Monty Jacobs: Deutsche Schauspielkunst 152}. Som gammel rejste han med sin Familie til Rusland, og hans Dødsaar kendes ikke. Rosings Skildring af ham reviderer i nogen Grad det gængse Billede.

396. Allerede Rahbek havde lagt Mærke til Komikeren Thering hos Bondini i 1783. I sine Erindringer sammenligner han ham med den danske Komiker Lindgreen, han havde „denne Mesters hele Sanddrøhed, hele Kraft, skiøndt maaske ikke hans hele Omfang“ (Er. II 139). Nu i 1788 er han — ifølge Preisler — „Selskabets beste Skuespiller“ (Er. II 275. 289). T.s Døbenavn var Wille, han havde spillet Jago i Berlin 1775, var derefter kommet til Gotha, derfra til Bondini — og endte ved Dresdnerteatret som Regissør. Et Billede af ham indledede i 1795 en Serie af celebre Skuespillerportrætter, af Liebe.

s. 428397. Anne Christine Henke, f. Schick (1753—1827), havde debuteret ved den Kochske Trup 1768, i Berlin havde hun spillet Dronningen i Hamlet under Brockmanns Gæstespil, men var ellers Subrette (!) og efter Engagementet til Bondini i 1786 paa Vej mod de komiske Mødres Fag. Naar Rosing sammenligner hende med den hjemlige Mad. Marie Elisabeth Hallesen (død 1792), er det tænkt som en grov Injurie. Denne Dame, der havde debuteret paa Kongens Nytorv i 1759, havde i sin Ungdom Ry for „legemlig Dejlighed“,

men tillige for totalt manglende Talent. Allerede Rosenstand-G. havde i 1771 kaldt hende „for gammel til Forbedring“, og Rahbek formelig rasede mod hende i „Minerva“ i 80erne og krævede endelig den „udtiente“ Kunstnerindes Afgang i Dramaturgiske Saml. 1788. (Første Hæfte 172—73).

398. Dem. Warm, der ogsaa ifølge Preisler har „et nydeligt Ansigt, og meget Anlæg“ (II 275—76), var kun knyttet til Bondinis Selskab mellem 1787 og 89. (NB. De danske Skuespillere staver hende Wurm, men hendes Identitet fremgaar af Teuber: *Geschichte des Prager Theaters* II 193. 281). — Momus er græsk ☺: Dadelens, Kritiksygens Gud.

399. Eleonora Bösenberg (1768—96), Datter af Komikeren B. (se Note 403), i 1791 gift med Skuespilleren Zucker, havde fra Barn tilhørt Teatret og nød overordentlig Yndest i Prag, „als Soubrette vorzüglich gut, die Beste die wir je bei uns hatten“. (Teuber II 193). Preisler er ligesaa begejstret for hende som Rosing. Om hendes Forbindelse med Jüngers Ven, Skønaanden Baron Taubenheim vides ikke andet end, at hun ved Sæsonens Slutning 1791 fremsagde en Epilog, forfattet af ham (Teuber II 286).

400. Maria Anna Schütz, f. Defraine (f. 1759), Medlem af Burgteatrets Personale fra 1773 til 1822, var Elev af Müller, gift med F. W. Schütz (se Note 298) og anvendtes i Faget „vertraute Nebenrollen“. Thérèse Arnold, f. Tayber (f. 1765), gift med Sangeren Ferdinand Arnold og selv egentlig Sangerinde, spillede mellem 1778 og 91 paa Burgteatret enkelte „zweite Liebhaberinnen“. (Taschenbuch für die Schaubühne auf das Jahr 1787. Gotha. — Rub: Das Burgtheater 168. 170).

401. Rosing giver her et karakteristisk Eksempel paa, hvordan Naturlighedskravet i Skuespilkunsten havde ført til, at Glosen Kunst efterhaanden og paradoksalt nok i Teaterfolkets Terminologi havde faaet en nedsættende Betydning! Hans Udtalelse om Demoiselle Bösenberg svarer til, at Preisler i Paris udbrød rosende om Desessarts: „Konst kiender denne Mand ikke; derfor (!) seirer med saa mange Aars Erfaring ogsaa stedse Naturen hos ham“ (II 37). Parallele Eksempler findes allerede hos Rosenstand-Goiske, der i 1771 om sin Favorit Clementin i en rørende Rolle siger „hans hele Action er Kunst“ — og mener det som en alvorlig Indvending (Dramatiske Journal I 18). Som en Variant af samme Tankegang kan anføres, at Rahbek om Mad. Schröder udtaler, at „end ikke det allerfineste Stænk af Sceniskhed var at opdage“, og betragter dette, der i Nutiden klinger som en Anke, som den højeste Ros han overhovedet kan give sin tyske Yndlingskuespillerinde. (Er. III 240). Sml. Forordet S. 34 og Note 456.

402. Man véd ikke meget om Herrerne Schouwart, Drewitz og Zucker. Den første var Regissør ved Selskabet (død 1796, 39 Aar gl. Teuber II 145. 193), en god Ven af Jünger og Rahbek fra Reineckes Dage (Rahbeks Er. II 175—76); Rosing og Preisler er enige om at finde ham middelmaadig som Skuespiller. — Joh. Ernst s. 429 Drewitz (f. 1761) havde været Elev ved Berlinerteatret mellem 1780 og 85, var nu Bondiniselskabets Førsteelsker og bl. a. Indehaver af Don Carlos (Teuber II 192. 278). Rosing ændrer Syn paa ham efter at have set ham i „Die Grafen Guiscardi“. — Zucker, der senere blev gift med Dem. Bösenberg, spillede „alte, treuherzige u. zärtliche Bediente“. (Teuber II 193).

403. Heinrich Bösenberg (1745—1828) havde debuteret ved det Seilerske Selskab i 1768, var knyttet til Bondiniselskabet siden 1786 som komisk Førstekraft. Preisler er ikke mindre begejstret for ham end Rosing; „den sande Comicus“ kalder han ham (II 277—78) og noterer med Andagt, at han oprindeligt var Apoteker og Chirurgus, men valgte Teatret af Passion.

404. Antagelig har Rosing aftalt, at et af de Billeder, Lange tegnede af ham i Wien, skulde sendes hjem til Fredensborg. Men om det aldrig er blevet afsendt eller muligvis senere er gaaet tabt lader sig næppe opklare.

405. Om Fabritius og Rantzau se Noterne 177 og 203. Den hollandske Gesandt i København Charles François Bosc de la Calmette (1710—81) havde to Sønner, der begge gik i dansk Statstjeneste, Charles Louis B. d. I. C. (1750—1811), som var Kammerherre, Overfalkonermester og Overceremonimester, og Pierre Antoine Gerhard B. d. I. C. (1752—1803), i 1777 gift med Elisabeth (Lisa) Iselin, først Løjtnant i Garden, dernæst Kammerherre og siden 1783 Amtmand over Møen, hvor han i 1792 opførte Liselund, der opkaldtes efter hans Kone.

406. „Die Grafen Guiscardi“, et typisk Eksempel paa Tidens tyske Rædselsdramatik, spilledes i samme Periode — mellem 1787 og 89 — paa Burgteatret under Pseudonymet Ehrenberg. Antagelig er det skrevet af Georg Karl Claudius (1757—1815), en rørstrømsk Børnebogsforfatter, der senere blev kendt som Redaktør af „Leipziger Taschenbuch für Frauenzimmer“. (Rub: Das Burgtheater. 19. 268. — Gotha Theaterkalender auf das Jahr 1796. 136).

407. Angelo er en i „gyselige“ Streger tegnet Banditrolle i Lessings „Emilia Galotti“. Schröder havde under Stykkets Førsteopførelser i Hamborg 1772 selv spillet A. og opnaaet en overordentlig Virkning. I Kbhvn. udførtes Rollen af B. H. Beck (se Note 214).

408. I Gotters Komædie „Den sorte Mand“, første Gang opført paa Det Kgl. Teater i Marts 87 med Rosing i Hovedrollen, fandtes en vittig Karikatur paa en ung fattig, altid sulten, altid ekstatiske og foretagsom ung

Teaterforfatter Riimsmed, der blev fremstillet af Preisler. En Teatertegning af Fritzsich fra 1792 forestiller muligt ham i Rollen. (Torben Krogh: Danske Teaterbilleder 81—84). Om Figuren Riimsmed se Rahbeks Dramatiske Tillæg 231—32.

409. Andreas Daniel Schirmer var Elev af Reinecke og knyttet til Bondiniselskabet siden 1783. Han var sideordnet med Drewitz som Førsteelsker og spillede denne Sommer Marki Posa mod hans Don Carlos. (Teuber II 140. 173. 192. — Se ogsaa Preisler II 286).

410. Sophie Albrecht, f. Baumer (1757—1840), var Datter af en Professor i Erfurt, lod sig mod sin Faders Ønske knytte til Grossmanns Selskab og fik sit Gennembrud som „Lanassa“ i Frankfurt 1783. Hun var af en højere Dannelse end Tidens andre Skuespillerinder. Hun skrev Digte i Bertrams „Ephemeriden der Litteratur u. des Theaters“, optraadte ogsaa som Recitatrice og vakte bl. a. Opsigt med s. 430sin pompøse Fremsigelse af Anden Sang af Messiaden. Siden 1785 var hun knyttet til Bondinis Selskab og var i 10 Aar dets egentlige Primadonna. Hun spillede Prinsesse Eboli ved Don Carlos-Opførelsen i 87, og Schiller satte stor Pris paa hende. „Den hine, tænkende Actrice“ kalder Preisler hende (II 287—88), og Rosing er saa begejstret for hende, at han i et Brev til Rahbek af 6. Septbr. næsten sidestiller hende med — Mad. Rosing (se Forordet S. 114—15). Efter 1795 gik det nedad for den i sin Ungdom saa feterede Skuespillerinde. Hun havde Fiasko ved et Gæstespil i Hamborg (Meyer: Schröder II 131), fik ikke Held med et Forsøg som Direktrice i Altona, levede derefter en Tid lang som Forfatterinde af Lejlighedsdigte og Indehavereske af en Teatergarderobe. Tilslut maatte hun gaa ud og vaske og døde i den yderste Nød i Hamborg. (Teuber II 171—78). Billede S. 299.

411.. Franziska Romana Gieranek, efter sit Ægteskab med Danseren og Balletmesteren, Noverres Elev, Friedrich Carl Koch, Mad. Koch (1748—96) havde oprindeligt været Danserinde, men vakte Opmærksomhed ved sin Sangstemme og brød igennem som Elskerinder i Syngespillene. Sit Livs Triumf havde hun fejret som Wielands „Alceste“ i 1774. I 1777 var hun sammen med sin Mand (1740—94), der ikke uden Dygtighed spillede komiske Tjenerroller, blevet knyttet til Bondini. Rahbek havde set hende i 1783, kaldte hende „den blide Mad. K.“, „min qvindelige Yndling ved dette Theater“ etc. (Er. II 139. 173. 210). Baade Rosing og Preisler er meget skuffet over hende. (Pr. II 285—86). Hun synes hovedsagelig at have bygget sin Karriere paa sit smukke Ydre. Sml. ogsaa Teuber II 81—85. 277. 281.

412.. Kammerherre Buchwald (se Note 311) havde irriteret Rosing ved at rose Udlandet paa Danmarks Bekostning.

413.. Preisler snakkede i Søvn om Mad. Sacco.

414. Johan Henrik Knuth (1746—1802), Greve til Knuthenborg og Mørup, Gesandt og Gehejmerraad, var fra 1780 til 1790 dansk Envoyé i Dresden. (Preisler II 294). Han var teaterinteressert og havde i 84—85 medvirket til Muliggørelsen af Naumanns Gæstespil i Kbhvn. for at reorganisere Kapellet (Ørbæk: Warnstedt 91). I 1790 blev han Stiftamtmand for Sjællands Stift og Amtmand for Færøerne.

415.. Dronning Juliane Marie var født 4. Septbr. 1729 i Wolfenbüttel.

416.. Fleck og Czechtitzky var Berlinerteatrets to mandlige Førstekræfter, men af vidtforskellig Rang. Johan Friedrich Ferdinand Fleck (1757—1801) var født i Breslau som Søn af en Magistratssekretær, havde studeret Teologi i Halle, var dernæst i 1777 blevet Reineckes Elev ved Bondiniselskabet og senere en Tid knyttet til Hamborgerteatret under Schröder. I 1783 var han blevet engageret til Berlin, hvor han i 1790 tillige blev Instruktør. Foruden Figaro, Karl Moor og Odoardo Galotti spillede han Macbeth, Othello og Shylock med kraftgenialt, til Tider tøjlesløst, Temperament, en Blanding af Vildskab og Ømhed, og med sin berømte sonore, dybe Basstemme, der stod i virkningsfuld Modsætning til de andre førende tyske Skuespilleres lyse Stemmer. Han regnes for tysk Teaters første egentlige Geni. Se iøvrigt Forordet S. 106—107. Bemærkelsesværdig er den Koldsindighed, hvormed Datidens danske Rejsende bestandig bedømmer denne forgudede tyske Skuespiller. Rahbek finder, at han „støier“ for meget (Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 117. 135). Staffeldt foretrækker Lange i Wien, fordi han er ædlere og har en finere Tone (Staffeldt 441). Men Fleck stod af naturlig Tilbøjelighed fremmed for Skuespilkunstens borgerlige Fordringer og for den nye „Naturalisme“ og tilstaar i 1789 aabent s. 431for Rahbek, at han „overalt aldeles ikke elskede den hele Classe huuslige Stykker, men følte sig kaldet til den høiere Sphære“ (Rahbek Er. III 249). Heraf en Del af Forklaringen paa, hvorfor de danske Skuespillere føler ham saa fremmedartet. (Billede S. 106). — Carl Czechtitzky (1759—1813) var fra Böhmen, havde debuteret i Linz 1777, haft et Gennembrud som Hamlet i Berlin 1782 — og ogsaa spillet denne Rolle som Gæst i Hamborg 1787 (Preisler I 41—42). Han var oprindeligt en gratiøs Skuespiller, der imidlertid ret tidligt forfaldt i effektjagende Virtuoseri; blandt hans Glansroller var Franz Moor og Jago. Wackenroder, der i et Brev til Tieck skildrer ham som Franz Moor, siger, at han har „et Universaludtryk for alle Lidenskaber“ (Monty Jacobs: Deutsche Schauspielkunst 107—108). Han forlod Berlinerteatret i 1795 og gav gennem 10 Aar forcerede Gæstespil paa alle tyske Scener. Han døde i Prag legemlig og sjælelig forsumpet.

417. Brandenburger Tor opførtes 1789—93 af K. G. Langhans efter Propylæernes Mønster.

418. Det fremgaar ikke klart, hvilket Medlem af den dansk-tyske Købmandsfamilie Wever Talen her er om. Preisler oplyser kun, at han har truffet samme W. i Hamborg 1786 (II 301). Det kan muligt være Etatsraad Caspar Vilhelm Wevers Brodersøn Johann Caspar W. (f. 1755), der døde som Købmand i Kbhvn. 1792. Det kan ogsaa være den adopterede Søstersøn Carl Georg Clemens, der antog Navnet W. og først døde som Agent i Kbhvn. 1841. (Bobé: Reventlowske Papirer VI 594. — Walter Wever: Geschichte der Familie Wever. Berlin 1898. 49, samt Stamtavle I Nr. 57 og 58).

419. Man kender ikke Forfatteren til „Die grosse Toilette“ — denne paa Katharina II's Opfordring skrevne satiriske Komædie, rettet mod Tidens forrykte Damemoder — som havde haft berlinsk Premièrè d. 15. April. Preisler refererer meget udførligt Handlingen (II 305—12). — Med Udtrykket „hvad for en Wibe“ hentyder Rosing sandsynligvis til de fire hjemlige Brødre Vibe, førende Medlemmer af det norske Selskab og Rahbeks gode Venner Digteren Johan V., Officererne Joachim Christian V., Ditlev V. og Niels Andreas V. (se Rahbeks Er. IV 4. 136). Johan Vibe, Forfatteren til Komædien „De nysgerrige Mandfolk“, der gennem mange Aar stod fast paa Det Kgl. Teaters Rep., var ganske vist paa dette Tidspunkt død. De tre yngre Brødre endte som højtstaaende Embedsmænd.

420. „Kun seks Retter“ (Nicht mehr als sechs Schüsseln), et Femaktsskuespil, et saakaldt „Familie-Maleri“, af Grossmann (se Note 46), skrevet 1780, var et af det borgerlige Repertoires allerbedste tyske Skuespil, lidt omstændeligt i Anlægget, men med gode Figurer og en snurrig personlig Dialog. Det handler om en retsindig Borgermands Kamp mod den adelige Familie, han ved sit Ægteskab er kommet ind i — Hensigten er, som i Merciers „Eddikemanden“, at vise den sunde Borgerlighed overfor korrupt Adel og falsk honnet Ambition. Hovedrollen, den hidsige, ubestikkelige Hofraad, hørte til Schröders og Schwarz' bedste Roller. Schwarz havde selv oversat Stykket til Dansk og spillede Hofraaden ikke færre end 33 Gange mellem 1781 og 1800. I Rahbeks Øjne overgik den danske Fremførelse aldeles samtlige tyske. (Dramatiske Tillæg 97—104). — Rosing blev senere selv, paa Grund af sit iltre stædige Temperament, omtalt som „Hofraaden“, bl. a. af Carl Heger, til den Grad var denne Figur blevet ordsprogsagtig blandt Tidens Teaterinteresserede. (Se bl. a. Elith Reumert: En Raceslægt 151 — hvor Udtrykket dog i nogen Grad s. 432er hievet fejlfortolket af Reumert paa Gr. af manglende Kendskab til Grossmanns Skuespil).

421. Frederik Ludvig Zuschlag (1759—1808), en kendt københavnsk Skikkelse, var oprindelig Billedhugger, blev i 1789 Kancellist i Søetatens Revisionskontor og i 1798 Kontrollør ved Assistenshuset. Han havde som ung formet en Række Portrætmedaljoner i Voks, der senere blev støbt i Gips — og som var meget populære i Datiden. Kendt er især Medaljonerne af Prins Carl af Hessen, Luxdorph, Suhm, Caroline Walter, Rose og Mad. Preisler. Rosing gentager Sammenligningen mellem Kraftgeniet Fleck og Z. i Brev til Rahbek af 6. Septbr. (Det kgl. Bibl. Brev 177) — med saadan Betoning, at man maa gaa ud fra, at Z. har spillet Amatørkomædie i Datidens Privatselskaber.

422. Maximiliane Caroline Döbhelin (1758—1828) var Datter af Berlinerteatrets gamle Principal Karl Theopilus D. Hun havde Temperament, men var ikke smuk. I sin første Ungdom havde hun gjort Skandale ved paa Scenen i Ungpigeroller at fremvise de altfor synlige Følger af sit „lettilgængelige Hjerter“ (hun fik efterhaanden to uægte Børn) — se Rudolph Genée: Hundert Jahre des Königlichen Schauspiels in Berlin. 1886. 19—20 — men hendes med Aarene mere og mere noble og karaktérfulde Talent, især i Lystspilroller, gjorde hende til en virkelig Kraft for Berlinerteatret, ogsaa efter at hendes Far ikke mere var dets Leder. Rahbek roser gentagne Gange hendes „virkelige Værd“. (Er. II 152. — Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 124). En Øjenlidelse tvang hende ret tidligt fra Scenen, og hun døde blind.

423. Den billedskønne Henriette Baranius, f. Husem (1768—1853), var, kun 16 Aar gl., blevet engageret til Berlinerteatret, hvor hun forblev til 1797. Hun nød Frederik Wilhelm II's særlige Bevaagenhed, var ikke noget fremragende Talent, havde en Svaghed for at optræde i hvidt Atlask (Meyer: Schröder II 95. — Preisler II 317), ogsaa i Roller hvortil det ikke ganske passede — men var tillige et indtagende, elskværdigt Menneske. Rahbek skriver om hende: „Mad. B. bliver neppe nogentid en Actrice af Betydenhed, men er en af de allertækkeligste, jeg nogentid har seet, og hørt. Hun har et saa aabent, og paa Theatret saa vakkert Ansigt — — at man — — altid maae see hende med megen Fornøielse.“ (Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 123. 130). Preisler er naturligvis endnu mere begejstret: „Den nydeligste Kelling, Menneskelige Øyne kan see! overmaade ung og deilig!“ (II 309. 321).

424. Friedrich Carl Lippert (1758—1803) var sletikke Skuespiller, men Sanger, havde debuteret i Wien 1783, var blevet engageret til Berlin 1788 og forblev der til 1796, da han vendte tilbage til Wien. Han sang baade Belmonte, Don Juan, Grev Almaviva og — Sarastro, hvilket bekræfter, at hans Stemme, oprindelig en lys Bariton, maa have haft et ualmindeligt Omfang, selv om Preisler stiller sig skeptisk til, at det nu ogsaa kan være muligt (II 317). Rahbek roser ham som Ali i „Zemire og Azor“ (Dramaturgiske Saml. Femte Hæfte 129) ; L. havde en vis komisk Skuespillerevne, der dog — som hos de fleste Sangere — var meget chargeret. Schröder ser ham paa sin Berlinerrejse i 1791 og skriver om ham: „Unausstehlich geziert im Spiel und Gesang, doch unstreitig der einzige Tenorist in Deutschland, der zugleich Schauspieler ist“ (Meyer: Schröder II 93. 136).

425. Den 22aarige Peter Jorgen Frydendahl (1766—1836), der senere skulde blive en af dansk Teaters

ypperste Karakterkunstnere — „Vorherre vilde skabe en Skuespiller og saa skabte han Frydendahl“, sagde Phister om ham, — havde debuteret s. 433d. 7. Decbr. 1786 og betragtedes som en Umulighed af den Rahbek-Rosingske Kreds. Han fik Øgenavnet Jammerdal og haanedes, fordi han ikke var Student. Hans Forbliven ved Teatret skyldtes alene, at Syngemester Potenza sporede Anlæg til en god Bassanger hos ham! Han var uægte Søn af Kammerherre Warnstedt. Det vides ikke, om man paa Teatret dengang havde nogen Anelse om denne Slægtskabsforbindelse, Ørbæk mener, at det havde man (Ørbæk: Warnstedt 103) — men langt sandsynligere er det, at man tilskrev Kammerherrens Protektion af den unge „Fusker“ andre og mere kriminelle Aarsager. Men da det var som Karakterkomiker, Fryd (som Kammerherren kaldte ham) senere skulde bevise sit sceniske Geni, er Rosing for saa vidt undskyldt i sin haanlige Affejen af ham i Elskerrollerne, der var hans Talent og Naturel imod.

426. Carl Wilhelm Ferdinand Unzelmann (1753—1832), Berlins Dugazon, en Komiker der i Begyndelsen af det næste Aarhundrede blev ligefrem forgudet af Publikum (hans 50 Aars Skuespillerjubilæum i 1821 fejredes som en Folkefest) — var paa dette Tidspunkt nylig sammen med sine Kone blevet hentet fra Teatret i Mainz. Han havde spillet en Del alvorlige Partier, men det var allerede tydeligt, at hele hans Originalitet laa i Komikken. Hans første Glansroller blev Figaro og Leporello. Berygtede var hans Improvisationer, „en uendelig Hob svinske Narrestreger“ kalder Rahbek dem i Dramaturgiske Saml. (Femte Hæfte 120), i Erindringerne sammenfatter R. sin Mening om den berømte Komiker saaledes, at han var „præget med Geniets Stempel“, men det var ikke „aftrykt med vedbørlig Flid“. (Er. II 10). Da han blev ældre, fik U. den Tilbøjelighed at isprænge sin Tale med latinske Brokker, svarende til naar Alstrup herhjemme pludselig umotiveret talte Engelsk i sine Roller. Oehlschlæger kalder ham „en herlig Comiker“ og sammenligner ham med Londemann og Knudsen. (En Reise II 198—200). U. havde været ved Berlinerteatret allerede mellem 1774 og 81, men senere turet om ved skiftende Selskaber — berygtet for sit evindelige Kværunterteri bag Kulisserne og sine talløse Kærlighedshistorier. Ved Grossmanns Selskab havde han truffet sin Kone Mad. U. (se Note 341).

427. Thomas Anton Joseph Distler (1760—1798) var i April Maaned med sin Kone, Skuespillerinden Mariane Goebel, flygtet til sin Fødeby Wien paa Grund af Gæld — en Gæld hans Far, en anset Wienerborger, maatte betale for at undgaa pinlig Retsforfølgelse. (Brachvogel: Geschichte des königl. Theaters zu Berlin II 135). D. var en begavet Skuespiller, der bl. a. som purung havde spillet Hamlet paa Müllers Børneteater og igen som voksen Skuespiller bl. a. paa et Gæstespil i Prag 1783 (Teuber: Geschichte des Prager Theaters II 110. Se ogsaa Brachvogel II 85). Sine 10 sidste Leveaar (Skuespillerne dengang blev sjældent gamle) var han knyttet til Burgteatret.

428. Samuel Georg Herdt (1755—1818) havde oprindeligt været Kanonikus i Mainz, men gik drevet af Begejstring for Kunsten i 1782 til Teatret, et uhørt Skridt af en Gejstlig. I. C. Brandes omtaler i sin Lebensgeschichte (II 289—90) udførligt denne opsigtsvækkende Begivenhed. H. spillede først i Hamborg i fire Aar, dernæst i Berlin, hvor han som komisk Karakterkuespiller nød stigende Anseelse. Engel siges hos ham at have hentet Inspiration til et helt Afsnit af sin berømte „Mimik“. Som gammel blev H. i generende, i berygtet Grad afhængig af den Vane at spille „paa Sufflør“ (Devrient III 74. 278).

Den store Teaterrejse

28

s. 434429. Johann David Reinwald (1749—1813) og Gotfried Chr. Günther Kaselitz (1759—1815) var to af Berlinerteatrets Komikere i andet Plan. Reinwald havde været i Berlin siden 1775, Rahbek noterer allerede i 1783 hans „væmmelige Buffemaneer“ (Er. II 151). Kaselitz kom fra Bondini, hvad Rahbek endnu i 1789 godskriver ham. Han var blevet engageret til Berlin i 1787 og var Aaret efter blevet pebet ud som Præsidenten i „Kabale u. Liebe“. Han var en god Maskeringskunstner (Preisler II 321). Om den danske Skuespiller Bern. Heinr. Beck se Note 214.

Friederike Unzelmann som Nina.

Croquis-Tegning af Wilhelm Henschel. Fra Irmgar Laskus : Friederike Bethmann-Unzelmann. Leipzig 1927

430. Mad. Charlotte Christiane Bötticher, f. Wollmar (f. 1764), havde debuteret i 1782 og regnedes i Tyskland for en stor Skuespillerinde i komiske Karakterroller. Schröder havde Lyst til at engagere hende (Meyer: Schröder II 52), Engel kaldte hende til Rahbek „een af de bedste tyske Actricer“, men Rahbek finder at hun spiller „som en Stymper paa et excellent Instrument“ (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 115 119—20. 124). Om den danske Mad. Hallesen se Note 397.

431. Det er en af de største tyske Skuespillerinder, Berlinerromantikens kvindelige Afgud paa Teatret, Rosing her lærer at kende paa et meget tidligt Tidspunkt af hendes Bane. Friederike Augusta Caroline Unzelmann, f. Flittner (1768 —1815), var Steddatter af Grossmann og havde i Frankfurt 1787 haft et Gennembrud i Dalayracs „Nina“ (se Note 154). Sammen med sin første Mand var hun Aaret efter blevet engageret til Berlin, hvor hun straks gjorde en uhyre Lykke i „Nina“ i „Barberen i Sevilla“ og „Bortførelsen fra Seraillet“. „Berlins Yndling! Glæde udbreder sig over Alle, naar hun kommer frem“, skriver Preisler (II 316).

Men Syngestykkerne var ikke hendes virkelige Felt, hvad der forklarer Rosings Skepsis overfor hende til at begynde med — han konstaterer, at Musikken er hende s. 435i Vejen; i 1794 maatte hun da ogsaa definitivt opgve Syngerollerne paa Grund af en alvorlig Halssygdom. Sin kunstneriske Storhedstid fik U. som Fremstillinger af Minna v. Barnhelm og Grevinde Orsina, som Adelheid i „Götz“, som Portia og Lady Macbeth, tilslut som Fædra og Maria Stuart. Hun blev Ifflands jævnbyrdige Partnerske og ligger begravet ved Siden af ham paa Jerusalemer Kirchhof i Berlin. U. naaede i de „store“ Roller trods sin diminutive Skikkelse („en lille, lille bitte Figur“ skriver Rosing til Rahbek) at virke dronningelig imposant. R., der er indtaget af hendes smittende Munterhed udenfor Scenen, gør hende kunstnerisk Afbigt efter d. 7. Septbr. at have set hende som Rosina. I Brev til Rahbek omtaler han hende i Forvejen haanligt som Kunstnerinde („intet er i saadan Overflødighed, som saadanne Hverdagsting, som hun er“(!). Det kgl. Bibliotek. Brev 177). Rahbek paa sin Side satte hende aldrig højt: „Der er saa mange Dandsestillinger, og saa meget Theatervæsen i alt hendes Spil“, skriver han i Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 118—19. En interessant Vurdering af hende fra Tiden findes i Meyer: Schröder II 142—45 — og en moderne Vurdering i en værdifuld Bog af Dr. Irmgard Laskus. Leipzig 1927. Mad U. er tegnet i en lang Række Situationsskizzer af Wilhelm Henschel (1785—1865), den samme Kunstner vi skylder en Hovedpart af vor Viden om Ifflands Udseende og Spillemaade paa Højden af hans Karriere og i en Række af hans Hovedroller. H. tegnede indtil 37 Situationsskizzer af Iffland i en enkelt Rolle (Kong Lear) ; af Mad. Unzelmann har han tegnet 10 fra „Maria Stuart“, 5 fra „Nina“, 6 af Ofelia etc. Henschels Tegninger, tilsyneladende flygtige, men i Virkeligheden baade underfundige og præcise — og med nøje Angivelse af hvilken bestemt Replik i Stykkerne, Skuespillerens Udtryk dækker — hører til de værdifuldste teaterhistoriske Personbilleder, fra Tiden 125 Aar før det moderne Teaterfotografi (Øjeblikbilledet) gjorde det muligt virkeligt at fæstne store Skuespilleres spontane sceniske Udtryk i Mimik og Plastik.

432. Johann Jacob Engel (1741—1802), Forfatter til det berømte dramaturgiske Værk „Ideen zu einer Mimik“ I—II 1785—86 havde siden 1776 været Professor ved Joachimsthaler Gymnasiet og Kronprinsens Lærer, da hans glødende Teaterinteresser i 1787 drev ham til at ville være Teaterdirektør, en Stilling hans upraktiske Litterat-Natur, han var paa én Gang svag og despotisk, gjorde ham aldeles uegnet til. Rahbek, der satte Pris paa ham privat — der var en ikke ringe Lighed mellem de to Mænds Mentalitet — lægger i sine Erindringer ikke Skjul paa det Anarki, der herskede ved Berlinerteatret i hans Tid. (Er. III 255—58). I 1790 fik E. Ramler til Meddirektør, men det hjalp ikke stort, og i 1794 maatte han Irække sig beskæmmet tilbage. I 1801 udgav han Romanen „Lorenz Stark“, hvor Borgertidens Idéaler, i hvilken han var saa dybt forankret og som forbandt ham med Rahbek, lovprises paa en tidstypisk Maade. Ved Skæbnens Ironi fik Goethe en Tid Skyld for at være Bogens virkelige Forfatter! (Julian Schmidt: Gesch. d. deutschen Litt. seit Lessings Tod Y 229). Rahbek fremhæver E.s Lune og Elskelighed i Venners Lag — og understreger paa to Steder i sine Er. hans ydre Lighed med Johannes Ewald (I 254. III 249). Billede S. 311.

433. I 1786 var Teatret i Berlin flyttet fra det gamle Skuespilhus i Behremstrasse til det i 1775 for den franske Hoftrup byggede Teater paa „Gensdarmenmarkt“ (som det oprindelige „Friedrichstädtischer Markt“ nu almindelig kaldtes). Nationalteatret i Berlin kunde, ligesom det kgl. Teater i Kbhvn. efter Harsdorffs s. 436Ombygning i 1774, rumme 1200 Tilskuere. Det afløstes i 1802 af K. G. Langhans' nye Bygning og efter Branden i 1817 af Schinkels Pragtteater. (Genée: Hundert Jahre des königl. Schauspiels in Berlin 76. 119—23).

28*

434. Mad. Elisabeth Böhm, fraskilt Cartelliéri, en Sangerinde af den italienske Skole, var født i Riga 1756, havde debuteret i Breslau ved det Wäderske Selskab i 1783 og var blevet engageret til Berlin 1787. Hun gik af med Pension i 1796. — Om den danske Jfr. W inther se Note 347.

435. Spanieren Vinzentio Martin y Soler (1754—1810), der hyppigt — saaledes af Preisler to Gange (II 201. 315) — forveksles med Martini (se Note 236), konkurrerede som Syngespilkomponist heldigt med Mozart, Paesiello og Cimarosa. Han har komponeret 21 Operaer og 3 Balletter. I 1788 kaldes han til St. Petersburg, hvor han blev Statsraad. „Una cosa rara“ fra 1786 med Tekst af da Ponte er i Dag mest berømt, fordi Mozart citerer den i Taffelmusikken i „Don Juan“. Under den tyske Titel „Lilla“ opførtes den 10 Gange i Kbhvn. mellem 1791 og 96. I Berlin havde „Lilla“ haft Premiere d. 3. Aug. 1788, altsaa kort fpr Danskernes Ankomst. — Et andet Hovedværk af M. er „Der Baum der Diana“ 1787, Schröders Yndlingssyngestykke, som han — ifølge Meyer — til Tider lod opføre for sin egen Fornøjelses Skyld (Meyer: Schröder II 36—37). Saabye og Preisler lærer det at kende paa Leopoldstädterteatret i Wien (Preisler II 201).

436. Komponisten og Violinisten Georg Benda (1721—1799), der som Kapelmester i Gotha havde komponeret Musikken til Brandes' „Ariadne“ 1772 og Gotters „Medea“ 1778 — en Musik Mozart satte Pris paa — havde to ikke særlig vellykkede Sønner, Christian Hermann Benda f. i Gotha 1763 og Carl Ernst Benda f. smstds. 1766, der begge var knyttet til Berlinerteatret. Det er førstnævnte, Talen her er om. Han sang bl. a. i Berlin Azor og Don Ottavio; Schröder taler om hans „unangenehme Art“ (Meyer: Schröder II 91). — Preisler er enig med Rosing i Bedømmelsen af Stemmen, men mener modsat ham, at han har „et temmelig godt Foredrag“. „Den sværmende Elsker maae være Bendas lykkelige Fag“ (II 316).

437. Paesiellos (se Note 182) Syngestykke „Barberen i Sevilla“ til tysk Tekst af Grossmann var en af Tidens største internationale Syngespilsuccesser. Interessant er det Faktum, at Beaumarchais oprindeligt havde skrevet sin Barber som Syngespiltekst — og først senere omarbejdet den til Skuespil.

438. Kristoffer Karsten (1756—1827) var en meget fremragende svensk Sanger, der i 1786 i Stockholm havde glimret med sin Fremstilling af Christian II i Naumanns „Gustav Wasa“, det første svensk-nationale Musikdrama; og senere bl. a. vakte Furore med sin „silverstämman“ som Sacchinis Kong Ødipus (se Georg Nordensvan: *Svensk Teater från Gustav III till våra Dagar 1917* I 18. 59—60. 77. 108). Rosings Holdning til ham maa vist hovedsagelig forstaas rent primitivt ud fra Krigssituationen mellem Danmark og Sverrig.

439. Tyskeren Johann Gottlieb Naumann (1741—1801), sachsisk Hofkirkekomponist og Kapelmester i Dresden, regnedes for en af Tidens store Musikkapaciteter. I 1777 og 82 havde han været kaldt til Stockholm af Gustav III for at organisere Hofkapellet og komponere en stor svensk Opera (se forrige Note). I Kbhvn. havde han været i lignende Ærinde 1785, og Rosing havde haft en af sine største Successer i hans „Orfeus og Euridice“. Rahbek, der ellers ikke yndede Musik, s. 437 roste N. for hans „deilige Arier“ (Er. III 87). Til Berlin var N. engageret for at holde Uropremiere paa og dirigere sit nyeste Værk „Medea i Colchos“ paa Dronningens Fødselsdag d. 16. Oktbr. (Brachvogel II 112—14). Naumann blev ligesom Beethoven tidligt døv. Staffeldt skildrer hans tragiske Skæbne: „Mit den Augen hört, wählt u. verbunden der Mensch die Töne etc.“ (Staffeldt 241).

440. Johan Frederik Clemens (1749—1831), den store danske Kobberstikker, Willes og gamle Preislers Elev, kgl. Hofkobberstikker og Medlem af Akademiet, boede mellem 1788 og 92 i Berlin for paa Bestilling at udføre det store Blad „Frederik IIs Revy“ efter Tegning af Cunningham. Preisler, der overalt opsøger sin Fars Fagfæller, besøger ham i Cunninghams Hjem (II 314).

441. Kaptajn Andreas Christian Rüdinger (1747—99) var dansk Chargé d’Affaires i Berlin og en gammel Ven af det Preislerske Hus. Danskerne havde søgt ham Dagen før (Preisler II 313).

444. „Der Kaufmann von Venedig“, opført første Gang i tysk Bearbejdelse i Hamborg 1777, er et typisk Eksempel paa Arten af Schröders Shakespearebearbejdelser, som Rosing med god Grund kan kalde „Forandringer“. Foruden at Lorenzo og Jessica, som Rosing nævner, er strøget, slutter Stykket i Schröders Version med Retsscenen — og Bassanio er gjort til Titelfigurens Broder for at give en „psykologisk“ Forklaring paa Købmandens Ædelhed! Mindre væsentligt er det naturligtvis, at Bejlerne Marokko og Aragonien er forvandlet til en Don Rodrigo og en Vicomte de Guerchy. — I Berlin havde denne Bearbejdelse haft Premiere d. 16. August 88 i den Serie af Shakespeareopførelser, som Fleck efter Schröders Mønster ærgerrigt gennemførte. Forestillingen var blevet indledet med en Prolog af Ramler, hvis Formaal var at undskylde, at man i Berlin, Mendelsohns By, dristede sig til at vise et Skuespil med en ond Jøde! Prologen blev pebet ud — halvt vistnok af kunstneriske, halvt af antisemitiske Grunde (Brachvogel II 159—61). Opførelsen som Helhed gjorde ingen Lykke. Preisler, der med Højagtelse havde set Stykket i Hamborg i 86, konstaterer med Undren: „Jeg troer neppe at der vare fleere end 60 Tilskuere i det heele Huus“ (II 319).

445. August Wilhelm Bötticher (f. 1755) var gift med Charlotte Christiane B. (se Note 430). De var et uroligt, intrigant Skuespillerpar, hvis Kabaler bag Kulisserne gjorde dem forhadte i Berlin, som de forlod i 1790 (Brachvogel II 139. 207. 269).

446. Johann Heinrich Jacob Amberg (1756—ca. 1820) spillede i Berlin komiske Tjenere mellem 1787 og 92. Kom derefter til Frankfurt a. M., hvor han uventet skaffede sig en Plads i første Plan som folkekær Komiker. Preisler finder ham grusom, ogsaa som Lancelot (II 312. 321).

447. Den talentfulde højtbegavede unge Sophie Friederike Koch (1770—1842) var Datter af Ægteparret Koch i Prag (se Note 411) og havde allerede som Barn spillet Komedie paa Hofteatret i Gotha og hos Bondini. I 1787 havde hun debuteret officielt i Berlin — men blev der kun i 2 Sæsoner. Hun blev senere gift med Skuespilleren Krickeberg, med hvem hun mellem 1801 og 1810 ledede Hofteatret i Schwerin. I 1816 vendte hun som Sophie Krickeberg tilbage til Berlin og vandt stor Yndest i det værdige Rollefag som Mødre og Adelsdamer og som Forfatterinde af s. 438 Teaterstykker „efter det Franske“: „Die Ehrenrettung“ og „Robinson Crusoe“ (1827). Hendes 50 Aars Skuespillerindejubilæum i 1837 fejredes med Pomp og Pragt. — Johann Jacob Michael Engst (f. i Berlin 1756) var knyttet til Berlinerteatret mellem 1786 og 91 uden at indlægge sig nogen Form for Berømmelse.

448. „Kirchhofs“ Sal er en Lokalitet paa det gl. kgl. Teater, som ellers ikke omtales i Teaterlitteraturen eller Regnskaberne. Antagelig er der her Tale om den saakaldte „Punchesal“, der ved Ombygningen i 1773—74 blev indrettet bag ved første Etages Loger. Denne Sal kan meget vel have været bortforpagtet til den kendte Konditor og Urtekræmmer Chr. Wilhelm Kirchhoff, Pilestræde 111, der ogsaa havde Telt og Udskænkning paa Dyrehavsbakken. K. døde 1793. (Kiøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger 1787. No. 125. — Adresseavisen 1793. No. 16.)

449. Willi. Christhelf Siegmund Mylius (1753—1827), „den eiegode Mylius“ som Rahbek kalder ham, var en

berlinsk Litterat, en nær Ven af Rahbeks gode Bekendte og aandsbeslægtede Kolleger d'Arien og Schink. Han var Student fra Halle. Schink tilegnede ham Første Bind af „Literarische Fragmente“ 1784. M. har selv udgivet nogle Skuespil, deriblandt et Par meget germanske Bearbejdelser efter Molières „Scapin“ og „Médecin malgré lui“ („So prellt man alte Füchse oder Wurst wider Wurst“ og „Hanswurst Doktor nolens volens“, begge 1777). Rahbek giver en bevæget Skildring af, hvordan den elskværdige M. maatte slide sig Sjælen ud af Kroppen i den halsstarrige Bestræbelse for at leve af sin ikke just inspirerede Skriveevne — „ei Liv, blot Kummer for at leve“ (Er. II 146).

450. Paesiellos „La Frascatana“ eller „Landsbypigen“ (se Note 182) var i Kbhvn. blevet spillet, først af det italienske Operaselskab i 1777—78, efter 1782 af de danske Acteurer med Jfr. Møller, Mad. Preisler, Schwarz og Rosing i Hovedpartierne. I den danske Udgave opførtes det til 1823 ialt 47 Gange. Udførlig Omtale af Rahbek i Dramaturg. Saml. Andet Hæfte 211—217.

451. Franz Frankenberger (1759—89), som Rosing i Don Bartholos Rolle fremhæver paa den hjemlige Arends' Bekostning, havde debuteret i Wien 1779 og regnedes for en af de bedste tyske Bassangere. Hans Glansrolle var Osmin i „Bortførelsen“. Til Berlin var han blevet engageret i 1788, nøjagtig en Maaned før Danskernes Ankomst. Foruden sin metalrige Stemme havde han et vist Skuespillertalent, Rahbek kalder ham „en god gammel Mand i Operetten“ (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 121) og siger senere, at Grunden til hans altfor tidlige Død ganske simpelt var Intrigerne ved Teatret, som den venlige, naive Østriger slet ikke har haft nødvendig Robusthed til at kunne klare (ib. 125). Om Arten og Omfanget af disse Intriger under Engels Styre se bl. a. Brachvogel II 223—37.

452. Eisberg og Preisler havde begge spillet Grev Almaviva i Beaumarchais' Komædie, der siden 1777 havde staaet paa Det Kgl. Teaters faste Repertoire og hørte til Publikums Yndlingsstykker, indtil Rossinis Opera efter 1827 slog det ud. At Paesiellos Syngestykke — trods dets internationale Sukces — aldrig spillede i Kbhvn., har Rosing sikkert haft sin Andel i. Han taler jo selv i denne Sammenhæng om at „frelse et godt Stykke fra Forderv“.

453. Friderich Ernst Wilhelm Greibe, f. i Hildesheim 1754, en Skuespiller i tredje Plan, spillede „Gamle og Bønder“ paa Berlinerteatret mellem 1786 og 1810. s. 439 At Rosing sætter ham under den hjemlige Beck er det yderste af Haan, han overhovedet kan præstere — men karakteristisk for hans generelle Holdning overfor Berlinerensemblet.

454. Rosing benytter her endnu en Gang, omend i et beskedent Udtryk, Lejligheden til at demonstrere sin Utilfredshed med den Maade, Schwarz' hjemme spillede de klassiske Tjenerroller paa. Figaro hørte ellers til Schwarz' Glansroller, og Preisler mindes den med Veneration i denne Sammenhæng (II 326).

455. Ægteparret Ijnzelmans Samliv (se Noterne 426. 431) formede sig efter Overflytningen til Berlin alt andet end harmonisk. Den selvbevidste U. blev straks over al Maade jaloux paa den overvældende Lykke, hans Kone gjorde. Han selv var en Skørtejæger, som Grossmann allerede før Ægteskabet havde advaret sin Steddatter mod — og hun, der var den bedst begavede af de to, tog hurtigt det Parti at bedrage sin Mand, som han bedrog hende. Lovformelig skilt blev de først i 1803 — efter at deres ægteskabelige Misere i 15 Aar havde været Berlinernes Samtaleemne. Mad. U. giftede sig i 1805 med den meget yngre Skuespiller Heinrich Bethmann.

456. Preisler omtaler allerede Conferensraad Waitz (I 35) som en Mand, Geheimeraad Numsen har henvist de danske Skuespillere til ang. Raad om Pengeveksling og Rejseruter.

457. Arthur Murphy (1727—1805) var en irsk Skuespiller og Dramatiker, hvis ganske drevne Teaterbearbejdelse af ældre, især franske, Stykker benyttedes flittigt paa de tyske Scener. I Kbhvn. er der af ham kun opført „De Skinsyge“ (All in the wrong) efter Molières „Le cocu imaginaire“ 1806.

458. Om de danske Skuespillerinder Jfr. Aaslew og Jfr. Astrup se Noterne 24 og 192. — Anna Catharina Schröder, f. Hart (1755—1829), havde været Balletbarn i St. Petersborg og senere rejst som Skuespillerinde med det Wäderske Selskab, da hun i 1773 traf Schröder og endnu samme Aar blev hans Kone. Hun var ikke smuk, havde bl. a. en meget fremtrædende Næse, men var af et venligt, tækkeligt og hjærtevindende Væsen. I tysk Teaterhistorie er hun en problematisk Skikkelse, fordi Dommene om hende som Kunstnerinde er saa ubegribeligt forskellige. Schröders nære Venner Meyer og Schink udnævner hende uden Betænkning til en Skuespillerinde af første Rang — mens uvildige Tilrejsende opfatter hende som en blot og bar scenisk Middelmaadighed, og Rosing danner, som man ser, ingen Undtagelse. „Hendes egentlige, og maaskee eneste Rolle, er Konens, Huusmoderens og Vertindens — uden for Skuepladsen“, skriver Baggesen i „Labyrinthen“ efter at have set hende som Cordelia (Danske Værker VIII 184—85) — ja, han dekretterer uden Skaansel, at Schröders Kærlighed til hende gør ham „blind for hendes Naturmangler“, saa han tildeler „sin Kone hendes Evne langt overstigende Roller“. Dette var ogsaa den almindelige Opfattelse i Datidens tyske Teaterkrets. Mange af Schröders Fortrædeligheder under Gæstespillet i Wien 1781—85 skyldtes hans Fordring om at spille med sin Kone i alle de mere betydende Kvinderoller — og paafaldende ved hans Hamborgerdirektorat var altid den meget svage Besætning paa Spindesiden (se Forordet S. 111). Preisler

finder ogsaa Mad. Schröder slet i Murphys Stykke, selv om han ellers synes hun er gaaet noget frem, naar hun spiller Karakterroller og ikke skal være rørende eller poetisk (I 40. II 332). Rosing finder hende d. 14. Septbr., ligesom Baggesen, s. 440 meget interessanter i hendes Hjem end paa Teatret. Men mod disse ret haarde Vurderinger af Mad. Schröder som førende Skuespillerinde taler Rækken af Rahbeks meget entusiastiske og udførlige Beskrivelser af hende i fordringsfulde Hovedroller som f. Eks. Ofelia, Agnes Bernauer og Eulalia Meinau (Er. III 314—15. 317. — Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 105—12. 117—18), der — naar man trækker R.s personlige Hengivenhed for det schröderske Hus og de Toner, den kan have givet Fremstillingen, fra — alligevel efterlader Indtrykket af en scenisk Naturbegavelse, af Tidens typiske borgerlige Præg, noget i Art med Mad. Rosings i Kbhvn. I Erindringerne (III 240) kalder Rahbek Mad. Schröder „Sandhedens førstefødte — — Datter“, „til hendes uforvanskede Sanddrøhed, hvorpaa end ikke det allerfineste Stænk af Sceniskhed var at opdage, har jeg ingensinde kiændt Mage“, „hendes Kunstfuldkommenhed — viiste sig i det himmelklarest Lys“ etc. Det er sandsynligt, at Mad. Schröder baade i Samtiden og Eftertiden har lidt Direktørhustruernes traditionelle Skæbne i Teaterfolkets og Publikums Omdømme; paa Grund af deres privilegerede Stilling er saavel Kolleger som Tilskuere tilbøjelige til at frakende dem alt Talent, ogsaa det, de vitterligt har, og som, hvis de ikke havde ægtet en Teaterleder, muligt vilde have skaffet dem en smuk og selvstændig Plads i Teaterhistorien.

459. Sophie Pauly havde debuteret i 1780, var hos Schröder i 2 Sæsoner mellem 87 og 89, hvor hun var forlovet med den unge Reinecke (se Note 28). Hun kom derfra til Det slesvigske Skuespillerselskab, hvor hun uden at brillere spillede satte Elskerinder og unge Kvinder. (V. Ahlefeldt Laurvig: Teaterlederen 10. 11). Preisler finder hende lidet indtagende, „thi hun har af Naturen noget haant i hendes Physiognomie“ (II 333—34).

460. Rosing har tidligere omtalt det Utal af Kommissioner, Foresatte, Venner og Bekendte (Warnstedt, Fabritius, Mesting, Nissen, Jfr. Møller) har bedt ham besørge i Paris, Modejournaler, Beklædningsgenstande, Pynt, Bøger, Musikalier etc. og som føleligt har belastet hans Budget. Af Brevene til Rahbek fremgaar det, at ogsaa Rahbek har bedt ham skaffe, ikke blot Bøger — men Uniformsgenstande (!) til Dilettantselskabet i Skindergade (Det kgl. Bibliotek. Brev 178). Det synes nu som den Pakke, Rinderhagen skulde besørge afsendt til Hamborg, ikke er naaet frem. I Brev af 16. Septbr. til Rahbek kalder Rosing sig „den ulykkeligste Comissionair af Verden “ — men finder samtidig, at han er undskyldt, da han ikke „har forsømt dem med Vilie“.

461. Wieneren Karl Ditters von Dittersdorf (1739—99) skrev en Række populære Syngespil, hvoraf „Apotekeren og Doktoren“ fra 1786 — til Tekst af Stephanie d. y. — er det berømteste og i Kbhvn. spilledes ikke færre end 93 Gange. „Betrug durch Aberglaube“ (Den Overtroiske) faldt derimod i Kbhvn. og opførtes kun 2 Gange i Foraaret 1796.

462. Josepha Kalmes, Madsl. K. d. y. (f. 1772), var uddannet af Sangeren Schmidt (se Note 467) og havde været ved hans Selskab. Hos Schröder var hun engageret fra 1787 til 92: efter Minna Brandes' Død haabede man paa, at hun skulde blive hendes Afløser. At K. har givet store Løfter, ses af at Dalberg i 89 prøver at bevæge Rahbek til at hverve hende til Mannheim (Rahbek Er. III 282). Preisler bedømmer hende endnu haardere end Rosing (II 338—39). Rahbek sammenligner, ligesom Rosing, K. med den hjemlige Jfr. Morthorst (se Note 31) men i mere velmenende s. 441 Betydning: „— har nogen Lighed med vor flittige og beskedne Jfr. Morthorst. Ogsaa hos hende synes Frygtsomhed og Undseelse at nedkue sande Talenter“ (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 68).

461. Om Mad. Langerhans se Note 30. — Mad. Lange Rasm. er antagelig Rahbeks Veninde Frederikke Lange, f. Hellesen, siden 1779 gift med Rasmus Lange (se Note 264).

462. Paa Nedturen havde Rosing set den unge Skuespiller og Sanger Normann, engageret hos Schröder mellem 1786 og 1790 som Anden Elsker i Syngespillene, i „Fernando og Nicolette“ og — i en strøget Passage — erklæret at han var saa god, at han var egnet til at spille Just i „Minna v. Barnhelm“. Rahbek finder i 1789 N. heldig i en saa fordringsfuld Rolle som Alaric i „Deserteuren“. (Dramaturgi Saml. Femte Hæfte 113).

463. I Paesiellos „Landsbypigen“ (se Note 448) havde Rosing siden 1782 spillet den unge pudsige Møller Morten og gjort betydelig Lykke udenfor sit sædvanlige Fag. Rahbek — der endnu i sine Erindringer (III 96) med Forbitrelse konstaterer, at denne Præstation paaskønnedes mere af Publikum end Hother, Joseph Surface, Marinelli og Clarendon, den unge Rosings virkelige Mesterrøller — gav i Dramaturg. Saml. en misfornøjet, men meget udførlig og overskuelig Skildring af sin Ven i Rollen (Første Hæfte 214—15).

464. Det er et af Rosings skjulte dramaturgiske Citater. Lessing taler i Hamburger Dramaturgiens Andet Stykke om de utopiske, fuldkomne Teatre, „hvor selv Lysepudseren er en Garrick“.

465. Ambrosch (se Note 29) havde paa Udturen — i en her strøget Passage — til Rosing beskedent ytret, at han var „blot Sanger“.

466. Tenoren Giovanni Ansani, hvis nøjagtige Data ikke kendes (han var født i Rom i Midten af Aarhundredet og endnu ikke død i 1815), var en af Tidens største Sangere. A. havde gæstet Kbhvn. i Begyndelsen af 70erne og var derfra rejst til Stockholm. Han endte som Sanglærer i Neapel. (Fétis: Biographie Universelle des Musiciens I 113. — Nordlind: Allmänt Musiklexikon I 38).

467. Ludwig (Louis) Schmidt, der nu spillede Smaaroller hos Schröder, havde været ved Operaen i Wien, blev derefter Direktør for et omrejsende Skuespillerselskab i Franken og Schwaben og fik Tilnavnet Opern-Schmidt efter det Repertoire, han fremførte. Baade Ambrosch og Josepha Kalmes havde tilhørt hans Trup. Han var en lillebitte, gammelagtig Mand, med Kundskaber og musikalsk begavet, dertil en fremragende Violinspiller, et Talent han gerne benyttede sig af, naar han spillede Karakterroller paa Teatret. Preisler ser ikke som Rosing noget originalt ved Mandens komiske Spil, men finder hans Fuldemandsscene „afskyelig“ (II 340). S. — der som Type kan minde om visse Skikkelser i E. T. A. Hoffmanns „Nachtstücke“ — var knyttet til Hamborgteatret mellem 87 og 92 og giftede sig da med Skuespillerinden Magdalene Kalmes, Josepha K.s Mor. (Schütze: Hamburgische Theater geschichte. 607—609. — Meyer : Schröder II 32—33. — Reichard: Taschenbuch für die Schaubühne auf das Jahr 1787. Gotha. — Rahbek Er. III 341).

468. Den Kulde, Schröder til at begynde med viser Rosing, kan i nogen Grad skyldes det Indtryk, Gielstrups Opførsel har gjort paa ham — og som har bibragt s. 442ham en lidet smigrende Forestilling om de danske Acteurs Dannelsesgrad. Det fremgaar af Breve fra Schwarz og Preisler til Kammerherre Warnstedt, at Gielstrup allerede i 1786 ved sit første Besøg i Hamborg var udeblevet fra et Maaltid, Schröder havde arrangeret til Ære for ham. (Breve fra danske Skuespillere I 144. 184). Schwarz skriver til Warnstedt, hvordan han har maattet anstrænge sig til det yderste i den Anledning for at bringe de tyske Skuespillere „paa bedre Tanker om de Danskes Opdragelse og Levemaade“. — Rosing synes senere selv at være kommet til den Erkendelse, at Schröder kan have haft rimelig Grund til sin Afmaalhed. Hvor skulde han ogsaa fatte Tillid til mig „i det Sælskab ieg er“ skriver han bittert til Rahbek d. 15. Septbr.

469. „Die Schule der Väter“ sml. Note 210. Bemærkelsesværdig er Rosings ændrede Syn paa fransk Komediekunst ved at sammenligne den med tysk. Se ogsaa Preisler II 342—44.

470. Johann Philip Klingman (1762—1824), efter 1790 knyttet til Burgteatret i Wien, var en af Tidens mest elegante tyske Skuespillere. Meyer tilskriver ham større legemlige end aandelige Fortrin — men Schröder ansaa ikke destomindre Tabet af ham som uerstatteligt for Hamborger Teatret (Meyer: Schröder II 52—53). Han spillede bl. a. Hamlet og Ferdinand i „Kabale og Kærlighed“. Preisler anser ham for ubegavet (II 342). Rahbek sætter hans Anton i „Jægerne“ over Rosings — men sammenligner ham ellers af Type (og ment som en Ros) med Saabye (Er. III 245. 319. — Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 76).

471. „Die eheliche Probe“ er en tysk Version ved Dalberg af „La folle épreuve“, som Preisler d. 10. Juli havde set paa Ambigu Comique i Paris og udførligt genfortalt (II 83—84). Han noterer, at Schröder paa Plakaten siger, at det er „efter det Engelske“, mens Franskmandene kaldte det en fransk Original (II 345). — „Den bogstavelige Udtydning“ er Teaterdigteren og Forstmanden W. H. Brömels (1754—1808) i Danmark mest populære Stykke, som spilledes ikke færre end 103 Gange paa Det Kgl. Teater mellem 1787 og 1886. Stykkets tyske Titel er „Wie machen sie's in der Comödie oder die buchstäbliche Auslegung“; det opførtes første Gang i Hamborg 1783.

472. Den foretagsomme og velbegavede Mad. Marie Charlotte Friederike Gensike, f. Krüger (1758—96), der havde debuteret 1777 i Gotha, var Rahbeks specielle Veninde og faste Korrespondent blandt de tyske Skuespillerinder. Han havde truffet hende i Mannheim 1784 og med Begejstring set hende spille Lady Teazle (Er. II 312). Hos Schröder var hun engageret mellem 1788 og 90 uden at gøre Lykke (Meyer: Schröder II 36. — Schütze: Hamburgische Theater geschichte 618—19). Rahbek sammenligner hende i Roller som Verdensdamer med Mad. Rosing og Mad. Preisler under ét! (Er. III 230. 314—15. — Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 100—105. 122). I 1789 skrev han, især under Indtrykket af hendes glimrende Spil som Grevinden i „Menneskehad og Anger“, paa Tysk et højstemt Digt til hende, som findes aftrykt, 9 Aar efter hendes Død, i Foersoms Nytaarsgave for Skuespilyndere 1805 (134). Rosing og Preisler er meget mere beherskede i deres Begejstring (Pr. II 345). Marianne i „Die eheliche Probe“ var ikke Mad. G.s første Rolle i Hamborg. Hun havde „debuteret“ d. 29. Aug. som Fru v. Hohenhaupt i „Die grosse Toilette“.

s. 443473. Zuccarini (sml. Note 16) var alt andet end Schröders Yndling. En Skandaleaffære i Forbindelse med hans uordentlige Levned, en Affære hvorom Meyer udførligt beretter (Meyer: Schröder II 23—26) og som Rahbek hentyder til i Erindringerne (III 296—97), bevirkede, at Schröder tværtimod paa dette Tidspunkt stod yderst skarpt til sin mandlige Hovedkraft, der imidlertid ved den erotiske Atmosfære omkring sin Person var Hamborgdamernes Yndling. Z. har aabenbart til at begynde med givet Rosing et vildledende Indtryk af sit Forhold til Schröder — og har samtidig hævnnet sig paa denne ved den Kulissesladder om ham og Konen, han fylder den godtroende danske Skuespiller med. Men Rosings Syn paa Z. skulde snart. d. v. s. allerede Dagen efter, væsentligt skifte Karakter.

474. Richardsons didaktiske Roman fra 1753 om den dydige Adelsmand „Sir Charles Grandison“ hørte karakteristisk nok til Rosings Yndlingslæsning. Den udkom paa Dansk i 1780—82, og i et Brev til Rahbek af

16. Juli 81 sætter Rosing den over Hamlet, Kong Lear, Romeo og Julie — „nej, saa søde, saa yndige Timer har endnu aldrig nogen Bog skaffet mig“. (Mem. og Br. XV 47).

475. Johanna Christine Starcke (1731—1809), som Rosing kalder en godlidende gammel Kone, var en af Tidens ypperste tyske Skuespillerinder og Schröders særlige Yndling. Hun havde i sin Ungdom kreeret Lessings „Miss Sara Sampson“ og var ifølge Rahbek „den første tyske Skuespillerinde, der hævede Kunsten op af den extemporerte Comedies Pøl“ (Er. II 203—204). „Tydsklands ældste og ypperste Actrice“ kalder han hende i 1789 (Dramaturg. Saml. Femte Hæfte 73). Hun havde egentlig taget sin Afsked fra Teatret, men Schröder hentede hende i 1787 tilbage og tildelte hende en Hædersplads i sit Personale og sin Omgangskres. Rahbek beskriver begejstret hendes Spil som Madame Warberger i Ifflands „Jægerne“ (Er. III 318).

476. Schröder, der var barnløs, havde under Gæstespillet i Wien 1781—85 taget en ung forældreløs Pige, Demoiselle Schwarzenfeld, til sig i Huset. (Meyer: Schröder II 1).

477. Det er Carl Maria v. Webers Fader, Rosing her antræffer som Kapelmusikus (anden Violinist og Korrepetitør) hos Schröder i Hamborg, en Stilling, han kun beklædte en eneste Sæson, og som derfor sædvanligvis ikke nævnes i Weberbiografierne, selv dem, der udførligst beskæftiger sig med Faderens eventyrlige Skæbne som musikalsk Fantast og Vagabond gennem alle Tysklands Egne og Stæder. Franz Anton v. Weber (1734—1812) havde været Løjtnant i Mannheim, men Familiens næsten dæmoniske Dragning mod Musikken blev hans sociale Undergang — nøjagtig paa samme Maade som det var gaaet hans ældre Broder Fridolin Weber, Aloysia Langes Far (se Noterne 355. 386). Franz Anton hutlede sig igennem først som Spillelærer, senere som professionel Musikant, havde været Kapelmester i Lübeck 1778 og Stadsmusikant i Eutin 1785—87 (hvor Weber blev født) og omgikkes nu med Planer om at ernære sig af sine Børn, ganske paa samme Maade som Fridolin W. gjorde det. Han havde tre Sønner og tre Døtre af første Ægteskab og vilde med dem danne et syngende Skuespillerselskab, en Plan, der virkelig kom til Udførelse. Den ene af hans Døtre var samtidig med sin Far i 1787—88 i Engagement hos Schröder. — Det er interessant, at W. nu i Fællesskab med Sladderhanken Zuccarini fylder den foragede Rosing med Beretninger om, hvordan Lange i Wien „mishandler“ s. 444 sin Kone — Rygter, der halvvejs dementeredes, da Ægteparret Lange Aaret efter i Fællesskab gav Gæstespil i Hamborg og det for dem, der lærte dem privat at kende, blev indlysende, at Temperamenternes Uoverensstemmelse snarere end nogen Slags „Mishandling“ var Skyld i deres ægteskabelige Misère og de bestandige Opgør imellem dem.

478. Skuespilleren Joh. Chr. Brandes (1735—1799), Minna Brandes' Far, (se Note 32) havde vist sig som en afmægtig Teaterleder i Dresden og — under Schröders Fravær — i Hamborg, men nød Anseelse i tysk Teater som en overmaade dygtig og heldig Skuespilforfatter. Han var mellem 1786 og 88 i Engagement som Skuespiller hos Schröder. Br. har efterladt sig en berømt Memoirebog „Meine Lebensgeschichte“ I—III, Berlin 1799—1800, i hvilken han (III 121) fortæller om sin „Abhandlung über die Schaubühne und Vorschlägen zur Errichtung einer Pflanzschule für ein eigentliches Nationaltheater“.

479. I sin ovenfor nævnte „Lebensgeschichte“ fortæller Brandes paa virkelig gribende Maade, gribende som en talentfuld følsom Roman fra det virkelige Liv. om hvordan Konkurrenter og Fjender ved Hamborgteatret blandede sig i hans Forhold til Datteren, den forgudede Minna, som han anklagedes ikke blot for at udnytte men for at mishandle — ja, for hvis sørgelige Død af Tæring her i Sommeren 1788 han direkte blev gjort ansvarlig. Han skulde, skønt han levede af hendes Gage, af Gerrighed have nægtet hende Penge til Medicin! (Meine Lebensgeschichte III 216—306). Den allestedsnærværende Zuccarini synes at have spillet en Hovedrolle ogsaa i disse Kabaler og i denne Sladderhistorie (III 297—301) — og det er tydeligvis hans Syn, der endnu paa dette Punkt har præget Rosings og faaet ham til at finde Brandes „brændemærket som Fader“ og til af den Grund at underkende hans Skrift om Nationalteatret, med hvis Tanker han ellers er indforstaaet og som han i hvert Fald citerer paafaldende udførligt. — Brandes' „Lebensgeschichte“ tegner Br. som en grundhæderlig, men naiv og i menneskelige Forhold lidt indskrænket Mand, hvis haarde Skæbne imidlertid endnu den Dag i Dag gør et dybt Indtryk paa Læserne som almengyldigt Eksempel paa gamle Scenekunstners triste Lod. Sandheden om hans Forhold til Datteren er sikkert den, at hans Engagement hos Schröder udelukkende var betinget af den Yndest og Popularitet, Minna Br. nød i Hamborg, og at han altsaa forsaavidt virkelig „udnyttede“ hende — men rent menneskeligt, saa vidt man i Dag kan skønne, opførte sig som en Hædersmand i Forholdet til hende og i hvert Fald sørgede dybt over hendes meningsløse og tragiske Død.

480. Tyskeren Johann Elias Schlegel (1719—1749), dansk Professor i Sorø og Forfatter til Skriftet „Gedanken zur Aufnahme des dänischen Theaters“ 1746 (se Fr. Schyberg: Dansk Teaterkritik 37—40) havde skrevet Skuespillene „Der geschäftige Müssiggänger“, „Die stumme Schönheit“ og „Triumph der guten Frauen“ samt Tragedierne „Kanut“ og „Lucretia“. — Johann Friedrich Freiherr v. Cronegk (1731—1758) havde skrevet „Der Mistrauische“ samt „Olinth u. Sophronia“ og „Codrus“. Schlegel behandles venligt, Cronegk haardt i Lessings „Hamburgische Dramaturgie“.

481. Om Anfossi se Note 357.

482. Den hamborgske Digter og Jurist (Dr. jur.) Bernhard Christian d'Arien (1754—1793) var en af Rahbeks bedste tyske Venner — og fra Ungdomsaarene i s. 445 Leipzig og Berlin en nær Ven ogsaa af Schink og Mylius. Rahbek traf ham allerede i Hamborg 1783 og satte hans fædrelandske Sørgespil fra Hansetiden „Claus Storzenbecker“ over Schillers „Røverne“! (Er. II 74—77). Af d'Ariens øvrige Produktion kan fremhæves Sørgespillene „Maria v. Wahlburg“ 1776, „Laura Rosetti“ 1777, „Natur und Liebe im Streit“ 1779 og hans Bearbejdelse efter Goldoni „Sind die Verliebten nicht Kinder?“ 1779. (Goedeke: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung V 1893. 381). A. var en habil Teaterbearbejder, hvis Indsigt og Haandelag Schröder under sit andet Direktorat benyttede sig flittigt af, bl. a. arrangerede han „Nina“ for Minna Brandes og — med flittig Brug af Molières „Fruentimmerskolen“ — Wycherleys „En Kone fra Landet“ for Mad. Schröder. I 1785 udgav han i Hamborg nogle „Beiträge zur Literatur u. Theaterkunde“. Preisler siger reserveret om ham, at han er „en Mand, som arbejder med større Iver end Held for Theatret“ (II 347).

483. Den franske Fabeldigter Jean Pierre Claris de Florian (1755—94) skrev mellem 1775 og 85 for Théâtre Italien en Serie Smaakomedier „Les deux billets“, „Le bon ménage“, „Le bon père“, „La bonne mère“, „Le bon fils“ etc. halvt i Harlekinstil, halvt borgerligt følsomme, som især i den germanske Verden gjorde en overordentlig Lykke som „Familiestykker“, bearbejdet af Anton Wall. Sekretær Ehrlich (egl. Arlequin) i „Die gute Ehe“ (Le bon ménage), opført første Gang i Berlin 1784, hørte siden 1786 til Schröders Glansroller. Det var den første Præstation, Preisler i 1786 saa den store Karaktérskuespiller i („Hvert Ord var Guld“ II 351) — for Rosing blev Opførelsen i 1788 et af hans stærkeste tyske Teaterindtryk, som han endnu i sin Alderdom begejstret vendte tilbage til (Om Declamationen 59). Stykket spillede under Titlen „Det gode Ægteskab“ 8 Gange i Kbhvn. af Schwarz mellem 1792 og 96. Selv oversatte Rosing senere et andet Stykke af Florian „Den gode Moder“ (La bonne mère, som endnu den Dag i Dag spilles paa Théâtre Français), i hvilket hans Kone spillede 17 Gange mellem 1793 og 1803 (Rahbek Er. IV 241—43). Om de tyske og danske Bearbejdelser af Florians sentimentale Harlekinader se Rahbeks Dramatiske Tillæg I 57 og II 190—93.

484. Sigter til Rosings temperamentsfulde Halvsøster fra Norge (se Note 35) og de Kvaler, Mad. Rosing i Sommerens Løb har haft med hende, og som optager saa stor en Plads i Brevene baade mellem Ægtefællerne og mellem Rosing og Rahbek. Det synes, som Ane Margrethe Møllman er kommet bedre ud af det med Jfr. Møller, end det har været Mad. Rosing og Rahbek behageligt — ja, at hun har dannet en Slags Camarilla med hende, selv om Rosing til Rahbek d. 24. Juli har forsikret at „det er min Skyld, at min Søster er bleved gode Venner med hende, det kom sig af en Samtale ieg havde med hende, efter en Aftens Opførsel som den i almindelig[hed] pleyede at være, naar hun kom der, og det er Pokker ingen hiærtelig Fred, hun har sluttet med hende“. (Det kgl. Bibliotek. Brev 172).

485. se Note 209.

486. Rosing gaar altsaa ud fra som givet, at Saabye er med paa Turen som Warnstedts Spion.

487. Stillingen som Instruktør bestod i de Tider, hvor Begrebet Iscenesættelse i vor Tids Mening ikke kendtes, hovedsagelig i Pligten til at vejlede de yngre Skuespillere i alle Roller indenfor det Fag, Instruktøren stod for — altsaa i Rosings Tilfælde „det ædle og alvorlige“.

s. 446488.. Til Rejsens mange teaterpolitiske Behageligheder for Rosing hørte ogsaa Meddelelsen om, at en uhyre talentfuld Mand, som lignede ham saa meget(!), protegeret af Warnstedt havde aflagt Prøve for Direktionen og var blevet antaget til Debut Det „store Lys“ var Johan Christopher Due (ca. 1760—1836), der debuterede i Efteraarets Løb i Kavalérfaget, dog uden at gøre Lykke — men senere blev en Anvendelighed i Gammelmandsroller og først forlod Teatret i 1829 (Overskou III 393. 412. 799).

489.. „Elfriede“, trykt 1775, var en meget yndet Tragedie „efter det Engelske“ af Kabinetssekretær i Weimar Friedrich Justin Bertuch (1747—1822), den samme Mand der paa fremragende Maade i 1772 havde oversat Remond de Sainte-Albines dramaturgiske Hovedværk „Der Schauspieler“ (Le comédien) til Tysk. Rollen som Elfriede hørte til Mad. Saccos Glansroller i Wien og var Mad. Gensikes tredie „Debutrolle“ i Hamborg.

490.. Titelrollen som General Schlenzheim i Spiesz' effektfulde Soldaterstykke „General Schlenzheim og hans Familie“ fra 1785 var i Kbhvn. en af Schwarz' Glansroller i det alvorlige Karaktérfag (Februar 1788, oversat af Ch. D. Biehl). Stykket handler om en gammel General, der tror at have mistet sin Hustru og Søn for mange Aar siden — men nu genfinder dem i Fjendens Lejr og maa opleve den Tort at blive taget til Fange af sin egen Søn, der er Løjtnant i den fjendtlige Hær! Rollen er en udpræget Paraderolle, der i Rosings Øjne byder Acteuren alle, selv de urimeligste, Fordele.

491.. Schütze omtaler i sin „Hamburgische Theatergeschichte“ 1794 (589) en ung, ikke Berliner, men Hamburger Nissen, hvis Skuespil „Der eigne Richter“ ved Premièren d. 22. Maj 1786 havde vakt humoristisk pinlig Opsigt i Byen ved at give et naivt aabenhjærtigt Portræt af Forfatterens Person.

492.. Om Mad. Eule, der synes at have haft et Forhold til den utrættelige Zuccarini, se Note 23.

s. 447SKUESPILREGISTER OG NAVNEREGISTER

s. 448

s. 449SKUESPILREGISTER

Aabne Brevveksling, Den 410

Abbé de l'Epée (Den Døvstumme) 356.
388

Aftakkede Officerer, De 404. 411

Aftvungne Samtykke, Det (Le consentement forcé)129. 335. 336

Agnes Bernauer 440

Alceste 380. 430

Aline 341. 346

Alphée et Zarine 183—84. 375. 380
amantjaloux, L' 182. 360. 374. 392

Amfitryon 198. 376. 381
amoureuxde 15 ans, L' 218. 219. 388.
391

Anaximandra 164. 359

Apotekeren og Doktoren 411. 440

Ariadne paa Naxos 405. 436

Armida (Gluck) 96. 97. 200—201. 347.
359. 382. 394

Armida (Salieri) 416. 418

Armuth und Hoffart 112. 238. 397

Athalie 356

Axur Ré d'Ormuz 273. 418

Azémia 98. 189. 194. 360. 367. 373. 379

Bagtalelsens Skole 44. 53. 71. 337

Bajazet 218. 390

Balders Død 47. 65. 71. 264. 336. 410. 418

Barbarey und Grösse 421

Barberen i Sevilla (Beaumarchais) 52.
78. 85. 87. 198. 314. 359. 379. 436. 438

Barberen i Sevilla (Paesiello) 306. 311—
13. 379. 434. 436

Baron Trenck 220

Baum der Diana 436

Betrug durch Aberglaube 315. 440

Beverley 39. 52. 55. 72. 74. 354

Bewusstsein, Das 245
bienfaitanonyme, Le 228. 396. 400

Biaise et Babet 195, 360

Bogstavelige Udtydning, Den 319. 442

Den store Teaterrejse

Bondpigens ved Hoffet (Ninette à la cour) 253. 405
bon fils, Le 445
bon père, Le 445

Bortførelsen fra Seraillet 86. 338. 339.
411. 419. 434. 438
bourru bienfaisant, Le 404

Brandschatzung, Der 252. 404

Britannicus 354. 370

brouette du vinaigrier, La (Eddikemanden)
75. 202. 371. 383. 404. 431

Camille 360

Caravanen 96. 151. 152. 178. 347. 357.
382. 394

Casperl als Kind, altes Weib, Scherenschleifer
etc. 408

Cid 75. 94. 95. 169—70. 350. 351. 352. 365

Clavigo 87. 108. 414

Claus Storzenbecker 445

cocher supposé, Le 159

cocu imaginaire, Le 439

Codrus 444

Colonien 209. 371. 380. 387. 388
complaisant, Le 365

Comte d'Albert 226. 361. 388. 395

constant couple, The 343
coquette corrigé, La 168. 197. 356. 362.
364

Cora (Dalberg) 400

Cora (Naumann) 341

Coriolan 400. 426
croisée, La 176. 369

Cymbeline 423

Danaides, Les 416

Dank und Undank 272. 275. 282. 416

Démophon 377

Deserteuren 374. 375. 387. 392. 419. 441
deux billets, Les 445

Den store Teaterrejse

20

s. 450deux morts revivants, Les 233

Deux pages 378

deux tuteurs, Les 209. 375. 388

devin du village, Le 377

Dido (Lefranc de Pompignan) 362

Dido (Piccini) 393

dissipateur, Le se Forøderen

Doktor mod sin Vilje(Le médecin malgrélui)

184. 356. 376. 438

Don Carlos 66. 103. 104. 265—66. 399.

411. 412. 427. 429. 430

Don Juan 341. 419. 424. 432. 436

Dorfdebutierten, Die 246. 403

dot, La 171. 175. 366

Dyveke 71. 339

école des pères, U 95. 198. 204—05. 243.

317. 318. 352. 377. 385. 442

Eddikemanden og hans Hjulbør se La

brouette du vinaigrier

Eheliche Probe, Die (La folle épreuve)

319. 322. 400. 442

Ehrenrettung, Die 438

Eigne Richter, Der 446

Elfriede 325. 326. 423. 446

embarras comique, L' 220

Emilia Galotti 47. 52. 68. 71. 75. 104.

108. 114. 274. 277. 279—82. 286. 342.

398. 399. 408. 414. 415. 420—21. 429.

430

épreuve, L' (Marivaux) 178. 370. 373

épreuve villageoise, U (Grétry) 387

étourdies ou le mort supposé, Les 180.

194. 373

Eugénie 39. 48. 71. 94. 165. 198. 199. 352.

356. 361. 423

EulaliaMeinau(Ziegler) 421

événements imprévus, Les 186. 197. 378.

392

fanaticoburlatto, Il 259. 407

fat puni, Le 365

fausse magie, La 71. 174. 366

Feen Ursel 341

Fejltagelserne 53

Felix 209. 360. 380. 387

Fernando og Nicolette 129. 441

Fiesco 101. 127. 334. 398. 399. 411

Figaros Bryllup (Beaumarchais) 31. 44.
48. 71. 82. 85. 87. 162. 253. 356. 362.
368. 378. 389. 406. 430. 433

Figaros Bryllup (Mozart) 348. 424

Fiskerne 44. 71. 359

Flatterhafte Ehemann, Der 414

flatteur, Le 354

Florette et Céline 176

foliesamoureuses, Les 197. 381

forladte Dido, Den (Galeotti) 165. 360

fortabte Datter, Den 76

Fortrolige, Den 399. 400

Forøderen (Le dissipateur) 114. 145—46.
209. 345. 388

frères amies, Les 223

Fruentimmerskolen 365. 445

Faedra 363. 435

Fædrenes Skole se L'école des pères

Fændrikken 404

gelosiefortunate, Le 420

General Schlenzheim 326. 404. 446

Genstridige Sindelag, Det (Lesprit de
contradiction) 173. 367

Gerrige, Den 87

Geschwister, Die 272. 416. 417

Geschäftige Müssiggänger, Der 444

Gli amanti canuti 420

Glücksritter, Die 285. 423. 426

Gode Moder, Den (La bonne mère) 48.
351. 445

Gode Ægteskab, Det (Le bon ménage)
119. 322. 326—27

Gorm den Gamle 220. 392

Grafen Guiscard, Die 74. 105. 296—300.
429

Greven af Waltron 48. 114. 211. 389. 404.
410. 421. 423

grondeur, Le 95. 162. 357

Grosse Toilette, Die 303—04. 431. 442

Gulddaasen 417

Gustav Wasa 436

Gute Ehe, Die se Det gode Ægteskab

Götz von Berlichingen 103. 106. 398. 435

habitantde la Guadeloupe, U 371

Hakon Jarl 72

Hamlet 55. 74. 105. 108. 156. 180. 268.
275. 354. 370. 404. 412. 413. 414. 424.
428. 431. 433. 442. 443

Hanswurst Doktor nolens volens 438

Heckingborn 52

Hemmelige Ægteskab, Det 407

Henriette 364

Henrik den Fjerde 108

s. 451Henrik den Fjerdens Jagt 39. 95. 204.
206—07. 341. 376. 385—86

Holger Danske 71. 341

Husfaderen se Le père de famille

Hververne 404. 411

Héstgildet 71. 339. 341. 346

Ifigenia i Tauris (Gluck) 96. 166. 361.
382

impatient, L' 354

Im Trüben ist gut fischen 403

inconstant, L'354

Indianerne i England 381

indigent, L' 371. 383

ingrat, L' 272

Iphigénie (Racine) 356. 363

Irène 376

Italienerinden i London 259. 407

Jacob von Thyboe 336

jaloux corrigée, Le 223

Jaloux paa Prøve, Den 322

jaloux sans amour, Le 354. 355. 364

Jean Calas 387

Jean de France 336

Jeppe paaBjerget 84

jeune épouse, La 210. 211—12. 355. 356.
389

Jomfruen af Orléans 384

Julien et Colette 182

Julius Cæsar 101. 241. 400

Jægerne 398. 412. 442. 443

Kabale und Liebe 34. 101. 103. 397. 398.
399. 434. 442

Kalifen i Bagdad 360

Kanut 444

Karl den Niende (Chénier) 87. 351. 368.
376

Kinafarerne 53

Kjolen fra Lyon 410

Kobold, Der 275. 420

Kolerische, Der 236. 238. 398. 400

Kone fra Landet, En 445

Kongen og Forpagteren 387

Kong Lear 74. 87. 108. 413. 435. 443

Kun seks Retter (Nichts mehr als sechs
Schüsseln) 303. 431

Kærlighed uden Strømper 39. 336. 365.
367. 376

Købmanden i Smyrna (Le marchand de
Smyrne) 170—71. 218. 365

Købmanden i Venedig 74. 106. 108. 308
—10. 336. 437

Lanassa 210—11. 350. 351. 376. 389. 429

Landsbypigen (La frascatana) 61. 312.
379. 438. 441

Laura Rosetti 445

Lilla eller Skønhed ogDyd(Una cosa
rara) 306. 436

Lina von Waller 412

Loorbeerkrantz, Der 421

Lucile 360. 406

Lucretia (Schlegel) 444

Macbeth 106. 108. 411. 415. 426. 430. 435

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Mahomet 173. 177. 223. 350. 366—67.
369. 389

maison de Molière, La 356. 377

malentendu, Le 220

Maria Stuart (Schiller) 35. 435

Maria Stuart (Spiesz) 426. 427

Maria vonWahlburg 445

Medea (Cotter) 48. 285. 377. 423. 424.
436

Medea (Longepierre) 364

Medea i Colchos(Naumann) 307. 437

Medea i Colchos(La toison d'or)(Vogel)
97. 184—85. 376. 394

mélomanie, La 188. 189. 379

Menneskehad ogAnger 48. 71. 339. 421.
442

Mérope 16. 39. 94. 226. 227. 228. 230. 364:
395

Minna vonBarnhelm 39. 48. 71. 76. 229.
276. 372. 381. 389. 396. 404. 420. 423.
435. 441

Miss Sara Sampson 443

Mistrauische, Der 444

Montesquieu à Marseille 396. 400

Montesquieu oder der unbekante Wohltäter
236. 241. 242. 400. 401

Mort de Calas, Le 387

Myndligerne 399

Mönch von Carmel, Der 400

Nanine 47. 165. 172. 361. 370. 414

Nathan den Vise 103. 106

Natur und Liebe im Streit 445

Neueste Frauenschule, Die 314—15. 326.
335

29*

s. 452Niels Ebbesen af Nørreriis 48. 72

Nina ou la folle par amour 98. 180. 339.
360. 372—73. 434. 435. 445

Noctambulus(Le somnambule)168. 169.
365

occupation du royaume des Arméniens,

L' 358

Oedipe (Voltaire) 350

Oedipe à Colone (Sacchini) 96. 163. 224.
347. 359. 393. 436

Olinth und Sophronia (Cronegk) 444

Olinth und Sophronia (Mercier) 425

Optimisten 94. 159. 162. 198. 199. 315.
353. 354. 381

OrfeusogEuridice (Gluck) 382

OrfeusogEuridice(Naumann) 74. 82.

341. 436

Oscar, fils de Dermid 352

Othello 106. 108. 413. 416. 430

père de famille, Le(Faderen, Huusfaderen)
204. 318. 385. 404. 415

Peter den Store 368

Peters Bryllup 346

Philosophen 189

Politiske Kandestøber, Den 39. 406. 417

prometsde marriage, Les 186. 278

Psyche 377

Pygmalion (Rousseau) 350. 362

Revers, Der 286. 414. 424

Richard den Anden 108

Richard den Tredie 106

Richard cœur-de-lion 98. 220—23. 373.
391

Ringen 136. 139. 289—90. 317. 343. 408.
414. 426

rival confident, Le 202. 383

Robinson Crusoe 438

Roland 393

Romeo og Julie 443

rosièrede Salency, La (Rosenbruden i
Salenci) 171. 366

Røverne 34. 101. 103. 343. 397. 401. 445

sargines, Les 98. 164. 165. 180. 359—60.
367

Schule der Väter, Die se L'école des
pères

séducteur, Le 196—97. 354. 381

Semiramis (Galeotti) 337

Semiramis (Voltaire) 364

Sind die Verliebten nicht Kinder? 445

Skinskyge, De (All in the wrong)439

Skotlænderinden (Le caffè ou L'écossaise)
233. 397. 407

Slottet Montenero 366

Sophie Brauneck 65

So prellt man alte Füchse 438

Sorte Mand, Den 297. 429

Stella 74

Stolte, Den (Le glorieux)145. 345

Stregen i Regningen 410

stumme Schönheit, Die 444

Stundesløse, Den 39. 417

sværmende Filosof, Den 379

Sylvain 360

Tabaksdose, Die 236. 243. 244. 245. 402

Tarare 416. 418

Tartuffe 39. 52. 345. 352. 353. 356. 385

Tibère et Serenus (Fallet) 375

Tienstfærdige, Den (L'officieux) 159. 355

Timon fra Athen 400

tolérant. Le 354

trionfo delle donne, Il 420

Triumph der guten Frauen 444

Trofonii Huule 271. 272. 274. 416

trois fermiers, Les(De tre Forpagtere)
195. 218. 380. 381. 388. 390. 391

Tronfølgen i Sidon 403

Tryllefløjten 411

Una cosa rara se Lilla

unge Indianerinde, Den 408

Walwais und Adelaide 400

Weiberehre, Die 421

Verbrecher aus Ehrsucht, Der 385. 398

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Wertherfieber, Das 416

Vestindianeren 263. 398

Vormund, Der 293. 427

Vormünder, Die 293. 427

Værdige Fader, Den 204. 385

Værdige Kone, Den 48

Væverne 383

Zaire 37. 39. 40. 47. 74. 94. 95. 154. 156—
59. 160. 165. 169. 193. 350

Zemire og Azor 129. 337. 392. 419. 432

s. 453N A V N E R E G I S T E R

Aaskow, Urban Bruun, kgl.Livmedicus
174. 194. 367. 381

Aaslew, Inger Birgitte, dansk Skuespillerinde
195. 315. 381. 439

Abrahams, N. C. L., dansk Forfatter 18.
331. 347. 348. 358. 365. 370. 418

Ackermann, Konrad Ernst, tysk Principal
401

Adamberger, Anna (Nanny Jaqvét),
østrigsk Sangerinde 414. 423

Adeline se Colombe

Adrien (Adriani),Martin-Joseph, fransk
Sanger 224. 393. BilledeS. 393

Affecteur, fransk Kvaksalver 392

Ahlefeldt, F. A. C., Teaterchef 65

Ahlefeldt Laurvig, Fr. Lensgreve, Forfatter
334. 440

Aichinger, Elisabeth, østrigsk Skuespillerinde
272. 281. 286. 417. 421. 422

Albrecht f. Baumer, Sophie, tysk Skuespillerinde
114. 297—99. 429—30. Billede
S. 299

Allard Mlle, fransk Danserinde 392

Alstrup, Carl 433

Amberg, Johann H. J., tysk Skuespiller

310. 437

Ambrosch, Joseph C. E., tysk Sanger 129.

317. 322. 338. 441

Andrieux, François, fransk Dramatiker

359. 373

Anfossi, Pasquale, ital. Komponist 276.
322. 420. 444

Ansani, Giovanni, ital. Sanger 317. 441

Antoine Mad., tysk Skuespillerinde 252.
404

Arends, Jacob, dansk Skuespiller 81. 129.
241. 277. 312. 318. 336. 401. 438

Arnault, A. Y., fransk Dramatiker 352

Arnold, Ferdinand, tysk Sanger 428

Arnold, Therese, tysk Skuespillerinde
294. 428

Arnould, Sophie, fransk Sangerinde 395

Artois, Greven af (senere Karl X) 187.
188. 362. 366. 378

Astrup, Mette Marie, dansk Skuespillerinde
129. 315. 337. 397. 421. 426. 439

Audinot, fransk Skuespiller og Teaterdirektør
219. 223. 387. 391

Audinot Mme, fransk Sangerinde 359

Aumont og Collin, danske Teaterhistorikere
396. 401

Babet, Brockmanns Niece 283. 291. 422.
423. 426

Baggesen, Jens 15. 18. 71. 87. 92. 94. 103.
110. 111. 112. 331. 338. 340. 342. 343.
347. 398. 399. 400. 402. 405. 439

Balzac, Honoré de 373

Bang, Herman 76

Baranius, Henriette, tysk Skuespillerinde
304. 306—07. 310. 432

Baron, Michel, fransk Skuespiller 352

Barriere, M. F., fransk Teaterhistoriker
355

Barthélémy, Marianne, en Pige paa Landevejen
149. 153. 346

Bastholm, Chr., kgl. Konfessionarius 133.
342

Beaumarchais 14. 23. 24. 29. 39. 44. 48.
53. 73. 75. 81. 86. 94. 144. 162. 344. 345.
352. 353. 361. 381. 416. 418. 436. 438

Beck, Bernh. Henrik, dansk Skuespiller
206. 304. 307. 313. 356. 367. 386. 429.
434. 439

Beck, Heinrich, tysk Skuespiller 102. 235.
236. 237. 238. 241. 242. 244. 245. 246.
247. 248. 271. 293. 397—98. 399. 401.

BilledeS. 236

Beck, Josefa, f. Schäfer, tysk Sangerinde
237. 238. 239. 246. 278. 399—400

Beck, Karoline, f. Ziegler, tysk Skuespillerinde
236. 237. 239. 398. 399

Beethoven 437

s. 454Beil, Joh. David, tysk Skuespiller 112.
235. 238. 239. 243. 244. 293. 294. 397—98.
401

Bellerocche, fransk Skuespiller 40

Benda, Carl Ernst, tysk Skuespiller 436

Benda, Christian Hermann, tysk Sanger
306. 436

Benda, Georg, tysk Komponist 436

Bentzon, Henrik 70

Berger, Daniel, tysk Kobberstikker 277.
299

Berger, J. J. von, dansk Livlæge 392

Bernstorff, A. P., 8. 333. 343. 346. 378.
409

Bernstorff, I. H. E., 334. 374

Berthelsen. dansk Kapelmusikus 341

Berton, Henri Montan, fransk Komponist
378

Berton, Pierre, fransk Operakapelmester
377

Bertuch, Fr. J., tysk Forfatter 446

Bervic, fransk Kobberstikker 390

Bethmann, Heinrich, tysk Skuespiller 439

Biehl, Charlotte Dorothea, dansk Forfatterinde
61. 251. 361. 404. 446

Bièvre, Georges-François Marki de 381

Bilau, tysk Skuespiller 137. 290. 343

Birouste, Julie, dansk Danserinde 394

Bloch, William, dansk Iscenesætter 76

Blome, Baron Otto v., dansk Gesandt 92.
147. 154. 185. 193. 216. 223—24. 228.
346. 409

Bobé, Louis, dansk Historiker 67. 383. 431

Boeck, Michael, tysk Skuespiller 241.
244. 401

Bodenburg, tysk Principal 418

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Boildieu, François-Adrien, fransk Komponist
360

Boilly, Louis-Leopold, fransk Maler 375

Bokkenheuser, Knud, dansk Forfatter
117. 337

Bolten d. y., Baron 65

Bondini-Selskabet 34. 105. 292—93. 300.
338. 380. 427. 428. 429. 430. 434. 437

Bouilly Jean-Nicolas, fransk Dramatiker
368. 372. 388

Bournonville, Antoine, fransk Danser 337.
373. 383

Bournonville, Aug., dansk Balletmester
18. 342. 347. 373. 393. 395. 396

Bournonville, Marianne, f. Jensen, dansk
Danserinde 337

Boye, Birgitte Cathrine, dansk Forfatterinde
392

Brachvogel, A. E., tysk Teaterhistoriker
433. 437. 438

Brandes, Edv., dansk Forfatter 37. 52—53.
72. 89. 117

Brandes, I. C., tysk Forfatter og Skuespiller
320—22. 405. 409. 433. 436. 444

Brandes, Minna, tysk Sangerinde 129.
338. 373. 409. 440. 444. 445

Bredal, Niels Krog, dansk Forfatter 406

Brezner, Ch. F., tysk Dramatiker 86

Brizard, fransk Skuespiller 367

Brockmann, Theresia, tysk Skuespillerinde
274. 291. 418. 425

Brockmann, J. F. H., tysk Skuespiller 87.
339. 107. 108. 268. 269. 271. 274. 276.
277. 280. 282. 283. 284. 285. 286. 287.
288. 290. 291. 295. 309. 317. 412. 413.
414. 415. 421. 422. 424. 426. 428. Billeder
S. 268. 413

Broge (?), fransk General 199. 381

Broglie, Victor-François Duc de, fransk
Marskal 381—82

Brueys et Palaprat, franske Forfattere 357

Bruun, Carl, kbhvnsk. Byhistoriker 383

Bruun, N. T., dansk Forfatter 349

Bruun, Thomas, dansk Dekorationsmaler
130 (139) 339. 392

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Brückl, Friedrich, tysk Skuespiller 293.
298. 427

Brüchen (Brüchinn?), Jfr., en Pige i Dilligencen
90. 235. 240

Brühl, Fr. Aloys, Grev v., tysk Dramatiker
404

Brühl, Heinrich von, sachsisk Statsminister
301. 404

Brühl, Karl Moritz von, tysk Generalintendant
404

Brömel, W. H., tysk Dramatiker 442

Brøndsted, P. O., dansk Arkæolog 18. 370

Brøndum-Nielsen, J., dansk Professor 19

Buchwald, Friedrich, dansk Amtmand
261. 263. 274. 289. 300. 408. 430

Buchwald, Margrethe Dorothea, f. Römeling
261. 263. 264. 408

Busk (egl. Busch) P. G., dansk Skuespiller
60

Bürger, Gotfr. Aug., tysk Digter 273
Bussière, Charles de la, fransk Revolutionsmand
364. 383

Bøgh, Nic., dansk Forfatter 9

s. 455Böhm, Joh. Heinr., tysk Principal 136.
137. 139. 290. 343

Böhm, Elisabeth (tidl. Cartelliéri), tysk
Sangerinde 306. 436

Bösenberg, Eleonora, tysk Skuespillerinde,
294. 428. 429

Bösenberg, Heinrich, tysk Skuespiller
294. 428. 429

Bötticher, Aug. Wilh., tysk Skuespiller
309. 437

Bötticher, Charlotte Christiane, tysk Skuespillerinde
304. 434. 437

Bøttger, Elisabeth Caroline (gift Rose),
dansk Skuespillerinde 421

Calas, Jean, fransk Købmand 208. 386

Calmette, dansk hollandsk Familie 296.
429

Campardon, Emile, fransk Teaterhistoriker
366. 368. 379. 394

Cannabiche, Crétien, Kapelmester og
Komponist 369

Capon, G., fransk Teaterhistoriker 391.
393

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Carl af Hessen, Prins, Statholder i Hertugdømmerne
125. 333. 334. 374. 432

Carlin (Carlo Bertinazzi), italiensk Skuespiller
97

Carline, Marie-Gabrielle, fransk Skuespillerinde
77. 98. 180. 182. 189. 194.
195. 202. 219. 367. 373. Billede S. 194

Carmontelle, Louis-Carrogis, fransk Dramatiker
394

Caroline Mathilde, dansk Dronning 132.
342

Catelan, fransk Tandslæge 400

Chabannes, Rochon de, fransk Dramatiker
355. 364

Chabeaussiere, Aug. P. de la, fransk Dramatiker
379

Chamfort, S. R., fransk Forfatter 365.
408

Champein, fransk Komponist 379

Chapeaurouge & Comp., Bankiertirma
130. 341

Chenard, Simon, fransk Skuespiller 17.
73. 98. 118. 182. 189. 190. 196. 209. 218.
222. 374. 379. 387. Billede S. 375

Chénier, Marie-Joseph, fransk Dramatiker
351. 376. 387

Chéron, Anne, fransk Sangerinde 185.
224. 347. 359

Chéron, Augustin Athanase, fransk Sanger
152. 201. 224. 347. 359. 393

Chodowiecki, Daniel, tysk Maler 311.
413

Christian II 123. 333. 436

Christian VII 37. 46. 333. 343. 348. 357.
392. 403

Cimarosa, Domenico, ital. Komponist 259.
407. 436

Clairon, Hippolyte, fransk Skuespillerinde
362

Clairval, I. B., fransk Sanger 98. 222.
368. 373. 379. 392. Billede S. 221

Clausen, Julius, dansk Forfatter 331. 337.
383

Clemens, I. F., dansk Kobberstikker 307.
308. 372. 437

Clementin,, Niels, dansk Skuespiller 39.
336. 428

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Cold, C. M. T., dansk Jurist 130. 139.
323. 341

Colin d'Harleville, fransk Dramatiker 94.
353

Collé, Ch., fransk Dramatiker 29. 39. 385.
386. 394

Colombe, Adeline, fransk Skuespillerinde
98. 209. 218. 219. 222. 253. 294. 387—88.
391. Billede S. 99

Como, Antonio, Balletmester 42

Condé, Louis-Joseph, Prins af 150, 199,
346. 382

Condorcet, Antoine-Nicolas, fransk Filosof
345

Conradi, Johanne Christine, dansk Skuespillerinde
385

Contat, Louise-Françoise, fransk Skuespillerinde
86. 168. 362

Conti, Prinsen af 379. 391

Corneille 31. 75. 94. 96. 169—170. 270.
365

Cottin, Paul, fransk Kulturhistoriker 390

Coulon, Mlle, fransk Danserinde 224.
394

Courcelles, fransk Skuespiller 180. 202.
373

Cramer, Peter, dansk Maler 339

Cretu, Mlle, fransk Sangerinde 171. 175.
182. 219. 360. 366. 368. 375.

Cronegk, Johann Fr. v., tysk Dramatiker
321. 444

Cubières-Palmezeaux, Michel, fransk Dramatiker
211. 389—90

s. 456Cumberland, Richard, engelsk Dramatiker
398. 400

Cunningham, engelsk Maler 437

Czechtitzky, Carl, tysk Skuespiller 303.
304. 305. 306. 308. 309. 430—31

Dacier, E., fransk Forfatter 86. 155, 353

Dalayrac, Nicolas, fransk Komponist 98.
171. 180. 360. 366. 372. 373. 375. 379.
388. 434

Dalberg, Karl Theodor, Kurfyrste 140

Dalberg, Wolfgang Heribert v., tysk Teaterchef
32. 44. 45. 101. 238. 241. 243.
244. 245. 397. 399. 400. 402. 440. 442

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Danloux, Pierre, fransk Maler 171
da Ponte, Lorenzo, italiensk Forfatter
416. 418. 426. 436

Darbès, Joseph, tysk Maler 299
d'Arien, Bernhard Chr., tysk Forfatter
73. 322. 327. 438. 444. 445

Dauberval, fransk Danser 395

Dauphinen af Frankrig 92. 175. 214. 347.
368

Dauvergne, fransk Operadirektør 394. 395

David, Jacques-Louis, fransk Maler 185.
213. 356. 363. 365. 395
d'Avrigny, fransk Forfatter 361

Debucourt, Louis-Philibert, fransk Kobberstikker
155

v. Derval, østrigsk Teaterdirektør 269.
272

Desbrosses, Marie, fransk Skuespillerinde
17. 209. 387

Desessarts, Denis, fransk Skuespiller 15.
159. 162. 169. 197. 205. 206. 353. 397.
428. Billede S. 353

Desfontaines, fransk Dramatiker 366

Desforges, Jean-Baptiste, fransk Dramatiker
378

Desgarcins, Marie-Louise, fransk Skuespillerinde
95. 156. 169—170. 173. 193.
350. 356

Despreaux, Jean-Etienne, fransk Balletmester
395

Destouches, Ph. N., fransk Dramatiker
30. 39. 114. 145. 270. 272. 345
de Vienne, Mlle, fransk Skuespillerinde
160. 213. 355. 385

Devrient, Ed., tysk Teaterhistoriker 35.
104. 331. 342. 405. 427. 433

Dezèdes, N., fransk Komponist 381. 391

Dichman, Carl Fr., dansk Pædagog 204.
240. 324. 384—85

Diderot 24. 29. 31. 32. 204. 318. 355. 362.
372. 385. 404

Distler, Thomas Anton Joseph, tysk Skuespiller
304. 433

Dithmer, von, en tysk Bekendt af Preisler
244. 402

Dittersdorf, Karl Ditters von, østrigsk
Komponist 315. 440

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Dolce, Carlo, ital. Maler 113. 244

Dorat, Claude Joseph, fransk Forfatter 389

Dorfeuille og Gaillard, parisiske Teaterdirektører
358

Drewitz, Joh. Ernst, tysk Skuespiller 294.
298. 428. 429

Drews, Wolfgang, tysk Teaterhistoriker
369

Drewsen, I. C., dansk Industrimand 340

Dubech, Lucien, fransk Teaterhistoriker
205

Ducis, Jean-François, fransk Dramatiker
354. 370

Due, Johan Christopher, dansk Skuespiller
446

Dufresny, Ch., fransk Dramatiker 367

Dugazon, Jean-Henri, fransk Skuespiller
95. 99. 160—62. 164. 167. 169. 170—71.
177. 184. 198. 205. 206. 213. 218. 356—57.
359. 360. 375. 376. 386. 433. Billeder
S. 161. 171

Dugazon, Louise-Rosalie, fransk Skuespillerinde
98. 164. 165. 180. 182. 219.
356. 357. 360. 366. 371. 372—73. 379.
387. Billede S. 181

Dumas, Alexandre 95. 364

Duny, E. R., fransk Komponist 405

Duras, Hertugen af 376

Duthé Mlle, fransk Hetære 387

Döbbelin, Karl Th., tysk Principal 106.
335. 398. 432

Döbbelin, Maximiliane Caroline, tysk
Skuespillerinde 304. 432

Eberl, Anton, tysk Forfatter 315

Eeg, Charlotte Magdalene, dansk Forfatterinde
344

Ehrenberg, I. A. (egl. Claudius), tysk
Dramatiker 74. 429

Eickstedt, General 43. 55. 63. 64. 65.
340. 417

Eigtved, Nikolai, dansk Arkitekt 37

Ekhof, Konrad, tysk Skuespiller 24. 32.
397. 401

s. 457Eisberg, Nicolai, dansk Skuespiller 81.
129. 312. 318. 337. 421. 438

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Engel, I. I., tysk Forfatter 34. 106. 305.
311. 433. 434. 435. 438. Billede S. 311

Engelstoft, Laurids, dansk Historiker 18.
331. 340. 342. 348. 419

Engst, Johann Jacob Michael, tysk Skuespiller
310. 438

Enzlen, østrigsk Ballonskipper 275. 415

Epée, Abbé de l', fransk Pædagog 209—210.
388

Etienne, Therèse, en Pige paa Landevejen
346

Eugen af Savoien, Prins, østrigsk Feltherre
272. 416

Eule, Gotfried, tysk Skuespiller 119. 130.
316. 322. 327. 339

Eule, Marianne, f. Baumann, tysk Skuespillerinde
119. 129. 315. 318. 327. 336.
337. 339. 446

Ewald, Johannes, dansk Digter 44. 47.
106. 242. 345. 401. 410. 435

Eyben, Fr. Ludwig v., dansk Gesandt
264. 410

Fabritius de Tengenagel, Conrad Alexander,
Storkøbmand 65. 83. 202. 239. 263.
296. 337. 383. 429. 440

Fabritius, Debora, f. Cloppenborg 179.
345. 383

Fallet, Nicolas, fransk Dramatiker 375

Falsen, Enevold, dansk Forfatter 373

Farquhar, George, engelsk Dramatiker
343. 423

Favart, Charles-Simon. fransk Forfatter
40. 341. 405

Favart, Marie-Justine, fransk Sangerinde
360

Fellmann, Georg, tysk Teaterhistoriker
343

Ferdinand, Prins Frederik Carl, dansk
Generalfeltmarskal 125. 333—34

Fétis, F. J., fransk Musikhistoriker 366.
441

Fischer, tysk Astronom, Forfatter, Hofraad
247. 248

Fleck, Joh. Fr. Ferd., tysk Skuespiller
28. 42. 106—07. 118. 303—04. 309—10.
311. 415. 430—31. 432. 437. Billede
S. 106

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Flers, Robert de, fransk Forfatter 387

Fleury, Abr. J. B., fransk Skuespiller 31.
93. 99. 185. 204. 205. 354. 357. 359. 363.
369. 371. 377—78. 385. 394. 397. Billede
S. 205

Fleury, Marie-Anne Florence, fransk
Skuespillerinde 184. 350. 376

Florian, Jean Pierre Claris de, fransk
Forfatter 29. 98. 111. 119. 351. 445

Foersom, Peter, dansk Skuespiller 13. 78.
337. 442

Fog, Emil, dansk Litteraturhistoriker
384. 386

Forgeot, N.-J., fransk Dramatiker 383

Fragonard, Jean-Honoré, fransk Maler
98. 99. 387. 395

Frankenberger, Franz, tysk Sanger 312.
438

Fredelund, Marie Christine, dansk Skuespillerinde
53. 129. 337

Frederik d. Store 29. 301. 310. 344. 366.
378. 425

Frederik Wilhelm II 106. 310. 432

Fréron, E., fransk Kritiker 397

Freytag, Rudolf, tysk Arkivar 409

Friedell, Egon, østrigsk Skuespiller og
Kulturhistoriker 32. 103

Friedel, Johann, østrigsk Forfatter 409.
411. 412

Friis, Aage, dansk Historiker 19. 333.
409

Friis, M. P., Overformynder 348

Fritzsich, Claudius Ditlev, dansk Tegner
429

Frydendahl, Peter Jørgen, dansk Skuespiller
15. 304. 341. 391. 432—33

Fröelich, tysk General 249

Frölich, Anine, dansk Danserinde 40.
165. 360

Frølich, Postfører 141

Füger, Friedrich Heinrich, østrigsk Maler
267. 275. 283. 287. 408. 412

Gabriel, I. A., fransk Arkitekt 386

Galeotti, V., Balletmester 42. 129. 337.
357. 360. 373. 423

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Gardel, fransk Danser og Balletmester
373. 377

Garrick, David, engelsk Skuespiller 23.
24. 25. 28. 31. 32. 107. 109. 316. 424—25.
441. Billede S. 25

Gavaudan l'ainée, Mlle, fransk Sangerinde
201. 382

Gemmingen, O. H. v., tysk Forfatter 385

s. 458Genée, Rudolph, tysk Teaterhistoriker
305. 432. 436

Genske, Marie Charlotte, tysk Skuespillerinde
319. 322. 325. 442. 446

Georg III, engelsk Konge 342

George Mlle, fransk Skuespillerinde 364

German, Arne 384

Gessner, Salomon, tysk Digter 163

Geymüller, Oxe von, østrigsk Bankier 273

Giardini, fransk Sanger 224. 359

Gielstrup, Adam Gottlob, dansk Skuespiller
28. 44. 55. 57. 60. 62. 70. 84. 85.
87. 88. 95. 101. 110. 111. 112. 146. 171.
194. 218. 239. 241. 263. 282. 293. 307.
308. 317. 334. 339. 343. 356. 365. 371.
372. 374. 376. 378. 379. 380. 381. 391.
401. 402. 416. 421. 426. 441. 442

Gielstrup, Cathrine Marie, f. Morell,
dansk Skuespillerinde 40. 43. 129. 336.
381. 417

Gluck 29. 30. 96. 166. 200. 359. 361. 376.
382. 393. 394. 416

Goebel, Mariane, tysk Skuespillerinde 433

Goertz, Dorothea Henriette, Grevinde, f.
Wurmser 292. 296. 427

Goertz, C. H. I. W., Greve, sachsisk Gesandt
426

Goethe 23. 34. 35. 74. 103. 106. 108. 272.
398. 404. 416—17. 435

Goetz, Wolfgang, tysk Forfatter 419. 426

Goldoni 74. 108. 293. 349. 354. 356. 369.
377. 387. 403. 404. 427. 445

Goldsmith, Oliver, engelsk Digter 53

Goncourt E. og J., franske Forfattere 355.
371. 388. 394. 395

Gotter, F. W., tysk Forfatter 420. 424. 429.
436

Grammont, Jean-Baptiste, fransk Skuespiller

156. 172. 351. 366. 369

Granger, Pierre-Philibert, fransk Skuespiller
98. 178. 180. 202. 371. 383. 387

Gregor, Joseph, tysk Teaterhistoriker 19

Greibe, Fr. E. Wilh., tysk Skuespiller 313.
438

Grenier, fransk Dramatiker 379

Grétry, A. E. M., fransk Komponist 30.
40. 96. 98. 129. 151. 177. 178. 182. 202.
220. 221. 313. 337. 347. 360. 361. 366.
368. 373. 374. 378. 380. 382. 383. 387.
388. 391. 392. 394. 395. 406. Billede S.
177

Greuze, Jean-Baptiste, fransk Maler 371

Grimm, Fr. Melchior, Baron de, fransk
Kritiker 356. 360. 364. 372. 376. 379

Gros, Antoine-Jean, fransk Maler 86

Grossmann, Gustav Fr. Wilh., tysk Forfatter,
Skuespiller og Teaterdirektør 133.
342. 343. 429. 431. 432. 433. 434. 436. 439

Gröger, Frederik Carl, holstensk Maler
109

Guidi, Marianne, italiensk Sangerinde
263. 409

Guillard, N.-Fr., fransk Dramatiker 361

Guimard, La, (Marie-Madeleine), fransk

Danserinde 17. 97. 224. 225. 226. 229.
372. 387. 394—95. Billeder S. 227. 395

Gustav III 374. 378. 391. 392. 436

Güldenchrone, Chr. Fr., dansk Gesandt
229. 264. 265. 272. 284. 287. 301. 409.
425

Haas, Meno, dansk Kobberstikker 80

Hallesen, Marie Elisabeth, dansk Skuespillerinde
293. 304. 428. 434

Hansen, Max 379

Hansen, P., dansk Teaterhistoriker 73. 74.
117. 389

Harboe, Lieutenant 124. 333

Harsdorff, Caspar Frederik, dansk Arkitekt
38. 359. 435

Hasslinger, tysk Skuespillerægtespar 254.
255. 256. 257

Hauch, A. V., Teaterchef 59

v. Haven, Birgitte Maria 175. 182. 220.

231. 348

v. Haven, Frederik Chr., Legationspræst
92. 153. 154. 162. 165. 179. 180. 181.
182. 190. 198. 209. 220. 230. 348

Haxthausen, Gregers Chr., Greve, Amtmand
125. 333

Heermann, tysk Forfatter 403

Heger, Carl, Bibliotekar 431

Heiberg, Johan Ludvig 373. 385

Heiberg, Johanne Louise 373

Heiberg, P. A. 44. 52. 53. 335. 356

Heinrich der Rost, tysk Minnesanger 407

Hèle, Thomas d', fransk Dramatiker 374.
378

Henke, Anne Christine, tysk Skuespillerinde
293. 428

Henschel, Wilhelm, tysk Tegner 434. 435

Hensel, Mad., tysk Skuespillerinde 334

Hérault de Séchelles, fransk Revolutionsmand
60. 351. 389

s. 459Herdt, Sam. Georg, tysk Skuespiller 304.
308. 433

Herman, en Rejsende fra Cøln 140. 141
.144. 145. 147

Hettner, Hermann, tysk Litteraturhistoriker
384

Heurtier, fransk Arkitekt 30. 359

Hevelsberg Mlle, fransk Danserinde 224.
394

Hickel, Josef, østrigsk Maler 260. 275. 414

Hildebrandt, Johann Lucas, østrigsk Arkitekt
416

Hirn, Yrjö, rtnsk Litteraturhistoriker 94

Holberg, Ludvig 36. 37. 39. 108. 357

Holberg, Ludvig Vinderslev, dansk Skuespiller
396 Holcroft, Th., engelsk Dramatiker 76

Horats 286

Hubert Mme, fransk Skuespillerinde 186

Hubert, tysk Kobberstikker 213. 390

Huck, tysk Skuespiller 253. 405

Huguenin, fransk Advocat 180. 190

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Huitfeldt, Arild, dansk Historiker 333

Hunczovsky, Johan, østrigsk Kirurg 278.
279. 420

Huré, parisisk Restauratør 185. 188. 377

Hvass, Chr. Hee, dansk Justitsraad 7. 43.
47. 92. 162. 163. 165. 181. 182. 209. 220.
358. 388

Hviid, Andr. Chr., dansk Teolog 18. 251.
253. 335. 342. 405—06. 415. 424

Iffland, A. W., tysk Skuespiller 26. 28. 34.
40. 73. 74. 85. 101. 102. 103. 107. 111.
112. 118. 235. 236. 237. 238. 239. 242.
243. 244. 245. 247. 293. 385. 388. 397—98.
399. 401. 402. 412. 421. 435. Billeder
S. 28. 102. 245 Isabey, Jean-Baptiste, fransk Portrætmaler
177

Iselin, Elisabeth (gift Calmette) 429

Iselin, Marie Margrete (gift Rantzau) 378

Jacobi, C. F., dansk Teaterdirektør 38

Jacobs, Monty, tysk Teaterhistoriker 427.
431

Janin, Jules, fransk Teaterkritiker 351
.376

Jansen, Wilhelm, Danser 52. 84. 91. 92.
178. 182. 184. 185. 186. 194. 203. 215.
223. 351. 358. 371—72. 381

Jaquet, Catty, østrigsk Skuespillerinde
410. 423. 426

Jaquet, Karl, østrigsk Skuespiller 285.
287. 423

Jessen, dansk Embedsmand 124. 333

Joly, Marie-Elisabeth, fransk Skuespillerinde
160. 184. 356. 365. Billede S. 185

Joseph II 12. 103. 104. 108. 148. 210. 258.
265. 268. 269. 274. 279. 293. 295. 346.
378. 389. 406. 407. 411. 412. 414. 415.
416. 417. 419. 420. 421. 423. 424

Juel, Jens, dansk Maler 41. 45. 61. 340.
346

Juliane Marie, dansk Dronning 47. 65.
191. 333. 346. 359. 366. 367. 378. 430

Jullien, Adolphe, fransk Teaterhistoriker
360. 364. 393

Jünger, Johann Friedrich, tysk Dramatiker
74. 104. 265. 267. 268. 270. 271. 272.
276. 277. 282. 283. 285. 286. 287. 288.
291. 292. 295. 296. 317. 410. 414. 416.
422. 423. 424. 428. Billede S. 267

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Kalmes, Josepha, tysk Sangerinde 316.
318. 319. 440. 441

Karamsin, Nicolai M., russisk Forfatter
17. 100. 331. 347. 349. 350. 351. 354.
364. 368. 382. 393. 396

Karl Theodor af Pfalz, Kurfyrste 101.
404. 405

Karsten, Kristoffer, svensk Sanger 307.
436

Kaselitz, G. Chr. G., tysk Skuespiller 304.
307. 310. 434

Katharina II 431

Kaunitz, Wenzel Anton, østrigsk Statsmand
105. 287. 289. 413. 425

Kettner, østrigsk Skuespiller 412

Kielne, Købmand fra Frankfurt 131. 137.
140. 141

Kierullf, Jørgen, dansk Historiker 130.
139. 341

Kirchhoff, Chr. Wilh., dansk Konditor
310. 438

Klingmann, Johann Philip, tysk Skuespiller
318. 319. 322. 325. 442

Klopstock, F. G., tysk Digter 412

Knebel, Karl Ludwig v., tysk Forfatter
399

Knudsen, Hans, tysk Teaterhistoriker 399

Knudsen, Hans Chr., dansk Skuespiller
379. 433

s. 460Knudsen, Johanne Sophie, dansk Skuespillerinde
44. 343. 367. 385 Knuth, Johan Henrik, dansk Gesandt 301.
430

Koch, Christiane Henriette, tysk Skuespillerinde
380

Koch, Franziska Romana, f. Gieraneck,
tysk Skuespillerinde 297. 298. 380. 430

Koch, Friedrich Carl, tysk Balletmester og Skuespiller 430

Koch, Gottfried Heinrich, tysk Principal
380. 398. 428

Koch Mad., f. Brückenfeldt 194. 380

Koch, Siegfried Gotthelf, tysk Skuespiller
380

Koch, Sophie Friederike (senere Krickeberg),
tysk Skuespillerinde 310. 437—38

Koefoed, Conrad Daniel, dansk Biskop
137. 343

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Koffka, Wilhelm, tysk Teaterhistoriker
399

Kotzebue, Aug. v., tysk Forfatter 17. 48.
74. 345. 346. 349. 358. 361. 365. 377.
381. 382. 388. 392. 411. 421

Krebel, G. F., tysk Genealog 427

Krogh, Torben, dansk Teaterhistoriker
18. 339. 359. 392. 429

Kruise, Jens, dansk Dr. phil. 384

Kurz, Felix Joseph, tysk Principal 423

Kurzböck, østrigsk Forfatter 271

Könemann, Johan, dansk Legationssekretær
92. 179. 182. 190. 220. 223. 230.
.372

La Chassaigne, Marie-Helène, fransk Skuespillerinde
160. 169. 355

Lafitte, I.-B.-P., fransk Teaterhistoriker
378

Lafontaine, Jean de 270

La Harpe, Jean-François, fransk Kritiker
364

Lainez, fransk Sanger 382

Laïs, François, fransk Sanger 152. 185.
347—48. 382

Lallemand, Jean-Baptiste, fransk Maler
151. 157

Lamballe, Fyrsten af 355

Lambrecht, Mathias Georg, tysk Skuespiller
252. 253. 254. 259. 262. 404

Lang, Franziska, f. Stamitz, tysk Skuespillerinde
253. 405

Lang, Marianne, f. Boudet, tysk Skuespillerinde
253. 405 Lange, Aloysia, f. Weber, tysk Sangerinde
275. 278. 320. 340. 416. 419—20.
423. 424. 426. 443. 444. Billede S. 277

Lange, Andrea Hermandine 204. 217. 384

Lange, Antoinette Lovise, f. Olsen 130.
153. 179. 192. 217. 264. 276. 339—40.
348. 380

Lange, Carl 55. 153. 204. 217. 339. 348

Lange, Chr. Pedersen, dansk „Skuespiller“
339. 348

Lange, Frederikke, f. Hellesen 316. 441

Lange, Johan Peter 384

Lange, Joseph, tysk Skuespiller 105. 269.

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

271. 275. 276. 277. 278. 279—80. 282.
284. 285. 286. 287. 288. 289. 290—91.
295. 320. 404. 405. 414. 415—16. 419—20.
421. 424. 425. 426. 429. 430. 443. 444. Billede S. 277

Lange, Rasmus Hans, dansk Advokat 239.
400. 441

Lange, Sven, dansk Kritiker 41

Langerhans, Carl Daniel, tysk Skuespiller
129. 315. 318. 325. 335. 336

Langerhans, Johanna Sophie Wilhelmine,
tysk Skuespillerinde 129. 316. 322. 338.
441

Langhans, K. G., tysk Arkitekt 431. 436

Langlois, tysk Skuespiller 253. 405

Lanoue, Jean de, fransk Skuespiller og
Dramatiker 362 Larive, I. M., fransk Skuespiller 67. 154—56.
350. 351. 362. 366. 367. 376. 389

Laroche, Johann, østrigsk Skuespiller 408

La Rochelle, Barthélemy, fransk Skuespiller
95. 184. 198. 205. 207. 213. 376

Laskus, Irmgard, tysk Teaterhistoriker
434. 435

Lassen, Niels, Justitsraad, Medlem af
Teaterdirektionen 203. 384

Laujon, Pierre, fransk Forfatter 391

Laurent d. y., Pierre-Jean, Danser 162.
163. 164. 166. 178. 203. 357. 358

Laurent d. æ., Pierre, Balletmester 42. 92.
162. 165. 182. 203. 357. 358

Laurent Mlle, fransk Skuespillerinde 168.
365

Laya, Jean-Louis, fransk Dramatiker 387

Lebrun, Ponce-Denis-Ecouchard, fransk
Digter 356

Lebrun, Charles, fransk Maler 213

s. 461Lecomte, H., fransk Tegner 161. 221.
227. 351. 354. 393

Lekain, Henri-Louis, fransk Skuespiller
47. 350. 359. 366. 367. 392. 414

Lemercier, Nepomucène, fransk Dramatiker 355

Lemierre, A.-M., fransk Dramatiker 389

Lenoir, Samson-Nicolas, fransk Arkitekt
151. 347

Leonhardt, Samuel Friedrich, tysk Skuespiller
241. 242. 401

Lessert, fransk Bankier 182. 226. 273

Lessing 23. 24. 32. 39. 40. 47. 73. 75. 103.
104. 106. 180. 210. 321. 334. 345. 350.
360. 372. 404. 406. 407. 412. 420—21.
423. 426. 429. 441. 443. 444.

Lewes, George Henry, engelsk Dramaturg
355

Lightbowler, engelsk Fabrikant 283. 285.
287. 288. 422

Lindgreen, Ferd. Ludv. Vilhelm, dansk
Skuespiller 427 Lippert, Friedrich Carl, tysk Sanger 304.
307. 310. 312. 432

Lodde, Barth. Joh., dansk Oversætter 350

Londemann, Geert, dansk Skuespiller 39.
40. 336. 433

Longepierre, H.-B., fransk Dramatiker 364

Louise, dansk Prinsesse 125. 333

Luckner, Ferdinand v., dansk Gesandt
288. 425

Luckner, Nicolas, tysk General, dansk
Greve 425

Ludvig XVI 175. 187. 188. 199. 346. 353.
357. 378. 382

Luxdorph, B. W., dansk Jurist 432

Löhrs, Johann Carl, tysk Skuespiller 129.
318. 319. 322. 327. 336

Löhrs, Johanna Sophie, tysk Skuespillerinde
129. 315. 318. 325. 327. 336

Löwe, Postfører 128. 333

Maillard, Marie-Thérèse, fransk Sangerinde
184—85. 201. 224. 377

Manthey, en tysk Bekendt af Preisler 244.
402

Mantzius, Karl, dansk Skuespiller og
Teaterhistoriker 12. 110. 331. 342. 352.
353. 356. 357. 359. 364. 370. 398. 415.
423

Marchand, Theobald, tysk Skuespiller
253. 404

Marie Antoinette 92. 175. 187. 188. 191.
193. 346. 347. 353. 360. 363. 366. 368.
378

Marie Theresia 29. 103. 105. 408. 425

Marinelli, Karl v., tysk Principal 408

Marivaux, Pierre de, fransk Dramatiker
355. 370. 373

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Marmontel, Jean-François, fransk Forfatter
337. 366. 392. 406

Marschall, Mad., tysk Skuespillerinde 137.
139. 289—90. 343

Marsollier, Joseph, fransk Dramatiker
355. 373

Martini (egl. Schwarzenhof), fransk
Komponist 388. 391

Martin y Soler, Vinzentio, spansk Komponist
306. 436

Matolai, Agent 288. 412

Matthisson, Fr. v., tysk Digter 340

Maurenbrecher, Hans Gabriel, tysk Præst
i København 265. 412

Mazon de Pezay, fransk Dramatiker 366

Mendelsohn, Moses, tysk Forfatter 437

Merchi, fransk Billedhugger 395

Mercier, Louis-Sebastian, fransk Forfatter
17. 29. 31. 33. 75. 98. 371. 373. 383—84.
396. 400. 404. 425. 431

Merville, Michel Guyot de, fransk Dramatiker 335

Mesting (se Mösting)

Metastasio, Pietro, italiensk Digter 39

Métra, fransk Skandaleskribent 388

Meyer, F. L. W., tysk Forfatter 18. 111.
331. 334. 338. 352. 354. 398. 399. 401.
404. 405. 408. 412. 413. 416. 419. 421.
423. 426. 430. 432. 434. 435. 436. 439.
441. 442. 443

Meyer, Fr. Joh. Lorenz, tysk Forfatter
17. 331. 347. 348. 354. 362. 377. 393

Meyer, en Dansker i Paris 209. 388

Meyn, Peter, dansk Arkitekt 390

Michaëlis, Sophus, dansk Forfatter 345

Michu, Louis, fransk Skuespiller 77. 98.
118. 164. 165. 175. 189. 202. 367—68.
373. Billede S. 195

Miller, Mlle, fransk Danserinde 225. 394

Mirabeau 94. 394

Molé, François-René, fransk Skuespiller
64. 95. 99. 100. 113. 118. 159—60. 167.
168. 170. 172. 196—97. 198. 199. 213.
315. 354—55. 359. 360. 362. 371. 377.
381. 396. 413. Billeder S. 167. 354

s. 462Molière 31. 36. 39. 184. 270. 355. 357. 376.

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

377. 381. 438. 439. 445

Monsieur (Xavier Stanislas), Greve af Provence, senere Ludvig XVIII 175. 187. 188. 347. 364. 368. 378

Monsigny, Pierre-Alexandre, fransk Komponist 98. 375. 387

Montesquieu, Ch. de Secondat, fransk Forfatter 241. 242. 396

Monvel, Jacques-Marie, fransk Skuespiller og Dramatiker 360. 377. 381. 388. 389. 390. 391

Morel de Chedeville, fransk Forfatter 347

Morthorst, Johanne Caroline, dansk Skueinde 129. 175. 250. 316. 338. 374. 403. 440. 441

Mozart 86. 105. 286. 348. 369. 414. 416. 419. 420. 424. 426. 436. Billede S. 287

Murphy, Arthur, irsk Dramatiker 314. 439

Musted, Jens, dansk Skuespiller 146. 196. 253. 345. 381 Mylius, Wilh. Chr. S., tysk Forfatter 311. 438. 445

Müller, Carl 407. 408

Müller, Friedrich Joseph, østrigsk Skuespiller 260. 280—81. 407. 408

Müller, J. H. F., østrigsk Skuespiller 260. 261. 262. 263. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 282. 283. 285. 286. 287. 289. 290. 291. 295. 317. 407. 410. 411. 413. 418. 420. 422. 423. 426. 428. 433. Billede S. 260

Müller, Johann (Jean) 407. 408

Müller, Josepha (gift Fügen), østrigsk Skuespillerinde 90. 105. 260. 263. 267. 268. 273. 275. 277. 278. 282. 283. 285. 286. 287. 290. 291. 295. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 419. 420. 422. 426. Billede S. 283

Müller, Nanette 274. 291. 407. 419

Møller, Catharina (senere Mad. Frydendahl), dansk Sangerinde 43. 44. 50. 55. 64. 90. 116. 129. 130. 147. 166. 178. 195. 218. 230. 240. 262. 264. 265. 338. 340—41. 366. 371. 379. 388. 396. 400. 410. 417. 419. 438. 440. 445. Billede S. 340

Möller, H. F., tysk Skuespiller og Dramatiker 48. 389. 404

Møller, P. L., dansk Kritiker 353

Møllmann, Ane Margrethe 130. 153. 166. 179. 217. 264. 276. 323. 339. 445

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Møllmann, Johan 69. 339

Møsting, Cecilia Christina 153. 176. 239.
348

Mösting, Johann Sigismund, dansk Kammerjunker
65. 153. 179. 196. 204. 216.
239. 348. 440

Nahl, Johann Aug., tysk Billedhugger 343

Napoleon 364. 379. 391. 393. 403

Naumann, I. G., tysk Komponist 29. 42.
74. 307. 341. 345. 430. 436—37

Necker, Jacques, fransk Finansminister 347

Née, François-Denis, fransk Kobberstikker
151. 157 Neidl, tysk Kobberstikker 273

Neiiendam, Rob., dansk Teaterhistoriker
18. 78. 331. 357. 358. 392

Neuber, Karoline, tysk Teaterdirektrice
398. 421

Nicolet, Jean-Baptiste, fransk Teaterdirektør
162. 208. 220. 358. 380. 386. 391. 408

Nicolosi, Mad., ital. Sangerinde 263. 409

Nielsen, Christopher, dansk Maskinmester
97. 359. 382. 426

Nissen, Georg Nicolaus, dansk Forfatter
175. 218. 369. 440

Nissen, tysk Forfatter 327. 446

Nivelon, fransk Danser 373

Nordensvan, Georg, svensk Teaterhistoriker
436

Normann, tysk Sanger 316. 317. 323. 441

Nougaret, Pierre-Jean-Baptiste, fransk
Forfatter 18. 366 Nouseul, Maria Rosalia, tysk Skuespillerinde
289—90. 426

Noverre, Jean-Georges, fransk Balletmester
15. 29. 224. 357. 394. 430

Numsen, Chr. Fr., Overhofmarskal. Geheimeraad
45. 65. 66. 82. 83. 97. 166.
196. 204. 216. 265. 361. 384. 439

Oehlschlæger 9. 13. 18. 70. 71. 72. 77.
340. 344. 370. 374. 378. 384. 386. 387.
391. 416. 418. 433

Ogier, Jean-François, fransk Diplomat
182. 374

Olivier, Jeanne-Adelaïde, fransk Skuespillerinde 397

Orsini-Rosenberg, Franz, Greve v., østrigsk
Overhofmarskal 269. 414. 426

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Overskou, Th., dansk Teaterhistoriker 13.
57. 58. 59. 64. 72. 76. 77. 78. 82. 84. 90.

s. 46399. 331. 336. 337. 340. 345. 346. 379. 389.
390. 409. 417. 446

Paër, Ferd., italiensk Komponist 360

Paesiello, Giovanni, ital. Komponist 61.
189. 311. 312. 313. 379. 436. 438. 441

Pajou, Augustin, fransk Billedhugger 365

Pappé, østrigsk Vekselerer 283. 422

Pauelsen, Erik, dansk Maler 330

Pauly, Sophie, tysk Skuespillerinde 315.
323. 325. 440

Perigny, fransk Skuespiller 202

Petit-Vanhove, Caroline (senere Mme
Talma), fransk Skuespillerinde 160.
197. 198. 205. 206. 212. 352. 356. 362.
376. 385

Peyre og Wailly, franske Arkitekter 157.
349

Philippe, fransk Sanger 180. 189. 202.
219. 221—22. 373. 374

Philipsen, Heinrich, tysk Forfatter 334

Phister, Joachim Ludvig, dansk Skuespiller 432

Piccini, Nicolas, italiensk Komponist 29.

361. 393. 407. 420

Pieyre, Pierre-Alexandre, fransk Dramatiker
205. 318. 385

Pilhes, fransk Dramatiker 396. 400

Piron, Alexis, fransk Dramatiker og Satiriker
407

Plautus 401

Plümicke, K. M., tysk Forfatter 34. 389

Pompignan, Lefranc de, fransk Dramatiker 362

Pont-de-Veyle, A. F., fransk Dramatiker
365

Potenza, Michel Angelo, Syngemester 42.
433

Pougin, Arthur, fransk Teaterhistoriker
30. 360. 361. 366. 368. 382

Poulsen, Emil, dansk Skuespiller 9. 72

Poulsen, Johannes, dansk Skuespiller 370

Pram, Chr. H., dansk Forfatter 44. 57. 81

Preisler, Joach. Daniel, dansk Skuespiller
7. 8. 9. 10. 11. 14. 15. 42. 44. 51—56. 60.
62. 70. 74. 84. 85. 87. 88. 89. 90. 91. 92.
94. 97. 98. 100. 101. 103. 105. 110. 111.
113. 115. 116. 117. 126. 128. 130. 132.
137. 139. 141. 144. 146. 147. 153. 158.
162. 165. 166. 174. 177. 178. 180. 182.
184. 190. 191. 199. 203. 205. 208. 209.
213. 217. 218. 220. 223. 226. 228. 240.
246. 248. 254. 258. 263. 270. 273. 274.
278. 287. 288. 289. 291. 395. 300. 312.
314. 317. 319. 320. 323. 324. 331. 333.
334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341.
342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349.
350. 351. 352. 353. 354. 356. 357. 358.
359. 360. 361. 362. 365. 366. 369. 371.
372. 373. 374. 376. 377. 378. 379. 380.
381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388.
389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 397.
398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405.
406. 408. 409. 411. 412. 414. 415. 416.
417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424.
425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432.
434. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442.
445

Preisler, Johanne Charlotte Sophie (gift
Zinn) 390

Preisler, Johan Georg, dansk Kobberstikker
151. 347. 371. 372. 390. 400 Preisler, Marie Cathrine, f. Devegge,
dansk Skuespillerinde 44. 50. 51—56.
66. 85. 98. 111. 139. 165. 263. 323. 335.
337. 367. 377. 379. 381. 390. 398. 407.
420. 421. 423. 426. 432. 438. 442

Preisler, Johan Martin, dansk Professor,
Hof-Kobberstikker 8. 54. 371. 437

Préville, Pierre-Louis, fransk Skuespiller
81. 356. 424—25

Quinault, Philippe, fransk Dramatiker 382

Qvist, Hans, Syngeslev 129. 337

Racine 31. 270. 356. 363. 364. 390

Rahbek, Knud Lyhne 9. 10. 12. 13. 18. 19.
32. 33. 42. 44. 46. 48. 49. 50. 53. 54. 55.
56. 57. 58. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 68. 69.
70. 71. 74. 75. 76. 77. 78. 80. 85. 86. 87.
90. 94. 97. 104. 105. 106. 110. 111. 112.
113. 115. 116. 117. 118. 119. 130. 139.
141. 146. 153. 165. 176. 179. 196. 216.
230. 236. 237. 238. 239. 260. 261. 262.
263. 265. 266. 267. 272. 278. 284. 285.
295. 311. 322. 323. 325. 331. 334. 335.
336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 344.
345. 346. 347. 350. 351. 352. 355. 356.
359. 361. 362. 364. 365. 368. 376. 377.
381. 383. 384. 385. 386. 388. 389. 390.
396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403.
404. 405. 407. 408. 409. 410. 412. 413.
414. 415. 417. 419. 420. 421. 422. 423.
424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431.

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

s. 464432. 433. 434. 435. 436. 438. 440. 441.
442. 443. 445

Ramler, K. W., tysk Forfatter 435. 437

Rantzau, Chr. Fr. Ernst, Jægermester
188. 296. 378. 429

Raphael 213

Raucourt, Françoise-Marie, fransk Skuespillerinde
15. 16. 17. 86. 95. 168. 218.
226. 227. 228. 230. 362—65. 376. 389.
395. 423. Billeder S. 86. 363

Raymond, Gabriel-François, fransk Skuespiller
180. 202. 373

Regnard, Jean-François, fransk Dramatiker
39. 367. 381. 401

Regnault, J.-B., fransk Maler 390

Reichard, H. A. O., tysk Forfatter og
dramaturgisk Redaktør 441

Rein, Jonas, Medlem af Norske Selskab 57

Reinecke, Johann Friedrich, tysk Skuespiller
34. 85. 105. 129. 293. 338. 383.
427. 428. 429. 430

Reinecke, Louis, tysk Skuespiller 128.
129. 319. 322. 323. 335. 338. 440

Reinwald, Johann David, tysk Skuespiller
304. 309. 434

Rembrandt 244

Remond de Sainte-Albine, fransk Dramaturg
24. 41. 44. 59. 446

Renaud d. æ. Mlle, fransk Sangerinde
165. 171. 175. 195. 209. 340. 361. 366.
387. 395

Renaud, Rose, fransk Sangerinde 361

Renaud, Sophie, fransk Skuespillerinde
164. 165. 180. 182. 186. 195. 219. 361

Renschüb, Johann Ludwig, tysk Skuespiller
244. 245. 402

Renschüib, Karoline Wilhelmine, tysk
Skuespillerinde 242. 402

Restif de la Bretonne, fransk Forfatter
18. 371. 387. 390

Reumert, Elith, dansk Forfatter og Skuespiller
69. 431. 432

Reventlow, Cay 188. 378

Reventlow, Ditlev 333. 378

Reventlow, Chr. Ditlev, dansk Statsminister
67

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Riccoboni, A. F., italiensk Skuespiller og Dramaturg 23. 41. 44. 70. 386

Richardson, Samuel, engelsk Forfatter 74. 443

Rieger, tysk General 403

Rinderhagen, Guldsmed 179. 180. 181. 182. 188. 190. 193. 198. 204. 210. 214. 215. 220. 223. 230. 231. 372. 373. 440

Rist, P. Fr., dansk Forfatter 331

Robespierre 356. 357. 386

Romance, Adèle de (kaldet Romany), fransk Malerinde 225. 365

Rose, Christopher Pauli, dansk Skuespiller 39. 44. 60. 62. 70. 80. 81. 82. 95. 189. 158. 160. 170. 204. 206. 228. 281. 318. 361. 365. 385. 386. 396. 397. 420. 432. Billede S. 81

Rosenstand-Goiske, Peder, dansk Teaterkritiker 40. 46. 48. 63. 70. 75. 82. 336. 433. 381. 386. 391. 428

Rosing, Anna Gyrithe 345

Rosing, Debora Henriette, (Jette) 146. 262. 264. 278. 345

Rosing, Golla Hermandine 146. 152. 179. 191. 217. 264. 345. 348

Rosing, Gundel Hermandine 55. 345

Rosing, Johanne Cathrine, f. Olsen, dansk Skuespillerinde 13. 40. 47. 48. 49. 50. 55. 63. 65. 66. 88. 91. 111. 114. 115. 116—18. 146. 338. 339. 340. 345. 348. 360. 367. 372. 377. 383. 389. 396. 400. 402. 408. 417. 420—21. 422. 430. 440. 442. 445. Billeder S. 49. 330

Rosing, Johanne Ophelia, (Philla) 146. 153. 174. 176. 229. 239. 240. 264. 324. 345. 365. 385

Rosing, Michael Julius, (Michel) 19. 115—16. 146. 164. 174. 176. 179. 191. 193. 215. 217. 229. 239. 264. 278. 296. 345. 365

Rosing, Michel Tørrisen, norsk Præst 68. 69

Rosing, Wilhelmine Emilie 146. 345

Rossini 379. 418. 438

Rouggieri, Kunstfyrværker 380

Rousseau, fransk Tenor 200. 224. 382

Rousseau, Jean Jacques 31. 270. 350. 362

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Roze, Marie, fransk Danserinde 224. 394

Rub, Otto, tysk Teaterhistoriker 408. 425.
428. 429

Rubens 244

Rubow, Paul V., dansk Litteraturhistoriker
19

Rüdinger, A. C., dansk Chargé d'Affaires
308. 314. 437

Ryge, Johan Chr., dansk Skuespiller 388.
421

Ruotte, fransk Kobberstikker 86

s. 465Saabye, Peter Rasm., dansk Skuespiller
7. 52. 84. 89. 90. 91. 92. 105. 116. 117.
125. 126. 128. 130. 134. 135. 137. 153.
162. 166. 178. 180. 184. 185. 186. 190.
198. 199. 203. 208. 209. 217. 220. 223.
226. 228. 235. 236. 240. 248. 250. 254.
258. 270. 273. 274. 278. 288. 289. 291.
323. 324. 333. 337. 342. 346. 376. 378.
381. 389. 391. 395. 406. 407. 412. 416.
419. 420. 422. 425. 436. 442. 445

Sacchini, Antonio, ital. Komponist 96.
163. 224. 347. 359. 371. 388. 393. 407.
436

Sacco, italiensk Balletmester 42. 423. 425

Sacco der Jüngere, østrigsk Skuespillerinde
425

Sacco, Johanna, f. Richard, tysk Skuespillerinde
90. 285. 287. 288. 289. 295.
423—24. 425. 430. 446

Saint-Aubin, Augustin-Alexandre, fransk
Kobberstikker 371

Saint-Aubin, Jeanne-Charlotte, fransk
Sangerinde 178. 182. 186. 189. 195. 202.
219. 340. 371

Saint-Fall, E. M., fransk Skuespiller 94.
118. 158. 160. 169. 170. 173. 184. 197.
205. 210. 211. 213. 228. 233. 325. 351.
367

Saint-Huberty, Anne-Antoinette, fransk
Sangerinde 224. 377. 393

Saint-Prix, Jean Amable, fransk Skuespiller
156—58. 173. 211. 350—51. 367.
369. Billede S. 351

Sainval d. æ., (Marie-Pauline), fransk
Skuespillerinde 364. 376

Sainval d. y., (Marie-Blanche), fransk
Skuespillerinde 389

Salieri, Antonio, italiensk Komponist 105.
271. 272. 273. 274. 416. 418. Billede
S. 273

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Samsøe, Ole Johan, dansk Forfatter 74.
85. 139. 141. 218. 344. 347. 417. 424

Sander, Chr. L., dansk Forfatter 48. 72.
74

Santerre, Antonio-Joseph, fransk Brygger,
senere General for Nationalgarden 357

Sarti, Guiseppe, italiensk Komponist 29.
42. 246. 312. 403

Saurin, Bernard-Joseph, fransk Dramatiker
39. 52. 74

Saxtorph, Peder, dansk Prædikant 242.
401

Scalabrini, Paolo, italiensk Komponist 42

Schierman, Hans, dansk Oversætter 396

Schikaneder, E., østrigsk Principal 409.
411

Schiller 23. 34. 35. 72. 74. 101. 103. 114.
266. 334. 342. 343. 384. 397. 399. 411.
412. 417. 430. 445

Schimmelmann, H. E., dansk Finansminister
303

Schindler, Marianne, tysk Sangerinde 419

Schink, Johann Friedrich, tysk Dramaturg
104. 267. 408. 412. 426. 438. 439.
445

Schinkel, Karl Friedrich, tysk Arkitekt 436

Schirmer, Andreas Daniel, tysk Skuespiller
297. 429

Schlegel, Johann Elias, tysk Dramatiker
321. 444

Schietter, S. F., tysk Dramatiker 293. 427

Schlosser, I. L., tysk Dramatiker 423

Schmidt, Julian, tysk Litteraturhistoriker
34. 435

Schmidt, Ludwig, (Opern-Schmidt) 317.
440. 441

Schmieden, Jfr. Louise, fra Stuttgart 248.
249. 403

Schouwart, tysk Skuespiller 294. 298. 428

Schrøder, Anna Catharina, f. Hart, tysk
Skuespillerinde 315. 319. 320. 327. 410.
426. 428. 439—40. 443. 445

Schröder, Friedrich Ludwig, tysk Skuespiller
18. 23. 26. 27. 28. 32. 34. 35.
40. 71. 74. 79. 82. 85. 87. 103. 104. 106.
107—12. 118. 119. 128. 129. 136. 139.

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

289. 293. 300. 308. 309. 310. 314. 317.
318. 319. 320. 322. 324. 326—27. 334.
335. 336. 338. 339. 343. 352. 354. 355.
364. 369. 383. 391. 397. 398. 399. 401.
404. 405. 406. 410. 412. 413. 418. 419.
421. 423. 426. 429. 430. 431. 432. 434.
436. 437. 439. 440. 441. 442. 443. 444.
445. Billeder S. 26. 109

Schubart, C. F. D., tysk Forfatter 249. 403

Schuch, Franz, tysk Principal 407

Schuhbauer, Lucas, tysk Komponist 403

Schulz, Friedrich, tysk Forfatter (Über
Paris und die Pariser) 17. 331. 349.
358. 369. 377. 380

Schulz, Johann Abr. Peter, tysk Komponist
og Kapelmester 42. 146. 274. 341.
345—46

Schwartz. Louise 69

s. 466Schwarz, Friderich, dansk Skuespiller 13.
34. 40. 41. 42. 46. 47. 49. 56. 57. 58. 59.
60. 61. 62. 80. 81. 82. 83. 85. 86. 87. 91.
95. 97. 99. 110. 111. 116. 118. 146. 159.
162. 171. 324. 331. 335. 336. 339. 343.
345. 350. 351. 352. 355. 356. 357. 361.
362. 364. 365. 376. 377. 381. 383. 388.
389. 396. 397. 402. 412. 414. 427. 431.
438. 439. 442. 445. 446. Billede S. 41

Schütz, Friedrich Wilh., tysk Skuespiller
253. 269. 280. 287. 290. 406. 428

Schütz, Maria Anna, f. Defraine, tysk
Skuespillerinde 294. 428

Schütze, I. F., dansk Embedsmand, tysk
Teaterhistoriker 441. 442. 446

Schönemann, Joh. Fr., tysk Principal 24.
421

Scribe 345

Seconda, Franz, tysk Principal 427

Sedaine, Michel-Jean, fransk Dramatiker
29. 98. 346. 375. 387. 391. 395

Seeau, Greve, tysk Teaterchef 253. 405

Seiler, Abel, tysk Principal 334. 427. 429

Severin, Carl, Bogholder 216. 390

Shakespeare 23. 25. 28. 34. 72. 74. 106.
108. 112. 156. 308. 309. 310. 379. 411.
437

Sheridan, Richard Brinsley, engelsk Dramatiker
44. 53

Siddons Mrs., engelsk Skuespillerinde
426

Smollett, Tobias, engelsk Forfatter 8

Sommer, Hr. v., Mad. Saccos Sekretær
288. 425

Soubise, Fyrsten af 394

Spiesz, Chr. Heinr., tysk Dramatiker 404.
426. 427. 446

Spindler, Franz Stanislaus, tysk Komponist
410

Sprinzge, en Jødepige 134. 135. 342

Staffeldt, Schack, dansk Forfatter 18.
104. 110. 331. 408. 412. 415. 417. 419.
421. 422. 430. 437

Stanislavski, Konstantin, russisk Teatermand
25. 76

Starcke, Johanna Christine, tysk Skuespillerinde
320. 443

Steen, norsk Læge 139. 341

Steenberg Jfr., dansk Skuespillerinde 374

Stegmann, K. D., tysk Komponist 365

Stein, Sekretær i det danske Gesandtskab
i Wien 285. 288. 289. 424

Stein, Fru v., tysk Forfatterinde 399

Stephanie, Anna, østrigsk Skuespillerinde
281. 289. 291. 422. 426

Stephanie (d. y.), Gottlieb, østrigsk Dramatiker
og Skuespiller 86. 265. 269.
276. 288. 404. 410—11. 421. 440

Stephanie (d. æ.), Chr. G., østrigsk Skuespiller
269. 276. 287. 414

Stern, Jean, fransk Teaterhistoriker 388

Sterne, Lawrence, engelsk Forfatter 8.
412

Stierle, Wilhelmine, tysk Skuespillerinde
276. 420

Stresow, tysk Veksellerer 130

Struensee, Adam, holstensk Superintendent
126. 334

Struensee, Joh. Fr., 334. 337

Stuart, Eleonora Rosalia, dansk Danserinde
129. 219. 337

Stuart, Michael, engelsk Ekvilibrist 28.
337

Stuwer, I. G., østrigsk Kunstfyrværker
416

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Suetonius 406

Suhm, Peter Frederik, dansk Historiker
357. 432

Talma, François-Joseph, fransk Skuespiller
12. 32. 87. 100. 177. 197. 205. 213.
350. 351. 352. 356. 357. 358. 359. 365.
367. 369—70. Billede S. 370

Talma Mme, se Petit-Vanhove

Taubenheim, Ritmester, Baron 292. 294.
295. 428

Teichmann, Joh. Valentin, tysk Teatersekretær
398

Teje, Tora, svensk Skuespillerinde 364

Teuber, Oscar, tysk Teaterhistoriker 104.
338. 411. 414. 421. 424. 428. 429. 430.
433

Thaarup, Thomas, dansk Forfatter 130.
139. 146. 341. 345. 346

Thalbitzer, Sophie Dorothea 390

Théâtre Français 31. 93. 94. 100. 154. 169.
173. 183. 189. 196. 198. 204. 209. 210.
218. 270. 349. 352. 353. 358. 359. 362.
361. 364. 365. 367. 370. 371. 375. 376.
377. 378. 379. 381. 385. 388. 389. 394.
362. 445. Billede S. 157

Théâtre Italien 30. 31. 77. 93. 97. 164.
363. 171. 174. 178. 180. 182. 186. 188.
190. 192. 194. 195. 197. 202. 203. 209.

s. 467218. 220. 226. 253. 294. 348. 359. 360.
361. 366. 368. 369. 370. 371. 372. 373.
374. 379. 387. 388. 390. 391. 392. 445.
Billede S. 30

Thénard, Marie-Madeleine, fransk Skuespillerinde
184. 210. 376

Therèse Etienne, en Pige paa Landevejen
149. 153

Thering (egl. Wille), tysk Skuespiller
293. 427

Thessen, Carl Frederik, dansk Skuespiller
81. 129. 293. 335. 427

Thorwart, Johann v., østrigsk Teaterinspektør
288. 426

Thrane, Carl, dansk Musikhistoriker 379.
418

Tilly, Alexandre, Comte de 387. 388

Tode, I. C., dansk Forfatter 44. 383

Trenck, Baron 208. 386

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Trial, Antoine, fransk Skuespiller 189.
190. 379—80

Unzelmann, Friederike Augusta Caroline,
tysk Skuespillerinde 35. 107. 305. 306.
307. 312. 313. 373. 433. 434—35. 439.
Billede S. 434

Unzelmann, Carl Wilh. F., tysk Skuespiller
107. 304. 305. 306. 307. 309. 313.
434. 434. 439

Urberg, Abelone 230. 262. 396. 409

Urberg, Iver Hesselberg, dansk Skuespiller
70. 218. 391. 396

van Dyck 244

Vanhove, Charles-Joseph, fransk Skuespiller
64. 73. 95. 98. 118. 158. 160.
170. 173. 198. 199. 204. 205. 206. 212.
218. 228. 243. 318. 352—53. 356. 367.
374. 385. Billede S. 96

Vestris, Françoise-Rose, fransk Skuespillerinde
184. 193. 356. 375—76

Vestris d. æ., Gaëtan, fransk Danser 230.
392. 394. 396

Vestris d. y., Marie-Jean-Augustin, fransk
Danser 97. 223. 224. 225. 226. 229. 230.
392—93. 394. 395. 396. Billede S. 225

Vibe, norsk-dansk Familie 431

Vigée le Brun, Elisabeth, Mme, fransk
Malerinde 181. 360. 372. 373. 378

Vilhelmine Caroline, dansk Prinsesse 136.
139. 343

Vogel, Jean Christopher, tysk Komponist
96. 184. 376—77

Voltaire 30. 39. 40. 47. 73. 74. 93. 94. 173.
230. 259. 270. 335. 344. 350. 357. 361.
362. 364. 366. 367. 370. 376. 386. 387.
389. 395. 397. 407

v. der Lühe, Margrethe 65

von Haven, se Haven, v.

Wackenroder, W. H., tysk Digter 431

Wahr, Carl, tysk Principal 427

Waitz, Conferensraad 314. 439

Wall, Anton, tysk Forfatter 119. 445

Walter, Caroline, dansk Skuespillerinde
40. 42. 43. 50. 55. 86. 129. 336. 340. 357.
366. 405. 419. 424. 432

Warm, Demoiselle, tysk Skuespillerinde
294. 428

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Warnstedt, Fr., Jægermester 46. 125. 333.
334

Warnstedt, Hans Wilh., Kammerherre,
Teaterchef 7. 13. 43—46. 50. 51. 52. 56.
57. 60. 61. 62. 63. 65. 80. 81. 82. 83. 84.
91. 92. 97. 99. 110. 111. 116. 117. 196.
203. 223. 324. 333. 341. 351. 358. 359.
371—72. 381. 384. 390. 392. 402. 414.
433. 440. 442. 446. Billede S. 45

Weber, Constance (gift Mozart og Nissen)
369. 419. 420. 426

Weber, Carl Maria v. 443

Weber, Franz Anton v. 320. 443—44

Weber, Fridolin v. 419. 426. 443

Weidmann, Josef, østrigsk Skuespiller
104. 272. 276. 277. 281. 282. 284. 286.
294. 414. 417. 420. Billeder S. 275. 417

Weidner, Christiane Friederike, tysk
Skuespillerinde 281. 414. 421

Weitemeyer, Harald, dansk historisk Forfatter
339. 340. 348. 409

Werner, østrigsk Læge 283. 285

Wessel, Johan Herman 39. 365. 374. 390.
391

Wever, Caspar Vilhelm, dansk Etatsraad
383. 431

Wever (?) 303. 310. 431

Wiehe, Johan 78

Wiehe, Michael 78

Wiehe, Vilhelm 78

Wieland, C. M., tysk Forfatter 380. 430

Wilhelm IX, Landgreve af Hessen-Cassel
139. 342. 343

Wille, Johan Georg, tysk Kobberstikker
178. 190. 223. 228. 347. 371. 390. 437

s. 468Winds, Adolph, tysk Dramaturg 34

Winther, Birgitte Christine, dansk Skuespillerinde
272. 306. 396. 416. 417—18.
436

Winther, dansk Guldsmed 179. 190. 193.
214. 372

Witthöft, Christiane Henriette, tysk Skuespillerinde
102. 236. 242. 398—99. Billede
S. 243

Wiwet, Birgitte Sophie, f. Melchior 262.
409

Frederik Schyberg, 1905-1950, *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*,

Wiwet, Lorents, dansk Læge 262. 409

Wurmser, østrigsk General 292. 427

Wycherley, William, eng. Dramatiker 445

Zellrinn, Marianne, en Pige paa Tømmerflaaden
254. 406

Zeuthen, Peter Chr., dansk Jurist 57

Ziegler, Friedrich Wilhelm, tysk Skuespiller
og Forfatter 281. 286. 421

Zinn, Johan Ludvig, Agent, Kancelliraad
390

Zrza, Eleonora, dansk Sangerinde 337

Zrza, Franz, Kapelmusikus 337

Zuccarini, Franz Anton, tysk Skuespiller
119. 128. 130. 314. 317. 318. 319. 320.
325. 327. 335. 336. 398. 443. 444. 446

Zucker, tysk Skuespiller 294. 428. 429

Zuschlag, Frederik Ludvig, dansk Billedhugger
304. 432

Ørbæk, W., dansk Teaterhistoriker 46.
333. 358. 359. 390. 402. 414. 430. 433

Ørsted, C. H., dansk Skuespiller 132. 162.
341. 353. 381. 385. 397

Øst, Niels Chr., dansk Litterat og Dramaturg
341. 418